

859.0/P57

CAMIL PETRESCU

9746

În postfața la *Versuri* (Editura pentru literatură, 1957), volum apărut cu puțin timp înaintea morții sale, după ce motiva necesitatea lecturii poemelor pentru a evita perpétuarea unor erori de tipar, poetul-romancier mărturisea: „Prilejul era bine-venit pentru că, în mod cu totul excepțional, întimplarea nu-mi tăia firul muncii, nu mă întrerupea dintr-o altă lucrare, dat fiindcă volumul al III-lea din *Un om între oameni* și așa trebuie să aștepte din nou orinduirea materialului documentar, care, lipsit ani de spațiul locativ pe care-l necesită, devenit înăbușitor prin aglomerare, apoi s-a mai și încilcit prin transporturi cu camionul“. Camil Petrescu scria acestea aflându-se la Sinaia, pe Cumpătul, într-o convalescență prelungită, după care și-a re-luat, cu intermitențe, activitatea. Totuși, revenit în București, el a izbutit să revadă parțial volumul, să amplifice unele capitole, altele rămânând însă într-o formă bruionară.

Cu acest volum, pe care Camil Petrescu, fără îndoială, urma să-l definitiveze de la prima la ultima pagină, încheiem publicarea trilogiei *Un om între oameni*. Textul ediției noastre re-produce cu fidelitate manuscrisul aflat la Biblioteca Academiei R.S.R., cota D⁴, 784 p.

Spre deosebire de volumele precedente, apărute în timpul vieții autorului, în acest caz textul tipărit postum ridică probleme cu totul particulare. Precizăm, dintru început, că în urma

confruntării integrale a textului editat în anii 1957 și 1959 (Editura Tineretului) cu cel din volumele IV și V (Editura pentru literatură, col. „Biblioteca pentru toți“, 1962) am sesizat numeroase deosebiri, unele de conținut, altele de ordin stilistic. Cu toate că nu are o notă explicativă, este evidentă în ediția din 1962 corectarea tacită a citorva lecțiuni care nu puteau fi efectuate decît pe baza consultării manuscrisului. Din păcate, corecțiunile parțiale le-am identificat numai în primele capitole.

Principalele carențe perpetuate în edițiile postume sînt :

1. Frecvența lecțiunilor care alterează expresia originală. Iată numai cîteva exemple, sperăm edificatoare, din zecile de transcrieri eronate care nu o dată tulburau sensul *expresiei* : *prîvi*, în loc de *opri* ; *capetele*, în loc de *căpețele* ; *greu*, în loc de *grav* ; *vioi*, în loc de *vioriu* ; *înmuiat*, în loc de *înecat* ; *lucid*, în loc de *lichid* ; *vorbă*, în loc de *vocea* ; *pornim*, în loc de *punem* ; *moi*, în loc de *roșii* ; *podeaua*, în loc de *paveaua* ; *caretă*, în loc de *căruță* ; *rostit*, în loc de *rostuit* ; *banderole*, în loc de *bandeluliere* ; *goală*, în loc de *cheală* ; *nevoiașilor*, în loc de *nemeșilor* ; *între*, în loc de *dîntre* etc.

2. Cuvinte modificate (modernizări artificiale), sintagme, propoziții, fraze, paragrafe descriptive, dialoguri inexistente în manuscris pun sub semnul întrebării paternitatea literară a textului tipărit în toate edițiile anterioare. Din numeroasele interpolări menționăm una singură, grăitoare pentru modul cum s-a ajuns la denaturarea originalului : „Pe prispa cu *parmalic* de lemn, *crăpat*, se odihneau la masă, *mincînd* cu o *custură* *pe-pene verde*, vreo cinci-șase soldați. *Unterofițerul* care era cu ei fusese în compania lui *Deivos* și-l recunoscuse *numaidecît*. *Salută împietrit* : „Să trăiești, domnule locotenent“, și toți ceilalți se ridicară și îl salutară pe căpitan, care le făcu repede semn să stea jos“, în loc de : „Pe prispa cu *parmalic* vechi de lemn, se odihneau la masă vreo cinci-șase soldați care se ridicară și îl salutară împietriți pe *Deivos*“. Sau astfel de adăogiri fără nici o justificare : „Barbu urma să aștepte aci în București să se întoarcă de la *Giurgiu Deivos* cu patroanele și praful de pușcă și să plece apoi împreună, dar nu avu răbdare și porni și el cu orzarii la *Giurgiu*“. În același capitol, *Deivos la Giurgiu*, mai găsim interpolări asemănătoare, unele descriptiv-literaturizante, păgubitoare pentru ritmul epic. Pe parcursul întregului text nenumăratele intervenții înrudite se situează la limita de jos a

literaturii și denotă diletantismul celui ce s-a substituit autorului în chip atît de abuziv.

3. Același obscur „stilizator“ a considerat de cuviință să modifice titlurile unor capitole precum și ordinea acestora. În ediția din 1957 și următoarele apar : *La Constantinopol*, în loc de *Drum la Țarigrad* ; *Giurgiu-București*, în loc de *De la Brăila la Giurgiu* ; *Raport la consiliu*, în loc de *Consiliul miniștrilor* ; *La Riureni*, în loc de *Spre Riureni* ; *Solul englez*, în loc de *Cîmpul lui Traian* ; *De la Selim în Ardeal*, în loc de *De la Selim în toată Europa*.

Deși numai în parte definitivat, volumul al III-lea din *Un om între oameni* are o anume unitate structurală, Camil Petrescu străduindu-se să respecte chiar de la prima redactare succesiunea evenimentelor. Sub raport filologic, manuscrisul relevă o multitudine de aspecte. Cele mai prețioase, după opinia noastră, pentru viitorii cercetători, privesc direct limba și stilul operei lui Camil Petrescu. Se va observa cu ușurință în capitolul de variante travaliul scriitorului asupra cuvîntului, deci contradicția dintre anticalofilismul teoretizat și preocuparea stilistică. Faptul ne apare deosebit de pregnant, comparînd puținele capitole definitive din acest volum cu cele la primă lor redactare, care se situează stilistic adesea la limita oralității. Perioadele ample sînt aici o succesiune de simple propoziții, de unde și impresia acută de notații care urmau să-și dobîndească ulterior amplitudinea.

Totuși, ca material faptic, *Un om între oameni* era proiectat să se încheie cu sosirea lui Bălcescu, în exil, la Paris, de îndată ce la sfîrșitul ultimului capitol al manuscrisului Camil Petrescu scrie : „Fine“. Iată de ce ne apare derutantă reproducerea în edițiile postume a tablourilor XIV și XV din *Bălcescu*, anexă care nu făcea decît să avanseze ideea că, în registru epic, intenția autorului ar fi fost aceea de a relua cu alte mijloace întîmplările din opera dramatică.

Ca și în primele două volume autume, textul nostru păstrează forme alternante : *gabrioletă/cabrioletă* ; *femenin/feminin* ; *ceti/citi* ; *trimite/trimete* ; *pună/puie* ; *spună/ spuie*. Au fost de asemenea păstrate variante muntești ca *dă, pă* în loc de *de, pe*, folosite de autor în anumite dialoguri.

O ultimă precizare : întrucît materialul care constituie aparatul critic (note și variante) a depășit cu mult așteptările, do-

bîndind, în final, dimensiuni neobişnuite, datorită reconstituirii genezei romanului pe baza caietelor lui Camil Petrescu, a materialului documentar identificat de noi, ca şi a biografiilor citorva prototipuri devenite personaje în *Un om între oameni* (Băl-Ceaurescu, Frossy Băl-Ceaurescu, Calliopi Ghica etc.), acesta va apărea în finalul volumului VII al ediţiei noastre, conceput să însumeze cele cîteva nuvele şi reportaje ale autorului. Cu următorul volum, vom încheia, dealtfel, secţiunea care cuprinde întreaga proză artistică a scriitorului.

LIVIU CĂLIN

UN OM ÎNTRE OAMENI

III

CARTEA ÎNTÎIA

5 Muncesc oamenii tot pe lanurile boierești, dar acum,
cu dorobanți ori fără dorobanți, nu se prea prăpădesc
cu firea... Ieri a fost Sf. Ilie și nu au ieșit la seceră ori
la treierat, alaltăieri a fost luni, ajunul Sfîntului Ilie,
iar duminică a fost duminică, deci nu puteau să iasă
la muncă... Tot privesc spre București, așteptînd de
acolo vești care să-i lămurească, e albă ori neagră...
10 Toma s-a întors acum două săptămîni, arătîndu-le cum
stă țărășenia cu revoluția asta care este pe trei sfer-
turi a boierilor... El și alți vreo doi soți de-ai lui au
fost poftiți într-o seară la masă, de către Bălcescu și
alți boieri tineri de scriu la gazetă, ca să le arate cum
vede opinca revoluția și dacă se pot bizui pe ea...
15 Toma, deși era într-un birt între boieri, era prea amă-
rît de cele întîmplate, așa încît la urmă și-a luat și el
inima în dinți și a întreat așa, pe șleau, dacă boierii
care au făcut revoluția mai vor sau nu cu opinca, ca
să știe oamenii la ce să se aștepte.

20 — Mă oameni buni, mi-era rușine dă voi, povestește
el azi, pe la prînzul cel mic, din nou cum a fost. Mi-am
zis : o fi ei boieri, da' boieri sîntem și noi, dacă e la o
adică... și mai la urma urmelor ; iar dacă n-ai boieria
cuvîntului dat, apoi mie mi-e lehamite de-o asemenea
25 boierie. Nu-i așa, mă ?

— Așa-i ... așa, îl întări Peștefript... Vrem să știm,
e albă ori e neagră ? Că una ne spun oamenii lor și

alta ne spun poruncile guvernului. Să cîntă și pe-aci
pă la noi... ca pin toate satele :

Să trăiască Popa Șapcă...,

C-a scăpat țara de clacă...

5 Da' vād că n-am scăpat, mă vere...

— Mă Vasile, mă, nu e nici așa ușor... Iote că nu-i
nici albă, nici neagră, fiindcă în guvernul ăsta unii
trag hăis... alții cea... Unii ca Bălcescu ăsta și ca Ară-
pila, cum îi zic ei, fecioru boierului de la Schitu Golești,
10 țiu cu noi, cu opinca, și dacă ar fi după ei, noi eram
dă mult scăpați dă robie, da' vezi că mai mulți dîn
guvern țiu cu proprietarii, că sînt și ei proprietari...
și corb lă corb nu-și scoate ochii... Bălcescu ăsta al
nostru, că-i al nostru, cum îl știți și voi... că ați stat
15 dă vorbă cu el...

— Dară... dară... întăresc cei de față.

— Zic, Bălcescu ăsta al nostru e tare dîrz, da' și
chibzuit ; vezi, el și cu prietenii lui au un plan... da'
vorba e că și noi trebuie să luptăm dîrz pentru dreptu-
20 rile noastre... El speră ca pînă în toamnă puterea țării
să treacă în mîna opincii și atunci multe să vor în-
drepta... O să ne alegem deputații noștri... adică oamenii
noștri care să ne facă legile.

— Mă Tomo, numai să fie d-ai noștri, mă, stăru
25 din nou Vasile Peștefript. Să fie tot oameni unu și unu,
să înfrunte pă boieri... să să ia dă piept cu ei... Și,
văzînd pe dorobanș venînd, clătină amarnic din cap :
Că vezi, și dorobanșii ăștia tot oameni d-ai noștri dă
la opinca sînt, da' să fie la ei acolo...

30 — Hai, mă oameni, luați-vă iar dă lucru, îi în-
demnă dorobanșul.

Era tot cel ce fusese însemnat cu gîrbaciul de Safta
cea neagră, dar se făcuse mieluşel... Băuse cu Codan și
cu Vasile Ţurcă la han și se împrieteniseră la toartă,
35 mai ales că plecase în ziua aceea și cu o trîmbă de
borangic, virită de Codan în traista atîrnată de şea...
Adevărul era că el se dusesese în ziua aceea înfipt la
ceauș, cerînd să i se dea ajutoare ca să ducă tot satul,
că e răzmeriță... la Găiești ; ceaușul se dusesese și el la
40 zapciul cel nou, care era un om al revoluției și care îi
dumerise că se cam schimbasese bătaia vîntului...

Oamenii nu știau însă asta și acum erau bucuroși că se înțeleg cu el. Se îndreptară fiecare acolo unde era rînduit în jurul ariei de treierat... Eftimie Șoricaie, gîrbovit de tot, îndemna cele cinci iepe, bătrîne și ele, să se învîrtească mai repede în jurul țarușului din mijloc ;
5 muierile și fetele — unele aduceau snopii ca să-i arunce Zamfira, „roaiba“ lui Mitru, și Rița lui Drăgan în picioarele cailor, alte fete și neveste umpleau din movila de grîu scuturat sacii pe care unii flăcăi îi încărcau
10 în care, pe cînd alții strîngeau paie și începeau să ridice șirele... Era o zarvă de bălci și un praf greu, înecăcios, în care pluteau, vînturate, cozi de spic și fărîmituri de paie.

Treieratul boieresc era mult întîrziat și fiindcă unii
15 oameni, prin iunie, mai munciseră și pe seama lor, cam pe furîș, dar mai munciseră... Sufla un duh de răzvrătire peste țară, care îndreptătea toate nădejdiile lui Bălcescu și ale soților lui.

Cerul era înalt și cuprinzător, plin peste tot cu nou-rași ici-colo mai fumurii, dincolo mai albicioși, unii albi ca zăpada, care cînd se risipeau, cînd se încălecau unii pe alții ca niște neasemănați munți de zăpadă. Dar
20 jos vîntul nu adia deloc și prin nori chiar soarele, înșelător, tot chinuia oamenii, dogorindu-le țeasta capului.

Aria era făcută în jos de Vadu Rău, la o întretăiere de drumeaguri.
25

Rița se opri și puse mîna streășină la ochi, privind lung spre biserică și conac, între care se ivise o bișcă țărănească trasă de doi cai murgî.

30 — Mă, tu, Vasile, aia parcă-i brișca Nicăi, dă la han ; da' ce-o fi avînd oare deasupra... ?

Priviră toți într-acolo, dar pînă să se dumirească, brișca trecuse și de conac și acum nu se mai vedea, căci începuse să coboare spre gîrlă... În locul acela
35 apa era gîtuită între malul ca un deal al Argeșului și rîpa care mărginea cîmpia piezișă de la Vadu Rău... Locul era potrivit pentru un podeț și vechilul silise oamenii, cu ani în urmă, să taie, de o parte și de alta, și drum în malurile înalte... În chipul acesta, de la
40 conac nu mai erau decît cîteva sute de pași pînă la hotarul Vadului Rău. Acum brișca se ivi iar, ieșind din

vale... Deasupra ei era un fel de umbrar făcut dintr-o velință sprijinită pe patru bete tari.

5 După încă o lună și mai bine de junghiuri grele în inimă și în brațul stîng, de nopți nedormite și de mîncare dată cu dezgust într-o parte, căci totul i se părea sălcu ca iasca, Sultana slăbise rău de tot și se mai îngălbenise încă la față, o culoare urîță, ca a șofranului.

Începuse să-i fie silă de pereți și de mirosul hanului, și dorise să se mai plimbe... să mai vadă locurile...

10 Stoian, argatul muscelean pe care-l avea, îi umpluse cu fîn pînă sus brișca ușoară, culese și-i așternuse pe maldărul de fîn velințe și o perină... Deasupra, ca s-o apere de soare, îi făcuse un fel de umbrar dintr-un macat albastru, sprijinit pe patru bete... În ajun se plimbasese înspre Găiești, și azi trecea spre Răcari, fiindcă
15 erau, în drum, și urme din marele codru de pe vremuri al Vlăsiei... Cînd ajunsese în dreptul ariei, brișca ocoli și se opri la cîțiva pași depărtare... Sultana stătea reze-mată într-un cot, jumătate lungită pe velință, și cînd
20 oamenii, pe rînd, îi dădură de data asta prietenos bună ziua, căci se vedea cît de colo că e bolnavă, ea le răspunse cu un zîmbet obosit și cu o privire pierdută, plutind spre nicăieri...

Rița își întrerupse lucrul și se apropie de brișcă, întrebînd-o cu părere de rău :

— Mă femeie... ce e cu tine ?...

Sultana fu bucuroasă că o femeie ca Rița, încă atît de ascultată în sat, îi vorbește atît de prietenos... dar
30 gîndurile pe care le gîndea și vorbele pe care le putea spune erau fără rădăcini în ea, așa, dincolo, fără culoare, fără gust, fără miros...

— Uite, cum mă vezi, Rițo, mă topesc pă picioare.

— Fă, tu ai adus pă baba Maria... aia dă la Puțu-cu-Salcia ?... Sau măcar du-te să te vază și ea...

35 — O să trimit mîine brișca s-o aducă și pă ea... da' m-am săturat dă atîtea leacuri care nu mă ajută cu nimic, că mă frec cu tot felu dă fierturi, ba mi-au dat să beau și gaz. Tu, Rițo, fata aia care cîntă e fata ta, nu ? Doamne, Rițo, cum îți seamănă... Și Sultana se
40 înfioră... Asculta, și glasul era glasul de odinioară de la furcării...

Fata, înecată de praf și cu gura însetată, cînta așa,
pentru ea însă, parcă să se răcorească...

5 Pirîiaș cu apă rece
 Pe la poarta neichii trece...
 Trece neica să se spele
 Și vede urmele mele...

10 Pași mei de az-vară-i știe,
 Că mergeam pe lîngă vie.
 Îi arată, mi-l îndreaptă
 Unde gura îl așteaptă...

15 Pirîiaș cu apă lină,
 Pe la puica prin grădină,
 Vino, neică, de te-alină
 Ziua, noaptea cînd se-ngîină...

Arșița lovea în țeasta capului, praful ariei așternea
pînză pe fețele, pe ochii oamenilor, de nu-i mai cu-
noșteai, și se răsufila greu.

20 Nu numai Irina umplea sacii... Îi umplea și Stanca...
Sultana o privea cu inima strînsă. Nimic altceva nu o
scotea din toropeala ei, sâlcie, dar dacă o vedea pe
Stanca, inima i se strîngea ca un pui de găină rătăcit
și speriat că e prins.

25 O urmărea cu privirea fără să se mai sinchisească
de ce o crede lumea din jur. Era leită Safta cea bălană...
din anii de demult... Tot așa voinică, obrajii la fel de
mari, ochii căprui trași spre tîmple și neastîmpărați...
30 Gura cu buze groase și moi, de o prindea Vasile în
brațe la „Hererea” și o săruta, hîrjonindu-se în ză-
padă... e la fel. Și-acum se hîrjoneau flăcăii și fetele,
în pleava asta care le făcea părul cărunț... și cînd
afurisite ele sar într-o parte, le joacă sînii subț cămașe...
Obosesc și unii, și alții, dar din nimica toată tineretul
35 ăsta uită de oboseală, pe cînd ei oboseala i-a intrat
în oase cum intră umezala în bordeiul părăsit și ni-
meni n-o mai poate scoate.

S-a oprit un car gol lîngă movila de grîu treierat...
Răducan, cu fața arsă, cu ochii mari pe jumătate în-

chiși cînd dă de pleavă, cu cămașa desfăcută peste
pieptul voinic, păros, ia trei saci care sunt umpluți și-i
aruncă pe rînd, în car, dintr-o smucitură... Apoi ține
alt sac să i-l umple Stanca... întîi cu o banița, apoi și
5 cu lopata...

— Ține, mă, sacu ca lumea... Nu te uita într-aiurea,
că-ți torn banița-n cap...

El nu se uita într-aiurea... Se uită la ea și nu vede
pe nimeni. Se prefăce că nu vede nici brișca, pe care
10 o cunoaște atît de bine.

Nu e chiar atît de mare cît pare... are numai capul
frumos, obrăzat și pulpele voinice... Are și țîțele cam
mari... dar e tînără, și Răducan își face socoteala că
mijlocul i l-ar putea cuprinde, totuși, cu mîinile îm-
15 preunate... Ea îl vede iar că nu se uită la sac și-i toarnă
o lopată de grăunțe peste umeri, pe gura cămășii aproape
fumurii... Infuriat, sare s-o prindă, dar, ca o șerpoaică, ea
se ferește într-o parte... și-i scapă... Dîndu-se înapoi, ea
alunecă însă și cade peste movila de grîu... El o ia, o ri-
20 dică deasupra capului, răsturnată aproape de i se văd
pulpele lungi zbatîndu-se și umerii rotunzi din gura că-
mășii, și-o trîntește deasupra sacilor din car...

De furioasă ce e, a luat biciul și caută să-l lovească cu
codirișca, dar n-ajunge... Cei din jur rîd de furia ei.

— Altă dată te rup, să știi, te rup în două... ca să
25 te-nveți minte... să-ți mai bați joc dă oameni.

— Ai să rupi pă tat-tu și mă-ta, nu pă mine... și cu
ochii căprii, scăpărînd de ciudă, vrea să-l lovească iar
cu biciul.

30 „E ȝopîrlană ca și mă-sa, gîndește Sultana... da' așa
cum e, mor bărbații după ea... Și mă-sa... era bună la
inimă, da' era ȝoapă rău, necioplită.”

Nu mai poate răsufli și vrea să spuie argatului să
mîne înapoi acasă... Nu mai merge spre Răcari... Dar
35 încă nu pleacă... Îi privește fără voia ei... Uite... și el
cum s-a bătărănit iar... În picioarele goale, care i s-au
înscoțoșat din nou... cu cămașa plină de zoi... Îl în-
vățase să umble numai încălțat, să se spele, să se pri-
menească... Și acum se hîrjonește cu cîrlana asta care
40 dă din copite... Își aduce aminte de anul în care a
muncit la seceră și la treierat alături de Miai... Într-o

zi, cînd îi sîngeraseră picioarele de țepile miriștei, Mîai a adus-o acasă pe umărul stîng, cum aduc femeile cofele... Dar e mult de-atunci, totul s-a făcut părelnic, Mîai era frumos, dar e departe de parcă n-a fost niciodată, pe cînd Răducan ăsta e aproape... să pui mîna pe el și tot să nu poți...

Vine de departe un dorobanț călare. A trecut întîi, se vede, prin sat, că se țineau de el și moș Gurie și cîteva femei și copii... ba se mai agățaseră și unii oameni de pe lanurile la care se secera încă... Lumea nu știe ce e și, cînd vede droaia care taie cîmpul spre arie, aleargă să afle ce e, mai curînd.

Dorobanțul descălică lîngă brișcă...

— Hei, fraților, aduc poruncă dă la Ocîrmuire să meargă Toma să vă dea pămînt... și-i dă lui Toma o hîrtie... Așa le-a spus subocîrmuitorul că o să să dea pămînt.

Toma desface hîrtia și citește... Află numai că trebuie să se înfățișeze la tactul Cîrmuirii, că e vorba să fie ales, din partea sătenilor, în „Comisia pentru proprietate“... Nu scrie mai mult, dar cînd oamenii aud despre „Comisia pentru proprietate“, privesc zguduiți petecul de hîrtie... și îl trec din mîna în mîna, chiar și cei care nu știu s-o citească... Ba încă ei se uită mai speriați la el.

— Mă Tomo, se scarpină în cap îngîndurat Ion, să știi că dă data asta scăpăm dă clacă.

— De, mă frate... Știi io? N-a fost în '21... n-a fost acum o lună... O fi poate luna viitoare. Da' să vedem dacă o să mă aleagă oamenii.

— Da' pă cine dracu să alegem, mă Tomo, dacă nu te-om alege pă tine... Numai să ne întrebe și pă noi, nu-i așa, mă... strigă Vasile Peștefript, întorcîndu-se și spre ceilalți.

Se auzi o larmă pînă în slava cerului...

— Așa... Așa...

Toma nu mai fusese la București de vreo două săptămîni. I se părea în ultima vreme că-și pierde pe-acolo timpul de pomană... Se ducea să-și vadă flăcăul și nora, pe Ilinca, o dată pe săptămîină, că mai mult nu putea de dorul lor, mai ales cînd avea și vreo podvadă de

făcut, și apoi se întorcea acasă, de mai robotea, așa, cu o mîna în jurul gospodăriei.

Sultana ceru argatului să întoarcă, dar în aceeași clipă se hotărî să-l ia cu ea pe Toma... care, chemat,
5 veni lîngă brișcă...

— Tomo, n-ai vrea să vii cu mine la han...? că aș avea ceva să-ți spui... Suie în brișcă...

El se sui pe scîndura din față lîngă argat, iar ceilalți, îndemnați de dorobanț, se apucară iar de lucru.

10 — Io credeam că pîinea din vara asta o să fie a noastră, nu s-o căram în hambarul boierului... da' fie și la anu, dacă nu să poate acum... spuse Peștefript.

Numai cînd fu s-o dea jos din brișcă își dete seama Toma cît de slăbită e Sultana... „E cu un picior în
15 groapă, biata muiere“, o căină el în gînd.

După ce au pus-o în patul cu tăblii de brad, nevopsit, ea l-a tras spre ea cu o mîna căreia i se vedeau oasele și-l întreabă în șoaptă, ca un lucru de taină :

20 — Ei, ce-a zis Codan?... Îmi dă fetița?...

Toma rămase cîtva timp încurcat, căutînd cuvintele ca să n-o facă să sufere iar... Dar ce putea să-i spuie decît adevărul.

— Nico... i-am spus... Deh... pînă la urmă cred că el s-ar fi învoit... că i-am arătat că ai dă gînd să înzestrezi fetița, după ce-o înfiezii... Da' vezi că nu vrea
25 ea, Safta... S-a luat la ceartă cu el. Zice că e și copilul ei, că ea l-a crescut dă cînd nu vedea cu ochii și nu auzea cu urechile dă țuguia numai buzele și orăcăia... Spune că ea nu dă fata... că unde mănîncă doi — mai
30 poate mîncea și al treilea...

O văzu pe Sultana că se întunecă la față și-și lasă capul, acum osos și galben, într-o parte pe perină... și spuse mai departe... acum socotind că asta o poate mîngîia... ca o socoteală dreaptă :

35 — Ce vrei, Nico?... Eu cred că ea nu poate uita că e nu numai fata lui Miai, da' și a Petruții... Știi ce-a fost la han atunci... Că dragostea asta parcă e mărăguna satului... dă căpiază lumea...

40 — Tomo, nu ți se pare că încă dă atunci și eu și Miai am plătit și dobîndă și căpețelele la ceea ce s-a întîmplat în seara aia?

— De, știu io?... Io văd cum toți suferă... Iată și cu Safta lui Peștefript, care e acum o femeie bătrână... I l-a luat pe Vasile, Mariei lui Mînjoc, care era, vezi și tu? chiar sora lui Răducan, și biata femeie s-a spînzurat dă craca nucului... L-a luat apoi ea dă bărbat
5 pă Vasile, da' cîte a avut dă îndurat dîn pricina ta, vreme dă douăzeci dă ani, numai ea știe... Acum tu nu înțelegi și suferi, și te topești pă picioare, că Stanca ei ți-l ia pă Răducan.

10 — Mi-l ia, că e otova ca el, îi spuse bolnava cu o răutate încăpățînată.

— Vezi, Nico, la urma urmelor tu ai putea să fii mulțumită. Ai avut dîn plin tot ceea ce-ai poftit... Te-ai înfruptat dîn toate, fără să ții seama dă nimic... Fe-
15 meile dîn sat nu mai știau dă mult dă dragoste, cînd tu trăiai cu feciorii lor... Cele de-o vîrstă cu tine sînt dă mult stoarse dă viață... niște zdrențe...

— Într-un fel, tu ai dreptate, Tomo; mă uitam adineaori la arie; Safta, uscată, scofilcită, părea și ea o zdreanță, dar Stanca era tot Safta... care doar lăsase
20 deoparte zdreanța trupului și îmbrăcase o altă cămașe... nouă... Îți mai aduci aminte dă Safta dă pă vremea noastră... Stanca e leită ea, mai ales cînd să hîrjonește cu flăcăii... Da' io...

25 — Te-ai săturat... cum ai vrut... dîn toate... ai avut tot ce ți-a plăcut, asta e, spuse bărbatul cu încăpățî-nare, și nu fără oarecare asprime.

— Tomo, plăcerile care au fost... sînt acum ca și cînd n-ar fi fost... Fum... Hei, săturatu dîn trecut nu
30 ajută cu nimic celui flămînd... Plăcerile sînt părelnice... Nu știi cînd nu mai sînt... Iei un pumn dă apă rece dă la puț în mînă... Cît poți să-l ții?... Oricum l-oi ține, îți scapă printre degete... A fost și vezi că nu mai este.

— Și crezi tu că e bine, Nico, să mergi așa cu ochii
35 deschiși în mormînt?... Mai bine nu te mai gîندی atîta... Prea mult te gîndești...

— Și ce vrei să fac nopțile cînd nu pot închide ochii?

40 — Împacă-te cu lumea așa cum e. Toți om merge odată în mormînt. Ne adunăm cu toții pă deal, lîngă biserica...

— Și ce pot să fac, Tomo ? Spune, ce pot să fac ?
îl întreabă ea cu un glas de parcă avea spumă în gât.

— Să te împaci cu vremea ta... și cu oamenii, măi
muiere...

5 — Da' am eu ceea ce au ei ? Eu merg singură în
mormînt, cum zici tu, și în juru gropii mele se înalță
dă pă acum buruienile, că trăii să le văd cu ochii mei...
Și închise ochii... Ce era la arie, Doamne !...

10 — Nu numai buruienile cresc, Nico... Cresc și dobi-
toacele, și oamenii... Că așa a lăsat Dumnezeu... și noi
nu putem face altfel, îi spuse omul, care era un înțe-
lept încă de la douăzeci de ani, clătînînd din cap și
arătînd cu privirea cerul.

15 — Măre, Tomo, ție ție ușor să vorbești... că ai un
flăcău, și acum ai și o noră... mîine-poimîine ai să ai
și nepoți... Ai să trăiești să-i vezi... Da' eu sînt singură,
în pragu morții, între păreții ăștia... și-i dădura lacri-
mile.

I se umeziră ochii și lui...

20 — Păi, Nico, tu nu vezi că și io sînt singur, că sînt
ținut dăparte dă fecioru meu... Tot singur sînt și io...
dîn răutatea oamenilor și a pravilei... Și la urma ur-
melor... toți părinții rămîn singuri cînd li se fac copiii
mari și merg la rosturile lor...

25 — Nu-i totuna, Tomo... nu-i totuna... În gînd ei nu
sînt singuri... că-i știu unde știu... că știu că sînt ori-
unde or fi... da' io sînt singură și în gînd...

30 Capul îi căzu pe perină într-o parte și parcă se
rupse și de omul din fața ei, de tot... Căzu în ea însăși
ca într-o groapă...

Om, cutremurat, se trase și el în el însuși.

Vru totuși să-i mai dea oarecare nădejdi și-i spuse,
ridicîndu-se de pe scaun :

35 — Nico, tu trăiești numai pă pămînt... Mai e și
ceru... Nu să sfîrșește tot aici... Omu trăiește abia după
ce să petrece dă pă pămînt, gîndesc io, altă viață veș-
nică. Păi, Nico, io am să mai încerc... Am să încerc
s-o îmbunez și pă ea... Vru să spună : Am să-i arăt
40 că nu dă fata pentru multă vreme, dar își dete seama
la timp și își mușcă limba...

Ea se întoarce cu totul, într-un fel neașteptat, spre el, care stătea în picioare în odaia cu perdelele trase și cu miros de busuioc și de om bolnav. În colțul din dreapta ușii, spre răsărit, ardea o candelă subț o icoană de lemn, deasupra căreia se desfăceau faldurile unei maramae de borangic... Îl întrebă cu ochii sticloși :

— Ascultă, Tomo, tu crezi în rai și iad ?

Toma șovăi o clipă numai fiindcă ea îl întrebase, așa, pe neașteptate... Apoi întrebarea i se păru fără rost.

— Da... tu nu crezi ? Văd că ai candelă aprinsă subț icoana Sfintei Fecioare, zi și noapte... Deh, zic io... Nu să poate ca omu să nu trăiască altă viață...

— Și crezi că își aduce aminte dă ce-a fost el pă pămînt?... Că nu uită nimic și să simte tot el?...

— Păi dacă stai să te gîndești... te întrebi, vorba aia, ce mare procopseală e să să știe și să să simtă tot el!... E mai bine să uite cîte a mai suferit în iadu ăsta pă pămînt. Totu e că trăiește dîn nou chiar dacă nu mai știe că e tot el... îi răspunse omul încurcat, căci el nu se prea întrebase așa ceva...

— Tomo, io zic că și raiu, nu numai iadu sînt tot pă pămînt... da' cred și io că omu uneori nu moare. Iote, Safta a îmbătrînit cu cincispreze ani înaintea mea... Safta aia pă care o știm noi e o zdreanță așa cum am văzut-o io azi la arie... Dar trăiește Safta asta căreia noi îi zicem Stanca...

Toma își aminti, parcă înroșindu-se tot în gînd, tulburat, înfiorat, că Ilinca e însărcinată și că poate va avea un nepot de la Damian.

— Așa da, Nico, trăiește, că e trup dîn trupu ei... și, drept e, îi seamănă cum nu seamănă mulți copii cu părinții lor... Și ridică dîn umeri și întinse mîna pe care o avea a nedumerire : Asta... așa e.

— Nu e numai trup dîn trupu ei, Tomo... Și bolnava încercă să se ridice în capul oaselor, de mînie parcă... Este tot Safta pe care o știm noi... chiar ea. Ceea ce a lepădat dă pă ea și vedem noi că e nevasta bătrînă a lui Vasile Peștefript nu e Safta adevărată... Stanca e Safta adevărată... și ea a înviat... O strîng iar flăcăii în brațe ca acum douăzeci și cinci de ani. Tomo,

vor fi Safta poate pînă în veacu veacului, da' io nu voi mai fi decît țărînă...

„Aiurează, se gîndi Toma, n-o lasă să doarmă Safta... o crede strigoi, deși nu e moartă...”

- 5 Sultana, care se încălzise și căreia îi sticleau acum ochii în fundul orbitelor mari, osoase, încercă iar să se ridice cu un fel de aprigă îndîrjire.

— Uite, nici Miai n-a murit, nu va muri nici Codan... nici Safta cea neagră... Tot ce a rodit nu moare... Nu-

- 10 mai eu știu ce-i moartea...

Se ridicase într-un cot și se prăbuși dintr-o dată, căzînd cu fața-n jos pe perină... Toma crezu o clipă că a murit cu adevărat... dar cînd îi întoarse fața, își dădu seama că răsufală... Adormise numai... Se închină

- 15 cu smerenie, privind-o cu milă.

— Doamne, rău să mai chinuiește... Îndură-te dă ea... Și ieși în vîrful picioarelor.

A venit de la Bălcești Zinca și e mare bucurie în casa din mahalaua Visarionului. Tița e veselă și ea, dar e veselă în felul ei... În ochii ei umbriți apare o lumină, și trăsăturile ei tot mai dure în ultimii ani par ușor înmuiate... E de multă vreme o fată bătrână, dar s-a împăcat cu soarta ei; a trăi în umbra celorlalți nu o sperie, căci ea însăși a ales-o. În aparență nu se poate spune că ea este dată de soartă la o parte, căci felul ei autoritar e sporit... Chiar dacă glasul ei e voalat ușor și gesturile îi sunt tot mai măsurate... Din ce în ce mai mult e stăpîna casei și din ce în ce mai mult îi ceartă pe ceilalți, impunîndu-le o disciplină... În vreme ce toți merg spre viitor, ea se pregătește tot mai mult pentru marea singurătate care o așteaptă și are în casă autoritatea ascetului, a aceluia care a renunțat la tot, ca să se poată dărui celorlalți.

— Ei, hai acum, acum spală-te, mănîncă și la culcare... hai, gata!... Că ești frîntă de oboseală... Ți-o ajunge nebunia pe care-i făcut-o pornind cu brișca pe căldurile astea... cu ficatul tău, prin praf.

— Doamne, Tițo, cum o să mă culc... Îmi aștept băiatu... Nu l-am văzut de doi ani...

— Ei, acuma și dumneata, mamă... Nu l-ai văzut de doi ani... L-ai văzut la Paște, nu? Cînd a venit de

la Paris¹... La culcare, fără multă vorbă, e aproape zece seara... și nu poți să știi când vine Nicu... Are de lucru uneori și noaptea... acolo la Palatul ăla Administrativ...

- 5 — Tișo, cum poți tu să spui că l-am văzut? În zilele alea, și mai rău ca acum era prins cu revoluția asta a lui... Că a venit călare... și nici n-a descălecat... Nici n-a văzut că mă topeam de dorul lui... Zi și noapte era plecat... Am stat o săptămână împreună și nici
10 măcar în noaptea de Înviere nu l-am văzut, că tot discută despre Constituție și Dumnezeu mai știe ce... Se ducea și venea, că nici măcar la masă nu-l vedeam... O fi slăbit bietul băiat cu grijile astea pe care le are... Vreau să mănânc cu el măcar astă-seară, că mine iar pleacă...

- 15 — Mamă, nu mai lungi vorba de prisos... Oricum, trebuie să te văd lăiată, așezată în pat... că-ți aduc masa la pat... Nu poți să-l aștepți... Tu ori la care ceas te culci, te scoli la cinci dimineața din pricina ficatului... Trebuie să te culci devreme... Și mai întâi să te văd spălată.

Zinca bombăne ca un copil trimis să se culce. Bombăne de plăcere... E un șef care se vede înlocuit de un cirac bun și scump inimii lui.

- 25 — Asta știi... asta spui... Să mă lași în pace.

- În timp ce Paraschiva încălzește apă și pregătește cada de lemn, Tișo, fericită, îi pregătește patul curat, primeneli proaspete... Căci două zile de drum în căldura lui cuptor și pe un praf cumplit au făcut din
30 Zinca o momîie albă, de parcă ar fi plouat pe ea cu

- ¹ La 3 aprilie 1849, Nicolae Bălcescu se întorcea din Franța, unde lucrase, printre altele, la *Românii supt Mihai Voievod Vi-teazul*. În noiembrie 1847, a participat la înființarea unei asociații („Insocierea lazariană”) care avea drept scop să formeze
35 tinerii români aflați să-și continue studiile la Paris, pentru ca, după revenirea în patrie, să desfășoare o intensă activitate în direcția educației naționale, modelul fiind ilustrat de Gheorghe Lazăr. Între 21—24 februarie 1848 se alătură revoluției franceze, pătrunde în palatul regal de la Tuilleries și rupe o bucată din catifeaua tronului lui Louis-Philippe. Sosit la începutul lui aprilie
40 în București, N. Bălcescu solicită, fără succes, un pașaport pentru Transilvania în dorința participării la adunarea de la Blaj (n.ed.).

cenușe din cap pînă la picioare... Așteptînd pe un jilț de nuiele albe cojite, cu unele dintre ele rupte, ea povestește ce a lăsat la țară, la Bălcești. Din cauza înghețului din april, prune nu s-au făcut... Grîul, puțin cît
5 au pus, n-a prea dat nici ăla mare lucru... Toată nădejdea e la porumb, care acum, după prașila doua, că l-au mușuroit mai tîrziu... fiindcă l-au și semănat mai tîrziu... arată bine, bine de tot, mai bine decît cel semănat prea devreme... O să se facă, pare-se, cartofii de iarnă. Dar cea mai mare bucurie o așteaptă de la fin...
10 Vor fi mere multe... și cele tîrzii, de toamnă... A mai cules din ele crude, ca să se facă mai frumoase celelalte rămase... A ieșit bună dulceața de mure... A adus cîteva borcane pentru copii... Da, Tița le-a găsit cînd a golit brișca... că n-a lăsat-o pe ea să se mai apropie de brișcă...
15 Bucuria de a fi răsfățată la capătul unei călătorii se cere exprimată. Chiar oboseala asta, care este acum față de cea din brișcă ca o gîdilitură plăcută, o face să devie vorbăreată. Și autoritatea despotică a Tiței o îndură cu plăcere.

— Nu trebuia să vii... E nebunie curată călătoria asta pentru tine... Ce-ar fi să nu-ți mai dau acum drumul să te duci înapoi ?

Zinca se sperie, se și vede oprită.

25 — Tișo, tu, cum să nu-mi mai dai drumul... Doar trebuie să cosesc și să adun fînul... Dacă nu sunt acolo, se mucegăiește ca an...

— Atunci de ce-ai venit... ?

30 Zinca sporește și mai mult crețurile de la coada ochilor, care se umezesc... Glasul îi tremură... și spune cu întîrziere :

— Tișo, mi-e teamă că nu îmi voi mai vedea niciodată băiatul...

Fata o ceartă cu o aspră duioșie :

35 — Ascultă, mamă, mai întii să nu te mai prind spunînd „băiatul“, căci nu-l ai numai pe Nicu și s-ar putea să se supere ceilalți doi... Pe urmă...

— Pe el, pe Nicu, nu l-am văzut de atîta vreme, de el mi-era teamă că dacă nu viu să-l văd acum...
40 nu-l voi mai vedea niciodată...

Tița se înfioară.

— Mamă, ce sunt prostiile astea?... Cum să nu-l mai vezi niciodată?

— Nu știu, am visat...

— Lasă... visele astea ale tale...

5 — Deh... cu ficatul ăsta al meu, se poate întâmpla orice.

— Ei, tocmai... hai la culcare...

10 Până către unsprezece seara tot nu s-a culcat. A trebuit să-i spuie și Tița, la rândul ei, ce e cu gospodăria de la București... Au sporovăit un ceas întreg... O mîndrie tainică o mîngîie într-un anume fel pe mama bolnavă... Tița a învățat tot ce știa și ea, bătrîna... Ce minunată mamă de familie ar fi... N-a avut noroc... Acum e ca o mamă a tuturor... Și iar se înfioară văzînd ce-o așteaptă... Va fi ea, nemăritată, rămasă într-un fel copil, bunica tuturor celor din casă...

20 Pe la șase dimineața, Zinca s-a trezit... Tița se scoală ceva mai tîrziu, căci mai totdeauna se culcă tîrziu după miezul nopții, după ce mănîncă Nicu, pe care-l așteaptă la orice oră se întoarce... Fericită ca un copil scăpat de sub supraveghere, Zinca începe să robotească prin casă, aleargă la bucatărie... Paraschiva se burzu-luiește și ea :

25 — Coană mare... a spus cocoana Tița să am grije să nu intrați în bucatărie... Zău, mi-a spus să fac întogma așa... Nu să poate... io ce să fac... A spus să vă aduc scaunu ăla dă nuiete sub nuc și să vă aduc să gustați ceva acolo... Zice că trebuie să vă mai hodiniți.

Zinca se înfurie acum de-a binelea :

30 — Ia ascultă, Chivo, ce sunt eu aici în casa asta, musafir? Ce, și tu acum?

Chiva se sperie și șovăie...

— Vreau să merg în bucatărie...

35 — Așa a spus... Da' asta a spus și conu Luță, că m-am dus la el aseară... A spus că nu vine să vă vadă dacă nu calcă nimeni pă la bucatărie... Că vrea să vă facă ghiveciu ăla care vă place dumneavoastră.

Zinca, lăcomă ca orice bolnav la regim, se bucură... Ghiveciul pe care știe să-l facă Luță e grozav... Îl

face cu untdelemn, în care pune doar puțină untură... Așa că poate mînca și ea, și Nicu... și el, că și el e la un regim grozav.

— A, o să avem ghiveci, Chivo... a spus Luță că vine?

— Da, și a zis că să nu călcați pă la bucătărie... că... și aici înmoaie glasul... stingherită... că a spus că stricați totu.

— A spus gînsacul ăla bătrîn că eu stric totul? A spus burtoșul ăla asta? Să-i închizi poarta, Chivo... Să nu-l mai primești pe-aci...

Cum o să-i închidă poarta cînd, pe la opt dimineata, Luță apare mîndru și bortoș, cu guler scrobit, cu colțurile pînă la urechi și cu pulpanele unui soi de giubea, care nu are curajul să devie jacheră, în vînt... Poartă coșnița lui de totdeauna, și le urmat del un oltean încărcat cu două coșuri de zarzavat în spate... E un zarzavat de vară în toi, care-ți fură ochii... De toate... grase... pîrguite... împlinite se găsesc în coșuri... Vine... cartofi noi... conopidă... fasole grasă... mazăre a găsit tînără, varză... roșii mari... În coșniță e carne de vacă și de porc... Piept de vacă grasă și carne de porc tînăr, slabă... Pune din amîndouă soiurile. Zinca i-a ieșit înainte... Și ea e o bucătăreasă faimoasă... dar cu bărbații ăștia cînd se apucă de bucătărie, nu te poți pune... Nu se pricep decît la trei-patru feluri, da' știu să le facă...

Luță merge triumfător spre bucătărie... Zinca, sfioasă, după el, de teamă să n-o gonească.

— Chiva a golit cele două coșuri, care erau doldora. — Cît am vorbit, mă? Nouăzeci de parale amîndouă coșurile... Ei, na un leu... Hai, șterge-o... și-i dă un piastru...

Olteanul, care avea umerii încă încovoiați de greutatea coșurilor, spune un „să trăiți” încurcat și fuge bucuros că a făcut o afacere bună.

— Zinco, vezi tu, și-i arată zarzavatul... Am să scot toată dulceața din astea... că e un schepsis, trebuie să știi să-l ții la cuptor... mult... la foc slab... D-aia am venit cu noaptea-n cap... O să se lingă pă degete miniștrii tăi...

— Ei și tu... miniștrii ?

Zinca nu-i socotea miniștri. Ea vedea în ei numai copiii pe care i-a crescut, pe care i-a văzut mergînd de-a bușelea... potrivit înțele cuvinte stîlcite...

5 Dar sameșul edec de la Vistierie vorbește înfiorat... mîndru de a fi stropit și el puțin de norocul, cum zice el, căzut pe familia lui.

— Păi cum, Zinco ? Ce, Costache nu-i și el un fel de ministru ? Păi, la drept vorbind, directorul Departamentului e adevăratul ministru... El taie și spînzură în
10 minister... Că... deh ! ministrul e musafir... Mai ales cu boierul mare... cu Costache Filipescu... Cel care duce totul în spate este Costache... Hei, Zinco, am știut eu ce am făcut cînd l-a luat calemgîu la Vistierie... Acum de ce l-au pus... ? Că e de meserie... Altul cine să se
15 mai priceapă dintre ei ?... Și uitînd cîte a mai spus cîndva despre copii, pe care nu-i găsea pe placul lui, îi spune cu mîndrie : Știi, Zinco, m-au chemat și pe mine... iar ... hei, nu prea pot fără noi... Ieri treceam
20 cu niște hîrtii pe șala aia lungă a palatului și aud în urma mea : „Hei, ăsta... e unchiul directorului...” Auzi, Zinco... E ceva asta, să fii unchiul directorului... D-aia o să-i fac și eu un ghiveci să lingă și farfuria, cît e el de director... Dar deocamdată el își linge buzele cu
25 poftă.

— Of... mare mîncăcios mai ești și tu, măi Luță !

— Mîncău, Zinco... nu mîncăcios... Mîncău... Hei, de l-ai vedea și pă Filimon, și pă dascălu ăla rebegit, Anton Pann... Să-i vezi pă ăștia...

30 Filimon, Anton Pann și alți prieteni ai lui erau un fel de tovarășie, care știa să guste dulceața mesei și nu se rușina de cuvîntul mîncău, ba și-l dau unul altuia cu un soi de mîndrie...

Se ivi în pridvorul larg din spatele casei... unde mîncău vara cînd ploua... Tița...

35 — Mamă, hai să-l scoli tu pe Nicu... Trebuie să plece...

Bătrînei îi dădură lacrimile... și lăsă totul pornind degrabă spre casă.

— Mă lași tu să-l scol eu, Tișo ? O mîngîie pe obraz, și inima i se frînge, plină ca un fagure de miere... Cum îl sculam ca să se ducă la școală...

5 Și în timp ce Tișă aleargă la bucătărie, făcînd tărăboi că unchiul Luță aruncă jumătate din zarzavat, minioasă de atîta risipă, dar, de prisos, că Luță rămîne Țanțoș la ale lui, susținînd că la ghiveciuri se pune numai fruntea și inima zarzavatului, la care fata îi spune că așa știe toată lumea să gătească ; Zinca a

10 pătruns în virful picioarelor în odaia lui Nicu.

Doarme pe o parte, încovoiat ca un copil, cu mîna subt perna pe care și-a tras-o mult subț obraz... E tras la față și-i cam nădușit.

— Mititelu mamei... Pe el trebuie să-l scol cel din-

15 tîi... Și nu se îndură.

Costache ține să fie cel din urmă care intră în minister, ca să fie salutat de toată lumea, deci se scoală tîrziu, dar e drept că lucrează mult seara, iar Barbu e pretutindenii, dar după toane... Cînd vrea el și unde

20 socot alții că ar fi mai potrivit, se scoală cînd se trezește singur.

Îi privește fața, urmărind îngrijorată semnele boalei, de care acum a aflat... N-a avut curajul s-o întreb pe Tișă. Îl mîngîie pe Nicu, dar acesta nu se trezește...

25 Ar vrea să-l scuture puțin, dar îi e teamă să nu-l sperie... A găsit... ridică storurile și cînd lumina năvălește în odaia plină de cărți și cu masa pe care stau teancuri de dosare, Zinca mai împinge zgomotos și un scaun.

30 El a deschis ochii mari, clipește des, duce pumnii la pleoape ca să-și dea seama bine unde e.

— Mamă !...

A vrut să sară din pat, dar Zinca, îngenunchată la capătul lui, îl oprește... îl îmbrățișează.

35 — Maică, nu te-am văzut de doi ani !...

Prea bine, după placul ei, n-o să-l vadă nici acum... Trebuie să plece numaidecît la cancelaria guvernului, unde-l așteaptă dosarele comisarilor extraordinari... A chemat și vreo trei din ei la București... Nu va putea

40 veni la masă... Mănîncă la prînz, așa cum s-a hotărît încă din iunie, mai toți membrii guvernului împreună,

ca să mai poată discuta în vremea mesei. Va încerca să vie, între patru și cinci, când e mai puțin de lucru și când ea s-o trezi din somnul de după-amiază.

5 E grăbit și pleacă... A îmbrățișat-o în pridvor, în fața ușii de la vestibul, după ușa de la marchiza albastră, și în poartă, căci s-a ținut după el pînă în uliță, unde-l aștepta birja.

10 La prînz a fost mare veselie în casa din ulița Visarionului... A venit și Marghiolița, cu bărbatu-său, cu Geanoglu și cu copiii, ca s-o vadă pe Zinca, și îmbrățișerile nu se mai sfîrșeau... Barbu a venit și el de vreme, înaintea lui Costache, care a adus în trăsură și patru sticle de Cotnar moldovenesc, înfundat, batog și o cutie de icre negre, spre bucuria cutremurată a unchiului Luță și spre groaza Tiței, că ar putea mânca și cei doi bolnavi de ficat... Dar ghiveciul fu totul... Zinca fu silită să mărturisească și față de toți că numai un bărbat e în stare să scoată asemenea dulceață din zarzavaturi.

20 Când Zinca vru să mai ia încă o dată din asemenea nemaipomenită bunătate, Tița o opri cu severitate.

— Ajunge, mamă.

— Vai, maică, da' a naibii te-ai mai făcut... Nu mai poci să fac nimic în casa asta.

25 Barbu îi explică situația :

— Ce vrei, mamă, e revoluție... Ai devenit și tu monarh constituțional, din despotă ce erai.

— Am fost eu despotă... ?

30 — Oho ! răspunseră toți în cor, spre mirarea ei.

— Nu mai ai dreptul să faci nimic. Răspunderea o are acum primul-ministru Tița Bălcescu.

— Păi, dacă-i revoluție, s-o facem pe mama mare republică, unchiule, nu-i așa ?

35 — Asta-i acum ! exclamă Zinca în ciudată și cu haz. Acum să mă faceți și republică.

Abia se potoliră hohotele de rîs.

40 Mai mare le fu bucuria la toți când auziră o birje oprindu-se, și în ușa pridvorului acoperit, dinspre vestibul, se ivi și Nicu... pe care nu-l mai aștepta nimeni... Îi făcură numaidecît loc lîngă Zinca, și-i aduseră masa

de la început... Dar mîncă foarte puțin... Era cu gîndul aiurea... Nu era în apele lui... Făcea cocoloși de pîine.

— De se faci așa ? îl întrebă băiețușul Marghioliței...

5 Că eu nu am voie să fac, mă bate mama.

Toți îl priviră muștrător.

— Pentru că sunt prost-crescut, băiețel dulce ce ești. Tu să nu faci ca mine...

10 Bălcescu era supărat și avea de ce să fie supărat, căci ziua fusese o zi de înfrîngeri pentru el, dar mai ales îl uimise faptul pe care îl află la sfîrșitul ședinței, anume că principala piedică în calea planurilor lui de răspîndire a revoluției e însuși Costache, frate-său...

15 Înainte de ședință lucrase în biroul său de secretar al guvernului delegat cu propaganda, o odaie lungă și îngustă, cu un birou masiv înspre fereastra care da în curte spre Vornicie. De o parte și de alta a pereților, care duceau spre fereastră, era un șir de scaune pe care el poftea lumea să aștepte cînd avea de lucru. Acum
20 erau poștiți pe aceste scaune patru dintre comisarii extraordinari, trimiși prin județe, nu în baza unui decret cu putere de lege, ci așa, din hotărîri întîmplătoare și uneori numai oficioase ale guvernului... Biroul era plin cu teancuri de dosare și gazete, abia mai mari decît
25 coala de hîrtie de scris. Steaguri, insigne, pare-se probe și propuneri, erau într-un colț, spre fereastră. Singura notă de frivolitate în acest birou erau niște flori într-o ulică verde, niște crîsmărese galbene cu inimă îndesată, pe care le punea mereu, cu răbdare, în fiecare zi, aprodul,
30 dar pe care Bălcescu parcă nici nu le vedea... și le tot muta dintr-o parte într-alta a biroului, cînd îl împiedeca să-și desfacă dosarele... Pe peretele din dreapta era și o hartă a țării, nu tipărită, nici litografiată, ci desenată, un exemplar unic, de vreun colaborator al
35 său.

Înainte de a primi pe comisari [și] vreo doi șefi de masă, ceti în forma semnată de toți decretul guvernului pentru convocarea țării, ca să-și aleagă deputații pentru Constituantă, decret care urma să fie dat la
40 tipar și pe care el îl ținea încă, dezgustat, între hîrțile lui... Ca și cele douăzeci și unul de puncte ale Procla-

mației, decretul avea ca bază un concept al său, nu
mai mare decât trei pagini de coală, în care se formula
sobru, direct, executiv, în 12 articole, convocarea adu-
nărilor alegătoare, ca expresie a votului universal și
5 direct... După discuții care îl scosese din sărite, fie-
care articol al său mai dăduse naștere unui alt articol,
așa încît acum erau 64... Ceea ce era mai grav era că
votul nu mai avea caracterul democratic al votului
direct... Eliade și majoritatea guvernului și a ministe-
10 rului impuseseră o lamentabilă alegere indirectă... Fie-
care cetățean în vîrstă de douăzeci [și unu de ani]¹ nu
mai alegea prin votul său pe deputații Constituyentei,
ci alegea numai pe alegătorii care urmau să aleagă pe
deputații Constituyentei, ceea ce falsifica în întregime
15 conceptul lui Bălcescu... Cei 250 de deputați, cîte unul
la fiecare zece mii de locuitori (populația țării forma deci
două milioane și jumătate de locuitori, iar Bucureștii,
avînd singur șaisprezece deputați, socotiți la 160 de mii
de locuitori), nu mai erau aleși de întregul popor, ci
20 de „deputații alegători” (25 de familii alegînd într-o
„adunare primară” cîte un astfel de deputat alegător)...
Alegerile „primare” erau hotărîte pentru ziua de 9 au-
gust, iar cele „definitive” pentru ziua de 18 august.
Se întreba cu groază ce vor ieși din aceste alegeri,
25 măsluite din capul locului... Se plimbă întăritat vreun
sfert de oră, singur, prin birou și se domoli spunîndu-și
cu hotărîre: „Asta e situația... și în condițiile astea tre-
buie să învingem...” Și se așează iar la masa de lucru...
Găsi și pe birou o lungă scrisoare de la Arăpîlă... clo-
30 cotitoare de dragoste pentru popor, pentru revoluție,
bogată în idei și propuneri... care vedeau spiritul lui
practic de inginer și om de cifre... Îi arăta noi surse de
venituri pentru stat, prin oprirea arenzilor moșiilor mî-
năstirești, ce urmau să fie trimise la Muntele Athos și
35 alte locuri de închinare. Îi scria despre comenzile de
armament.

Pe cînd cetea scrisoarea, Ștefan Golescu trecu prin
biroul lui înainte de deschiderea ședinței, ca să-i arate

40 ¹ În manuscris: „etc”. La transcrierea textului, autorul urma
să precizeze vîrsta (n. ed.).

o scrisoare pe care o primise și el de la Arăpilă cu același curier, sosit din Ardeal, care o adusese pe a lui Bălcescu... Pe Ștefan îl vestea că dacă nu se trece la o politică mai energică, el se „trage” din viața politică.
5 „Fraților, puneți mîna pe acei coconași care deloc nu se împacă cu ideile cele noue și care de atîtea ori au complotat în contra fericirii poporului; ce, așteptați oare să-i prindeți cu armele în mîna ca să vă determinați a-i aresta?... Într-adevăr, revoluție fără teroare nu se poate face în țările noastre...”

10 Despre acești coconași care nu se împacă cu ideile revoluționare, Bălcescu știa mai mult decît oricare membru al guvernului, căci către el erau îndreptate toate rapoartele cu caracter confidențial ale comisarilor revoluționari din toate județele țării... Iată unul dintre acei coconași e acel teribil Niculae Băleanu, care are moșie în județul Dîmbovița și despre care i se scrie că amenință cu bătaia pe subadministrator, și chiar pe administrator, care a tulburat de cîteva ori adunările în
15 care poporul era chemat să asculte lămuriri despre Constituție și a smuls steagul tricolor de pe tactul unei plăși, zvîrlindu-l în țărîna... Pe moșia lui nici un țăran nu îndrăznește să vie să asculte cuvîntări, căci are o ceată de ticăloși care îi zvîntă în bătai pe cei care îndrăznesc acest lucru... A cetit cu luare-aminte vreo
25 șase rapoarte noi. Se uită la ceasornicul de buzunar, cumpărat la Paris. E ora zece, la care comisarii știu că vor fi primiți... cînd trec prin București. Erau patru inși care așteptau... Îi primește pe toți odată și se încinge o convorbire foarte animată... Cel de la Teleorman, A. Petrescu¹, ca și C. Manega² de la Romanați, ori Nenovici de la Brăila, sau Scarlat Turnavitu, care

35 ¹ Al. Petrescu era împreună cu Andrei Daniil și C. Rizescu, de la 27 iunie 1848, unul din comisarii propagandiști în județul Teleorman, remunerați, fiecare cu 500 lei lunar (cf. *Documente privind anul revoluționar în Țara Românească*, București, 1962, p. 54—57) (n. ed.).

40 ² C. Manega, Ioan Zotu, D. Oprescu, C. Băjescu erau de la 15 iunie 1848 comisari propagandiști în județul Romanați, C. Manega primind lunar o retribuție de 500 lei, iar ceilalți de 1 000 lei. Mai era reprezentant, din 27 iunie, Ioan Livaditu, remunerat cu 500 lei (*ibidem*) (n.ed.).

e la Buzău și la Slăm-Rîmnic în același timp, arată că proprietarii și oamenii lor de casă sperie țărănimea cu aceeași amenințare... Puterile protectoare nu vor îngădui revoluția din Țara Românească și pînă în toamnă
5 vor ocupa principatul, spînzurînd pe cei care au fost amestecați în revoluție...

— Ce să vă spui, domnule președinte al propagandei, vai de bieții oameni cum sunt batjocoriți în fața tuturor, arată A. Petrescu. „Mă Turloaie, spunea săptămîna trecută proprietarul de la Pielea, mă, vrei pămînt, ai?... E, lasă, că o să-ți umple gura cu pămînt la toamnă, cînd or intra turcii în țară și or face iarăși ordine...”

— La noi proprietarii fac liste de oameni care vorbesc cu însuflețire despre revoluție și-i amenință că au să li se puie butucii de picioare și au să fie trimiși în ocnă părăsită, povestește Nenovici.

Ceialți arată că și la ei se fac pe capete asemenea liste... Că mulți săteni se cam sperie de asta.

— Un proprietar de pe la noi, spune Manega, îi amenință pe cei din sat în gura mare : O să li se toarne plumb topit în urechi celor care strică datinile și credința...

Mihăileanu¹ de la Buzău arată că Ioan Ghica, gine-
25 rile lui Alexandru Ghica, aleargă ca un turbat călare, cu zece ticăloși după el, spărgînd cu topoarele adunările de prin sate... Că pe moșia lui Stanca nu poate să calce nimeni... Spune la oameni că revoluționarii sunt oamenii lui Antihrist și că oricine îi ascultă merge în focul gheenei. A răspîndit povestea că pe unul dintre
30

¹ În manuscris : „Mihăileanu”. Probabil, e vorba de unul din cei șapte comisari revoluționari din județul Argeș, care se numea Panait Mihăileanu, numit la 19 iulie 1848, ceialți fiind Andrei Pretorian, Partenie Ieromonahul, N. Nanu, C. Catina, Șt. Turnavitu și Ioan Petrescu. Dealtfel, puțin mai jos, romancierul se va referi la Turnavitu, deci avea în vedere comisarii de Argeș. La Buzău erau D. Caloian, Nichifor Ierodiaconul, Ioan Costinescu, D. Chirculescu, Șt. Cherteș și Petre Nicolau (cf. *Documente privind anul revoluționar în Țara Românească*, București, 1962, p. 54—57 și C. D. Aricescu, *Correspondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*, București, 1874, p. 85—89) (n. ed.).

propagandiștii revoluționari l-ar fi dezbrăcat sătenii și
[au] descoperit că îi crescuse o copită de țap pe spata
stîngă, semn că era omul lui Sarsailă, și spune sătenilor
că înainte de a-i lăsa să vorbească pe trimișii Guvernu-
lui provizoriu, să-i dezbrace și să-i caute dacă nu au
copită de țap pe spate...

Turnavitu [del] la Slam-Rîmnice [spune] că e și pe
acolo zvonul ăsta.

— Știi ce face acum unul Dumitrescu? Începe așa :
„...Cald e pe aici, mă fraților, arșița grozavă, dă nu
poate sta omu îmbrăcat, și începe să scoată spențerile
de pe el... Dar mai grozavă e arșița care vă arde pă voi
care nu aveți pămînt... Că vi l-au luat boierii și vă
îngenunche și fură munca voastră sfîntă și aici se în-
chină... Nu i-ar mai răbda Dumnezeu, spurcații...”

— La noi se fac pretutindeni slujbe religioase mai
întîi, arată Manega.

— Păi să vezi, spune Sclărlat Turnavitu, Iancu
Ghica ăsta a răspîndit zvonul că nu sunt slujbe adevă-
rate, că zice că s-a schimbat leturghia și nu se mai
spune „Binecuvîntează pe stăpînul nostru” și așa mai
departe... Fac tocmai din slujba religioasă o dovadă că
acei oameni care doresc să elibereze pe clăcași sunt oa-
menii lui Antihrist, căci sfințesc drapelul tricolor.

Nenovici¹ arată că la ei la Brăila sunt vreo doi pro-
prietari care trec mereu Dunărea la pașa care are co-
manda oastei de la Măcin și arată tot ce se petrece în
țară... ce măsuri se iau... li învață pe turci cum să ia
vitele sătenilor care vorbesc despre revoluție.

— Păi asta-i spionaj, spune indignat Bălcescu.

— Foarte mulți proprietari care au moșii pe lîngă
Dunăre trimit tot soiul de vești pașalelor din cetățile
turcești...

— De sute de ani boierimea noastră nutrește să puie
mîna pe putere numai cu ajutorul armatelor streine...
Cînd un domnitor e numit de turci și vine în țară, să-și
ia tronul, ținîndu-se de șeaua pașalei care comandă oa-
stea menită să-l așeze în scaun, alt boier vine cu ceata

¹ Nae Nenovici, Ioan Rotescu și Al. Nanu erau comisari în
județul Brăila de la 27 iunie (*ibidem*) (n. ed.).

lui, ținându-se lângă scara caretei unde stă hatmanul leșesc, care comandă trupul de oaste menit să lupte ca să-l puie pe el pe tron...

5 Dar în același timp aceste convorbiri sunt un balsam pentru sufletul lui Bălcescu, căci în același timp comisar-
rii îi arată că din zi în zi numărul celor care nu numai
ascultă cuvântări, dar vorbesc ei înșiși, e tot mai mare...
În satele unde comisarii au răbdare și iscusința patrio-
10 tică să răspundă la toate întrebările sătenilor, risipin-
du-le toate nedumeririle, acolo acești săteni devin cei
mai dârji apărători ai Constituției. Ei mai toți întreabă,
dealtfel, unul și același lucru, în diferite chipuri, dacă
se desființează claca și dacă li se dă și lor câte o părți-
cică de pământ.

15 — Domnule președinte, dacă li s-ar da acum pământ
la țărani... am avea alături de noi un milion de piep-
turi...

Și toți adaogă fel de fel de amănunte despre modul
naiv și sincer în care sătenii care s-au convins că pînă
20 în cele din urmă revoluția îi va mîntui de clacă și-i va
împroprietări își arată entuziasmul pentru starea cea
nouă.

Scarlat Turnavitu, care se bucură îndeosebi cînd află
că și alți doi frați ai lui, Ștefan și Demostene, vor fi nu-
25 miți comisari revoluționari, povestește cu un haz ne-
spus lupta lui cu reacționarii în cele două județe, duelul
neîntrerupt pe care-l duce cu boierimea reacționară din
cele două județe, calitate în care va rămîne, dealtfel,
scurtă vreme, căci va fi rugat să primească să fie admi-
30 nistrator la Slam-Rîmnic¹, județul de graniță cu Mol-

¹ Unele neconcordanțe apar frecvent în acest volum, al cărui
text urma să fie amplificat și revăzut integral. Camil Petrescu
verifica, îndeobște, detaliile cu ajutorul „fișierului de personaje”,
ca și în cazul primelor două volume ale romanului. Din memorie
35 nu putea controla toate amănuntele. Așa ne explicăm și faptul că
aici afirmă: în curînd Scarlat Turnavitu „va fi rugat
să primească să fie administrator la Slam-Rîmnic”, cînd acesta deți-
nea funcția de două luni. În octombrie 1848, Scarlat Turnavitu a fost
arestat și închis la Văcărești, împreună cu Popa Șapcă, Winterhal-
40 der, Sotir Genaru, protopopul Hristea și alți revoluționari care
figurau pe o listă întocmită de Duhamel (n.ed.).

dova, unde guvernul vrea să aibă un ochi îndreptat spre mișcările armatelor țariste. Un boier a venit peste el într-o adunare dintr-o comună de la deal, ca să-i pună întrebări, hotărât să-l facă de rușine față de țărănime.

5 „Este adevărat, a întrebat boierul, că guvernul nu mai sfințește proprietatea? Să răspundă dumnealui numaidecât în fața oamenilor.“ „Foarte adevărat“, am răspuns eu... „Ei, vedeți, oameni buni, a spus fălos boierul... ei, vedeți? Am avut dreptate, ori nu? Ei vor să împartă proprietatea la toți golani satului.“

10 Sătenii se încruntară, priveau tăcuți pe sub sprâncene. Unul dintre ei strigă: „Nu ne trebuie Constituție“... „Vă spun eu că e Antihrist, vrea să ia ceea ce e de la Dumnezeu.“ Am priceput unde bate boierul... Satul era un sat de moșneni, și moșnenilor, dintre care mulți sunt îndestulați cu pământ și săliști în hotarele satelor, le-au vîrît în cap boierii că Guvernul provizoriu vrea să desființeze orice proprietate și să le ia pământul și lor... Am priceput ce era și cu chestia cu Antihristul... „Ha? am spus eu. Ce-a dat Dumnezeu... Uite ce-a dat Dumnezeu omului... Două brațe, ca să muncească...“

20 „Și am început să scot de pe mine jacheta, cozondracii, ba și cămașa... să vadă oamenii că n-am copită de țap pe umăr. „Vedeți, oameni buni, asta a dat Dumnezeu și de aceea munca, nu proprietatea, este sfântă... A mai dat și atît pământ fiecăruia cît poate să muncească el cu mîinile lui; dar numai atît... Dumnezeu n-a dat boierului Maican, unchiul acestui boier, douăzeci de mii de po-goane în Bărăgan, pe Borcea, și patruzeci de mii de po-goane de pădure... că nu mai aveți unde să duceți vitele la păscut... Astea nu poate să le muncească boierul cu brațele lui... astea vă sunt furate vouă și le muncește cu sudoarea frunții voastre... Asta-i proprietate de la diavolul... nu de la Dumnezeu... Cum o să le sfințească

35 Guvernul provizoriu? Dimpotrivă, el vrea să le ia de la proprietari și să le împartă la plugari, iar munții să-i ia de la boierul Maican și să-i facă proprietate obștească... să vi-i dea vouă să-i stăpîniți laolaltă, că ai voștri au fost în vremurile de demult, că știu că mulți aveți izvoade prin lăzile voastre...“

40 „Așa-i, așa-i... drept grațiește“... au început să strige sătenii cu toții...

„Ei, oameni buni, acum hai să dezbrăcăm și pă boieru
ăsta pînă la piele, să vedem ce are el ca toată lumea
dă la Dumnezeu, și ce are dă la dracu, la care și-a vîn-
dut sufletul neamu lui și el, ca să-l ajute să jecmănească
5 oamenii...” De abia a avut timp să încalece boierul Mai-
can, că oamenii și se porniseră să-l dezbrace, dar cei
care erau cu el nu au scăpat de chelfăneală; am oprit
eu oamenii ca să nu-i cotonogească... A mers apoi tot
satul, cu steagul tricolor în frunte, unde s-a făcut slujba
10 și au jurat toți pe Constituție...

„Isprăvile” lui Scarlat Turnavitu erau cunoscute une-
le și la București, ba și în Moldova, că li se dusese bu-
hul și se povestea de către prietenii revoluției... La o
adunare, chiar în orașul Focșani, un slujbaş care era, ca
15 o bună parte dintre vechii slujbași, chiar acum împotriva
revoluției și alături de proprietari, a strigat, în timp ce
Scarlat Turnavitu vorbea și se tot ștergea de nădușeală,
cu o basma roșie, cît un cearșaf: „Nu-l ascultați pe
cîinele roșu...” Scarlat Turnavitu s-a uitat lung la el...
20 și pe urmă a spus: „Oameni buni... cîini roși dac-ar fi,
tot de la Dumnezeu sunt... Văpseaua de roșu e sfîntă...
Roșu era sîngele pe care Domnu nostru Isus Cristos l-a
vărsat pentru mîntuirea oamenilor...” Sătenii au strigat
„Așa-i”, au rîs că l-a înfundat pe slujbaş și de atunci
25 basmaua lui roșie e vestită...

La sfîrșit, Bălcescu l-a întrebat ce e cu polonezii
ascunși pe la mînăstirile și stîmile din munții Rîmnicu-
lui, ce știe despre ei... Fostul premiant întîi pe școală, al
Colegiului național, i-a spus că s-a dus el la ei și a aflat
30 multe... Sunt ca la șapte sute de inși fugiți din Polonia,
după ce armatele populare au fost înfrînte de gene-
ralii țariști, între care erau și vreo doi polonezi... Sunt
înarmați pînă în dinți, unii sunt și cu familiile, au fel
de fel de steaguri și de foi tipărite, lăzi de manifeste...
35 Sătenii îi ajută, le aduc hrană și-i vestesc despre ce
mai e prin țară...

— I-ai iscodit dacă vor să intre în armia româneas-
că? Sunt printre ei ofițeri buni? Întrebă îngîndurat
Bălcescu...

40 — Vor să vie toți ca un singur om... dar cu o condi-
ție — să lupte împotriva armatelor țariste, iar pînă

atunci să fie lăsați liniștiți acolo unde sunt... Am acum oamenii mei care fac legătura și le-am trimis vreo șapte care încărcate cu unele lucruri de îmbrăcăminte și încălțăminte, care le lipsește... Mai vor și praf de pușcă...

5 Au cu ei vreo trei ofițeri foarte buni.

De sus veni un vornicel de cancelarie să-l poftască pe Bălcescu să vie sus, că începe ședința guvernului. Se despărți plin de voie bună de comisarii săi.

★

0 Ședințele astea ale Guvernului provizoriu sunt curată pierdere de timp... de timp prețios, de timp în plină revoluție, cîștigat cu sîngele celor ce au înfruntat moartea... Totul se desfășoară ca o poliloghie birocratică, în
15 care oamenii, confirmînd sentimentul pe care-l [au] despre ei înșiși și locul pe care și l-au cîștigat între cei la fel cu ei, prin orice alte mijloace decît adîncimea judecății și înțelegerea stărilor la care participă, vorbesc despre orice, alături mereu de orice chestiune serioasă, dar scrobiți, cu mutre grave ori cu declamații
20 emfactice... Înfațișarea fizică este hotărîtoare în asemenea consilii, și cei mai grosolani își impun cu un soi de nesimțire intelectuală persoana lor găunoasă, dar adoptată și clasată ca plină de merit de către ceilalți... Lupta dintre ei este o luptă de prestigiu, de afirmație
25 egoistă, pentru care conținutul revoluției este doar un pretext ca să se manifeste... Din cauza inteligenței lor mărginite, oamenii aceștia obosesc repede cînd li se cere o efortare mai grea și atunci nu ascultă, vorbesc între ei despre alte lucruri, mormăie vag, dau din cap cam la întîmplare... atenți numai la clipele cînd apar
30 chestiuni în care sunt interesați... Pentru ei, Bălcescu a fost, e și va rămîne pînă la sfîrșitul vieții lor un tinerel pirpiriu, despre care au auzit ceva, care e membru al guvernului pentru că uneori spune lucruri pe care
35 alții le găseau inteligente, destul de inimos, recunosc ei concesivi, care o ia însă uneori razna și atunci nu mai știe de respectul pe care-l datorează unor personalități așa de grozave cum sunt ceilalți membri ai consiliului... Oricare dintre cei de față s-ar simți profund uimit

dacă i-ar spune cineva că el e mai puțin inteligent decît istoricul sau ce naiba mai e Bălcescu, și că posteritatea cumva nu va pomeni despre ei decît în măsura în care se vor ocupa de cei care au fost în contact cu acest

5 Bălcescu, despre care ei socot că știu tot fiindcă atunci cînd stă pe scaun ei îl privesc de la înălțime. Ca acum, de pildă, cînd cere cuvîntul stăruitor, întrerupînd un discurs al lui Eliade, o variantă pe care o repetă de cîteva luni, de la începutul revoluției, despre „mișcarea

10 de regenerație“, despre „folosul tuturor și paguba nimănui“ și altele... Mitropolitul se prefăce că [nu] observă stăruința cu care Bălcescu cere cuvîntul și dă din cap și absent și aprobativ la ceea ce spune Eliade... la fel, dealtfel, cu ceilalți membri ai consiliului, care se

15 găsesc în situația unor examinatori, care au pus o întrebare din matematică, știință de care ei habar n-au și nici nu ar putea aprecia răspunsul, dar la care, șiret, examenatul schimbă foaia și răspunde declamînd o predică, pe care ei o pricep și o ascultă bucuroși, încîntați

20 că nu sunt siliți să asculte matematică...

Cînd Eliade a sîrșit, mitropolitul se prefăce că a uitat că în sîrșit Bălcescu izbutise să-i spuie, între două fraze spațiate ale vorbitorului, să-l însemne la cuvînt, și-i dă cuvîntul lui Cîmpineanu, care ridicase un deget...

25 Deși la începutul revoluției se hotărîse că indiferent de gradul și funcția pe care le au, toți fruntașii revoluționari sunt egali în grad, toți au drept egal la discuție și hotărîrile se iau în numele tuturor, chiar dacă apar numai unii semnați... ori prezenți. Din această cauză

30 cele mai multe decrete și decizii apar semnate numai de doi-trei dintre miniștri, cei care întîmplător sunt la îndemînă cînd s-a terminat redactarea definitivă.

Ion Cîmpineanu cere unele lămuriri despre numirea unui magistrat ca șef de masă la Departamentul Direcției.

35 Cînd a terminat, Bălcescu cere din nou cuvîntul, dar mitropolitul se uită la el îngîndurat și parcă plictisit, cînd Nicolae Golescu face un semn că vrea să vorbească, pe el mitropolitul îl vede numaidecît și îi face semn... E vorba iar despre o numire, dar Bălcescu

40 se ridică tăios și, cu ochii oblici scînteind de acea mînie

care îi sperie pe toți cînd apare (dar nu-i intimidează decît fizic și numai în acea clipă), spune sec :

— Am cerut cuvîntul și eu într-o cestiune de cea mai mare importanță pentru revoluție și pentru guvern...

- 5 Nicolae Golescu a rămas trăsnit, cu bărbuța sare și piper așa în vînt, cu pieptul scos înainte, avînd aerul să spuie că e un scandal să i se taie astfel cuvîntul... Cei de față îi răspund, consimțind cu el prin ridicări
10 din umeri disprețuitoare pentru tînarul pipiriu și nervos care a îndrăznit să întrerupă o asemenea personalitate... Dealtfel, acest dispreț nu privește decît raporturile din guvern, pentru că în fața opiniei publice și a
15 poporului, chiar cu mijloacele culturale reduse de atunci, N. Bălcescu este o personalitate foarte cunoscută, este istoricul de mare faimă... Numai că pentru cei din guvern această faimă e un nor care se oprește
subt ei, ca în zugrăvelile din biserici, unde norii se opresc subt picioarele ctitorilor și ale familiilor lor.
20 Mai ales că, luînd cuvîntul printr-un gest forțat și pripit, Bălcescu vorbește nervos, precipitat, înlocuind pe „ș” cu „s”.

- 25 Mitropolitul, cu o mantie episcopală și cu vocea moale, pe care nimeni nu se preface că n-o aude, precizează :

— Domnul ministru al trebilor din lăuntru are cuvîntul... I-am dat cuvîntul.

- Am cuvîntul eu, că l-am cerut mai înainte, stăruie dîrз Bălcescu... Dealtfel, nu vreau să știu o cuvîntare...
30 ci vreau să pun o întrebare la care ar putea să răspundă, în numele dumneavoastră, chiar domnul ministru al trebilor din lăuntru. Vă întreb deci pe dumneavoastră : Cînd o să dați afară decretul pentru numirea comisarilor extraordinari în capitalele de județ,
35 pe baza proiectului întocmit de mine și de fratele Arăpîlă, care chiar în ziua plecării lui spre Ardeal și Viena v-a rugat stăruitor și el să dați curs acestui proiect¹... ? Asta-i tot...

- 40 ¹ Pentru asigurarea unității în acțiunile revoluționare, pornind de la ideile Constituției, avînd ca scop, între altele, și stăvilirea oricărei manifestări anarhice, pe baza unui proiect elaborat de

Mitropolitul întreabă mogle :

— Asta-i tot... ?

— Da...

5 — Foarte bine, o să vă răspundă la urmă, după ce va spune cele ce dorea să spuie cînd a cerut cuvîntul...

— Nu, părinte, va vorbi despre acea cestiune după ce îmi va răspunde mie, căci eu am cerut întîi cuvîntul.

10 Toți sunt întăritați, plictisiți de această intervenție care le strică lor permanenta siestă intelectuală, care aduce cu o rumegare retorică a unor lucruri răștiute, presărate uneori cu anecdote.

Nicolae Golescu se decide și dă un răspuns cam peste umăr :

15 — Ce decret... Nu sunt destui comisari numiți... ? Că mai în fiecare județ sunt cîte doi-trei.

20 — Sunt numiți întîmplător, prin mijloace improvizate... N-au autoritatea necesară. Trebuie să scoatem un decret prin care să arătăm că ei sunt cenzorii care reprezintă guvernul față de toți slujbașii din județ... Să arătăm că ei au dreptul să controleze și pe adminis-

25 tratori chiar... Să le dăm puțină ca să ia măsuri de îndreptare pe loc, fără formalități de prisos, ca să vadă țărănimea și puterea și gîndurile noastre de îndreptare.

Eliade, din capul celălalt al mesei lungi, unde sta de obicei, cu pelerina albă atîrnată într-un cuier pus în spatele lui, spuse cu glas înăbușit, ascultat însă în fiecare silabă a lui :

30 — În cestia acestor semănători de anarhie, pe care dumneavoastră îi numiți comisari, aș avea și eu de spus cîteva cuvinte... He, înțeleg, fratele Bălcescu vrea să-și facă o partidă a lui, îi adună și-i dăscălește pe acești comisari, care tulbură mințile sătenilor și-i îndeamnă să nu dea ascultare poruncilor guvernului, și

35 să se sfădească cu proprietarii. Așa ca în Revoluția franțeză... Vrea să fie Robespierre. Eh...

40 N. Bălcescu au fost desemnați comisari propagandiști în fiecare județ din Țara Românească (cf. *Anul 1848*, vol. II, p. 201—223) (n. ed.).

— Vă înșelați... Vă înșelați, domnule, nu țin să-mi fac nici o partidă... V-am spus de la început că nu vreau să am nici un amestec în numirea acestor comisari... Numiți pe cine doriți dumneavoastră. Dacă e
5 vorba de prieteni de-ai dumneavoastră, n-am nimic de zis. Numai să fie patrioți vașnici. Eu vă mărturisesc că n-am cunoscut pe nici unul dintre ei înainte ca ei să fie numiți... Din întâmplare, cei mai mulți dintre ei sunt oameni excelenți și fac treabă bună.

10 — Ce fel de treabă fac acești comisari — și aici Eliade silabisi cu dispreț — o să arate numaidecât fratele Voinescu... Și întoarse apoi capul spre secretarul de stat : Ai la dumneata adresa corpului diplomatic din Brăila ? Te rog citește-o, să auzim cu toții ce isprăvi
15 fac acolo oamenii laudați de fratele Bălescule...

— Era un soi de protest energetic, iscălit de „*Monsieur de Dvorzak, consul d'Autriche, L. Argenti, consul de Grèce, F. Parodi, consul de Sardaigne*” și „*Charles Cunningham, consul d'Angleterre*” și de un mare număr de negustori din Brăila, cetățeni ai statelor respective,
20 care denunțau pe cei „trei indivizi” așa-ziși comisari ai guvernului... care au excitat spiritele, că „la conduite et les procédés de ces Commissaires peuvent compromettre la tranquillité publique et amener des
25 suites graves et funestes...” și urmau și altele.

— Ei, ce ziceți, domnule, de acești comisari care ne duc la un conflict diplomatic ?

Bălescule răspunse [pe un ton] tăios, vibrant, care-i ului :

30 — Zic că n-am făcut această revoluție ca să fim pe placul consulilor Austriei și Angliei sau a negustorilor de orice neam.

Dintr-o dată se regăsise pe el însuși... Toți îl priveau intimidăți...

35 — ...Constat cu durere că zi de zi vă depărtați tot mai mult de țelurile revoluției pe care le-am stabilit cândva împreună.

— Ceea ce știm azi nu știam atunci, spuse Tell, și ceilalți îl aprobară.

40 — Nu trebuia să vă angajați în revoluție, dacă nu-i vedeți limpede și căile de realizare. Oricum, înapoi

nu mai puteți da fără să vă duceți dumneavoastră în-
 șivă cu toți la fund. Și vă veți duce, dacă nu deschideți
 ochii și nu pricepeți... Dacă ați asculta gasul acestor
 5 comisari, dacă ați asculta prin ei bătăile inimii acestei
 țări, ați pricepe că sunteți pe marginea unei prăpăstii...
 Ați făcut o lege pentru alegeri atît de nesocotită, încît
 e aproape sigur că dacă vom sta cu mâinile în sîn, Guver-
 nul provizoriu va fi răsturnat de reacționari în alege-
 rile pentru Constituantă... Nădejdea mea e în acești co-
 10 misari care prin activitatea lor însufleșită și prin pa-
 triotismul lor vor duce cuvîntul celor ce au pornit re-
 voluția pînă în cele mai depărtate cătune, ducînd cu
 ei cuvîntul de foc al adevărului. Rolul lor este deci să
 ne ajute să cîștigăm o Constituantă democratică și revo-
 15 luționară. Ei trebuie să aibă puterea să împace pe loc
 nemulțumirile țărănimii însetate de dreptate. Boierii,
 slujbașii înrăiți, lipsiți de patriotism, sabotează, ame-
 nință, spionează pentru armatele vecine... Sarcina comi-
 sarilor e să înființeze în toate orașele și tacturile plă-
 20 șilor gvardii civile care să sperie pe trădători... Tot în
 sarcina comisarilor cade să scoată la iveală în toate
 colțurile pe oamenii noi care sunt hotărîți să lupte cu
 trup și suflet pentru revoluție, să sporească numărul
 celor cărora putem să le încredințăm funcții de încre-
 25 dere... Cu alte cuvinte, nu se mai poate amîna cu un
 singur ceas decretul de numire al comisarilor și de con-
 firmare a instrucțiilor de care ei au nevoie...

Eliade, pe jumătate întors, îl privește pieziș și aș-
 teaptă efectul întreruperii lui denunțătoare :

30 — Pe care le-ai ticluit dumneata...

— Pe care le-am redactat eu, căci se pare că, istoric
 fiind, am oarecare perspectivă mai largă despre rostul
 revoluțiilor...

35 Aci Eliade își întoarce bustul cu totul spre el, ca să-l pri-
 vească în față și să dea mai multă greutate celor ce spune.

— Ascultă, tînărul meu amic... cunoști acea splen-
 didă poezie a lui Goethe, numită *Ucenicul vrăjitor*? Ei
 bine, acest ucenic, prinzînd cînd [și] cînd cite o ju-
 mătate de formulă de-a marelui Văjitor, dascălul său,
 40 s-a apucat odată să dezlanțuie toate spiritele rele, spu-
 nînd în fața cazanului vrăjit formula pe care o auzise

de la Vrajitorul cel mare... Și spiritele rele s-au dezlănțuit și au amenințat să răstoarne lumea... Însăpămîntat; ucenicul a vrut să facă numaidecît ceea ce făcea și Vrajitorul cel mare, dar dacă învățase formula
5 care dezlănțuia spiritele, nu o învățase de la meșterul lui din păcate pe aceea care potolea răzmerița sufletelor și le întorcea la loc în cazan... Crezi dumneata că noi, cei care mai avem oarecare răspundere, putem
10 privi liniștiți la un ucenic, la un începător care se pricepe să dezlănțuie spiritele rele, care provoacă izbucnirea tuturor forțelor anarhice pe care nu va mai ști cum să le oprească?... Asta vrei... să te joci cu focul... așa cum a făcut anul trecut feciorul prietenului nostru Costache Filipescu, acel copil care jucîndu-se
15 cu pistolul a făcut să ardă jumătate din București... ? Și întorcîndu-se către ministrul finanțelor îi ceru iertare : Te rog, frate, iartă-mă că îți amintesc fără voia mea de o asemenea dureroasă întîmplare... dar vreau să știe acest tînăr prieten și frate al nostru că revoluția
20 nu e joacă pentru copii.

Efectul fu copleșitor... Vorbele lui Eliade, sonore și înflăcărate, fură pentru toți cei de față o revelație de cumințenie și simț al răspunderii... Îl priviră pe Bălcescu ca pe un imprudent care a dezlănțuit prin nesocotința
25 lui forța mareață a poetului și a bărbatului de stat Eliade... Era și un fel de milă pentru acest pitic care îndrăznea să lupte cu un uriaș... Se făcuse iar o tăcere apăsătoare, pe care Bălcescu o întrerupse liniștit :

— Între mine și acel ucenic al Vrajitorului ar putea
30 fi o singură asemănare... Că vreau și eu ca și el să trezesc niște forțe superioare mie... Dar numai pînă aci lucrurile merg alături... căci pe cînd el vrea să dezlănțuie spiritele rele dintr-un cazan de vrajitor, eu
35 vreau să trezesc din nou în poporul român marile lui virtuți din trecut, pe care i le cunosc din studiul istoriei... Numai pe cei lași îi sperie dezlănțuirea unor asemenea virtuți... Despre mine aș vrea să știți că o dată trezită în poporul român dignitatea lui omenească, setea
40 lui de libertate, ura lui împotriva tiraniei, să nu mai poată fi întors niciodată în cazanul robiei nici chiar de către cei care le-au dezlănțuit, unii fără voia lor,

alții dorind asta din toată inima, ca ucenicul de mine,
de pildă... Aș vrea ca niciodată să nu se mai stingă
din sufletul românilor această sete de libertate, această
ură împotriva despoților, chiar cînd noi vom vrea să
5 fie altfel, sau vom fi dispăruți, vom fi murit și vom fi
uitați... Să se întîmple lucruri iscate de noi fără să mai
știe nimeni cine le-a iscat. Poporul român să nu mai
îndure niciodată pe grumaz jugul robiei, adică atît
timp cît vor fi despoți și asupritori pe pămînt... adică
10 pînă la sfîrșitul istoriei. Ați vrut revoluția, acum tre-
buie s-o faceți după legea ei, căci revoluția nu este o
lampă de astea cu gaz care a apărut acum, să-i potri-
vești lumina cînd mai mică și cînd mai mare, după
toanele intereselor dumneavoastră... Revoluția e într-a-
15 devăr un foc învăpăiat care pîrjolește tot ce-i putred,
tot ce-i ticălos, tot ce stă în calea fericirii popoarelor...

Ca și scrisul lui, unde unele pagini pline de potic-
neli gramaticale alternează cu altele, numeroase, în care
frază e cea mai înflăcărată și mai plină de sevă a
20 literaturii noastre, tot astfel și ca vorbitor, Bălcescu tre-
cea dintr-o dată, regăsindu-se, de la biblielile peltice
la fraze care zguduiau pe cei de față.

Nicolae Golescu însuși păru tulburat, încurcat, și
spuse încet ca un vinovat :

25 — O să dăm în cîteva zile afară acest decret... pe
care-l dorești, frate Bălcescule.

— Adaog că trebuie, chiar azi, să arătăm și mijloacele
materiale pe care le punem al dispoziția acestor comi-
sari... Vă amintesc de propunerea colegului nostru Alecu
30 Golescu, pe care azi o împărtășesc și eu... Trebuie să
le punem la îndemîna acestor comisari mijloacele ma-
teriale de care au nevoie. Alecu Golescu v-a făcut so-
coteala că dacă vom pune la îndemîna fiecărui comisar,
pentru nevoile lui personale și pentru ajutoarele lui,
35 suma modestă de șase sute de lei lunar, vor fi necesari
două mii de galbeni pe care trebuie să-i aprobați nea-
părat...

Aci Rosetti, care ascultase cu mai multă atenție și
bunăvoință cele spuse de Bălcescu, izbucni dintr-o dată
40 supărat :

— Eu nu pricep cum niște luptători pentru libertate atît de înflăcărați pot fi plătiți cu bani pentru munca lor nobilă și pentru căldura inimei lor... Nu, frate Bălcescule, a propune numai ca acești oameni să fie plătiți este o insultă pentru ei... și în numele lor eu refuz acest tîrg... fără să-i întreb măcar, căci chiar a-i întreba este înjositor... și pentru noi, și pentru ei... Asemenea sublimă activitate nu poate fi plătită în bani...

Lui Bălcescu i se păru atît de neroadă această frazeologie și în realitate atît de meschină, că nu socoti necesar nici măcar să răspundă... Se adresa deci lui Costache Filipescu, ministrul finanțelor, care îi era, dealtfel, prieten, deși era mai în vîrstă decît el...

— Domnule ministru al finanțelor, fac apel la judecata dumitale sănătoasă, și la patriotismul dumitale, pe care-l cunosc și-l prețuiesc... Trebuie să găsiți neîntîrziat acești două mii de galbeni.

Costache Filipescu păru foarte încurcat... Îi era greu să spună nu unui prieten ca Bălcescu... Fața lui lată și puțin apoplectică se frămînta în cadrul bărbii tunse, cărunte.

— Două mii de galbeni este o sumă enormă, să vedeți... Vistieria e goală, goală, înțelegeți...

— Este o nebunie curată să se cheltuiască astfel două mii de galbeni... interveni Rosetti de data asta furios că Bălcescu nu-l onorase cu un răspuns... E nebunie curată, înțelegeți?

— Abia de putem găsi banii necesari ca să plătim lefurile slujbașilor...

— Lefurile slujbașilor, dintre care mulți... foarte mulți sunt dușmanii revoluției, sunt oamenii reacționarilor, trădători ai cauzei, ripostează tăios Bălcescu... Și nu putem plăti suma mizerabilă de două mii de galbeni slujbașilor adevărați care aproape fără excepție sunt slujitori însuflețiți, neobosiți, și mai ales necesari, ai acestei revoluții. Asemenea vedere întoarsă a lucrurilor eu nu o pricep.

— Prietene Bălcescule, încă de acum două săptămîni, cînd s-a discutat întîia dată despre această sumă, am vorbit cu funcționarii Departamentului meu, care cunosc bine starea de lucruri... Ei toți, Gligore și Ni-

colae Ipătescu, Mihăieanu, dar mai ales cel mai mare
în grad, directorul Departamentului, Costache Bălcescu,
pentru a cărui pricepere și cunoaștere a lucrurilor am
o deosebită prețuire, toți mi-au spus că e cu neputință
5 să se găsească această sumă.

— A spus asta directorul Departamentului... ?

— Da, Costache Bălcescu însuși.

Ce mai putea răspunde la această știre dureroasă
pentru el ? A ridicat din umeri nedumerit, îndurerat,
10 și s-a așezat jos.

Se citiră apoi două decrete... Întîiul, cetit de Nico-
lae Goleșcu și antedatat pe loc, ca să fie înaintea pro-
punerii despre comisari, suna așa¹ :

15 [*„Decretul No. 276 al Guvernului provisoriu al Țării Românești
În numele popoului Român
Guvernul provisoriu
«Dreptate, Frăție.»*]

Văzînd reclamația cetățeanului Eliade ;

Recunoscînd că actul de a i se închide jurnalul *Curierul româ-*
20 *nesc* a fost un act arbitrar, din care i s-au pricinuit pagube ;

Văzînd asemenea că cursul pricinei sale de despăgubire pentru
perderile ce a încercat în curs de zece ani la contractul său,
pentru tipărirea hîrțiilor statului, nu se poate căuta, în cîtă
vreme d-lui se află membru al guvernului ;

25 Guvernul provisoriu apostilă petiția sus-numitului cetățean către
Ministerul Finanțelor și decretă ca, conform cererilor din petiție,
d-nul ministru să facă ca să i se sloboază în contul reclamațiilor
sale șase sute galbeni, luînd adeverință de la numitul de primire.“]

Toți ascultară în liniște, o liniște din ce în ce mai
30 stîinjenitoare, la urmă de-a dreptul penibilă. Bălcescu
întreabă, după un timp, fără nici un fel de intenție, de-
altfel :

— Din ce fonduri se vor plăti acești 600 de gal-
beni ?

35 Nespus de încurcat răspunse Filipescu :

¹ În manuscris autorul face trimiterea : „(Notă, urmează de-
cretul No. 276 de la pag. 511, volumul II [*Anul 1848*], de la
semnul X la semnul X)” (n. ed.).

— Se vor plăti din banii adunați din exportăția vitelor scoasă din tarifa vămilor...

— Fratele meu, Costache Bălcescu, a fost întrebat în privința asta ?

5 — Negreșit, răspunse Costache Filipescu, și ridicarea ușoară a ambelor mâini spunea : „Cum am fi putut face altfel ?“

Al doilea decret, tot antedatat și el, fu citit de Eliade însuși. Acesta suna astfel :

10 „Decretul No. 282 al Guvernului provisoriu al Țării Românești

«Dreptate, Frăție»

In numele popoului Român

Guvernul provisoriu

Fiindcă sfinția-sa ieromnimon Radu Șapcă a dovedit prin fapte
15 că cunoaște că misiia cea adevărată a unui ministru al bisericii este de a lua crucea în mână și a chema popoarele spre lumină, spre dreptate și frăție,

Decretăm :

20 Art 1-*iu*. Ieromnimon Radu Șapcă a binemeritat în ziua de 9 iunie.

Art. 2-*lea*. După meritele sale se numesce năstăvnic la mănăstirea Sadova.

Art. 3-*lea*. D. ministrul Credinței este însărcinat cu dispozițiile acestui decret.“

25 Fu o tăcere și mai apăsătoare... Toți înțelegeau că această numire era o formă de surghiun deghizat și era isprava mitropolitului, care îl ura din toată făptura lui pe fostul ministru de al Islaz, preotul țăran din Celei. Cu acestea, ședința se ridică.

30

*

35 Înainte de a se scula lumea de la masă, Nicu se ridică și-i spuse lui Costache să vie după el, în odaia lui, că are să-i vorbească... și intrară amândoi în tinda cea lungă. De cum fură singuri, Nicu îl întreabă fără nici un soi de introducere pe frate-său :

— Costache, te-ai opus tu ca să se aloce un fond de două mii de galbeni pentru comisarii revoluției ?

Luat așa prin surprindere, Costache avu un fel de șovăire, încruntându-și sprâncenele groase.

— Ce înseamnă asta : „m-am opus“... ? Cestiunea stă altfel... Vistieria e goală și nu avem de unde să dăm
5 acești două mii¹ de galbeni...

— Prin urmare, dacă înțeleg bine, te-ai opus.

— Înțelege, omule, că nu m-am opus... că din partea mea aș fi dat și douăzeci de mii, dar nu sunt bani...
10 asta e adevărul. Vistieria e goală... avem restanțe de dat, șapte sute de mii de piaștri. Încasări pînă în septembrie, nimic... Fostul domnitor a încasat lista civilă pe tot anul... O să-i facem o somație să restituie fără întârziere ceea ce a luat pe deasupra. Asta e...

Și cu ochii scăpărînd de mînie, ca un moralist care
15 are de-a face numai cu delicvenți, începu să se plimbe prin odaie.

— Toată lumea cere în țara asta și nimeni nu dă nimic. Cum vrei să se găsească bani... Vine o vreme
cînd dai de fundul sacului.

20 Nicu Bălcescu rămase uimit. Nu se aștepta să i se facă o asemenea morală, să fie astfel brufuit tocmai de frate-său. Întăritat, apoi îi ceru scurt :

— Avem nevoie de două mii de galbeni, și banii
25 aceștia trebuie găsiți cu orice preț... Înțelege, Costache ? Cu orice preț și fără întârziere.

Pe Costache Bălcescu îl irita mai întîi că, împotriva obiceiului, nu i se spunea de către fratele lui mai mic cu șase ani nene, așa cum se spunea în toate familiile boierești. Vedea aci o vinovată lipsă de respect, o do-
30 vadă de înfumurare din partea fratelui său. Adevărul e că pînă la revoluție nimenea nu luase pe Costache în serios, nici ca funcționar, nici ca scriitor, căci încercase să scrie și o piesă de teatru... Și deodată, revoluția nu-
mindu-l director la Departamentul Finanțelor, deveni
35 dintr-o dată un ins important, doct, plin de el însuși, pedant în toate chestiunile care priveau ministerul, ca să pară competent. Devenise, ceea ce nu fusese pînă acum, un condicar, un birocrat, mărginit la orizontul

40 ¹ În manuscris : „o mie“. Am corectat indicînd suma reală (n. ed.).

contabilității lui... Își regăsise și el, în felul lui, o demnitate rău înțeleasă, și lucrînd cu cifre se socotea superior fratelui său. Îi vorbi și acum de sus de tot :

5 — Vezi, Nicule, voi sunteți o seamă de oameni, și tu mai ales, care trăiți cu capul în nori, care nu știți ce e pe pămînt... Nu țineți seama de ceea ce se poate și ce nu se poate... Un adevărat om politic, își continuă Costache lecția, trebuie să stea cu picioarele pe pămînt...

10 Bălcescu se simți parcă năvălit de un val de sînge cald... Era uimit de ceea ce descoperea... Era tactica de bagatelizare, adoptată de adversarii lui.

— Costache, vorbești despre mine întocmai cum vorbesc dușmanii mei... Asta-i imaginea pe care vor ei
15 s-o răspîndească despre mine, ca să-mi ia greutatea cuvîntului, ca să mă împiedice să spun ce gîndesc și să lase să se înțeleagă că, dacă totuși vorbesc, cele ce spun nu au nici o însemnătate, că un tip ca mine nu trebuie să fie ascultat/de oamenii serioși. Ascultă, înfumu-
20 rații aceștia pot să mă sîcîie și să mă asculte disprețuitori și plini de ei înșiși, limitați de miopia lor, în aceste consilii care sunt măsuri de pierdut timpul, dar cuvîntul meu va rămîne peste ei și peste fumurile lor ; imaginea pe care și-o fac ei despre mine se va arăta într-o
25 zi mincinoasă tocmai pentru că nu sunt cu capul în nori, pentru că eu văd mai bine decît ei, pentru că vorba mea înfățișează fără cruțare adevărul... Se va vedea atunci că vorbele mele se cereau ascultate cu luare-aminte... Glasul lui ardea înăbușit și ochii îi lu-
30 ceau de minie.

Costache fu și el, ca atîția alții, intimidat de acest accent adînc al fratelui său și acum începu să se lămu- rească mult mai modest.

— Nicule, nu sunt bani... Mă iau cu mîinile de [cap]
35 că nu știu ce să mă mai fac... Toată ziua mi se cer bani... bani și iar bani...

— De unde ai găsit cei șase sute de galbeni pe care consiliul i-a aprobat pentru Eliade ?

— De la tarifa pe vitele exportate de la veniturile
40 vămilor... Nu din bugetul ordinar al Vistieriei.

— Ei, acum dă-mi voie să-ți fac și eu o lecție de politică, de finance și de buget... Reiese din această aprobare că voi lucrați cu mai multe bugete separate... E prost lucru și nedemocrat... Se creează astfel tot felul
5 de ascunzișuri pentru șobolanii banului public... Un stat modern trebuie să lucreze cu un singur buget, în care să apară toate veniturile și toate cheltuielile lui... Pe urmă, voi nu vă înțelegeți rostul acolo la finanțele statului... Datoria voastră nu e numai să încasați ceea
10 ce vi se dă și să dați la cerere ceea ce ați încasat... Datoria voastră este mai întâi să sporiți neîntârziat veniturile generale ale statului... Să puneți impozite noi pe cei care n-au plătit pînă acum. Arăpila v-a arătat că numai din venitul monopolului beuturilor spirtoase
15 am putea echipa cu armament și cele trebuincioase un corp de armată... Și cîte alte venituri s-ar putea crea...

Costache asculta acum ca un vinovat, dar nu părea totuși convins.

— Vorba e că ne trebuie acum, numaidecît, bani, și
20 încă mulți.

— Da, și va trebui să găsești și aceste două mii de galbeni... Ascultă, Costache... În ceasul acesta revoluția nu mai e ceea ce am vrut noi... Ne scapă din zi în zi din mîini... Poate că nici eu nu mai pot face nimic
25 astăzi... dar eu mă gîndesc la ziua de mîine... Trebuie să trezim puteri care dorm de veacuri... Trebuie ca peste noi, după noi, la focul aprins de noi, țara să clocotească, să nu-și găsească liniștea cît timp tirania va mai domni în lume, trebuie ca poporul român să nu
30 mai adoarmă iar, din nou, să exaltăm forțele sale, să nu mai fie niciodată ceea ce a fost de cîteva veacuri încoace... Eu nu sunt mare lucru... sunt un biet opaiț, dar dacă acest opaiț nu cade de la început într-o găleată cu apă, el poate aprinde o țară întreagă... Înțe-
35 legi acum ce vreau? Cuvîntul meu de foc trebuie să fie răspîndit prin comisarii revoluției în toată țara, ca pe urmă nu-l mai poate stinge nimeni... Chiar dacă va mai fi nevoie să ardă mai tîrziu, din cînd în cînd, și subț cenușe... De aceea îmi trebuie acești două mii de
40 galbeni, Costache....

Fratele cel mai mare păru tulburat, găsea că fratele mai mic e puțin grandoman, și nu fu cu totul convins că va putea găsi bani...

— Nicule, îți promit că voi face totul ca să-i gă-
5 sesc. Mă gândesc tot la articolul veniturilor mînăstirești.

— Fie de unde o fi, numai găsește-mi-i fără întîrziere... Acum mergi cu mine.

— Mergem... cred că birja mea așteaptă la poartă.

10

*

Cele două săptămîni, după întoarcerea în capitală a guvernului, fură folosite de Bălcescu pe linia învățăturilor trase din zilele de 29 și 30 iunie. Înțelese și mai
15 adînc acum că izvorul puterii este în sînul poporului. Își spuse că mai mult ca oricînd e de mare trebuință ca revoluția să pătrundă tot mai adînc în masele populare și să fie cît mai puternic înarmată. În vederea alegerilor, de la sfîrșitul lui august, era necesară o propagandă vie, neobosită... Mai înființă o serie de cluburi,
20 se ocupă de aproape de numirea comisarilor... Scrise un articol în gazetă despre rostul și îndatoririle lor... Ceru să fie înlocuiți ispravnicii neprietenoși.

Arăpila îi lipsea... Ar fi avut nevoie de el, dar se simțise nevoia unor reprezentanți ai revoluției în capitalele streine. Arăpila întîrzie puțin prin Ardeal, să
25 facă legătura cu fruntașii ardeleni, și apoi se stabili la Paris. Ion Ghica era foarte potrivit la Constantinopol. Fu numit profesorul Ion Maiorescu la Franckfurt... Se ceruseră aceste două numiri, a lui Dumitru Brătianu la Londra și a lui Bălcescu însuși la Paris... Dar el
30 refuză cu îndîrjire să plece, căci simțea că vroiau să se descotorosească de el. Propuse deci ca Arăpila să treacă de la Viena, cum fusese vorba întîi, la Paris, ceea ce fu admis în cele din urmă.

El își îndrepta acum tot mai mult activitatea spre
35 presă... De la începutul revoluției apăreau două gazete: *Pruncul român*, condus de Rosetti și asociatul său la librărie, Winterhalder, de 3 ori pe săptămîină, și *Popolul suveran*, cu o redacție făcută de T. Pișculescu,

Ștefan și D. Bolintineanu și C. Mănciulescu, aparînd de două ori pe săptămînă.

5 Cea dintîi era o foaie vioaie, înflăcărată și confuză în sentimentalismul ei excesiv, așa cum îi era și directorul, Rosetti. Cea de a doua era moale, fără linie de conducere, făcută la întîmplare.

10 Într-o seară, el convocă la el acasă pe redactorii *Populului suveran* și, în același timp, un grup de prieteni de la „Frăția“, pe care-i socotise buni de condei și mai apropiați politic de vederile progresiste... Erau călduri mari din cale-afară și se adunaseră la masa de sub nuc... Puteau vorbi în voie. Grădinile erau întinse ca niște livezi și Sevastița îngrijea de gustări și băuturi răcoritoare, dar mai ales de cafele, care veneau neconținut.

15 Se hotăra reorganizarea gazetei... Bălcescu le arată noilor redactori : D. Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Bolliac, Alexandru Zane și P. Teulescu ce așteaptă de la ei țara, guvernul și toți democrații patrioți.

20 După ce-l ascultară, poetul Bolintineanu luă cuvîntul : — Să ne îngăduie fratele Bălcescu să-i arătăm acum și ce așteaptă redactorii gazetei de la dînsul...

Gluma fu primită cu veselie, și Bolintineanu arată că dacă vrea ca foaia să fie bine orientată, el, Bălcescu, era rugat să asiste măcar o dată pe săptămînă la ședințele redacționale, ca să se discute evenimentele săptămîinii...

25

— Voi încerca să fac tot ceea ce îmi stă în putință. Vă făgăduiesc că în orice ceas liber voi fi și eu prezent în redacție... ca să muncesc cot la cot cu dumneavoastră...

30 Poetul Grigore Alexandrescu voi să știe dacă poate fi căutat oricînd și oriunde, de va fi ceva grabnic de lămurit, căci mai marii zilei, zicea el, sunt cam greu de găsit cînd ai nevoie de ei.

— Nu șovăiți nici o clipă... Chiar în ședințele guvernului de voi fi... primesc numaidecît să răspund la întrebările dumneavoastră, scrise pe hîrtie, dacă nu voi putea părăsi ședința...

35

I se ceru apoi pe loc colaborarea... Făgădui că pe săptămîna viitoare va scrie... dar cum ei stăruiră ca să fie chiar pentru numărul viitor... trebui să primească și dictă articolul plimbîndu-se, după obiceiul lui... Ar-

40

ticolul arăta lășitatea ofițerilor din Regimentul III, care refuzaseră să lupte împotriva invadatorilor așteptați, să apere patria.¹

5 ...„Noi vom arăta că nația română nu e întru nimic vinovată pentru lășitatea lor; sistemul guvernului trecut era ca să corumpă toate...”

— Ai scris? Își plimba mâna peste părul negru, gîndind, căuta cuvintele.

10 ...„Soldații sunt bravi; dar ei încă au călcat jurămîntul către nație, mâna lor s-a însemnat cu sîngele fraților lor...” Arată că ei totuși trebuie iertați fiindcă au fost zăpăciți de către comandanții lor.

15 Aștepta ca Teulescu să scrie mai departe... apoi reluă cu energie :

20 ...„Nu va ierta poporul însă niciodată unui păstor ce calcă jurămîntul și cinstea, căci acela era capul bisericii, era unsul Domnului, ce trebuie să fie mare, nestrămutat și generos ca Dumnezeu, pe care el l-a înfățișat pe pămînt...”

25 Era tîrziu, după miezul nopții, cînd se despărțiră. Adia acum boarea răcoroasă a dimineții și cocoșii își răspundeau peste mahalale... Unii vroiau să meargă la grădina Cîmpineanului, spre Sf. Elefterie, ca să mai stea încă de vorbă, cu un pahar dinainte. Bolintineanu îi pofti însă la cafeneaua turcească de pe malul proptit cu bulumaci al Dîmboviței, să bea cafele turcești, stînd cu picioarele încrucișate pe covor. Zilele de iulie erau 30 foarte călduroase, zăduful începea încă de dimineață, dar sub salcîmi, privind gîstele și rațele pe apă, era plăcut. Și copiii, care se scăldau, le plăceau.

35 ¹ Se referă la articolul *Armia română*, atribuit de unii cercetători lui Nicolae Bălcescu, care a apărut în *Poporul suveran*, nr. 6, din 12 iulie 1848. Ideea din articol în legătură cu armata ca fiind potrivnică revoluționarilor o regăsim afirmată la 16 iulie 1848 într-o scrisoare către Ion Ghica, unde, după relatarea acțiunii dușmănoase conduse de Odobescu și Solomon, urmată de alte știri, N. Bălcescu îi scria : „Nădejdea noastră de apărare e numai în oștirea din Transilvania, și aceasta foarte slabă. Țeara n-are arme, n-are oștire, care s-a demoralizat cu totul” (cf. N. Bălcescu, *Opere*, IV, ediție critică de G. Zane, p. 98) (n. ed.).

Se făceau pregătiri pentru alegerile care aveau să dea Adunarea Obștească de la începutul toamnei. Discuțiile erau foarte îndârjite, căci „democrații bastarzi”, cum au fost numiți încă de pe atunci, adică cei influențați și apropiați prin interese de Eliade, încercau pe toate căile să împiedice această adunare, amânând-o, sau de nu, măcar să împiedice o reprezentare justă, pretinzând mereu ca proprietarii să aibă o situație specială, „ca să nu fie copleșiți de număr”, de numărul mare al olăcașilor, dacă aceștia ar fi căpătat drept de vot. Bălcescu acum era, dacă nu în fiecare zi, dar măcar de două ori pe săptămână, în fosta prăvălie în care era instalată redacția *Popolului suveran*... Prezența lui era o înflăcărare și mai ales o adâncire a muncii redacționale... Cei trei poeți, Grigore Alexandrescu, Dim. Bolintineanu și Bolliac, participau cu o vervă tinerească la discuții pătimașe, din care se iscau articole pline de dragoste pentru popor, vibrante și de o violență cum nu mai cunoscuse scrisul românesc. Mai ales Bolintineanu își descoperi o vocație de pamfletar plin de sevă, care, dealtfel, stăruie pe calea aceasta și după 1848, când va publica în franțuzește câteva pamflete răsunătoare. Într-una din aceste zile, Bălcescu veni la redacție de dimineață. În ajun, îl încălzise și îl înfuriase o discuție cu Tell... Nu găsi aci pe nimeni, decît un slujitor care îngrijea de curățenie și ducea manuscrisele la tipogra-

5 fie... Ziua era răcoroasă, căci după o căldură toropi-
 toare de două săptămîni, turnase și plouase peste noapte
 cu găleata, făcînd din ulițe riuri de apă; totuși pînă
 10 dimineață, pămîntul însetat supsesse tot, și acum pomii
 spălați de praful obicinuit, aerul limpezit și cerul al-
 bastru străluceau proaspăt în soare... Cel dintîi sosi la
 redacție Bolintineanu, care fu uimit și bucuros să-l gă-
 sească, și încă atît de dimineață, pe Bălcescu scriind
 15 înfrigurat, cu două cești de cafea alături, la una din
 mesele din colț, așternute cu foi albe de hîrtie... Se în-
 locui pe loc articolul care urma să fie în fruntea foii,
 cu *Adunarea Obștească*¹, trimis la tipografie de îndată
 ce Bălcescu îl termină. Chiar aci, în redacție, îi veni o
 veste care-l făcu să se plimbe cîteva minute prin odaie,
 20 largă și joasă, cu pereți groși, ca să-și poată stăpîni

20 ¹ Este vorba de articolul *Despre Adunarea Națională*, apărut în
Poporul suveran, nr. 11 din 23 iulie 1848, atribuit, ca și *Armia*
română, de unii cercetători, lui Nicolae Bălcescu. Articolul re-
 flectă o patetică dorință de a organiza cît mai bine conducerea
 25 revoluției, N. Bălcescu arătîndu-se încă nemulțumit de activitatea
 Guvernului provizoriu după revenirea sa din scurtul refugiu în
 munți. Proprietarii se asociaseră în opoziția lor față de orice mă-
 sură care le viza interesele. În articol se afirmă tranșant: „Cînd
 30 am putea face pre toți proprietarii să înțeleagă acum îndată că
 patria, că poporul nu voiește a le vătăma în interesele lor nimic
 și prin urmare să-și despărțiască cauza lor de a aristocraților in-
 triganți, atunci am fi cei dintîi de a sfătui chiar acum guver-
 nul ca să adopteze întru alegerea Constituantei modul cel mai
 35 drept în principiu. Astfel începînd a învăța pe popor întru viața
 constituțională, n-am avea după aceea nici un preget, n-am sta
 nicidecum la îndoială de a încredința în mîinile lui, după vo-
 tarea de-a dreptul a reprezentanților, însăși alegerea funcționa-
 rilor, potrivit Constituției, potrivit principiilor dreptății, potrivit
 40 interesului național, celui mai bine înțeles. Numai prin chemarea
 întregă a popodului la întrebuintarea suveranității sale se va putea
 înneca viclenele cugete ale inamicilor românului, cum și nelegiuitele
 uneltiri ale acelor neveghiați intriganți cari se mai măgulesc încă
 cu ideea că se poate răpi libertatea din mîinile unui popor deș-
 teptat.” Tonul, fermitatea, expresia stilistică îl atestă, după noi,
 ca autor, pe Nicolae Bălcescu.

45 Decretul pentru convocarea Adunării Constituante fusese dat
 la 14 iulie și circula în foi volante. La punctul 23, din cele
 25, deschiderea era prevăzută la 25 august. Semnează decretul
 membrii guvernului: Neofit, Ștefan Golescu, Cr. Tell, Ioan Eliade,
 N. Bălcescu, N. Minco, I. C. Brătianu, C. A. Rosetti (cf. *Anul*
1848, vol. II, p. 495—500) (n. ed.).

mînia. Între timp sosiseră și alții dintre redactori...
Erau toți îngrijorați cînd îl văzură atît de abătut.
— S-a întîmplat ceva ? întrebă șovăitor Grigore Ale-
xandrescu.

5 Bălcescu se apropie de Bolintineanu și-i prinse pu-
ternic reverurile jachetei, de-i strîmbă cravata, lată de
o palmă, cu guler înalt.

— Turcii tăi sunt niște blestemați, mă cutzo-vlahule...
Ar trebui măturați într-o noapte toți și zvîrliți înapoi,
10 peste Bosfor... Sunt putrezi... ticăloși... și lași.

Pe urmă se lămuriră despre ce e vorba.

Fiind vestit, în mare taină, de Ion Ghica, acum șase
zile, că turcii se pregătesc să trimită pe Omer-pașa cu
armata de la Rusciuc peste Dunăre, sub conducerea po-
litică a lui Soleiman-Efendi... guvernul trimisese pe Voi-
15 nescu II într-un fel de recunoaștere la Rusciuc, pe lîngă
Soleiman.

— Uite ce-mi scrie mie, chemîndu-mă neîntîrziat la
consiliu! de azi, cînd își va face raportul...

20 Și ceti o scrisoare, pe care secretarul de stat o aster-
nuse, tremurînd parcă, pe hîrtie :

„Cred că totul e pierdut... Soleiman e împuternicit
să instituie o căimăcămie de boieri și să anuleze Con-
stituția... Vino neîntîrziat la consiliu, ca să afli amă-
25 nunte.“

Călimările și tocurile parcă fuseseră pe loc cuprinse
de furie... Se împărțise munca între cei de față și fie-
care avea de scris un articol, un articolăș, sau măcar o
notă de revoltă și de îndemn la luptă. Bălcescu plecă
20 pe jos la Palatul Administrativ, neliniștit de ceea ce
avea să afle acolo.

La ședința guvernului, Voinescu II arătă, într-ade-
văr, că Soleiman, personal, nu e dușmănos, dar că arc
ordine hotărîte de a purcede la înăbușirea revoluției.
35 Îl primise pe Voinescu II foarte rece și distant, cerin-
du-i, în fața tuturor, să scoată eșarfa tricoloră pe
care o purta peste piept. Apoi îi declară că îl primește,
dar numai cu titlu confidențial, anunțînd că va trimete
la București pe secretarul său să afișeze o proclamație
40 în numele sultanului, semnată de el, de Soleiman.

Tinghir-Efendi, secretarul Soleiman-pașei, sosi, într-adevăr, la București în ziua de 19 iulie și stete de vorbă destul de bucuros cu membrii Guvernului provizoriu. Dar avea ordin să convoace o adunare a boierilor la reduta de la Momolo, ca să le citească poruncile lui Soleiman. Asta stîrni o furie de nedescris în tot orașul, nu numai în guvern. Speriat, el admise să asiste la această adunare și membrii guvernului... Publicația dată în numele sultanului era de o brutalitate jignitoare pentru oamenii revoluției, care erau arătați ca niște indivizi fără nici un căpătîi, răi români, care au corupt poporul... Soleiman pretindea ca Guvernul provizoriu să fie dizolvat, toate instituțiile făcute și măsurile luate de el să fie anulate și să se numească fără întîrziere un caimacan din rîndurile boierilor.

În aceeași seară, Bălcescu vorbi la clubul revoluționar¹, din sala adunării de la Mitropolie, cerînd poporului să protesteze, iar afișe ale ziarelor chemară din nou populația la luptă. Se ținu în sala teatrului o adunare populară, care ceru cu hotărîre să se reziste nesăbuitelor pretenții ale turcilor.

Pe subț mîină, seara la masă, la grădina „Scufa“, Tinghir-Efendi le comunică, chiar din partea lui Soleiman, că turcul gîndește altfel decît a vorbit și le făgăduia o îndulcire a condițiilor. Urmă o tîrguială de două săptămîni între București și Rusciuc, Guvernul provizoriu fu înlocuit cu o căimăcămie de trei persoane, tot dintre revoluționari. Bălcescu, propus de un club ca să fie între cei trei caimacami, refuză cu indignare, căci tîrguiala dusesese, după părerea lui, la desființarea totală a realizărilor și organelor revoluției, de vreme ce publicația, admisă de cei ce se tîrguiau, arăta că „Noile instituții cerute de popor vor avea

¹ În seara zilei de 19 iulie, aflind de pregătirile turcilor în vederea intrării în țară, N. Bălcescu a propus, într-o ședință a unui club revoluționar care își desfășura lucrările la Mitropolie, organizarea pentru rezistența armată a poporului român. Cîteva zile mai tîrziu, la 23 iulie, Guvernul provizoriu a demisionat însă, fiind înlocuit cu o Locotenență domnească formată inițial din șase persoane, apoi numai din Ion Heliade Rădulescu, Nicolae Golescu și Christian Tell. Deși propus să facă parte din Locotenență, Nicolae Bălcescu a refuzat (n. ed.).

putere desăvîrșită numai după aprobarea excelenței-sale Soleiman-pașa și sancția mlajesității sale sultanului". E drept că se tipăriseră din această publicație, în tipografia de la Obor, doar trei exemplare, afișate unul pe palat, altul pe biserica Sărindar și altul pe casa Greceanu, de pe Podu Mogoșoaiei.

Dezgustat de mutrele zîmbitoare ale celor mai mulți dintre colegii săi, care se credeau abili și chiar biruiți, Bălcescu plecă de-a dreptul la redacție, unde-i găsi acum pe toți redactorii fierbînd și ei de minie.¹

— Cum nu-și pot da ei seama că o revoluție cu voie de la gealații Galatei a încetat de a mai fi revoluție, chiar dacă oamenii primiți cu milă, la tînguirea lor personală, au rămas ceea ce cred ei că au rămas? Întrebă Bălcescu, uimit.

— Eliade se crede, cu mantia lui albă, însăși revoluția. Dacă el, cu mantia lui, a rămas, ce importanță mai are că a dispărut revoluția însăși?... Își suci Bolintineanu mustața mică și mătăsoasă.

— Dacă am fi putut grăbi formarea taberei lui Mașgheru de la Rîureni, ar fi foarte simplu... Am trimite la plimbare pe toți trădătorii cauzei și ne-am retrage, luptînd, spre munți.

Se așezară la mesele de scris, refăcînd dîrz materialul.

Peste două zile, la sfîrșitul unei serbări date în sala teatrului, cîțiva membri ai ministerului se traseră într-un colț, într-o discuție îndîrjită... Fu chemat și N. Goleșcu în acest colț al sălii. De vreme ce nu se poate face revoluție trecînd peste turci, e neapărat nevoie să meargă o delegație la Constantinopol — asta e părerea lui Soleiman, care și el a făcut ce a făcut de nevoie — care să explice Porții nevoia reformelor revoluționare. Pentru că Bălcescu cunoștea, ca istoric, și latura juridică a tratatelor încheiate cu otomanii, fu stăruitor rugat să primească să fie trimis în această delegație. Mai era o

¹ Nu putea fi decît *Popolul suveran*, unde colabora, iar mai tîrziu (2 august) prin reorganizarea redacției devine unul din redactori, alături de D. Bolintineanu, Cezar Bolliac, Gr. Alexandrescu, P. Teulescu și A. Zane (n. ed.).

chestie gravă... Averile mănăstirilor nu puteau fi ușor expropriate, cum cereau nevoile clăcașilor, din pricina Patriarhiei. Bălcescu era, ziceau ei, cel mai nimerit să fie în fruntea delegației... Până în cele din urmă, el
5 însuși își spuse că trebuie încercată și această cale, și primi... Cum Eliade nici nu vrea să audă de această plecare, Tell, luându-l deoparte, îi atrase luarea-aminte că în modul acesta Bălcescu va lipsi cel puțin 2—3
uni din țară, tocmai în timpul când ar fi să fie publicată legea electorală și să aibă loc ședințele Comisiei
10 pentru proprietate. Dintr-o dată Eliade pricepu ce folos poate trage din această întâmplare a fugosului patriot și iscăli numirea delegației.

Pe când, în trăsură, se apropiau de Giurgiu, se întâlniră cu alaiul lui Soleiman, care pornise spre București,
15 invitat de noua Locotenentă... Trăsurile lor traseră peste câmp și așteptau să treacă escorta... Soleiman îi văzu și, aflând cine sunt, trimise un aghiotant să-i poștească la trăsură lui.

— Cumnatul sultanului a oprit trăsură pentru noi, se minună, înfiorat de mândrie, marele negustor Vasiladi, și nu mai știa cum să se dichisească în grabă.

Într-o franțuzească ușor graseiată, Soleiman, în ținută de general, albastră, îi felicită că au fost aleși pentru această importantă misiune, le spuse să nu uite că
25 țara întreagă așteaptă de la ei vești bune și dădu ordin unui pașă din suita lui să întovărășească delegații la Constantinopol.

La București, Soleiman avea să fie primit triumfal de
30 populația bucureșteană, păcălită de cei trei caimacami.

De data asta prietenii se întâlneau în casa vornicului Grădișteanu al bătrîn, de pe Podu Mogoșoaiei, de lîngă Biserica Albă... Aveau să joace cărți ca de obicei și apoi, în clipa trecerii alaiului lui Soleiman, să iasă unii la geamurile sacnaciului din colț, alții la ferestre, căci erau destui de mulți, și mai ales cucoane, care nu ar fi vrut cu nici un preț să nu vadă o astfel de paradă pompoasă și călăreți îmbrăcați în uniforme strălucite. Ca să dea mai multă însemnătate acestei primiri — pe care o socotea ca o biruință a ei și o grea înfrîngere a reacționarilor — Locotenența domnească abia numită, dar recunoscută oficial de Soleiman, în numele sultanului, ca guvern al Țării Românești, hotărîse ca intrarea în oraș a comisarului imperial să se facă pe la Șosea și de acolo pe la Capu Podului, deși el venea de la Giurgiu și tradiția seculară cerea ca el să intre în capitală pe Podu Beilicului. Cu o zi înainte, sîmbătă, fusese un nou prilej de sărbătoare pentru populația bucureșteană, îndîrjit revoluționară, și care, dealtfel, nu cunoștea dedesubturile, tratativele, în decurs de aproape două săptămîni, dintre Guvernul provizoriu și comisar... La invitația lui Soleiman însuși, reprezentanții diplomați ai diferitelor țări se prezentaseră la palat cu pompa cuvenită, escortați de o jumătate de escadron de cavalerie, ca să recunoască, în numele suveranilor respectivi, Căimăcămia și, implicit, revoluția. Hory, consulul Fran-

tei, nu fu invitat însă... Sublima Poartă, deși dorea alianța acestei mari puteri, nu recunoștea încă oficial republica pe care, de câteva luni, și-o dăduse poporul francez.

5 O lume pestriță și nesfârșită aștepta de-a lungul Podului Mogoșoaiei încă din zorii zilei... La toate ferestrele gătite cu flori atîrnau steaguri tricolore și turcești, co-voare, iar galantarele magazinelor, închise acum, fuse-
10 seră de cu seară împodobite și ele cu flori și steaguri tricolore și turcești, căci negustorimea îndeosebi vroia să arate că prețuiește încrederea arătată de Soleiman Constituției (fără „punctul 13” despre care se vorbea din ce în ce mai puțin printre acești negustori).

15 Dar nu numai negustorimea se îngrămădea în casele de pe Podu Mogoșoaiei, ca să apară la ferestre, ci și boierimea aproape toată cîtă era în București și mai
ales cucoanele nu ar fi vrut să piardă cu nici un preț
prilejul să vadă o astfel de paradă pompoasă, cu carete
strălucite și călăreți înzorzonați cu fireturi, ceaprazuri,
20 ledunci și cordoane, pe cai arăpești.

În casa marelui vornic Scarlat Grădișteanu, de peste drum de Cîsmeaua Roșie (unde fusese pe vremuri tea-
trul, acum ars, al domniței Ralu), se adunase aproape
toată protipendada, căci avînd un sacnacsu în colț
25 spre Biserica Albă și în colțul dimpotrivă, cu șapte fe-
restre care, la catul întîi, dădeau toate pe Podu Mogo-
șoaiei, era loc pentru toată lumea ca să privească în
voie...

Dar aveau să apară la fereastră numai în clipa tre-
cerii, căci nu vroiau să aștepte în văzul tuturor, ceea
ce nu s-ar fi potrivit cu evghenia lor. Erau acum aci
vreo treizeci de cucoane tinere și bătrîne, risipite prin
cele patru saloane, ca și un mare număr de boieri și
mai în vîrstă, și în anii crailîcului... Marele vornic Scar-
35 lat Grădișteanu era unul dintre marii jucători de cărți
ai timpului, care făcuse multe partide mari în tovărășia
lui Alecu Vulpe, Băl-Ceaurescu și Costache Cantacu-
zino... De cîțiva ani însă nu mai juca, supărat, cu ei...
Costache Cantacuzino spusese într-o zi despre nepotul
40 lui, clucerul Oteteleșeanu, alt jucător vestit, care cîști-
gase averi la cărți, că înșeală la joc, cu cărți măsluite.

Cantacuzino zicea că „birlicul“ faimos pe care-l bătuse Oteteleşeanu în poarta castelului de la Măgurele, fiindcă îl câştigase cu acest birlic, fusese scos din mîneca antereului, căci jocul fusese acasă la Oteteleşeanu, în casa
5 cu grădina frumoasă de lângă Hanul Filaretului, unde se clădea acum Teatrul Național, și acasă umbla îmbrăcat după felul răsăritean.

Ca de obicei la recepțiile de acest fel ale protipendadei, lumea se îngrămădea în salonul în care se afla
10 Calliopi Ghica, soția marelui logofăt Alecu Ghica. Ca întotdeauna, chiar cînd nu era gazdă, ea era aceea care „*faisait le canapé*“, adică stînd pe o canapea în colț, ca marile ducese în vîrstă și prințesele de sînge din Apus, aștepta să i se prezinte toată lumea și să facă rînd pe
15 rînd cerc în jurul ei... I se spunea în lumea asta, în care toți purtau poreclă, „logovipera“, fiindcă era o viperă care știa toate, gură rea vestită, care cînd spunea o răutate despre cineva, vorba făcea ocolul Bucureștilor și obiectul ei era cîtva timp de rîsul tuturor. Reacționară înverșunată, glumele ei se exercitau acum mai
20 mult pe socoteala „farfaraletor“, adică pe socoteala acelor membri ai marei boierimi care se dăduseră de partea revoluției... Numele acestor farfarele veneau toată ziua pe buzele ei și ale marilor boieri, căci cei
25 care trecuseră de partea revoluției nu erau decît vreo 20 de inși (C. N. Filipescu, Scarlat G. Filipescu, Ioan I. Filipescu, cei patru frați Kretzulescu, adică Scarlat, Constantin, Dimitrie și Nicolae, doctorul; cei patru
30 fii ai lui Dinicu Golescu, cei trei fii ai lui Iordache Golescu, care la ceasul acesta era în agonie, Ion Ghica, Ion Cîmpineanu, Ioan Voinescu II, Ioan Bălăceanu, Costache Rosetti și Grigore Grădișeanu, nepotul gazdei), din cele 12 familii din protipendadă și cele 60 de familii de mari boieri (adică și ei vreo două sute, luați
35 ins cu ins), care ar fi turnat vitriol pe așa-zisele farfarele, care, dealtfel, nu erau toate chiar-chiar cu revoluția.

— Ieri, cine credeți că-mi trimite vorbă că vrea să ia o cafea la mine, dacă îl primesc... ? Iancu Ghica.

40 — Ginerile dumneavoastră, cocoană Calliopi ? întreabă un tînăr îmbrăcat europenește.

Calliopi, care tocmai sorbea din cafea, fu cît pe-aci să se înece.

— Ei și tu, prostănacule... Gineri-meu... ? Cum o să fie gineri-meu, cînd el s-a refugiat la Brașov... Și ca să nu mai întrebi prosteste, îți spun că nu era nici far-faraa de Iancu Ghica, feciorul bietului Tache, că l-a bătut Dumnezeu să aibă un asemenea copil, era Iancu Ghica, fiul marelui logofăt Alecu Ghica Căciulămare, deh ! Ei bine, mi-a spus ce s-a întîmplat la ei la moșie, la Stîncă... Văzînd că tot vine unul din satul vecin să-i aște oamenii, a pus de l-a prins... și i-a turnat apă pe gît pînă i-a umflat burta și se învinețise de tot la față... Iancu ăsta, că mi-e și mie puțin nepot, a fost totdeauna superb... Nu sunt decît cîțiva ca el, Nicu Băleanu, 15 Barbu Slătineanu și alți vreo doi, care nu se ascund azi de frică, în gaură de șarpe, ca șobolanii... Nu vedeți ce fac boierii noștri ?... Duceți-vă în salonul cu so-fale să-i vedeți pe toți jucînd cărți ca niște blegi, cînd pe uliță se joacă soarta noastră, a tuturor... L-am sârut, 20 l-am răsfațat.

— Tanti-mea, eu la țară, acolo, multe nu prea știu... Așa că mi-am zis... Hai la tanti Calliopi, că dacă nu 25 știe ea cum stăm, atunci nici dracu nu știe... *En cela, vous voyez bien qu'il exagérait énormément...*

25 Feciori în straie albe de arnăuți, cu tablale încărcate de mezelicuri și votcă, mastică și vermut, umblau printre musafiri, căci era înaintea prînzului și nu se știa cînd se vor putea așeza la masă. În clipa asta intră un alt tînăr care aduse vestea că Soleiman se apropiе de arcul de verdeață, mare cît o cetate, care fusese construit 30 la capătul Podului Mogoșoaiei... E atîta prostime adunată pe ulițe, că de-abia a răzbit călare pînă aci...

— Craii din guvern erau acolo ? întrebă o altă cu-coană bătrînă, scurtă și groasă, care sta pe canapea 35 alături de Calliopi.

— Erau destui și dintre ei.

— *Est-ce que les enfants de madame Farfara étaient aussi ?*

40 Toți izbucnesc în rîs... Întreg Bucureștii știau că „*les enfants de madame Farfara*” erau cei patru fii ai lui Dinicu Golescu, copiii Zîncăi Golescu, născută Farfara,

din familia cunoscută cu acest nume, de la Craiova. Jocul de cuvinte răutăcios al lui Calliopi Ghica făcuse ocolul saloanelor.

Luînd de pe o tăviță de argint o felioară de pâine
5 încărcată cu icre negre, din care gustă pe îndelete fără
să se sinchisească de faptul că ținea în loc lacheul,
care aștepta ca ea să ia și mastică, „logovipera“ spuse
unuia dintre tinerii care o înconjurau (fiindcă o vorbă
de a ei putea să-i puie în slujbă chiar acum, căci ea tot
10 mai aveau legături cu vreo două farfale dintre frații
Kretzulești) să se ducă să vadă cu cît au mai îmbătrînit
matofiții aia care joacă într-o vreme ca asta cărți.

Matofiții erau mai întîi marele ban Alecu Vulpe, ma-
rele logofăt Băl-Ceaurescu, adică însuși fratele „logovi-
15 perei“, marele vornic Scarlat Grădișteanu, paharnicul
I. Oteteleşeanu, care, în salonul cel mare, cu trei sofale
îmbrăcate în cit roșu cu flori aurii, una spre fereastră
și două în părți, jucau pe sofaua din mijloc. Dacă Alecu
Vulpe avea 73 de ani, dacă Scarlat Grădișteanu se
20 apropia de 60 de ani, în schimb Băl-Ceaurescu și Iancu
Oteteleşeanu nici nu împliniseră cincizeci de ani. Pe
celelalte două sofale, pe care se puseseră de asemenea
mese scunde de abanos, jucau Costache Grădișteanu,
Vasilache Bărcănescu, Iancu Slătineanu, Grigore Ruset,
25 Scarlat Ghica (nepotul lui Ghica Barbă-roșie), Iordache
Văcărescu și Floreștii (frații Luxiței), unii bărbați în
puterea vîrstei, alții oameni tineri de tot, dar pătimiși
ai jocului de cărți... Alți boieri tineri veneau prin
salon, își aruncau ochii la mese, urmăreau cîtva timp
30 întorsăturile mai palpitate, apoi se întorceau în salo-
nul europeanesc, unde pe fotolii albe îmbrăcate cu Au-
busson, cucoane mai mult ori mai puțin frumoase se
sclifoseau și vorbeau zgomotos ca să se știe că sunt și
ele acolo, că în jurul lor sunt tineri care le amuză...

Printre matofiții care o dezgustau prin tembelismul
lor pe dîrza „logoviperă“ era, ca în atîtea rînduri, și
Frusinica. Ca de obicei, de vreo doi ani încoace, Fru-
sinica era și azi printre acești bătrîni pătimiși ai jocu-
lui de cărți, care se obicnuiseră atît de mult cu prezența
40 ei, încît nu se mai puteau lipsi de ea... Bucuria acestei
frumuseți le încălzea oasele din ce în ce mai seci și le

înviorea privirile din ce în ce mai obosite... Ea, bucu-
roasă că pînă în cele din urmă nu i se cere nimic mai
mult decît să fie cîte un ceas, două pe zi printre ei și
5 să le asculte glumele lor piperate și clevetirile otrăvite,
răsfățată din ce în ce mai mult, după ce îi pusese pe
rînd la locul lor, era mulțumită și că își scotea la joc
banii de care avea nevoie pentru cheltuielile de toată
ziua — atît de mari — fără să piardă niciodată...
10 Autoritară prin firea ei, nu se lăsase intimidată, și acum
căpătase apucături despotice față de ei... În afară de
Alecă Vulpe, îi tutuia pe toți și era straniu s-o auzi
pe ea, o fată de douăzeci [și] patru de ani, spunînd
unui mare logofăt, om de șaizeci de ani : „Costache, tu
ce carte ai ?“ ori unui mare postelnic : „Grigore, nu
15 mai rîde așa, ca un nerod...“ Ei îndurau veseli, luînd
totul în glumă, despotismul ei de zeiță locală.

Dacă „logovipera“ mustea venin în salonul cel mare
europeanesc, era și fiindcă o știa pe Frusinica, nepoata
ei de vară, alături, în salonul jucătorilor de cărți. De
20 cîte ori o simțea în apropierea ei, vedea negru înaintea
ochilor. Nu pentru că o mustra cumva cugetul că îi
luase și ea fetei o parte, cea mai mare, din moștenirea
imensă a bătrînului Grigore Băl-Ceăurescu, ci pentru
că o socotea piază rea a lui Hristache, care, de cînd o
25 întîlnise, își pierduse cu totul capul. Socotea că din
pricina ei se pierde ultima șansă ca vreun vlăstar din
neamul Băl-Ceăureștilor să se urce pe tronul Țării
Românești, visul de două sute de ani încoace al
Băl-Ceăureștilor, niciodată realizat. Era ultima șansă,
30 fiindcă în afară de nenorocitul de Fanache, și acela
distrus tot de Frusinica, nu mai era nici un bărbat din
spița lor. Ce n-ar fi dat să fi fost ea bărbat în locul
blezilor acestora, dar era femeie și tot ce putuse să
facă era să se mărite cu o beizadea, ca atîtea altele,
din neamul Băl-Ceăureștilor, căci nu se puteau apropia
35 altfel de scaunul domnesc.

Dealtfel, acum, la cincizeci de ani, ar fi putut prea
bine să treacă drept bărbat... așa înaltă, osoasă, uscă-
țivă, cu nasul adus înspre bărbie, cum era...

40 Era totuși un lucru în înfățișarea ei care îi da un soi
de feminitate... Avusese în tinerețe părul negru ca pana

corbului, mățasos, mare și des, îmbâcsit de des, așa cum
îl avusese, dealtfel, și Hristache, împlîntat puternic,
așa încît îi micșora fruntea... Cu timpul încărunțise,
fruntea se mai dezvărase, dar rămăsese tot atît de
5 mare și de des. În loc să-l poarte cărunț, Calliopi îl
albise de tot și acum nu numai că părea și mai mățasos,
de parcă erau fire de argint alb, dar o și întinerea oare-
cum... Îi mai sporea feminitatea și șiretenia de a vorbi
cu ochii pe jumătate închiși, ducînd la ochi lornionul
10 care era cu sticle simple, fără dioptrii... Numai ca să
ție mai mult subț privirea ei, ca pe niște obiecte, pe
cei cu care vorbea... Pe de altă parte, finețea și subtili-
tatea ei, de netăgăduit, îi dădeau, cînd vrea ea, un
adevărat farmec, ceva din frumusețea unor șerpi veni-
15 noși, cu care domina în așa-zisa aristocrație valahă. La
mers și îmbrăcăminte căuta s-o imite pe Maria Antoaneta,
așa cum și-o închipuia din reproducerile pe care
le cunoscuse... Purta părul ei frumos ridicat într-o arhi-
tectură complicată și susținută cu piepteni, spelci și
20 diademe bătute cu pietre scumpe ; din nefericire pentru
ea, majestatea mersului și îmbrăcămînții era aproape
caricaturizată, pentru că rochia ei, îndeobște, pornind
de la aceea a Mariei Antoaneta, era încărcată prin
adaos cu tot ce aduseseră modele succesive din prima
25 jumătate a veacului. Mînci bufante, gulere ridicate,
combinat cu decolteuri din vremea imperiului, zorzoane,
eșarfe, și chiar un șal oriental imens pe care-l
purta pe umeri... Era un soi de muzeu în mers
care pătrundea în saloane, cînd era anunțată „*princesse*
30 Ghica“, titlu considerabil sporit pentru cei care știau că
e și o Băl-Ceăurescu (deși nu erau atît de bogați, căci
unii Ghica erau cam scăpătați) după mamă, Mavro-
cordat, vară cu Bărcăneștii, cu Văcăreștii, Kretzuleștii,
Floreștii și, bineînțeles, cu ceea ce rămăsese din Brîncoveni,
35 deci în modul acesta tot un fel de muzeu. Își
putea [permite] mai ales datorită averii ei imense, să
fie „logovipera“ temută a saloanelor.

Nu renunțase la gîndul că Hristachi ar mai putea fi
domn în Țara Românească, căci erau destul de bogați
40 amîndoi. Întîmplările ar fi putut aduce mai curînd pe
tron pe un Ghica, fie bărbatul ei, fie unul dintre băieții

ei, căci avea doi, fie pe unul dintre gineri (căci avea patru fete, dintre care două măritate tot cu de-alde Ghica), dar setea ei neostoită era să se ridice numele de Băl-Ceăurescu însuși la tron.

- 5 O ura pe Frusinica, mai întâi pentru că după părerea ei era o pată pentru numele de Băl-Ceăurescu, deși Frusinica, la toate gradele de rudenie ale spiței, adăoga și pe acela că prin bunica ei, o Cantacuzinoaică din spița Măgurenilor, era mai apropiată de mărimile Bizanțului.
- 10 Mai grav era că această faptură nu era deloc mîndră că e o Băl-Ceăurescu, era mai mîndră că e actriță și prin asta dădea cea mai mare lovitură celorlalți Băl-Ceăurești, căci era dovada vie că numele poate fi disprețuit, de vreme ce una care-l purta, îl purta din necesitate de stare civilă, așa cum purta și pantofi.
- 15

- După ce se răspîndise vestea că Frusinica este fată, că n-a avut nici un amant, exasperată că nu-l poate convinge pe Hristachi să renunțe la ea, după ce o bîrfise cumplit prin saloanele protipendadei, într-o zi Calliopi se gîndi că la urma urmelor ar fi mai bine ca Hristachi să se însoare cu ea și, o dată așezat în rîndul oamenilor, fie și așa, să se poată îndrepta iar cu toată făptura lui de taur, cu fruntea îngustă, spre gîndul domniei... Își închipuise că Frusinica nu va scăpa acest
- 20 prilej de a face o căsătorie, după judecata protipendadei, strălucită, dar spre uimirea tuturor, fata nici nu vrusese să audă de asta, ba, ca să sfîrșească odată cu orice propunere de acest fel, se logodise cu colonelul Dăscălescu¹; acum, cînd acesta nici măcar nu mai era
- 30 în armată. De atunci o ura și mai mult... Iar astăzi o ura îndeosebi, fiindcă din pricina ei nu se putea duce în salonul jucătorilor de cărți „să-i ia la trei păzește” pentru că sunt lași, că nu au curajul să iasă înaintea lui Soleiman și, deschizîndu-i ochii, să-l împiedice să
- 35 se arunce așa în brațele revoluționarilor. Îi era frică numai de Frusinica, pentru că știa că nu are ce pierde și că-i poate spune în față ceea ce spusese odată, într-o

¹ În manuscris: „Popescu”. Intrucît personajul s-a numit pînă aici Dăscălescu — pentru a nu trimite direct la prototip, ofițerul Popescu, devenit soțul Eufrosinei (Frossy) — am intervenit corectînd patronimicul din ficțiune (n. ed.).

40

grădina de vară, prefăcându-se că nu o cunoaște, întrebînd în gura mare: „Doamne, cine-o mai fi și paparuda asta cu barbă în cap!” de rîsesse tot Bucureștii.

5 Cineva adusese vorba despre cei vreo treizeci de mari boieri, refugiați la Brașov și la Galați, care, intrigînd pe lîngă potențații austriaci și ruși, își pregăteau — credeau ei — urcarea pe tron de îndată ce revoluția va fi înfrîntă... Pe toți îi ura nespus Calliopi Ghica și îndeosebi pe Bibescu și pe Maricica lui, și pe Suțulești, care acum „lucrau” la Galați cu consulul general
10 al țarului, Kotzebue. Cu un haz îndrăcit, începu să-și bată joc de acești poltroni, care n-au avut curajul să rămîină în țară și să lupte pe față cu revoluționarii... Știa o mulțime de anecdote pe socoteala Maricicăi Bibescu și mai ales pe socoteala doamnei de Kotzebue, și
15 aceasta cam viperă în felul ei, cu care schimbase multe înțepături înainte de revoluție.

În clipa aceasta se apropie de canapeaua ei o femeie încă tînără, cu o față de miel dulce, prea delicată
20 ca să fie frumoasă, puțin cam subțire în talie și cu un gît lung și moale, care-i dădea un aer bătrînicios, cu toate că era foarte plăcut îmbrăcată, într-o rochie de tafta neagră, cu guler de dantelă albă... Era Maria Ghica, rudă foarte apropiată cu soțul „logoviperei”,
25 despre care aceasta aflase că scrisese principelui Grigore Ghica la Brașov să vie în țară fiindcă revoluționarii nu sunt atît de răi și te lasă în pace, dacă îți vezi de treabă.

— *Eh bien, madame, est-ce que vous l'avez obtenu ?*
30

— *Je ne comprends pas, madame, cette question...* răspunse Maria Ghica speriată, căci bănuia că va veni o perfidie.

— *Enfin, cette place... cette place de zapciu que vous briguez tant pour votre neveu... Je pense que*
35 *monsieur Eliade ne vous refuse rien...*

Mariei Ghica, făptură blîndă și delicată, îi dădură lacrimile...

— *Mais, madame, je n'ai rien demandé à personne.*
40

— *Eh bien, ils ne vous offrent rien, de leur propre mouvement, vu que vous êtes leur tendre amie ?*

Și deodată mielul deveni mîță.

— *Je ne demande rien, à personne, madame, ni même à vous, de vous taire. Sachez le bien...*

5 Dar nu avu curaj să-i întoarcă spatele și rămase așa locului, bleagă și tristă.

Alaiul trebuia să treacă prin dreptul lor, pe la ceasurile 12, dar încă nu se vedea nimic, decît călăreți de tot soiul și din cînd în cînd calești și carete, trecînd grăbite în sus și în jos, pe Podul pe care nu mai avea
10 voie să treacă mai nimeni. De o parte și de alta a lui erau înșirate breslele cu flamuri și cu podoabele simbolice ale fiecăreia, Guardia Națională, parte în uniformă, parte numai cu centiroane și capele, ca și aproape vreo zece mii de săteni, chemați prin comisarii
15 de județe... De asemeni îngrămădiți cum se putea de pereți, mii și mii de bucureșteni care, cum se spunea, desfundaseră mahalalele...

Ferestrele împodobite cu flori erau înțesate mai ales de femei, ba erau oameni și pe case... Ghirlande verzi
20 treceau, ici și colo, de la o casă la alta, peste Pod. Era o zi călduroasă de vară și toate fețele păreau încinse... Snopuri de raze se răsfrîngeau, scînteiau pe acoperișurile de tablă. Pretutindeni, steaguri tricolore și steaguri otomane, cu semilune în colț. Cu o întîrziere de aproape
25 patru ceasuri, Soleiman, cu suita sa și o escortă de două sute de călăreți, în uniforme albastre, cu epoleți și ledunci aurite, trecură pe la Băneasa și se opriră pe Șosea, la grădina și casele lui Costache Cantacuzino. Acesta fugise din țară după întîmplările de la 19 iu-
30 nie, și Căimăcămia poruncise vătafului să pregătească odăile și cele trebuincioase, ca Soleiman să se poată odihni puțin și să îmbrace uniforma de ceremonie. O mare mulțime înconjură grădina, ținută cu greu de
35 dorobanții Agiei și de călăreții turci, dar primirea oficială nu avea să înceapă decît la barieră, unde arhitectul Orăscu construisese un arc de triumf în stil gotic, flamboaiant, care, dealtfel, nu era decît cel de pe Cîmpia Libertății, de la 15 iunie, mutat aci și împodobit
40 cu steaguri și portretul sultanului îmbrăcat în flori. După ce avea să treacă pe sub arc, Soleiman avea să fie salutat de Municipalitate, care trebuia să-i înfăți-

5 șeze pe o pernă cheile simbolice ale orașului, și pe o tavă, pline cu sare. Doisprezece băieți și douăsprezece fete, în port național, aveau să-i dea buchete de flori... Starostii breslelor îi înfățișau diferite semne ale meșteșugurilor respective.

★

10 Obosit de așteptare, C. Aristia, care era ajutorul de comandant al Guardiei Naționale și, îmbrăcat în noua ei uniformă, își inspectase de câteva ori, de la opt dimineța, sectorul, intra la Vornicie să se mai odihnească o clipă... Aci fu rugat de Costache Rosetti să aibă grije să lipească neconținut „Publicația” Căimăcămiei cu privire la înlocuirea guvernului... Soleiman ceruse ca neapărat această „Publicație” să fie adusă larg
15 la cunoștință populației, dar caimacamii nu avuseseră acest curaj. O lipiseră doar în trei locuri: la palat, la biserica Sărindar și la Mitropolie. Dar revoluționarii, care-și dădeau seama de jalnica îngenunchere a celor trei, le rupeau furioși și era mereu nevoie să fie din nou lipite.
20 Aristia luă câteva foi să le aibă la îndemână. Erau mici și rușinate parcă.

„Publicație

25 Se face cunoscut că Guvernul provisoriu, ce se formase în țeară de la abdicția fostului Domn, a încetat cu totul. Popolul Român este astăzi guvernat de noua Locotenență Domnească, compusă de trei membri și aleasă de însuși popoul, care va guverna pînă la alegerea noului Domn.

30 Noule instituții cerute de popol vor avea puterea lor desăvîrșită după aprobația Excelenței-sale Suleiman-pha și sancția M. Sale Sultanului, ce cu părintească grije protege țeara.

S-au ales: N. Goleșcu, ministru din Năuntru; I. Eliade, ministru Instrucției Publice, Chr. Tell, ministru de Război.

București“

35 S-au ales... Adică s-au ales caimacami. O lipi cu mîna lui, căci locul era încă plin de clei. Dar în clipa aceea simți pe umăr o mînă puternică și întoarse capul.

— De ce dracu o mai lipești, frate Aristia? Ce-i aia revoluție cu voia sultanului?... Cum vine adică-lea asta? ...Că tot ce face țara acum ca să se libereze trebuie aprobat mai întâi de sultan.

5 Aristia fu destul de încurcat... Era un mare admirator al lui Eliade și socotea că tot ce face marele cărturar e bine făcut... Îi răspunse cu jumătate voce omului cu barba pătrată și umeri largi din fața sa:

10 — Ce vrei, frate? Nu se poate altfel... Știe și Solomon că e numai de formă.

Bolliac, căci el era, surise cu oarecare tristețe.

— Mă, voi, actorii, ar trebui să fiți mai dârji... Prin vocea voastră vorbește poporul... Adică, vorbesc cu păcat. L-am uitat pe Costache Caragiale... Cunoști scrisoarea pe care a scris-o *Pruncului român*?

15 — Nu, de unde o s-o cunosc?

— Are să apară poimîine. Ne-au trimis-o băieții și nouă... Cetește-o să vezi.

20 Scrisoarea a apărut într-adevăr și a înlăcrimat mulți ochi. Iată-i cuprinsul:

[„Domnilor redactori,

Numărul 19 al *Pruncului român* anunță o colecție; nevinnovatul *Prunc* cere pentru maica sa, el cere și primește oricît de mic va fi darul. Deși străin și calomniat de inimi-

25 micii mei, voi să ieau parte la această faptă. Aflîndu-mă astăzi în lipsă de bani trimit *Pruncului* un inel al meu de diamant și o podoabă de granate a soției mele. Binevoiți a le pune spre vînzare, și prețul lor îl veți depune la casa adunării.

Sacrifițiul este mic, dar și puterile mele de astăzi sînt mici, dea Domnul să mă însănătoșesc să poci lucra, și zeciuiala muncilor mele o depui la casa colecției. Aș fi voit să continui scrisoarea, dar periodul frigurilor mă înterumpe.

35 Fratele și amicul vostru,

C. Caragiali¹]

¹ După „Iată-i cuprinsul“, în manuscris Camil Petrescu indică în paranteză: „Urmează scrisoarea de la pag. 334, vol. III, An. '848“ (n. ed.).

Dar Bolliac nu ştia că pe aceeaşi listă de subscripţie figura şi C. Aristia, cu o sumă destul de frumoasă...

5 Mergeau acum împreună spre Şosea, printre cele două
şiruri ale Gărzii Naţionale, care abia stăvileau mul-
ţimea... Omul de teatru mai ales era cu privirile îndreptate mai mult spre portretele împodobite de la
10 etaj, deasupra prăvăliilor, acum închise, dornic să vadă
femeile frumoase ale Bucureştilor... Deodată pâli şi îşi
muşcă buzele. Bolliac fu surprins de această tresărire
scurt îngheţată a prietenului său şi, urmărindu-i pri-
15 virea, văzu şi pricina... La o fereastră a casei Grădiş-
teanului, Frusinica, puţin aplecată, scruta Podu Mogo-
şoaiei în sus, ca să vadă, probabil, dacă e vreun semn
de apropiere a alaiului. Nu-i văzu pe cei doi care pri-
20 veau spre fereastra care, dealtfel, spre deosebire de alte
case, nu avea nici un fel de podoabă... Plecă spre ia-
tacul cel mare, cu sofale, unde erau mesele de cărţi...
Tocmai venise un coleg al ei, actorul Ion Dănescu, tî-
năr cam sec, cu pretenţii de crai căruia nu i se poate
25 rezista, şi mai ales un reacţionar îndârjit... Adus în cer-
cul acesta al protipendadei, primit chibiţ la joc şi ale-
gîndu-se din cînd în cînd cu cîte un galben, dar el,
spîlcuit şi îmbrăcat după ultima modă apuseană, era
nespus de măgulit de hazul pe care-l făceau marii bo-
30 ieri, cu anterie şi cauce, de snoavele pe care le istorisea
foarte iscusit, ca şi de cancanurile din oraş pe care le
povestea cu multă fiere. Îşi dădea şi el aere aristocratice
şi era necruţător cu democraţia, bătîndu-şi joc, cu orice
prilej, de „craii“, de „desculţii“, de stîngăciile revolu-
35 ţionarilor cînd vroiau să fie — zicea el — distinşi...
Deşi nu era prea arătos de statură, îndrăzneala lui
mergea pînă acolo că vorbea în gura mare pe stradă,
arătîndu-şi duşmănia faţă de patrioţi şi uneori chiar
ii apostrofa. De două ori era să fie bătut în faţa pala-
40 tului. Altă dată fusese dus la poliţie... Dar tocmai din
aceste întîmplări, pe care apoi le povestea cu mîndrie,
făcîndu-şi din asta un merit, mai mult ca să fie primit
în protipendadă... Acum povestea foarte ascultat scan-
dalul — cum zicea el — cu sala de la Şosea, unde
urma să aibă loc balul dat în cinstea lui Soleiman.

— Au smuls de la Vistierie douăzeci de mii de galbeni, ca să decoreze sala, și acum se ceartă ca ȝigani
ca să împartă prada. Rosetti nu mai știe cum să-i împace, că el e acum numit de ieri director al Departamentului din Lăuntru, în locul nepotului dumneavoastră,
5 preciză el, adresându-se gazdei. Știrea era, dealtfel, adevărată, căci Grigore Grădișteanu plecase în delegație cu Bălcescu și ceilalți la Constantinopol, și i-a amenințat cu închisoarea.

10 — Ascultă, mă, zece mii de galbeni cheltuiesc ei numai pentru balul din grădină... Auzi, pungașii... Zece mii de galbeni, se cruce Alecu Vulpe.

— Coane Alecule, dacă vă spun. Nu știu toți cum să mai întindă : maimarele-bașa Costache și tapițerul
15 Greniul se ceartă cu Mayer, care vrea să ție tot pentru el... iuncărul Magheru a ciupit și el 300 de galbeni pentru artificiiile din grădină... Montrézor, care o să mai încaseze și de la reprezentația de teatru cel puțin 400 de galbeni, se ceartă cu pictorul ăla Iscovescu, care a
20 făcut și el decorație și cere 400 de galbeni... Până la urmă, Rosetti o să oprească pentru el tot cașcavalul...

Adevărul era că toate cifrele erau umflate de zece ori, și micile neînțelegeri dintre colaboratori, exagerate și înveninate cu fiere de la el... Rosetti avea mare bătaie de cap cu organizarea grabnică a unei serbări cu
25 iluminatie în grădina de la Șosea, urmată de un bal cu bufet îmbelșugat în pavilionul amenajat din nou... Scria toată ziua adrese energice către Municipality, către colaboratori, căutînd să înlătore piedicile de tot
30 soiul.

— Ascultați la mine, continuă Alecu Vulpe... hoțomanii ăștia au secat vistieria țării... Se spune că pe
Soleiman l-au cumpărat cu un milion de galbeni, ca să le recunoască guvernul... Ascultați-mă pe mine, or
35 să înfunde toți pușcări.

Frossy Băl-Ceaurescu fusese poftită să cînte și să declame și ea la reprezentația teatrală care avea să aibă
loc a doua zi seara la teatru ; cînd boierii aflară despre
asta, își ieșiră din sările și o convinseseră că nu e de
40 demnitatea ei să dea sprijin pentru sărbătorirea turcului...

Ion Dănescu mai povesti și alte multe mici ticăloșii pe seama celor de la guvern, în hazul gros al marilor boieri...

5 Când Cezar Bolliac, care era șeful Vorniciei orașului, puțin și cam supărat că atribuțiile sale sunt încălcate de Municipality, se urcase în caleașcă pentru ca să ocolească spre Ulița Tîrgoviștei, ca de acolo să se ducă, cum era îndatorat, la Mitropolie, Aristia se întorsese numaidécît pe Pod și se oprise în fața casei lui Grădișteanu, cu ochii pironiți la fereastra unde o văzuse pe Frusinica... Nu trecu mult și o văzu din nou... De data asta îl zări și ea... Nespuse de bucuroasă, nici nu așteptă ca el să o salute, îi făcu semne cu mîna, ridicînd brațul și mișcîndu-și copilărește degetele. La ase-

10 menea izbucniri de prietenie spontană, Aristia nu putea rezista niciodată și îi răspunde cu un surîs melancolic, înduișat... Frusinica își luă umbreluța liliachie cu dantele și baston lung și subțire, și, fără să mai dea bună ziua celor dinlăuntru, zbură pe scară...

15

20 Băl-Ceaurescu, cu un jungă în inimă, alergă la fereastră ca să vadă încotro se îndreaptă... O văzu toată înflorită de bucurie alergînd aproape, către Aristia. Se întoarse la joc mîrînd printre dinți :

— S-a dus la bestia aia de palicar... Și-i trînti o înjurătură grosolană, de riseră toți.

25

Văzînd-o în rochia liliachie, strînsă pe talie, cu volanașe de aceeași culoare, cu brațele albe goale, cu surîsul vioriu, care își răspundea cu albul de fildeş al dinților, iluminîndu-i toată fața, Aristia uită de îngrozitoarea întîmplare care-l chinuise atîta cînd află și amănunte despre acea prinsoare stupidă dintre boieri, uită și toate suferințele trecutului. Sunt unele bucurii care seamănă cu începuturile...

30

— Frossy, cum poți să stai tu între oamenii aceia scîrboși, care nu se gîndesc decît la buricul lor, acum, cînd țara asta întreagă freamătă și tremură pentru libertatea ei? Uită-te și tu... Zeci de mii de oameni.

35

Frusinicăi îi fu, în clipa asta, într-adevăr rușine. Își spuse în gînd, plină de silă la amintirea trupurilor acelea burduhănoase, la mășcarile de care făceau atîta haz,

40

că locul ei nu e acolo. Fără să vrea, chipul ei de he-
răvum se strîmbă de silă... O clipă, Aristia o privi ză-
păcit, neștiind ce vrea să spuie această înnegurare în
silă... Îi era teamă că o miniașera spusele lui. Ea îi
5 puse însă mîna moale pe braț și-i spuse încet, întune-
cat :

— Ai dreptate...

Îi păru rău în clipa aceea că a fost în stare să re-
fuză să declame la reprezentăția de la teatru... Se ho-
tări să anunțe chiar azi că primește.

10 Acum, toată lumea de la ferești se uita numai la ei
doi... În uniformă nouă, pe care el, obicinuit să
poarte orice costum pe scenă, o purta cu o calmă ele-
ganță, alături de această frumusețe cu casca strînsă de
15 cîrlionți aurii, pe care era așezată cam într-o parte o
pălărieuță cît o farfurioară de ceai, cu umbreluța puțin
înapoi pe umăr, erau o pereche potrivită, ca în fața
publicului, la teatru... Ea nu-și mai lua mîna de pe
brațul lui și el nu mai avea nevoie de altceva. Erau
20 chiar pe Pod, în fața rondului de gardiști, singuri în
văzul tuturor...

Se auziră lovituri de tun, semnalul că Soleiman a
trecut pe sub arcul gotic de triumf de la barieră... Fu
o mare mișcare de o parte și de alta a Podului, apoi
25 lumea încremeni în așteptare... Peste cîtva timp apărură
escadronul de cavalerie și după el o caleașcă în care
era noul prefect al capitalei, numit chiar azi-dimineață
— dar numirea nu avea să apară în gazetă decît peste
două zile — Ion Brătianu. Apoi, puțin cam în dezor-
30 dine, vreo douăzeci-treizeci de călăreți în uniforme îneca-
te în aur, pașale și alți ofițeri turci, suita lui Solei-
man, amestecați cu ofițeri români, pe cai lucioși, cu
harșele de păr de cămilă. La depărtare de zece pași în
urmă, careta de lac negru, cu burduful lăsat jos și înă-
35 înte și înapoi, în care era într-o uniformă albastră, cu
o pelerină albă pe umăr, Soleiman, și alături de el,
prezidentul Municipality, Polizu, care știa și turcește,
și franțuzește.

Uralele zguduiau văzduhul și mănunchiuri de flori
40 zburau de la ferestre, desfăcîndu-se în mica lor traiec-
torie și căzînd mai mult pe caldarîmul Podului... Fru-

sinica se încălzi și ea de atît entuziasm... Nu avea flori și își filfiia batista mică de mătase... Cînd careta trecu pe lîngă ea, la un pas, simți privirea adîncă a turcului oprită asupra ei. Apoi îl văzu cum ia un mănunchi de
5 flori, din cele căzute lîngă el pe fotelul caretei și i le aruncă, cu mîna moale... Ea, care făcuse vreo doi pași după caretă, care mergea și ea la pas, neavînd flori, îi aruncă batista. El se aplecă mult peste aripa caretei și izbuti s-o prindă, ducînd-o spre buze, dar fără s-o
10 apropie. Cu capul întors, Soleiman se gîndi cu spaimă că femeia asta atît de tînără și de frumoasă se va pierde în mulțime și că nu o va mai vedea niciodată... Cînd nu o mai putu zări, căci careta trecuse de Biserica Albă, se întoarse mîhnit, dar întîlni privirea surîzătoare a lui Polizu, care ghici neliniștea lui.

— E cea mai frumoasă actriță a teatrului românesc... Frossy Băl-Ceaurescu.

Turcul repetă încurcat și încîntat, cu accent greșit :

— Bal-Ceaurescu... Ceaurescu... Am auzit de numele
20 ăsta cred... Și fu mulțumit că măcar știe cine e.

Familia Băl-Ceaureștilor era într-adevăr cunoscută și la Constantinopol.

Soarele puternic de namiază de august îi cădea lui Soleiman în plină față, dar el era toropit din altă
25 pricină.

★

După ce alaiul trecu, boierii care se îngrămădiseră și ei în sacnaciuri și la ferestre, ca să vadă mai bine, se așezaseră acum din nou la jocul de cărți, așteptînd
30 să fie, în sfîrșit, poftiți la masă, cînd apăru pe ușa cu cele două canaturi aurite, date la o parte, Calliopi Ghica, urmată de un grup întreg de cucoane și tineri, pe care vădit îi chemase după ea... Era furioasă, măreață și înflăcărată... Începu să urle arătîndu-i pe cei
35 de la joc celor din urma ei.

— Uitați-vă... uitați-vă, la ei... În timp ce țara se duce de ripă și ăia îi plimbă parastasul pe stradă, molii și neputincioșii ăștia s-au înfundat aci la cărți.

Marele vornic Scarlat Grădișteanu o întrerupsese uimit, speriat aproape :

— Dar... Calliopi... ce vrei de la noi... ? Ce putem face...

5 Dar zeița majestuoasă îi tăie vorba numaidecât :

— Auzi ce întrebare caraghioasă ?!... Cum ce să faci ? Să fi ieșit cu toți în stradă, să fi prins de dîrlogi caii de la droșca celui fătălău imperial și să-i strigi : Înapoi... semănător de anarhie... Să-l amenințați
10 că dacă nu se întoarce, cât e el de cumnat al sultanului, va înfunda pușcăriă, fiindcă nimeni nu se poate juca nepedepsit cu anarhia...

— Cum era să facem noi asta, bre muieră ? Întrebă întăritat Alecu Vulpe. Ce, vrei să ne sfișie prostimea ?...

15 Și apoi mucalit : Mă vezi / pe mine luînd caii de dîrlogi ?

Calliopi Ghica rînji amar și ochii scăpărară de furie.

— Cine ar fi îndrăznit să se atingă de floarea aristocrației românești ? Nu-i știți cît sunt de lași... ? Nu
20 știți că e destul să te încrunți la ei, ca s-o ia la goană în munți ? Vă spun eu... Vă meritați soarta... dar biata Țară Românească merită ceva mai bun decît voi. Nu sunteți cu nimic mai prejos de poltronii care au fugit la Brașov și la Galați.

25 Toți se priveau buimaci... înțepeniți de frică, fiindcă nebuna era în stare să-i ia la refec și pe fiecare în parte.

Mucalit, tot Alecu Vulpe lămuri situația :

30 — Acum, că n-am luat caii de dîrlogi... ce dracu să mai facem, bre Calliopi ?

„Logovîpera“ se potoli brusc, căci știa că marele ban e și el gură rea, și luptătorii de felul ei știu, în
genere, să-și măsoare adversarii... Tăcu din gură încruntată... Și deodată i se păru că a găsit ce e de fă-
35 cut... Spuse deci domol :

— Nene Alecule, părerea mea este că acum, aci, numaidecît după masă, să scrieți un memoriu scurt către Poartă, arătînd că Soleiman-pașa a trădat interesele imperiului, și să-l semnați cu toții... Iar mîine,
40 cînd va fi recepția la care v-a invitat, să-i înmînați acest memoriu.

Grosolan cu intenție, Alecu Vulpe, după ce clătină din cap, admirativ, către cei din dreapta și din stînga lui îi spuse zîmbind cu barba lui rară, de șap încărunțit :

- 5 — Fă Calliopi, nu ești proastă deloc... Tu ai mai mult cap decît șapte logofeți la un loc... Că ban mare cu cap nici nu s-a pomenit pînă acum... Dacă mă fac cumva domn, eu pe tine te iau mare logofăt, că ești dată dracului... Tu să ne scrii și arzul către sultan, că-l
- 10 iscălim cu toții... Îl dau eu cu mîna mea.

- Calliopi știa că la șaptezeci și trei de ani Alecu Filipescu, boșorog, nu mai avea nici o șansă să vie pe tron... Dimpotrivă, era un paravan bun... Se duse la el, că era lîngă marginea sofalei, și-l sărută pe obraji,
- 15 în hohotele admirative ale tuturor... Tocmai atunci fură poftiți la masă.

- La palatul Bibescului, unde așteptau pe terasă cei trei locotenenți și toți miniștrii, între două discursuri,
- 20 Polizu avu timp să-i spuie lui Tell întîmplarea, care la rîndul său o șopti celorlalți. Dealu Mitropoliei era negru de lume, care filfîia stegulețe tricolore și otomane, sau numai pălării și batiste... Cînd se sfîrșiră cele douăzeci și una de lovituri de tun, lumea înțelese
- 25 asta după zvonul răspîndit de oamenii Locotenenței că asta înseamnă că au fost primite cele 21 de puncte ale Constituției și uralele nu mai conteneau... Cei două sute de călăreți turci, care escortau pe Soleiman și escadronul de cavalerie român, făcuseră front în marea grădină a Bibescului, stricînd răzoarele de flori, călcînd
- 30 arbuștii de soiuri rare, dar nimeni nu se mai gîndea la asta...

- Discursul lui Eliade fu umflat ca de obicei. Mitropolitul nu pomeni de revoluție, iar răspunsul lui Soleiman, cam rece, în termeni tari, fu căptușit cu înțeleșuri
- 35 foarte binevoitoare din modul în care fu pronunțat și din surîsul și gestul moale cu care era întovărășit...

Seara tot orașul fu iluminat... Întovărășit de N. Goleșcu, cu care se împrietenise încă de la Giurgiu și cu

care schimbase fel de fel de glume, Soleiman făcu o plimbare în caretă la Șosea... La lumina faclelor văzu cum din față vine într-un trap sălbatec o cabrioletă cu doi cai albi, mînați de o femeie blondă... O recunosc
5 pe tînăra care-i aruncase batista și, strîngînd cu mîna stîngă puternic brațul lui Nicolae Golescu, duse mîna la fes, înclinînd capul... Ea îi răspunse în fugă, surîzînd. Golescu cunoștea întîmplarea, cum o știa tot guvernul, și-i spuse că o va vedea din nou a doua zi,
10 la reprezentația de la teatru...

Frusinica trimisese vorbă prin Aristia că va veni să declame și să cînte dacă o acompaniază el la pian.

A doua zi, înainte de prînz, Soleiman primi tot corpul consular și dădu o audiență colectivă la un grup
15 de peste o sută de boieri, dintre cei mai de frunte, care veniseră să arate prăpastia în care e aruncată țara prin reformele acestei revoluții. Spuseră că nu mai sunt siguri de viața lor. Comisarul pofti într-o încăpere alăturată pe cinci dintre marii boieri, pe Iordache Filipescu, Alecu Filipescu-Vulpe, Teodor Văcărescu-Furtună, Băl-Ceaurescu și Herăscu-Năsturel... Le ceru să fie liniștiți și să aștepte cu răbdare hotărîrea sultanului. Să nu se teamă de nimic, căci viața și averea lor
20 este apărată de hatișeriful de la Guilhané, prin care majestatea-sa, augustul suzeran, garanta viața, libertatea și averea tuturor raialelor sale. De aceea se găsesc la Giurgiu trupele otomane.

La ieșirea din încăpere, Alecu Vulpe, care mergea dîrz, uitînd că e surpat, mîrîi, dar destul de tare, ca să
30 audă toți în jurul său :

— V-am spus că l-au cumpărat cu o sută de mii de galbeni... Uitînd că ieri spusese un milion, adăogă în schimb amănunte noi : I-a dus pungile cu aur Hillel,
35 la Giurgiu, cînd s-a dus luna trecută cu Niculache Golescu...

Sala teatrului ticsită era decorată cu steaguri tricolor și turcești... Loja în care se găseau Soleiman cu lo-

cotenenții era încărcată de flori, ca și celelalte dealtfel, în care se găseau miniștrii și pașalele din suita lui.

5 Cîntă întîi o muzică otomană și se ridică încet cortina... O altă cortină transparentă, de voal, lasă să se vadă portretul sultanului înconjurat de cele douăzeci și unu de puncte ale Constituției... Toți se ridicaseră în picioare și izbucniră în aclamații... Aplaudă și Soleiman, și asta spori entuziasmul sălii.

10 Din restul programului, bolnav de nerăbdare, turcul nu mai văzu și nu mai auzi nimic pînă la apariția de heruvim auriu a Frusinichii... Vocea ei mică, moale, de cristal lichid, îl fermecă și mai mult... Cei din sală, care știau aproape toți de întîmplarea cu batista și care-l spionau acum cu coada ochiului, văzîndu-l cum
15 o privește, răpit parcă, cum o aplaudă, uitînd de tot că e comisar imperial într-o țară vasală, o aplaudară nebunește pe actriță, mulțumindu-i parcă pentru patriotismul ei... O acoperiră, la sfîrșit, cu flori... Ea luă un buchet de trandafiri albi și veni spre loje, întinzîndu-l
20 turcului, care se aplecă peste loje ca să-l poată lua... Își arată, după reprezentație, dorința ca să felicite numaidecît pe cîntăreți și actrițe. Merse întovărașit de N. Golescu pe scenă, unde fu primit cu aplauze și îi fură toți prezentați... Montrézor, nepoftit de nimeni,
25 îi spuse cîteva vorbe în franțuzește... La sfîrșit, îi pofti pe toți la un supeu, la restaurantul al cărui nume îl dote Golescu...

30 Mai ales după balul de a doua zi, din grădina de la Șosea, nu mai încăpea îndoială că pentru toți reacționarii și revoluționarii, Soleiman devenise o cîrpă în mîinile Frusinichii.

— S-a tîmpit turcu din amor, mîrîia mereu Alecu Vu'pe, uitînd că îl declarase cumpărat cu o sută de mii de galbeni... Adăogă o seamă de măscări pe socoteala Frusinichii și a locotenenților, care se foloseau
35 de farmecele unei curve ca să întărească o stăpînire de hoțomani.

Juraseră că dacă ea se va mai întoarce printre ei, îi vor da un picior în spate. În schimb, în cercurile
40 Locotenenții și ale negustoriei revoluționare, după o vorbă a lui Pavlicioni, se vorbea despre puterea Iuditei

asupra lui Holofern și se vorbea despre ea cu admirație... Zvonurile prietenoase, care ajungeau pînă la ea, și tămîia laudelor o îmbătau pe actriță, care descoperi, pe calea asta, revoluția și patriotismul. Ii era recunoscătoare lui Aristia, care o întovărășea acum pretutindeni și pe care Soleiman îl poftea totdeauna, odată cu ea... În privința asta turcul se arăta de o mare delicatețe. Tot ceea ce își îngăduise era să-i spuie la masă, după bal, cu un surîs topit de admirație :

— De ce nu veniți la Istambul ? Ați fi sărbătorită ca o regină...

Ea răspunse cu mai multă precizie, glumind :

— Mi-e teamă că mi-ar scoate ochii cele optzeci de neveste ale excelenței-voastre.

Cumnatul sultanului rămase pe gînduri, apoi răspunse grav :

— Nu sunt chiar optzeci... Și cred că toate v-ar privi și ele cu admirație.

Ea vruse să-i fie recunoscătoare pentru că la adunarea de boieri și notabilități revoluționare, pe care o convocase el, la prînz, la palatul de pe Podu Mogoșoaiiei, unde era rezidența Căimăcămiei, ținuse o cuvîntare acum hotărîtor sfătuindu-i pe boieri să primească starea de lucruri, dînd dovadă de patriotism... Adresîndu-se tuturor, el le spusese :

— Fiți înțelegători și fiți uniți, și țara voastră va propăși... Sfătui stăruitor pe toți cei fugiți să se întoarcă în țară.

Dar îndeosebi o altă frază plăcu revoluționarilor, fraza de încheiere, pronunțată cu o deosebită energie :

— ...Am convincția că nu vă veți îndărătnici de a recunoaște Locotenența și a vă supune ei ca unui guvern legitim...

Fraza, dată aci după traducerea românească, apărută în *Monitorul român*, cetită și în gazete, provocă bucurie tîrgoveților.

A doua zi spre seară, în ajunul plecării din București, Soleiman aștepta cu careta la Șosea, cu nerăbdare, ivirea cabrioletei cu armăsari albi... Veneau numeroase alte echipaje, dar cabrioleta întîrzia... Nici unul dintre aceste echipaje nu ocupa locul liber lîngă

caretă, la capătul Șoselei, căci știau toți că este păstrat pentru cabrioleta cu armăsari albi. În sfârșit, veni... Alături de ea era Aristia...

- 5 Soleiman coborî din caretă, coborîră și cei doi și ea se grăbi să-și ceară iertare... Întârziase, căci vrusese să pună din nou rochia liliachie, care-i plăcuse atît de mult excelenței-sale... Ținea să o pună din nou, în această clipă a despărțirii.

- Vă mulțumesc... îi spuse el, sărutîndu-i mîna...
10 Așa vă voi ține minte toată viața, în rochia asta...

— Vă place atît de mult, excelență?

El se mulțumi să zîmbească...

- A doua zi însă, în clipa în care se urca în caretă, primi o cutie mare de carton... Era plină cu flori și,
15 între ele, rochia liliachie.

5 Tineretul a dansat un cadril... La o masă, înconjurat
 de guvern, Soleiman privea... Lângă el, Frusinica glu-
 mea scînteietoare în lumina sfeșnicelor... Simțea că toată
 10 lumea îi e recunoscătoare că prin frumusețea ei a sal-
 vat revoluția... Îi erau ochii umezi de fericire. Răspun-
 dea prevenitoare, ușor intimidată, întrebărilor pe care
 Soleiman le însoțea de un zîmbet curtenitor și foarte
 15 respectuos în același timp. Era limpede că femeia îi
 plăcea nespus de mult. Era de o distincție segnorială
 și gura lui foarte modelată, între mustața tunsă și barba
 potrivită mult cu foarfecele, era numai zîmbet... Eliade
 și Tell, noii membri ai Căimăcămiei, răspundeau inti-
 midați întrebărilor pe care Soleiman le punea numai
 20 din condescendență, ca să facă plăcere... Nicolae Go-
 lescu însă, care se împrietenise cu el încă de la Giurgiu,
 făcea tot felul de glume, și pe cînd ceilalți doi caima-
 cami rîdeau ca niște școlari, bucuroși că profesorul
 25 glumește, fostul colonel făcea tot soiul de glume pe
 socoteala celor din sală... Lângă ei, la aceeași masă,
 puțin retras, ședea încurcat puțin, stînjenit că e printre
 membrii Locotenenții domnești, Aristia, în uniformă
 de maior din Guardia Națională... Frusinica îl ridicase
 de la masa lui, făcîndu-i semn că vrea să danseze, și
 30 cînd se sfîrși dansul, ea îl duse să-l prezinte lui Solei-
 man.

— Îmi dați voie să vă prezint pe profesorul și prietenul meu cel mai bun, excelență... și schiță o ușoară plecăciune.

5 Aristia, foarte intimidat, totuși salută ofițerește, cu o adresă exagerată de actor... Când sfârși salutul, rămase parcă suspendat.

— Vă felicit, domnule, pentru eleva dumneavoastră și vă invidiez pentru titlul de prieten pe care vi l-a dat... Și-l pofti cu un semn să stea jos, arătându-i un
10 scaun la masă... Prietenii prietenilor noștri, continuă el, sunt și prietenii noștri, și o privi lung pe ea, surîzând cu aceeași distincție... dar nu fără un anume înțeles...

În timpul acesta de la mesele din boschetele grădinei, se ridicau mereu perechi, care veneau și urcau cele cîteva trepte ale estradei de pe care se executase programul și pe care acum, dintr-o glumă a fetelor, se dansa...
15 Era tot pe o podea mai mică, adăogită însă, o orchestră europenească cu un clavir, și o alta, redusă ca număr de elemente, turcească, o surlă, un cimpoi, două dai-rele... În lumina lampioanelor multicolore, a ghirlandelor de ouă de struț și a faclelor înfipite în pari vopsiți
20 verde de la intrarea fiecărui boschet, femeile din burghezia românească înlocuiau cu un talent desăvîrșit, fiind în genere și de o frumusețe mai proaspătă, pe boieroaicele care refuzaseră, din motive politice, să ia
25 parte la serbare.

Mare iubitor de frumusețe feminină, Soleiman-pașa ducea din cînd în cînd la ochi binoclul de aur, cu suport în stînga, subțire și lung ca de lornion.

30 În îmbulzeala de pe podiumul înălțat, Nicolae Golelescu văzu pe Ana Ipătescu dansînd cu locotenentul Deivos și-i spuse în șoaptă, serioasă acum, musafirului:

— Uitați, excelență, femeia curajoasă care la 19 iunie a salvat Guvernul provizoriu din mîna unor soldați rudimentari (*des mains d'une soldatesque rudimentaire*).
35

Lui Soleiman îi păsa puțin, probabil, că Ana Ipătescu a salvat Guvernul provizoriu, dar vrea să cunoască orice femeie frumoasă, cît mai multe femei frumoase... Orchestra cînta un vals legănat de Lanner.
40

— Aș dori, excelență, să cunosc și eu o femeie atât de vitează!

5 Golescu se pregătea să se scoale s-o invite, dar titlul neașteptat de excelență (pînă acum pașa îi spunea „*mon colonel*“) îl făcu să rămînă locului. Era acum o particică dintr-un fel de suveran. Chemă un locotenent și-i dădu ordin să se ducă și să roage pe doamna Ana Ipătescu să poftască la masa de onoare...

10 — Îi spui că excelența-sa dorește să cunoască pe eroina de la 19 iunie, și îi oferi brațul dumatilă, domnule locotenent!

Ana Ipătescu nu vru să vie... Se codea. Motivul era și că nu vorbea prea bine franțuzește...

15 Atunci Maria Rosetti, care dansa cu Rosenthal, se opri și se oferi s-o întovărășească și ea, spunîndu-i cu un surîs malițios, privind cu înțeles spre Frusinica:

— Nu te teme, scumpa mea... Rolul Waleawscăi a și fost luat... Și luă de braț pe Rosenthal... Hai și dumneata cu noi...

20 Soleiman se ridică în picioare cînd văzu că se apropie două femei frumoase și ieși în fața mesei ca să le salute.

25 — Foarte încîntat că vă cunosc, doamnă... Un asemenea act îndrăzneț ca al dumneavoastră vă asigură nemurirea, dar ne dă și nouă dreptul să cumoaștem și să admirăm pe eroină.

30 Ana Ipătescu asculta zăpăcită, mai ales că în glasul lui Soleiman pîlpîia ușor un soi de detașare indiferentă. Acesta se întoarce apoi brusc, arătînd pe Maria Rosetti:

— Este, desigur, sora dumneavoastră, nu?

Toți cei de față băgară de seamă, acum parcă întîia oară, cît seamănă cele două femei, amîndouă roșcate, Ana Ipătescu ceva mai lungă la față.

35 I se lămuri lui Soleiman că Maria Rosetti este soția fruntașului revoluționar Rosetti, ministru interimar al afacerilor interne... Le pofți cu aceeași distincție afabilă să stea jos.

40 Rosenthal rămăsese în picioare încurcat, trăgîndu-și ușor mustața mică și mătasoașă. Eliade băgă de seamă

și-l prezentă într-o franțuzească accentuată, ca în Elveția romandă :

— Domnul Rosenthal este artistul care a decorat această grădină astă-seară.

5 Soleiman se miră cu multă mimică și apoi felicită pe artist. Golescu întări cu o autoritate amicală :

— Tot domnul Rosenthal a pictat această splendidă Românie, care-și sfarmă lanțurile cu steagul libertății în mină !

10 Soleiman admiră și felicită din nou pe artist.

— Sunteți un talent înăscut, domnule, și privea îndelung cu binoclul de aur un tablou așezat în spatele podiumului, lângă orchestră, pe un șevalet înălțat și împodobit cu ghirlande... Țara dumneavoastră e bine simbolizată printr-o femeie atât de frumoasă.

15 — Nu recunoașteți modelul, excelență ? Întrebă gra-seind în franțuzește litera r, cum îi era obiceiul, N. Golescu. Privirea lui indica discret pe Maria Rosetti.

20 Comisarul imperial fu foarte încurcat, și, după ce admiră din nou, se porni pe scuze :

— Vai, îmi pare rău... Cum de nu am remarcat dintr-o dată acest lucru... Toată speranța că voi fi iertat îmi rămîne tot la frumusețea dumneavoastră, doamnă !
Toți riseră silit.

25 Atunci din cuprinsul grădinei se auziră strigăte care cereau ca Frusinica să cînte din nou... Numaidecît deveniră stăruitoare... Unii băteau din palme, alții băteau în mese ; cînd i se explică comisarului imperial despre ce e vorba, acesta se întoarse spre Frusinica și începu să aplaude și el, cu barba frumos aranjată, înflorită de zîmbet.

30 Frusinica nu a avut ce face și se întoarse către Aristia :

— Ce ziceți, maestre ? Putem refuza ?

35 Aristia era cufundat în cele mai negre gînduri... Se vedea cît este de enervat și din faptul că își rupsesese unul din nasturii de pe manșetă al fracului său, care amintea mereu pe actorul de prime roluri... Se întreba îngrozit care va fi sfîrșitul acestei nopți. Va avea pu-
40 terea să îndure priveliștea femeii acesteia atât de de-
testate și atât de adorate, plecînd în zorii zilei la brațul

cumnatului imperial ca o pradă voluntară de război... ? Brutalitatea acestei clipe îl îngrozea ca o execuție apropiată. Își aducea aminte de clipele ei de gingășie, de emoție plină de grație, când arunca masca și își dezvăluia
5 adâncurile ei de fetiță dornică să fie ocrotită. Așa va fi în brațele lui Soleiman în zorii zilei... Galateea, propria lui creație.

Frusinica și pornise înainte spre estradă. Rochia de muselin galbenă, tare ca lămîia, cu talia lungă, strînsă
0 ca un piept de statuie și prelungită pe șolduri în dreapta și în stînga în unghi ascuțit, pusă jos pe un singur cerc, și mai mic decît de obicei, își juca ușor volanele, de aceeași culoare, în ritmul pașilor. Urmînd-o, la cîțiva pași, Aristia o privea înfrigurat atît de aproape și totuși
15 niciodată neputînd fi ajunsă.

Își plimbă mîinile pe pian și vrînd să-i facă semn că e gata... îi întîlni privirea viorie, surîzătoare, dăruită
lui toată cu un soi de nerușinare de parcă n-ar fi fost nimeni în jurul lor.

20 Trebui să cînte îndelungă vreme... căci nu se mai săturau ascultîndu-i glasul atît de limpede și uneori înfiorător de plăpînd.

Noaptea de iulie începuse să pălească... Puzderia de stele se vedea de jos din grădină, printre torțe și lampioane,
25 palidă și nedefinită... Soleiman își spuse că e timpul de plecare potrivit înaltului său rang. Era foarte protocolar din firea lui și din pricina asta își cîștigase simpatia și favoarea imperialului său cumnat. Ardea de nerăbdare să fie cît mai repede singur cu această frumoasă blondă,
30 cum puține întîlnise în viața lui, chiar în capitalele apusene, unde femeile frumoase pot fi ușor văzute... Îl stînjenea și pe el brutalitatea clipei, dar i se părea de neocolit... Nu avusese nici o clipă
prilejul să-i vorbească pe un ton intim, era de felul lui și destul de stîngaci, dar simțea că e o femeie ciudată,
35 căreia nu i se putea vorbi de-a dreptul... Pierduse prilejul ieri seară și nu fusese atît de priceput ca să-i propună să vie să-l vadă, deși vedea bine că ea atît așteaptă. Era ultima seară poate cînd mai erau împreună
40 și trebuia să profite de această împrejurare, și cel mai bun lucru și mai sigur era să se ofere s-o conducă acasă

în careta lui... De formă avea să mai invite și pe unul dintre miniștrii aceștia cu soția lui, ca să salveze aparențele...

5 Abia se întorseseră la masă cei doi, când se produse o oarecare mișcare în grădină, deoarece unul, dintre lămpioanele de hîrtie colorată, încrețită, luase foc, și de la el încă vreo două.

10 Când zarva se potoli și orchestra turcească începuse o melodie monotonă și senzuală, Soleiman se ridică indicînd că vrea să plece... Membrii Locotenenții se ridicară și ei... ca și toți cei de față. Comisarul imperial se întoarse spre Nițescu¹, ministrul Contabilității statului, pe care-l cunoscuse bine în ajun și care împreună cu soția sa și ceilalți miniștri se apropiaseră ca să salute la plecare.

15 — Dacă vreți să vă conduc acasă, pe dumneavoastră și doamna, o vom face cu plăcere...

Nițescu se înclină flatat și atunci Soleiman se întoarse cu un soi de nerăbdare spre Frusinica.

20 — Bineînțeles, domnișoară, că-mi veți acorda și dumneavoastră plăcerea și onoarea de a descinde în fața locuinței dumneavoastră.

25 Frusinica zîmbi îndelung și surprinsă parcă și extrem de măgulită, și acest răstimp suspendat îi suspendă și lui Aristia bătăile inimei. Dar spre uluirea lui, Frusinica făcu o reverență accentuată și cu cel mai candid surîs își ceru iertare :

30 — Îngăduiți-mi, alteță imperială, să mai rămîn puțin la această petrecere populară, unde am atîți prieteni. Sper că maestrul Aristia va avea bunătatea să mă conducă acasă... Dealtfel, cabrioleta mea trebuie să aștepte afară... Avea un aer feciorelnic și nevinovat care arăta că frumusețea are în ea totdeauna ceva nevino-

35 Aristia ar fi vrut să-i cadă în genunchi și să-i sărute vîrfurile pantofilor aurii pentru clipa asta, pentru durerea de care-l scutea, pentru bucuria pe care i-o dăruia

40 ¹ Gheorghe Nițescu, controlor obștesc în Guvernul provizoriu, apoi, în timpul Locotenenței domnești, membru în Comisia financiară din care mai făceau parte C. Filipescu, E. Gherman, C. Bălcescu și Vasiliades (n. ed.).

în fața tuturor, care asistaseră o seară întreagă la presupusa lui umilință, și care acum erau stupefiați ei înșiși de întorsătura lucrurilor.

5 Abia plecă Soleiman, condus de toată lumea cu ploceli pînă la caretă, că Frusinica, întorcîndu-se la masă, îi ceru lui Aristia să-i toarne șampanie în cupă... Parcă avea chef să petreacă, parcă ar fi vrut să se sărbătorească singură pentru gestul ei, pentru lecția de demnitate dată atîtora care nu mai simțeau ce se cade

10 și ce nu se cade.

A dansat apoi nebunește, a cîntat din nou pentru un cerc mai restrîns, fiindcă foarte mulți, împreună cu Locotenența, fără N. Goleșcu, și cu miniștrii au plecat și ei după plecarea lui Soleiman. Lampioanele se stinseseră în cea mai mare parte, o parte din ghirlandele

15 care legau mijlocul grădinii de boschete atîrnau de un capăt pe jos. Cerul se vedea tot mai înalt și mai albicios.

În sfîrșit plecară și ei, petrecuți pînă la intrare de prietenii zgomotoși.

20

Deivos era amețit de-a binelea și se îmbrățișea cu toată lumea... Ceru voie s-o sărute pe obraz pe Frusinica și rămase încremenit cînd, spre uimirea celorlalți, ea îl luă rîzînd de gît și-l sărută pe colțul gurii, dar

25 așa de repede, încît el nici nu înțelese ce a fost cu el. Gestul era atît de gratuit, că Aristia rîse și el.

Cînd Nichifor văzu pe stăpîna-sa ieșind pe poartă, trase cabrioleta la intrare... Aristia se întreba dacă nu cumva acum îl va concedia și pe el; dar ea se întoarse spre el luîndu-i brațul.

30

— Ce zici, nu vrei să mergem pe jos? E o răcoare atît de plăcută... Se întoarse spre vizitiu: Du-te acasă, Nichifore.

Fu un drum de legendă... Zorile de iulie se vestiră mai întîi printr-o ceață de necrezut, liliachie, care scădea umbrele copacilor și le făcea ușoare și aproape

35 violete... Intens violet păru zidul, alb înainte, al casci paznicilor de la intrarea în grădina cea mare a Filipeștilor. Abia adia o boare răcoroasă, care împropăta totul. Ziua cea nouă se vestea nepămîntească, ca de pe altă lume...

40

Aristia avea ochii plini de lacrimi și totul sta în el suspendat, întins să plesnească de atîta zbucium și așteptare.

5 — Frusinica, sunt un om sfîrșit, n-am izbutit nimic în viața asta și nu merit nimic... Nu merit mai ales să-mi dăruiești un singur zîmbet al tău și tu îmi dăruiești un ceas întreg din viața ta, îmi dăruiești acest drum făcut împreună, numai noi doi singuri pe lume...

10 Ea se lipi de el și-i spuse cu un glas tremurat, care avea ceva feciorelnic în el :

— Cuprinde-mi talia cu brațul... E răcoare... Să mergem așa... N-am văzut niciodată o noapte atît de frumoasă.

15 Aristia se trezi parcă din vis, tot în vis... O clipă el crezu că acel liliachiu care făcea ireale cele din jurul său era o amăgire, o schimbare părelnică, o răsfrîngere în afară a fericirii lui lăuntrice... Acum înțelese că e aieva... Ceața se limpezise tot mai liliachiu.

20 — Am mai văzut de atîtea ori ivirea zorilor, dar culoarea asta, liliachie peste tot, mă zăpăcește parcă...

— Acum a început să fie un liliachiu mai roz, nu ți se pare? îi spuse ea fără să-l privească.. Uită-te la vîrfurile plopilor...

25 Începuseră să coboare spre oraș pe Podu Mogoșoaiei și tocmai treceau acum pe lîngă grădina cea mare a Slătinenilor, străjuită la uliță de un rînd de plopi tineri, dar înalți, care-și fremătau frunza într-o lumină violetă mai vie, dar nu încă reflectînd întîile raze ale soarelui, tot nevăzut. Cerul era înalt, de un albastru sidefiu, presărat cu norișori mici și încrețiți, ca o lînă liliachie și ea de miel nepămîntesc.

30 — Asta este ca să nu mai uit niciodată drumul acesta pînă în clipa în care voi închide ochii... îngîna palicarul ca pentru el.

35 Frusinica era tulburată că prezența ei poate dăruia atîta fericire... Își simțea glasul plătînd tot mai nesigur.

— Nu m-ai înțeles totdeauna și ai fost rău uneori cu mine...

40 — Să nu mai vorbim despre trecut, psihi-mu... Nimic din tot ceea ce a fost în trecut nu se poate înălța

pînă la noaptea de acum, pînă la această clipă... Este destul pentru o viață de om!

Clipă cu clipă lumina devenea mai vie, liliachiul rămînea în umbră, aerul devenea tot mai transparent; acoperișurile caselor prinseseră să lucească sub raze roșcat-arămii... În slavă, norii ușurei și încrețiți, cu spații neregulate de un albastru tare printre ei, deveniseră acum trandafirii. Era totul de o gingăsie fără seamăn, cerul înalt părea o pajiște de crini roz-albi și trandafiri; lumea se arăta părelnică și totodată viu aievea. Aristia simțea că totul era fără greutate, cum el însuși nu își mai simțea trupul, că aceste case, cunoscute lui altădată atît de bine, erau în acești zori trandafirii numai priveliște... Pașii lui și ai Frusinichii se potriveau atît de bine, încît cu toate că îi simțea sînul inimii în palma lui întoarsă ca un căuș sfios, parcă pluteau.

— N-aș fi crezut niciodată, Frusinico, după cîte au fost, că va mai fi cu puțință un asemenea drum împreună...

Ea nu-i răspunse decît lipindu-se tot mai mult de el... Simțea nepămîntească seva trupului ei tînăr, dar nu era în el nici o altă dorință.

Cînd trecură de biserica Sf. Nicolae, se ivi la stînga, printre trunchiurile negre ale frasinilor, globul ca un fruct imens fără coaje, roșu ca de jăratec, al soarelui... Liliachiul se topise, trandafiriul era acum strălucire cînd albă, cînd roșcată, care se răsfrîngea de pretutindeni... În fața porții care era și acum tot într-o rînă se opriră... Vestibulul acesta de curte lung și îngust ca un gît de sticlă căpătase cu anii o podoabă... Din curțile vecine crescuseră tufe de liliac, din an în an mai mari, care acum întindeau ramuri peste gard.

Frusinica se opri... Acum își deteră seama că au făcut drumul fără să vorbească propriu-zis, cînd erau atîtea de lămurit... Cîteva clipe pe drum, lui Aristia îi fluturase gîndul că s-ar putea ca ea să-l poftască înăuntrul, dar era un gînd fabulos, dincolo de nădejtile lui de acum. Ce va putea să fie într-un viitor îndepărtat se va vedea, el nu avea să strice grăunțele de fericire de acum prin vreo stăruință nepotrivită... Cînd ea îi în-

5 tinse mîna albă și plinuță, atît de curată, el i-o sărută cu un respect plin de loialitate... Atunci ea se agăță de gîtul lui și-și lipi gura caldă, molatecă, de buzele lui... Era în dăruirea acestei guri o artă independentă, de amănunt, un scop în sine, care făcea ca sărutul ei să nu poată fi uitat niciodată... Știa să respire astfel ca buzele să nu-i fie crispate, și cînd săruta, i se simțea gîndul durînd în buzele moi, ușor umede. Îi fu recunoscătoare că nu i-a cerut mai mult decît putea ea da.

De la Giurgiu, unde ajunse din nou obosit, înfrigurat, așteptînd să se îmbarce, Bălcescu căută în jurul său, dar nu găsi nici un sprijin și, închis seara la Administrația județului, scrisese, la 5 august, o scrisoare lui Arăpila,¹ în care povestește cu dezgust purtarea colegilor din guvern în fața lui Soleiman.

„Eliade s-a speriat așa de mult de turci, încît a mers pînă să roage pe secretarul lui Soleiman-pașa, ce venise la București, ca să-și facă pomană să nu-l lege și să nu-l trimită la Constantinopol, că are copii sărmani...

...Aci au început intrigile. Roset și I. Brătianu s-au făcut tribuni și aranghează mereu cu publicul în Cîmpul Libertății, făcînd feluri de necuviințe. Este de trebuință ca să

¹ E vorba de o scrisoare către A. G. Golescu, datată „Giurgiu / 5 august 1848“, deci în ziua cînd N. Bălcescu se îmbarca, împreună cu ceilalți membri ai delegației, pentru a merge la Constantinopol. Într-adevăr, în scrisoare, N. Bălcescu se arată mîhnit pînă la revoltă de atitudinea obedientă a lui Heliade, Nicolae și Ștefan Golescu față de Suleiman-pașa, care fusese asigurat că vor fi modificate, conform dorinței turcilor, cinci articole principale din Constituție: „1. Votul universal. 2. Domnul ce ei cer a fi pe viață. 3. Garda națională. 4. Chestia monastirilor și 5. Presa să fie îngrădită“. Delegația a ajuns la Constantinopol în ziua le 10 august (n. ed.).

fii aci pentru Adunarea Constituantă. N-aş vrea să lipseşti tocmai cînd va fi a se alege domnul...”

5 Dar Arăpila, care abia ajunsese la Paris, nu se putu
înapoia așa curînd.

★

După o lungă și obositoare călătorie, delegația care cuprindea, în afară de Bălcescu, și pe Șt. Kretzulescu, Ștefan Golescu, Dumitru Brătianu, [Gr. Grădișteanu¹],
10 negustorul Vasiliade și Melic ca dragoman, ajunse la Brăila. Ispravnicul Dimitrie Golescu le-a obținut două cabine pe pirosciful „Maria Dorothea” al „Lloyd”-ului austriac, vasul cel mai important care făcea legătura între Dunăre și Constantinopol. Pînă la Varna, călătoria a fost apoi foarte liniștită... Stăteau ore întregi pe
15 punte, minunîndu-se de puterea acestui vas cu aburi, care e drept că-i zguduia ca o moară, dar totul era să te obicuiiești. Pe urmă, dîra de spumă albă ca zăpada, pe care o lăsau cele două roți laterale în urmă, aducea un soi de viață în calmul cu care marea își
20 fremăta suprafața, cu valurile lunecînd unele peste altele. Mergeau destul de aproape de mal, și pescărușii se țineau de vas, aruncîndu-se cu ciocul în apă, după pîinea pe care le-o arunca Grigore Grădișteanu, la întrecere cu Melic, dragomanul comisiei.

Bălcescu stă ore întregi nemișcat într-un scaun lung cu o perină sub căpătîi... Chiar huruiala vasului îl calma. Niciodată nu s-a odihnit atît de bine... Seara, împreună cu alți călători, îndeosebi o femeie tînără, într-o rochie largă, verzuie, încheiată sub sîn, cu cape-
30 lină, în jurul căreia sunt în fiecare clipă doi-trei călători romantici, așteaptă răsăritul lunii, care se vestește la orizont printr-o ceață viorie din ce în ce mai împurpurată și apoi dintr-o dată apare, ca împins scurt de

35 ¹ Din delegație făcea parte și Gr. Grădișteanu, așa cum, deatfel, menționează Camil Petrescu mai jos (n. ed.).

jos, globul uriaș ca de sticlă moale, roșie... Își tremură puțin conturul, acum parcă de rubin lichid, dar în scurtă vreme capătă tărie și o strălucire galbenă obicinuită... Dîra de lumină de pe valuri, de lîngă piroscaf,
5 la orizont e sticloasă și întreruptă, ca o potecă pe valuri. Orizontul devine, în jurul celor de la proră, un cerc negru, noaptea e tot întunecată, deși luna e plină, iar cerul e umed și spuzit de stele care ard vii, ca de argint. E august, luna Perseidelor, și neconținut cîte o
10 stea, cîte două... lasă dîră în văzduh, ca să cadă întins în gol, ca niște pasări rănite.

★

După ce au părăsit Varna, cam după-masă, marea s-a învinetit dintr-o dată și, pe întinderea ei, parcă
15 s-au rupt bancuri de zăpadă. Călătorii au început să privească îngrijorați, dar românii, adunați pe punte, discutau despre greutățile care-i așteaptă la Constantinopol, despre cea mai bună cale de înțelegere cu Poarta... Pe urmă, pe nevrute, au ajuns să discute despre furtuna care se apropie, căci orizontul s-a făcut
20 dintr-o dată întins și greu ca de oțel. Pescărușii zboară nebunește în toate părțile. Piroscaful a început să se ridice cu botul în sus prea mult și să cadă în gol. Vasiliade și Grădișteanu se arată îngroziți, Dumitru Brătianu e de părere însă că nu trebuie să le fie frică, deoarece un vapor cu aburi nu poate să fie răsturnat de furtună...

— Înțelegi? Puterea mării luptă acum cu focul... nu cu niște biete pînze.

30 Ștefan Golescu este însă cu totul de altă părere... Corăbiile mari, cu pînze, rezistă mult mai bine în furtună, și chiar în bătăliile de pe mare.

Discuția acum s-a lărgit, ia parte la ea și Bălcescu, care crede că viitorul nu poate fi decît al aburului...
35 Tocmai în viitoarele bătălii navale se va simți mai mult superioritatea vaselor cu aburi.

Ștefan Golescu nici nu vrea să audă.

— Au trecut peste treizeci de ani de la întîiul vapor al lui Fulton, de la călătoria dintre New York și Al-

bany, și nici un stat n-a construit vase mari cu aburi... Toate bastimentele de luptă sunt tot cu pînze... căci nu au dezavantajele vaselor cu aburi... Încărcătura de cărbuni ocupă prea mult loc... Prea adeseori coșul, cum și
5 roțile care calcă apa sunt foarte ușor rupte de furtună... și mai ales de bombele dușmane. Exploziile sunt foarte dese și foarte periculoase. Din cauza asta multe vase de linie au fost întregite și cu catarge cu pînze.

Cei de față trebuiră să constate mai tîrziu că, în multe
10 privințe, Ștefan Golescu avea dreptate. Cît era el de piroscaf, fu toată noaptea jucat de valuri ca o coaje de nucă... Trîmbe de apă spălau cu furie puntea, de pe care toată lumea fugise dedesubt, unde sălile și cabinele erau un adevărat spital. Printr-o sforțare de voință crîncenă,
15 Bălcescu nu suferi de rău de mare, ba își impuse să stea alături de căpitan și de pilot la prora care, cu o istovitoare regularitate, se înalța viu spre cer și se prăbușea brusc, în valuri, ca o casă năruită de cutremur, într-un joc sălbatec... Nu găsiră liman decît cînd, în zorii zilei,
20 printre stîncile știute, Scyla și Caribda, asemănătoare unor ciuperci mari, verzui, de piatră, vasul pătrunse în Bosfor... Acum totul este schimbat... Merg dintr-o dată liniștiți pe apele unui fluviu larg, cu șivoaie repezi printre două maluri înalte, cînd împădurite, mai ales
25 cele din partea Anatoliei asiatice, cînd cu tăpșane verzi. Acum întîlnesc necontenit mari corăbii, cu catarge multiple, cu vintrele numeroase, încărcate de mărfuri și de lume, împodobite de steaguri multicolore.

Privesc ca vrăjiți mulțimea de case și palate, forfo-
30 teala de caice pe apă, paralele, cu tot soiul de vehicule, pe drumul european de pe marginea apei. Cetatea, cam ruinată, dar încă uriașe în tăria ei de piatră, cu multe tăblii ale lui Mohamed al II-lea, cunoscută din cărți lui Bălcescu, este căutată de el cu grije pe dreapta și recunoscută după cele trei turnuri mari, dominatoare. Pi-
35 roscaful a mai mers de-a lungul Bosforului vreo trei ore și s-a oprit la un chei din Galata, mahalaua portului la care pot acosta, libere, după pacea de la Adrianopole, vasele de comerț ale tuturor popoarelor. Sunt aproape de
40 răspîntia uriașe de ape care împarte Constantinopolul în feluritele lui mahalale... Priveliștea spre Cornul-de-Aur

este ca de basm... Știe că mulți considerau, la Paris și în Italia, Constantinopo'ul drept cel mai frumos oraș din lume... E atîta bogăție de culori, în lumina vie, și atîta încălecare de grădini și terase, de palate... atît de multe sunt cupolele argintii, turtite, ale moscheiilor și turlele albe și ascuțite ca niște săgeți cu inele ale minaretelor, încît călătorii sunt vrăjiți.

— Auzisem, frate Bălcescu'e, că frumusețea Istambulului e fără pereche, dar n-aș fi crezut că e așa cum e.

— Trebuie să vedem ce e dedesubt, frate Ștefane. Și nuferii pe mlaștini sunt frumoși... Aci totul e putred sub fastul de basm oriental.

Cînd fu să pornească în Pera, unde vroiau ei să-și caute locuință, delegatul lui Soleiman, care-i însoțea în mod prietenesc, zicea el, îi pofti să renunțe să mai caute locuință și să meargă să doarmă toți la el. Avu timp să scrie un bilețel lui Ion Ghica și avu și 'prin cine să i-l trimită.

„(Constantinopol, 1848, 10/12 august
11 ceasuri

Iubite Ghica,

Sosirăm aci, acum. Nu putem trage la otelul unde ești, căci pașa care ne-a însoțit ne-a poftit a merge la dînsul pînă mîine, cînd ni se va da o locuință. Adresul nostru este: *Bance Capusu Hasserțilarin Başında Raib-Efendi*. Sîntem în orașul turcesc. Caută dar să ne vezi astăzi.

Salutare și frăție,
N. Bălcescu“

După ce-i scoase din mîinile „delegatului“ care-i dusesese la Istambul și-i adusesese apoi la hotelul Musuri în Pera, la care trăgea el, cînd venea la Constantinopol, Ghica le arată care era situația la Țarigrad. Poarta nu numai că nu înțelegea să facă vreo concesie, peste cele pe care le făcuse Soleiman-pașa, dar cît era acesta de cumnat al sultanului Abdul Medgid, urma să fie scos de la comisariatul armatei trimise în Țara Românească și înlocuit cu alt fost ambasador, cu Fuad-pașa... Hotărîră ca Ion Ghica să mai facă o nouă încercare, de data asta pe lîngă corpul diplomatic.

— De la turci nu mai putem aștepta nimic, constată Bălcescu. Sunt un stat în descompunere și conducătorii lui n-au simțul istoric, nu cunosc interesul poporului lor, ca la Dunăre să fie cât mai curînd un stat liber și ne-
5 utru, nu o provincie nesigură, izvor de conflicte și războaie, în care ei, turcii, sunt regulat tîrîți din douăzeci în douăzeci de ani și de fiecare dată ies mai s abî, mai împutînați, istovîți de campanii grele...

Peste două zile se lămuri că sprijin nu pot aștepta de la nimeni, căci Franța, de la care așteptau atîta, îi sfătuia, prin ambasadorul ei, să nu iasă din cuvîntul turcilor.

Bălcescu se hotărî să plece acasă cu cel dintîi vas, dar trebui să aștepte încă aproape zece zile, pe care
15 le folosi cum i se păru mai potrivit, ca să se documenteze pentru lucrările sale istorice.

Ceilalți, după ce obținură prin Ghica îngăduința să viziteze tot ceea ce era îngăduit necredincioșilor să viziteze, nu mai pridideau, alergînd de la o moscheie la
20 alta, vrăjiți mereu de măreția lor de piatră nudă, cupole și minarete repezite în văzduh, ca niște fuste uriașe, stăpînind priveliștea cu pridvoarele lor înguste, rotunde... Sfînta Sofia, ascunsă între platani, [era] dominată, cu toată măreția ei, de Moscheia Albastră a lui Ahmed,
25 pentru care și hipodromul bizantin, devenit At-Meidan, era acum prea mic. Îi minuna, tot acolo, și coloana serpentină, alcătuită din trupurile a trei șerpi, turnate dintr-o dată, menită să comemoreze, în templul de 'a Delphi, victoria asupra persilor. Un patriarh al Bizan-
30 țului, unde fusese adusă, socotind că neasemănată minune a celor trei capete de șarpe înfrățite înseamnă o ispravă a diavolului, a pus să fie sfărîmate, cu ciocanele, două din ele. Cea care a rămas, să tot aibă 15 coți, crește dintr-un puț de marmoră și are întreagă
35 strălucirea aurului... Tot împreună, de data asta conduși de Bălcescu, au vizitat și faimoasa subterană a lui Constantin, cu intrarea greu de găsit prin curțile încîlcite ale mahala'ei, cu ulițe atît de înguste, încît casele de lemn, strîmbe, își viră parcă sacnaciile unele
40 într-altele. Căci aci, aproape toate casele au sacnaciîi, cu geamlîcul cît pereții, fiindcă nu au a se teme de iar-

5 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
nă. Cînd au văzut, după ce au coborît sub pămînt, grotă
aceea cu sute de coloane de marmură, înalte de mai
bine de cinsprezece coți, printre care ei pluteau acum
într-o barcă, la lumina unei torțe aprinse de călăuză,
și cînd își dădură seama că asta era izvorul de apă sub-
teran al Bizanțului, ei simțiră că omul poate transforma
natura și birui timpul.

10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Tot Bălcescu i-a dus să vadă, în jos de Eyub, locul
unde a răzbit întîi, prin uriașele ziduri ale Bizanțului,
Mohamed al II-lea, cuceritorul... Zidurile sunt în bună
parte și acum în picioare, groase și înalte ca niște ce-
tăți, pe o lungime de un sfert de poștă pînă la Marea
de Marmara. Le-au putut întoarce, aducînd pe uscat
corăbii pe tălpoaie unse cu seu. Trei zile și trei nopți
a ținut măcelul. Iată moscheia clădită, iată în curtea ei
și platanul uriaș cu ramurile aproape tîrîndu-se pe pă-
mînt, întărite cu piatră, bătrîn de patru sute de ani,
sădit de cuceritor.

20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
În toate drumurile acestea pe care le făceau de la o
mahala la alta peste Cornul-de-Aur, ei rămîneau uimiți
cîte un ceas întreg la un capăt al podului de la Kara-
chioi, lîngă moscheia Valide, dinaintea unei cafenele,
trăgînd ciubucuri și sorbind cafele. Se dusese de veacuri
vestea că nicăieri în lume nu este un asemenea furnicar
de oameni ca în acest loc din Țarigrad, că sute de mii
de oameni forfoteau de la un capăt la a'tul, din toate
neamurile Asiei, Africii și Europei, în cele mai neînchi-
puite feluri de îmbrăcăminte, după care alergau zeci de
isnafi ai podului, luînd taxa cuvenită...

30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Ștefan Goleșcu îi lămuri lui Vasiliade, care se pre-
făcea mai zăpăcit decît era, fiindcă el de dimineață,
singur, rătăcise printre marile prăvălii și prin bazarul
de care vorbeau toți călătorii, cumpărînd niște marfă
scumpă, pentru prăvălia sa din Lipscani.

35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
— Ce vrei, frate ? Aci se întîlnește Asia și Europa.
Stai aci cu o cafea dinainte și vezi dincolo Scutarii,
Asia, adică Bagdadul, și Persia, și India, și China.

40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
— E adevărat că împărăția turcească stăpînește și
Africa, boierule ? întrebă iar negustorul care nu putea
să-și biruie deprinderile ancestrale.

— Nu toată lumea, numai jumătatea de sus... Dar acum le-au luat franțujii parte din Sahara și Algerul... Dar mai au... au mult... Tunisul, Eghiptul cu tot Nilul pînă în Etiopia, și dincolo, peste mare, Arabia, pînă în
5 Persia... bașca tot ce au în Europa de la Adriatică și pînă la Nistru, de vreme ce ne pedepsește Dumnezeu să fim încă ingenucheați de ei.

★

10 Prin Ghica obținut Bălcescu o îngăduință specială ca să poată pătrunde la Seraskierat, ca să vadă niște vechi documente care-i trebuiau lui pentru cartea pe care o pregătea despre Mihai Viteazu... Ghica știa binișor turcește și astfel el putu să-și facă vreo cîteva fișe bune... Foarte prietenos se arată acel ulema despre care Ghica
15 spunea că este un învățat vestit al Islamului... Îi dădu o seamă de izvoare bune de folosit... Împreună urcară și în turnul cel mare al Seraskieratului, la peste 150 de pași înălțime, din cerdacul de sus al căruia, la ora aceea a prînzului, văzură scăldate într-o lumină tare,
20 cretoasă, aurie, de basm oriental, cum nu se poate întîlni decît în sud, trei brațe albastre de mare : Marea de Marmara, Bosforul și Cornul-de-Aur, coline și culmi, pînă spre Balcani și spre Munții Olimpului, ca și un mare număr de orașe, dintre care patru ale Țarigradului,
25 îngrămădite, peste brațe de mare, la picioarele 'or, întesate de case și moschei, ca niște stupi... E ceva ireal în scînteierea soarelui peste cupole de moscheie, peste ape, peste palatele așezate pe terase cu chiparoși, drepti ca plopul și negri ca noaptea.

30 — Iancule, de șase sute de ani jefuiesc turcii trei continente, cărînd pe mare și pe uscat bogății fără seamăn, peste bogățiile vechi de o mie de ani ale Bizanțului, cucerit și el. Cît au cărat și cară de aci și din țărișoarele noastre... Îți dai seama de sunt bogății...

35 — Da... Constantinopolul este socotit de mulți cel mai frumos oraș din lume, jumătate în Asia și jumătate în Europa... Și nici Africa nu e departe.

— Iancule, de patru sute de ani soarta poporului nostru a fost în mîna celor de aci... Și din păcate este

- și azi. De aci au venit porunci de moarte și de pustiire, aci s-au cărat bogățiile țărilor noastre și tot rodul muncii poporului nostru... De sute de ani vin aci corăbii încărcate de la Brăila și Galați... De sute de ani voievozii Principatelor pîdesc cu spaimă orice zvon dinspre aceste locuri, ca să știe dacă mai au timp și dacă au puțință să fugă. Căutau să fie la curent cu nunțile, cu bolile, cu nașterile și decesurile, cu necazurile ori bucuriile pașalelor și ale vizirilor, că de asta depîdea soarta lor și a copiilor lor... De cîte ori a pornit de aci imbrohorul cu petecul negru, care, aruncat pe umerii voievodului, aducea uneori moartea în cîteva clipe, sau agonia cu lanțuri de picioare, la Edi-Ku'e, ori alte temnițe turcești.
- 15 Coborau de-a lungul zidurilor înalte, ca de arsenal, ale „Sublimei Porți“... Din cînd în cînd, cîte-o intrare păzită cu ostași mulți, și cîte-o fîntînă mare, crescută din acest zid nesfîrșit de lung, care coboară și ocolește cu ulița. Ion Ghica se opri într-un loc, de unde, la 20 cîtiva pași jos, se vedeau apele Bosforului și gura largă a Cornului-de-Aur.
- Să-ți arăt ceva. Vezi tăpșanul acela mic... cu două maghernițe pe el... acolo subț rîpă... în marginea apei ?
- 25 — Aci, înspre capătul de aci al podului Karakioi ?
- Da, acolo jos... În ziua de Sf. Maria — ziua doamnei Marica — 1714, și în ziua în care împlinea el însuși, voievodul, 60 de ani, au fost decapitați acolo Brîncovenii. I s-a tăiat întîi capul Văcărescului, gine-rele, apoi celor patru fii, și la urmă lui Constantin Brîncoveanu însuși, al cărui cap s-a desprins foarte greu de trup... Sultanul privea de aci, de sus, de pe pridvorul chioșcului Albastru — ăsta pe care-l vezi în dreapta — ca la un spectacol de teatru... Nu s-a retras 35 decît la sfîrșit, cînd trupurile au fost aruncate în mare și capetele luate în suliță și purtate pe străzi...
- Azi e din nou Sfînta Maria și sunt de atunci 130 de ani. Pe o vreme ca asta au purtat ienicerii, cîntînd, prin Istambul, capetele celor tăiați... Spre seară, doamna Marica a cumpărat de la niște pescari trupul fără 40

cap al voievodului și l-a îngropat pe furiș, nu se știe unde.

★

5 Ultimele trei zile Bălcescu le-a petrecut mai mult în
Fanar... Pornea de la podul Karakioi, într-un caic,
acoperit cu un baldachin mic și așternut cu covoare
și perne și urca în sus, în lumina limpede și vie, pe
golful Cornului-de-Aur, printre sute și mii de caice,
10 printre nenumăratele corabii și mahoane ancorate pe
dreapta, de zeci și zeci de ani în părăsire, cele mai
multe putrede, în fața Arsenalului.

Se oprea în dreptul unei ulițe pe care nu puteau
urca decât oamenii pe jos și catîrui, podită cu lespezi
de piatră sfărâmate, printre care creștea iarba... Case
15 paralelipipedice de lemn, căci de teama cutremurelor
atît de numeroase oamenii preferau să ardă de vii,
urcau, unele deasupra altora, coasta. Sus era nu numai
Patriarhia, ci prin preajmă și Vlah-Seraiul, adică reșe-
dința capuchehajei — trimisului, delegatului Țării Ro-
20 mânești pe lângă Poartă... Nu ca să stea de vorbă cu
vestitul Aristarchi vine Bălcescu, ci fiindcă în acest
Fanar sunt încă neștiute nenumărate documente în gre-
cește, care privesc istoria țării... Își umple în fiecare zi
25 tolba lui de vînător al trecutului cu cărți, cu litografii,
cu copii de pe manuscrise.

★

În ajunul plecării au chibzuit îndelung, el și Ghica,
despre viitorul revoluției. Fuad tocmai plecase cu o zi
înainte spre Rusciuc, deși pregătirea diplomatică —
30 aflase Ghica — nu era completă.

— Ceea ce este sigur, frate, este că trupele lui Omer-
pașa vor intra în Principate și pe drumul cel mai scurt
vor ocupa Bucureștii...

★

35 În scurtă vreme aflară, tot prin legăturile lui Ghica,
vestea că deocamdată Soleiman-pașa va fi dezavuat de

Poartă, fiindcă a fost prea moale, asta fiind prima etapă, apoi va fi înlocuit cu Fuad-Efendi, cunoscut ca mai energic...

Ar fi vrut să plece fără întârziere spre țară, dar primul vas nu pleca decît în ziua de 4 septembrie, stil nou... Are încă cinci zile libere înaintea sa... Acum știe că soarta poporului român e în cumpănă. Se închide cu Ghica ore întregi în biroul acestuia, de la Terapia, discutînd situația, întrebîndu-se ce e de făcut.

*

Într-o seară sunt iarăși într-un birt imens cu grădină, cum sunt atîtea pe malul Bosforului, cu dansuri de „cadîne“ și măscărîci. Printre arborii de care atîrnă lămpi enome de hîrtie colorată, apa sclipește încărcată de catarge, reflectînd lumina torțelor.

Turcii, jumătate occidentalizați, beau cafele alături de membri ai corpului diplomatic, care gustă vinuri meridionale și farmecul oriental : pe un soi de podea ridicată și împodobită cu ghirlande, grecoaice dau o idee despre viața în harem, jucînd danțul pîntecului, aproape goale, cu voaluri, dar cu fața ascunsă în cearșaf. Mai greu de suportat este jocul obscen al bărbașilor, care se dedau la glume pornografice între ei.

— Cum este cu puțință asta, Iancule, într-un oraș care este capitala unui imperiu?... Sunt putrezi pînă în măduva oaselor...

— Dar încă stăpînesc o bună parte din Europa, Asia Mică pînă în Golful Persic, Arabia, Egiptul și Africa de Nord.

— Au stăpînit și mai mult... A tremurat lumea de groaza lor... Au ajuns de două ori pînă la Viena, au stăpînit Ungaria aproape două sute de ani, Podolia, Crimeia, Cubanul, Caucazul. Au fost și pe coasta Atlanticului.

— Da, a tremurat Europa de groaza unui Murad al IV-lea, Baiazid, Mahomed al II-lea, Selim, So'iman Magnificul.

— A tremurat Europa, dar pînă la urmă a scăpat. A scăpat datorită în bună parte acestor state mici, pe care le ține sub călcîiul ei azi... Ungaria, Serbia, Țările Românești, care au stîmjenit și au scăzut din țaria de început a loviturilor lor... Dar se va sfîrși cu ei. Sunt putrezi. De o sută de ani rușii le macină puterea și pînă la urmă vor sfărîma împărăția turcească... Ce facem noi ?

Luna scînteiază pe apele Bosforului, și grădina, împodobită cu lampioane venețiene, e plină parcă de luni roșii de basm. Sunt copleșiți de gîndul patriei lor. Spiritul „Frăției“, din cele mai bune ceasuri ale înființării ei, din 1843, este din nou prezent și amîndorora le pare rău că nu e și Arăpila de față.

Muzica turcească, cînd tărăgănată, cînd zgomotoasă, îngăduie convorbiri tainice, fără grije de vecini... Ghica întreabă dacă se pot bizui pe Gh. Magheru.

— Da, însă dacă Fuad sosește la București la începutul lui septembrie, armata lui Magheru nu va fi gata și va fi surprinsă.

— Atunci... ? Și privirea vie a șobolanului inteligent și vioi a devenit sfredelitoare.

Privirea lui Bă'cescu întîrzie însă melancolic spre navele ancorate... spre coasta asiatică, bogată în lumini, cu casele ei de lemn, înalte și etajate.

— Atunci ? Atunci nu e posibilă decît trecerea armatei lui Magheru în Ardeal... și legătura cu românii ardeieni, care trebuie împăcați neapărat cu ungurii.

— Deci, părăsirea Bucureștilor ?

Bălcescu tresare.

— Astăzi, acest lucru nu mai e cu putință pentru guvern. Noi trebuie să rămînem în capitală, orice s-ar întîmpla... Greșeala de la 29 iunie nu trebuie să se mai repete... Am văzut atunci cît de mult au fost îndurerate masele poporului de „fuga“ noastră... Cu cîtă bucurie și îngăduință ne-a primit la întoarcere poporul bucureștean care restabilise singur ordinea revoluționară... Aș muri de mînie dacă aș fi nevoit să părăsesc

pentru a doua oară Bucureștii... Orice se va întâmpla,
eu voi rămîne...

Ajunși acasă, ei așternură pe hîrtie o înțelegere precisă în sensul discuției... Magheru va trece cu armata lui în Ardeal, unde va împăca pe români cu ungurii și vor lupta împreună împotriva armatelor imperiale, oricare ar fi ele.

Venit cu vreo două zile mai devreme în București, Toma căută să se întâlnească cu ceilalți delegați țărani chiar înainte de deschiderea ședințelor, care avea să
 5 aibă loc la 9 august¹. Nu fu greu să le dea de urmă,

¹ La 9 iulie 1848, Guvernul provizoriu emitea un decret privind alcătuirea comisiei pentru proprietate. Actul se încheia cu următoarele opt articole: „1. Se va întocmi un număr deopotrivă
 10 de proprietari și săteni clăcași. 2. Fiecare județ va trimite un deputat ales din partea clăcașilor și altul din partea proprietarilor. 3. Alegerile se vor face la 25 ale acestei luni în capitalele fiecărui județ. 4. Toate satele de clăcași din județ vor trimite câte un alegător, care împreună vor alege pe deputatul lor. 5. Toți
 15 proprietarii județului, adunându-se în capitala județului, vor alege pe deputatul lor. 6. Toți acești deputați să se afle în București până la 1 ale viitoarei luni. 7. Spre a întâmpina cheltuielile ce aleșii săteni vor avea cu șederea lor aici în București, li se va da de la stat pe fiecare zi câte 3 sfanți. 8. Când se va aduna comisia, guvernul va numi pe prezidentul ei, care însă nu va avea vot în
 20 discuție” (cf. *Monitorul oficial*, I, nr. 4, 12 iulie 1848, p. 16). Comisia și-a început lucrările la 10 august, ora 9 dimineața, sub președinția lui Ion Ionescu de la Brad (cf. C. D. Aricescu, *Chestiunea proprietății dezbătută de proprietari și plugari la 1848*, București, 1862, p. 13—22). Adunarea a numit o comisie alcătuită
 25 din „dd. Fundăteanu, Robescu, Turcea și preotul Neagu pentru a cerceta mandaturile de deputat ale tuturilor deputaților”, stabilind și o comisie din 4 deputați „pentru a lucra regulile disciplinare”. Din partea sătenilor erau prezenți 14 reprezentanți și
 30 8 din partea proprietarilor. După ședințe, ultima avînd loc la 18 august, dezbaterile comisiei proprietății s-au încheiat fără rezultatele dorite, din pricina obstrucțiilor făcute de proprietari, care au respins succesiv revendicările țărănești, contestînd dreptu-

fiindcă Damian îl duse cu el la un club revoluționar și unde multă lume asculta, urcată pe fereastră, căci era iar cald și zăpușeală... Axente Sever, care era sufletul acestui club, luase hotărârea să găzduiască pe toți delegații săteni la Hanul Goleșcului de pe partea dreaptă a Dîmboviței, pe lângă spitalul clădit de Safta Brâncoveanului, și, pe măsură ce ei sosiră în timpul nopții ori dimineața, fură îndrumați într-acolo... Nu fuseseră aleși dintre cei mai înstăriți, ci din cei mai îndârjiți și nevoiași, iar guvernul socoti că este dator să se îngrijească de hrana și găzduirea lor, dîndu-le și de cheltuială zilnic trei sfînțihi... Dar, ajutați de clubul revoluționar, ei putură să se descurce fără acest ajutor, pe care-l priveau cu bănuială.

Dezbaterile au fost, așa cum mărturisesc procesele-verbale ale ce'or nouă ședințe, foarte îndârjite, și pentru întâia dată în istoria românească, într-o adunare constituită, boierii fură siliți să primească în obraji dezgustul și palmele clăcașilor, pe care îi chinuiau și-i jefuiau de veacuri. Ședințele erau publice, dar sala fiind mică, nu putea încăpea prea multă lume. Clubul îngriji ca măcar această puțină asistență să fie compusă din muncitori, prieteni ai clăcașilor. Boierii sperau să saboteze ședințele mai întîi lipsind cu rîndul, dar foarte energic vicepreședintele, agronomul Ion Ionescu, îi sili pe cei mai mulți să participe la ședințe... Cele mai multe din aceste ședințe fură, dealtfel, prezidate de el, căci boierul Racovitză lipsea. Ultima ședință fu cea mai dramatică dintre ele și cea mai aproape să izbutească, măcar în parte.

După cum făcuse și la celelalte opt ședințe, Ion Ionescu începu, făcînd rezumatul ședințelor trecute, și delegații săteni ascultau îngîndurați, așezați mai mult pe treptele tribunei, în jurul scaunului pe care ședea popa Neagu de la Slam-Rîmnic, pe cînd boierii se lă-

rile istorice ale acestora asupra pămînturilor, considerînd prin exponenți ca deputatul latifundiar Lenici că în decursul veacurilor „claca n-a fost o robie... ci o chirie” sau ideea că poporul cere pămînt prin răscumpărare. Prin glasul deputatului țăran Turcea se cerea, în spiritul articolului 13 din Constituție, „A încheia toate clasele într-un singur corp pe care să-l putem numi Nația română” (n. ed.).

făiau în foteluri, pe care și le trimiseseră de acasă. Cel mai îndârjit dintre aceștia era Filip Lenș, bătrînul mare vornic și putred de bogat.

5 — Deschizînd această ședință a Comisiei pentru împroprietărire, vă reamintesc că în prima ședință s-a discutat, la cererea guvernului : „Cum să se facă muncile de toamnă“ și ați convenit ca sătenii să lucreze pe loc acolo unde se găsesc și să dea la anul zeciuială din rod.

10 Sătenii întăresc moale, gînditori, cu o gravitate ancestrală :

— Dară... dară...

— A doua zi și a treia zi am discutat întrebările : „Dacă munca este sfîntă“, „Dacă proprietatea este sfîntă“...

15 Lipan, uscat la față, cu o mustață ca o curea pe buză, se ridică puțin încruntat și apăsă spusele președintelui :

— Munca e sfîntă, căci este cu sudoarea frunții !

20 Lenș, învălit în caftan și cu ișlic rotund ca o căldare, sare de pe scaun, bătaios :

— Dar și proprietatea e sfîntă, că e de la Negru-Vodă, întîiul voievod care a trecut în locurile acestea, le-a găsit pustii și le-a împărțit la strămoșii noștri, eroi, care cu sabia în mînă își apărau patria...

25 Aci Toma se ridică viforos, cu mîna lipsă și mîneca prinsă în bete, cu ochii scînteietori de mînie :

— Dar noi unde eram atunci ? Cine ducea greu în luptă ?

30 Și dintr-o dată delegații săteni sunt în picioare, cu pumnii ridicați, cu voci tunătoare :

— Noi unde eram ?

Întrebarea lor cutremură pe cei de față... Parcă sufletele celor morți de veacuri întreabă cu glasul lor.

35 Popa Neagu se întoarce, în antierul lui cafeniu de preot țaran spre Lenș, și în liniștea înghețată îi spune, puțin tragic în sfătoșenia lui :

— Ei, da' nu sînt toate moșiile dă la Negru-Vodă... Mai sînt și unele luate cu hapca... dă ne-ați făcut pă toți robi.

Boierii tresar și schimbă priviri mânioase ; se întorc unii la alții, parcă s-ar consulta dacă nu e mai cuminte să plece.

5 Lenș, cu fața puțin lungită și vorba încurcată, ține să lămurească :

— V-am arătat că și acum este liber cineva să scape de olacă, prin răscumpărare. Chiar unii dintre noi poate că am fost clăcași. Dar am cumpărat moșii și am devenit proprietari.

10 Dar Toma se ridică ca o vînă de bou, aprig, și întreabă scurt :

— Cu ce bani ?

Lenș pare surprins și țintuit de întrebarea tăioasă a Pandurului :

15 — Cum cu ce bani ?

Dar Toma, dîrz, ca de cremene, nu-l slăbește :

— Cu ce bani, ăi care ați fost clăcași ați devenit proprietari ?

20 Lenș, legănîndu-se în greoiul lui caftan la dreapta și la stînga, pare încurcat și puțin speriat :

— Nu înțeleg ce vreți să spuneți.

Atunci se ridică popa Neagu, cu sfătoșenia tăioasă și simplă ca de la obraz la obraz :

25 — Cu ce bani, clăcași fiind, dumneata ori bunici dumitale ați cumpărat moșia ? Că doar nu ți-o fi dat-o dă pomană ? Cu cîștigu din clacă nu să poate cumpăra o moșie de-o mie dă pogoane !

O voce de pe trepte izbucnește într-un rînjat amar :

30 — O fi fost poate cu bani dă furat... Sînt unii care omoară la drumu mare și pă urmă devin moșieri cu bani furați... Și oftînd din adîncul rărunchilor : Da' muncînd cu brațele, nu s-adună o mie dă pogoane ! E un țaran cu fața mare, osoasă, care pare spetit de muncă.

35 Boierii simt că iar o să aibe o zi proastă... E de neînchipuit cum izbutesc țopîrlanii ăștia să lămurească, după felul lor, toate lucrurile, cînd li se dă prilejul. Au făcut o mare greșală primind să stea de vorbă cu ei, acum cînd secretarul ăla și scrie ce se vorbește și mai e
40 atîta mojcime în sală care aprobă și chiar rîde.

— Noi am vrut numai să spunem că e liber clăcașul
cât vrea...

Se ridică cu fața lui de ceară, slab, nepămîntesc,
cerînd socoteală, ca din mormînt, un sătean istovit, nu
5 numai de necazuri, dar și de boală. E Marin Tăcutu,
unul dintre cei țintuiți în pat de ani de zile în urma
bătăilor îndurate de la vechilii boierești, făcut neom.
Se face o liniște de cimitir... Vocea lui este la început
slabă, dar deodată hrănit parcă din suferințe seculare,
10 omul găsește în el o putere nemaiîntîlnită, ca într-o
sforțare de moarte, și glasul lui cutremură :

— Liber ? Liber ce ? Cum poți să spui c-am fost noi
liberi ? Poate vreți să spuneți că am fost liberi să plă-
tim pînă să cădem în genunchi, ca vitele, plătind. Am
15 fost singurii care am plătit în țara asta. Că noi, biruri
grele dă cap am plătit, oameni dă oaste am dat numai
noi ; ispravnici, judecători și jandarmi numai noi am
ținut ; drumuri și șosele numai noi am lucrat ; beilicuri,
podvezi și havalele numai noi am făcut ; zile dă mere-
20 met numai noi am îndeplinit ; clacă dă bunăvoie și
fără dă voie numai noi am dat... Țara noastră nici
băi¹ nu are, nici meșteșuguri multe ca alte țări nu are ;
toată îmbelșugarea, brațele și sapele noastre le aduc...
Iar noi nici rînduială, nici dreptate nu am avut. Cînd
25 ne-am jăluit, cînd ne-am spus păsurile, ispravnicu ne-a
bătut, boieru ne-a bătut ; cine s-a sculat mai dă di-
mineață pă noi ne-a bătut. Cine a vrut să ia dă la noi
a luat fără frică și fără rușine...

30 A fost ascultat într-o adîncă tăcere. Popa Neagu și
unii săteni clătinău din cap cu obidă, îngîndurați la
amintirea suferințelor lor, din adunarea anilor.

Boierii s-au privit la început unii pe alții, cu o iri-
tată nerăbdare. Dar siliți să asculte de glasul acesta
35 nemaiîntîlnit, au coborît privirile în pămînt.

— Asta nu poate să spuie nimeni că e chiar ade-
vărat, îndrăznește Lenș să spuie la sfîrșit, destul de
stînjenit și întorcînd capul de ciudă.

40 ¹ În manuscris urmează sinonimul „mine“ pus între paranteze
(n. ed.).

Atunci Băl-Ceaurescu, copleșit parcă de cele spuse de vorbitorul țaran, se ridică încet și apoi, după ce tace o clipă, spune cu emoție și hotărîre, scurt :

— Ba e adevărat... E adevărat...

5 Toți cei de față sunt surprinși de această aprobare neașteptată, încît țăranilor, bucuroși, li se pare că n-au auzit bine.

Boierii, îndeosebi, sunt consternați, se uită unii la alții, nemaîștiind ce să creadă, ce să înțeleagă.

10 Băl-Ceaurescu, parcă zdrobit de mărturisirea făcută, s-a așezat iar greoi, în fotel.

— Și eu v-am robit, fraților, v-am bătut, v-am dezbrăcat. De 36 de ani de cînd mă blestemați ! Iertați-mă, vă rog, frați săteni ! Luați-vă înapoi ceea ce v-am răpit. Iată, vă dau pîrticica de pămînt...

15 Nu numai deputații țărani, dar și publicul din sală izbucnește, așa după cum spune procesul-verbal, într-o detunătură de aplauze, de strigate de „ura“. Boierii ceilalți în schimb se privesc mereu consternați, furioși de această neașteptată „trădare“. Se ridică un țăran bătrîn, badea Uguloiu, cu pletele cărunte lipite de sudoare de tîmple.

— Dumnezeu să te ierte, frate !... Să trăim în pace... Să fim frați. Dumnezeu să binecuvînteze Costituția.

25 După o lungă tăcere, Lenș cere iar cuvîntul și participă cu o bizantină și pioasă perfidie la emoția prelungită a sălii, deplasînd șiret sensul mărturisirii lui Ceaurescu :

30 — Am auzit cu toții cu destulă mîhnire spovedania unui deputat proprietar. Nenorociți au fost clăcașii și țiganii dumnealui...

Dar Toma îi aruncă, peste umerii celorlalți, ca o lovitură de bici :

35 — Că dumneata nici usturoi n-ai mîncat, nici gura nu-ți miroase...

Lenș își mușcă buzele, dar stăruie, concentrat, în perfidia lui :

40 — Pentru a se putea prețui generozitatea domnului Băl-Ceaurescu și pentru a vedea întrucît nu dezice sfințenia prințipiului proprietății — și aci el umflă vocea — pe care domnia-sa a consacrat-o, împreună cu

noi, îl rugăm să arate acum, pe loc, ce pământ înțelege să dea sătenilor săi, pentru ca să ne fie poate și nouă îndreptar...

5 Lenș știe că o explozie verbală din slăbiciunea nervilor nu e încă o faptă, căci el își cunoaște oamenii. Știe că Băl-Ceaurescu va da înapoi și vrea să-l pună în încercătură.

Boierul apostrofat se ridică și se lămurește, plimbându-se prin fața tribunei.

10 — Frați țărani, eu vă dau locul pentru casă și namestii... și hrana vitelor voastre. Pământ de muncă și izlaz, vă mai dau ceea ce ați avut pînă la legea lui Caragea, care vi l-a luat, că pe temeiul ei vi l-am cîștigat la judecată.

15 Vicepreședintele, bănuind că e ceva neclar în declarație, cere lămuriri, fixîndu-l cu bărbuța lui tunsă, după ce a bătut în capacul călimării :

— Dați vatra satului gratis, sau cu bani ? Vor fi liberi sătenii să-și vîndă casele, livezile, viile dacă vor
20 voi să se ducă ?

Băl-Ceaurescu întărește, legănîndu-se :

— Dau cu despăgubire și fără despăgubire... și, împăcat cu el însuși, își plimbă mîna pe barbă. Primesc, de-mi vor da despăgubire, ca de pomană... Apoi, parcă
25 fără să-și dea seama, ia tot înapoi... Cît timp vor sta locuitori pe moșie, pămîntul ce le dau va fi veșnic al lor. Aci face o pauză, apoi precizează, sporind însă echivocul, deși aparent e hotărît... Cu două condiții : în mijlocul satului să fie cîrciuma mea, numai a mea,
30 așa cum cere pravila pentru boier ; a doua, pentru locul de casă vreau să-mi dați găina de Crăciun și puiul de Sîn Petru.

Lenș, găsind că în definitiv nu e prea rău, întărește viu cele spuse de Ceaurescu :

35 — Constituția nu scrie nicăieri că trebuie să ni se ia dreptul nostru de a fabrica numai noi rachiou și de a ține numai noi cîrciumă în sat.

Vicepreședintele a rămas îndelung pe gînduri, apoi reia dezbaterea :

40 — Pentru că timpul trece, vreau să vă amintesc că în ultima noastră ședință s-a discutat îndeosebi des-

pre, și aci apasă tot restul frazei, ridicînd vocea : cît pămînt trebuie să se dea de către proprietari sătenilor ?...

Sătenii, bucuroși, întrerup :

5 — Dară... dară...

Urmează discutarea „cîtimei” cum spun ei... Se aruncă și acum vorbe goale, dar la cererea vicepreședintelui, ca să nu se așteie iar lumea și ca să se profite de pe urma greutăților prin care trec în discuții boierii, ridicînd ședința, hotărăște o discuție liberă, căci i se pare că s-a creat o bază de înțelegere. Și într-adevăr așa era. Boierii fuseseră încolțiți, și acum sunt siliți să cedeze... Nu mult, dar ceva trebuie să dea... Nu le convine, dar trebuie să discute. Numaidecît, doi din ei părăsesc sala de ședințe și aleargă speriați la Locotenentă, arătînd că există primejdia unei înțelegeri între țărani și proprietari. Cînd Ion Ionescu se pregătea să anunțe redeschiderea ședinței, i se anunță că într-o cameră vecină au sosit membrii Locotenentei și e chemat

10

20

20

Erau în birou și toți cei sosiți. Eliade, Tell, N. Goleșcu și Voinescu II se așezaseră în foteluri, unii, și-și făceau vînt cu foi de hîrtie de pe masă.

Eliade, cu mantia albă pe umeri, îi cere lămuriri lui Ion Ionescu și cînd află că într-adevăr sunt pe cale să ajungă la o înțelegere, boieri și țărani, Eliade, bătînd nervos cu degetele în masă, îi cere să redeschidă ședința și să anunțe sosirea Locotenentei.

25

Cei trei și secretarul de stat intrară apoi, cu o deosebită ostentativă solemnitate. Eliade, cu pelerina albă pe umeri, se opri în loc, făcu un pas în fața celorlalți, tuși, potrivindu-și vocea, și ținu o cuvîntare plină de ipocrizie, apoi făcu un semn lui Voinescu II... Acesta, înalt, cu fața rotundă și mare, cu colierul bărbii blonde îngrijit periat, citi cu o voce sonoră :

30

35 „Decretul No. 460 al Locotenentei domnesci a Țării Românești

«Dreptate, Frăție»

In numele popoului Român

Locotenența domnească

Văzînd că Comisia pentru învoirea articolului proprietății, în loc a se pătrunde de spiritul de dreptate, de frăție și de pace,

40

seamă că ese din misiunea sa și seancele-i din zi în zi devin mai tempestuoase ;

Văzînd că, în loc de a se stabili o sinceritate și încredere ce apropie învoirile, fiecare parte propune imposibilul spre a se depărta și mai mult“...¹

5

Aci, popa Neagu mîrîi destul de tare către ai lui, încît secretarul de stat, surprins, se întrerupse :

— Auziți, mă, ce spun aștia, că noi am cerut imposibilul, precum zic ei. Am cerut a zecea parte dîintr-o moșie... Acum știm ce gîndesc...

10

— O să vie o zi cînd o să dea tot... dar o să fie prea tîrziu...

Eliade ceru sever să se facă liniște și secretarul de stat citi mai departe...

15

„...Văzînd mai vîrtos că cei numiți din partea Guvernului în loc de a insufla o încredere de nepărtinire întregă, și spiritul păcii -- care e singurul cuget al Guvernului -- au făcut să crează cei mai mulți că aceștia se trag mai mult la o parte decît alta, prin zel dictat de simpatii...”

20

Acum fu rîndul lui Ion Ionescu să se vadă vizat de Locotenentă, denunțat ca ațîțător și partizan al clăcașilor, căci Eliade nu-i putea ierta că e „omul lui Bălcescu“... Furios, el întoarse spatele și ieși din sala de ședințe, urmărit de privirea severă a lui Eliade. Dar Voinescu II nu se mai întrerupse :

25

„...Văzînd că cu aceasta s-ar compromite mai mult guvernul...”

— Față de cine ? întrebă cu vocea lui puternică Toma.

Eliade îl fixă și pe el cu severitate... Voinescu II continuă :

30

„...taxîndu-se de părtinitor și că prepusul membrilor comisiei și neîncrederea-i ar aduce să nu înțeleagă spiritul cel adevărat al noilor instituții,

35

¹ În manuscris (p. 121—127), acest capitol, pînă la partea care continuă cu decretul 460, a fost dactilografiat și revăzut cu atenție, dovadă numeroasele modificări făcute de Camil Petrescu în vederea definitivării. De la menționarea și fragmentarea decretului în scopuri românești, capitolul continuă scris de mînă, ca majoritatea dealtfel, și pare la prima lui redactare (n. ed.).

Locotenența Domnească decretă :

A) A se suspende pînă la al doilea decret seanțele comisiei...”

- 5 Se auzi un murmur din sală, plin de mînie, dar delegații boieri se întoarseră încîntați unul către altul ca și cum ar fi spus : Așa, da !

„B) A-și da fiecare deputat cererile în scris către Guvern.

C) Din părerile tuturilor și din procesul-verbal al comisiei întemeiate pe :

- 10 Respect către proprietate ;
Respect către persoane ;
Dreptate, frăție ;
Foloase generale în paguba nimănui ;
A sacrifica cei mulți pentru cei puțini este nedrept ;
15 A sacrifica cei puțini pentru cei mulți este silnic ;
Săteanul va fi proprietar, ca să fie cetățean, ca să fie apărător al Patriei...”

Se auzi atunci din mulțime o voce groasă, care strigă plină de amărăciune :

- 20 — Scoateți „dreptatea și frăția” de acolo, că e minciună !

Era Axente Sever, care venise întovărașit de tabaci și profesori și nu se mai putu stăpîni de mînie.

- 25 Eliade se înfurie și amenință că evacuează sala, dar Axente Sever nu se lasă :

— Apoi că noi cunoaștem lozîncile dumitale răsuflate, de ce le amesteci cu „dreptatea și frăția” ?

Se făcu larmă și de-abia se mai auzi vocea secretarului de stat :

- 30 — „...Unde e libertate e Dumnezeu ; și unde e Dumnezeu e dragoste și unire. Unde e tiranie este iadul, pacea lipsește... Omul desperat își ese din minți, omul cu inimă bună, omul liber e voitor de bine...”

- 35 Sala vuia. Se auzea din ce în ce mai puțin, apoi nu se mai auzi deloc.

La tăbăcărie era zor mare¹... Venise la magazia de murat și Licsandru ca să se sfîrșească mai repede.

— Hai, mă Damiane, că ne-așteaptă muierile... și
5 mîncăm bătaie.

— Hai, hai... da' nu-i așa ușor... că uite cîte mai sint, mama lor dă piei... se necăji Damian.

— Of, mă, că pricopsiți mai sînteți... norocu vost că nu m-am curățat și eu... Na... lasă... dă-te la o parte,
10 Nae... hai și tu, mă cap sec... hai, lasă... și Licsandru se înfipse în două piei odată...

Era vesel, că era Sf. Alexandru și ținea nu numai ziua lui, ci și pe a nevestei... Era mare mîncău — cînd avea ce — și știa că acasă îl așteaptă niște plăcinte
15 cu brînză și mărar, cum a învățat-o Tîncuța să le facă pe Licsandra... Avea și vin bun... Că băutura mai dă inimă omului...

Mai mult trăgînd el decît ceilalți trei, sfîrșiră treaba mult înainte de apusul soarelui.

20 — Hai la gîrlă, mă, să mai scoatem borhotu ăsta dă pă noi.

Dar în clipa aceea, intră valvîrtej, pe poarta cea mare, careta lui Dobrovici, care își aruncă pîntecul pe ușa ei, înainte ca să stea caii locului.

25 ¹ În manuscris e notată cu creion albastru data : „Sîmbătă, 29 august“ (n. ed.).

...Cu antereul în vînt, alerga spre magazia de uscat blănurile scumpe... Aproape urla :

— Să vie meşterii la mine, toţi...

La început, oamenii fură numai nedumeriţi... dar
5 numaidecît îi cuprinse o spaimă nelămurită, mută.

— Nu-i a bună, şopti Gligore, trecînd pe lângă Licsandru.

Nu era a bună.

— Mă, începu Dobrovici, încă gîfîind, cînd oamenii
10 pe care-i vrea el fură adunaţi — mă, vreau să văz
dacă mă pot bizui pă voi... Facem două chervane chiar
astă-noapte... punem toată magazia de blănuri de soi,
mai punem şi unele lucruri de la mine, de-acasă. Mîine
la patru dimineaţă chervanele pleacă la Beci, pe valea
15 Teleajenului...

Oamenii îşi şoptiră înfioraţi unul altuia :

— Vin turcii...

Licsandru văzu negru înaintea ochilor.

De patru sute de ani aceste două vorbe semănau
20 groaza între locuitorii pacinici din Cîmpia Dunării.
Însemnau zile de bejenie, fuga prin păduri, spre vă-
găunile munţilor... Spre Piteşti, spre Tîrgovişte, spre
Bucureşti şi de aci mai departe, spre Ploieşti şi Buzău,
boieri şi ţărani cu butci cu scumpătăţi sau în care cu
25 calabalîc se înşirau zi şi noapte pe drumuri uneori ne-
cunoscute pentru ei, pline de primejdii.

Ca pretutîndeni în Europa, şi în Ţara Românească,
pînă la născocirea telegrafului, negustorii cunoşteau
astfel de veşti uneori înaintea conducătorilor şi chiar
30 a domnitorilor, cum fu cazul lui Alexandru Ghica, ves-
tit printr-un negustor că va fi scos din domnie, aşa
încît avu timp să fugă, salvîndu-şi capul. Confidenţi
şi oameni de afaceri ai marilor demnitari ai Porţii, ai
paşalelor, ei erau în acelaşi timp şi agenţi ai marilor
35 negustori şi bancheri europeni, sau localnici, cu care
încheiau afacerile începute prin tainţele seraiului.

Dobrovici îşi avea şi el, cum spunea, oamenii lui
la Ţarigrad, şi, mai ales, avea un lucru: aceşti ne-
gustori... Nu se uitau la cheltuială cînd aveau de trimis
40 o ştire grabnică. Cinci zile după ce se hotărîse înlo-
cuirea lui Soleiman cu Fuad, un călăreţ şi intra în ziua

asta călduroasă, de sfîrșit de august, în casa mare cît
o hardughie de pe Podu Calicilor, spunînd că are să
ducă jupînului o știre grabnică... Era un albanez mus-
tăcios și uscat, care îi ceru să-i vorbească între patru
5 ochi. Omer-pașa avea să primească poruncă să ocupe,
în întîia jumătate a lui septembrie, Bucureștii... Solei-
man-pașa era înlocuit cu noul comisar Faud-Efendi.
Dincolo de Chițorani, pe valea Teleajenului, Dobrovici
avea o vie de vreo șaizeci de pogoane, în afară de pă-
duri fără sfîrșit parcă, pînă în sus, spre Văleni. Via
10 avea bolnițe să bagi în ele un sat întreg. Avea la înde-
mîna, pregătit din vreme, var și cărămidă, ca să zidească
fundul bolniței peste comorile ascunse... Locul era bun,
că era departe de drumurile mari.

15

★

Muierile aproape că se bocesc, fiindcă nu s-a ales
nimic de masa pregătită... De băut, Licsandru bea, bea
și Damian, bea și Toma care, de cînd se însurase Da-
mian, își făcea tot mai des drum la București. Îi era
20 nespus de drag de nora lui și îi privea pe amîndoi cu
înțeleaptă bucurie. Beau îngîndurați, beau de ciudă, dar
de mîncare abia s-au atins... Nici de vorbit nu vor-
besc... Fiecare știe ce e în sufletul celuilalt.

— Ia mai zi, Chiose... zi-i aia cu Delcea care taie
25 turcii¹...

.

[Foaie verde ș-o lălea,
îmi umbla, măre, umbla,
umbla turcii d-aiurea,
30 d-aiurea prin plaiurea.
De-mi umbla cît îmi umbla,
și-mi căta cît îmi căta,
ei de cine-mi întreba ?
Tot de Delcea cîrciumarul,
35 tot de Delcea măcelarul,

¹ În manuscris paranteza : „(urmează cîntecul haiducesc)“. Aici reproducem textul după ediția postumă (n. ed.)

cîrciumarul
frîncilor,
măcelarul
turcilor

5

.
.

holteilor și gazdul.

.
.

10

Foicică ș-o lălea,
turcii, măre, că umbra,
tot umbra pe aiurea,
măre, tot din sat
în sat
măre, tot din vad
în vad.

15

Și de Delcea întreba,
pînă iată se-ntîmplă,
că la casă-i nemerea,
peste cîrciumă-i dedea.

20

Turcii dacă nemerea
înăuntru de intra,
pe Delceasa o găsea.
Dar pe ea unde-o găsea ?]

25

.

30

35

Era un cer limpede ca de sticlă, și devala se vedeau
luminile orașului, dar către miezul nopții cerul s-a
aburit... Ei stau pe țolul de sub vișini și ascultă cîn-
tecul... Au hotărît să nu mai doarmă. Damian tot tre-
buie să fie la patru înapoi la fabrică... Vine un miros
de struguri copti și de gutui crude... Au golit pînă
acum trei ploști și au gustat în silă, ca să scape de
stăruința femeilor, din plăcintele cît podul palmei. În-
tru tîrziu, Licsandru se întoarce, cum ședea într-o rîină,
spre Toma... Se vede că îi e greu să vorbească. Își drege
vocea, hîrîie pe gît, scuipă... Pe urmă, parcă înfrînt,
dîndu-și pe față temerile din adînc :

— Nene Tomo, aş vrea să te rog un lucru... da' să nu te superi... Nu crezi că ar fi mai bine ca să trimitem muierile astea la Vadu Rău ?

Toma tresări, zguduit tot :

5 — Păi bine, măi Licsandre, eu ziceam că dacă vin turcii, locu nostru e aci, să luptăm cu ei... Nu să ne ascundem la Vadu Rău...

Licsandru îi încleşcă pumnul în umăr, de i-l încovoie.

10 — Aşa m-ai înţeles matale pă mine ?... Atunci să ştii că nu te pricepi la oameni, neică Tomo... Eu pînă n-oi tăia cîţiva turci nu mă las... Da' nevasta vreau să mi-o ştiu departe... Eu ştiu ce spui...

15 Dacă Toma l-ar fi văzut mai în lumină pe Licsandru, ar fi desluşit pe chipul lui un fel de spaimă neagră numai la gîndul că nevastă-sa ar putea cădea în mîna turcilor, care, după ce şi-ar bate joc de ea, ar vinde-o roabă...

20 Pandurul însă nu ceti decît hotărîrea de viaţă şi de moarte a lui Licsandru de a lupta pentru libertate...

— Aşa da... acum eşti omu meu... cu muierile ai dreptate... le trimitem pe toate trei, şi fetiţa cu ele, la Vadu Rău... Dacă lucrurile se încurcă, muntele cu pădurile lui e aproape.

25 Atunci se auzi din întuneric glasul plin de mînie al Licsandrei :

— Da' pă noi nu ne întrebaţi ?... Ce gîndim şi noi ? Auzi, să ne trimită la ţară ! Ce zici, Ilinco ?

30 — Să creadă dumnealor că noi plecăm la ţară... La bine şi la rău, eu rămîn aci, cu bărbatu meu... mîrîi ca o pisică întăritată Ilinca...

— Nu să poate, Ilinco... tu eşti grea... nu poţi rămîne... spuse hotărît Toma. Ce să faci tu aci, femeie

35 în cinci luni ? Ai să pleci... sîntem destul noi doi...

Licsandra avea lacrimi în ochi de mînie.

— D-ăştia mi-eşti dumneata ? Vrei să scapi dă mine ? Să-ţi cînte lăutarii la cîrciumă, cu florăreasa aia ?

Licsandru căută ceva cu care să dea de pământ și ni-
meri o strachină goală, pe care o făcu țandări.

— Muieri nebune...

După cîntatul cocoșilor se despărțiră.

5

*

10 A doua zi, Toma, în drum spre oraș, se întâlnește cu
Filaret Mustea... chiar în ușa bisericii Sf. Niculae. Acesta
îi spuse că la Mitropolie s-a primit poruncă să se gă-
tească o caretă pentru vicar și doi arhierei, care să
meargă spre Giurgiu...

Toma îi șopti abătut :

— Vin turcii, mă Filaret... vin turcii...

— Țiganul, care deși trecuse de cincizeci de ani și fă-
cuse și un an temniță grea, era încă în puterea vîrstei...
15 Rămase o clipă năuc, apoi se sprijini de gard, să nu
cadă.

— Atunci strică tot ce s-a făcut... O să strice Costi-
tuția... Ne fac iar robi...

20 — Nu trebuie să-i lăsăm, mă Filaret... nu trebuie
să-i lăsăm să intre în București...

— Săracii Țiganii mei... săracii dă ei... o să nască
iar robi, din tată-n fiu... e drept asta, neică Tomo?

25 — Nu e drept, mă, nu e drept... Dar dacă intră
turcii și strică Constituția, după regulamentul lor, e
drept ?

— Asta vor turcii ?

— Asta vor... Eu doresc să știu ce veți face voi, Ți-
garii !

— Matale ce zici să facem ?

30 — Să puneți mîna pe topoare... pe baroase... și să
ieșim înaintea turcilor.

— Eu, măi neică Tomo, am mai lovit odată cu
barosu...

35 — Și-ai lovit bine, mă... Da' acum trebuie să fim
mulți... Deșteaptă-i pe Țiganii tăi... adu-i pe toți...

— Îl ucid cu mîna mea pe al dă s-o codi... Da' o să
vie, că au mai fost... cînd a fost nevoie dă ei. Numai,
știi, întreb și io, o să vie cu adevărat ?...

— Uite ce e, măi Filarete... Noi, eu cu Licsandru Hergă și cu Panait, fratele lu Mitru, cu Damian, de-asemeni, că acuma-i dus spre Ploiești, da' o să vie... mergem la Bălcescu dă cum o sosi în București, ca să ne spuie el care e adevăru și ce să facem... că după cîte
5 am auzit, azi, mîine, trebuie să sosească dă la Țari-grad. Ne-o lămuri el cum e mai bine. Vino și tu cu noi...

S-au înțeles și cum să se întâlnească.

Pe Dunăre era un du-te-vino neîntrerupt de mahoane, de barcazuri, de istamboale, de corăbii de tot soiul, mai ales italiene și răsăritene... În fiecare port erau catarge
 5 lîngă catarge... Din cînd în cînd cîte un piroscaf zguduia văzduhul cu zgomotul căldărilor și al elicelor lui.

— Pe Dunărea asta e mai multă mișcare decît în tot restul Țării Românești.

— Frate, ce vrei... Așa a fost de mii și mii de ani
 10 și așa va fi și de aci înainte... Toată civilizația s-a iscat și s-a adunat de-a lungul marilor fluvii : Nilul, Eufra-
 tul, Gangele, fluviile chinezești... De-a lungul fluviilor... și cînd oamenii au devenit marinari mai isteți și au
 15 avut busola pe țărmurile mărilor... Cu caii, cu boii ori cu piciorul este greu să străbați prin ținuturi acoperite
 cu păduri, ori să cari mărfuri grele... Toate grînele țării se scurg acum pe aci prin schelele astea care te
 întîmpină la tot pasul... E o forfotă din zori și pînă în noapte și încă mai mult va fi în viitor...

— Ai fără îndoială dreptate, prietene... De aceea se
 20 și zice că marea și fluviile sunt plămîinii țărilor din lume... Numai că eu cred că mai tîrziu se va transporta
 desigur de zeci de ori, de sute de ori mai mult ca astăzi, dar nu va mai fi forfota asta pe Dunăre. Mîinate
 25 cu foc, navele vor fi de sute de ori mai mari decît istamboalele astea și vor încărca, firește, de sute de
 ori mai mult... În loc de o sută de corăbii cu pînze,

- vom avea într-un port unul sau două vapoare din
astea, piroscafuri, cum li se mai zice... care va încărca
mai mult și mai iute decît ele, și va duce mai repede
mărfuri, fără să moșăie așteptînd vîntul pe ape și prin
5 porturi... Am văzut niște mahoane lungi și largi cît o
uliță, le zice șlepuri, în pîntecele lor să încapă o mie,
două de chile de grîu, să zicem opt-nouă mii de saci...
Și un vaporeș de-abia cît pumnul trăgea două-trei șle-
puri... Așa că vezi! Eu zic că multe schele din cîte
10 se văz azi nici nu vor mai fi, căci nu pot să ajungă
asemenea vapoare pînă la ele. Nici acum piroscafele
„Lloyd“-ului vienez, cu care se fac astăzi mai toate
călătoriile spre Occident, nu opresc în fiecare schelă, ci
numai la Giurgiu, la Ruscuc, la Turnu, la Corabia, la
15 Calafat, la Vidin și așa mai departe ¹...

¹ În manuscris găsim parateza : „Se va relua ideea la orzari,
la grînari“. Pentru a întregi fundalul social, e de presupus că
romancierul intenționa să dezvolte capitolul (n. ed.).

Soarele scăpăta cu raze lungi peste verdeața bălții, peste malul galben și golaș al Borcei, și ei treceau acum prin dreptul orașelului Cernavodă, cu malul lui înalt,

5 rupt și lutos...

Începuseră lucrările pentru calea ferată Cernavodă—Küstendge, dar acum se întrerupseseră și se vedeau doar magazinele antreprizei ; la schelă nu erau decît doi ofițeri turci și 60 de oameni de trupă, care așteptau

10 și care fură luați pe bordul piroscafului. Bălcescu avu o tresărire de mînie gîndindu-se că ostașii ăștia înco-voiați sub raniți vor fi poate dintre cei care vor intra ca stăpîni în București... Își închipui, așa, ca un joc, pe Damian și tabacii lui intrînd în ei cu cuțitele și to-

15 poarele lor.

Vasul „Lloyd“-ului o ținea tot pe stînga, pe cursul adînc al apei. Cei din delegație erau bucuroși că le mai rămîne o singură zi de mers pe apă... Le era la toți dor de cei de acasă. Se urcaseră pe puntea din dreapta

20 (babord) ca să privească uriașul foc solar care cuprinsese balta cu sălciile ei ; ochiurile de apă și miile, miile de sălbăteciuni înaripate, rațe, gîște, bîtlani, berze, țigănuși, care se lăsau acoperind suprafețe întregi sau se învolburau în stoluri vii, speriate de duduitul zgomotos

25 al vasului cu foc, abia născocit, care le tulbura liniștea așezată acolo de la facerea lumii.

O nemțoaică blondă, auzind că vorbesc românește, întrebă, în cel mai dulce grai românesc, dacă merg la

București... Era o moldoveancă, măritată cu un ofițer de origine germană, din armata rusă, și venea să-și vadă rudele... Se mirau că n-au cunoscut o așa blondă frumusețe în orașul lor, în care știau că ei cunosc toată lumea, dar lucrurile se lămuriră când își dădură seama că atunci când fata de șaisprezece ani se măritase, ei erau mai toți la Paris.

S-au trezit ajunși la Giurgiu, dimineata, când soarele era sus și vasul acostat se legăna în port. Stătuseră seara târziu de vorbă cu cei de pe vas, cu care se împrieteniseră.

Bălcescu află de la un ofițer secund, luat deoparte, că e căutat de o săptămână de un fost maior austriac... are să-i dea un rezultat confidențial... Bălcescu întrebă pe ofițer dacă îl cunoaște și el pe acest refugiat revoluționar... dacă e serios... dacă se poate avea încredere în el...

— Încredere deplină... Marfa comandată a și fost adusă chiar cu vasul acesta și lăsată la Giurgiu, când au trecut spre Galați... Este și el în această afacere... Totul este să nu prindă de veste turcii... Cartușele sunt în butoiașe, care pe ele au însemnat că sunt material pentru tăbăcării.

— Și cum? Să le plătim înainte de a ști ce e înăuntru? Nu te supăra, domnule ofițer, dar asta nu va fi aprobat de Locotenență...

Chibzuiră și hotărîră că e mai bine ca Bălcescu nici să nu dea ochii cu maiorul refugiat, că acesta va merge la București, unde va primi o arvună, în schimb el va da omului ales de guvern, dintre meșterii tăbăcari, care va preda o parte dintr-un carton tăiat cu foarfecele tovarășului rămas de pază la Giurgiu... și în posesia căruia era cealaltă parte din carton. Sunt două butoiașe însemnate, care cuprind piatră acră și o bună vopsea...

Le vor desface de probă acelea...

Orașul prin care trecură cu caleștile trimise de administrator era plin de praful iscat de trupele și furgoanele turcești, care ieșeau neconținut din tabăra lor, după rechiziții... Era luni, 30 august, și află că s-a anunțat

5 sosirea lui Fuad cu vasul următor la Giurgiu, și că
Soleiman va pleca numaidecât, a doua zi.

5 Vruseră să nu mai treacă prin oraș și ocoliră pe un
drum de care, prin niște tarlale de porumb. Ocoliră
10 apoi pe lângă o casă aproape dărăpănată, strivită parcă
de acoperișul prea larg de șită, înegrită de vreme...
Lângă ea era un puț cu ciutură, la care opriră ca să
adape caii... Numaidecât fură ajunși, așa cum fusese
15 vorba, de o brișcă militară, în care era comandantul
batalionului II din regimentul II și maiorul austriac...
Acesta trecu în caleașca în care era Bălcescu cu Ștefan
Golescu... Înainte de plecare, comandantul batalionului
ceru să-i vorbească între patru ochi... Bălcescu, puțin
20 surprins, se coborî și-l urmă câțiva pași spre tarlaua de
porumb. Era un bărbat scund și mustăcios, în uniformă
neagră, cu ceaprazărie de tot soiul, plină de praful dru-
mului.

— Domnule ministru, aș vrea să vă întreb ceva. Azi-
noapte am primit ordin de la Kerim-pașa să nu îndrăz-
20 nesc a mă depărta cu oștirea din garnizon.

— Ce oștire ai?

— O companie, restul batalionului este împrăștiat
pe Dunăre. Nici un soldat măcar să trimet undevaș,
iar eu să mă prezint mîine la lagăr la el... avînd să-mi
25 vorbească...

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri, era nedumerit
și atît de preocupat, că nici nu văzu un guzgan care,
zăpăcit de tropotul cailor, tăie în fugă drumul, aproape
trecîndu-i peste picioare.

30 — Ai fost la Soleiman?... El ce spune?

— Toate astea le preia Omer-pașa, fără știrea lui
Soleiman...

— Eu zic să părăsești la noapte orașul și să te în-
drepti fie spre București, fie spre Pitești... De acolo nu
35 e departe pînă la Rîureni.

— Eu sunt ostaș, domnule ministru, nu pot face asta
fără un ordin al capului oștirii... și omul mustăcios,
scund dar robust, ridică semeț capul.

40 Bălcescu fu nemulțumit de acest răspuns dîrș în apa-
rență, dar care nu ascundea în realitate decît frica de
a lua o inițiativă.

— Atunci rămii... Am să cer din partea generalului Tell un ordin către dumneata... Ți-l va aduce, cred, căpitanul Deivos, care vine aci cu o misiune specială... Îi vei da tot sprijinul ca să-și ducă la capăt această

5

misiune...
— E vorba de butoiașele cu cartușe aduse de acest austriac.

Văzînd că maiorul știe despre ce e vorba, nu-i mai ascunse nimic...

10

— Da... însă nu te apropia prea mult de marfă, ca să nu bănuiască turcii ceva... Veghează de departe...

Porniră, ridicînd un nor imens de praf în urma lor. După vreun sfert de poștă, cînd ieșeau din raza lagărului turcesc, hotărîră să meargă la o jumătate de oră, caleașcă de caleașcă, fiindcă praful devenise înăbușitor... Semne de ploaie nu erau... Cerul era de un albastru tare, uscat, abia ici-colo în zare stăteau, cu totul nemîșcați, unii nori albicioși... Își controlară pistoalele înainte de a intra în Codrul Vlăsiei.

15

Sosiră în București către începutul după-amiezii¹... Era cald, și cerul plin acum de nori albicioși... Când trecură de mînăstirea Văcărești și o luară spre Podu Beilicului, Bucureștii apărură la picioarele lor, în jos de rîpă, dincolo de zăvoaiele Dîmboviței.

Aci se simțea apropierea toamnei după belșugul de fructe... La fiecare răs_pîntie erau grămezi de pepeni verzi sub umbrare de frunziș și coșuri de struguri cu bobul mare, prune vineții, mere și pere cîte vrei...

¹ La 29 august, Nicolae Bălcescu sosea de la Constantinopol la Brăila, plecînd imediat spre București, unde va ajunge a doua zi. Nicolae Bălcescu împreună cu D. Brătianu, după eșuarea misiunii și înmînarea unui protest adresat marelui vizir Reșid-pașa, ministrul afacerilor externe și de război al Imperiului otoman, care și-a manifestat ostilitatea, plecaseră spre țară înaintea celorlalți membri ai delegației. Tot atunci, la Constantinopol, N. Bălcescu trimisese un memoriu consulului Angliei, Franței și prințului Czartoryski. Chiar în ziua plecării spre Constantinopol, lui Bălcescu îi apăruse în *Poporul suveran* (I, 1848, p. 60, 62—64) articolul *Drepturile românilor către Înalta Poartă*. El invocă aici tratatele încheiate cu Poarta în 1393 și 1460 pentru a susține afirmația reluată în discuțiile de la Constantinopol: „Așadar — conchide N. Bălcescu — după glăsuirea tractatelor noastre cu Poarta, după dreptul gintelor și chiar după tractatele Rusiei cu Poarta, poporul român și-a păstrat totdeauna dreptul său de suveran”. Deci teza fundamentală a revoluției din 1848 susținută de N. Bălcescu privind autonomia țării va căpăta peste zece ani, în 1858, la Convenția de la Paris, recunoașterea internațională (cf. *Anul 1848*, vol. I, p. 339; vol. II, p. 146, 589, 605, 699, 711; vol. V, p. 566).

Uneori, la cele patru colțuri, erau patru negustori dife-
riți, cu grămezile lor subț umbrar. Forfoteala de care,
calești, căruțe și călăreți sporea după ce treceai gîrla și
pe urmă era o învâlmașeală curată...

5 Acasă nu găsi nici pe Costache, nici pe Barbu... Cel
dintîi mîncase în grabă și plecase la Departament,
Barbu era plecat la Colentina, trimis de la Palatul Ad-
ministrativ, unde era înregistrat printre comisarii re-
voluționari.

10 Ședința consiliului începea de obicei către ora cinci
după-amiază... Dar Bălcescu nu avea răbdare să aștepte,
căci dorea să fie informat de mai înainte și, în guvern,
în plină ședință, nu se putea face asta... Îl căută pe
15 Nicolae Golescu, dar nu era în București. După unii
era la Giurgiu, după alții era plecat de sîmbătă seară
la vînătoare de dropii și potîrnichi, la niște prieteni, pe
Bărăgan... Nu-l găsi nici pe Ion Ionescu, ca să-l întrebe
ce a fost la Comisia proprietății... Se îndreptă apoi,
prin forfota de oameni de pe Podu Mogoșoaiei, către
20 redacția *Popolului suveran*. Îl găsi scriind la masa din
colț, acoperită cu hîrtie albă de tipar, pe Bolintineanu.
Acesta fu bucuros că îl vede, dar îi spuse că bănuia că
o să întârzie mai mult. Bălcescu îi spuse că a pierdut
timpul în zadar, că nu e nimic de făcut cu turcii... Îi
25 ceru cu lăcomie știri de ce s-a petrecut, dar ceea ce
afă îl îndureră.

...Legea pentru alegeri n-a fost „dată afară“, deși se
hotărîse publicarea ei. Comisia proprietății a fost în
grabă, cu spaimă, desființată de Locotenentă, fiindcă
30 dezbaterele ei se vedeau în cele din urmă periculoase.
Așa cum prevăzuse Bălcescu, cei optsprezece țărani
izbutiseră să facă auzit glasul milioanelor de clăcași,
pentru înțîia dată, după veacuri, într-o adunare cu bo-
rierii, și răsunetul acestor glasuri nu mai putea fi înăbu-
35 șit... Va răzbate peste timpuri.

— Cînd proprietarii fură siliți, numai prin logica
dreptății și prin elocvența deznădejdiei, să se demaște,
să se arate în toată josnicia lor lacomă... cînd în cursul
dezbatereilor se vădi că împroprietărirea este inevita-
40 bilă, au răsturnat masa... „ca jucătorul de șah necinstit

cînd vede că a pierdut“, îi arată Bolintineanu, profund îndurerat. Ah, dacă ai fi fost în țară !...

„Ah ! de-ar fi fost în țară“... se gîndea Bălcescu, să reia el prin cuvîntul lui arzător, în consilii, la club, în ziare, ecoul acestor discuții. Aflînd despre abilitatea cu care, în lipsa lui Racovitză, dar sprijinit de N. Golescu, care încercase sfios să scape de sub influența lui Eliade, Ion Ionescu condusesse dezbaterile, încurajînd, provocînd, protejînd elocvența îndurerată a reprezentanților țărani, Bălcescu se gîndi că totuși, deși sîrșise printr-un aparent eșec, Comisia proprietății fusese de folos.

Cînd intră, către ora cinci, în Palatul Administrativ, se întîlni cu Toma, care se certa cu un ipistat de la paza palatului.

— Ce e, Tomo ? Ce, e Pandurile ?... Ce-ați făcut la Comisia proprietății ?

— N-am făcut nimic... dar măcar ne-am vărsat nădufu !

— Am auzit... Mi-a părut bine... Aș vrea să stau mai mult de vorbă cu dumneata, dar, uite, acum o să înceapă ședința consiliului... Treci pe la mine.

— Bucuros... Numai ca să vedeți... Am vrea să venim împreună cîțiva prieteni, să ne mai sfătuim cu dumneavoastră.

— Vino cu cine vrei, dacă sunt oameni de încredere, vino mîine de dimineață acasă la mine.

Dar pe cînd urca treptele la etaj, unde se țineau acum ședințele, își aduse aminte că are nevoie de tăbăcari la Giurgiu și strigă, din capul scării :

— Tomo, Tomo, puteți veni chiar astă-seară pe la ora opt ? Adu-l negreșit și pe Damian... Este ?

— Este, fu răspunsul. Venim diseară...

În sala cu tapeturi de damasc roșu și cu fotolii de aceeași culoare nu erau decît cîțiva miniștri, care, așteptînd, beau cafele. Membrii Locotenenței și mitropolitul, dealtfel, se întruneau mai întîi în cabinetul lui Eliade și apoi, cînd erau informați că s-au adunat miniștrii, apăreau și ei în sala de consiliu... Apărură pe rînd și membrii delegației care fusese la Constantinopol, primiți cu mult interes și curiozitate.

Abia pe la șase fără un sfert, mitropolitul deschise ședința, căci rămăsese ca un fel de președinte nelămurit. În numele celor întorși vorbi Bălcescu, plin de amarăciune :

— E o copilărie să ne bizuim pe turci... Totul e putred... Reșid, noul mare vizir, e speriat rău, și toate măsurile pe care le ia sunt măsuri de panică... Anglia și Franța nu numai că nu ne sprijină, așa cum ne-au promis, dar stăruie pe lîngă Poartă să facă ordine, și Bălcescu puse cuvîntul ordine între ghilemele... De frică, Reșid-pașa nici nu ne-a primit... Luase hotărîrea să înlocuiască pe Soleiman cu Fuad înainte de venirea noastră și nu vrea să-și schimbe cumva părerea. Iancu Ghica spune că nu are nici un rost să mai rămîină acolo și cere să vie în țară...

Chiar în timpul acesta veni o depeșă printr-un lipcan, care schimbase caii de călărie la poștele din calea lui. Ispravnicul Brăilei, Dimitrie Goleescu, fratele lui Arăpila, arăta, în scrisoare, că turcii sunt gata să ocupe

orașul... Generalul turc l-a chemat și i-a comunicat confidențial, cu două zile înainte, ce măsuri are să ia... Fuad a trecut spre Giurgiu, chiar în acea zi, pe vasul „Stadt Pesth“ al „Lloyd“-ului, pe care s-au îmbarcat și 80 de soldați și ofițeri.

Bălcescu își aduse aminte ca să ceară lui Tell un ordin pentru comandantul de batalion de la Giurgiu.

— Dar ce este acest comandant? Ofițer român sau turc? Cum o să execute ordinele lui Kerim? Prietenii nu cer armele... declară foarte dîrз Tell.

Pe Bălcescu îl plictisi această fanfaronadă, vitejia arătată de departe și pe amănunt parcă anume ca să mascheze frica în problemele capitale. În realitate, Tell ar fi vrut să reziste, căci de felul lui era dîrз și-i plăcea meseria, dar, îmbicsit de spiritul militaros, nu vedea față în față decît trei regimente românești, împotriva a douăzeci de divizii... Și nu vedea posibilă nici o rezistență. Se redactă o nouă proclamație către clăcași, prin care erau îndemnați — a cîta oară? — să facă arăturile de toamnă pe moșiile boierești, deși în iunie, proclamațiile cereau numai să nu lase recolta nouă neculeasă, vestind că la toamnă se va desființa claca. Bălcescu se pregătea să puie chestiunea cartușelor cum-părate, cînd Rosetti, ciugulîndu-și plictisit barba — era acum interimar la Trebile din Lăuntru — luă cuvîntul și citi:

„Raportul No. 4215 al Administrațiunii de Teleorman către Ministerul Trebilor din Lăuntru al Țării Românești

«Dreptate, Frăție»

Domnule ministru din Lăuntru,

În prilejul mergerii mele la orașul Roșii-de-Vede din acest district, aflînd din auzire că unul din fiii d-lui Petre Constandinescu, fostul secretar la această Administrație și anume Iorgu, în vîrstă de cincisprezece ani...

— Cît, cît? întrebă, ridicînd capul din dosarul pe care-l studia, Bălcescu... și zîmbi nedumerit... Cînsprezece ani?

Rosetti citi mai departe, reluînd doar cifra:

„...Cîncisprezece ani, frate cu d. Alecu Petrescu comisarul...”

— Păi, zice că e fiul lui Costandinescu ! se miră Ștefan Golescu.

— O fi frați vitregi... glumi Tell.

5 „...ar fi ieșit în târgul aceluia oraș și, punînd de a bătut toba, ca să strîngă popoul, a cetit în auzul tutulor o Proclamație înscrisă de mînă ce a zis că este din partea Guvernului, a căreia cuprindere ar fi adus oarecare spaimă și tulburare între unii din locuitorii aceluia oraș, și că căutîndu-l în urmă unii dintre negu-
10 țători a-l întreba despre acea Proclamație mai deslușit, nu l-au găsit, fiindcă îndată după cetire s-au făcut nevăzut. Am mers îndată la casa numitului Constandinescu și prin mijloace cuve-
nite, înduplecînd pe acel Iorgu...”

— Ce fel de mijloace cuvenite?... întrebă, mîngîindu-și ciocul, Ștefan Golescu, pe [care] toată chestia asta
15 începu să-l amuze.

„...acel Iorgu mi-a și dat chiar originalul acelei Proclamații... După aceasta, întrebîndu-l dacă este făcută de altcineva și cine anume... Mi-a răspuns că este făcută de însuși...”

20 Raportul mai continua, arătînd că administratorul a vrut să-l aresteze, dar scuzîndu-se că nu a putut face asta, numitul fiind bolnav. Raportul era iscălit : administratorul districtului Teleorman, Cantacuzino, secretar, C. Apostolescu.

25 — Dar ce-o fi cuprinzînd proclamația acestui băiat de cinsprezece ani ? întrebă nedumerit și mereu amuzat Ștefan Golescu.

— Ni s-a înaintat și proclamația, preciză, fără să privească pe nimeni, Rosetti, apoi începu să citească :

30 „Frații mei concetățeni ai orașului Roșii-de-Vede,
...Sciți, fraților, că sînt aproape două luni de zile de cînd niște oștiri otomane se află pe pămîntul patriei noastre, pe pămîntul scumpei noastre mume. Această oștire are un general, al cărui general poartă numele de liberator... Și vă întreb :

35 Cu ce drept călcară ei tot deodată tractele lui Vlad IV?...
Apoi, fraților români, de sînteți adevărați români, de sîntem străbunii lui Michaiu Bravul și al lui Vlad IV...”

— Noi, străbunii lui Mihai Viteazu ? întrebă, zîmbind și privind în toate părțile, unul dintre miniștri

noi, dar nu culese nici un zîmbet... Toată lumea asculta cu un vag fior proclamația acestui copil.

5 „...de ce să ne arătăm atît de lași ? Pînă cînd, fraților, să suferim jugul robiei, pînă cînd noi, săracii, să purtăm sarcinile bogățiilor și ale aristocraților ? De ce să ne sfiim de nouă mii de oștire otomană...”

10 Toate privirile se îndreptară spre Bălcescu, ai cărui ochi, cu sprîncenele îmbinate, erau plini de lacrimi. Îi tremura buza de jos, subțire și mare, și strîngea convulsiv mîna.

— „Mai vîrtos, voi, frați români, aduce-ți-vă aminte că nefiind nici oștire în țeară, în zilele cînd se înființă infama Căimăcămie...”

— „Aștia suntem noi, spuse Eliade lui Tell, altfel fără să se supere, surîzînd, căci era și el emoționat.

15 „...umbrați să spînzurați pe doi fii ai patriei... (care)... s-au sculat nu ca să se îmbogățească, nu ca să spînzure, ci numai ca să rumpă jugul infamei sclavii...”

20 Fraților, patriotismul nu stă în a ne împodobi cu cocardă, de a striga : să trăescă Constituția, nu, fraților, nu... Patriotismul e a ne jertfi averile, moșiile, în sfîrșit, a ne jertfi viața și tot...”

Cînd Rosetti sfîrși cetirea, în care pusese multă emoție, Bălcescu spuse încet și firesc :

25 — „Asta-i poporul... Să i se scrie administratorului că e un prost... Să se trimită o adresă de mulțumire acestui băiat... care a scris această proclamație și care a pus să se bată toba în tîrg pentru ca s-o cetească... Luați hotărîrea să fie cetită în toate școlile.

Se ridică un murmur de voci aprobative.

30 Numaidecît, Bălcescu ceru cuvîntul pentru o nouă chestiune.

— După cum v-am informat, în iunie, am întîlnit la Focșani un maior austriac, expatriat din pricina vederilor lui revoluționare... L-am rugat, după cum știți, să ne caute arme, oriunde și în orice cantitate... Venind, l-am aflat la Giurgiu, unde a și debarcat după vaporul „Lloyd”-ului o însemnată cantitate de car-
tușe...

Eliade întoarce capul întrebător spre Tell... apoi întreabă, iritat :

— Ce sumă se cere pentru asta ?

5 — Pentru o sută de butoiașe cu cartușe, cinci mii de galbeni.

— Dar e îngrozitor de scump ! E o speculă... un jaf.

— Când îți trebuie și nu găsești... ceea ce ți se oferă e totdeauna ieftin. Din pricină că ai fost hapsîni, am pierdut cele patru sute ocale de praf de pușcă, pe care ni le ofertau tot acești austrieci la Galați.

10 Eliade nu văzu aci decît ceea ce numea el o idee fixă a lui Bălcescu și îl irita și acum, ca totdeauna, cînd acesta propunea vreo măsură în vederea rezistenței.

15 — La ce pot folosi aceste cartușe ? Cu cine vrei să te bați ? Și ridică din umeri, cu un fel de dispreț, cu o silă condescendentă de a discuta.

20 Bălcescu se închise în el însuși, într-o încercare de a se stăpîni... Gîndi, privind profilul înălțat ușor spre tavan al caimacamului, care, ca de obicei, își înclina capul pe umărul stîng : „Cezar cu mustață și barbă”. Pe urmă, reluă descriind cu degetele lungi, resfirate :

25 — Un stat care nu se gîndește să se apere este un nonsens. O contrazicere a ordinii firești... Dacă nu vă gîndiți să vă apărați, dacă lăsați să se știe acest lucru, atunci e mai bine să părăsiți scena istoriei, numaidecît... căci pentru cine nu se gîndește să lupte și să biruie, istoria e numai un teatru și fraze înădite.

30 — Domnule Bălcescu, o luptă cere sacrificii grele... O luptă îndeosebi în condițiile în care se găsește Țara Românească astăzi este o aventură plină de primejdii. Țara cotropită de armate...

— Și așa e cotropită.

35 — Da' în timp de război e cotropită fără scrupule... în furia de distrugere și de jaf a unei armate care sîngerează... Satele și orașele noastre pot fi arse, bunurile distruse, populația decimată, gonită din locuințe, măcelărită, familiile împrăștiate, femei și copii uciși...
40 — Învingător, dușmanul e fără milă... Un război pierdut e aproape nimicirea noastră ca neam... Nu ți se pare,

domnule Bălcescu, că acest preț e totuși prea mare pentru capriciile și flacăra unor războinici cu orice preț... fără cea mai mică perspectivă de biruință? Vrei această rezistență cu orice preț? Cu prețul ruinei și al sclaviei?

Cuvintele lui Eliade, spuse cu multă greutate și pe un ton voit calm, tulbură adânc pe cei de față.

Totuși, Bălcescu lăsa să cadă răspunsul său ca un tăiș de ghilotină...

— Cu orice preț...

Membrii consiliului se priviră tulburați, puțin îngroziți. Eliade n-avu decît un zîmbet de dispreț și apoi spuse, la persoana treia :

— Asta e părerea domnului Bălcescu... Dar noi, oamenii de răspundere — și aci apăsă cuvîntul răspundere — nu putem să acceptăm orice părere a celor care nu poartă răspunderea alături de noi.

— Ce vreți să spuneți cu această răspundere? Întrebă, palid, Bălcescu...

— Foarte simplu. Dumneata nemaifiind secretar al desfîințatului Guvern provizoriu și nefiind nici ministru, ești aci doar ca un musafir fără răspundere.

Bălcescu se ridică să plece, dar fu oprit cu un murmur. Ștefan Golescu face un gest mînios. Tell se ridică și spune energic :

— Frate Eliade, Bălcescu a întemeiat „Frăția“, e în Comitetul de trei al ei. Poate vorbi oricînd în numele tuturilor... Te rog vorbește, frate Bălcescule!

— Nu, reluă cu hotărîre fostul secretar al guvernului, nu e părerea mea... așa cum a spus domnul caimacam. Este părerea istoriei... a lungului șir de fapte și întîmplări din trecut... Nu trebuie să judecăm faptele care ni se propun cu ochii noștri, ai celor ce urmează să fie jertfiți. Jertfa noastră, a celor zdrobiți și decimați, e adevărată, este absolută. Căminele noastre, frații și surorile noastre sunt dați într-adevăr pieirii. Dar experiența arată că în viața popoarelor sănătoase, cel mai lung și mai distrugător război, cea mai grea înfrîngere nu e mai grea în urmări pentru aceste popoare decît la individ boala cea mai ușoară, decît un pojar. Cînd se face socoteala, se vede că, oricît de grele, pagubele

sunt limitate... și numărul morților nu depășește, oricât de greu e războiul, o anumită proporție... Zece ani de muncă și recoltă bună refac pagubele oricărui război... Pierderile în vieți omenеști se refac și mai ușor... Fi-
5 rește, tu ca individ dacă mori, mori pentru totdeauna, averea ta nu mai poate fi refăcută într-o viață de om, dar un popor sănătos se reface cu o ușurință care uimește. Prin urmare, eu răstorn fraza dumitale și spun: riscurile sunt mici, în schimb perspectivele deschise sunt
10 reale, îmbucurătoare... Un popor care a lăsat puțin sânge într-un război de eliberare este un popor care prin asta se regenerează, ia cunoștință de propriile lui posibilități, se oțelește, își selecționează oamenii... Este un popor care se afirmă istoric, care-și creează drepturi,
15 care tulbură opozițiile viitoare și pune pe gânduri pe viitorii săi dușmani, îi neliniștește, îi face să-și greșescă socotelile. Faptele de azi îndrumеază istoria de mâine. Nu glasul unui bogătaş care-și vede pustiit avu-
tul și viața lui în pericol este glasul adevărat al poporului, oricât de îndreptățit și dureros este cazul acestui
20 bogătaş, ci glasul celui copil de cinsprezece ani, a cărui ispravă ne uimi adineaori... Nu puteți face crima să refuzați țării încă o șansă, și armatei încă o posibilitate de luptă, refuzînd sumele necesare pentru cumpă-
25 rarea unor patroane.

Nimeni nu mai spuse nimic. Nici da, nici nu, și Tell, interpretînd tăcerea prelungită ca o aprobare, spuse încet :

— Să vie acel om la mine la Ministerul Oastei... Se vor găsi banii pentru aceste patroane.

— Banii trebuie dați chiar mâine dimineață...

Privirile se întoarseră spre ministrul finanțelor care nu spuse nimic, ci clătină din cap în semn de aprobare.

Eliade se pregătea să se ridice, semn că s-a terminat
35 ședința, cînd mitropolitul spuse, cu voce joasă de bas, neașteptată la un trup cu trunchiul scund, că a venit să i se plîngă marele vornic Grădișteanu că un grup de oameni înarmați, pare-se din Guardia Națională, i-au oprit caleașca și, ținîndu-l în loc, i-au pus tot felul de
40 întrebări necuviincioase : că de unde vine, unde se duce, de ce trece în goana cailor pe Pod...

Bălcescu avu un rînjēt amar pentru acest „mare vornic” rostit de președintele formal al ministerului, acum cînd rangurile boierești au fost desființate... Dar nu mai spuse nimic... Șeful de poliție, care avea rang de ministru, Ion Brătianu, răspunse sonor, aproape cu glas de femeie :

— Cunosc cazul, căci marele vornic mi s-a plîns și mie. Să-mi dea voie înaltpreasfinția-sa să cetesc chiar acum — e foarte scurt — ordinul pe care l-am dat către Guardia Națională !

Căuta, întorcînd foile, în dosarul pe care-l avea în fața sa... și citi o foaie :

„Domnii gardiști sînt invitați ca să nu mai oprească echipajuri pe uliță, fiindcă cu aceasta nu fac decît supăra cetățenilor, fără să aducă nici un folos cauzei.”

15 Mitropolitul aprobă hotărît, dar Brătianu arătă că mai are ceva de spus și ceilalți se așezară din nou pe scaunele cu spătar înalt.

— După cum ați văzut, poimîine va sosi la Giurgiu Fuad-pașa, care-l înlocuiește pe prietenul nostru Soleiman-pașa... Se pare că noul comisar al Porții vine cu ordine severe... Totuși noi nu putem pierde speranța că-l vom înmuia și pe el, cum am făcut cu Soleiman. Propun ca să ținem mîine o mare adunare pe Cîmpia Libertății, și această adunare să semneze o petiție către Fuad, în care să-i arate că poporul român nu vrea să renunțe la Constituție și că-l roagă pe excelența-sa să transmită augustului suzeran rugămintea ca să ne ia sub protecția sa, lăsîndu-ne Constituția și orînduirea pe care ne-am dat-o... Mai propun ca această petiție să fie dusă la Giurgiu de o cît mai numeroasă delegație — mă gîndesc la cîteva mii de oameni — în frunte cu înaltpreasfinția-sa, cu cel puțin o sută de preoți cu odăjdii, cu cruci în frunte și cu prapure... Aveți ceva de spus ?

35 Mitropolitul îl reteză scurt :

— Eu sunt bolnav ! Nu pot să fac două zile pe drum în caleașcă !

— Veți merge în caretă, fu de părere Rosetti.

— Nu pot, sunt bolnav, spuse din nou hotărât mitropolitul.

Brătianu fu nemulțumit, dar n-avea ce face...

5 — Delegația va merge fără înaltpreasfinția-sa. Dar cum în afară de caleștile în care va merge negustorie-mea, va merge pe jos și mult popor, cred că am aprobarea dumneavoastră să pun să se facă pe seama guvernului 1 500 de pîini, să cumpărăm patru rogojini, să le acoperim, și să închiriem două căruțe, care să le
10 ducă la Giurgiu.

Ștefan Golescu făcu un gest din umeri, care vroia să spuie: „Nu mai încape vorbă...” Totuși, adăogă ceva:

— Dar dacă turcii nu lasă o asemenea mulțime să intre în oraș?

15 — Spunem că nu aducem o petiție, ci că am venit să ne luăm rămas bun de la Soleiman-pașa.

Bălcescu întreabă fără să ridice privirea de pe hîrțile din fața sa [pe Brătianu dacă merge].

— Cum o să merg și eu? Sunt șeful poliției capitalei!
20

Un ministru se scărpină cu pana la ceafă, dînd acestui gest un iz de ironie, care-i făcu pe toți să rîdă, căci nimeni nu prea avea curajul să mai meargă la Giurgiu.

Era târziu, aproape zece seara, când se sfîrși ședința consiliului... Afară era o noapte întunecoasă.... Cerul era jos. Bălcescu fu întâmpinat pe sala cea mare de
5 căpitanul Deivos, pe care-l chemase printr-un bilet, scris chiar în timpul ședinței.

— Vino, că vreau să-ți vorbesc...

Îl trase într-un birou de la parter și-i spuse, aproape în șoaptă :

10 — Vreau să trimit ceva material de război în tabăra lui Magheru și vreau să mă sfătuiesc cu dumneata.

Deivos ridică din umeri întrebător și micșorîndu-și ochii mari se arătă nedumerit :

— Să vă sfătuiți cu mine... ?

15 — Da... îi răspunse Bălcescu sec... Dumneata crezi că armata noastră are nevoie de cartușe cum le zic franțuzii, de patroane ?

— Ca omul însetat, care trage să moară, de o cană cu apă...

20 — Ei, uite, la Giurgiu ne-au sosit o sută de butoiașe cu patroane... Întrebarea e cum le scoatem de subt nasul turcilor ?

Deivos rămase și el îndelung pe gînduri...

25 Se lăsă pe scaun, căci rămăsese în picioare... parcă i s-ar fi înmuiat gleznele.

— E greu... greu de tot, frate... Ne trebuie pentru asta oameni, nu glumă, în care să ai încredere !

- Mai ales că nu se pot lua furgoane militare...
 — Furgoane militare nici nu mai avem săptămîna asta în București... Așa cum ai hotărît, le-am pornit joi, cu magazia de muniții și echipament a artileriei și
 5 cavaleriei pe care le-ai trimis la căpitanul-general Magheru, la Rîureni. Dar de ce le-au pus în butoiașe? Nu era mai bine în saci...?
- Pentru că deasupra s-a pus trei degete de piatră acră ori de praf de tăbăcit.
- 10 — Auleu... păi dacă-i vorba de praf de tăbăcit... crez că am găsit oamenii...
 — La cine te gîndești?
- Păi la cine? La Licsandru Hergă... Țsta nu e numai om de încredere... pînă la moarte... dar după
 15 cîte știu e și de pe lîngă Giurgiu și o rupe binișor turcește... Apoi te poți bizui pe umerii lui de taur!
- Ai dreptate, căpitane... da' atunci să mai meargă și alți tabaci de-ai noștri... Damian, ăla cum îl cheamă, Teică, ori cum îi zice... Și mai ales trebuie întrebat
 20 dacă vrea să meargă Toma?
- Bună idee... Toma și fi-su sunt oameni de nădejde... Poți zice că am găsit oamenii care ne trebuie... Ce facem acum cu căruțele...?
- Luăm trei brașovence, ăle mai mari care le-om
 25 găsi. Cîte butoiașe sunt?
- Douăzeci de mii de cartușe într-o sută de butoiașe...
- Să zicem atunci patru brașovence, că mai sunt și oameni, mai sunt de pus și altele.
- 30 — Greutatea mi se pare alta... Cum le spui cărăușilor despre ce e vorba?
- Ce e nevoie să le spunem...? Ei trebuie să știe că aduc piatră acră, și pace!
- Bălcescu privi într-altă parte închizînd și deschizînd
 35 capacul călimării... Pe urmă rosti încurcat:
- Uite ce e, Deivos... Nu e cinstit să vorbim una... și în fapt să fie alta! Zici singur că scoaterea acestor patroane se face cu primejdia vieții... Eu cred că nu e cinstit să trimetem oamenii la moarte, mințindu-i... Tre-
 40 buie să le spunem cinstit adevărul!
- Și dacă nu mai merg atunci?

— Nu mai merg, și pace... Încercăm cu alții.

— Ușor de zis... Dar ce facem cu ei? cu oamenii
aceștia care află un secret atât de mare... și pe urmă
nu merg? E primejdios să se răspîndească știrea și să
5 afle turcii înainte de sosirea noastră acolo, că au în
București nenumărați spioni! Deivos își frecă sfîrcul
urechii mari cum făcea cînd era încurcat... Poate să-î
ținem arestuiți pe toți, toată săptămîna...

— E cam greu...

10 Deivos își frămînta acum mustața tunsă ca să scoată
din ea gîndul care îi trebuie.

— Eu zic că ar trebui să vorbim în privința asta cu
Toader Fărșerotu... Bătrînul ăsta are pe-acolo prin Obor
tot felul de neamuri și de fini... Ne-o găsi el omul care
15 ne trebuie!

— Mi se pare și mie, frate, că e cel mai chibzuit
lucru pe care l-ai spus. Dar uite ce e: totul trebuie
făcut chiar în seara asta... Acum, în seara asta, că, uite,
sunt ceasurile zece... În noaptea asta, ca mîine după-
20 masă, al mai tîrziu mîine noapte, să fiți plecați...

Bălcescu nici o clipă nu se gîndi că Deivos n-ar pleca
și el cu oamenii la Giurgiu... Se gîndise întîi la Dincă,
pe care îl știa mai năzdrăvan, dar pe urmă își spuse că
Deivos, care e de felul lui un ofițer mai vechi, popular
25 în București, va găsi mai ușor oamenii trebuincioși...

— Vor primi ei?... Că... uite... nu prea avem cu ce
să-i plătim.

Deivos și-a luat chipiul și, din ușe, îi trimite răspun-
sul:

30 — Cred că da...

— Crezi, ori ești convins? Dacă ai încredere în ei,
spune-le limpede despre ce e vorba... Dacă ai găsi mă-
car trei căruțe, că mai avem să trimitem și niște țevi
de pușcă... pentru ca apoi să aducă altele de acolo la
35 reparat aci.

— Mîine dimineată îți aduc răspunsul.

*

Cînd birja se opri în fața casei mărunte din ulița Vi-
sariionului, Bălcescu descoperi în întuneric, pe lavița de

la poartă, pe Toma și soții lui, care așteptau încă de
cînd scăpătase soarele, căci își ziceau că nu e frumos
să-l facă să aștepte pe un om atît de mare... Nu vrură
nici să intre în grădină, unde-i pofti Tița, spunînd că
5 ei stau și în drum... că sunt învățați să aștepte în
drum...

— Hai... hai în grădină, îi îndemnă Bălcescu, și-i
împinse pe toți sub bolta de viță din spatele casei.

Se aduseră două felinare cu lumînări de seu în ele,
10 care fură spînzurate de șipcile bolșii. Cînd îl descoperi
pe Filaret Mustea, îl întrebă cu voie bună dacă s-a
stricat ceva în el la ocnă.

— Dumnezeu să mă ierte, boierule, da' nu era mult
mai rău ca rob la ticălosu ăla de Medelioglu. Dumne-
15 zeu să-l judece acum, și de-o găsi cu cale să-l ierte și
pă el !

Deși Hergă nu-i strînsese pumnul, Bălcescu avu totuși
impresia că-i strivește mîna lui slabă, cu degetele lungi,
în palma lui puternică. Se bucură cînd îl văzu și pe
20 Simion care, înștiințat de Toma, venise și el... Pe Pa-
nait Stoica, fratele lui Mitru, nu-l cunoștea, dar tot gu-
vernul vorbise despre el atunci cînd băgase spaima în
maiorul Lăcusteanu, amenințîndu-l că vrea să răzbune
pe frate-său... Îl scăpase pe maior unul dintre frații
25 Florești, care era și el de gardă... în noaptea aceea...

— Nevasta lui Mitru își primește pensia ? Se ajută
cu ea ?

— A primit o lună. Da' acum, dacă vin turcii...
Bălcescu căzu pe gînduri.

30 — Da... n-o să mai ia pensie... Rămîne pe drumuri,
biata femeie, cu fetița pe brațe...

Îi pofti să ia loc pe scaunele din jurul mesei... Era
cald încă, dar cerul era întunecat și pufos.

— Mi-a părut rău cînd mi-a spus femeia că ați aș-
35 teptat atîta... O fi și ceva ce nu suferă grabă...

Ei clătinară din cap și Hergă se uită la Toma, rugîndu-l
parcă să spună el despre ce e vorba... Dar acesta
era foarte încurcat. Știa că Bălcescu se supără cînd unul
de la „Frația“ îi spune „boierule“, dar nici nu-i venea
40 să-i spună „frate“, așa cum pretindea el, iar „domnule“

nu spusese niciodată un țaran în vremea aceea. Așa că începu de-a dreptul :

— Ziceam că ați fost la Țarigrad...

5 — Am fost... N-am făcut nici o ispravă... și Bălcescu făcu un semn moale cu mîna, a degust.

Toma, cu o privire înghețată, care îngheță și privilegiile celorlalți, îl întreabă în șoaptă parcă :

— Vin turcii ?...

— Vin...

10 Urmă o îndelungă și apăsătoare tăcere...

— Boier Bălcescu, îi lăsăm să vie ? întreabă după un timp, cu o rece greutate în glas, Hergă.

15 Cel întrebat rămase cîteva clipe pe gînduri. Își dădea seama cît cîntărea răspunsul acesta al lui față de acești oameni... Ceva din adîncul ființei lui de istoric își făcu lumină ca apa unui izvor în lutul dealului. Își spuse că oamenii aștia din față sunt carne din carnea, chipuri din chipurile celor care, cu generații înainte, mai luptaseră împotriva turcilor... O clipă istoricul birui asupra luptătorului și vru să știe ce gîndesc ei, în fluxul
20 lor ancestral. Îi privi pe rînd. Fața smeadă, cu ochi mari, cu nasul drept, cu mustața ca o lipitoare groasă, întoarsă în jos, făcută din fire împletite albe și negre a lui Toma, capul rotund, negru, al lui Damian, cu fălci puternice și sprîncene tari, aproape tot atît de groase
25 cît mustața lui mică, capul uscat, trudit, cu o barbă cărunță, crescută scurt pe lîngă fălci, dar pînă sub ochii cu pleoape încrețite, al lui Mustea, capul puternic, bălan, al lui Licsandru Hergă, cu mustața întoarsă în sus, bălaie, cu fălcile și obrajii mari, fața subțire fără culoare, cu încrețituri în obraz, cu ochii căprii și fruntea înaltă și îngustă a lui Panait Stoica. Îi scrută pe rînd. Întreabă foarte simplu, privindu-i drept pe toți :

— Dumneavoastră ce ziceți ?

35 Răspunse Hergă, mișcînd fălcile mari :

— Noi zicem că nu trebuie să-i lăsăm să vie...

— Toți sunteți de aceeași părere ?

Răspunse Mustea :

— Toți.

40 Bălcescu zîmbi îndelung, clătînînd din cap, cu o bucurie liniștită, launtrică... Pe urmă își privi mîna dreaptă,

care nu putea sta cuminte pe masă, și apoi rosti hotărât :

— Nu trebuie să-i lăsăm !

5 Oamenii se înșeninară și își zîmbiră unul altuia, și toți lui Bălcescu, ca și cînd ar fi scăpat de o povară.

O pisică îndrăzneată sări pe masă de îndată ce o femeie aduse din casă o tavă cu unele gustări și o carafă cu vin.

10 Bălcescu o înlătură, rîzînd, și apoi întrebă, dar cu un ton mai mult glumeț, privind pe subt sprîncenele lui care se îmbinau cînd gîndea :

— Întrebarea este cum să-i oprim ? Sunteți și dumneavoastră cumva de părere că trebuie să le ieșim înaintea cu crucea, cu popii, cu prapure ?

15 În loc să răspundă, oamenii izbucniră în hohote de rîs.

— Fără popi, întări, și mai clătină și mîna ca o asigurare Hergă. Numai dacă o veni cumva cu noi Popa Tun... Cu ăla mergem bucuroși...

20 — Uite, eu știu că Brătianu și Rosetti, după hotărîrea Locotenenței, vor face o mare adunare mîine sau poimîine, pe Cîmpia Libertății. Se va iscăli o petiție și apoi o delegație, poate de cîteva mii de oameni, va porni spre Giurgiu, să dea petița lui Fuad-pașa.

25 Hergă vru să spuie ce fac turcii cu asemenea petiții, dar îi fu cît de cît rușine de Bălcescu.

— N-o să facă nimic cu petiția lor... Da' mă bate capul să mă duc și eu cu ei la Giurgiu... Cunosce seama locului și poate să miroș ce gînduri anume au... Și așa tot nu mai lucrează tăbăcăria...

30 — Vin, omule, vin... spuse întăritat Mustea. Vin să ne strice Constituția...

— Nu-i vorba de venit... Vreau să văd și cum vin...

— Atunci să mergem mai mulți, fu de părere Toma...

35 Bălcescu nu ascultase ultimele cuvinte ale lor, căci era chinuit de o întrebare pe care sta să o puie. Ar fi vrut anume să le ceară sfatul, lui Toma și celor doi tabaci, cum să aducă mai ușor muniția de la Giurgiu. Oricum, ar fi bine să meargă și doi-trei tabaci, de me-serie... Ar putea să spuie că sunt trimiși din partea ju-pînului să încarce butoiașele cu piatră acră... Ar fi fost

nevoie poate de ei acolo să dea la nevoie unele lămuriri, care să nu lămurească nimic, firește, dar să înlăture cine știe ce încurcătură... Își spuse, în cele din urmă, că dacă are încredere în Toma și în Damian, poate avea încredere și în soții lor.

— Spui că ai vrea să mergi la Giurgiu și dumneata, Hergă?

— Păi să vedeți, eu sînt cam din partea locului... Dintr-un sat la o azvîrlitură dă băț dă Giurgiu... îi răspunse, uitîndu-se în dreapta și în stînga, Hergă, pentru ca să vadă parcă dacă greșește vorbind.

— Ei, socot că ești tocmai omul care ne trebuie, dumneata și Damian... Și le spuse cum stă chestiunea asta cu patroanele...

Damian fu de părere că e foarte bine că s-au gîndit la orzari, că el îi cunoaște bine și sunt oameni de ispravă... A fost tot ceea ce a spus în seara aceea...

Altfel, între oameni mai așa, tăcea ca un mut. Toma fu de părere că n-ar strica să meargă și el, căci îi cunoaște bine pe turci și îi știe gata să încurce din nimic lucrurile.

★

Îi conduse pe musafiri pînă la poartă și apoi, fiindcă era răcoare, se duse în sufragerie. Erau acum toți frații la masă... Venise și Maria cu unul din copii; bărbatu-său avea să vie mai tîrziu. Vroiau să-l sărbătorească, să-l asculte pe Nicu, întors dintr-o călătorie atît de dorită de mulți dintre ei, într-un oraș care domină continentele și e socotit printre cele mai frumoase din lume... Erau bucuroși și de micile daruri aduse... Nicu nu uitase pe nimeni și faimosul „Bazar” era plin de fleacuri ieftine, dar tare frumoase...

Încercaseră să mănînce în grădină, dar venea o adiere rece, pătrunzătoare...

— A plouat la munte... vesti Maria, gătindu-și băiatul care, răsfățat de Tița, cutreierase grădina și se cățărase în copaci... Mi-a trimis vorbă Geanoglu că a plouat bine.

Ar fi vrut să rămîie în doi, cu Costache, mai tîrziu, ca să-l puie la curent cu înțelegerea de la Constantinopol

și să-l convingă să meargă la Rîureni, ca să-l înștiințeze
și pe Magheru. Acum, de la plecarea lui Arăpilă, nu mai
avea pe nimeni cu adevărat aproape de inima lui de re-
voluționar, pe lângă el. Îl durea inima simțindu-l pe Cos-
5 tache puțin înstreinat de el. Îl simțea ros de o ascunsă
amărăciune împotriva lui. Fuseseră împreună la „Frăția”
și în zilele revoluționare, și în mod firesc fratele mai
mare ar fi vrut să fie el în primul plan, dar pe când fra-
tele mai mic devenise inima și mintea revoluției, fratele
10 mai mare nu vedea în tot ceea ce se întâmplase decât că
„Nicu” era în guvern, iar el abia izbutise, după trecere
de timp, să fie numit director al Departamentului Fi-
nanțelor. Ținea cu orice preț să se afirme, uneori în
contrazicere cu indicațiile și dorința vădită a fratelui
15 mai tânăr. Se simțea parcă jignit și de faptul că, împo-
triva ordinii obicinuite, Nicu devenise oarecum șeful
familiei. S-a văzut asta mai ales în primăvară, când se
întorsese de la Paris, din supărarea pe care o arătase,
fără să cruțe pe nimeni, când descoperise că Barbu nu
20 fusese ținut cu severitate în friu. După ce încă din
școală fratele mai mic nu cam dădea pe la clasă și cu-
treiera, înhăitat cu o seamă de băiețandri de vârsta lui,
maidanele Bucureștilor, jucând arșice, țurca și poarca,
după ce făcuseră bătăi cu pietre de la mahala la ma-
25 hala, „turci și români”, ceea ce cu măsură făcuseră și
frații mai mari, dealtfel, ca mai toți copiii din Bucu-
rești, începuse mai târziu să colinde balurile mascate și
să facă scandaluri împreună cu feciorul lui Dobrovici
și alții... Se făcuse un flăcău cam osos și înalt, dar
30 altfel slab de piept, acum când devenise și el major.
Întors după doi ani, Nicu își dădu seama că dacă Barbu
nu e ținut din scurt, o să le aducă multe necazuri și o
să-și zădărnicească viața. Îl făcu să-i simtă autoritatea
din cele dintâi zile. Și, ceea ce nu izbutiseră ceilalți ai
35 casei, izbutise acest frate, cu vorba tăioasă și inima
caldă... Barbu, care nu asculta de nimeni, nici chiar de
Costache, care avea vreo doisprezece ani mai mult
decît el, nu mai ieșea acum din vorba lui Nicu... Ca
40 să-l încerce, acesta îl trimise prin iulie într-o inspecție
administrativă la Buzău, Rîmnic și Focșani. Spre sur-
prinderea tuturor, Barbu trimisese de acolo rapoarte

sub formă de scrisori foarte interesante. Bălcescu fu foarte măgulit cînd auzi că fratele lui e lăudat de unii membri ai guvernului, și Barbu, simțind mulțumirea fratelui, se devotă și el revoluției.

5 Erau acum toți trei în odaia cu sofale a lui Nicu, așteptînd să li se aducă din nou cafele.

— Ascultă, Costache, e nevoie să pleci numaidecît din București.

10 — Unde? Întrebă acesta, mai curînd neplăcut surprins.

— La Rîureni, la Magheru...

— Am prea mult de lucru la oficiul meu... și ochii mari ai fratelui mai mare se crispară puțin. Iritat fără sens, vedea în dorința lui Nicu mai curînd un ordin...

15 Nu pot pleca acum din București.

— Nu vrei să mă trimiți pe mine? Întrebă plin de îndoială Barbu, lăsînd ceașca de cafea jos.

20 Nu, era prea tînăr, nu destul de copt pentru asta... Altceva avea el în minte... Se gîndea că ar fi fost bine ca fratele mai mare să rămîie pe lîngă Magheru. Să-l ajute să formeze acolo un alt guvern, căci Fuad sosise la Giurgiu și zilele guvernului din București erau numărate... În orice caz, el, Bălcescu, nu va mai părăsi Bucureștii și desigur nimeni din guvern, căci asta ar

25 îndurera poporul.

Dar asta e prea mult, prea complicat pentru un tinerel ca Barbu... Și pe urmă, mai era și problema organizării financiare a taberii de la Rîureni, a statului care urma să se înființeze acolo. Era prea mult pentru

30 Barbu, se va mai gîndi...

★

35 Deivos se codi mult înainte de a se duce să-l vadă chiar în noaptea aceea pe Tudor Fărșerotu... Nu că nu se plimba ca în curte la el pe toată ulițele Bucureștilor, noaptea, dar își zice că e nepotrivit să scoli din somn la miezul nopții un om de peste optzeci de ani și să-i dai de lucru așa pe neașteptate. Dar lucrurile se petrecură mai ușor decît își închipuise căpitanul nostru... N-a apucat să bată în poartă decît o dată, încet,

aşa de încercare, că a şi văzut la capătul curţii că-i o arătare albicoasă şi auzi întrebarea seacă, supărată :

— Hei, cine e acolo ?

5 Bătrînul, chinuit de un fel de mîncărime a pielii, adormea greu, de obicei după miezul nopţii, şi se trezea odată cu zorile...

Se chinuia noaptea atît de mult, că uneori găsea că moartea întîrzie prea mult. Îl dureau oasele şi nu mai ştia pe ce parte să doarmă... „Bătrîneţe, haine grele...”
10 murmura adesea amărît cu cerbicia lui ştiută, înfrîntă acum.

Cînd îl cunosc pe cel care-l căuta, îi deschise poarta şi, aflînd că are să-i spuie ceva de taină, îl pofti după el în odaia curată.

15 Era lumină destulă, deşi pîlpîitoare, de la o candelă aşezată în colţul dinspre răsărit, sub icoana îmbrăcată în argint a Maicii Domnului...

Deivos îi spuse, ocolind cu teamă parcă, despre ce e vorba... Îi trebuie oameni de nădejde, cu căruţele lor,
20 ca să aducă de la Giurgiu patroane pentru oştirile ţării... Oameni care să aibă curajul să înfrunte moartea...

Bătrînul ascultă îndelungă vreme, cu cele două perechi de sprîncene cărunte încruntate...

— O să ai oamenii, domnule... n-avea nici o grijă !
25 O să meargă Voicu, gineri-miu... Cu cine o să meargă, nu ştiu... Asta o să-l întrebăm pe el, dar de bună seamă că o să meargă.

— Bine, dar trebuie să-i întrebaţi, să-i spuneţi despre ce e vorba...

30 — Nu te supăra... Ai mei nu zic niciodată „nu“, dacă eu zic „da“... Vorbesc de feciorii şi de ginerii mei... că de alţii, deh !... nu văd de ce mi-ar asculta cuvîntu... De-aia, ca să ne spună el dacă mai poate găsi oameni, o să trimit ucenicii să-l cheme numaidecît... Îi trimit pă
35 amîndoi, cu bîtele, ca să nu-i sfîşie cîinii !

— Crezi, neică Tudore, că o să vie chiar în noaptea asta ?

— De ce să nu vie... Ce ? Delea Veche e la capătul pămîntului ?... Vine numaidecît... Pînă atunci, dacă
40 eşti cumva obosit, mai lungeşte-te pe patu ăsta şi culcă-te, ori dacă nu, o să ne aşezăm aşa de-a curmezişu

și să mai stăm puțin de vorbă... Uite chiseaua cu dulceață-i colo... și donița cu apă în tindă...

5 Într-adevăr n-avură mult de stat de vorbă, căci când se auzi cocoșii cîntînd înțîia oară, Voicu se și auzi scuturîndu-și cizmele de praf în tindă. Era un bărbat negricios, cu ochi rotunzi, cu mustața ușor încăruntită, care șchioapăta, că fusese lovit de un cal năraș cu copita în genunchi și-i rămăsese piciorul drept înțepenit...

10 Deivos vru să-l dumirească despre ce e vorba... dar bătrînul morocănos îi luă vorba și-i spuse lui gineri-său pe șleau :

— Uite, mă băiete, despre ce e vorba... Ai să pleci astăzi chiar sau poate la noapte la Giurgiu să aduci de-acolo, cu căruța, niscai patroane, ori cum jenia le
15 mai zice... pentru oștire... Musai e să pleci ! Buclucul e că nu poți să pleci singur cu brașoveanca ta, auzi că mai au nevoie de încă vreo două-trei căruțe cu cai buni ca ai tăi. Cum facem ?

20 În lumina gâlbuie care pîlpîia mereu în candelă de argint, fața uscată a lui Voicu păru și mai osoasă, pentru că, gîndind, își strîngea fălcile.

— Păi dacă e musai, om pleca... Om găsi noi și oamenii care ne trebuie... Numai să ne spuneți mai de-a-proape despre ce e vorba ca să știm cum să potrivim
25 lucrurile.

— Vezi, măi băiete, că asta e mai greu... Mă gîndesc că n-ai să găsești așa ușor oamenii care-ți trebuie... Isprava asta e legată de primejdii mari... Dacă vă descoperă turcii, vă ciopîrțesc cu iataganele... Eu mă gîndeam să-l luați și pe Tase cu brișca lui...

30 Voicu își învîrtea pălăria în mîină ca să-și macine mai bine gîndurile. Pe urmă rosti hotărît :

— Asta nu e o piedică... Spuneți cîte brașovențe vă trebuie... Nu e nevoie de Tase, mergem numai noi, orzarii noștri...

35 — Spune căpitanu că trebuie în totul patru brașovențe...

— Patru zici ? Ei, patru le avem mîine, cînd vreți...
— Mîine după-amiază ?

40 — Mîine după-amiază... Da' io zic că n-ar fi rău să treacă domnu căpitan Deivos chiar mîine dimineață pă

la noi, prin Delea Veche... Zic, domnule căpitan, să
veniți așa către ceasurile nouă, cum se zice acum.... Până
atunci socot că io și orzarii mei vom fi gata dă drum.
Sau poate vreți să mergeți astă-seară, că aveți unde să
5 vă odihniți, un ceas, două, la noi acasă...

Deivos era foarte încurcat... Nu-l prea cunoștea pe-
acest ginere al Fărșerotului și i se păru că a luat lu-
crurile cam prea ușor.

— Uite ce e... În noaptea asta nu pot să vin, că mai
10 luăm cu noi niște tabaci și nu i-am vestit încă... Dar
miine către ceasurile nouă evropenești, vin negreșit...
Ar fi bine dacă am putea pleca așa pe înserate, ca să
cîștigăm timp, căci aceasta e o afacere care trebuie is-
prăvită fără șovăială și fără întârziere...

15 Se despărțiră înainte de cîntatul cocoșilor a doua
oară. Cerul de sfîrșit de vară era înalt, dar ici-colo în-
tunecat de umbre pufoase...

5 Timp de două săptămîni, [Frusinica ful] înjurată de boierii care-și aminteau acum că e fiica unei slugi, sfîșiată de clevetirile boieroaicelor care nu o mai scoteau, cînd vorbeau despre ea — și vorbeau de cîte ori se
10 înțîlneau două-trei la un loc — din „curtezană nerușinată“, spunînd cu dezgust că a făcut neamul românesc de rîs... În schimb, oriunde apărea în oraș, pe uliță ori în magazine, mulțimea se aduna în jurul ei, cu un soi de recunoștință pe care ea o simțea și care o făcea fericită.

15 Aflase că Nicolae Bălcescu s-a întors de la Țarigrad... Ar fi vrut ca el să afle totul, să afle ce mari servicii a făcut revoluției și ar fi dorit ca după ce el va ști de la alții, să se găsească față-n față cu ea, ca să asculte încîntată cuvintele lui de mulțumire, recunoștința lui de patriot.

20 Era acum mai tot timpul în cercurile revoluționare. Pe Cîmpia Libertății, clubul însuflețit de Rosetti și Brătianu ținea ședințe aproape în fiecare zi... Seara, ședințele se țineau în sala Adunării Obștești din Dealu Mitropoliei... Erau de fapt un soi de întruniri publice, aproape permanente... Aristia se afla acolo totdeauna, cînd Rosetti și Brătianu aveau să ia cuvîntul, cu un detașament
25 din Guarda Națională, să le dea onorul la venire...

Frusinica venea și ea. Mai cu seamă la ședințele de seară... Îi plăcea că era primită cu aclamații de cum intra pe ușe. Pe Bălcescu îl înțîlni a treia zi după ce el

se întorsese în București... Îl văzuse pe Pod de departe, în dreptul palatului... Opri cabrioleta, dete hăturile în mîna grăjdarului, îmbrăcat, cînd mergea cu ea, într-un soi de livrea, și alergă fericită înapoi, spre el... Bălcescu n-o văzuse și era foarte adîncit în gînduri... N-o văzu decît cînd ea, veselă, i se așează în față, tăindu-i drumul, ca la joacă de copii. Spre uimirea ei, el nu arată nici un fel de bucurie că o vede... Fu, din pricina asta, foarte încurcată... După ce o salută totuși și se opri, avu aerul că nu are să-i spuie nimic.

— Nicule, sunt bucuroasă că te văd... Îmi pare rău că ai lipsit din București... Știi că acum lupt și eu pentru revoluție...

Spusese asta cu un ton glumeț, dar gîndul era adînc și grav. O privi cu ochii ușor oblici, cu zîmbetul mai accentuat în colțul stîng al gurii, și îi spuse rece :

— Am auzit... Frusinicu... Și mi-a părut rău pentru tine... Cine te-a sfătuit, te-a sfătuit prost... Îmi pare rău că ai avut și tu un rol în mascarada aceea... Și încă un asemenea rol.

Ea încremeni, năucită...

— Cum asta?... Nu înțeleg nimic... Tu nu mai ești revoluționar ?

— Ba da... Numai vezi că aia pe care-ai slujit-o tu nu e revoluția adevărată... Ce fac locotenenții este o trădare a revluției... Și tu i-ai ajutat...

Frumoasa ei privire albastră se încruntă.

— Ești singurul care spui asta... Toți sunt de părere că Eliad, și Tell, și Golescu sunt adevărați patrioți.

— Cine toți ? Vrei să spui toți cei care sunt în jurul tău... Toți trei locotenenții au trădat revoluția numai ca să rămîna ei unde sunt... O privi din nou, tăios, cu zîmbetul în colțul gurii... Cu un ton batjocoritor : Ei te-au îndemnat să cîștigi bunăvoința turcului, pentru ei, cu farmecele tale ?

Acum ea vedea că el știe tot... Dar mai vedea și altceva. Ar fi vrut să-l lovească acolo, în plină lume... căci se și adunaseră un grup de gură-cască în jurul lor... Îl privi, întâia dată de cînd îl cunoștea, cu ură.

— Acum te cunosc cu adevărat... Ești lipsit de inimă... Bine spun cei ce te cunosc că ești rău... Că ești un îngîmfat... Tu... tu... mereu numai tu... Toți sunt niște proști și numai tu ai dreptate totdeauna... Numai
5 tu ești patriot... Noi ceilalți nu suntem nimic... Nu mai există alți patrioți decît tine... Eliade, Golescu, Tell, Rosetti, Brătianu nu știu nimic... Tu știi totul... Era atîta ciudă și atîta durere în vocea ei, de obicei cristalină, că devenise aproape aspră.

10 Bălcescu o privi cîtva timp, surprins, dar liniștit... Privirea lui, nuanțată de suris, părea să spuie lung, prelungit: Biata fată, ce prost a nimerit, și totuși e înduioșătoare această dorință a ei de a fi alături de
15 popor, mîndria ei de a fi fost necesară și de a fi fost de folos într-o împrejurare hotărîtoare... Gîndea acestea, dar nu le spunea cu vorbe... O privea numai și surîdea, cu surîsul accentuat în colțul gurii... Ea nu mai putu îndura tăcerea asta prelungită și dintr-o dată, cu
obrajii crîșpați, îi spuse rece :

20 — Bună ziua!... Cînd te vei schimba puțin, poate că ne vom înțelege... Îi repetă cu o voce mai moale acum : Bună ziua !

El îi puse mîna pe brațul, gol de la cot, pe care ea îl îndoise, încercînd să găsească un soi de sprijin într-un
25 colier de perle, care-i înfășura de trei ori gîtul.

— Nu mă voi schimba și nu ne vom înțelege niciodată, Frusinico !

Ea se întoarce și plecă fără să-l privească... El o urmări cu privirea înduioșată și cu surîsul în colțul
30 gurii.

Înainte de prînz, Deivos veni la palat și-l rugă pe Bălcescu să vie cu el în mahalaua Orzarilor... Trecură dincolo de Obor, după mahalaua Iancului, spre Delea, de pe atunci. Îi aștepta pe un cîmp, în jos de Dudești, patru brașoveni lungi, de încărcat bucate. La fiecare erau înhămați patru cai, doi lîngă oiște și doi rotași. Nevoile meseriei lor cereau cai voinici și orzarii izbutiseră o prăsilă corcită de cai de Don, cumpărați de la ofițerii ruși, care a durat apoi multă vreme... Fiecare brașoveancă avea doi oameni în cămăși cu arnici, peste nădragii vîrîți în cizme scurte și cu puști de-a curmezișul pieptului. Dar asta nu era nimic. În jurul brașovencilor mai erau vreo cincizeci de flăcăi, călări, cu puști peste umeri, toți în cămăși cu arnici roșii, ca niște uniforme peste nădragii vîrîți în cizme scurte, și care, de curînd, auziseră de tabăra lui Magheru și o țineau una și bună, că ei, cu caii și armele lor, să lupte alături de panduri.

20

*

După o noapte de gîndire, Bălcescu își luase inima în dinți și se hotărîse să-l trimită pe Barbu la Magheru... Nu avea pe altcineva... Altfel ar fi fost cu Costache decît cu copilul ăsta, dar, oricum, o scrisoare putea să ducă și un raport despre situația din tabără dovedise

162

că putea să-i facă. Îi mai dădu și o scrisoare către Axente Sever, care s-a supărat de întârzierea pusă de guvern în recunoașterea cetățeniei ardelenilor care luptă în revoluție, și a plecat la Sibiu. Să trimită Magheru
5 un călăreț pînă acolo, sau pe cine crede el, ca să-l aducă iar în București pe profesorul supărat.

Erau unsprezece inși în cele două brașoveni. Pe scîndura din față, pe care se puseseră velințe, ședeau la
10 înțîia dintre căruțe Deivos, Barbu și Voicu strașnicul, un orzar care făcuse drumul la Giurgiu, de cîteva sute de ori în viața lui, ducînd bucate la schelă. La căruța dinapoi erau Toma, Hergă, Damian, culcați în fin.

Se luaseră de fiecare brașoveancă șase cai, dintre care doi înaintași, fiindcă nu se știe anume ce greutate e
15 de adus. Orzarii erau cu de toți opt și aveau puștile ascunse în fin. Erau abia la Călugăreni cînd scăpătă soarele peste mlaștinile Neajlovului, căci nu putuseră pleca înainte de patru... Mai mult ghiciseră că a scăpat, că spre apus nu erau decît nori șterși de fum ro-
20 șiateci. Opriseră dincolo de sat, la hanul cel mare, care nu era chiar în drum, ci retras ceva mai la dreapta, înconjurat cu gard de salcîmi și printre ei tufe de spini. Clădirea era de zid, dar scundă, turtită toată de un larg acoperiș, învelit cu tablă, lucru destul de rar...
25 Avea un umbrar cu stîlpi de lemn, acoperit și el tot cu tablă. În bățutura din fața umbrarului, plină de balegă și de paie, erau dejugate cîteva care cu boi... Oamenii care nu adăpau vitele la puțul cu ciatură se cîsteau cu țoieri de țuică la o masă cu picioarele bătute în pămînt. Pe prispa cu parmalic vechi de lemn se odihneau
30 la masă, mîncînd cu o custură pepeni verzi, vreo cincisăse soldați care se ridicară și îl salutară împietriți pe Deivos.

Barbu intră înăuntru, dar în prăvălia joasă și întunecoasă mirosea a statut. Ceru să le scoată o masă
35 afară și să se dea ceva de băut. Cei mai tineri dintre orzari scoaseră căpestrele cailor, îi adăpară și le dădură ceva de ronțait... Merseseră zdravăn. Deivos se apropie de masa soldaților și întrebă pe un sergent bondoc și
40 ciupit de vărsat, pe care-l văzu între ei :

— Ce-i cu voi, mă.. de unde veniți ?

Sergentul rămase încremenit și apoi spuse, mai mult în șoaptă :

— Am fugit...

5 — Cum ați fugit ? de unde ați fugit ? întrebă Deivos, uimit și mînios.

— Dă la batalion, dă la Giurgiu...

— Cum ați fugit, mă nenorociților, și de ce ați fugit cu armele la voi...?

10 Cei veniți cu brașovencele erau acum toți în jurul celor șase soldați.

— Să vedeți, dom' căpitan, să vedeți... nu sîntem dă vină... Azi-noapte turcii au înconjurat batalionu, adică o companie, că nu era decît compania treia, a noastră, și i-a luat armele și pă toți, în frunte cu ofi-

15 țerii... că pă domn'maiur îl propriseră dă azi-dă-dimineață în lagăr, i-au închis în cazarmă cu santinele la poartă și dă jur împrejur. Noi eram în patrulă, și cînd am văzut cum stau lucrurile, am șters-o și nu ne-am mai apropiat dă cazarmă... Am pornitără spre București.

20 Deivos rămase încremenit, apoi strigă tot ca mai înainte :

— Nenorocitul, de ce n-ai spus asta de la început ?

Hangiu, ei, hangiu... Vino-ncoace !

25 Și cînd omul cît muntele se înfățișă, răcni la el :
— Trei chile de vin, auzi, numaidecît, să bem cu oamenii ăștia ai noștri... Văzu în fereastră atîrnînd niște pastramă uscată, scoartă... Pune și păstrăvii ăia la foc, că or fi oamenii flămînzi... Pune să facă o mămăligă...
Vezi să frigă bine pastrafa aia, că e pătată de muște.

30 Voicu se apropie și-i spuse la ureche :

— Domnule căpitan, avem de-alea și la noi, în lădițele de subt scîndura pe care stăm...

35 — Fugi de-aci, mă, ălea sunt rezervă... nu ne-atingem de ele cît timp găsim, pe unde umblăm, de-ale mîncării.

Erau acum optsprezece inși la masă și unii așezați pe pridvorul cam dărăpănat.

Soldații mîncău mămăligă cu pastramă, ca lupii...

40 Pastrama era sărată și de aceea goleau cîmile smălțuite dintr-o sorbitură.

Cînd veni din nou hangiu, cu umerii lați că de-abia încăpeau pe ușe, că îl chemase Deivos. Bălcescu se uită la el, se uită la Hergă și pe toți îi pufni rîsul... Era o năstrușnică întîmplare întîlnirea asta a doi uriași.

5 — E voinic, că altfel n-ar avea el curajul să ție han pe drumul ăsta bîntuit de hoți... Mai adu trei ocale de vin, mă... cum te cheamă ?

— Cum mă cheamă ?... Lumea îmi zice Căciulămare, da' mă cheamă Ignat...

10 — Aoleo, tu ești Căciulămare din banda lui Toporoi ? Mare hoțoman. Ai fost și la ocnă...

— Am fost... am fost dă toate... acum sînt doar cîrciumar. Am îmbătrînit, și-și arăta mustața groasă care începea să cărunțească.

15 — Pun capul că ești și gazdă de hoți...

După ce le arătase cum stau lucrurile în port și în oraș, sergentul pe care aflară că se numește Goagea Ștefănescu le spuse, ducînd cana la gură :

20 — Domnule căpitan, eu zic că nu e bine să mergeți cu asemenea cai în oraș. Vi-i rechiziționează turcii... prea sînt frumoși.

Caii, corcitură de Don cu cai de Bărăgan, erau bine îngrijiți, o frumusețe, și toți gîndiră că sergentul avea dreptate...

25 — Eu zic că nici dumneavoastră să nu mergeți așa în uniformă acolo... Cine știe ce să întîmplă.

Cei de față găsiră că sergentul a vorbit înțelept.

— Atunci, ce facem ? întrebă Barbu, neliniștit.

30 Chibzuiră îndelung și făcură un plan care li se păru cel mai potrivit... Deivos cu cei șase ostași vor merge cu brașovencile într-un sat vecin, chiar în satul din care era Hergă, care cunoștea acolo fiece potecă... și aveau să aștepte acolo... Toma, Hergă și Damian, care luase și cartonul tăiat cu foarfeca de la Deivos, aveau să ia niște care din sat și să plece a doua zi de dimineață la

35 Giurgiu, spunînd că sunt trimiși de jupînul lor cu aceste care să ridice butoaiele cu piatră acră.

*

40 Trăseseră brașovencile într-un zăvoi pe malul Dunării... Bălcescu, Deivos, Toma, Hergă și soldații, afară

- de doi duși în patrulă, încercară să doarmă în niște cocioabe vecine... dar nu putură... de purici și de grije. În zori, cînd cei trei se urcară în cele patru care închiriate scump în sat, ploua încet, o ploaie ușoară, dar rece,
- 5 de toamnă... Încărcaseră carele cu paie ca să spună că duc paie în lagărul turcilor. Așa cum fusese prevăzut, găsiră pe negustorii austriaci lîngă butoaie... Fură gata să preia patroanele, dar portul era păzit și le era teamă de orice încercare... Toma gîndi că ar merge treaba ușor
- 10 cu un ordin de la vreun ofițer mai mare turc... Hergă știa puțin turcește, dar îi era silă să vorbească... totuși, fu convins să meargă la comandantul garnizoanei și să-i spuie despre ce e vorba. Fabrica nu poate lucra fără piatră acră... Un ofițer tînăr, care era la o masă, fu de
- 15 părere că tot o s-o ia turcii la București, că o să aibă nevoie de ea... E mai bine s-o transporte acum ca să nu mai încurce drumul cu ea săptămîina viitoare. Dar bașciohodarul zaharelei, care auzi despre ce e vorba dintr-o odaie vecină, strigă de acolo că are și el nevoie de piatră
- 20 acră. Și, înalt, mustăcios și negru, se și ivi în ușe.
- Cîte butoaie sînt, mă ?
- Vreo cincizeci-șaizeci...
- Ei, jumătate mi le dați mie... ca să limpezesc apa de băut a ofițerilor... Mergi cu ei, tu, Ifrim... se întoarce
- 25 el către un subofițer, și aduci carele aici, la garnizoană... Celor trei li se înmuieră picioarele... Lui Toma îi veni și amețeală, se sprijini de un scaun.
- Am venit pă jos din București azi-noapte, îl lămurii Hergă pe ceauș... Azi am umblat după care prin
- 30 satele vecine.
- Mai odihniți-vă și, pînă la prînz, să fiți cu carele aci... Jumătate vi le las să le duceți la București.
- Se mai liniștiră cînd văzură că subofițerul, care merge cu ei, nu are altă armă decît centironul și spanga...
- 35 Pe ulițele orașului întîlniră puzderie de oaste turcească... O parte se îndrepta spre port, unde chiar la ceasul acela urma să sosească vaporul cu Fuad-pașa, plecat de duminică seara de la Galați.
- Eu zic că nici dracu nu se mai gîndește la noi,
- 40 spuse Damian cînd auzi cum stau lucrurile...

Intr-adevăr, garda portului, cunoscînd pe ceauș și luînd cunoștință de ordinul garnizoanei, le dăduse voie să încarce butoaiele... Pe Toma nu-l răbdă inima și se duse în port, unde, amestecat în mulțime, văzu totul... Regimente în uniformă albastră, franțuzești, dar cu fesuri, erau aliniate și stau drepti... Meterhaneaua cînta un marș legănat de cavalerie... Cînd vasul acostă, Fuad-pașa, care așteptase pe punte, coborî cu pas săltăreț, zvelt în tunică lui albastră, și se îndreptă spre Soleiman-pașa, care-l întîmpinase la debarcader. Fuad se opri în fața acestuia, puse un genunchi la pămînt și făcu de trei ori salamalec, fiindcă Soleiman-pașa era cumnatul sultanului... Numaidecît, ploaia care se oprise de vreun ceas, se porni din nou, acum mai întezită... Dunărea își trimetea șuvoaiele... valurile lovind malul... Dincolo de malul înalt, Ruscicul era învăluit în ceață. După ce toți pașii se suiră în calești și se îndreptară spre oraș, regimentele și cei de față se grăbiră să-și caute adăpost în oraș... Toma, care tot timpul trăsese cu ochii spre ai lui, văzu acum carele încărcate și se grăbi să le ajungă...

Damian, venindu-i cîțiva pași înainte, îi șopti:

— Acum e acum... E rost dă spînzurătoare, tăcuțule...

— Lasă, mă, că am mai văzut noi de-astea.

Hergă nu zise nimic. Avea numai ochii mari, verzi, cam nemișcați...

Forfoteala de pe drum le veni în ajutor... Hergă îndemnă oamenii s-o ia la stînga, spre tarlale... Cînd ceaușul văzu ocolul făcut de cele patru care, se arătă nedumerit.

— Luăm un drum mai ocolit, că nu putem merge pă drumu cel mare din pricina armatei... N-am ajunge altfel nici pînă seara...

Merșeră de-acum vreo* leghe, două, cînd Hergă se uită la Damian, care mergea puțin în urma turcului... Acesta îi prinse brațele deasupra coatelor, ca în niște clește de fier, căci deși mijlociu de statură, era tare ca fierul... În clipa aceea, cu palma întoarsă, Hergă îi prinse gura să-i sfărîme fălcile... Nu putu nici măcar să icnească. Turcul înțelese că n-are nici un rost să mai

lupte și așteptă resemnat să fie legat... Hergă, după ce îi luă spanga, îl întrebă pe turcește dacă să-i puie și căluș în gură sau nu... că, în orice caz, dacă țipă, îl înjunghie. Turcul se gândea că poate că întâlnesc vreo
5 patrulă și e mai bine pentru el să aibă căluș în gură, și făcu semn să-i puie căluș... Îi viriră deci o basma în gură, mototolindu-i și mustața, din prea mare grabă.

Toma alergă la brașovence, ca să vie mai repede înaintea carelor... În mai puțin de un ceas, cele o sută
10 de butoaie erau mutate, și caii voinici porniră cu ele și cu numeroșii însoțitori.

— Țin caii dumitale, neică Voicu?... întrebă cam îngrijorat Barbu, privind brașovencile încărcate cu vîrf, ba avînd fiecare destui oameni deasupra și pe de lături.

— Duc două chile de grîu ca nimica toată ; dacă tot
15 drumu e ca ăsta și nu se înmoaie prea rău, o scoatem la căpătîi...

— Uite ce e, fu de părere Deivos... Acum trebuie să facem o sfortare mai mare pînă cînd ne depărtăm de turci... De la Călugăreni încolo, noi ceilalți o să mer-
20 gem pe jos... dar acum trebuie să mergem repede și trebuie să avem și soldații cu noi...

Ploaia se oprise iar și poalele de ceață se tîrau peste lanurile de porumb, acum cam uscat, cu multe foi ră-
25 sucite. Se apropiau de pădurea cea mare. Hergă spuse că știe și un drum mai ferit, dar că nu știe dacă e bun pentru niște căruțe atît de încărcate...

— Nu, pe drumul cel mare, hotărî Deivos... Armele încărcate... Scoateți și furcile voastre din fîn, le spuse
30 orzarilor, ciupindu-și mustața scurtă, retezată.

Trecură printr-un sat cam în goană, cu ochii în patru... Ar fi vrut să trimită o patrulă călare înainte, dar le era teamă să nu slăbească puterea cailor rămași în ham.

35 — Ce-o fi... o fi... spuse și Barbu, închinîndu-se.

Drumul mare nu era un drum, firește, ci o împletire și o despletire de făgașuri de roată, pe o lățime de pogan, cum se împletesc și se despletesc șivoaiele unui rîu în albia lui.

40 Chiar aproape de Călugăreni întîlniră o patrulă turcească, care venea pe jos, mîinind o cireadă de boi,

într-un nor de praf care se ridica pînă la cer... Nu
prea văzură nici unii, nici alții mare lucru... La han
opriră caii și hotărîră să se odihnească cel puțin un
ceas... Îl dezlegară și pe turc și-l poftiră la masă, subt
5 umbrar. Pusese ră două posturi pe drum spre București,
într-un stejar singuratec, cu vedere bună spre Giurgiu.

Cînd să plece, Deivos îi întinse turcului un galben
împăratec. Acesta îl luă... dar după ce se gîndi, fră-
mîntîndu-și mustața neagră ca tăciunele, le spuse că
10 nu e de ajuns să-l lase legat de mîini pe marginea dru-
mului, dar că ar fi bine să-i tragă și un glonț în braț,
în carne moale... că a mai avut gloanțe în el... nu se
teme de asta... nu doare cine știe ce... altfel îi e teamă
că n-o să fie crezut... Îi e mai frică de pedeapsă decît
15 de glonț... Cînd să-i satisfacă dorința, turcul se răz-
gîndi... Mai bine să-i mai dea încă patru galbeni... unul
are să-l păstreze el, că e prea puțin un galben numai,
și trei are să-i dea în mod cinstit ceașului, ca să scape
de pedeapsă... Deivos se sfătui cu ceilalți și găsiră că
20 se poate face și așa.

Se luminase puțin... spre miazăzi norii ascundeau cu
totul însă soarele palid.

— S-a luminat a ploaie... Asta ține o săptămînă, se
scărpină în cap Voicu, cu ciudă.

25 — Lasă, mă omule, că e grozavă pentru cîmp, îl
mustră prietenește Toma... Să pot face arăturile...

Porniră mai întîi brașovencile, apoi cei ce veneau pe
jos. Abia intrară în sat cînd se ivi în depărtare un nor
de praf, căci ploaia cu întreruperi nu înmuiase pămîn-
30 tul uscat de secetă.

Cu cît mergeau spre București, cu atît praful scădea
și pămîntul devenea tot mai noroios. Înainte de a ieși
din Călugăreni întîlniră o mare mulțime de oameni re-
vărsată peste cîmp, care se strîmta ca să pătrundă în
35 sat... În mijloc erau cîteva calești, dar Barbu și Deivos
nu văzură cine era nume în calești, căci erau coșurile
ridicate din pricina ploii... Oamenii din popor, care
mergeau în picioarele goale, cu opincile și papucii atîr-
nați pe umeri, și micii negustori pusese ră sumane și saci
40 făcute glugi în cap... Unii dintre negustori purtau și un
soi de umbrele bătoase.

Brașovencile înaintau cu greu... mai mult se opreau.
— Sunteți mulți, mă oameni buni? întrebă Deivos
pe un negustor care se lupta din greu cu noroiul... căci
ulița satului se desfundase cu totul.

5 Omul dădu la o parte pînza [de] pe bețe, care era un
fel de umbrelă.

— Sîntem ca la cinci mii. Mergem să cerem Costi-
tuția de la Fuad... Dumneavoastră dă unde veniți?...

10 — De la Giurgiu... Fuad a debarcat azi-dimineață...
Cum e vremea la București?

— Plouă dă ieri dimineață întruna... Noroc, răs-
punse omul la semnul cu mîna al lui Deivos.

Întîlniră, după ce ieșiră din sat și coborau după dîm-
bul Neajlovului, altă ceată de cîteva sute de oameni,
15 cu căruțe și calești în mijlocul ei. Acum văzură și o
mulțime de școlari mai în vîrstă... Drumul era mai
ușor, căci erau pe cîmp și nu mai era atît de mult noroi.
Într-o caleașcă cu coșul ridicat, recunoscură totuși pe
20 Moșoiu, fostul prefect de poliție, și pe arhitectul Melic,
cu care schimbară cîteva vorbe. Oamenii mîncau din-
tr-un coșuleț așezat între ei, în caleașcă, hartane de pui.
Se arătară bucuroși cînd li se spuse că a sosit Fuad încă
de azi-dimineață.

O bună bucată din drum nu mai întîlniră decît răz-
25 leți rămași în urmă, dar la Copăceni au trebuit să aș-
tepte un ceas aproape ca să poată trece podul peste
Argeș, căci prin vad nu aveau curajul chirigiii din pri-
cina poverii și, pe deasupra, rîul părea crescut. Acum
trecură nenumărate căruțe și calești, cum și multe sute
30 de oameni pe jos. Ploaia mai stătuse puțin și soarele,
care pornea spre apus, lumina albicios norii... Nu era
însă mai mult de două, două și jumătate. Nici o nă-
dejde că vremea se va îndrepta... Dintr-o droșcă mare
li se făcu semn să se oprească. Era Nicolae Goleșcu,
35 care fusese pus la curent de către ceilalți miniștri de
încercarea lui Deivos de a scoate de sub nasul turcilor
cîteva zeci de mii de cartușe... Lîngă el era un bărbat
lung, deșirat, cu cioc... Era cumnatu-său, Racovitză.

— Deivos, îi strigă Goleșcu, cu o voce de vînător.
40 Le-ai scos?

Întrebarea era de prisos, căci brașovencile erau încărcate, dar caimacamul dorea mai mult o confirmare, atât de năstrușnică i se părea întâmplarea.

5 Deivos îi arată brașovencile, zîmbind și făcu un semn cu mîna.

— O sută de butoiașe.

— *Mais c'est fou... Venez que je vous embrasse tous...*

10 Deivos și Barbu coboară în timp ce Nicolae Goleșcu, cu bărbița lui roșcată, coborî și el surîzător. Îi îmbrățișe pe amîndoi.

— Ia dă tolba aceea, măi Dimitrios, să cinstim cu oamenii aceștia... Scoase din tolba de vînător o sticlă mare de coniac franțuzesc și două păhărele ca degetarele... Ța nu e pandurul Ța al lui Bălcescu ? A fost și el cu voi ?

15 — Toma a văzut pe Fuad, la debarcader, de la zece pași, îi spuse Barbu... L-a văzut cum a pus genunchiul jos, înaintea lui Soleiman, și a făcut trei salamalecuri.

20 Nicolae Goleșcu fu foarte impresionat de acest amănunt și-l chemă pe Toma, întinzîndu-i degetarul de coniac... Se bucură, fiindcă se împrietenise bine de tot cu Soleiman, așa încît era mai mult la Giurgiu decît la București. Pe Soleiman îl amuza nespus acest bărbat roșcat și vioi, care, într-o excelentă franțuzească, povestea cele mai năzdrăvane anecdote... Era singurul lucru care-l mai amuza în acest oraș prăfuros, unde nu avea în jurul său oameni cu care să stea de vorbă, fără să-și piardă ceva din demnitate.

30 — Cred că în trei ore suntem la Giurgiu... E timp destul... E mai bine să las oamenii să ajungă înaintea mea... Hai, încă un păhărel de fiecare.

★

35 A plouat toată noaptea, dar Barbu a dormit tun... Îl istoviseră noaptea nedormită și emoțiile drumului. Pe la zece seara, cînd s-a întors de la Palatul Administrativ, după ce arătase în consiliu cum s-au petrecut lucrurile, Bălcescu, văzîndu-l cum doarme, palid de oboseală, nu l-a mai sculat, deși nu se mai sătura ascultînd întâmplarea de la Giurgiu și dorind și alte amă-

- nunte... A mâncat repede două ouă fierte și puțină friptură... schimbînd cîteva cuvinte cu Tița, care era și ea mîndră de isprava lui Barbu, și acum se pregătea să-i scrie mamă-sii, la Bălcești, căci Barbu avea să treacă și pe la Bălcești, care erau cale de o poștă cel mult de Rîureni, și să-i trimită zahăr și untdelemn, de care scria că are nevoie acolo... Costache nu venise... Mîncă seara în familia logodnicei lui și nu venea decît către miezul nopții.
- 10 Bălcescu scrisese o lungă scrisoare lui Magheru, anunțîndu-l că zilele acestea speră să-i trimită încă două sute de puști, afară de cele două sute pe care i le trimite odată cu patroanele, din cele 800, care se găsesc în rezervă în Dealu Spirii. Îl ruga să-i scrie neapărat o scrisoare, întîi amical, lui Tell, căci este bine ca să-l aibă mai curînd prieten al partidei lor decît dușman. E convins că o scrisoare a lui Magheru l-ar impresiona mult... E drept că pe aci au început intrigile... Tocmai din cercurile reacționare vine acum acuzația că trimiterea celor
- 15 șase tunuri, a cavaleriei și a infanteriei la Rîureni, constituie o trădare față de bucureșteni, căci slăbește forțele de rezistență („au devenit și rezistenți ! stimate prietene...”) ale capitalei. Îl rugă să transmită la Sibii scrisoarea către Axente Sever, care s-a supărat că profesorii ardeleni au fost încetățeniți după multe șovăiri și numai pe bază de cereri individuale... Speră să-l înduplece să se întoarcă, fiindcă e mare nevoie de el la București. Îl sfătuiește pe Magheru să constituie neapărat alt guvern acolo, în cazul cînd ei, cei din București, vor fi arestați.

*

- Din pricina ploii, care nu mai conținește, numărul brașovencilor a fost sporit, deși, scoțîndu-se piatra acră din butoiașe, erau acum mai ușoare... Mai trebuiau pe
- 35 urmă patru căruțe pentru cele două sute de arme... Toată noaptea se lucra la desfacerea butoiașelor ca să se scoată piatra acră... Nu se putură ridica armele decît aproape de prînz cînd, în sfîrșit, totul fu gata... În afară de Deivos și Bălcescu, pentru care se găsi acum o caleașcă, nu mai mergeau acum decît orzarii...

- Cînd Bălcescu văzu la capul Podului Mogoșoaiei, pe locul unde fusese moara de vînt, dărîmată acum, înșirate cele opt brașovențe, înconjurată de cei cincizeci de orzari călăreți, care mergeau să întărească tabăra lui Magheru, avu un fior de mulțumire și mîndrie... Ploua întruna, dar nimeni nu se sinchisise de asta. Orzarii aveau ipingele cu glugi zdravene și pusese ră peste brașovențe pînzele groase de cîneapă, cu care făceau chervanele... Era hotărît că nu vor călători mai mult de șase ore pe zi ca să se poată odihni noaptea și oamenii și caii... Barbu fu încărcat cu scrisori către administratori și zapcii, ca să dea tot sprijinul lor convoiului... Deivos, care nu dormise toată noaptea, era totuși plin de voie bună...
- 15 Tell fusese convins să vină și el pe la zece, cînd se puseră în mișcare brașovencile...
- E frumos, spuse el, și-ți înțeleg bucuria, frate Bălcescule, dar ce înseamnă încărcătura asta pentru Magheru... Abia patru-cinci cartușe de fiecare luptător.
- 20 — Bune și astea, frate Tell... Și să ne ajute Dumnezeu să-i mai trimitem și altele.

Plecați joi din București, după ce au mas noaptea din-
tîi la Vadu Rău, a doua noapte pe drum au petrecut-o
la Pitești. Acum merg de-a lungul văii Bîscovului. Caii
5 sunt odihniți și flăcăii plini de voie bună...

Ploaia a stat și a ieșit din nou soarele, cam fără pu-
tere, dar luminos, într-un cer senin. Urcă pe deasupra
Cotmenei, dincolo de Argeș... Căruțele puternice au
subt încărcătura de fîn și cojocărie ascunse butoiașele
10 cu praf de pușcă... Flăcăii sunt plini de voie bună și le
arde de glume... Sunt și țănoși, nevoie mare, gătiți cu
flori galbene de arnică la pălărie; călăreții n-au pin-
teni, dar cînd trec pe lîngă fete, prin sate, își bat ca-
rîmbul cizmelor scurte cu biciușca.

— Unde vă duceți, maică ? îi întrebă o bătrînă, din-
tr-o ceată de oameni cu care ei merg alături la pas,
căci urcă dealul, pe drumul ocolit.

Un flăcău cu mustața zburlită ca o lăcustă, acope-
rindu-i buza doar în dreptul nasului, îi răspunde glu-
meț :

— Păi lumea zice că se lasă cu răzbel mare din partea
turcului... Noi mergem să ținem tabăra la Rîureni... Nu
vii și dumneata ? Hai sus în șea, lîngă mîine, măicuță...

Bătrîna îl privește surîzînd din toate încrețiturile
ochilor mici.

— Hei, dumneata să fii sănătos și să-i bați pă turci
și fără babe ca mine.

Toți rîd.

— I-o spuseși, măculiță...

— Hei, să vă ție Dumnezeu, maică...

5 Mai încolo, cînd brașovencile urcau chiar spinarea dealului, întîlniră cîteva pîlcuri de bărbați mergînd pe jos... Sunt de pe Argeș și de pe la Cîmpulung, chiar și din jos de pe Călmățui... Unii au coase, alții topoare... mulți au pistoale... vreo doi-trei sușanele. Îi vād pe că-
răuși și pe călăreți trecîndu-le țațoș înainte.

— La Magheru, fraților ?

10 — Da, la Rîureni, le răspunde flăcăul cu mustața cea zburlită ca lăcusta.

Dar un mucalit de pe jos strigă după el :

— Măi, să nu omoriți toți turcii pînă nu venim și noi, mă !

15 Un bărbat îndesat, roșcovan la față, jucînd pe un cal roib, întoarce capul rîzînd :

— Turci, vă lăsăm, dar pilaf, nu...

Unul e mai îndrăzneț :

20 — Da' pă noi nu vreți să ne luați în căruța aia, mă ploscarilor ? Căci călăreții au ploștile la ei, ca la drum lung.

Omul cu mustața neagră, de pe cal, știe că nu poate să fie primit nimeni în căruță.

25 — Auzi, pihotă, vrea să meargă în căruță... și o pornesc la trap iar, că au trecut dealul.

★

30 Au trecut Oltul aproape de Călimănești, fiindcă de la Tigveni în sus li s-a spus că pe acolo e mai ușor, că e podul umblător mai bun pentru căruțele lor încărcate... Au luat-o deci la stînga în jos, pe lunca rîului... Merg la pas, căci caii le sunt obosiți...

35 Se apropie de miezul nopții și se întrebă de vor mai găsi, în afară de santinele, cu cine să vorbească în tabără și cine să-i ajute să-și găsească un loc potrivit pentru mas noaptea... Sunt cam obosiți de cinci zile de drum.

★

Cînd are de lucru mu't și trebuie să lucreze și noaptea, Magheru doarme și el în tabără, nu la Troian, un-

de-și are locuința. I s-a pus un pat de campanie într-o odaie, în care-i e biroul lui, o masă mare de brad, acoperită cu pînza de cînepă... În odaie are un dulap de stejar afumat și o ladă grea, ferecată în fier, cu două
5 lacăte zdrene. Aci își ține solda oamenilor, cîteva lucruri mai de preț și arhiva lui personală, căci are condei ușor și-i place să scrie scrisori, pe care le păstrează în copie, și primește de asemenea multe scrisori... Îi place și viața de tabără... Cu batalionul lui de
10 panduri a stat aproape un an de zile numai în cort, ori în bordei în 1828... Dormea mai bine numai cînd era poftit de generalul rus, pe lîngă care era atașat batalionul lui, ori cînd avea tabăra lîngă Cerneți, unde era ca la el acasă... Știe cît de bucuroși sunt pandurii cînd
15 comandantul lor duce aceeași viață ca ei... Toate cele patru odăi ale acestei case dărăpănate au fost reparate pe dinăuntru de meșteri din tabără chiar... S-au pus încuietore puternice, că știe că pretutindeni mișună spionii... Îi s-a făcut un pichet de pază... Pivnița mare
20 s-a curățat bine, s-a pietruit, s-a cătrănit... Aci se țin acum lăzile cu patroane, iarba de pușcă în butoaie și fitiluri, ca și bombele de tun, care s-au trimis din București... Cine vede dărăpănătura asta, care pînă acum o lună era părăsită în marginea tîrgului, nu bănuie că
25 înăuntru e cîntărlaria unei armate, chiar dacă deasupra ei e un steag tricolor mare, și în fața ceardacului, parcă priponit, este un soldat de sentinelă... Acum tot cîmpul din fața ei este plin de barăci, căci la 8 septembrie, aci are loc, de două sute de ani mereu, cel mai mare bîlci din Țara Românească. Sunt ceasurile unu din
30 noapte... Se plimbă prin odaie dictînd lui Turnavitu scrisori către administratorii ce'or opt județe, pe care Locotenența le-a pus sub cîrmuirea lui și din care, îndeosebi, prin oamenii săi, își recrutează oastea... Niculae
35 Marghiloman, comandir al batalionului de panduri din Mehedinți, adormise îmbrăcat pe patul de campanie al comandantului, căci făcuse două zile manevre cu batalionul său înspre Brezoi... Pe la 8 seara, abia venise. Toate cele șase batalioane de panduri și compania de
40 dorobanți sunt trimiși în manevre, căci cîmpul va fi

ocupat de bîciul anual. Nae îi era cunoscut de mult lui Magheru și el cunoștea bine multă lume din Oltenia.

— Nae, hei, Nae, îl deșteptă cu blîndețe căpitanul general... Ați scris pentru cele 40 de mii de oca de porumb lui X, Y, la Teleorman? Spunea că au și pornit...
5 Nu le văd în tabără.

Nae Marghiloman se frecă la ochi speriat.

— Ațipisem puțin...

— Ai dormit binișor; nu-i nimic... Dar spune ce e
10 cu porumbul ăla...

— Avem mare nevoie, și deși spune că e pornit de-o săptămînă... A pornit înainte o căprărie din că'ăreții ăia orzari, din București... Mi se pare că este o încurcătură cu plata. Ei așteaptă să plătim noi.

— Păi, amicul meu, noi plătim... a venit azi un decret al Locotenenței, care lămurește și asta. Turnavitu...
15 fii te rog bun și dă-i decretul să-l cetească... S-a sporit solda pandurilor.

Nae Marghiloman s-a trezit de-a binelea... Vestea
20 îl bucura, căci oamenii erau cam nemulțumiți. E în picioare, lîngă masă, și citește nerăbdător :

„...Locotenența decretă :

Art. 1. Lefile dorobanților ce s-au luat de către d. căpitan-general Magheru, precum și a căprarilor lor, se vor plăti din cu-
25 tiile satelor pe toate zilele ce se vor afla ei în slujbă.

Art. 2. Lefile pandurilor și a voluntirilor, pe vreme ce se vor afla ei sub steaguri, se vor plăti de către d. căpitan-general Magheru din sumele ce-i sînt răspunse sau i se va mai răspunde de
acum înainte, răspunzîndu-i-se cîte 12 lei de fiecare pe lună.

30 Art. 3. Adaosul lefilor căprarilor se va plăti de asemenea de d. general Magheru, din aceleași sume.

Art. 4. Adaosul de cîte una sută lei pe lună la tîștii dorobanților, pe cîtă vreme vor fi în slujbă, li se va plăti asemenea de d. general Magheru.

35 Art. 5. Îndestularea hranei pandurilor, voluntirilor și dorobanților, precum și a cailor lor, se va răspunde asemenea de d. Magheru...”

Nae Marghiloman a înțeles, dar tot e nemulțumit. Capul lui mare, ca de cal, cu ochii mici, cu o mustață
40 întoarsă în jos, caută spre general.

- Dar bani ? Bani ne-au trimis ? De unde plătim ?
Turnavitu clătină din cap, căci știe ce spune.
- Ne-au venit ieri trei mii de galbeni.
- Atunci e bine... Dar cine a adus banii ?
- 5 — Trei călăreți trimiși de Telh
- Domnule general... Mai este o cestiune destul de afurisită.. Ploaia de alaltăieri ne-a năucit, zău. Cei mai mulți oameni ai noștri dorm pe câmp... că șatre'e nu ajung nici pe sfert, iar în târg și chiar la Ocnele Mari
- 10 nu-i putem trimite de câte ori amenință ploaia.
- Ei și ?
- Am scris o scrisoare, în numele dumneavoastră, secretarului județului... O am în buzunar... Dați-mi voie s-o cetesc.
- 15 Magheru mîngîie mătasa tricoloră a drapelului înfipt în pedestalul de lemn din colț, ascultînd.

„...Amice,

- Privește timpul cel înfiorător — asta era alaltăieri — ploaia cea căzîndă din norii cei negri... imaginează-ți acum pe frații
- 20 noștri, soldați, ce stau în câmp deschis, neavînd decît cerul de acoperiș, care varsă ploaie... Amice, toate astea sînt cauzate de d. subadministrator... Așadar, ești invitat ca în același moment ce vei primi aceasta, să-l ridici și să-l îndatorezi strașnic, și cu orîșice mijloace vei ști, mîine în orele matinale, să se afle aci
- 25 cu care cu fin, lemne, trestie și toate cele necesare pentru facerea unei sute de baragane...”

- Bun, scrie-i și de pîine... Ne trebuie mai de dimineață... Și să fie așa cum e ordinul, o oca cînstită de pîine pentru fiecare soldat.
- 30 Turnavitu are și el de adăogat ceva :
- Domnule comandant, dorobanții și pandurii au adus, așa cum au fost vestiți, cîte o că'dare de fiecare căprărie, pentru gătitul mîncării. Dar volintirii care au venit singuri n-au știut... Și acum e greu... Să ni se trimiță, cu plată, firește, și vreo cincizeci de căldări...
- 35 Bune și astea...
- Acum, Nae, dumneata du-te și te culcă... eu mai lucrez cu Turnavitu...
- Acesta lasă condeil jos și, rîzînd respectuos, cu ochii
- 40 în lături, întreabă :

— Nu-i arătați, domnule comandir, scrisoarea franțuzului ăla ?

— Da... da... răspunde înveselit Magheru și se duce la dulap. Am pus-o subț lacăt, să nu se piardă cumva...
5 Ia cetește aci.

Dintr-un teanc scoase petecul de hîrtie care era învăluit într-altul pecetluit :

„«Dreptate, Frăție»

Domnule General,

10 Subscrisul am servit doisprezece ani în miliție, am fost în două bătălii, subț comanda lui Napoleon și a lui Ludovic, doi generali ai Franței. Și pentru norocitele mele izbînzii, am și atestaturi de ondروفітер, dar pentru că acum mă aflu în faimoasa Valachie și pentru că am mare zel de a fi între progresiții ei soldați, rog
15 pe domnia-voastră de a fi primit și eu între bravii d-tale soldați, în ce calitate te vei milostivi domnia-ta, mai vîrtos, căci eu știu și să comandez. Totdeauna, te mai rog ca să binevoiți, cu întoarcerea aducătorului, să mă onorați cu o ordonanță din parte-vă, spre răspuns, ca să scriu ce urmare să fac.

20 Salutare și frăție,

Guy François

Islaz“

Marghiloman rămase cu gura căscată de uimire.

— A luptat subț Napoleon ? Ce vîrstă să aibă ?
25 ...Optzeci de ani ?

— Dar chiar dacă ar fi născut în 1790, tot putea să ia parte la cîteva bătălii de-ale lui Napoleon... Eu de altceva mă mir, de altceva. Ce-o fi căutînd la Islaz ? Trebuie să fie în țară de multă vreme, căci văd că știu, cît de cît românește.

30 — Domnule general, scrieți-i să vie... Om găsi noi ceva și pentru el.

— Îi scrie Turnavitu, chiar azi... Vreau să-l cunosc și eu... Acum du-te la culcare, căci trebuie să-mi termin
35 astă-seară corespondența. E ceasul douăsprezece trecute...

Marghiloman a plecat spre ușe, dar se întoarse cu capul său osos, nedumerit...

— Domnule general, dacă scrieți lui Tell, mai cereți neapărat patroane... Cele douăzeci de mii trimise săptămîna trecută, cu roatele de infanterie și cu artileria, nu ne dau decît patru focuri cel mult de om.

5 — Mai avem praful luat de la facerea drumului de piatră printre stînci de la Ciîneni. Mai sunt și cele două mii de testele cu fuzaicuri. Dar, firește, nu ajung... Le scriu în fiecă zi, dealtfel...

10 Magheru s-a așezat, pe gînduri, la masa de brad, acoperită cu pînză de cînepă... Toată ziua este frămîntat de gînduri. O armată nu se poate improviza decît într-o țară de mari meșteșuguri și manufacturi... Aci totul e greu. Oameni sunt, dar dacă-i aduni în tabără, trebuie să-i hrănești, să-i adăpostești... A trebuit să

15 trimiță înapoi acasă aproape douăzeci de mii de oameni. Nu sunt arme... Nu va fi nutreț pentru cai... De aceea a cerut ca dorobanții ce i se trimit — două-trei mii din efectivul fiecărui district — să nu vie călări decît cei cu cai voinici și sănătoși... I-ar trebui și un

20 doctor, căci pe felcerul împrumutat de Pleșoianu, acum comandantul Regimentului I de la Craiova, trebuie să-l trimită înapoi, la regiment... Îi e nespusă frică să nu se ivească vreo molimă...

A intrat sergentul dejurnă pe cancelarie...

25 — Să trăiți, domnule comandant... Au venit niște căruțe și un domn ofițer din București... I-am spus că nu dormiți și întreabă dacă poate să vie la dumneavoastră.

— Turnavitu, vezi despre ce e vorba...

30 Își caută ochelarii, își aranjează hîrtia de scris, caută o pană ascuțită... Vrea să-i scrie el însuși lui Fuad, arătîndu-i că face o greșală de neiertat dacă trece de Giurgiu... E bine să deschizi ochii cuiva mai bine din vreme... Turcii sunt blegi... nu cunosc bine situația din

35 Principat. Scrisoarea nu o dictează. O scrie el personal.

Turnavitu a intrat cu fața lui dulceagă și negricioasă, cu mustața moale și mățasoasă, înflorit de bucurie.

— Domnule căpitan-general... încă douăzeci de mii de patroane ! Deivos și Barbu Bălcescu, uite-i, au venit

40 cu ele...

Pe fața atît de domoală și egală a generalu'ui a înflorit același surîs... O grije în scădere... E deci nădejde să vie în fiecare săptămînă cîte ceva din București.

— Deivos, îmi pare tare bine că te văd... Ce faci ?

5 Tot la pompieri ești ?

Deivos se întunecă la față, căci e o problemă dureroasă pentru el... Se simte umilit că e scos din regimentele de linie.

10 Barbu, înalt, cu nasul puternic, se uită cu admirație la acest om înalt, a cărui vitejie a devenit legendară... Nici el nu l-a cunoscut pe general, pînă acum, decît din auzite...

Magheru îl vede intimidat și se îndreaptă spre el.

15 — Bălcescu ? Rudă cumva cu acel mare bărbat Nicolae Bălcescu ?

— Barbu îi e recunoscător fratelui său pentru că acum, în fața generalului, se simte și el cineva.

— Sunt chiar fratele lui, domnule general.

20 — Atunci fii de două ori bine venit... Turnavitule, deșteaptă pe toți cei care n-au fost în manevre, culcă oamenii sub barăcile astea, care sunt gata... Două zile le putem folosi și noi...

Deivos nu pricepe și îl lămurește :

25 — De două sute de ani, cel mai mare bîlci din țările românești se ține aci, pe cîmpia aceasta imensă de la Rîureni... N-am putut și nici n-am vrut să-l amînăm anul acesta... N-am fi putut vesti oamenii... care și așa au făcut pregătiri. Ba poate ne vom folosi și noi cu ceva... Turnavitule, adu-ne ceva să ospătăm pe prietenii
30 noștri, că or fi rupți de foame... Generalul nu se mai gîndește că la vîrsta lui încă o noapte nedormită, cînd te scoli de dimineață, e lucru de neîngăduit... dar e dornic să afle mai curînd vești din București...

Către prînz, ploaia stătuse din nou. Norii pufoși și fumurii se luminară din nou către prînz, de o resfrîngere palidă a unui soare care nu se vedea...

- 5 Bă'cescu, ieșind de la Palatul Administrativ, trecu prin dreptul prăvăliilor bisericii Kretzulescu și, prin gangul din mijloc, intră în curtea bisericii, ca să ajungă lîngă casa cea veche, de lîngă Cișmigiu, unde acum era instalat Divanul apelativ... Aci îl poftise ministrul drep-
10 tății, Ion Cîmpineanu, ca să-i arate niște dosare înfățișate Divanului, care cuprindeau zapise vechi de mai bine de două sute de ani.

★

- 15 Între biserică și clădirea Tribunalului era unul din marile tîrguri săptămînale ale orașului... Veneau aci cu carele, ori cu coșuri, mai ales sâtenii de pe drumul Tîrgoviștei, și cei dinspre Butimanu și Pașcani, aducînd mărfuri pentru mahalagiii din această parte a orașului. Biserica lui Trerea Brezoianu era înconjurată de tarabe
20 joase cu brînză și făină, cu ouă și păsări legate de picioare și culcate unele lîngă altele... Fructele, mormane de prune, struguri și mere erau puse pe velnițe nu prea curate... Chiar în fața bisericii erau cinci-șase tarabe una lîngă alta, cu ceară, lumînări de ceară și ulce'e cu miere.
25 Dar cea mai multă marfă se vindea de-a dreptul din carele pe roți înalte, cărora li se scotea codîrla și erau

astfel transformate într-un fel de tarabe. Lîngă o asemenea căruță, înconjurată de cumpărători, întâlnește pe [Theodor Văcărescu]¹, care vrea să profite de chilipir. Se vede că săteanul îngrozit să se mai ducă iar cu marfa în car acasă scăzuse prețul, vindea aproape cu toptanul... Lumea lăsase celelalte căruțe și acum era bătăie pe pepenii de aci. Nevasta săteanului privea speriată această năvală și din cînd în cînd striga la cîte un ias, care după ce încercase ca toată lumea pepenele strîngîndu-l în palme și apoi între genunchi, ca să vadă dacă pîrîie, își făcea socoteala că, dată fiind înghesuiala, ar putea să plece fără să plătească. Între cei care încercau pepenii aceștia chilipir, Bălcescu recunoscuse, în giubeaua lui de pambriu verde, tocit, lustruită de vechime, pe marele logofăt Theodor Văcărescu, poreclit Furtună, din pricina caracterului său exploziv, fostul candidat la domnie și fost caimacam în iunie... Omul era reputat pentru cinstea sa profesională, pentru tăișul replicilor sale, dar și pentru o cumplită avariție... Pe orice vreme, ieșea în piață ca să controleze prețurile pe care i le punea în socoteală vîtaful curții... Barba ca de țap îi era lînoasă, parcă mîncată de molii.

— Cît costă ăsta ? întrebă femeia din căruță, după ce strînse cît putu în palmele lui uscate un pepene lunguieț verde-albicios.

— Pepenoaia aia sîrbească este patru parale, boierule... sîru mîna...

— Patru parale ? Hoților... tîlharilor... da' ce... i-ai adus de la Țarigrad ? Auzi, o buruiănă... patru parale...?

Pe Bălcescu, plin de voie bună de două ceasuri de la plecarea convoiului spre Rîureni, îl pufni rîsul. Deodată începu din nou să cadă o ploaie măruntă și deasă... Oamenii din jurul căruțelor începură să se risipească înspre numeroasele cîrciumi cu umbrare mari, care înconjurau maidanul tîrgului și care aveau afară grătare pe care sfîrîiau pastramă și cîrnați. Cea mai mare dintre cîrciumi era spre Hanul lui Filaret, unde sus, pe rîpă, se

¹ În manuscris : „X“. La transcriere, fără îndoială, Camil Petrescu ar fi precizat numele personajului, la care se referă cîteva rînduri mai jos (n. ed.).

puseseră temeliile Teatrului Național, care se vedeau de aci crescute de doi coți de la pământ... Erau ziduri groase de doi pași, acum parcă părăsite, și lângă ele stive de cărămizi, care începuseră să se împrăștie.

- 5 După ce străbătu niște coridoare goale, vechi, cu dușumeaua aproape putredă, Bălcescu urcă o scară de lemn întoarsă la mijloc spre catul de sus, tot atît de veche, tocită și putredă... Într-un mare birou în care pătrunsese, îi ieși înainte cu un mers țeapăn, sprijinit
- 10 în baston, fostul colonel, cu fața uscată și cu un surîs nedefinit, oarecum amical... Ion Cîmpineanu era un mare dezamăgit : moștenitor al unei averi imense, intrat în armată cu gradul de maior, deputat și fruntaș al Partidei Naționale, bucurîndu-se, după întemeierea „Filarmoniceii” cu Eliade, de o mare popularitate, exilat,
- 15 apoi arestat, făcuse o mare greșală, de a-și arăta prea pe față pofta de domnie. După ce căzu în fața lui Bibescu, fu necontenit suspectat că prin nepotul său, Ion Ghica, suspectat și acesta din această pricină, umblă după scaunul domnesc... Bănuitori, cei de la „Frăția”, nu-l primiseră printre căzuși. Cînd Guvernul provizoriu fugi la 29 iunie din București, el făcu a doua greșală, de a primi să facă parte din noul guvern, care
- 20 însă nici nu apucă să se constituie... Cînd Ion Brătianu, care se specializase în alcătuirea de liste ministeriale, făcu, în lipsa celor de la Rucăr, noul minister, jumătate reacționar, îl menținu pe I. Cîmpineanu la Departamentul Dreptății. Rămase acolo și după întoarcerea guvernului fugit și chiar după formarea Locotenenței...
- 25 Se simțea prost însă fiindcă reacționarii îl urau socotindu-l demagog, iar revoluționarii îl bănuiau că are gînduri lăaturalnice, și-l țineau în umbră.
- 30

- Răsfoind dosarele Divanului, cu vreo săptămînă înainte, dăduse de hîrtoagele unui proces care dura de două
- 35 generații și între aceste hîrtoage unele întăriri de danie vechi de mai bine de două sute de ani. Socoti că e un bun prilej ca să facă plăcere acestui revoluționar intransigent, al cărui cuvînt era atît de însemnat în revoluție, chiar dacă era combătut. Cîmpineanu îl prețuia personal
- 40 ca istoric pe Bălcescu și știa cît prețuiește acesta asemenea documente.

Îl pofti să șadă și, luînd de pe masă un c'opoțel, îl scutură ușor... Cînd intră aprodul îi dădu un petec de hîrtie, pe care însemnase numărul dosarului, și-l trimise la arhivă.

5 — E un document de acum aproape trei sute de ani, care cu siguranță că te va interesa...

— De-acum trei sute de ani! ?

10 — Da, din 1543... Alexandru Mircea-Voievod întărește spătarului Oprea și fratelui său jumătate din satele Filiași și Frășini... Ai să vezi...

Dar în locul aprodului trimis întră altul, gîfîind, un aprod de la Căimăcămie care întinse un petec de hîrtie scris în grabă de Eliade :

15 „Vino degrabă... S-a răscurat armata... ținem consiliu urgent... Te așteptăm.”

Au p'ecat amîndoi, deci, spre Palatul Administrativ, prin ploaie.

20 În sala consiliului nu erau decît vreo cinci inși... Eliade, Tell, Ion Brătianu, Costache Rosetti... Aflaseră că Mitropolia fusese înconjurată de ostașii revoltați... care amenințaseră pe Neofit, strigînd la el că nu se ține de cuvînt. Unul dintre ei, un sergent, i-a spus în numele tuturor ce vor. Mitropolitul a pus un secretar să ia însemnare și le-a spus că se va gîndi ce e de făcut... 25 Sergentul a spus, cu aprobarea celorlalți, că îi dă lui Neofit două ceasuri ca să îndrepte lucrurile și că peste două ceasuri se întoarce din nou.

— Mîna lui Odobescu, Solomon... scrișni din dinți Tell.

30 — Odobescu a fugit la Rusciuc, Solomon, dracu mai știe unde o fi... ridică Eliade mîinile spre tavan.

— Mai sunt destui reacționari lăsați de sămînță, fu de părere Bălcescu... Și, zău, nu era acum momentul pen- 35 tru o revoltă ostășească... V-am spus să desființați regi- mentul ăsta.

Pe masă era nota făcută de secretarul mitropolitului... Bălcescu o luă și citi foarte tulburat :

„1. Să ne mai împuțineze din slujbă.

2. Să ne mai mărească leafa și

3. Să ne mai dea din amoniție, adică : 2 perechi de pantaloni de flane pe an și 3 cămăși și cizme, idem, mantaua pe 2 ani, mondir, și pantaloni, asemenea, și șapcă pe un an.
4. Să ne scoată polcul pe graniță, după cum a fost pînă acum, fiindcă ședem de cinci ani tot în garnison.
5. Să ne dea drepturile adevărate, după Proclamația ce ni s-a dat, ca să ne putem și noi ajunge cu cei ce se află la casele lor.
6. Să ni se orînduiască șefi ca să ne mai putem veni în starea cea dintîi cu toată dețiplina ostășească.
7. Să lipsească ura poporului ce au asupra noastră, din pricina șefilor ce i-am avut, fiindcă noi destul în figură îngerească am răbdat de ne-au bătut și cu pietrele aicia în cazarmă."
- Ei, ce zici ? întrebă Eliade, cu un rînjete nervos, cînd văzu că Bălcescu a sfîrșit de cetit nota.
- Bălcescu, surprins și nedumerit, ridică din umeri :
- Văd că e cu totul altceva decît credeam. Nu vă supărați, dar cele mai multe din cererile lor mi se par îndreptățite.
- Îndreptățite ? întrebă Ion Brătianu, cu vocea lui ascuțită, acum și mai ridicată... Aci nu e scris, dar i-au cerut mitropolitului să-și ție făgăduiala din iulie, cînd i-a bătut poporul cu pietre și au predat artileria, de le-a spus Odobescu că vor avea rație de carne, de trei ori pe săptămîină...
- Și n-au dreptate ? Într-o țară bogată, căci țara e bogată, sătenii sunt săraci lipiți pămîntului, iar ostașii nu pot mîncă trei mese cu carne pe săptămîină, fiindcă toate bogățiile țării sunt în mîna cîtorva... Nu cer deloc lucruri imposibile... Ați văzut, cer singuri să fie mutați din București, căci aci simt ura poporului asupra lor din pricina foștilor lor șefi... Cer singuri întărirea disciplinei...
- Tell dintr-o dată se însenină la față :
- Fratele Bălcescu are dreptate... Trebuie să ne înțelegem cu ei... Mă duc numaidecît la cazarmă să stau de vorbă cu ei... Însă... Însă în timpul acesta dumneata, domnule Brătianu, adună Guardia sub arme... Vom vedea dacă sunt oameni de înțeles.

— Guardia o adun eu. Îl chem numaidecît pe Arisia; șeful poliției să meargă și el cu dumneata la cazarma...

- 5 Tell se duse la fereastră și făcu semn unei sentinele, care înțelese că trebuie să tragă la scară caleașca generalului.

★

- Toată noaptea s-au scurs prin ploaie cetele împrăștiate ale celor ce fuseseră la Giurgiu. Cei din popor, care răspundeau la orice chemare, fără să cerceteze mai de aproape, erau nemîncați și uzi leoarcă, dar plini de voie bună. Nicolae Golescu a sosit însă către opt seara, după ce a așteptat, scos din sărite, să i se facă loc la podul de la Copăceni... Drumul se desfundase și caleașca
10 înainta greu, căci nu aveau caii de schimb... La ședința de seară a consiliului tremura de enervare, nu putea sta la masă... Fuad, spunea el, s-a purtat ca un porc... Joi seara, după ce aclamase pe Soleiman, care răspunsese plin de căldură, mulțimea s-a îndreptat spre casa
20 care fusese mobilată din nou, anume pentru Fuad, din grija lui N. Golescu, pe care însă nici n-a vrut să-l primească. N-a primit nici delegația celor din București, dar cînd vuietul mulțimii s-a făcut prea puternic, a trimis vorbă că e prea obosit de drum și a apărut cîteva
25 clipe la fereastră...

- Nici n-ai spune că e un diplomat de carieră, atît de grobian s-a purtat... A doua zi l-am întîlnit în port, în momentul în care se îmbarca Soleiman. *Ah! quelle différence, mes chers amis... quelle différence... On re-*
30 *connaît tout de suite la race...* Soleiman m-a îmbrățișat, iar de pe vaporul cu care a plecat, mulțimea neconținut aclamațiilor mulțimii, iar cînd a fost ca la două sute de metri, tunul de pe vas a salutat cu salve... Fuad, negru la față, părea și mai înnegrit. Își mînca
35 parcă din barbă. M-am apropiat de Fuad, cerîndu-i o oră să stăm de vorbă... Știți ce mi-a răspuns? Că nu stă de vorbă cu nimeni, decît la București...

— Cînd pornește? întrebă Eliade, palid ca un mort.
— Azi... mîine... Asta o fi secret militar...

— Mîine chiar trebuie să organizăm o procesiune de preoți cu crucile în mînă și cu mitropolitul în frunte, care să-i ceară să nu intre în oraș... ci să pună tabără afară... Vă spun... asta e părerea mea... Vom face și o demonstrație a poporului fără arme, dar cerînd să se mențină Constituția.

Înainte de a se despărți mai dădură o publicație către sătenii clăcași, cerîndu-le din nou să facă arăturile de toamnă pe miriștele boierești...

CARTEA A DOUA

— Trebuie să mănânci, Nicule... Ție nu-ți poate fi îngăduit să-ți uiți de masă... Știi ce a spus doctorul Grunau. Dacă se poate să mănânci de patru-cinci ori pe zi... Ești tare slăbit... Ai nevoie de hrană.

5 În odaia de mîncare, masa pusă așteaptă de la ceasurile opt seara pînă la miezul nopții... Tița nu adoarme, ci lucrează, și cînd o răzbește somnul, moțăie în fotoliul capitonat... Nu se știe cînd vin cei doi frați acasă și
10 nici nu vin amîndoi odată... Ceea ce o îngrijorează cu deosebire este că tocmai acum cînd au început ploile acestea de toamnă, Nicu nu mănîncă aproape nimic, i-a pierit pofta cu desăvîrșire... A pus să i se încălzească odaia, ca să poată dormi cu fereastra deschisă, așa cum
15 a recomandat Grunau...

Cînd îl vede la masă, cu gîndul aiurea, obsedat, se gîndește să-i fie de folos altfel. Îi pune întrebări ca să-i ușureze frămîntarea lăuntrică :

— De unde ai venit atît de tîrziu ?

20 Răspunsul lui e scurt, sec :

— De la club.

Ea nu se descurajează... Pune alte întrebări :

— Ai vorbit și tu ?

— Nu...

25 Știa că nu-i place să vorbească la clubul de la Mitropolie, clubul „Regenerației“, unde în fiecare seară vorbesc ore întregi Brătianu și Rosetti... Vorbesc cu înflăcărare contra-pentru rezistență... Rezistență da, însă fără

arme... În timpul zilei, după-amiază, convoacă tot ei doi adunarea pe Cîmpul Libertății, unde „haranghează” mulțimea.

5 — Cine a vorbit... a fost lume multă ? întrebă ea, așezîndu-i dinainte friptura de pasăre rece și turnîndu-i în pahar vinul negru ; doctorul Grunau crede că vinul negru este o adevărată doctorie pentru bolnavii de piept.

10 — Brătianu și Rosetti... Lume destulă... Vezi, e plin de însușiri minunate acest popor, dar se lasă prea ușor păcălit... Tițo, e în tot orașul o fierbere de nedescris. Reacționarii s-au obrăznicit și au început să ție din nou adunări... Toată ziua trimit știri în tabăra turcească... Sunt niște nemernici spioni... De cînd au aflat de atitudinea arogantă a lui Faud, au devenit și ei îndrăzneți și aroganți. Mulțimea e zăpăcită... După ce ascultă discursurile de la Filaret, încălzită, o ia pe ulițele dintre vii, spre grădina Bellului, spre Giurgiu... Vor să întîmpine armatele turcești... dar fără să știe limpede ce e de făcut... Mîine, Brătianu a pus la cale altă năzbîtie... Ca să sperie pe turci sau Dumnezeu știe pe cine... mîine vor lua Arhondologia și Regulamentul de la Vornicie, le vor duce la Mitropolie, le vor pune pe un rug, vor cere lui Neofit să le afurisească și pe urmă le vor arde.

25 L-am întrebat, chiar adineaori la club : „Și la ce veți ajunge cu asta ? De ce crezi că vor fi turcii impresionați că ați ars Arhondologia... cînd toți cei care figurează în acest registru al rangurilor sunt lăsați liberi să se plimbe toată ziua în echipaje și să insulte grosolan

30 poporul...? De ce nu proclamați rezistența armată ? Ridicarea în masă ?...” Mi-a spus îngrozit : „Asta nu... ar însemna nimicirea țării...” Tițo, oamenii aceștia dau un iz de comedie acestei frumoase revoluții, care ar putea deveni măreață.

35 A mîncat totuși puțin piept de pasăre, a băut puțin vin și Tița e fericită.

— Nu mai știu nimic de panduru ăla și de-ai lui. Îmi place mult năzdrăvanul ăla de Hergă. N-au fost pe-aici... nu mi-au trimis vorbă... ?

40 — Nu, n-a fost nimeni... Dealtfel, și eu am fost mai toată ziua la Marghioala... Băiețașul este răcit... Are

ceva la urechi, căci aproape urlă de durere... I-am făcut o baie fierbinte la picioare și l-am frecat bine cu oțet de trandafiri... S-a mai potolit, parcă.

5 Când să se despartă, Nicu o roagă să-l scoale de dimineață, căci are de scris un articol pentru gazetă.

Țița îi fâgăduiește.

El totuși nu poate dormi... Se scoală, își pune antereul de casă, aprinde lampa cu petrol, închide fereastra și așterne febril pe hîrtie :

10 „Noi nu cunoaștem încă instrucțiunile noului comisar turc, ce sosi la Giurgiu și la a cărui întîmpinare purcese mai multe mii de oameni. Dar știm foarte bine că oricare ar fi întinderea acestor instrucții, nu poate să ne înspăimînte, fiindcă ne aflăm sub apărarea tractatelor lui Mircea și Vlad V, tractate ce ne dă dreptul la autonomie, tractate pe cari Înalta Poartă nu poate
15 să le arunce, fără a arunca asemenea și legătura ce ne ține de Imperiul Otoman...

20 ...Aceasta este părerea tuturor românilor, aceasta este voința a două milioane și jumătate de oameni, ce au manifestat-o și o vor manifesta la trebuință; în sfîrșit, acesta este glasul necesității unei nații, ce nimeni nu a supus-o cu sabia...”

25 Spera ca numărul acesta 25 din *Popolul suveran* va fi un număr bun... Ion Ionescu și-a luat sarcina să facă un „*compte-rendu*” de lucrarea Comisiei deputaților săteni și proprietari tot pentru acest număr.

30 Miercuri dimineață, Bălcescu se deșteaptă tot atît de obosit cum s-a culcat... N-a putut dormi... Se apropie clipele hotărîtoare ale vieții lui... De ieri de la prînz se știe că Fuad și Omer-pașa au început operațiile pentru ocuparea Bucureștilor și a țării întregi. Cîteva zeci de mici negustori au fugit cu căruțe și călări, cu ochiuri înaintea trupelor năvălitoare și, speriați, aduc știri neliniștitoare. În ultimele zile, turcii s-au purtat brutal
35 și fără omenie cu populația Giurgiului și a satelor... Au arestat trupa care mai rămăsese acolo, au rechiziționat tot... Au înconjurat cu trupe orașul ca să nu mai iasă și să nu mai intre nimeni... Au arestat multă lume... Bălcescu bănuiește totuși că negustorii fugiți

sunt oamenii turcilor, trimiși ca să bage spaima în cei
ce se gîndesc la rezistență. Dealtfel, se știe că zeci și
zeci de calești boierești au plecat spre Copăceni, făcînd
drumul dimpotrivă, ca să fie cu un ceas mai devreme
5 în tabăra învingătorilor... Și de aci va trage Omer-
pașa știrile militare care-l interesează îndeosebi. Va afla
că trupele de linie, tunurile și cavaleria au fost trimise
la Rîureni... Bineînțeles că n-ar fi avut nevoie deosebită
de acest surplus de știri... Încă de cînd era în guvern,
10 Bălcescu aflase că împărățiile vecine au în țară zeci și
sute de spioni. O mare parte dintre negustorii germani
stabiliți în ultima vreme sunt printre aceștia... O mare
parte dintre negustorii care lucrează cu Țarigradul sunt
ceea ce franțuzii numesc agenți dubli... Spionează pe
15 domni pentru Poartă și în același timp culeg prin oa-
menii lor din jurul marelui vizir știrile care-l intere-
sează pe domnitor.

Țița a băut încetisor în ușe ; el n-a auzit și cînd
intră cu o tavă pe care sunt ouă fierte, miere și jimblă,
20 îl vede privind îngrijorat pe fereastră.

— Azi nu plouă, Nicule ; cred că o să avem o zi
frumoasă... și pune tava pe masa de scris.

— Zi frumoasă... murmură fratele, greu adîncit în
gînduri...

25 Țița se supără cînd vede cana cea mare de porțelan
alb, pe care i-o pusese pe masă, plină cu lapte, ca să-l
bea, așa cum îi spusese Grunau, în timpul nopții, ne-
atînsă.

— Iar n-ai băut lapte ? Și, surîzînd cu duioșie, îl
30 ceartă : Nicule, nu-ți iubești patria... Altfel ai ține la
sănătatea ta care e prețioasă poporului român.

El vine surîzînd spre ea, își pironeste ochii mari și
pătrunzători asupra ei, îi pune mîna pe umăr și-i spune
scut, cu o voce care o cutremură :

35 — Țițo, turcii au pornit spre București.

Ea se clătină o clipă și-l privește înfiorată.

— Așadar, acum... Nicule, ce va fi ?

— Nu știu ce va fi, dar știu că sunt la o răspîntie
hotărîtoare a vieții mele... De va fi rezistență, voi pieri
40 luptînd... S-ar putea să fiu ucis de haimanalele din
slujba reacționarilor, care vor începe să asasineze pe

patrioți... Și de nu va fi nici una, nici alta, dacă turcii vor intra ușor în București, s-ar putea să-mi sfîrșesc viața întemnițat de ei. Cred că e ultima lună, poate ultima săptămînă în viața mea cînd mai văd străzile Bucureștilor, căsuța asta, odaia cu masa mea de scris... Nu le voi mai vedea după această săptămînă, probabil, niciodată...

Țița nu spuse nimic... Știe că Nicu n-are nevoie să fie încurajat... În ușoara lui tristețe e o hotărîre de fier și un curaj fără margini. Luciditatea asta a lui, în clipele grele, îi dă o măreție care tulbură pe cei din jurul său... Hotărîrea pe care el a luat-o încă de acum aproape zece ani, nimic nu o va putea schimba, dar asta nu-l împiedecă să vadă limpede, să refuze minciunile care ascund primejdiile și înșală asemeni unui rachiu la îndemîna oricui. Totuși ea îndură greu gîndul. I se înmoaie picioarele și se așează în fotelul îmbrăcat cu cîneapă vopsită verde... El se duce la masă, ia de acolo un plic...

— Ți-am scris aci, ție, azi-noapte, o scrisoare... Sora face un gest viu de protestare... Nu, nu spune nimic... Sunt cîteva gînduri pentru mama, pentru voi toți... Spun acolo și ce să faci cu hîrtiile care rămîn pe urma mea... Îmi pare rău că n-am scris decît două capitole, trei cu cel oarecum publicat din *Românii sub Mibai Vi-teazu*... Chiar azi tu adună și închide tot în lada din odaia de mîncare.

Țița vrea să vorbească... dar dintr-o dată chipul lui s-a schimbat:

— Nicule, nu știi cît aș vrea să-ți fiu de folos. Spune-mi tot ce trebuie să fac.

Era acum de o stranie veselie, dintr-o dată înviorat.

— Ai și făcut... Numai pentru că te am pe tine și pot vorbi cu tine așa cum vorbesc, am putut limpezi unele neguri din mine... să topesc unele îndoieli... E bine totuși să nu ai sentimentul că ești singur.

Ea vrea să spună ceva, îi e nesfîrșit recunoscătoare pentru că are nevoie de ea, dar el n-o lasă să vorbească... S-a dus la geam, privește o clipă și spune bărbătește :

— E într-adevăr o zi frumoasă, Tițo... Și rămase cu privirea împietrită pe fereastră...

Mirată, Tița se sculă din fotel și se duse să vadă la ce privește așa surprins.

5 Era Deivos, care cobora cu pelerina pe umeri dintr-o
birje oprită la poartă.

— S-a întors Deivos de la Rîureni... strigă emoționat și încântat. Vru să alerge să-i deschidă el însuși, dar își dete seama că nu e îmbrăcat.

10 — Ți deschid eu, pune ceva pe tine...

Într-o grabă o pereche de pantaloni, își puse o legătură la gât și-și încinse halatul-antereu. Nici nu-l lăsa să intre pe ușe bine, că-l întrebă, tumultuos :

— Cum a fost? Le-ai dus?

15 — Le-am dus... răspunse liniștit, dar laconic, celălalt.
O jumătate de oră a trebuit să-i povestească totul...

— Cum e tabăra?

— Frate Bălcescule, dacă am putea să-i dăm ceea ce trebuie, am avea acolo o armată puțin numeroasă, dar de neînving... E în tabără o pornire și un entuziasm de neînfrînt. Ti-am adus o scrisoare de la Barbu.

— Dă-mi-o încoace, de ce nu mi-o dai?

— Pentru că o jumătate de ceas m-ai năpădit cu întrebări. Am și o scrisoare a lui Magheru către Locotenență... Mi-a spus că mai întâi să ți-o dau s-o cetești dumneata și să te întreb dacă ești de părere ca s-o dau mai departe lui Tell. Mi-a dat-o nesigilată.

— Atunci nu te superi dacă o cetesc... Cred că ți-a arătat-o și dumitale, nu?

³⁰ — Da, eu o cunosc... Mi-a cetit-o la Rîureni... Ceva măsuri aspre... Ai să vezi...

Ți-a ceru voie să citească scrisoarea lui Barbu, în timp ce Bălcescu parcurgea nerăbdător scrisoarea lui Magheru.

35 „Din Cîmpul lui Traian

«Dreptate, Frăție»

Onorabilei Locotenente domnesci.

Subtînsemnatul... gîndesce... de a sa datorie a aduce aminte onorabilei Locotenente jurămîntul ce a făcut pentru păzirea inte-

grață a nouălor instituții. El socotește că nația, după ce cu mîhnire a văzut toate concesiile ce le-a făcut guvernul, de la 20 iulie pînă acum, nu va mai suferi deloc altele nouă...

5 ...El sfîrșește, invitînd pe onorabila Locotenență a nu se trage înaintea oricărei măsuri riguroase de natură a scăpa patria... Toate națiile cele mai civilizate, ne arată istoria, au proclamat în vremi grele ca ale noastre *legea marțială* spre înfrînarea vînzătorilor de patrie. Așadar, pentru ca veninul răilor să nu corupă sau pe vreunii din bravii noștri soldați, sau din popor, subînsemnatul crede că ar fi de neapărat ca *Legea marțială* să fie proclamată cît mai în grabă.

Salutare și frăție,
General-Căpitan al trupelor neregulate și inspectorul
Guardiei Naționale din toată România,

Gheorghe Magheru^a

15 Bălcescu răsuflă adînc, rămase un timp adîncit pe gînduri, apoi spuse ca pentru el însuși :

— E omul care ne trebuie !

Închise scrisoarea și o înmîină lui Deivos.

20 — Și pentru că mi-ai adus o veste bună, îți dau și eu o veste bună... A ieșit ieri mutarea dumitale de la comanda pompierilor, la comanda companiei a treia din Regimentul II.

25 Fața lui Deivos înflori de fericire... Niciodată n-a știut pentru ce a fost mutat din infanterie, la comanda pompierilor, dar a socotit asta ca o pedeapsă... și aștepta nerăbdător să se întoarcă la regiment... Nu prea avea prieteni și mulți colegi îl socoteau „grec intrigant“ și „fățarnic“, mai ales de cînd aflaseră că e membru al
30 „Frăției“, ei văzînd în asta doar o cale de cîștigat grade în armată... E probabil că superiorii lui au vrut în modul acesta să-l treacă pe un drum mort, cum au făcut și cu Dincă Bălșoiu, mutat și el la pompieri. Mai de ciudă, mai din pasiune, Deivos s-a apucat să facă o
35 strașnică militărie cu ofițerii și trupa pompierilor, în-sufliindu-le un spirit de curaj care să le tranforme numele de pompier, ca o poreclă, în renume.

— Și cine e mutat în locul meu, la comanda pompierilor ?

— Nu știu exact... Cred că un căpitan Zăgănescu.
— Frate Bălcescu, iartă-mă, am plecat... Am multe
de făcut astăzi... Vreau să predau comanda și să mă
5 prezint la regiment, chiar azi... Mă bucur că am să fiu
subt comanda lui Radu Golescu... Fratele lui Arăpila e
unul dintre bunii comandanți de oaste.

O mare bucurie îi făcu lui Bălcescu scrisoarea lui
Barbu¹. O citi și reciti cu nesaț...

„Minăstirea Traian

10 *Frate!*

Astă-noapte, pe la 3 ore după 12, am ajuns aci în tabăra
bravului nostru general-căpitan Magheru, pe care l-am găsit tare
sănătos. I-am comunicat totul ce mi se spusese asupra-mi a-i zice,
și fiți încredințați că toate acelea se vor executa cu mult mai
15 bine decât i se cere.

Se cere de la acest bărbat mult, însă ați pierdut din vedere
a-i da o de tot deplină putere asupra tuturor districtelor Ro-
mâniei.

Grăbiți dar a slobozi un decret cam într-acest chip :

20 «Locotenența domnească, avînd deplină încredere în persoana
d-lui general-căpitan Magheru, cunoscînd patriotismul său, pre-
țindînd caracterul și bravura sa, cu care s-au arătat și se arată
către patrie, decretă : că toți administratorii districtelor să-i dea
deplină ascultare și supunere la orișice întreprindere a sa sprijini-
25 toare a sacrei cauze a Românilor [fără a mai aștepta vreo altă
deslegare din partea Locotenenței...]»²

Gîndiți-vă bine, vedeți că fără aceasta nu poate omul a-și îm-
plini misiia sa, și grăbiți a o face.

30 Nu sînteți siliți a publica acest decret prin gazete, căci el tre-
buie a fi cunoscut numai de administratori și de dînsul.

Cum va putea el altminteri a-și face provizii de hrană și
zaharele...

35 ...La Pitesci am aranjat totul după cum mi s-a zis, și nă-
dăduiesc că vineri, cînd mă voi întoarce prin Pitesci, să găsesc

¹ Barbu Bălcescu ajunsese în tabăra lui Gh. Magheru în di-
mineața zilei de 8 septembrie 1848 (n. ed.).

² Omisiune în manuscris (cf. *Anul 1848*, IV, p. 261—262)
(n. ed.).

treaba bine pusă în lucrare, căci Christopolu este un brav băiat, măcar că n-are oameni devuați.

Unchiu-meu aflai că ar fi fost tare bolnav de răceală, dar că acum este bine și tare sănătos; întorcîndu-mă voi trece pe la Bălcesci ca să-l văz.

5 *Frate !...“*

10 ...Îl mișcă pînă la lacrimi acest „frate“ cald și plin, și simți o mîndrie nesfîrșită că fratele lui mai mic a găsit în această scrisoare tonul acesta bărbătesc, că scrie cu sentimentul unei răspunderi neobicinuite la el pînă acum și mai ales la vîrsta de douăzeci și trei de ani.

...fiți bravi și aveți curaj. Magheru va scăpa cauza noastră. Oh ! de ai vedea tu tabăra sa ! De ai vedea pe bravii săi panduri și dorobanți !...

15 ...Îngrijiiți a-i trimete puscile ce se vor fi dres, vorbește cu Tell întru aceasta.

Adio, frate [să ne vedem cu sănătate]¹, sărută pe mama, de va fi venit, și pe Tița.

Adio.

20 *B. Bălcescu*

P.S. Să se repeteze de către Ministerul Finanței porunci pentru a se plăti lefile la dorobanți, căci Magheru se împiedică de asemenea nenumărate plîngerii care îl vatămă rău.“

25 *

În dimineața de marți, mișcarea pe drumul Giurgiu-lui e mai zbuciumată decît oricînd... Cîteva zeci de negustori fugiți în căruțe și briști aduc știrea că turcii s-au pus în mișcare.

30 Au început operațiile pentru ocuparea Bucureștilor. Aproape o mie de oameni au ieșit pe Podu Beilîcului în sus să întîmpine armatele care se apropie.

*

35 — Tițo, n-aș fi crezut niciodată că haimanaua noastră iubită va deveni un bărbat atît de matur... Tu în-

¹ În manuscris cuvintele au fost omise (n. ed.).

țelegi, Tițo ? Dă instrucții și directive... Judecă oamenii și faptele.... și face asta tare frumos.

5 — Nicule, oricine poate izbuti la fel cu el, cu lumină împrumutată de la tine... E un satelit... Trebuie să mai așteptăm... Mi-e teamă că-și va pierde lumina cînd se va depărta de tine.

10 — Vei avea tu grija lui... Ah ! bună treabă ar face mama să mai întîrzie și mai mult... să nu vie în capitala asta asediată... Îmi vine să-i trimit pe cineva înainte, ca s-o împiedece... Strînge tot, Tițo... Fiecare ceas începînd de ieri intră în socoteală hotărîtor... Mă duc la gazetă... Trebuie să pregătim numărul 26, care apare sîmbătă...

★

15 Nu mai plouă, e drept, dar ulița e noroioasă... Soarele e albicios, luptă greu cu norii fumurii. E lumină, dar nimic nu face umbră și văzduhul este jos. Copacii picură cînd treci pe sub ei.

20 Bălcescu nu mai ia drumul obicinuit pe lîngă Biserica Amzei și prin spatele Bisericii Albe ca să iasă la metocul Episcopiei, căci nu se poate trece din pricina noroiului. Birji nu se prea văd libere. Cu ploaia au căutare. Va încerca să ocolească pe lîngă curtea cea mare cu duzi și frasini a unchilor Faca și să iasă pe
25 Podu Mogoșoaiei, unde e caldarîm și se poate merge pe jos. Ceea ce miră pe Pod este că toate prăvăliile sunt închise... Au obloanele de lemn trase și încuiate cu lăcăte...

30 La colțul de la Fîntîna Roșie, jos, o cîrciumă e deschisă pe jumătate parcă... De aci încolo, toate prăvăliile și-au tras marfa înăuntru... și au pus lăcăte și ele.

Din balcon de sus, la armenii cafegii, o fată tînră și un negustor bătrîn priveau mulțimea care se plimba pe Pod aproape ca în fiecare zi... dar în locul veseliei obicinuie, fețele sunt tăcute și nedumerite... Mai mult
35 se șoptește la ureche... Ca de obicei, în fața Palatului Administrativ și a Vorniciei așteaptă cîteva sute de oameni... În liniște.

Bătrînul giuvaergiu Haramenian, în antereu și cu șapcă pe cap, îl salută și parcă ar vrea să întrebe ceva, cu atîta neliniște, încît Bălcescu se oprește, dîndu-i mîna.

5 — Intră azi, domnule Bălcescu ?... Ce s-aude ?

— Nu știu... dar... nu știu... suntem un oraș asediat...

A trecut de bornele cu lanțuri ale Palatului Administrativ, reluînd pentru el însuși... ideea întîmplărilor de adineaori... Oraș asediat... Da... Asta e... Acum pe
10 strada e o lume imensă, dar nu e nici o înghesuială. Pînă și birjile merg la pas. La blănăria lui din prăvăliile de la față ale bisericii Kretzulescu, peste obloanele închise cu lacăt, Müller, neamțul, a pus un mare steag tricolor... Cofetăria de mai jos e deschisă, dar obloanele sunt mișcate și dezdoite, gata să se închidă...

15 — L-a ajuns din urmă Bolintineanu...

— Eram în cofetărie și te-am văzut trecînd... am alergat să te prind. Ce zici... intră azi ?

20 Bălcescu înghetează. Așa ușor ? Așa simplu... ? Dar nu răspunde nimic...

— Am fost și pe ulița Neamțească, pe Lipscani, pe strada Franceză : prăvăliile sunt închise și obloanele trase...

25 — Le e frică de turci ? Parcă turcii nu știu să spargă obloanele... ?

— De turci... de mahalagiii noștri... Șeful poliției, Ion Brătianu, i-a sfătuit să închidă... E o mare teamă de devastări... Mahalalele au năvălit spre centru. Ai cetit Proclamația lui Brătianu ?

30 — Și cum Bălcescu îl privea nedumerit, îl opri în dreptul caselor Oteteleșeanu ca să citească amîndoi Proclamația șefului poliției... Era pe un petec de hîrtie, cît o pagină de ceaslov, lipit pe ușa unei prăvălii cu ghete și cizme.

„Publicație

35

De la 11 Iunie și pînă astăzi, în toate manifestațiile noastre am dovedit că sîntem, mai mult decît totdeauna, aprinși de sentimentele cele mai vii de dragoste și de devotament pentru suzeranul nostru ; și fiindcă tot acele sentimente împăărălesc astăzi în inimile românilor de aceea vă invit pe toți deobște ca, la mani-

40

feasta ce vor să facă E[xcelenței]-S[ale] Fuad-Efendi, să nu poarte nimenea arme ; fiindcă acela ce se va dovedi că are arme asupra lui va fi privit cu drept cuvînt ca un cugetător de cevași crimă.

5

Şeful Poliției, I. C. Brătianu

Bălcescu murmură mai mult pentru el :

— Ar fi putut să ne scutească de asemenea prostie...

Umblau acum prin mijlocul străzii unde lumea era mai rară... Cînd ocoliră spre redacția *Popolului suve-*
10 *ran*, întîlniră și pe Bolliac... Venea și el la redacție.

— Bine c-ai venit, frate Bălcescule, că avem de vorbit.

— Despre ce să vorbim ?

— Ceva în legătură cu gazeta... O să vezi...
15 Se vedea lume multă și spre Hanul Șerban Cantacuzino. Bolintineanu îl întrebă zîmbind pe Bolliac :

— Ce zici de lumea asta ?

— Asta nu-i nimic... îi răspunse, privindu-l miop
20 poetul clăcașilor... Am auzit că pe Dealu Filaretului sunt zece mii de oameni care așteaptă să întîmpine pe turci... Ar trebui să mergem și noi pe acolo...

În sălile largi și joase ale fostei prăvălii, devenită sală de redacție, erau aproape mai toți colaboratorii *Popolului suveran*.

25 — Nimeni nu poate să stea în casă cînd nu știe ce se întîmplă pînă diseară...

— Vă înșelați... Sunt cîteva sute, poate cîteva mii de oameni care sapă în pivnițe ca să îngroape... Mulți fug spre mînaștiri... cu bani și giuvaerice... să le îngroape în păduri... Multora le e teamă că se va da foc orașului... De obicei, Grigore Alexandrescu nu face fraze atît de lungi și serioase, dar azi e tulburat și el.

— Cine, Gligore ? Cine să dea foc orașului ? întrebă mirat Bolliac. Ce interes au turcii să dea foc orașului ?

35 — Poate turcii... poate sătenii care au început să vină... Cum a spus poetul :

Aste case și palate
Aideți a le dărîma...

Bolliac, Bălcescu și Bolintineanu au trecut într-altă odaie, unde lucrează de obicei administratorul...

Chiar acum liniază niște coale de hîrtie.

5 — Ilie, adu articolul pe care vrea să-l puie Teulescu... Administratorul aduce un articol, cules gata, dat în corectură pe șpalt.

10 — Ascultă... Bolliac își caută ochelarii, nu-i găsește, îi dă foaia de hîrtie... Cetește... tu... că nu-mi găsesc ochelarii... Și-a sprijinit barba hirsută în palmă și așteaptă...

Bălcescu cetește, însă cetește în gînd... Articolul nu pare să aibă nimic neconvenabil în el.

„Pășirea armiei turcesci către Capitală trebuie să ne înspăimînteze ? Trebuie să ne întărite împotriva turcilor ?“

15 Și continua, arătînd binefacerile revoluției... Ar putea foarte bine să apară... A ajuns la ultimul aliniat... Îl cetește și e cuprins de mînie :

— „Români, fiți înțelepți și îngăduitori ! O mică imprudență ne va face să piîngem cu lacrimi de foc o patrie perdută, și libertatea de care ne bucurăm astăzi s-ar veșteji în mîinile noastre, ca o floare dalbă în mîna unui barbar.“

A rămas pe gînduri și iritarea îl cuprinde din tălpi pînă în creștet.

25 — E scris de Eliade... Îi cunosc stilul... Cine l-a adus ?

Administratorul se explică... se justifică...

— Nu știu cine l-a scris, dar l-a adus domnul Teulescu... Dacă nu publicăm articolul acesta, nu putem apărea... Suntem datori la tipografie și n-avem hîrtie...

30 Bălcescu își dă seama că a fost înșelat... A crezut că el conduce gazeta... că are cuvînt hotărîtor...

E mînios pe el însuși că a acceptat o direcție aparentă, echivocă... Foaia e a acelor care au fondat-o și care, acum cînd el nu mai e ministru ori secretar al guvernului... nu-l mai ascultă decît ca pe un redactor oarecare...

35 Aruncă foaia de șpalt pe masă și trecu furios dincolo... Privirea i s-a întunecat. Își pune pelerina mare,

neagră, pe umeri, își ia pălăria cu fund rotund și tare, cu marginile răsucite în sus.

— V-am salutat, domnilor ! Renunț la onoarea de a mai colabora la *Popolul suveran*, unde e suveran însă domnul Teulescu.

Toate privirile îl urmăriră încremenite...

Din nou pe Podu Mogoșoaiei se gîndește că n-are pe lîngă el pe nici unul dintre prietenii săi pe care se poate bizui... Arăpilă e la Paris, Iancu Ghica la Țari-grad, Magheru la Rîureni... Axente Sever a plecat fu-rios... E ceasul cel mai înalt al revoluției... Și cel mai greu... Și în ceasul acesta el este dezarmat... „Frăția“ s-a desfăcut și în locul ei e „Clubul Regenerației“. Nu mai are cuvînt în guvern... și la gazeta la care se refu- giase ca să poată lupta mai departe este lucrat de Eliade... Nu e lîngă el nici Toma Panduru... Nici Da- mian... Se va duce acasă și va trimite să-i cheme... Trebuie să-i vadă cu orice preț.

În odaia cu pământ pe jos, odaia zisă gătită, stau to-lăniți de-a curmezișul patului așternut cu țoale Hergă, Damian, Panait,¹ Simion... Pe lada de la fereastra dinspre curte, stau Toma și Filaret Mustea... Chiose s-a așezat pe un scaun cizmăresc cu trei picioare, lângă masa cu patru picioare de brad, de la fereastra dinspre ulița noroioasă... Nu vorbesc... Din cînd în cînd Chiose trece plosca de la om la om, dar afară de Hergă nimeni nu se prea îndeamnă la băutură... De ieri de dimineață, de cînd s-a auzit că turcii au pornit spre București, Hergă parcă nu mai e om... E toată ziua cu Chiose după el și cu plosca alături... Nu că bea cine știe ce — abia trage din cînd în cînd cîte un gît zdрав — și nici nu mai are răbdare să asculte cîntecele pe care Chiose abia le începe.

— Lasă-l, mă... lasă-l și pă ăsta...

Tace întruna încruntat și cînd vorbește, suduie... Cei-lalți tac și ei...

Intră Licsandra cu o tigaie mare cu carne friptă... Au tăiat porcul... La ce le mai trebuie porc acum dacă vin turcii...? A adus și un taler cu mămăligă fierbinte pe el.

¹ În manuscris: „Mihalache“, pe care, cum era și firesc, autorul l-a înlocuit mai departe cu *Panait*, reamintindu-și numele personajului, țăranul prieten cu Damian, așa cum apare în vol. I și II (n. ed.).

— Mai luați câte o îmbucătură... din asta... Mai prindeți inimă.

— Mai lasă-ne dracului și tu cu mîncarea ta... Dă asta ne arde acum... Și Hergă mai trage un gît din plosca crestată cu fierul înroșit, vopsită cu roșu și verde.

Femeia, cu ochii mirați, cu carnea voinică, a rămas în mijlocul odăii, încremenită, nedumerită... Umerii îi sunt largi, fața bălană, ochii mari, verzi, ca pruna verde. Nasul e puțin turtit și gura ca un măr roșu mușcat... Hergă parcă o vede înțîia dată și îl cuprinde iar nebunia... Se înfurie și ea...

— Eu ți-aduc să crăpi... și tu zbieri la mine... Ai căpiat!

Toma se gîndește... Bine i-a spus... De ieri, Hergă parcă a căpiat. Supărat pe el, caută să îndrepte lucrurile.

— Mulțumim frumos, femeie... Bine te-ai gîndit... Ilinca și Tincuța, cu fetița ei, sunt la Vadu Rău... date în grija nepoatei... O să nască acolo... Licsandra nici n-a vrut să audă... Nu vrea să se despartă de bărbat nici o zi măcar...

Mirosul de carne friptă și aburul mămăligii le-a făcut poftă la toți... Iau câte o bucătică... mai înting și cu cocoloși de mămăligă în untura încinsă din tigaie... Lui Simion, înalteea, îi e foame rău. Licsandru a făcut semn lui Chiose, care se duce cu bucata în gură să umple iar plosca...

— Ei, ce facem ? întreabă scurt Hergă.

Nu răspunde nimeni... Fiindcă nimeni nu știe ce e de făcut.

— Mergem iar în deal... să vedem... poate că vin azi, e în sfîrșit de părere Simion. Azi trebuie să fie și mai multă lume... A trecut și negustorime multă pã Podu Beilicului.

Hergă se întoarce furios spre Simion, care e lungit în stînga lui.

— Ce vrei să cătăm noi acolo, mă ? Ȑștia să duc să strige „ura“ turcului... să sărute cizmele ceaușilor... Ce vrei să cătăm noi acolo ? Eu sînt dă părere să ne as-

cundem pînă vii... ăi pă care turci i-om prinde răzleți, să-i scopim ca pă mascuri...

5 Toma își șterge domol mustața după ce a băut din ploscă... o dă lui Chiose s-o puie pe masa acoperită cu pînza de casă...

— Ei, și cu asta... ce-ai făcut, mă Licsandre? Ce folosește neamu după asta?

Hergă izbucnește furios:

10 — Neică Tomo, atunci spune ce să facem, dacă știi ce e dă făcut. Dacă nu, lasă-ne dracului cu ale noastre... Dumnezeu mamii lui de ungurean lu profesorul Axinte ăla, că tocma acum și-a găsit să să ducă în aia mă-sii la Sibii și să ne lase pă noi, tabacii, dă capu nostru... tocma acum cînd vin turcii... A sărit, așa fierbînd de

15 furie, în mijlocul odăii...

— Hai în deal... Hai să vedem ce-i acolo... Chiose, du-te la tăbăcărie și spune tabacilor să-și ia puștile și să vie în deal... Treci și pă la Răducanu Răstignitu... Spune-i să vie și măcelarii cu cuțitele lor.

20 Simion a sărit și el din pat și-și potrivește pistoalele la brîu.

— Ai auzit ce zice Brătianu... Să vie lumea fără arme...

25 — Ei, acum o să ne luăm după toți spîrcîiții... Să vie să-mi ia mie cuțitu dîn mîna că-l spintec ca pă un miel... Licsandro... o strigă pe nevastă în timp ce-și pune pe umeri un zăbun gros... Adă sacu ăla să-l pui în cap, dă ploaie, că eu, pînă nu vin turcii, nu mă mai întorc acasă.

30 Damian s-a sculat, gînditor, de pe pat, și își cercează pușca... Pe Hergă îl întărită liniștea lui...

— Da' ce, mă Damiene, tu ești mut... mă, dă n-ai scos o vorbă de alaltăieri.

Damian își mișcă pe gînduri mustăcioara de subt nas.

35 — Nu sînt mut... Haide.

Au ieșit toți în bătătură... Îl așteaptă acum pe Damian, care s-a dus să aducă niște țoale mai groase de pus pe ei.

40 — Măi Simioane, dă-mi și mie un pistol d-ăla, și tu ia o pușcă din ălea două ale lui Damian... că io cu o mîna nu pot trage decît cu pistolu.

Filaret Mustea a și ieșit pe poartă.

— Mă băieți, io mă duc să-mi iau barosu și viu cu țiganii mei... care cu ce-o avea.

— Bine, du-te... Chiose, în două ceasuri să-mi fii cu
5 tabacii și măcelării în deal... Să nu-ți uii cimpoiu.
Chiose se supără.

— Asta-i, o să-mi uit cimpoiu acum...

*

Ieșiră pe drumul noroios dintre vii, pe marginea că-
10 ruia rămasese o margină, lată de o palmă, de iarbă cu-
rată, unde nu călcau carele și căruțele... printre gardu-
rile vii de porumbe negre și măcieși cu bob roșu, de-a
dreptul în drumul cel mare al Giurgiului... Lume era
destulă... Poate ca la o mie de oameni între vii și gră-
15 dina Bellului, risipindu-se și peste miriștea de pe stînga
drumului... Păreau adunați în jurul unei case, căreia i
se vedea acoperișul de tablă... Făcură și ei la stînga
într-acolo... Erau mulți tîrgoveți, dar erau și țărani
mărginași cu zăbune peste cămașile cu rîuri roșii, bă-
20 gate în nădragi... Bragagii, cu donițele în mînă și tabla-
lele de gît, plăcintari cu tăvile rotunde așezate pe so-
bele tot atît de rotunde de tinichea înconjurau mulți-
mea, mulți olteni cu coșuri cu fructe, două căruțe cu
mere și poame, abia prididind cu vînzarea... Nu lipseau
25 nici zeci de copii de prin mahalale vecine, alergîndu-se
în picioarele goale prin noroi... Era parcă într-o zi de
sărbătoare pe maidanul cel mare al Filaretului, de-i zi-
ceau acum Cîmpul Libertății...

Străbătură prin mulțime spre umbrarul casei, care
30 părea miezul adunării, fiindcă părea mai mult o adu-
nare... Casa era o cîrciumă închisă, cu obloanele trase...
Cîrciumarul vînduse ieri, marți, tot ce avea de vîndut.
Subt umbrar erau mese cu picioarele bătute în pămînt...
Erau și două mese lungi, cu scaune, nedate la rindea,
35 mai la dreapta umbrarului. Se vîrîră printre oameni cum
putură, să vadă mai de-aproape despre ce e vorba... Su-
it pe una din mesele de afară, un slujbaş, după cite se pă-
rea de la ospelul comunal ori de la cine știe ce departa-
ment, vorbea celor de față cu o voce puternică, puțin

cam spartă... Era într-un gheroc scurt cu coadă, cu pantaloni în dungi aproape albe-negre, cu o pălărie rotundă ca o tichie tare... Era tot congestionat și cu ochii bulbucăți... Se vede că avea obicinuința să vorbească la club sau la nenumăratele adunări care se țineau pe Cîmpul Libertății... cu fraze scoase din gazetă.

— ...Atunci turcul o să zică... Va să zică vreți Constituție... Noi o să zicem : vrem Constituție... Cel mai sfînt pe lume... asta vrea poporul român. Trei luni sunt, fraților, de cînd glasul lui s-a auzit în toată lumea și majestatea-sa sultanul s-a încredințat că are un popol vasal credincios și turcii s-au convins... Da, s-au convins, fraților, că românii le sunt frați subț același părinte... Este, fraților ? Este ! Trei luni numele sultanului a fost glorificat... Ecseleția-sa Suleiman-pașa, marele celebru în arme și în consiliuri, cunoscut în Europa în lauda musulmanilor...

Atunci răsună o voce cam răgușită și aspră :

— Căz... mai dă-l în munie-sa pe Zoleiman ăsta !
Se auziră rîsete și toate privirile se întoarseră spre cel care suduise de mamă pe Soleiman, cumnatul sultanului... Era un om ca de cincizeci de ani, roșu la față, cu ochii fără gene, cu țeasta capului cheală și lucioasă ca un ou... De jur împrejurul ei, țeasta avea, parcă lipite în jurul ei, fire de păr bătoase și neegale, ca un păr de capră neagră... Era îmbrăcat într-o pelerină cu mîneți și-și ținea pălăria largă de tot alături, căci era așezat pe o masă și picioarele nu-i ajungeau pînă jos.

Hergă recunosc în mutra asta pe unul din profesorii cu care venea pe la ei, la tăbăcărie, Axente Sever... Se uită, înfiorat, să vadă dacă nu s-a întors cumva, dar nu văzu decît alți trei profesori, ungureni, cum le zicea el.

Oratorul își mușcă buza, aruncîndu-i omului chel o privire furioasă și încercă să-și reia cuvîntarea. Dar rîsetele nu se potoliseră de tot și el își pierdu șirul... începu să se bîlbîie...

— ...și augustul... Ecseleția-sa... sultanul Abdul Medjid Khan...

— Căz mai dă-l în munie-sa și pe sultanul Abdul Medjid Khan... se auzi din nou vocea răgușită și tăioasă a profesorului.

5 Acum lumea izbucni în hohote care nu se potoliră decît cînd tribunul poporului coborî de pe masă, încurcat, zăpăcit de tot.

— Apăi căz, mai bine să mai rostiiască o loază ghe-astea ghe-ale noastre... carevaș verzuri... Au de Cîrlova, au de Gligorie Aleczăndrescu, carele naiba o
10 fi numai să fie, căz tot patriotice să cheamă...

Se auzi o aprobare din grupul sătenilor, după port din jos, dinspre Oltenița.

— Dară... dară...

— Apăi, mă loazelor, no că care o să gheclămați,
15 mă rog vouă, ca să vă contîmple populus nost.... No că zi-i tu... Vazîlescule!

Cu cei trei profesori ardeleni de la Sfîntul Sava erau și vreo treizeci de elevi de-ai lor. Cel numit Vasilescu, un flăcăiandru foarte înalt pentru vîrsta lui, cu trăsături foarte regulate, un cap de statuie aproape, declamă
20 cu o forță neobicinuită *Umbra lui Mircea la Cozia*... Cînd sfîrși, aplauzele nu mai conteneau... Coriolanus Devilan, profesorul chel, mulțumi cu mîna întinsă și el, de parcă el ar fi fost aplaudat.

25 — Apăi că ți-o vînit rîndul și ție, măi nărodule, tu, măi, ăla de stai așa ca prostu, măi, cum naiba te cheamă, că-ți uitai numele... ăla caraghiozu...

Elevii pricepură și veseli începură să strige:

— Fotiadi... Auzi... Fotiadi...

30 — Domnule profesor, eu nu știu decît anecdote...

— Apăi căz spunie și anecdote, măi jîgodie... să mai ne înveselim puțin că o săptămînă ne-o tot plouat...

Dar în timp ce Fotiade, scurt și îndesat, se urca pe masă, Hergă întrebă cu o voce de taur:

35 — Da' cu turcii dacă vin ce facem, domnule pri-fisor?

Coriolanus se uită la cel care-i pusese întrebarea și-l măsură cu privirea, bucuros, văzîndu-l atît de mare.

40 — Apăi e foarche simplu... îi trimichem ghe unghie or veînt.

Pe Hergă îl pufni rîsul, rîseră și cei mai mulți din mulțime.

5 Fotiade spuse o anecdotă cu un țigan viteaz, care zicea că merge la război, da' să-i dea stăpînirea pe cineva care să-l păzească de cîini. Lumea rîdea cu hohote.

— Apăi căz rîdeți ca proștii, fu de părere, supărat, Coriolanus. Căz nîci voi nu aveți mai mult coraj... Ați făcut mă rog revoluțiune și-acum împlorați, mă rog, pe
10 turc să vă apere revoluțiunea... căz voi sunteți niște biciaznîci, niște betegi adormiți ghe-a-mpicioarile.

Oamenii înveseliți rîdeau. Erau mai cu seamă vreo cîțiva băieți de prăvălie, din față, care se prăpădeau de rîs... În mijlocul lor, vreo doi negustori cu giubele și
15 șepci se țineau să fie cu greutate, dar pînă la urmă au început și ei să rîdă...

— No că, Văzîlescule, căz gheclamă tu și poezîia lui Mureșan, se întoarce Coriolanus către băiatul înalt.

— Care, domnule profesor ? răspunse cel vizat, cu o
20 grăbită simpatie, căci profesorul, simpatizat de elevii săi de obicei pentru glumele lui, le cîștigase azi, întregului colegiu, și simpatia celor adunați. ...*Un răsunset ?...*

— *Un răsunset ?* Păz dracu... Aia care v-am învățat... *Gheșcheaptă-te, rumine...* No, căz aia cu tiranii,
25 cu barbarii de tirani, no, cîntecul libertății, mă loază !

Vasilescu privi un punct nedefinit peste capetele celor de față, apoi își umezi buzele și începu :

Deșteaptă-te, române ! din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani !..
30 Acum, ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

.

N-ajunse iataganul barbarei semilune..

Declama cu o voce tînră, înfiorată și puternică...
35 Parcă vedea înaintea ochilor pe sultan și toate pașalele cînd zicea „barbarii de tirani“. „Altă soarte“ trecu asemeni unui pumnal nevăzut prin toate inimile celor de față. „Altă soarte“... Și deodată simțiră că asta nu e o poezie... ci e glasul libertății însași...

Fu neconținut întrerupt de strigăte: „Vrem libertate! Vrem Constituție! Trebuie să scăpăm de robie!...”

Toma strigă însuflețit:

— Dacă vin turcii... nu mai scăpăm decât clacă nici-
5 odată...

Și sute de săteni strigară cu obidă:

— Dară... dară...

Mulțimea era tare însuflețită... Când sfârși elevul Vasilescu, uralele nu mai conțineau.

10 — No, că loază, vin să te îmbrățișez... și profesorul strânge la pieptul lui pe elev.

Atunci un altul dintre cei trei profesori, un brașovean, cel gros, cu ceafa în trei rînduri, cu ochii negri, mari și mustața retezată scurt... vorbe cu o voce dulce
15 de tenor, neașteptată la asemenea trup:

— Mă rog frumos dumneavoastră, poate că știți, mă rog frumos, că astă poezie a lui Andrei Mureșan se potrivește, adică vreau să spun că merg cuvintele, mă rog frumos, cu un cântec mai vechi, pe care cred că
20 unii din dumneavoastră îl cunosc poate... îi zice *La sînul mamei mele* și muzica acestui cântec este de onoratul nostru coleg, dascălul de muzică Antonie Pann.

— Căz mai dă-l în muniie-sa și pă țîrcovnicu ăsta... căz de ce nu e acum cu noi aci... alături de popu, ca
25 să ne cînte să ne meargă la inimă, mîrîi Coriolanus încruntat.

— Apoi eu crez, onorate coleg, că dacă muzica lui este aci, apoi este și el, musai să fie, cu noi... Mă rog, știți careva acest cântec, *La sînul mamei mele*?

30 Se făcu o liniște plină de așteptare. Spre mirarea celor de față, unul dintre cei doi negustori, cel mai negricios, răspunse profesorului:

— Mi se pare că-l știu eu... Și începu să cînte cam moale, larg, *La sînul mamei mele*.

35 — Apoi ie... apoi ie, începu profesorul cel gros, după cîteva măsuri... Și reluă el, mai viu, mai iute... cu o voce caldă, dar prea ușoară: „*Deșteaptă-te, române! din somnul cel de moarte...*”

Se potrivea cîntecul de minune. Începură să-i ție isonul. Cei dintîi prinseră muzica elevii... O luară de la început. Cîntară ca bezmeticii aproape pînă ce se lăsă

seară... Cîntecul li se părea minunat. Într-un răstimp de liniște, Toma strigă cu o voce puternică :

— Fraților... să nu-i lăsăm pă turci să intre în oraș...

5 Și deodată strigătul fu reluat, în tălăzuire, de mulțime...

— Nu-i lăsăm... Nu-i lăsăm...

— Cu piepturile goale îi întîmpinăm, da' nu-i lăsăm...

— Să nu-i lăsăm !...

10 — Nu cu piepturile goale... cu puști și cu topoare, strigă Hergă și amenință cu mîna lui mare...

— Da, cu puști și topoare, îi răspunse mulțimea ca un ecou.

Și iar începu cîntecul *Deșteaptă-te, române...*

15 — Nu pleacă nimeni acasă... se striga din cînd în cînd.

— Nu pleacă nimeni... își răspundeau unul altuia.

★

20 Peste vreo două ceasuri, Toma, văzînd că o să înceapă să se însereze și aducîndu-și aminte din tinerețele lui cînd se lupta, uriac-pandur, sub comanda lui Magheru, cu turcii de-a lungul Dunării, își zise că nu ar fi bine ca la noapte oamenii să se trezească buimăciți de somn, că știa el că o să adoarmă pînă la urmă, cu
'25 patrulele turcești peste ei... Ochi pe drum, ca la vreo mie de pași, un fel de ruină, care era în plin cîmp.

— Oameni buni, spuse el, uite ce... noi sîntem acum ca un fel dă tabără și socot că ar fi bine să punem și noi o pază înainte pă drum.

30 — No, căz bună idee. Să nu ne pomenim cu vro ciurdă de porci mînați de turci, pe drum, dînd buzna peste noi !

— De aceea eu zic că vo zece-douăzeci dă inși să mergem înainte și să păzim la casa aceea, dormind cu
35 rîndu.

— Bine gîndit, se auzi o voce...

— Alege-ți oamenii pe care-i vrei, întări negustorul, care abia acum observă însă că propunătorul n-are mîna stîngă.

— Apoi eu zic să meargă cu mine, dacă vor, ăi care au puști ori pistoale, spuse Toma sfătos și liniștit. Uite, noi sîntem aci vreo trei... eu, fiu-meu, Damian îl cheamă, și nepotu-meu, Simion după nume. Mai e și băiatu
5 ăsta, Panait.

— Am și io o cioarsă dă pistol, spuse un bărbat îndesat și negricios, cu fața tare brăzdată, aproape scofîlcită.

Purta un fel de barbă scurtă, cărunță, de părea mai
10 curînd neras de două săptămîni... Era îmbrăcat cu nădragi și o flanea albastră, cu mîneci lungi, încheiată cu nasturi albi.

Toma îl privi lung și pe urmă zise liniștit :

— Dacă vrei și dumneata...

15 Coriolanus însă interveni hotărît, spunînd omului cărunț :

— Apăi căz ce nu dai dumneata pistolu așela unui tînăr și dumneata să stai la noapte să-ți odihnești cio-

20 lanele, aci pe scîndura asta, lîngă mine ?
Omul cărunț, cu fața scofîlcită și nerasă, trecu încrunțat, fără să spuie o vorbă, alături de Damian. Mai trecură lîngă ei alți vreo doi, cu șușanele subț braț.

— Eu aș merge cu dumneavoastră, da' mi sã pare
25 că șușaneaua asta a mea nu e bună dă nimic. N-am mai umblat dă mult cu ea... A cam îmbătrînit, săraca.

Unul, cu mustața întoarsă spre urechi, i-o luă din mîna, o cîntări, încercă să umble la trăgaci.

— E bună dă mînat porcii cu ea.

Atunci omul cărunț, neras, puse mîna pe șușanea.

30 — Da' ce are, mă omule ? Ia dă-o-ncoa...

— Naiba știe ce are... A înțepenit parcă dă cînd n-am mai umblat cu ea... Cunoști cumva la puști ?

— Știu io... ? S-ar putea să cunosc ceva...

— Te pomenești că te pricepi, spuse un dascăl.

35 Omul cărunț și cu fața scofîlcită nu răspunse și luă șușaneaua, o scutură, scoase din tureatca cizmei scurte un șîș, desfăcu vreo două cuie răsucite... Le strînse la loc... Frecă cocoșul și trăgaciul cu mîneca flanei... Ceru unuia o vergea de porumbar din gardul viu.

40 — Prav ai ?

- Avea și „prav“ și cîțiva plumbi băgați în cămașa cu praf. Omul negricios încărcă șușaneaua subțr privirile uimite ale celor din jurul său, atenți de parcă urmăreau o minune. Se uită în stînga, în dreapta și apoi zări pe
- 5 casă un titirez de vînt... Ținînd șușaneaua cu o singură mînă, slobozi plumbul în titirez, care zbură fulgerat... Bubuitura armei fu atît de puternică, răsună atît de departe peste lanurile de porumb, încît mulțimea tresări înfiorată.
- 10 — Căz tunie jenia-n tine, se cruci, închinîndu-se, Coriolanus. Căz așa ceva eu n-am mai pomenit. Să ții pușca cu o singură mînă, cînd alții o culcă pe zid au pe pămînt... și să lovești gîndacul ăla cu ea... N-o fi fo' nici la grenădierii lui Napoleon, cît era el de Na-
- 15 poleon.
- E destul dă bună, zise omul înapoind șușaneaua. Cînd auziră despre ce e vorba, mai veniră vreo cîțiva, ca să le dreagă puștile și pistoalele ruginite.
- Ce-i cu asta, vericule ? întrebă un oltean scund,
- 20 care-și desfăcuse marfa și acum se și făcu pe loc un soi de ucenic al meșterului.
- S-o ia dracu ! S-o fi strîmbat și joacă, zic io, co-coșu ; că uneori ia foc, alte ori nu.
- Dă ce-ai mai adus-o atunci ? îi ceru socoteală ol-
- 25 tenașul, în timp ce omul negricios dregea un pistol.
- Așa... ca să-i sperii pă turci, spuse lunganul, care era posesorul puștii... Ziceam că la nevoie e bună și ca bită.
- Atunci dă-o lu teticu... să ți-o meșterească el, se
- 30 îmbună olteanul, care se afla din ce în ce mai mult în treabă.
- „Teticu“... Le plăcu vorba și toți rîseră cu poftă...
- Hai să mergem, zise Toma cînd văzu că se adu-
- naseră vreo douăzeci de inși cu puști și pistoale.
- 35 — Da' pă mine nu mă vrei, neică Tomo ? întrebă, cu ochii scăpărînd de mînie, Hergă. Nu mă vrei cu satîru ăsta ?
- Înciudat, Toma îl împinse între ceilalți.
- Apăi mai avem nevoie dă cîțiva și fără arme,
- 40 pentru schimb.

— Eu merg cu teticu... țîșni olteanul în ceata ălor cu puști.

Mai intrară în rînd și vreo cinci elevi.

— Haide, spuse Toma, cu glas poruncitor, și porni
5 înainte.

Coriolanus se uită lung după omul negricios.

— Auzi ? Cu o singură mîină o zburat titirezu ăla. Mare blestemat trebuie să mai fie și ăsta.

— Cine ? întrebă tenorul cel gros. „Teticu“... ?
10 — Teticu...

★

În scurtă vreme, înainte ca să ajungă ceata la ruină, se văzu desprinzîndu-se de ea cei cinci elevi și olteanul, care nu se dezlipea de coșurile lui goale, năclăite
15 de boabe de struguri. Se abătură peste miriște, peste cîmp... Toți îi priveau nedumeriți... Se însera ușor... Spre apus, norii plumburii nu îngăduiau decît o geană mai albicioasă, dar soarele nu se vedea.

— O să plouă la noapte, se scărpină unul, de lîngă
20 cîrciumă, în cap.

— Tare mi-e teamă c-o să plouă, îi răspunse altul, amărît la gîndul că vor avea o noapte grea. După înfățișare erau doi băieți de prăvălie.

— Dacă începe să plouă, io o s-o șterg... Nu sînt
25 nebun să stau să mă taie turcu la noapte... Dumnezeata știi cum sînt turcii cînd să înfurie ? Turbați...

Mulți gîndeau așa... Le era rușine să plece acum... Așteptau să se înnopteze bine...

Peste cîteva clipe, cei de la cîrciumă, care urmau pe
30 cei care o luaseră peste cîmp, se lămuriră... Elevii și soții lor fură îndrumați să aducă paie din două șire mari, alăturate, care se vedeau nu prea departe... Un val întreg se desprinsese din mulțime, îndreptîndu-se în grabă într-acolo.

35

★

Peste vreo jumătate de ceas, vîlvătaiele focurilor iluminau în înserarea plumburie tot cîmpul... Subt um-

brar, paiele așternute pe mese și pe jos făgăduiau odihnă bună... Dealtfel, peste cîtva timp, toată lumea își găsi loc pe paiele așternute în fața cîrciumei. Toma veni dinainte și-i rugă pe cei mai dinapoi să ardă paiele cu socoteală... După ce focul s-a aprins, ard bine și cocenii și știuleții de porumb... Sunt vreo cîtiva tufani singurateci... Cei care au topoare pot tăia crăci pentru foc...

★

De jos, din vale, Chiose urca dealul, care părea în flăcări, cu vreo șaiszeci de tabaci, dintre care cei mulți aveau puști... Podul Beilicului era desfundat și ei se înșiruiău pe marginea drumului, unul după altul... De vale, Bucureștii erau învăluți parcă în ceață... Se vedeau rare lumini ici și colo... Nu era frig, dar umezeala pătrundea încet în trupuri... De aceea oamenii se îmbrăcaseră mai gros... Stelele se iveau ici-colo, cîte una palidă... repede biruită de fumul norilor.

Ajunseră din urmă ceata lui Filaret Mustea, pornită din țigănie... Erau ca la patru-cinci sute de oameni, dintre care numai vreo doi aveau puști și alți vreo patru, pistoale... Mai toți erau în picioarele goale și mai mult dezbrăcați decît îmbrăcați... Pe umeri aveau ciocane, duși de fier... Erau iluminați de vreo douăzeci de masalale făcute din păcură, zdrențe, paie și tot felul de resturi. Altfel ceata lor era risipită pe o distanță mare.

Tabacii, care mergeau mult mai repede, le trecură înaintea tocmai cînd ajunseră în cîmpia de pe podiș. Cei de la cîrciumă priveau cu un soi de încîntare alaiul luminat de facile, care se apropia acum de mulțimea cea mare... Nu fură, dealtfel, singurii care veniră în noaptea aceea. Timp de două-trei ceasuri urcară cete de cîte trei-patru inși și de multe ori și mai mulți, îngroșînd numărul celor ce așteptau pe turci... În schimb, se pare că plecară cel mult zece-douăzeci de inși, pe furiș, făcîndu-se că se duc pentru alte nevoi, pe cîmp.

★

La focul cel mare de lîngă ruină erau acum mai bine de șaptezeci de oameni... Teticu dresese încă vreo două-

- trei pistoale și pe celelalte le puse deoparte... Mai avea nevoie de unele scule, care acum îi lipseau... Firele țepoase ale bărbii cărunte îi mergeau una de subț ochi până în jurul gurii mari și întoarse în jos, ca într-un rînjit... Cele două cute adînci din obraji, de fiecare parte cîte două, nici barba aspră nu le putea ascunde. Fruntea îi era rotundă și trudită deasupra ochilor mari și negri... Avea, se pare, dinții pierduți, cei mai mulți, căci rostea cuvintele cu oarecare greutate.
- 10 — Cu meșteșugu ăsta nu mori dă foame, moșule, îi spuse Panait.
- Cînd auzi că i se spune „moșule“, omul tresări și un fulger îi trecu prin privirea întunecată. Pe urmă lăsa capul în jos, încruntat.
- 15 — Nu mori dă foame cu el, vericule, nu... mori dă glonț...
- Hergă zîmbi și spuse cu o voce sigură, de cunoscător :
- Ce moș, mă?... Nu văzuși cum ridică și slobozi sușaneaua cu o singură mîna?...
- 20 Cînd sosi Filaret Mustea cu vreo cîtiva dintre ai lui, fiu-său cel mare și vreo doi nepoți cercetară împreună puștile, și după cum fierarul ascultă lămuririle lui Teticu, lămuri și el, la rîndul lui, pe fiu-său și pe nepoți... și-i mîna să le facă în noaptea asta chiar, acasă, unde
- 25 au foale și scule, și pînă în zori să vie cu ele înapoi...
- Io zic că porumbu ăsta cît o fi pă cîmp n-o să le-ajungă la oameni, îi spuse Toma lui Hergă, lungit pe paie, la oarecare depărtare de foc și ronțîind boabe coapte pe care le desprindea cu podul palmei de pe știulete... Unii oameni n-au mîncat poate dă azi-dimineață... Dacă nu găsim ceva, îi pierdem din mîna.
- 30 — Sînt și dovleci risipiți prin porumb... Sînt buni copti pe vatra încinsă, neică Tomo... Să pot scoate dă pă moșia Bellului o sută de căruțe de dovleci, îi arătă cel întrebă, care cunoștea destul de bine locurile...
- 35 — Nu prea e vremea dovlecilor... Poate că unii să să fi copt, da' e încă dăvreme pentru dovleci... Nu e așa, Panaite?
- Toma ședea cu picioarele subț el și nu-l vedea pe
- 40 Panait, care răspunse, cu o ușoară îndoială :

— Aci, la noi, să coc mai dăvreme decît în alte părți.

— Pă vale jos... sîrbii au pus anu ăsta mulți cartofi... Eu zic să luăm cîtiva oameni și să aducem cartofi... Copti sînt tare buni, le atrase luare-aminte Hergă, mare mîncăcios, căruia i se făcuse cam foame.

Oltenașul smead, care-și pusese coșurile subt căpătii și cobilița alături, își dădu și el părerea :

— Pînă să scoatem din pămînt cartofii, e mai greu... da' vin căruțe întregi în piața lu Ghica... Mergem la piață astă-noapte...

— Ceva trebuie făcut, spuse Toma, răscolind jarul cu un băț lung... Trebuie să ne gîndim că oamenii au nevoie și dă apă...

Hergă se ridică în capul oaselor.

— Uite ce, măi rumâne, cum te cheamă...

— Codin, răspunse olteanul.

— Uite ce, măi, Codine, tu mergi astă-seară cu mine... Mai dă-mi și din oamenii dumitale cîtiva, nene Musteo... Plecăm chiar acum și în zori o să vă aducem tot ce vă trebuie... Lăsați pă mine... Să știu că fac moarte dă om, da' cu mina goală nu vin. Nu cred că turcii vin în noaptea asta...

— Ei, tocmai asta e, se amestecă hotărît în vorbă Teticu... Noi ar trebui să știm și ce fac turcii... Se apropie, stau pă loc?... Cît dă repede înaintează... N-o să stăm țepeni, cu ochii zgîiți spre zare...

Toți fură pătrunși de adevărul celor spuse...

Damian, care nu scosese o vorbă, după obiceiul lui, toată seara, trînti șapca de pămînt.

— Teticu are dreptate... trebuie să știm unde sînt și ce fac turcii... Damian înțelegea, desigur, mai bine decît oricine, nevoia de a ști ce face dușmanul... Cîta vreme nu vedea nimic înaintea ochilor, îi era frică... O frică neroadă... de nestăpînit... Așa era și cînd chervanele erau atacate de tilhari. Dacă nu vedea nimic, și-i știa în întunec, aproape că dîrdîia de frică... Nu rîdea nimeni de el, fiindcă îl cunoșteau și știau că ziua era de o îndrăzneală și de un calm de fier.

Crescură din întunerec trei umbre, tot mai lămurite pe măsură ce se apropiau de vîlvătaia focului. Era în-
tîia patrule care mersese cale de un ceas aproape și nu
întîlnise nimic... decît fugari...

- 5 Se hotărî să se trimită pe loc iscoade departe, în jos,
pîna dincolo de Argeș... Cel mai bine cunosc locurile
acestea — potecile lăturalnice, pădurea — oamenii de
pe la Comana, de la Călugăreni. Dacă s-ar găsi doi-trei
oameni din partea locului, ar merge cu ei Damian și
10 Simion. Acesta sări în picioare și se îndreptă spre cîr-
ciuma închisă... Cutreiera printre focuri, strigînd cît îl
lua gura. Strigătele lui : „Mă, tu ăla din Comana...
Mă, tu ăla dă la Călugăreni... fă-te-ncoa, mă !“ se pur-
tară de la foc la foc, reluate de binevoitori. Cu zăbu-
15 nele lor pămîntii pe umeri, cu nădragi îngăietănați și
încrețiți, cu fundul la genunchi, se și iviră cîtiva din
partea locului, niște bulgari de pe Neajlov.

Teticu îi privi cu oarecare neîncredere.

- Ați putea voi să ascundeți printre voi, pe-acasă,
20 vreo doi oameni de-ai noștri... ca să vă stea alături ?

— Putem, bre, cum să nu putem, spuse cel mai în-
vîrstă dintre căciulari, cu fața lată, aspră.

Apoi Teticu le spuse pe bulgărește :

- Mă, să nu care cumva să-mi vindeți oamenii, că
25 prafu s-alege dă casele voastre.

La acestea, bulgarul mai în vîrstă se închină cutre-
murat și spuse tot pe bulgărește :

— Cum poți să te gîndești la asta, bre omule, creș-
tini sîntem !

- 30 Damian își lăsă pușca lîngă Toma, care o dete oltea-
nului, luă unul din pistoalele lui Simion, care și-l luase
înapoi pe cel de la Hergă, și cinci inși se topiră, pe mă-
sură ce raza focului slăbea, în întunerec, prin marginea
lanului tarlalelor de porumb. Întîlniră numai decît trei
35 inși, care tîrau o cracă de gorun, groasă cît un copil,
pe care o tăiaseră mai din jos, din marginea drumului.

Hergă, după ce încercă să recunoască pe cei ce tăia-
seră craca, tabaci de-ai lui, se întoarse către oltean :

— Hai acum și noi la treabă... Hai, Chiose, mișcă !...

La început, numai câțiva priveau nedumeriți, din Dealu Mitropoliei, focurile mari de pe Dealu Filaretului.

5 Înăuntrul, în sala Adunării Obștești, continua ședința de seară a clubului. Vorbea Brătianu, înflăcărat, cu vocea subțire și țipătoare, cerînd să se organizeze chiar mâine, joi, o procesiune, care, cu mitropolitul și o sută de preoți în frunte, să-i ceară lui Fuad să respecte
10 Constituția.

Sala era joasă și lungă, pînă la mijloc băncile erau laterale, iar în mijloc era locul liber, căci pe vremuri boierii aleși își trimeteau propriile lor jilțuri de-acasă... Lume multă, dar îngrijorată... Se vedea limpede că oa-
15 menii vor și nu știu ce vor... că așteaptă și nu știu ce să aștepte.

Un tîrgoveț se apropie de scaunul de lîngă tribună, pe care sta Rosetti, și-i șopti speriat la ureche :

— Mi s-a părut că au venit turcii... au făcut tabără de-
20 asupra Filaretului... Să văd focurile de-aici...

Rosetti șopti și el ceva la urechea lui Ion Brătianu, care rămase încremenit. Ieșiră apoi toți cei de acolo lîngă clopotnița de la poartă... Într-adevăr, spre Filaret lumina flăcărilor mari, întoarsă de nori, arăta ca
25 un singur foc mare... Vreo doi se suiră în clopotniță, să vadă mai bine... Spuseră că sunt aprinse pînă de parte multe focuri, dar oameni nu se văd.

— Jean, trimite pe cineva la Locotenentă, numaidelic, fu de părere Costache Rosetti. Ai dorobanți aci ?

30 Dar în clipa aceea sosi oratorul, cel cu pantaloni în dungi albe și negre, care vorbise la cîrciumă... El le aduse vestea că n-au venit turcii, dar că o mulțime de mahalagii, cu dascălii de la Sfîntu Sava, au făcut focuri, cîntă un cîntec nou, *Deșteaptă-te, române*, și așteaptă
35 pe turci cu puști și topoare...

— Cum e poporul ăsta, Jean, spuse nedumerit Rosetti... Oricine, orice demagog îl zăpăcește... Asta este isprava lui Bălcescu...

— Bălcescu ăsta se pricepe la politică așa cum mă pricep eu la înțărcațul oilor, rînji fostul și încă actualul student de la Paris.

★

5 Cătrè miezul nopții, cînd Toma se întoarce dintr-un fel de cercetare făcută pe la focuri, Teticu îl pofti jos pe paie... după ce făcu semn lui Panait să asculte și el.

— Ce fac oamenii?...

10 — Mulți au adormit... Ceilalți mai ronțăie porumb copt. Profesoru doarme și el învelit în paie... Îșcolarii lui spun drăcii și rîd... Nici gînd n-au să doarmă...

— Uite ce e, neică, mai e o drăcie care vrea dezlegare... 'Mneata crezi că oprim noi în loc armata turcească... așa, numai cu oamenii pă care-i vezi? Cu o mie, două dă oameni... nu-i așa, vericule? Și se întoarce 15 către Panait, care ținea în dinți un fir de pai.

— M-am gîndit și io la asta, omule... Trebuie să aducem aci satele... spuse Toma, adunînd paiele mai bine sub el.

20 — Ei, păi vezi? Dă vreo două ceasuri tot la asta mă gîndesc. Trebuie să aducem opînca... și repede...

Toma se uită spre cer, ca să vadă de e tîrziu, dar nu se vedea decît o stelută palidă între valuri moi și fumul de nori.

25 — Uite, nu știu cum stăm cu vremea... da' cred că nu-i trecut dă miezu nopții... Io aș pleca acum chiar spre Vadu Rău... Poimîine aș fi aci cu patru-cinci mii dă oameni, adunați dîn toate satele...

30 — Așa te vreau, neică Tomo, și ochii de diavol ai lui Teticu parcă rideau între încrețituri și țepile bărbii cărunte... Numai că nu trebuie să pleci acum, noaptea. Mi-nchipui că ești trudit. Ai să dormi un ceas, două și mîine dimineață îți găsim o brișcă bună cu trei cai 35 voinici, cu care să ajungi la Vadu Rău, că am fost și io pe-acolo și știu... în trei ceasuri.

— Vorba e, măi Teticule, nu te supăra că-ți spun așa, că uite, nu-ți știu numele...

— Zi-mi cum naiba mi-oi zice, că tot io sînt ăla, îi spuse cu o strîmbătură a gurii Teticu.

— Uite, vream să-ți spun... că dă unde luăm brișca, caii buni ?

Fălcile cu obraji zârciți ai Teticului se încheștară... Ochii îi scînteiară din nou și mîna cu vine subțiri se făcu parcă de oțel, strîngînd bota cu apă...

— Dă unde brișcă și cai ? Și simți că un val de sînge i se urcase la cap... Se răsuci în el însuși de parcă vorbele lui Toma l-ar fi înjunghiat... Apoi spuse aproape șuierat, dar în șoaptă : Bicisnicilor !... Tot ce e în juru vostru e-al vostru... E dreptu vostru... Apoi trase un gît de apă din botă și rosti mai departe, înmuiat, spunîndu-i poruncitor lui Mustea : Vă duceți mîine dimineață la via asta mare și aduceți o brișcă, o căruță cu patru cai... Apoi se întoarse iar către Toma : Luați steaguri cu voi și o tobă. Ia și cîțiva băieți de la școala aia cu dumneata... Știu să cînte strașnic afurisiții ăștia...

Panait începuse parcă să fiarbă de cînd asculta ce spune Teticu.

— Uite ce e, măi Teticule... Io aduc pînă mîine șapte sate dintre Popeștii-Vasilați în jos... pînă spre Frumuseșani și Budești...

— Așa da, vericule... Ei, acum să vă văd mîine la treabă... Ar fi bine să trageți acum un somn bun...

Toma era parcă nedumerit, totuși... Teticu îl întrebă mirat :

— Ce te codești atît ? Trebuie să fim mulți... Că n-avem arme...

— Mă gîndeam... Hergă e plecat, Damian și Simion sînt plecați... Panait pleacă și el... Dacă vin turcii ?

— Fugi de-aci, omule... mai dă folos sînteți dacă veniți cu cîteva mii dă oameni mîine aci, să astupăm și celelalte intrări în oraș... ca să nu fim cam înconjurați... N-avea nici o grijă... Nici ei nu vin la întîmplare... Le-o fi spus ciocoi care au fugit la ei ce le pregătim... Numai să le-o pregătim bine...

Panait își scutură căciula de paie, își așează mai bine zăbunul pe umeri și aruncă o privire în jurul lui...

— Io am plecat... N-am nevoie dă ajutor, că mi-e casa la o zvîrlitură dă băț și am în sat vreo zece veri... Mîine sîntem șapte sate aici...

La chip, fratele lui Mitru nu semăna cu el, spălăcit, uscat și lung la față, de parcă nici nu erau frați... Nică nu se putea stăpîni ca acesta. Dar era tot atît de inimos... și, e drept, cam repezit puțin. A pornit-o ca să scape din praștie...

— Dacă n-ar ploua măcar în noaptea asta... se scărpină în cap grijuliu Toma.

De dimineată burnița încet... Pale de ceață se sfîșiau de copaci... Frunzișul copacilor picura încet. Focurile, cele mai multe aproape stinse, scoteau mult fum, care se amesteca și se învoldura cu ceața, tîrîndu-se peste cîmp...

Mustea, întovărășit de vreo trei țigani de-ai lui, venea încet pe drumul lăturalnic care ducea între vii, veneau cu mîna goală.

Teticu îi întrebă de departe :

— Ei, ce-ai făcut ? Că neica Toma trebuie să plece...

Mustea răspunse numai cînd veni aproape de tot :

— E greu să te-nțelegi cu arnăuții baronului ăsta, că zîc că proprietaru lor e baron, sau ce dracu o fi... Sînt vreo zece, înarmați pînă în dinți, cu pistoale... Au și puști...

— Haide cu mine înapoi... Măi, tabacii ăia cu puști... hai cu mine, mă ! Dar se opri...

De jos, din valea dinspre oraș, începură să urce cîteva care încărcate... Pe lîngă ele mergeau pe jos Hergă și Codin... Olteanul smead și pușintel era foarte voios... Nu se cunoștea că nu dormise... Cînd ajunse în dreptul oamenilor, începu să arunce din car pîini, care erau prinse peste mulțime... Teticu privi încă o dată, tare mulțumit, carele și pe urmă zise scurt :

— Hai !

Drumul noroios și îngust mergea printre vii, printre două garduri mari de porumbe negre, de gherghine roșii,

curpeni și măcieși... Nu se putea trece prin ele... Nu departe, pe dreapta, era o poartă înaltă de zăbrele... fără porțiță, căci era una din intrările din dos ale viei... Conacul era foarte mare, dar nu i se vedea decât acoperișul cu turnulețe, căci era mai aproape de intrarea dinspre oraș, cu vedere largă din deal... Spre poarta din dos erau cramele, hambarele, grajdurile și magazinele... Către ele ducea un drum de care, mărginit de șiruri de araci încărcăți cu viță.

10 Bătură în poartă... și în dreptul magaziiilor apărură vreo doi arnăuți cu pușca de-a latul pieptului și pistoale la brâu... care nu prea vreau să deschidă și făceau semne de-acolo, întrebându-i ce vor pe cei de la poartă. Teticu așteaptă cîtva timp și apoi cu trei tabaci după el, în timp ce lumea făcea gălăgie la poartă, își tăiară drum cu toporul prin gardul viu, puțin mai la dreapta... În timpul acesta, Mustea bătea cu barosul în poartă și ceilalți făceau gălăgie... Acum erau vreo patru-cinci arnăuți în dreptul grajdurilor, dar tot nu veneau la poartă să deschidă, ci înjurau lumea de departe și o amenințau...

Dar se auzi o detunătură de pistol și țeava puștii unui arnăut se frînse... S-au întors toți spre grajd, din spatele căruia veneau Teticu și cei trei tabaci... Arnăuții, surprinși, priveau încrămeniți.

25 — Ce faceți dumneavoastră cu pistoalele astea? Întrebă Teticu pe un arnăut mustăcios și mai voinic decât ceilalți.

Dintr-o dată, dezmeticit și furios, arnăutul scoase pistolul de la brâu și vru să tragă... N-a apucat decât să spună „uite!“, restul nu s-a mai auzit... Pistolul i s-a descărcat în sus, mușcînd din scara de la pod, iar el a început să urle, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de boabe, zvîrcolindu-se încovrigat pe jos... Cînd îl văzură pe ceașul lor pe jos, arnăuții încrămeniră. Teticu făcu semn, arătîndu-i cu pistolul întins:

— Luați puștile astea pentru norod... are nevoie de ele.

40 Un tabac se duse apoi și deschise poarta... Teticu intră în grajd, urmat de Mustea... Caii tropăiau zgomotos, speriați de lumea streină care năvăli după cei

doi... I-au scos pe toți opt cai. În timpul acesta, oamenii spărgeau hambarele și pimnița subț privirea pământie a arnăuților. Cel de pe jos se trezise însă și acum urla, fără să se ridice în picioare :

5 — Ați intrat în averea boierească... O să dați socoteală, ticăloșilor... O să vă spînzure !

Aleseră din magazie o brișcă mare și Mustea începu să înhame caii... Ca un cîine îndîrjit, arnăutul de jos se repezi să tragă caii de dîrlogi... dar un picior în burtă
10 îl amuți de-a binelea. Mai găsiră și o caleașcă, dar Teticu spuse că e mai bună căruța cea mare... Înhamară și la ea 2 cai voinici, cu părul lucios. Două sacale fură luate și ele... Oamenii cărau saci cu făină, mălai și hălci de pastramă la carele la care unii din ei înjugau
15 boii...

— Acolo ce e, măi omule?... Ce cari în sacu ăla ?

— Nu știu, Teticule, nu știu... sînt mulți saci în pivnița asta...

Desfăcură : era fasole...

20 — Mă, nu mai cărați fasolea dăgeaba... Rămîneți mai bine aci și puneți-o la foc... Musteo ! strigă el, cu un glas pătrunzător... Nu mai cărați nimic... Rămîneți aci și gătiți mîncare, că aveți unde... Cît mai multă.

În timpul acesta Teticu încălecuse pe un murg subțirel, țintat în frunte, care se vedea păstrat pentru călărie.

— Hai cu brișca și căruța... luați toți caii... carele rămîn acum aici. Puneți și puștile astea în brișcă...

Întinse revolverul spre oamenii boierești.

30 — E bun beciu ăla, Musteo ? Să nu fie prea mare.

— E cam mare... e plin cu butoaie cu vin.

— Lacăte, chei are ?...

— Are tot ce trebuie...

35 — Hei, cît clipesc din ochi la beci cu voi ! le făcu semn cu pistolul întins Teticu oamenilor boierești...

Cu priviri piezișe, aceștia ascultară porunca pistolului.

— Acum, lacăte la ușe... Puteți să vă îmbătați ca porcii acolo, că plătește baronu !

40 Un flăcău negru la față, cu picioarele goale, scotea pe umăr, dintr-o altă pivniță de subt casă, o putinică.

— Ce-i acolo, măi tistule ?

- Brînză...
- Brînză, mă? Acum băgă de seamă că omul nu poate vorbi, că e cu gura plină... E multă?...
 — Să fie... dar nu vorbi mai departe decît după ce
 5 înghiți bine... Să fie vreo douăzeci de-astea acolo.
 — Musteo, puneți o pereche de boi, umpleți un car... asta-i bună numaidăcît... că avem pîine...
 Toma nu era lîngă ruină și Teticu spuse flăcăului care mîna căruța, la care erau înhămați doi cai, iar alți
 10 doi erau legați de codîrlă, să meargă spre crîsmă... El o luă înainte, călare, în trap iute, căci ținea ca Toma să plece numaidăcît...
 Îl găsi și pe el și pe Hergă certîndu-se cu profesorul... Ceilalți doi dascăli și elevii erau cam speriați...
 15 Coriolanus începuse pe la patru dimineața să tușască, de parcă i se rupea pieptul și avea fierbințeli... Nu vroia însă în ruptul capului să fie dus acasă... Teticu făcu un semn lui Toma și-l luă deoparte.
 — Uite-ți telegarii... Pleacă numaidăcît. Mai ia de-
 20 aci un om, doi... Tobă și steag cred că găsești prin oraș...
 — Are Damian acasă... le avem de-ast-vară...
 — Cred că în patru ceasuri ești acolo... Mîine e neapărată nevoie să fiți aici...
 25 Căruța avea un leagăn, sprijinit de două cătușe în stînga și de două în dreapta, prinse de carîmbii de sus... Fîn era pus destul, și un sac de ovăz... Toma se scărpină în cap.
 — Căruța... căruța... da' vezi că e dă baron... Hai mă, suie cu mine... strigă unui flăcău cu zăbunul pe umeri, cu o cămașe lungă, se vede de pe la Ciorogîrla...
 Dintr-un pas omul fu călare pe dricul carului și apoi se lăsă în paie.
 Apoi, Teticu se întoarse spre Hergă :
 35 — Ce e cu profesorul ăsta ?
 — Vorbește-n dodii... Îi trîncăne întruna gura... Da' i-a întepenit spatele și are niște fierbințeli dă parcă-i cu jar pă dinăuntru...
 — Și ce vrei cu el ?
 40 — Să-l pun în carul ăsta și să-l ducem la spital.
 Dar bolnavul auzi.

— O să duci pe munieta la spital... nu pe mine...

5 — Lasă caru, măi vericule, că avem ceva mai bun pentru el... și făcu semn, departe, spre ruină... Să vie brișca... îl dădu la o parte pe Chiose, care încurca drumul.

10 În timpul acesta profesorul îl înjura pe latinește pe Hergă... care pricepea că e vorba despre el, din privirea arzătoare a ochilor adânciți în orbitele care-l fixau... și se uita la bolnav, cu o căutătură care spunea: „Să-l fac praf... sau ce dracu să-i fac? Da-mi place, mama lui dă ungurean.“

Coriolanus înțelese și el, că o dădu iar pe românește :

15 — Apăi căz ce se uită șusterul ăsta la mine...? No că cine i-o băgat bolîndului în cap că e compechinte în medițină... *Non omnis moriar... taurus sed prostovanus...*

În timpul acesta, sosi în goana cailor brișca, dar Teticu văzuse între timp că profesorul e mai bolnav decât credea...

20 — Nu e bună brișca... Umpleți caru ăsta...

25 Era un car dintre cele cu care venise Hergă. În oțteva clipe fu umplut cu paie... Teticu făcu semn lui Licsandru : unul îl luă pe subt umeri... altul îl prinse de picioare, cu o mînă pe subt șale, și-l puseră lin, ca pe un potir, lungit pe paie... Doi elevi se suiră în car, lîngă profesor.

— Hai, mă loazelor... cîntați, mă, „Gheșteaptă-te, rumâne... ghin somnul dcel ghe moarte...“ mă, prostovanilor... *non omnis moriar...*

30 Au mers după car cîntînd, pînă ce a început să coboare cu grije deval. Codin îi întinse lui Teticu o pîine.

— Asta e a matale, Teticule !

35 Îi scoase din puțină și o bucată de brînză. Teticu abia acum își aduse aminte că e înfometat și începu să mestece grăbit și prost, căci nu avea decât vreo două-trei măsele.

— Ia și dumneata, și-i întinse lui Hergă coltucul pîinii, dar acesta făcu un semn a lehamite, cu mîna...

— Am mîncat... Pă mine să mă lăsați să dorm, că n-am închis ochii toată noaptea... Dacă vin turcii, mă sculați...

- 5 Ca toți cei prea puternici la trup, Hergă nu era rezistent nici la foame, nici la somn... Mîncase încă de pe drum, rupînd cu dinții din ele, vreo două pîini, și acum de-abia se mai ținea pe picioare de somn... Se trînti pe masa pe care dormise profesorul, sub umbrar, cu mîna sub cap, și în cîteva clipe începu să sforăie.
- 10 Nu era un sforăit propriu-zis... era mai mult o respirație puternică, un zgomot de vijelie ușoară, în care fața-i rămînea liniștită și gura închisă... Se vede că nasul îi era prea strîmpt pentru cantitatea de aer trasă în piept, sau se pierdea un timp, o fulgerare, care împiedica pieptul larg să se golească, întocmai cum se umpluse, și
- 15 după ce răsufila de cinci-șase ori pe nas, Hergă dădea aerul afară din piept și printre buze, cum respiră un înotător în apă... Chiose, lungit jos, adormi ca o găină.

★

- 20 Licsandra n-a închis ochii toată noaptea... Pîndea să audă împușcături... Dacă n-auzea împușcături, era mai liniștită... De pușcă îi era frică pentru Licsandru, că dacă nu erau plumbi de pușcă, cu iataganele și cu săbiile nu puteau să-l răpună... Vedea cerul aprins în
- 25 partea aceea și îi era mai puțină teamă decît dacă ar fi fost întuneric... În beznă poți să fii cît de voinic, nu vezi în cine să dai și nici nu vezi cine te lovește în cap... Abia spre ziuă adormi... Dar dormi ca un buștean și, cînd se trezi, se luminase de mult, era către prînzul
- 30 mic... O certă pe mamă-sa că a lăsat-o să doarmă atît și pe urmă puse la încălzit căldarea cu ciorbă de porc... Era cam tot ce știa să facă ea... Carne friptă la tigaie... și ciorbă acră...

- 35 — Bine, măculiță, du mai bine carne friptă, cum o să-i duci ciorba aia, sus, acolo! o certă mamă-sa.

— Asta-i treaba mea... Tălică ce știi. Dimineața e bine să bage omu în burtă ceva cald...

Cînd socoti că s-a înfierbîntat bine ciorba, umplu și o căldare cu apă, ca să ție cumpănă și știa că apă sus

se găsește cam greu... Apoi porni cu ele la deal, cu pași repezi... Cu greu trecu pe cîmp prin mulțime, căci toți flăcăii și bărbații îi cereau să le dea și lor, mai mult ca să [se] afle în vorbă cu asemenea mîndrețe de femeie una...
5 Îi tulbura și îndrăzneala ei... faptul că, atît de femeie, nu îi era frică nicidecum între atîți bărbați... Îi amenința cu dosul palmei și la nevoie și plesnea... Altfel se mulțumea să-i ocărăască, de-i speria și-i făcea de rușine...

10 — Cînd oi pune cobilița pă voi, vă rămîn nevestele văduve...

Pusese acum căldările jos, lîngă masa pe care dormea Licsandru și, așezată pe paie, cu picioarele desculte încrucișate subț ea, de i se vedeau de subț rochie pulpele pline și tari, cu carne bălană, aștepta să i se deștepte bărbatul... Îi plăcea să și privească, rîdea de orice, că era tare copilăroasă... Nici minte multă nu avea, ca și bărbatu-său, dar cîtă avea era toată bună, ca și a lui Licsandru.

20

*

Teticu ațipise și el lîngă peretele în ruină, cînd fu scuturat puternic de Mustea, care-și încleștase mîna în brațul lui și acum privea năuc.

— Vin...

25 Teticu se trezi și privi buimac... În jurul lui toți înghetară... În zare, urcînd din vîlcelușe, apărură dintr-o dată pe drumul noroios întîii călăreți turci... Vestioanele lor albastre, carabinele de-a curmezișul pieptului, fesurile roșii erau ca un strigăt tare în verdele roșcat al lanurilor... Nu-i mai arăta nimeni, căci erau mai aproape decît propria lor viață... Vorbeau de trei luni de ei și erau mai puțin decît fumul, decît o nălucire... Acum nu spunea nimeni nimic. Nu se auzea nici răsufierea oamenilor, iar turcii erau aci, în locul acesta... Era Țari-gradul, și Bagdadul, și Babilonul, care ajungea pînă la cîteva zvîrlituri le băț în fața lor... Dincolo de ei era tot... și, fără îndoială, și moartea... Mergea înainte un călăreț... la zece pași altul... la alți zece pași trei alături, la pas. Ca la cinci sute de pași se opriră, și cei din [urmă]

se alăturară celorlați. Își jucau acum caii în loc, privind mulțimea. Peste vreun sfert de ceas s-au întors și au dispărut la îndoitura vîlcelei.

5 Hergă, trezit de nevestă-sa, rămase încremenit și el într-o rină, doar mîna căuta, cu un fel de spaimă, cuțitul cel mare...

Profesorul cel gros, dar încă tînăr, se întoarse spre elevii palizi și le spuse cu un surîs greu :

— Ei, au venit... Aștia sunt...

10 Cam asta fu tot ce se vorbi în răstimpul care urmă... Tăcerea o rupse Licsandra :

— Ți-am adus fiertură, mă...

Licsandru nu zise nimic, dar cînd văzu că e și o găleată cu apă, se ridică de jos, și așa cum sta, cu picioarele bălăbanite, o sorbi pe jumătate, de parcă s-ar fi

15 adăpat... Își șterse mustața cu mîneca...

— Ce-ai venit cu cazanul ăsta aci ?

— Ți-am adus fiertură, mă...

20 — Cum o să mănînc eu singur aci ? Nu te-ai gîndit la asta... Am și eu oleacă dă obraz...

— Și ce să fac cu ea atunci ?

— Eu știu ? Întreabă și tu cine vrea să mănînce... Mă, care ți-e foame ?

25 Dar nu răspunse nimeni... Licsandru văzu însă cît de lung se uită elevii la căldarea cu ciorbă.

— Ce te uiți ca prostu-ăsa, măi băiete ? Ia de-aci...

[Licsandra] scoase greu cu lingura, că era prea scurtă, o bucată de carne pe care i-o puse în mîna lui Vasilescu... Și parcă ar fi dat ceva din ființa ei plină și

30 sănătoasă. Vasilescu... simțind-o femeie, se codea. Luă bucata din mîna ei. Fotiade începu să muște din ea, trăgînd de zor... Chiose era cu gura plină de apă. Luară și ceilalți, împrumutînd puțină piine de la cei care mai păstrasera. Luară din mîna tinerei femei și

35 cei doi profesori, și cei doi tîrgoveți, cărora li se scurgeau ochii după faptura ei.

— Ei, acum du-te acasă...

Îl privi mirată.

40 — Eu, acasă ? Nu mă mișc de-aci... Uite cîte muieri sînt...

— Nu fi nebună, fă... cum o să-mi stai pă cap aci ?...

— Iaca așa... nici moartă nu plec !

Se dădu jos de pe masă și o porni spre postul de la ruină, unde vrea să vorbească cu Teticu... Ea, după el... În urma lui, lăsa urme cu picioarele goale în noroi.
5 Călca sănătos, și sinii îi jucau subț cămașa întinsă, ca niște gutui... El mai întoarse o dată capul, se gândi : „muiere nebună“, și întinse pasul... Toți îi urmăreau cu privirea... Chiose se ținea de ei cum putea, că avea pasul mai mic. Acolo unde erau vreo șaptezeci-optzeci
10 de oameni, îl găsi pe Mustea cu vreo cîțiva țigani de-ai lui sfărîmînd cu baroasele ruina... Răspunse la întrebarea mirată a lui Hergă :

— Facem amoniție... și rîdea cu ochii albi.

— Bine c-ai venit, vericule, îl întâmpină Teticu...
15 E nevoie de tine... Ce facem ? Că ne trebuie multe... Ne trebuie și oameni... sîntem prea puțini. Trebuie să mergi jos, în oraș...

Văzură venind — tăia din stînga — peste cîmp, ceata de patru inși care plecaseră cu Damian azi-noapte...
20 Toate privirile, pînă în marginea cîmpiei, erau îndreptate spre cei ce veneau, căci veneau din zarea dușmană... Teticu se liniști... Nu vor ataca azi... Dacă au pus tabără la Sintești, este că vor să intre cu socoteală... Tîmp de două ceasuri, dintr-un stejar stufoș, Damian și Si-
25 mion urmăriseră mișcarea de oameni, tunuri și cai în tabăra turcească... Au pus nenumărate corturi.

— Ce călăreți erau ăia care s-au ivit pă drum acum un ceas ? I-ați văzut și voi ?

Simion făcu cu mîna un semn disprețuitor.

30 — Vin de-a dreptu dă la Sintești... Cavaleria e în sat, iar pihota este în corturi pă cîmp... Au o tabără mai mică mult dincolo dă Jilava... ca la un regiment... Călăreții s-au tras dincolo dă postu ăsta...

Teticu îl lămuri :

35 — Sînt recunoașteri ale comandamentului... Pînă mîine e liniște... Jos în oraș, vericule, și adu-ne ce ne trebuie... Ia brișca aia, să meargă mai repede... Ia-i pă negustorii ăia cu tine... Cred că vor să meargă jos și le e rușine. Cere-le să facă rost de mîncare la oameni.

40 — Hai, Damiane... hai, Simioane... Lasă, Teticule, că acum sîntem trei... n-avea nici o grije. Ți-oi aduna o

mie de tabaci și măcelari ! Și Licsandru se întoarse ca să ia nevasta : ...Hai și tu, nebuno ! Dar n-o văzu...

Licsandra luase un baros din mîna unui țigan mai firav și, cînd izbea în zid, săreau cărămizile ca așchiile...

5 — Hai tu, muiere, n-auzi ?

Cu părere de rău a lăsat femeia barosul...

— N-ar fi bine ca femeia dumitale să se ducă la cramă în vie și să gătească dă mîncare pentru oameni ?... Măcar mămăligă, și dă s-o găsi, brînză.

10 — Cît să pricepe ea la gătit, să pricep și vierii... Uite că sînt destule muieri în cîmp. Hai tu, fă, odată...

Cînd ajunseră la marginea care da în vale, după ce încărcaseră brișca cu negustorii care stau în picioare, se auziră niște chiote de se zgudui văzduhul... Toți în-

15 țeleseră că vin dinspre răsărit satele...
— Vine opinca... strigă un tîrgoveț... Acolo-i nădejdea !

Profesorul cel gros, cu glas de tenor, începu să cînte *Deșteaptă-te, române* și elevii se luară după el... Cîntau
20 și cei mai mulți din mulțime... Alții țineau un fel de ison.

Teticu încăleacă pe murgul țintat, cu șea de piele nouă, și galopă peste cîmp, înaintea celor ce veneau... Apropiindu-se, le făcu semne grăbite, puternice, să stea.
25 Panait era într-o căruță... avea și steag. Se opri...

— Ține oamenii pă loc, Panait, ține oamenii pă loc...

Apoi băgă două degete în gură și șuieră puternic, un șuierat nemaiauzit pe-aci... Oamenii se opriră. Încet,
30 încet se făcu liniște.

Teticu relua grăbit și parcă speriat, mai ales cînd văzu cît de mare era gloata :

— Oamenii să stea pă loc, Panait... Nu trebuie să s-amestece cu ceilalți... Că nu-i mai descurcăm. Voi
35 aveți dă păzit drumu spre Oltenița... Rămîneți pă loc... E greu și cu mîncarea... Aci mai aveți porumb.

Erau ca la șase mii de săteni, veseli că se află împreună, zgomotoși...

— Nu te gîndi la ce mănîncă oamenii noștri. Au
40 de-ale gurii în traistă, că așa le-am spus...

— Casele alea mari de-acolo ale cui sînt ?

- Ale boierului ăsta de la Popești-Vasilași...
- Oamenii să nu să rușineze și să ia, căci boieru se rușinează el și nu-i poștește la masă...
- N-avea nici o grije, Teticule, nici o grije... Am auzit că s-au ivit turcii...
- Până diseară nu va fi nimic. La noapte, poate...

*

- Cînd să ocolească pe Podu Calicilor spre Hanul Golelescu... văzură trăsurile oprite de o parte și de alta și lumea rînduindu-se de o parte și de alta a uliței. Se auzea puternic cîntecul *Deșteaptă-te, române*... Dar se cînta într-un mod deosebit. După fiecare vers, corul se oprea scurt și începea să bată scurt tobele mici, pe care le purtau într-un singur rînd cîțiva tineri. În spate, alt rînd purta steaguri tricolore...

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,

și tobele rap-rap, rap-rap... rap-rap, rap-rap,

În care te-adînciră barbarii de tirani...

Rap... rap, rap... rap... rap... rap, rap... rap.

- Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte...

Rap-rap, rap... rap, rap... rap... rap... rap.

La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani...

Rap... rap, rap... rap, rap... rap, rap... rap.

- Lumea pe de lături auzea ceva nou și asculta înfiorată... Cîntau mai bine de o sută de elevi de la Sfîntul Sava și încă vreo cîteva sute de inși, care se luaseră după ei... Cei veniți din deal recunoscără în frunte pe elevii plecați de dimineață cu profesorul.

- Se opriră... căci și ei îi recunoscără pe cei doi negustori și pe Hergă. Damian îi ceru unui vlăjgan, care era și mai dezghețat, să anunțe în gura mare că oricine vrea să urce în deal... că sunt așteptați bucuroși, dar că au și ei nevoie de steaguri și de tobe ca să meargă să aducă tabacii, calfele de măcelari și mărginașii. Dar ti-

- nerii nu vroiau să se despartă acum. Vroiau să urce toți în deal și să-l vadă pe Teticu... Discutară între ei și se hotărî altfel... Vor merge toți pînă în tabără, apoi, cei cu steagurile și tobele... Și vreo douăzeci, care știu să cînte, vor coborî să cutreiere orașul... Pînă atunci, negustorii cerură lui Hergă să meargă cu brișca cu ei, ca să orînduiască de mîncare pentru oamenii de sus... Le dădură, totuși, un steag mare și o tobă. Se vor întîlni din nou la Podu de Piatră.
- 10 Negustorii opriră o birje și se urcară în ea, că prea erau înghesuți... În brișca cea mare mergeau acum Hergă, Licsandra, Damian și doi elevi, unul cu steagul, altul cu toba... Mergeau la pas... Băteau tobele, apoi se striga : „Haideți, fraților, să apărăm Constituția !”
- 15 Prăvăliile erau închise și lumea de pe stradă se lua după ei... Negustorul cel care știa să cînte începu să cînte : „Deșteaptă-te, române”... dar erau greu, că nu știa vorbele bine... Se îndreptară spre locul unde fuseseră morile Mitropoliei.

20

*

- Au avut dreptate elevii să urce împreună, nedespărțiți, pe cîmpia de deasupra dealului. Cîntecul, steagurile, răpăitul războinic al tobelor zguduiră miile de oameni de acolo...
- 25 Strigau : „Vine tineretul”.. cum strigaseră mai de vreme, înfiorați : „Vine opinca”...
- Teticu își dădu cu gîndul că au venit acum încă vreo mie de oameni... și se bucură...
- Trebuie să umplem bine cîmpu și toate drumurile, neică Filaret...
- 30 Mustea rînji, mulțumit... Nimeni nu-i zicea de obicei Filaret.

Ședința de azi a Consiliului gubernial va fi o ședință grea și agitată... Acei dintre miniștri care au venit mai devreme, în loc să discute în grupuri de câte doi, 5
trei... s-au prins într-o discuție pătimășe... Nimeni nu știe ce este anume în Dealu Filaretului. Dar se știe că au rămas acolo azi-noapte mii de oameni înarmați... că au fost devastate unele conacuri prin vii... că au 10
apărut acolo câțiva inși necunoscuți, care fac din oameni ce vor ei... E unu Teticu, un bătrîn diavol, o namilă Licsandru Hergă, pandurul acela ciung de o mină al lui Bălcescu.

Cînd s-au adunat miniștrii și musafirii obicinuiți, iar 15
între ei și Bălcescu... în sala cu draperii roșii și scaune cu spătare înalte își făcură apariția și cei trei locotenenți...

Eliade întrebă cu o autoritate acră :

— Ce spune șeful poliției despre cele întîmplate azi-noapte și azi-dimineață în Dealu Filaretului... pe drumul 20
Giurgiului? Își dau seama ministrul Trebilor din Lăuntru și șeful poliției că asemenea fapte nesăbuite pot duce la o ciocnire cu trupele turcești și deci la un conflict sîngeros... ? Ceea ce ar fi nenorocirea patriei noastre.

— Sunt de aceeași părere cu fratele Eliade, răspunse 25
Ion Brătianu, înțepat, apăsînd pe „fratele” ca să arate că nu admite să i se vorbească autoritar, de la superior la subaltern... Urmăresc și eu evenimentele cu îngrijorarea cu care le urmărește orice patriot... Dar nu se poate, pe

de altă parte, opri poporul să manifesteze pentru Constituție !

— Manifestație, nu anarhie, replică dîrz Eliade.

5 Bălcescu fu gata să spuie „fățarnicie“... dar hotărîse de la început să asculte în liniște, căci fusese informat că va fi atacat și se stăpîni.

Brătianu privi cu ochii mari și catifelati pe rînd pe cei din consiliu și reluă, cu vocea de tenor, prea ridicată :

10 — Am la mine Proclamația pe care am dat-o ca populația să manifesteze fără arme... V-o cetesc.

— N-o mai ceti, că o cunoaștem !

15 — Am discutat cu fratele Rosetti... Azi după-amiază adunăm Guardia Națională ca să avem în mîină posibilitatea de a împiedica dezordinea și eventualele devastări... căci se pare că într-adevăr e o mișcare a satelor spre București !

— Vreți să trageți în săteni?... În cei care duc greul statului pe umeri, care sunt însăși ființa țării ? Întrebă minios Bălcescu.

20 Brătianu tăcu îndelung... Privirea îi era absentă și nu răspunse numaidecît. Apoi reluă, acum cu vocea moale, cu un soi de regret :

25 — Dacă împrejurările o cer, dacă interesele statului o impun... un adevărat om politic nu va șovăi să pună să se tragă chiar în țărănime.

— Ce împrejurări ? Cum pot să fie interesele statului deosebite de ale țărănimii ? Întrebă indignat Bălcescu.

Ion Brătianu continuă fără să răspundă :

30 — Dar firește, poporul trebuie să vadă că facem totul pentru a salva Constituția. Trebuie să trecem la fapte pozitive. Vă anunț că am convins pe înaltpreasfinția-sa ca, împreună cu o sută de preoți cu cruci și prapore în fruntea poporului, să meargă la Fuad și să-i ceară respectarea Constituției pe care am proclamat-o !

35 În clipa cînd pe cîmpia din Dealu Filaretului va apare cortegiul solemn al bisericeii, e de prevăzut că cei care așteaptă acolo vor vedea care e calea cea bună și se vor alătura... acestui cortegiu !

40 Unul dintre miniștri, Nițescu, întrebă timid, tot pe Brătianu :

— V-ați interesat cine e acel Teticu sau nu știu cum îi spune și care a devenit un fel de comandant de tabără?...

5 — Am auzit și eu... Am acolo câțiva oameni care ne vor lămuri, răspunse șovăitor cel întrebat.

— Am cerut lui Voinescu I, șeful de stat-major, în-
regi Tell, să facă tot posibilul să afle cine este acest
Teticu. Deocamdată nu i se știe nici măcar numele ade-
vărat... Străbate călare câmpul în sus și în jos, dar ni-
10 meni nu știe cine e.

Brătianu spuse, privind în fundul călimării :

— Poate că îl cunoaște fratele Bălcescu...

— Nu, nu-l cunosc... dar ard de nerăbdare să-l cu-
nosc numaidecât, îl tăie cu privirea Bălcescu.

15 — Cunoașteți poate pe Toma... un fost pandur.

— Pe acesta da, e un clăcaș care așteaptă să lupte
ca să se mîntuie de clacă... E un sătean la fel cu cei
care au apărut în decursul veacurilor această țară...

— Este omul dumitale? a întrebat cu tîlc Eliade.

20 — Nu este „omul meu“. Nu am „oamenii mei“ acolo,
dar bineînțeles că aș fi fericit să fiu eu omul lor.

*

Poate mai bine de trei mii de oameni urmau acum
grupul din frunte în care erau Damian, Hergă, Simion,
25 Licsandra, cei doi elevi cu steagul și toba... După ei
numaidecât, tabacii... unii cu puști, alții cu ce găsiră.
Pe străzi nu se mai putea umbla, și trăsurile se opreau
pe la răspîntii. Cerul se încruntase din nou, dar nu
ploaia încă... Se răcorise de-a binelea. Prăvăliile erau
30 mereu închise, cu obloanele trase și lacătele puse... Lu-
crau, păzite de oamenii din Guardia Națională, nu-
mai brutăriile. Mulți așteptau să treacă în fruntea mul-
țimii acel Teticu de care se vorbea atît...

Se opri în Piața Ghica și așteptau să treacă Podu
35 de Piatră... Pe dreapta se opri se opri se opri se opri se opri
de trăsură. Într-o caleașcă era un boier mai mult tînăr, dar
îmbrăcat în antereu, giubea și ișlic în cap... Avea pe
capră un arnăut cu pistoale la brîu, și el avea o mus-
tață groasă, nu purta barbă. Alături de el era o fe-

meie tînă, nu prea frumoasă. Era Nicolae Băleanu, din marea familie a Bălenilor. Era furios că era oprit din drum și mîrîia tot timpul. Dealtfel, vestea că turcii sunt la Sintești îi încuraja pe boierii reacționari la toate aroganțele. Între timp, Bolintineanu, pictorul Rosenthal și încă vreo doi prieteni veneau de la cafe-neaua turcească de pe mal. Rosenthal privea înmărmurit frumusețea acelei țărăni, după cît se părea, care mergea alături de steag, în picioarele goale.

— Ia uitați-vă, fraților... E o statuie în mers... făcută de providența divină de-a gata... Uitați-vă ce umeri, ce brațe, ce șolduri... Cum poartă de drept capul frumos... Ce sîni care privesc în sus... Ah! Ea trebuie să poarte steagul tricolor!

Se repezi spre grup și luă steagul din mîna elevului de la Sf. Sava.

— Prietene, dă-i ei să poarte steagul României libere... E soră cu milioanele de clăcași...

Licsandra se înroși toată și nici nu vroia să audă... Îi era rușine... Străbătea o tabără întreagă punînd la locul lor pe obraznici și acum murea de rușine și nu vru să poarte steagul.

— Nu vreau... se uită lumea la mine... Licsandre...

Rosenthal se înflăcărase de-a binelea :

— Păi tocmai de-aceea să-l porți... Ține-l... O femeie frumoasă trebuie să-l poarte... Așa l-a purtat Ana Ipătescu la 19 iunie.

Licsandra auzise de Ana Ipătescu de la tabacii ei.

— Să-l poarte tot ea și acum.

— E bolnavă de două luni... E la Golești... Ia-l dumneata !

Vrînd, nevrînd, Licsandra îl luă...

În timpul acesta, Băleanu mîrîia mereu :

— Așa, steaguri... O să vă dea turcii steaguri... O să vă cadă nădragii pe vine fugind cînd oți da cu ochii de ei !

Damian, cît era el de liniștit de obicei, acum începu să tremure de mînie... Ceilalți se priveau unii pe alții. Singur Hergă parcă nu auzea... se uita în altă parte.

Băleanu, încurajat, înjura mai departe :

— Țopîrlanii ăștia vor să lupte cu turcii. Și aia cu steagul, ehei, ce-au s-o mai întindă soldații turci. Un regiment o să treacă peste ea, să se sature...

5 Atunci Hergă se îndreptă încet spre caleașcă. Puse piciorul pe scara ei... În clipa asta arnăutul vru să scoată pistolul de la brîu, dar o lovitură în ceafă, pe care Hergă o dădu cu dreapta, îl rostogoli jos în uliță... Băleanu înmărmuri... Vru să ridice mîna, poate să dea, poate să se apere... Hergă îl prinse de subsioară, îl
10 strînse de-i trosni umărul, și-l ridică pe sus din caleașcă... Îl aduse astfel, ridicat într-o mîna, în timp ce acela se zbătea disperat, între cei din frunte. Aci îl așeză jos, dar pînă să-și găsească omul echilibrul, un picior în partea de jos a spatelui îl azvîrli între picioarele tabacilor... Aceștia și-l trecură din picior în
15 picior, pînă ce îl umplură de sînge, apoi îl aruncară pe marginea uliței... Hergă se duse iar, îl luă, plin de sînge așa cum era și cu mijlocul frînt, și-l așeză ca pe un sac din nou în caleașcă, lîngă femeia cea tînără, care privea înmărmurită și albă ca varul.

★

Ajunseră în deal către ceasurele unu... Soarele tot încerca să răzbată prin norii albicioși, dar nu rămînea decît tot ca o părere lucioasă... Cei de sus, cînd auziră
25 toba și văzură marea mulțime care venea... începură să cînte *Deșteaptă-te, române*. Pe urmă se amestecară, se aleseră din nou, după cum se întîmpla să se recunoască... să se simtă din aceeași breaslă, din aceeași mahala... Cei veniți din ajun povesteau cum au petrecut
30 noaptea.

★

Carele cu de-ale mîncării veniră cam tîrziu, dar veniră bine încărcate. Mihalcea, așa se numea negustorul, făcuse lucrurile bune. Adunase de la negustorii din
35 piață, după ce se întovărășise cu alți prieteni de-ai lui, și bani, și ce-i trebuia pentru hrana oamenilor... Întîi se tocmea ca și cînd ar fi vrut să plătească... Apoi îl

făcea de rușine pe cel care ținea mai mult la o mîină de marfă decît la obrazul lui de patriot. La marii negustori însă nu putea să răzbată... Ba nu erau acolo, ba să mai aștepte... și alte. Adevărul este că marii negustori, fiind proprietari și de prăvălii și de depozite și de moșii, nu mai vroiau să audă de revoluție, luaseră în brațe vorba lui Eliade: „Urăsc tirania, mi-e frică de anarhie...” Gîndul unei rezistențe care ar fi dus la bombardarea orașului și la pîrjolirea lui îi făcea să-și piardă capul. Dar micii negustori, micii meseriași dădeau cu voie bună și cu o glumă de buni patrioți pe deasupra... Unii, după ce dădeau, se urcau și ei în căruță... ca să vie în deal, să împiedice pe turci să intre în oraș... Cum să-i împiedice nimeni dintre ei nu știa prea bine, dar numărul negustorilor care se alăturau carelor, cu flăcării din prăvălii și calfele laolaltă, era din ce în ce mai mare... Erau acum foarte mulți dintre cei de la 11 iunie, de la 19 iunie, de la 30 iunie.

Mihalcea plăti cu bani buni cele vreo opt sute de rogojini pe care le găsi gata pe Podu Tîrgului din Afară și la Obor.

— Prind bine, neică, prind bine la noapte...

Cînd urcară, ocolind însă pe Podu Beilîcului, pe unde drumul era mai ușor, în carul din frunte, plin cu saci de pîine, stătea țăntoș un pîrlit de brutar, cu țealele albe de făină... Dăduse singur aproape cinci sute de pîini, și între saci ascunse cu grije și pușca... Să n-o vadă oamenii lui Brătianu.

Au fost strașnic primiți... Oamenii nu mînceau sus decît pe apucate și ce găseau. Mihalcea apără cu strașnicie cîteva care pe care le trase în curtea cu ulucile, acum ștricate, ale cîrciumei. Dealtfel, veniseră sus și nenumărați plăcintari, simigii cu covrigi, bragagii, olteni cu fructe, salepgii și brînzari cu putinele pe umeri, oameni nevoiași care auziseră că se poate cîștiga un ban, acolo sus, în deal, dacă știi să-ți păzești marfa... Și pentru asta trebuie să-ți iei tovarăși...

Teticu nu era în tabără improvizată, și ordinea o păstra acum Hergă cu tabacii... Teticu era dus călare, cu cinci care după el și douăzeci de inși cu topoarele, să taie lemne dintr-o pădure apropiată... Il lăsase acolo

pe Damian, după ce îl lămurise că trebuie să aducă lemne, multe lemne... Pe întunec nu poți ține oamenii, adunați așa în înfierbințeala clipei. Se sperie de orice li se năzare... dacă nu-și văd unul altuia fața și nu știu ce se petrece... Avea aerul că știe multe în privința asta, că a văzut multe.

*

Pe la ceasurile două venea din vale, ocolind pe Podu Beilîcului, un alt alai... Vreo douăzeci de carete urcau la pas, cu cruci mari și prapure pe capră... După ele venea o mare mulțime de târgoveți și negustori și zeci și zeci de boieri îmbrăcați nemțește, cu pălării tari și fracuri subt pelerine fumurii sau verzui.

Lumea de pe cîmpie privea înmărmurită, nu știa ce să creadă... Teticu văzuse din marginea pădurii procesiunea și acum alerga la galop, peste cîmp, să vadă ce se întâmplă... Ajunse la oamenii lui înainte ca alaiul să fi ajuns în dreptul lor. Dete cuvînt să nu se amestece ai lor cu cei din urma popilor. El coborî jos de pe cal și așteptă în marginea drumului... Curînd trecu mitropolitul; el puse un genunchi la pămînt și se închină. La fel făcură toți, afară de Hergă, care se strîmbă de silă și rămase în picioare... Neofit se uita cu mare luare-aminte să vadă anume pe acel Teticu despre care i se vorbise atît. Înțelese că este cel care se apropie în galopul calului, dar descălicase prea devreme și acum nu mai știa care a fost călare... Nu i-ar fi trecut prin cap nici o clipă că bătrîiorul acela cu obrajii scofilciți și mîncăți de barba țepoasă e omul pe care-l căuta...

Nu se vedea încă sfîrșitul, coada alaiului, cînd fruntea se opri. Abia trecuseră vreo mie de pași de ruină. Au fost întîmpinați de un ofițer turc călare, întovărășit de alți douăzeci-treizeci călări. Aceștia au plecat după cîtva timp, dispărînd în zare...

*

În biroul cel mare al fostei spătării, colonelul Voinescu I, șeful de stat-major al oștirii, chemase cinci

ofițeri din garnizoană, ca să le încredințeze câte o misiune secretă.

— Vă veți îmbrăca la fel cu târgoveții... Ba, dumneata, se adresează unuia mai butucănos ca înfățișare, îmbracă-te țărănește și amestecați-vă prin mulțime... Dumneata, căpitan Papassoglu, trebuie să afli neapărat cine e acel Teticu... Este rușinos ca noi, șefii oștirii, să nu avem habar ce se petrece în București... Ce fel de stat-major e asta?

— Dar cum să facem, domnule colonel? Ar trebui să știm unde e miezul adunării... care sunt conducătorii. Dar afară de două-trei nume, nu se știe nimic. Cum să stai de vorbă cu ei, dacă nu trăiești mai mult între ei, spuse nedumerit un locotenent, cu mustăcioară neagră și ochii mari sprâncenați.

— Faceți ce știți... Dumneata, Papassoglule, caută să stai la foc diseară chiar acolo unde veghează Teticu asta. E acolo și țiganul acela, Mustea, eliberat de la ocnă, ăla care l-a ucis cu barosul pe Medelioglu. La foc, oamenii vorbesc multe... Spune și dumneata povești... că știu că ești bun de gură și-ți plac astea...

Papassoglu vru să spuie ceva, dar colonelul mustăcios îl concedie scurt:

— Am treabă... Plecați, și mâine să-mi veniți la raport!

*

Pe la chindie, Bălcescu, împreună cu Bolliac, care ținea să vadă și el „tabăra” de sus, cum se spunea acum, se împotmoli cu birja în mulțimea care alcătuia alaiul mitropolitului... Când ajungeau în dreptul câte unui maidan, ocoleau și treceau, pe urmă iar se împotmoleau. Lumea era tăcută și amărâtă din pricina noroiului... Cei mai mulți, de frica ploii, fiindcă norii erau tot jos și nemișcați, își luaseră câte ceva de fereală... Când birjarul dădu de un drum mai mic, spre dreapta, căută să ajungă mai bine printre vii.

— Frate Bălcescu, sunt tare curios să văz ce-a devenit poporul lui Teticu, acum când vine peste el mulți-

mea asta a lui Brătianu și Rosetti. În frunte e tot clulbul din Dealul Mitropoliei.

5 Când ajunseră sus... văzură că nu e nimic. De o parte era mulțimea din alai, care aștepta de două ceasuri, în picioare sau așezată, cum putuse, pe miriștea destul de jilavă, pe paie împrumutate de la cei din ajun. Ceilalți însă împânzeau cîmpul lungiți pe paie și stînd de vorbă în cete mici, cu răbdare, ca niște oameni care au pornit la drum lung... La început, Bălcescu nu fu recunoscut și mulți credeau că trăsura merge pe de lături să ajungă la 10 careta mitropolitului. Când îl văzură însă tabacii, îi săriră înainte bucușii... trimițînd vorbă spre ruină că a sosit Bălcescu. Trăsura s-a oprit în dreptul cîrciumei și a făcut numaidecît cerc în jurul ei.

15 Când au auzit că a trecut întîi pe la spitalul Brîncovenesc să vadă cum îi merge profesorului, cei doi dascăli și elevi îl năpădiră cu întrebările.

— Mă rog frumos, domnule Bălcescu, nu are cumva 20 aprindere la plămîni? Noi tare ne-am temut de asta, întrebă dascălul cel gros, cu voce frumoasă.

— Se pare că are un punct greu la plămînul stîng... E în grija doftorilor ăia...

— E trist... se plînge de dureri? Întreabă un elev neliniștit.

26 — Înjură pe toată lumea pe latinește și tot timpul glumește... Când îl înjunghie, înjură boala tot pe latinește, că zice că boala știe latinește din cărțile de medicină.

Rîd toți, bucușii că profesorul e același...

30 Bălcescu întreabă de Toma și află că e dus să aducă rezervele.

— Ce rezerve?

— S-a dus azi-noapte să aducă satele din Dîmbovița și dinspre miazănoapte.

35 La început era nemulțumit că nu-l găsește... Când află despre ce e vorba, este mulțumit că-l știe la treabă...

— Bună treabă... cum se cuvine pentru un pandur. Unde-i Damian?

40 — La pădure, după lemne, îl lămurește tabacul cel înalt și slab... Facem focuri mari la noapte... Dintre ai noștri e aicea neica Hergă...

— Unde-i ?

— Uite, colo, lângă dărmătura aceea.

S-a dus un tabac să-l cheme... Bolliac tresare...

— Este muntele ăla de om care l-a zdrobit azi de
5 dimineață pe Nicolae Băleanu ? Vreau să-l cunosc și
eu... Știi că toți consuli au fost poștiți în palatul lui
Băleanu ăl bătrîn... să vadă cum a fost maltratat un
biet boier nevinovat... Toți au făgăduit că-l vor men-
ționa în rapoartele lor.

10 Când a auzit că a venit Bălcescu, Filaret Mustea a
sărit în sus de bucurie.

— Hai, Teticule, că a venit omu nostru...

— Cine, omu nostru ?...

— Bălcescu, deh ! Bălcescu, omule, ce naiba, n-ai
15 auzit dă el ?... Hai, Licsandre, să vedem ce spune...
Hai, Teticule, să vezi și dumneata un om care luptă cu
inima pentru popor.

Teticu rămăsese pe gânduri și părea foarte încurcat...
Se ridică fiindcă se lungise să se odihnească oleacă,
20 fiindcă bănuia că n-o să doarmă la noapte... Apoi por-
niră toți trei înspre cârciuma închisă.

Bucuria lui Mustea fu îndoită când văzu că a venit și
Cezar Bolliac, marele prieten al țiganilor... Își scuturără
[mîna] unul altuia, cu nădejde... Bolliac rămase încurcat
25 văzîndu-l pe Teticu... Era parcă dezamăgit.

— Moșule, tot Bucureștii vorbește de dumneata...

O flacăra se stinse în ochii lui Teticu la auzul cuvîn-
tului „moș“... Și-ar fi mușcat buzele, dar simți cercetă-
tori opriți asupra lui ochii puțin oblici ai lui Bălcescu.
30 Acesta simți că omul e stîmjenit și-i puse o întrebare, ca
să-l ajute puțin, să-l facă să uite :

— Ei, ce s-aude cu turcii ? Știi ceva ?

— Crez că și dumneavoastră știți ce știm noi... Că
au așezat tabăra la Sintești...

35 — Îi putem opri, ori nu ?

— Dacă toată lumea asta... nu aia din drum, o vrea
cu adevărat... cred că pe-aici nu vor putea trece. E pri-
mejdie doar să fim înconjuțați.

— Atunci ?

— Om face tot ce va fi cu putință... Nu-i putem lăsa să intre așa ca într-un sat fără cîini.

— Cîini sunt destui, prietene, dar sunt javre grase, de casă mare... Știu mai mult să lingă mîinile străinilor decît să lupte...

Teticu avu iar o privire ușor aburită de tristețe...

— Poporul e bun, fraților... dar nu știe cît e de bun și trebuie să-i deschidem noi ochii... Să-l învățăm să se cunoască...

Bălcescu și Bolliac se priviră cu tîlc. Ochii lor se întrebau mut, impresionati, cine să fie omul acesta... Deodată, tînarul istoric tresări ca fulgerat de o amintire... Vocea asta, greu de înțeles din pricina dinților lipsă, îi păru dintr-o dată cunoscută. Începu în amintirea lui o forfoteală de imagini. Știa că îl cunoaște, dar n-ar fi putut spune de unde... Cînd văzu limpede pe chipul supt aceeași frămîntare, înțelese că și acest ciudat Teticu e frămîntat de aceleași gînduri.

— Rămîneți aci și la noapte ? întrebă, mai mult ca să-și confirme bănuiala, Bolliac.

Teticu își întoarse privirea grea spre el.

— Cîțiva dintre noi vom rămîne aci pînă la sfîrșit... chiar dacă turcii or trece peste noi, dacă vor trece...

În timpul acesta se văzu o mișcare pe șosea... Careta mitropolitului întoarse, și după ea celelalte calești. Bolliac își ciugulea barba hirsută, cărunta pe ici pe colo.

— Ce să fie ? Se întorc...

— Se vede că a refuzat turcul să-i primească, fu de părere Bălcescu. Mai mare rușinea pentru obrazul mitropolitului.

Acum, tot alaiul făcu, pe loc, cale întoarsă... De la Moșoiu, care era și el într-o caleașcă, aflară că Fuad s-a scuzat față de Neofit că nu-l poate primi astăzi... Are de făcut o inspecție la Giurgiu... Că îl așteaptă mîine...

Bolliac rînji sarcastic :

— Inspecție la Giurgiu... Pentru asta ții două ore în drum un prinț al bisericii...

Moșoiu își continuă drumul, căci caleașca lui n-avea cum să oprească. Bălcescu, după ce se dădu mai în spate ca să nu-l mai salute pe Neofit, se apropie hotărît

de Teticu, într-o clipă cînd acesta se trăsesese mai deo-
parte.

— Uite ce, eu cred că noi ne cunoaștem de undeva...
De unde, n-aș putea să spun, dar știu sigur că ne cu-
.5 noaștem !

Bălcescu își dădu seama că era să spuie „sînt că ne
cunoaștem” și pe urmă îndreptă cuvîntul. Teticu rămase
mult pe gînduri... Își încrunță fruntea...

— Ne-am cunoscut demult... E greu să v-aduceți
.10 aminte...

— Dacă ai să mă ajuți... am să-mi aduc desigur
aminte, fiindcă știu că te cunosc... Dar e greu să știu de
unde... Nu te pot lua de nicaieri.

Celălalt aproape șopti :

.15 — De la Bălcești...

Bălcescu tresări, îi luă mîna, îl trase mai deoparte
încă și-ncepu să-l privească stăruitor și nelămurit... Fu
mai întîi o bănuială, dar era pește puțină... Obrajii
ăștia scofilciți, barba asta aspră și cărunță... Gîndul
.20 creștea din adîncuri de îndoială ca un izvor din stratu-
rile pămîntului...

— Tocoltoiu...

Celălalt clătină din cap, cu un zîmbet luminos :

— Da... Așadar, tot ți-ai adus aminte...

.25 Cînd se simți strîns în brațe cu emoție de Niculache
de pe vremuri, Teticu nu știu ce să mai spună... Nici nu
răspunse la această îmbrățișare decît cu o înduișoasă
molicieune a brațelor.

.30 Bălcescu făcu socoteala anilor lui Tocoltoiu, treizeci
și patru, ori treizeci și cinci de ani cel mult, și aproape
că începu să tremure privind acest cap de moșneag.

— Trebuie să-mi spui tot... Trebuie să stăm de vorbă,
mult.

.35 — Dacă vrei, voi veni eu la dumneavoastră... Să
treacă zilele astea și voi veni eu la dumneavoastră.

— O să ne mai vedem pînă atunci... Dacă nu vă în-
curc prea mult, aș vrea să mai viu pe-aci.

— Locu dumneavoastră este acolo, lîngă ăi mari...
Nu-i lăsați să facă prostii...

.40 Începu să plouă. Norii se destrămau și se tîrau peste
pomi.

Pe la opt seara, Hergă se sculă din paie și, suduind crîncen, strigă lui Chiose :

— Hai, mă... umflă-ți cimpoiul... Licsandro, dă-mi cheia dă la casă.

Licsandra sări și ea în picioare, gata de plecare, fără să-i dea cheia. Hergă o privi încurcat.

— Și tu ce-ai sărit așa ?

— Cum, mă, ce-am sărit așa ? Merg cu tine, ce vrei să fac... ?

— Păi ce, tu știi unde vreau să mă duc eu ? Dă-mi cheia dă la casă, muiere... Își potrivea cuțitul în fota de piele.

— Da' dă ce să-ți dau cheia, mă, dă ce să ți-o dau... ?

Teticu întrebă mirat :

— Da' unde pleci, omule ?

— Nu mai pot... Vreau să mă răcoresc puțin. Mă duc la clubul ăla dă la Mitropolie, unde dospesc toate ticăloșiile lor... Da' mai întâi vreau să trec pe-acasă ca să beau o ploscă dă vin, să mă încălzesc... Să-mi fac coraj... Că vreau să le spun ce gîndesc.

— Atunci, vericule, să meargă mai mulți cu tine... Dă ce să mergi singur ?

— Nu, ai nevoie dă oameni aici... Și eu o să mă-ntorc numaidecît... Hai, Licsandro... Hai, Chiose...

Hergă trecu pe-acasă și dădu pe gît mai bine de o jumătate de ploscă... Îi era o frică grozavă că n-o să poată vorbi...

— Tu așteaptă-mă acasă... Viu să te iau ca să mergem înapoi, în deal...

Cînd ocoli prin spatele palatului lui Bibescu și începu să urce dealul spre clopotnița Mitropoliei, Hergă simțea că-i ard obrajii, iar picioarele i se cam înmuieră... Dar coraj avea...

Clubul era chiar în sala fostei Adunări Obștești, adică unde ar fi fost să se întrunească și Constituanta, dacă s-ar fi ales vreodată. Era o sală lungă, ca de școală, cu ferestre și pe dreapta, și pe stînga... În fund era un fel de podium, mai ridicat, ca o scenă... cu tribuna vorbitorului... Pe dreapta și pe stînga erau cîteva

bănci cu fața spre mijlocul sălii, iar mai spre fund, băncile erau așezate cu fața spre podium, ca la teatru...

5 Era lume multă, și Hergă cu Chiose fură siliți să rămână în înghesuiala din ușe... Deși ploua, ferestrele erau deschise... Chiar din prag se auzea bine ce spunea vorbitorul... Când peste o jumătate de oră un detașament din Guardia Națională dădu onorul, Hergă înțelese că au intrat, pe o altă intrare, se vede, Ion Brătianu și Rossetti.

10 În rîndurile din mijloc era un grup de ofițeri, între care și Papassoglu, care se prăpădeau de rîs văzînd Guardia Națională dînd onorul. Erau zece oameni îmbrăcați cu ce se găsisse pe-acasă, care stau nealiniați, ținînd puștile ca niște ciomege... Singurul lucru marțial
15 în acest „onor” era vocea pătrunzătoare, metalică și cu simț al comandai a iubitului de toată lumea, actorul C. Aristia, comandant adjunct al Guardiei din întreaga capitală.

20 Vorbea acum Ion Brătianu... Vocea lui, colorată, ușoară, ascuțită cînd vrea să apese tîlcul, plăcea foarte mult... Și lui Hergă îi plăcea... Îi plăcea că deși îi ardeau obrajii, mai înțelegea tot ce spunea vorbitorul și se simțea și în stare să-i răspundă... Dar tot amîna. Nu
25 mai cînd Brătianu ajunsese mai spre miez, se stăpîni tot mai greu.

— De aceea am îndemnat pe înaltpreasfinția-sa mitropolitul să iasă cu preoții săi în fruntea poporului... să ție în mîna Sfînta Cruce și prapurele bisericii și să
30 întîmpine pe Fuad... Așa a făcut acum o mie cinci sute de ani papa Leon al IV-lea... Pornise spre Roma sfîntă, după ce pustiise și pîrjolise întreaga Europă... teribilul Atila, cu hunii săi. Trecuseră tot prin foc și sabie și pe unde trecuseră ei nu mai creștea nici iarba... Nu vorbeau nici o limbă și nimeni nu se putea înțelege cu
35 ei. Dar cînd papa, ieșindu-i înaintea, i-a arătat Sfînta Cruce, Atila a înțeles și a împietrit locului... Apoi a făcut fără să spuie o vorbă... cale întoarsă și astfel Roma a fost salvată de distrugere ! Să meargă mitropolitul cu crucea în frunte și Fuad va pricepe. Se va opri.
40 Turcii nu vor intra în București și Constituția va fi salvată...

Aci Hergă nu se mai putu stăpîni și strigă :

— Zi-i, Chiose !...

Chiose umflă cimpoiul, care începu să dea niște sunete ușoare, la fel cu vocea lui Brătianu...

5 Toți se uitară spre ușe, spre Chiose... Atunci, cu obrajii aprinși, Hergă strigă :

— Vreau să spun și eu o vorbă...

10 Începu să-și facă loc strivind mulțimea în calea lui. Dealtfel, toți se dădeau la o parte fiindcă Hergă scolese cuțitul cel mare și-l ținea cu mîna deasupra capului... Cînd ajunse la treptele tribunei, picioarele i se cam înmuiară, dar nu de frică... Cînd trecu pe lîngă Rosetti, acesta îi spuse :

— Ești cam chirchilit, prietene...

15 La care Hergă răspunse cuminte :

— Nu sînt chirchilit... sînt numai făcut...

Ajuns la tribună, puse cuțitul alături și începu cu vocea lui de buhai :

20 — Ce vă încurcați, boierilor, cu preoți, cruci și evanghelii ; eu îi cunosc bine pă turci din mica mea copilărie... Ei nu să dau îndărăt dăcît cînd văd asta... și ridică hotărît cuțitul... Sîntem dăstui bărbați în București și am fi fost și mai mulți dacă n-ați fi lăsat aci numai o mică parte din oștire, trimețînd-o pă cealaltă
25 peste Olt, fără să ne întrebați și pă noi ; cu toate astea, vom lupta și vom muri cu toții, ca să treacă apoi vrăjmașii noștri, cu armăsarii lor, peste trupurile noastre...

Sala izbucni în aclamații însuflețite... Rosetti și Brătianu se uitară unul la altul și începură apoi să aplaude
30 și ei... Om din popor, iubind pe Bălcescu, Hergă nu putea să știe că pe el îl criticase vorbind de oștirea trimisă peste Olt... Oamenii din popor, care se aflau în sală, nu puteau ști că Brătianu, ori Rosetti vor altceva decît a spus, așa de inimos, măcelarul cu cuțitul... Îl
35 aplaudară să dărîme, cînd coborî și se îndreptă spre ușe. Chiose, uimit de cele întîmplate, sufla disperat în cimpoi... A fost petrecut cu urale pînă la poarta Mitropoliei...

S-a trezit cu adevărat numai cînd, văzînd că Licsandra a adormit, n-a mai sculat-o din somn și a urcat singur, prin ploaie, Dealu Filaretului, cu Chiose ud ciuciulete după el...

În oraș n-a fost liniște și puțină lume a dormit în noaptea aceasta. Vestea că turcii sunt în Dealu Filaretului a speriat pe mulți, și zvonurile au început să înfrigureze populația capitalei...

Reacționarii erau convinși că înainte de miezul nopții trupele turcești vor pătrunde în oraș, tocmai fiindcă atunci cînd doarme lumea ar fi mai ușor de ocupat un oraș... Dar erau și dintre cei care fuseseră în sus de Dealu Filaretului și chiar dintre cei care petrecuseră pe Hergă cu urale, cu sunet de cimpoi pînă la poarta Mitropoliei, care se gîndeau că turcii nu trebuie lăsați să intre în București. Cînd pe la ceasurile 10 seara se răspîndi fulgerător zvonul că armata lui Fuad a pătruns în oraș, cîteva sute de oameni alergară înarmați cu ce aveau la îndemîină să apere Palatul Administrativ. Era copilăresc și de prisos militărește, dar a doua zi, Locotenența fu foarte înduioșată de acest fapt, care oricum arăta temperatura clipei.

Cînd Toma ajunsese acasă, joi pe la prînz¹, după ce lăsase vorbă prin sate la oamenii de încredere că va trece a doua zi prin Zăvoiu și Vadu Rău, găsi satele amîndouă într-o fierbere greu de povestit...

În ajun se întîmplase o mare nenorocire, care tulbura lumea, mai ales prin chipul ei cu totul neașteptat, în care oamenii vedeau o mare cruzime a soartei.

Încă din săptămîna cealaltă, ai lui Mînjoc și ai lui Peștefript începuseră pregătirile de nuntă... Pînă la urmă, flăcăul tomnatec înfrînsese cerbicia fetii și se hotărîseră ca duminică după Sfînta Măria mică să se cunună. Nu era să fie o nuntă cum fuseseră unele mai demult, dar socrii erau printre oamenii de frunte ai satului, chiar dacă nu aveau avere, iar fata, deși zurbogioaică, fusese cuminte, că o știau toți, iar flăcăul, din partea lui, avea după ce bea apă... Țineau să facă lucrurile după cuviință.

Bordeiul cel nou era aproape gata, la Vadu Rău, chiar pe deal, deasupra hanului, unde în ultimii ani se săpaseră bordeiele pentru tinerii căsătoriți... Era îngropat numai pe jumătate, vărui și cu o ferăstruică.

Bătrînul Vasile Mînjoc, care acum avea aproape șaptezeci și trei de ani, dar era încă în stare să muncească, fusese greu lovit de soartă... În afară de Maria, fata

¹ Cu creionul albastru, în colțul stîng al primei file din acest capitol, în manuscris găsim precizarea : „miercuri, 28 august” (n. ed.).

care se spînzurase tocmai din pricina cuscrului lui de azi, își pierduse în cursul anilor toți copiii, vreo șapte, cum și nevasta, pe Neaga, care se stinsese bolnavă acum vreo șase ani.

- 5 Vasile Peștefript, o mîndrețe de bărbat în vremea lui, care încurcase destul viața satului, se potolise de cînd se certase ultima dată cu Sultana, mai ales după ce își măriase fata cea mai mare, pe Sia, de era de doi ani de zile bunic, la patruzeci și opt de ani... Mai avea încă
10 opt copii, căci erau de toți zece și, lucru rar la țară, trăiau toți, dar cel mai mult parcă o iubea pe Stanca, fiindcă era leită Safta tinerețelor lui, singură rămasă a lui acum cînd celelalte trecuseră una după alta în rîndul bătrînelor, ba unele, cele știrbe, păreau curat
15 babe, căci li se scofilciseră din pricina asta și obrajii.

- Luni, care va să zică 6 septembrie, era o zi cu cerul fumuriu, căzut peste sat, cînd burnița și cînd ieșea printre nori un soare lucios. Zanetti, arendașul, trimise în sat isprăvniciei boierești, cu poruncă să scoată oame-
20 nii la tăiat stuful de pe baltă, căci avea de învelit la conaș un hambar nou și vrea de asemenea să căptușească și acoperișurile coșarelor, care se stricaseră cu anii... Dar oamenii n-au ieșit nici unul... Parcă se vorbiseră, spuneau logofeții, și așa era chiar... Adunați pe
25 marginea podețului care trecea peste Gîrloagă, stînd unii rezemați de parmalîcul podului, alții pe cîte un mușuroi, pe ce găseau, întorseseră afacerea asta și pe față și pe dos și se tot sfătuiau.

- Porunca arendașului îl scosese din țîțîni pînă și pe
30 Drăgan al lui Ignat, încărunit de tot, om voinic, dar moale și potolit la vorbă... Unii spuneau că îl ațîță, cînd e vorba să o spună și el ce crede, mai mult Rița, nevastă-sa... dar nu era adevărat... Ca mai tot satul, în afară de feciorii lui Duță Căciulămare, care se țineau
35 bine și după moartea tatălui lor, căci unul dintre ei era logofătul satului și altul pîrcălab pentru strîngerea dărilor, Drăgan ajunsese și el în sapă de lemn. La scurgerea anilor grei o bună parte dintre sătenii cu oarecare stare, care avuseseră vite, din pricină că proprietarul nu mai dă locuri de pășune bune, căci le făcuse
40 ogoare, iar pentru cît da, lua de două ori cît era ho-

tărit după nartul stăpînirii, le pierduseră, și acum trecuseră și ei în rîndul pălmașilor.

5 O molimă, care a ținut de la Bobotează pînă după Paște, se vede din pricina nutrețului sau cine știe ce-o fi fost, înjumătățise și bruma de vite care mai rămăsese în sat... Căsuțele se năruise în parte, căci oamenii bătuți de nevoi, istoviți, asupriți, nu mai avusesse nici cu ce, nici inima să le facă din nou. Așa, Drăgan, cu cei zece copii ai lui, lupta din greu numai cu o pereche de boi, să-și vadă cele două fete mai mari măritate și cei patru băieți mai ridicați. La fel se cam întîmplase și cu Petre al lui Dobre, înșurat din dragoste cu o fată săracă, a lui Niță a lui Predoi. Așa că atunci cînd vorbea, cu glasul lui gros și domol, vorbea din rărunchi totuși.

15 — Măi, oameni buni, mă, nu mai e dă trăit... Nu știu ce veți fi gîndit voi, da' iote, mie mi-a ajuns cu-țitu la os... Așa nu să mai poate... Nu pot fi silit pentru ale șase nenorocite... da' pogoane, pă care le capăt în toamnă dă la arendașu ăsta, să muncesc dă două ori mai multe pogoane boierești drept chirie, căci claca nu-i 20 alta dăcît chirie... Numai că e mai nerușinată dăcît oricare chirie, căci vrea să scoată într-un singur an prețul pămîntului ca și cînd ți l-ar vinde dă veci... Iote, io socot că dacă treaba ar fi cinstită, pentru cît plătim 25 chirie, clacă, deh... într-un singur an, după nart și peste nart, ar trebui să ne vîndă pămîntu dă veci.

— Păi, măre Drăgane, fu de părere Peștefript, tot atît de încărunit ca și el, cine-l poate sili pă proprietar să vîndă, mă, cînd pravila îi dă în mîna claca, un 30 chilipir, să nu-ți vie să crezi... N-ai auzit ce spunea Toma dă la comisia aia dă luna trecută? Ar fi nebun, mă, să vîndă dă veci, cînd în fiecare an își scoate costu pămîntului doar dîn clacă... Ar fi nebun, zău, dacă ar da dîn mîna asemenea vacă dă muls... Mă, io stau 35 și mă întreb, unde o mai fi, pă lume asta? Să aibă unu tot pămîntu unui sat întreg în buzunaru antereului lui?

— Nu știu dacă o mai fi, poate să mai fie, da' io întreb așa... dă ce să între tot în chiria ălor nenorocite dă șase pogoane și tăiatu stufului dă pă baltă? Întrebă 40 din nou Drăgan. Poate să fie pentru aeru pă care-l răsu-flăm pă moșia lui?

— Mă rog, asta e... el cere... încheie fonf moș Gurie. Vorba e, noi mergem or nu mergem ?

— Cum o să mergem, mă Șoricaie?... Cum o să mergem ? Întrebă cu sprâncenele stufoase căzute pe ochi
5 bătrînul Vasile Mînjoc... Că am mai avut noi asemenea certuri cu Zanetti ăsta... Noi sîntem îndatorați după pravilă să facem numai meremetisiri la conac, nu să clădim dîn nou... A făcut un hambar nou... treaba lui, să plătească să și-l acopere, să-și aducă oameni dă la deal...
10 dă ce să i-l acoperim noi tot în socoteala clăcii?... Adică pă dăgeaba ? Nu-i așa, oameni buni ? Spun bine, ori nu ?

— Dară... dară... încuviințară oamenii.

— Că, iote, muncim ca robii, strigă al mai mic al
15 lui Predoi, Niculae, bondoc și roșcat ca și tată-său, și tot flămînzi și goi sîntem... Iote, a-nceput ploile dă toamnă și noi tot cu picioarele goale umblăm prin noroi, și mulți dîn noi, iote, sîntem numai în cămași și izmene, că nu să îndură omu să puie sumanu, să-l
20 plouă, că Dumnezeu știe dă poate ieși or nu cu el și dîn iarna asta... Iar boierii adună și huzuresc dîn clacă, dă pă spinarea noastră. Mă, e drept ca un singur om să aibă zece mii de pogoane, și o mie la un loc să n-aibă nimic ? Și între Olt și București sînt o sută dă boieri
25 ca al nostru, unu lîngă altu !

— Mă, astea le știm noi, toți, spuse iar moș Gurie... vorba e, răspundeți : ieșim la stuf, or ba ?

— Ba, răspunseră mai toți odată... Nu mergem...

Și luni n-a ieșit nimeni.

30 Marți, burnița, și drumul mare se înmuiase în noroi lipicios ; logofeții boierești au umblat din casă-n casă, încercînd să scoată lumea cu amenințări și înjurături...

Au ieșit cei mai slabi de înger... Deși burnița mereu, pe la prînz văzduhul era albicios și au tot așteptat pe
35 malul eleșteului să fie aduși și alții... Pîna atunci au fost puși să facă o plută pe care să fie cărat stuful, de la ostrov pîna la mal, dincoace...

Eleșteul ăsta era făcut din revărsările de cîndva ale Argeșului și se primenea cu apă tot din el pe un braț
40 lung de vreo trei mii de pași, dar molatec și îngust să-l sări, vara, dintr-o dată... Lacul se făcuse, cînd s-o fi

făcut, într-o vîlcelușe a Gîrloagei, care se înfundase și se umpluse, și unde se mai adunau și vreo două pîrîiașe, ca Gîrloaga însăși, de pildă, care veneau din malul luncii... Înspre mijlocul apei, dar mai aproape de malul
5 dinspre Argeș, era și un ostrov care avea vreo două pogoane de pămînt sănătos, restul, mocirlos, se pierdea în stufișuri dese, pline numai de rațe sălbatece și vidre... În jurul ostrovului erau unele locuri deschise, unde apa trecea poate de trei ori un stat de om și aci creșteau, ca o velniță pe apă, nenumărate plute, cu foile lor
10 late ca tipsiile, și pe ele flori albe, mari, cu miez galben; restul eleșteului, întins pe vreo două mii de pași în lung și lat ca la o mie... nu trecea decît rar peste umerii omului. Mai bine de jumătate era însă acoperit cu stuf... mai ales în josul ostrovului.

15 De acolo trebuia adus pe o plută mare de lemn și pe vreo două-trei luntre, cîte se găseau.

Martî după-amiază, Zanetti și-a zis că așa nu mai merge și s-a dus cu teleguța boierească cu doi cai la
20 Găești... A stat de vorbă cu zapciul, arătîndu-i că oamenii, de cînd cu revoluția, și-au luat-o în cap.

— Ce revoluție, domnule? Ce revoluție? a strigat zapciul, trecîndu-și mîna prin bărbița neagră, de parcă ar fi vrut s-o smulgă... Altfel era mic, negru și gras. El
25 îl sfătuisse pe ceaușul de dorobanți s-o lase mai moale cînd cu încăierarea cu Safta... că atunci bătea vîntul altfel decît în trecut... I se părea însă acum că iar se schimbaseră vîntul... Îți spui eu, s-a isprăvit cu revoluția... Bine că s-a sfîrșit acum și cu Comisia aia pentru
30 proprietate, că înnebuniseră cu toții... Acum nu mai e Guvern provizoriu, este Locotenență domnească... Nici nu vrea turcu să audă de Guvern provizoriu și alte prostii... Așa... să-și bage mințile în cap că de mîine mă pun cu miliția pe ei. Și urla mereu: Așa să știi
35 dumneata... Mă pun cu miliția pe ei...

Zanetti îl privea nedumerit și nu pricepea nimic... Venise să se plîngă împotriva țăranilor și să-i ceară să se ia măsuri împotriva lor și iată că zapciul ăsta aiurit
40 țipa la el de parcă el ar fi îndemnat oamenii la ne-supunere... Pe urmă s-a lămurit... Omul țipa așa ca

prostul... numai ca să arate că e tare... A trimes după ceauș și i-a vorbit tot strigat :

— Iei mâine zece dorobanți și te duci cu ei la Zăvoiu Dihorului... Dumneata, auzi ? Așa cum te văz și mă vezi... Pe care nu se supune nici cînd e croit cu gîrbaciul mi-l aduci la Găești, în fiare...

Oamenii s-au supus, că nu s-a putut altfel. Mulți din ei aveau obrazul proaspăt crestat de sfîrcul gîrbaciului, ori cămașa ruptă pe spinare... Au intrat pînă în prînz mai toți în baltă sau pe mal la încărcat în care... Stuful e lucrul dracului... Că să ajungi la el, trebuie să intri cu picioarele în mlaștină pînă la genunchi, uneori și mai mult, calci și nu știi pe ce calci... Din cînd în cînd vezi depărtîndu-se cîte o nuielușe, care nu e decît un șarpe de apă... De mușcat nu mușcă, dar ți-e silă de el... Mai rău e că trestia îți taie picioarele și mîinile de ți le umple de sînge... La fel de greu e și pentru fetele care umplu carele... și pentru cei ce așteaptă ca să puie stuful pe acoperiș.

O parte din flăcăi fură siliți să treacă spre ostrov — în jurul căruia era stuf mai mult... Pe o luntre cu încărcătura toată legată în jur cu curpen și pe care o împingeau greu cu o prăjină lungă de vreo șapte coți, erau Răducan și cu un băiețandru de vreo paisprezece ani, feciorul mai mic al lui Peștefript... Se ținea ca un mînz, încă din vară, de viitorul lui cumnat... Nu se știe din ce pricină, căci nu era nimeni chiar lîngă ei, cînd treceau pe lîngă ochiul de apă verzuie cu tip-siile verzi, pe care fuseseră, și mai erau pe ici-colo plute albe ca bujorii, cu miez galben, luntrea s-a răsturnat... Cine o fi căzut întîi e greu de știut... Nu e de mirare că deși erau amîndoi buni înotători, n-au mai putut ieși nici unul deasupra apei. Se știe că dintre nufierii ăștia e greu să mai ieși deasupra, căci cozile lor lungi ca niște țevi verzi ți se înfășoară pe picioare și peste mîini ca niște șerpi. Cînd mai e vorba și de pădurici întregi înțesate, de brădiș, crescute subt apă, înțelegi că ar fi fost o minune ca vreunul dintre cei doi să scape din strînsoarea lor. Acolo poți înota cu grije pe deasupra, dar dacă ai căzut întîi ca un pietroi la fund, e greu să mai ieși iar la fața apei.

În toate părțile oamenii au lăsat lucrul și s-au adunat unde s-a putut, pe mal. Dorobanții au încercat să-i silească din nou la muncă, dar pînă la urmă ceașul n-a mai îndrăznit și au plecat cu toții la Găești.

5 I-au scos pe cei doi cu cîngile, pînă la prînz, că n-a fost greu să-i găsească... Bietul Vasile Peștefript a rămas mut cu capul în piept, nici nu mai auzea, nici nu mai vedea nimic... Safta și Stanca parcă și-au rupt barierele inimii plîngînd. După ce i-au dus cu carele la Va-
10 du Rău, i-au pus întîi pe paturi, în bordeiul cel nou, pe care-l pregătiseră pentru nuntă. Unul pe cel din dreapta, altul pe cel din stînga... Pînă dimineață li s-a făcut coșciuge și au vrut să-i îngroape chiar în aceeași zi, joi... Venise lume, să-i vadă, și de prin satele
15 vecine... Popa Gheorghe n-a vrut...

— Mai țineți-i așa, măi oameni buni... Dă ce atîta grabă ? Să vie lume și dă prin satele vecine... să vadă toți mîrșavia clăcii... Să vadă cum pot fi uciși oamenii, din lăcomia boierească.

20 Cam la vremea asta a sosit călare, cu trei oameni streini, Toma, după ce trecuse prin șapte-opt sate, stînd de vorbă cu oameni cunoscuți lui și vestindu-i că pe a două zi să fie gata, cînd or trece zăvoienii și vādulenii spre București.

25 La început, cînd a văzut de departe atîta lume adunată lîngă bordeiul lui, privea nedumerit. Pe urmă s-a lămurit și s-a cutremurat și el... Dar și-a zis că totuși satul trebuie să pornească de cum s-o lumina de ziuă, ca să se agate de alaiul lor și lumea din satele pe care
30 le vor străbate, socotind în totul că înainte de utrenie să ajungă toți cîți or fi la București...

A vorbit, arătîndu-i de ce trebuie să meargă satul la București, cu Vasile Peștefript întîi, care a ascultat îndelung, erau și Drăgan și Stanciu de față, o bucată de
35 vreme nespunînd nici da, nici nu... Părea că, abătut, se gîndește la altceva... Pe urmă a spus numai atît :

— Să fie așa...

Vasile al lui Mînjoc a fost și el de aceeași părere ; iar cînd s-a cerut și încuviințarea popii Gheorghe să fie
40 azi înmormîntați cei doi, acesta nu numai că acum a găsit nimerit să se facă așa, dar a spus că dacă merg

și vreo două care, pentru oamenii mai bătrîni, merge și el la București.

*

5 Așadar, i-au înmormîntat joi spre seară... Duminică ar fi fost să fie nunta...

A fost omor de oameni, cînd i-au adus pe năsălii de la Vadu Rău la biserica din Zăvoiu Dihorului. A stat multă lume și din satele de primprejur afară, pe deal, prin poiana răs crucii, prin pomi unii copii.

10 Se luminase, și ploaia ușoară stătuse cîtva timp. Oamenii se închinau tăcuți, copleșiți de o asemenea nenorocire.

15 Rița, încăruntită, plîngea și ea ca toate femeile din sat, dar după un timp, ștergîndu-și șiroaiele de lacrimi de pe obraz, își aminti dintr-o dată, și spuse cu o înspăimîntată mirare :

— Cine ar fi crezut, soro, cînd a venit Sultana astăvară la arie, dă părea mai mult dusă dintre cei vii, că bietu Răducan, el care se zbenguia cu fetele, un munte
20 dă om, va muri înaintea ei ?

Toată lumea în jurul Riței clatină din cap și se închină cu spaimă.

25 — Nepătrunse sînt căile Domnului... murmură Maria lui Ion, cu părul alb, uscată la față, și-și făcu cruce îngrozită.

După înmormîntare, cei mai tineri din sat au pornit spre conac, să-l prindă pe arendaș... dar și el și isprăvniciei lui erau fugiți de ieri din sat, de cum aflaseră că au plecat dorobanții.

30 Au vrut să dea foc conacului și hambarelor.

— Mă, nu să poate, a strigat Ion, unul dintre puținii vîrstnici care se luaseră după flăcăi. Nu să poate, mă, acolo e pîine muncită cu sudoarea noastră... și e păcat, mă...

35 Au dărîmat gardul și porțile, au spart ușile, la care au ajuns, dar pînă la urmă s-au îndreptat iar spre poiana răs crucii.

Toma i-a vestit că satul merge la București și tot natul să-și ia cu el care ce are, topor sau sapă, iar în

traistă, mămăligă și ceapă pe trei zile. Oamenii n-au zis nici da, nici nu, și cei mai mulți au plecat să se pregătească. Unii au rămas în poiana răscrucii pînă tîrziu.

5 Cînd a aflat de moartea lui Răducan, Sultana, care după un an de boală nu mai era decît jumătate din ea înșăși din zilele ei bune, a început să plîngă, ușor, abătută.

10 — Îl învățasem pă flăcău ăsta iubit și nici măcar ăsta nu mai rămîne viu după moartea mea.

De cînd știa că nu mai are mult de trăit, se împăcase cu toată lumea...

15 Adusese, cu vreo săptămînă înainte, o babă mică, uscățivă și fără dinți, dinspre Tîrgoviște, vestită prin partea aceea... Aceasta s-a uitat cu luare-aminte, îndelung, la gîlca de pe țîță, la uimele de la subsioară... pe urmă s-a închinat cutremurată.

20 — Asta-i o boală de-i zîc rac... Asta-i moartea, măică... și s-a închinat iar. Îngrijește-te, iubito, dă orînduile înmormîntării... C-așa a lăsat Dumnezeu...

Ea nu avusese nici o nădejde că va mai afla vreun leac; dar spusele babei au împlîntat un cuțit în ea... S-a făcut ca o lumină tare în gîndurile de pînă acum.

25 S-a aflat în sat că e pe moarte, și femeile o iertaseră, afară de Safta cea neagră. Veneau s-o vadă toate nevestele, și cele mai tinere, și cele mai vîrstnice... Începuse să dăruiască unele lucruri ori chema și ea lume la ea... Ar fi vrut să le dea încă din viață... Pînă la urmă se hotărî să dea salbele și scoarțele Saftei lui Miai, 30 dar aceasta nici nu vru să vie... Chemă atunci pe Maria lui Ion. Îi dete cheia să scoată tot din căsuța pe care o clădise și care urma să rămîie moșiei, căci din neamul ei, urmaș drept nu mai era nimeni... Îi ceruse să puie mîna pe cruce și să-i făgăduiască subt icoană că va da 35 o parte din ceea ce îi dădea acum și copiilor Saftei, care erau nepoții lui Miai, cînd ea va fi murit și femeia neagră se va mai îmbuna. Îi dete și salbele. Lăsa și bisericii unele lucruri... Popa Gheorghe venea în fiecare zi s-o vadă și s-o îmbărbăteze.

40 Nodul din țîță i se făcuse cu adevărat o gîlcă, i se lipise de piele, care se încrețise deasupra... Avea și la

subșioara stîngă o uimă, la gît alte vreo două... Cînd
era trează, durerile nu o slăbeau... Începuse de la o
vreme să tușească și să se înăbușe dacă sta culcată, încît
5 toată noaptea trebuia să stea în capul oaselor, așa cum
putea... O ajuta o fiertură de buruieni pe care i-o dăduse
baba de lîngă Tîrgoviște. Avea în ea această fiertură
și boabe de mac... Atunci cădea ca un butuc.

★

— Acum trebuie să apărăm revoluția asta dă turci, le
10 spusese Toma, așa cum învățase de la Bălcescu, și mîine
o vom apăra dă boieri ! și ei înțeleseseră.

În zori s-au adunat ca la șapte-opt sute de oameni,
flăcăi și bărbați în puterea vîrstei, dar erau printre
ei și copilandri... Într-un car erau popa Gheorghe, moș
15 Gurie, moș Firică și mai erau și alte cinci care, ca să
mai hodinească, mergînd, cei ce vor obosi cumva...
Luaseră topoare, sape, unii furci și coase. Petre al lui
Dobre și Drăgan Ignat aveau și sînețe cu cremene. Ion
avea la brîu pistolul rămas de la Miai... Cînd se de-
20 părțaseră binișor de sat, băgară de seamă că Irina, care
se ținea pe lîngă unchi-său, Vasile Peștefript, ca să-i
poarte puțin de grije, că nu-și venise încă în fire, și
încă vreo cîteva fete se depărțaseră prea mult de sat
ca să se mai poată întoarce acasă... Le urcară în care
25 și porniră de-a binelea spre București și ele.

Ploua mereu, cădeau întruna frunze vechede, zarea
era apropiată, dar încă alburie... Carele ocoleau drumul
cel mare, noroios, iar oamenii mergeau cam răsfirați...
cam revărsați peste cîmp... Cînd au ajuns la Giulești,
30 lîngă București, erau aproape patru mii de inși... Încă
de la Bolintin, Toma pornise călare înainte ca să dea
de veste celor din Dealu Filaretului și lăsase pe Ion
cu oamenii.

— A fost o noapte grea... A plouat tot timpul... Când mai repede, când mai molcom... Focurile se tot stingeau și se aprindeau... Paiele de la șiră se tot împrăpătau, dar toți înțelegeau că e nevoie de oarecare măsură... Cei mai răzbiți de frig fură duși sub umbrar, la cârciumă și chiar înăuntru, după ce se sparseră obloanele... Alții, care știau seama locului, se duseră să se adăpostească în crama și magazinele din via baronului... Și rogojinile erau bune... Dar mai bine ținute deasupra capului, cum se putea... Lângă dărîmătură se făcu un soi de adăpost între pereții năruți...

Oricum, toată lumea fu bucuroasă când văzu că începe să se lumineze de ziua... Mai ales că odată cu zorile se opri și ploaia... Când se luminează bine de tot, priveliștea era parcă nemaivăzută... Pe toată întinderea câmpiei, lumea se mișca, împărțită în grupuri, ca să se înviioreze... Oamenii, care nici știuseră de cine au dormit sprijiniți, acum făceau glume să le vie inima la loc. Teticu și cu ai lui hotărîseră să dea cîte o cană de vin fiert pe lîngă ce-ar aduce carele de jos, mai fiecărui... Totuși, nici gluma nu lipsea... Așa, o ceată de tîrgoveți anunțară că au prins un spion turc și că vor să-l spînzure... Lumea, neștiind că e o glumă, se adunase și întreba, mai mult speriată, despre ce e vorba...

— Dacă ești turc, ce-ai căutat tu aci între noi? Întrebă un oltean mustăcios pe un bragagiul înalt, cu fața osoasă și ciupită de vărsat.

— Așa... așa... întăreau mulți.

5 — Bre, nu fiți nebuni, bre... eu vânzător de bragă, bre, eu nu turc... eu bulgar, bre...

— Atunci, dă ce umbli cu fes dacă nu ești turc...?

— Așa umblăm noi, vânzătorii de bragă, bre... Lumea zice la noi: da, turcule, o bragă... da' noi nu sîntem turci, noi bulgari sîntem... Dacă lumea vrea bragă
10 cu fes, ce sîntem noi vinovați, bre... ?

Omul avea dreptate. Lumea cumpăra plăcintă de la greci, zarzavat de la sîrbi, brînză de la ungureni, rahat și bragă de la turci... Așa era învățată...

15 — E spion, ce mai încolo și-ncolo... La spînzurătoare...

Omul fu cuprins de disperare...

— Eu creștin, bre, uitați la mine, și bragagiul își făcea cruci de zor.

20 — Dezbrăcați-l să vedem dacă e truc...

Atunci se auzi un glas din mulțime :

— Lăsați-mă la el, bre ! El nu estem turc... Eu estem turc... Eu estem turc cu Constituția... bre... jur pe Allah...

25 Atunci văzură că avea în cap un fel de turban...

— Eu nu vrem să vie turcii lui sultan, bre... Acolo nu estem libertate...

30 Se auziră chiote, „Trăiască libertatea“, și turcul adevărat, ca și cel mincinos, bragagiul, fură ridicăți pe sus ca să se mai înveselească oamenii...

Se potoliseră din nou toți... Oamenii se lungiseră iar să doarmă... Pe drumul Beilîcului, care era oricum mai ușor, urcă luptînd cu noroiul căruța plecată spre Vadu Rău... Lumea începu să strige :

35 — A venit Panduru, a venit Panduru ! ieșind prietenos înaintea căruței.

Nu era numai Pandurul în căruță, era și o cunoștință veche, iubită de popor, popa Ambrozie, renumitul „Popa Tun“, de la Episcopia Buzăului. Îl salutară cu strigăte însoflete, și popa Ambrozie răspundea vesel, cu barba rară, în vînt. Cînd Teticu află că peste șase mii de

oameni de țară așteaptă pe cîmpia Giuleștilor, clătină din cap, ca un om ușurat de o amenințare...

— Neică Tomo, ai făcut treabă bună. O să putem răsufli mai liniștiți... Ai făcut bine că i-ai oprit acolo...
5 Aci nu mai e loc pentru ei și nici nu e nevoie... Trebuie să-i aduci pe Podu Calicilor în sus, ca să nu ne ia turcii cumva pe dreapta... Da' știi ce... Să treci cu ei pe la prînz prin oraș. Am să-ți dau cu dumneata niște elevi, cu steaguri și cu tobe, ca să cînte în fruntea lor cîntecu
10 ăla nou, pe care-l cîntă toată ziua... Așa mai agăți din oraș două-trei mii de oameni... Hai, du-te repede... tot cu căruța, că acum ne-apucă prînzul... Ai ce le da dă mîncare?...

— Au în traistă mămăligă rece și ceapă pă două
15 zile...

Teticu rămase îndelung îngîndurat... pe urmă aruncă de pămînt un pepene rămas crud pe cîmp, de-l făcu zob.

— Și trec, cu mămăligă și ceapă în traistă... să apere
20 palatele celor care-i privesc de la fereastră... Neică Tomo, nu-i bună orînduiala în țara asta... Nu-i bună deloc... Hai, du-te și vino să știm și noi ce-ați făcut... Ia-ți un cal, să vii printre vii călare, că nu-i timp de pierdut...

— Să știi că o să iau și pă Damian și pă Simion cu
25 mine acolo... Că a venit și frate-meu Ion; îl lăsați cu oamenii la Giulești.

★

Către prînz, odată cu carele care aduceau mîncare
30 din oraș, apăru și stolul de vînzători de tot soiul cu gustări și băuturi... Elevii îi așteptau pe unii jos devala și urcau cu ei dealul, aducîndu-i pînă sus, sub pază...

— Nu e dă vînzare, e pentru elevi... e pentru elevi...

Toată lumea-i iubea și era bucuroasă că le păstrează
35 lor aceste mici bunătăți.

Printre plăcintarii greci de meserie, printre covrigari, era și o femeie bătrînă, supță la față, parcă avea gauri în obraz, zbîrcită și încovoiată de mijloc... Avea o rochie cu încrețituri, o bluză albastră și o broboadă

neagră în cap... Cît se putuse pricepe ea, nevoiașe, făcuse niște brînzoaice care prea grozave nu păreau.

— Bune sînt brînzoaicele astea, maică ? întrebă dascălul ardelean, căutînd printre ele.

5 Ea clătina din cap și, cu mîna la bărbie, lămuri cuminte :

— Bune, maică, dacă-ți plac...

Toți cei de față zîmbiră...

Dar în clipa aceea toată lumea de pe cîmp îngheță.
10 În zarea apropiată de toamnă noroasă se iviră, între verdele galben al lanurilor și golul miriștei, pe drum, ieșind din vîlcea, o ceată de călăreți turci, care veneau în trap mărunt. La dărîmătură sunt acum poate o mie de oameni, căci numărul lor de două zile tot sporise și
15 se întinseseră spre Giurgiu. În timp ce se apropiau călăreții, Teticu strigă la cei din jurul lui :

— În drum... tăiați drumu... Cei cu puști stați înapoi...

Licsandru Hergă vîrî cuțitul în teaca lui de piele și
20 sări în mijlocul drumului... Mustea ascunse barosul sub zăbun... Olteanul cu cobilița și coșurile la subsioară fu împins de ceilalți în față... Acum se văd bine călăreții turci, care vin în trap mărunt, săltau în șei. Să fie ca la cincizeci de inși... În fruntea lor e un ofițer tînăr,
25 subțire, cu mustăți scurte, cu ochi întunecați, pe un cal roib alezan. Se uită nervos, neliniștit, spre mulțimea cu steagurile tricolore înălțate. Cînd a ajuns ca la o sută cincizeci de metri, dă o comandă scurtă, și călăreții dau pîteni cailor, care după vreo cîțiva pași pornesc
30 în galop... Mulți dintre cei din față în clipa asta au închis ochii și au vrut să dea înapoi, dar simțind că ai mai mulți rămîn, au rămas și ei locului, privind cu mirare pe Teticu, Hergă, Mustea, Codin, Popa Tun și brutarul cel plin de făină, care luaseră steagurile tri-
35 colore, care erau acolo, în mînă și așteptau, neclintîți, în drum. Cînd călăreții fură la cîțiva pași, ei au început să filfîie steagurile și să strige : „Înapoi, înapoi !“... Caii, din plin galop, s-au răsucit în loc, s-au ridicat iabraz în două picioare... Cei din urmă s-au lovit de cei
40 din față, poticnindu-se... Călăreții s-au lovit în lăncii... Ofițerul înjura furios pe turcește, prins între alți că-

lăreți cu genunchii striviți între șei, săbii și plasele rotunde cu paie... Un călăreț, răsturnat, atârna prins cu piciorul în scară. Fu ridicat în șea, însă alți vreo doi căzură, aceștia trași jos pe nevăzute oarecum de Teticu și Hergă, căci de năuciți ce erau, călăreții nu mai vedeau și nu înțelegeau. Toată afacerea asta cu steagurile fusese gândită și chiar pregătită de Teticu, și ei toți filfiau mai mult ca niște ciomege aceste steaguri.

Atunci se iscă un vuiet de se cutremură văzduhul... Mii de pumni se ridicară amenințător... Se desfășurară înapoi alte steaguri tricolore desfășurate... Clipa hotăritoare trecuse... Poporul înțelesese că se poate rezista. Nimeni nu mai putea auzi, nici din față, ce bolborosește ofițerul furios, care își înjura mereu unitatea... Atunci veniră din urmă alți călăreți, care porniseră și ei la galop. Vrînd să ocolească pe cei învălmășiți în față, se poticniră și ei de steagurile tricolore și de mulțimea care urla minioasă... Se învălmășiră și ei, și nu putură să ajungă la nimic.

Un ofițer matur, cu o bărbuță neagră și cu zorzoane aurii peste vestonul albastru, strigă furios la ofițerul dinții, amenințându-l... Dădu și unele comenzi... Pînă la urmă se putură descurca și se întoarseră. Cam la vreo două sute de pași se așezară din nou în ordine, dar porniră înapoi, spre tabăra lor.

Oamenii din față mai răsuflară puțin. Un grădinar de pe Colentina, în picioarele goale, fusese călcat pe picioare și se frîngea de durere... L-au ridicat pe sus și l-au trimis înapoi...

Licsandra se suise sus pe dărîmături și țipa cît o lua gura.

— A vrut să arunce cu cărămizi, nea Licsandre, da' n-am lăsat-o noi... Că a spus Teticu să nu aruncăm cu cărămizi pînă nu spune el...

Ofițerul matur, cu bărbuța neagră, se întoarse cu vreo zece călăreți, dar veni singur în față și întrebă pe turcește dacă vorbește cineva limba otomanilor. Oamenii care or fi știut se codiră, căci nu se știe ce poate ieși din una ca asta. Te ia turcul cu el... Atunci, făcînd un semn, Teticu, de lîngă dărîmătură, îl întrebă pe

turcește pe ofițer ce vrea. Oamenii se întoarseră uimiți, căci nu bănuiau că Teticu știe și turcește, dar turcul călare, adresându-i-se peste capetele celor din față, îl întreabă „ce vrea lumea asta adunată de-a curmezișul drumului?” Tilmaciul, rînjind, se întoarse spre oameni și le puse întrebarea, dar răspunsul fu un vuiet de strigăte :

— Ce caută ei aci ? Sîntem a easă la noi... Vrem libertate... Nu sîntem robii turcilor... și altele. Și iar filfiiră steagurile.

Ofițerul turc înțelese că nu e nimic de făcut. Vru să dea cu o biciușcă în capul olteanului, care se apăra cu coșul lui gol, murdar de sîmburi și boabe stîlcite de struguri... Călăreții în vestoane albastre se întoarseră în trap mic și dispărură în vîlcelușe.

— S-au întors, au fugit... ?

Oamenilor nu le venea să creadă... Apoi fu un strigăt imens de bucurie... Întoarcerea din drum a primei unități turcești stîrni un entuziasm de nedescris.

— S-au întors, au fugit... au fugit cîți au scăpat, se întregi zvonul mai departe...

Se întetiră strigătele peste cîmp... Din nou bucureștenii, care stătuseră la 19 iunie în fața tunurilor și a baionetelor lui Odobescu și Solomon, înțelesă cit de mare le e puterea. Acuma suna bărbătesc, mînios, *Deșteaptă-te, române*.

— Peste vreo două ceasuri, comandantul coloanei de
 avangardă, Kerim-paşa, un omuleţ cu toate oasele feţii
 ieşite subţ mustaţa neagră şi lungă, veni din urmă că-
 5 lare ca să afle ce s-a întâmplat, cine a închis drumul de
 s-a oprit marşul... Când află, se încruntă... trînti cu
 pumnul lui uscat în coama calului, se întoarce şi dădu
 poruncă celor întorşi să-şi reia înaintarea... Apoi desfă-
 10 şură întreg regimentul de cavalerie pe care-l avea pe
 cîmpie, peste lanuri şi miriştii... trimiţînd escadroane în
 dreapta şi în stînga, pentru ca să înconjoare pe cei de
 pe şosea.

Dar nici această încercare a lui Kerim-paşa nu fu
 mai norocoasă. Escadroanele din dreapta care se lăr-
 15 giseră spre Popeştii-Vasilaşi dăduseră în porumb, din-
 colo de mînăstirea Văcăreşti, peste mii şi mii de ţărani,
 care filfîiau ţoale puse pe ciomege... ba şi steaguri...
 chiuind sălbatec, urlînd să sperie chiar caii învăţaţi cu
 bombele...

20 Ofiţerul care comanda înţelese că e pierdut în lanul
 acesta de porumb, dacă lasă în spatele lui cete de ţă-
 rani. Nu lipseau nici femeile, care strigau ca din gură
 de şarpe, nici copiii neastîmpăraţi.

Peste o jumătate de oră, escadroanele se întoarseră
 25 fără să ajungă la nimic.

Kerim-paşa se hotărî să aştepte şi să ceară ordine noi
 de la Omer-paşa... care veni abia peste un ceas, în
 trăsură... Era un bărbat încă tînăr, înalt, legat, cu ca-

pul mare și nas puternic, dar cu barba scurtă. Era fost sergent bosniac, turcit de vreo douăzeci de ani, care cînd purta bărbuță după chipul sultanului, cînd și-o rădea...

- 5 Infuriat de cele întîmplate, dăte ordin ca să se tragă salve de tun în plin... Porunci să se așeze o baterie în poziție de tragere... cu zgomot mult... Între timp sosi trăsură cu șase cai albi a lui Fuad-pașa... Cînd auzi de măsurile luate de Omer-pașa, comisarul sultanului nici nu vru să audă... I-a spus răspicat, în nemțește: „Nu
- 10 trebuia să fie o ciocnire violentă cu populația, fiindcă Poarta dăduse asigurări Europei întregi că întreaga populație e credincioasă sultanului și că de-abia așteaptă venirea oștilor turcești ca s-o elibereze de cetele de derbedei care au pus cu silnicie stăpînire pe țară... *Das ist undenklich*... Fuad-pașa era un bărbat ca de
- 15 cincizeci de ani, extrem de elegant în uniformă lui albastră, cu insigne de aur și decorații... Vorbea grăind puțin, deoarece studiasă la Paris, unde și publicase un volum de poezii în franțuzește. Avea gestul molatec, fruntea înaltă, ochii melancolici... Îl bătu ușor, cu mîna prinsă în mînușa albă, pe umăr pe Omer-pașa, ca să-l liniștească.

- Lasă azi... Mîine trage cîteva salve în aer... și ordonă o șarjă de cavalerie cu latul săbiei și se vor împărăștia ca iepurii. O să trimiți, firește, pe cineva să le spuie că nu mai e glumă și că sabiile taie...
- 25 Dar bucureștenii nici nu se gîndeau să se împărăștie.

- Zvonul că de dimineată cavaleria turcă a fost pusă pe fugă, lăsînd în urma ei morți și răniți, îndîrji și mai mult mulțimea. Numai decît se duse vestea în tot orașul că turcii au încercat să treacă, șarjînd la galop, și că au fost respinși... A fost o adevărată bătălie, cu răniți și căzuți...
- 30

- Cînd miile de săteni din susul țării, adunați la Giulești, în frunte cu cei patru din Vadu Rău, trecură în frunte pe Podu Mogoșoaiei, ei fură salutați cu însuflețire chiar de negustorimea de pe Pod, care privea din fața prăvăliilor mereu închise și care, văzîndu-i pe cei
- 40 din Dealu Văcăreștilor cuminți, se liniștiră... Alături de Toma, frate-său, Ion, cam scurt, îndesat, cu fața

ciupită de vărsat și nasul puternic, osos, era acum cel mai dîrz...

— Frate, s-a mișcat soarta opincii, acum nu ne mai putem opri...

5 Și din clipa aceea, Ion Firu a fost neobosit... Știa să vorbească oamenilor parcă mai bine decît Toma... Bucureștenii, obicinuiți mai mult cu portul dinspre șes, cînd văzură mulțimea cea mare cu atîta albitură pe ea și cu pălării, crezu că au venit oltenii.

10 Pe Podu Calicilor în sus, femeii sărmame și mici negustori le ieșiră înaintea cu de-ale mîncării și ulcele cu apă, pe care le dau, mergînd alături de oameni tăcuți și hotărîți... După ce urcară dealul și trecură de viile Fălcoenilor în jos, începură să se vadă lanuri de porumb... 15 Cei patru se sfătuiră și hotărîră să meargă mai departe, pînă la o pădurice care se zărea pe stînga drumului. Spre dreapta era o biserică mare, făcută pe o moșie boierească... Găsiră și aci, după pădurice, un han, cu porțile închise, părăsit de frica turcilor.

20 Pandurul sfătui oamenii să se tragă în stînga și în dreapta drumului noroios. Celor mai mulți le plăcu pădurea, deși era umedă...

— Avem lemne dă foc, fu de părere și Damian, care știa ce bune sunt focurile noaptea pentru oameni.

25 — Da' ne trebuie și paie, Damiane, ne trebuie și paie. Simioane, ia pă cineva cu tine și cercetați prin împrejurimi să vedeți ce să poate găsi...

Simion nu așteptă să fie poftit de două ori. Începu să strige pe nume flăcăii cu care vrea să meargă... De- 30 altfel, îi cam plăcea să cerceteze, că era curios din fire.

— Damiane, ia un cal din ăștia, pune o țoală pă el și aleargă dă-l vestește pă Teticu unde sîntem. Spune-i să vie pînă aci... să vorbim. Apoi Toma, care nu dormise toată noaptea, se lungi pe prispa hanului, să aște- 35 pească...

— Hai și tu, Ioane, închide ochii o țîră... că la noapte cată să fim treji... că nu să știe ce să întîmplă...

— Dormi tu, Pandurule... Io am cam ațipit azi-noapte. Stau aci dă veghe...

40 — Omule, atunci ia vreo douăzeci dă oameni și du-te pă drum în jos, unde e stejarul ăla, dacă n-o fi

cumva vreun frasin. Suie pă cineva în copac să vadă mai departe. Să nu ne trezim nas în nas cu turcu pă nevăzute...

5 Dar nu apucase Toma să ațipească de-a binelea, nici Damian să se depărteze cine știe cit, că se auzi larmă pe drumul cel mare. Oamenii aduceau cu ei un prins, care era un văr de-al Grădiștenilor. Câtiva inși țineau caii de căpăstru, alții erau pe scara caleaștii.

— Vii dă la turci, ha ?

10 — Dă la turci, nu fiți proști... Viu dă la turci... Aduc o scrisoare dă pace de la Fuad...

Boierul acesta grăsun, cu nările tari, nu mințea... Aducea într-adevăr o scrisoare de la Fuad către mitropolit. Vrusese să vie pe lângă grădina Bellului, dar
15 aflase că nu putuse trece nici cavaleria turcească și ocolise spre stînga.

Cum află despre ce e vorba, Toma spuse cu dispreț :

— Dați-i drumu... E mai bine să spuie turcilor că nu să poate intra nici pe-aci. Îi făcu un semn moale cu
20 mîna... Să te întorci tot pe-aci, boierule, cu răspunsu... că toate barierele sînt înțesate dă lume... și în altă parte nu găsești mușterii cumsecade cum sîntem noi.

Boierul dădu cu acreală bună ziua și caleașca se depărta spre oraș... Puțin mai departe dispăru, căci drumul cotea printre vii.
25

★

— Uite, părinte ! îi arătă diaconul Elefterie călugărului cu plete ca mătasa porumbului și cu potcap mic și tutuniu. Uite, dumnealui este Teticu... ăla care vine
30 călare...

— A, ăla e... să-l ție Dumnezeu, fiule, că e omul poporului.

Cel care vorbea așa era căpianul Papassoglu, care se deghizase în călugăr pentru ca să execute ordinul colonelului Voinescu I... E un om care știe să povestească
35 orice, cu mult duh, militar și nu prea, imită orice soi de vorbire, cu orice accent, și din pricina asta e foarte căutat la petreceri... Îi imita pe Odobescu, ori pe Tell, de făceau și ei haz de el... Acum îl dusesese strașnic

pe popa Ambrozie, ca și pe diaconul prieten care îi
însoțea pe acesta... Arătase că este de la un metoc al
Mitropoliei, de pe lângă Tîrgoviște, că vrea să vadă și
el cum luptă poporul pentru Constituție... Că la ei, la
5 mînaștire, toată lumea nu vorbește decît despre „Popa
Tun“.

— Să ierte sfința-ta, gura păcătoasă... dar pe-acolo,
pă la noi, cinstiții călugări și frați toți așa vorbesc...

10 Cînd află că oamenii de la Vadu Rău, cum le spu-
nea el la toți cei cinci-șase mii de oameni, sunt dincolo
de vii, pe drumul Rușilor-de-Vede, Teticu fu gata să
meargă să vadă cum s-au așezat...

— Omule, îi spuse lui Damian, ia calu și du-te la
grajdurile din vie și ia două șei, nu mai umbla așa că-
15 lare pă deșelate... Ia una și pentru neica Toma, că va
trebui să fie în zece locuri odată...

Damian încălecă și coti pe drumul dintre vii... Te-
ticu se sfătui cu cei de față...

— Uite ce e, vericule, cum îi spunea el lui Licsan-
20 dru... Dumneata trebuie să îngrijești cu de-ale gurii și
pă cei dă pă drumu Rușilor-de-Vede... Aș vrea să mai
aduci și alte care... Să rămîie la noapte aici, că e nevoie
dă ele... Ai să vezi de ce... Așa că e bine să pleci nu-
maidecît jos... Dumneata, neică Filaret, cu părintele
25 Ambrozie, fiți cu luare-aminte... Eu nu cred că mai vin
turcii în după-amiaza asta, da' vorba aia : nu să știe...

Cei de față îi spuseră să plece liniștit... și cum sosi
Damian, porniră amîndoi călare pe un drum spre Giur-
giu, pînă la capătul viei, apoi o cotiră pe lângă lanul
30 de porumb, la dreapta.

*

Toată noaptea Bălcescu se frămîntă să afle, să-și în-
chipuie ce s-a întîmplat cu Tucoltoiu, ce devenise atîta
vreme, de ce arăta așa cum arăta... Era răscolit în toată
35 ființa lui de amintirile arzătoare ale copilăriei... Da,
erau mulți ani de cînd se văzuseră ultima dată... dar
oricum, era de nerecunoscut... Își spunea : cîte se vor fi
întîmplat cu el de arată la chip la treizeci și patru de

- ani ca un moșneag, fără dinți în gură... La trup, e drept, era mereu de oțel, dar capul, capul acela rotund de pisică neagră, sprâncenat și cu ochii mari, nu mai era același... Și pe urmă îl ametea firul acesta care lega
- 5 istoria... în mod atât de neprevăzut... Se gândi la acel Mihai Viteazu, a cărui viață o purta în minte... și în pagini, scrise după jocul întâmplării, al timpului potrivit de lucru, al răgazului pe care i-l da zbuciumul politic, dar și după legile puterii creatoare din om... Azi,
- 10 de pildă, tot ce vede și știe despre Tucletoiu germinează în el gânduri despre eroul pe care și l-a propus să-l înfațișeze românilor. Se așează la masa cea lungă de scris și scrie pe foi libere frânturi, care, adunându-se cu timpul, formează treptat ciorna cărții... Are zeci de
- 15 caiete de însemnări și teancuri de foi puse în scoarțe verzi... Scrie pe o pagină :
- „Neamul românesc a rodit și va mai rodi oameni...”
- Tița a venit să-i aducă a doua masă din zi, ouă și un pahar cu lapte, cu puțin cozonac, pe o tavă.
- 20 Simți nevoia să-i vorbească... Tița nu este altcineva decât el însuși... „Sunt într-adevăr așa cum spune acel neam, un suflet în două trupuri...” Niciodată o taină încredințată de el Tiței n-a fost auzită de urechi streine... Întâmplarea e prea minunată.
- 25 — Tițo, îl mai ții minte pe Tucletoiu ?
- Sora surîde, nedumerită :
- Ală cu care ai fost tu în munte la Negoiu ? Și-acum se vorbește la Bălcești despre el și despre fuga voastră de trei zile... Eram prea mică, dar tot îl ții
- 30 minte... Era un băiat negricios...
- Tițo, ascultă, el e Teticu... Tucletoiu este cel care însufletește miile de oameni din Dealu Filaretului. Teticu, acela de care se tem locotenenții.
- Nu, nu se poate, face Tița uluită... Cum a ajuns
- 35 aci ? Cum e cu puțință... Aș vrea să-l văd și eu.
- Mi-a făgăduit că vine la noi... Dar nu mai am răbdare... Eu mă duc azi, poate să-l văd din nou... Sper să scot două-trei vorbe de la el... Mîine...
- Dar aci Bălcescu, care se plimba întăritat prin odaie,
- 40 se întrerupse, căci văzu cu surprindere că la poartă s-a oprit o caleașcă. Cu uimire văzu că se coboară din ea

Ștefan Goleescu, nespus de agitat... I-a ieșit înainte, ca să-i deschidă mai repede, Bălcescu însuși.

— Frate, vino cu mine... S-a convocat un consiliu urgent. Mitropolitul a primit o scrisoare de la Fuad, pe care acesta a transmis-o numaidecât Locotenentei... Aceasta a convocat de urgență răspunsul... Frate Bălcescu, vino numaidecât... Nu trebuie să-i lași să facă prostii.

— Mărturisesc, prietene, că sunt cam dezgustat de consiliile astea și de Locotenentă... Totdeauna vorbesc acolo de unul singur... neînțeles și neascultat de nimeni.

— Azi e altceva... Trebuie să vii neapărat... Altfel vor ajunge la pragul cel mai de jos al baseții... Trebuie să răspundem cu demnitate... Și pe urmă continuă, cu o voce mai scăzută, ca o confidență: Nicolache mi-a spus să te rog din partea lui să vii neapărat... E o zi grea pentru toată lumea... Voinescu II crede și el că e nevoie de dumneata.

Bălcescu îl rugă să aștepte o clipă... Își luă macferlanul și-i spuse Tiței, ca s-o liniștească, în două cuvinte, despre ce e vorba...

Niciodată sala de consiliu nu fu atât de înghesată. Erau ocupate nu numai scaunele de la masa cea mare, ci și cele două canapele din colțuri cu fotoliile lor.
5 Se aduseseră scaune și din birouri.

Secretarul de stat, Voinescu II, se ridică și anunță că din partea înaltpreasfinției-sale mitropolitul s-au primit următoarele două scrisori, cărora el le va da cetire.

10 Și luă de pe masă, din fața lui, o foaie pe care o ceti, emoționat :

„Dreptate, Frăție»

Onorabilei Locotenente domnesci

Primind această scrisoare de la excelența-sa Fuad-Efeñdi, comisarul Înaltei Porți, mă grăbesc a o face cunoscută în copie
15 onorabilei Locotenente.

Neputința în care mă aflu în pat nu m-a ertat decît a face un foarte scurt răspuns de primire, îndatorîndu-mă că voi publica această scrisoare.

20 Fiind însă eu numai un cap al regiei și puterea administrativă și executivă fiindcă stă la onorabila Locotenentă, ca guvern legitim și recunoscut în numele mării-sale sultanului de către trimisul său Suleiman-pașa, de aceea alătur în copie această scrisoare și onorabila Locotenentă va face cele de cuviință cu a ei publicare, spre cunoscința publicului, potrivit cu cererea excelenței-sale
25 Fuad-Efendi, comisarul Înaltei Porți, onorîndu-mă cu răspuns.

Neofit, Mitr. Ungro-Vlachiei

Bucuresci»

Voinescu II făcu o pauză și reluă, căci se aștepta cu încordare evidentă scrisoarea lui Fuad...

— Vă voi ceti acum scrisoarea primită de preasfinția-sa de la Fuad-pașa, transmisă nouă în copie. O dau în traducere românească.

„Domnul meu,

Ca ministru al păcii, mă adresez către domnia-voastră, viu la București ca să dau în cunoștința locuitorilor Țării Românești poruncile legitimului lor suveran; o armie imperială vine cu mine ca să apere și să păzească ordinea legală; acei cari păstrează în inima lor și încrederea în dreptate nu trebuie să aibă nici o temere, dar acei cari, rătăciți de patimile lor, or dori să încerce a se împotrivi la poruncile sultanului și să turbure prin faptele și vorbele lor ordinea publică și liniștea orașului, vor vedea îndată efectele acelei drepte pedepse...

...Împlinesc o datorie de umanitate, adresînd aceste îndemnări, și preasfinția-voastră trebuie să îndeplinească aceea de ministru al religiei; fă să se auză glasul mîntuirii oilor voastre și caută să faci să intre în staul acei cari se vor fi rătăcit.

Vă rog să publicați această scrisoare și să o aduceți la cunoștința locuitorilor capitalei Țării Românești.

Dată în cvartirul general de la Sîntesci
Referendarul Divanului imperial,
Comisar imperial în Prințipate;

Fuad^{ca}

Urmă o tăcere grea... După un timp, luă cuvîntul Ion Cîmpineanu, care spuse că ar trebui să se audă numai cuvîntul Locotenentei în această privință. Mulți bănera molatecă și altfel plină de indiferență. Mulți bănuiră că fusese rugat de Eliade ca să facă această propunere, pentru că, bănuind că va fi o ședință zbuciumată, spiritele să nu o ia razna.

Eliade luă într-adevăr cuvîntul, dar deși vorbi mai bine de o jumătate de oră, cei de față tot nelămuriți rămaseră... Vorbi despre apărarea Constituției, dar și despre răspunderea grea care apasă asupra tuturor. Vorbi despre ajutorul pe care țara-l aștepta de la providență. Consternați, cei de față văzură că omul vorbește ca să nu se zică mai tîrziu că omul pozează pen-

tru istorie, că este, cum se spunea în glumă, prin sa-
loane, pentru-contră... Se așează jos, dar tăcerea și ne-
dumerirea erau și mai apăsătoare ca mai înainte... Era
o încordare și o așteptare neobicinuită... Atunci, Ștefan
Golescu se hotără, temîndu-se ca să nu se mai ridice
și alții să bată apa în piuă în asemenea clipe :

— Socot că întreg consiliul ar dori să audă în pri-
vința asta părerea fratelui nostru Bălcescu... Propun să
fie poftit să ia cuvîntul...

10 Tell declară, cu un soi de solemnitate :

— Fratele Bălcescu are cuvîntul...

Acesta se ridică oarecum încurcat. Rămase în picioare
mult pe gînduri, căutînd, cumpănind parcă...

— Socot că răspunsul nostru trebuie să fie foarte
15 simplu... Să se facă o copie, care să rămînă în arhiva
statului, iar pe scrisoarea mitropolitului, cineva din Lo-
cotenența să scrie numai următoarele...

Aci Bălcescu făcu o lungă pauză și apoi continuă
ușor :

20 — „Să se răspundă că excelența-sa Fuad-Efendi tre-
buie să se adreseze către guvern, care este recunoscut
de Suleiman-pașa, în numele majestății-sale sultanul.“

Cei de față rămaseră o clipă încremențiți. Pe urmă,
soluția li se păru atît de potrivită, încît dintr-o dată
25 se liniștiră și Nicolae Golescu constată, ridicîndu-se în
picioare :

— Este, într-adevăr, singurul răspuns pe care-l me-
rită scrisoarea mitropolitului... Se va face întocmai.
Secretarul de stat va întocmi și transmite acest răs-
30 puns.

Bălcescu, rămas în picioare, ridică din umeri :

— Nu mi se pare că e potrivit ca secretarul de stat
să răspundă, fie și în numele Locotenenței... Mitropo-
litul nu devine un corespondent diplomatic numai
35 fiindcă transmite o scrisoare a lui Fuad-pașa... Îi va
putea scrie acest răspuns mai curînd ministrul Trebilor
din Lăuntru. Dealtfel, acesta nu este un răspuns pentru
Fuad... Lui Fuad îi răspunde în clipa asta poporul bu-
cureștean, împiedicîndu-l să intre în capitala Țării Ro-
40 mânești ca într-n tîrg turcesc. Acest popor îi arată că
dumneavoastră nu sunteți așa cum lasă el să se înțeleagă,

niște instigatori, niște amăgitori ai acestui popor, niște falsificatori ai istoriei, ci, dimpotrivă, sunteți expresia dorințelor sale, organele pe care și le-a dat singur, care îndeplinesc voința sa... Asta spune prezența celor zece mii de oameni din Dealu Filaretului.

Atunci se auzi un glas, aprig și îndurerat. Era al lui Ștefan Golescu, care se ridicase de pe canapeaua pe care sta și arăta cu mîna întinsă spre cei ce luptau.

— Da, poporul bucureștean luptă și pentru fiecare din noi, ne justifică, arată legitimitatea guvernării noastre... Fratele Bălcescu are dreptate...

Pentru întâia oară se bătu din palme în semn de aprobare în consiliile ministeriale ale revoluției. Nicolae Golescu se ridică și el și barba roșcată capătă inflexii de aramă.

— Propun ca acest consiliu să trimită o adresă de salut și laudă poporului bucureștean. Rugăm pe fratele Bălcescu s-o aștearnă pe hîrtie chiar acum, pe loc.

Aplaudară iar toți:

— Așa... așa...

Aplaudă, spre surprinderea tuturor, chiar și Eliade, atît de îndreptățită păru în ochii tuturor mulțumirea cuvenită poporului bucureștean.

În timp ce toți comentau împrejurarea cu multă în-sufletire, Bălcescu umplu cu scrisul său mărunț o pagină de hîrtie, pe care o ceti cu vocea înecată de emoție, atît de mult era ceea ce dorise... Ca să confirme, să materializeze clipa, întrebă pe Voinescu II ce număr ar fi să poarte decretul. Acesta consultă dosarul din fața sa și-i dete numărul 551. Era un număr mai mare, o margine, căci nu știa cum va decurge ședința.

— Bun! și Bălcescu ceti, apăsînd:

„Decretul Nr. 551 al Locotenenței domnesci a Țării Românești.

»Dreptate, Frăție«

În numele poporului Român

Locotenența domnească.“

Spre surprinderea lui, ciornei propuse și cetite de el i se aduseră modificări care, după părerea celorlalți, nu

schimba sensul, dar textul lui Bălcescu fiind prea tare, trebuia să se arate caracterul încă amical al relațiilor cu turcii... Se preciza și un incident, petrecut la palat, în
5 ajun seara, cînd ar fi putut să se arate alte fapte mai tari... Numai sfîrșitul fu păstrat aproape întocmai... Așa că pînă la urmă apărură numai o variantă cam încîlcită, pe care el o refuză, fără să se supere, căci tot era un cîștig, s-o mai cetească o dată. Și o rețetă Nițescu :

„Văzînd stăruința popoului de patru zile fără repaos, fără
10 somm și fără nutriment, întru a întîmpina oștirea imperială, prin demonstrații pacifice și amicale, și spre a arăta noului trimis al Înaltei Porți dorințele și hotărîrea sa ;

Văzînd că aseară la nouă ore, în urma unei rele înțelegeri, dîndu-se alarma că intră noaptea oștirea în cetate, fără a da de
15 scire, după ce se arătase într-un mod atît de pacific și atît de blînd pînă azi, deodată se armă și alergă la palat cu cea mai mare bărbăție și înțelepciune ;

Recunoscînd că acești bărbați sînt același popol, plin de ardoare și de curagiu de la 9, 11, 19 și 30 iunie, și că simte ca niciodată
20 că prin vinele sale curge sîngele contemporanilor și bravilor lui Mircea și Mihaîu ;

Gubernînd în numele lui, Locotenența de domn salută cu venerație acest popol de fii ai libertății și ai luminilor, și din partea patriei arată a sa recunoscință, recomandînd totdeodată aceeași
25 prudență și același entuziasm ce-l face atît de recomandabil în ochii lumii întregi.

Membrii Locotenenței : *N. Golescu, Chr. Tell, I. Eliade,*
Ministrul Trebilor din Afară : *I. Voinescu II**

Ștefan Golescu, văzînd ușoara strîmbătură de nemulțumire a lui Bălcescu, se apropie de el... să-l împace...
30 — S-a încurcat de tot ideea de la început... Dar în sfîrșit...

Se gîndi apoi că e un bun moment ca să mai obțină ceva... și făcu semn că mai are de spus...

— Încă un lucru... Laudele nu sunt de ajuns... Ele
35 nu repară nedreptățile... Ați văzut miile de țărani care, cu mămăligă rece și cu ceapă în traistă, înarmați cu furci și coase, cu bîte și topoare, au trecut cumințe printre aceste palate și s-au dus să apere această cetate...
40 După ce li s-a făgăduit prin proclamație emanciparea,

au urmat o serie întreagă de decrete care au dezmințit această făgăduială... Cu ce inimă poate lupta acest popor...? Știu că Magheru v-a trimis o scrisoare prin care vă cere să dați afară urgent un decret de împroprietărire a clăcășilor... Acest comandant de oaste știe ce spune... Eu vă spun, este timpul să vă țineți de cuvânt.

Nicolae Goleșcu luă cuvântul cu hotărâre :

— Am dat decretul 520... dar fiindcă nu a fost prea lămurit, vom da încă un decret, azi chiar, prin care vom consfinți din nou, limpede, apăsător, făgăduiala făcută prin punctul 13 al Proclamației. Mai are cineva vreo propunere de făcut?

— Da... Magheru cere împuternicirea să dea ordine direct funcționarilor din districtele în care se organizează oștirea sa... Dați azi chiar un decret în această privință, trimiteți astă-seară chiar ordinele necesare...

— Sunt de aceeași părere cu dumneata și, fără îndoială, cu toți cei de față... Se va da un decret categoric...

Se mai dădura o seamă de decrete curente de servicii. Tell citi o scrisoare semnată de paisprezece elevi ai Liceului Sf. Sava... care cereau să fie înrolați pe loc în oștire... Scrisoarea produse multă impresie și se decise ca ea să apară chiar a doua zi în *Popolul suveran*, odată cu aprobarea ministrului.

Cînd părăsira sala de ședințe se însera... Toată după-amiaza plouase, dar acum se luminase cerul spre asfințit.

— Astă-seară nu plouă, cred, spuse Ștefan Goleșcu, în clipa cînd Bălcescu se da jos din caleașcă, fiindcă îl conduse acasă... Îți mulțumesc că ai venit... Datorită dumitale ședința de azi a consiliului a fost cea mai frumoasă din cîte au fost în ultima vreme...

— Jumătăți de măsură... numai sferturi de măsură... frate! E cu mult prea puțin..

— Pentru obrazul nostru atît de tăbăcit e frumos că s-a făcut măcar atîta...

Bălcescu măsură încă o dată înfațișarea cerului, cu gîndul la cei ce vor dormi pe cîmp.

— Măcar de n-ar ploua...

5 E o seară răcoroasă, dar un plouă... Focurile ard viu și din vale cerul se vede înflăcărat. Omer-pașa s-a gândit la o încercare de a intra în cursul nopții în capitală, dar spionii permanenți pe care turcii îi aveau în oraș le-au arătat că în loc să scadă, numărul celor care în-
 10 noptează pe câmp a crescut... Că o coloană de săteni a trecut pe Podu Mogoșoaiei și că vreo câteva mii de săteni din Dobroești, Pantelimon, Brănești și Sărulești și chiar dinspre Lehliu s-au adunat la barierele dinspre răsărit ale orașului. A găsit că e mai bine să amâne totul pe a doua zi.

15 În timp ce Licsandru făcea cu oamenii lui Mustea „amoniție” dărîmînd de tot zidurile, Hergă, Codin și Chiose coborîseră în oraș de unde au adus aproape 80 de care cu cartofi și astfel pînă spre ziuă oamenii au copt cartofi în gropi arse, stînd de vorbă... Străji fuseseră împinse departe peste câmp, alcătuite din tabaci și calfe de măcelărie... Damian cu Simion aveau să
 20 facă drumul călare spre postul de la dărîmătură, întîlnindu-se pe drum cu Nestor Pițigău și Vasile Vasile, doi tinichigii, rude de-ale tabacilor, flăcăi foarte ini-
 25 moși, care făcuseră șapte ani oștire în arma cavaleriei și rămăseseră ca frații... Se cățarau și pe biserici, de cînd începuseră să fie învelite unele cu tablă.

La dărîmătură erau acum cei mai în vîrstă dintre cei care toată ziua trebăluiau în sus și în jos în tabără, după cum la cîrciumă se așezaseră, luînd și odăile, cei

de la Sfîntu Sava, în afară de Popa Tun și diaconul care era cu el, cei cinci dascăli, căci mai veniseră vreo trei, elevii, care erau acum mai bine de o sută și prietenii lor, cîțiva negustori, care aduseseră în carele cu cartofi pe care le dăruiseră și cîte ceva mai personal, care să le-meargă la inimă... Vin, firește, dar vinul nu merge la inimă pe stomacul gol.

Nu toți elevii erau însă aci, la cîrciumă... Vreo cîțiva dintre ei simțeau o deosebită atracție pentru bărbații de la dărîmătură, căci se vorbeau acolo lucruri pe care nu le știau... Acum cînd văzură că nu plouă și lîngă zidul năruit se făcuse o vatră de jăratec, pe care Mustea, povestind mereu, o tot acoperea cu cenușe, trăgînd afară din cartofi, vreo cinci elevi, cu profesorul cel gros și Popa Tun, veniseră să asculte ce se spunea pe aci de oamenii care știau tot ce se întîmplă în oraș și pe cîmp... Profesorului cel gros îi plăcea îndeosebi cimpoiul lui Chiose ; dar acesta era obosit de tot și moțaia tot timpul.

În schimb Mustea avea într-adevăr chef de vorbă și povestea de mai bine de două ceasuri întîmplări de la ocnă, unde tăiașe sare un an și mai bine și cunoscuse vreo cîțiva haiduci care zăceau acolo cu butuci de picioare. Elevii ascultau cu sufletul la gură... Cînd veni vorba de ceata vestitului Tunsu, povestirea se fărîmă în întrebări și chiar tăgăduiri, fiindcă mulți dintre cei de față îl apucaseră pe Tunsu și isprăvile sale, ba Popa Tun îl cunoscuse încă de cînd acest Tunsu era paracliser la biserica Sf. Gheorghe, ba fusese chiar făcut logofăt...

Mustea plimbă un cartof, care frigea, din palmă în palmă și suflă în el, apoi reluă :

— Apoi, cum vă spuneam, Tunsu ăsta era un bărbat tare cumsăcade... După ce lua tot ce găsea asupra boierului or asupra negustorului, că dă săraci nu să atingea, Doamne ferește, apoi dacă acest boier or negustor se plîngea carevaș că nu are bani dă cheltuială să ajungă pînă acasă și că e drumu lung, îi lăsa un cal la caruță ori la brișcă, ba încă îi dădea și bani să cumpere de-ale gurii pă drum... O dată s-a dus el la un

conac... Vreo cîțiva dîn ceată rămăseseră afară și pă-
zeau... Iar Tunsul și cu Grozea intraseră pă dîndos...

— Da' ce, conacu ăsta n-avea fiare la ușe și la fe-
restre, ce fel dă conac era ăsta ? întrebă Licsandru, care
5 la început, după ce mîncase singur o oca de cartofi
copti, pica de somn, dar acum era atît de prins, că îi
pierise somnul și asculta cu mîinile subț ceafă, lungit
subț un car tras alături, în care dormea deasupra, în
paie, Licsandra, obosită de dărîmatul zidurilor.

10 Mustea ridică întăritat glasul ca să se facă auzit
bine :

— Păi nu-ți spusei, bre omule, că Grozea avea iarba
fiarelor... ? Cînd ai iarba fiarelor, dacă atingi fieru, el
să înmoaie dă-l rupi între degete.

15 — Numai Grozea avea iarba fiarelor, nu și Tunsu ?
întrebă un elev, care era numai ochi și urechi.

— Da, numai Grozea... O avea băgată subț unghie
și lăsase unghia să crească... Cînd avea nevoie își tăia
unghia cu cuțitul, iar dacă era închis, își rodea vîrful
20 unghiei.

— Și dă unde știi dumneata că Grozea avea iarba
fiarelor subț unghie... întrebă, întăritat de data asta,
Teticu. Își așternuse paiele subț car, dar acum ședea
rezemat de roată și asculta... urmărind povestea destul
25 de nemulțumit...

— Păi nu-ți spusei, omule, fir-ar a dracului dă po-
veste, că era la noi la ocnă Udincă, masalgiu, care fu-
sese pus la pedeapsa cea mare?... Zăcea în groapa dă
sare legat cu lanțuri dă un țaruș și-i dădeau dă mîncare
30 cu o tinichea legată cu sfoară. Mai tîrziu l-au scos și-l
țineau la un loc cu noi toți. El ne-a spus toate cîte vă
spui eu acum.

— Și l-a cunoscut el pe Grozea ? întrebă iar întă-
ritat Teticu.

35 — Păi dacă-ți spun că au haiducit împreună... ? lă-
muri din nou Mustea... Și cum vă spuneam, au intrat
Tunsu și Grozea ăsta pă ușa din dos într-un conac...

Atunci ăl mai micuț dintre elevi întrebă, plin de cu-
rizitate :

40 — Da' cum a atins Grozea cu unghia drugii dă fier
care erau pe dinăuntru ?

— A... nu era greu!... Au avut cu ei un burghiu, cu care au dat găuri în uşe, pă care le-au lărgit¹ cu vîrfu şifului.... pînă a ajuns Grozea cu degetele lui la drugu dă fier... Aşa, oameni buni ; cum vă spuneam... Intră ei
5 pă uşa dîn dos a conacului... şi cînd ajung la iatac... deh, la odaia boierului, ce să vezi, el nu era acolo, era plecat la Ploieşti... iar nevasta lui să închisese într-o odaie care nu avea altă uşe, şi ţipa împreună cu două fete şi-un băiat mic pă care-l avea... Vezi, copiii se
10 speriaseră rău, iar cînd Tunsu a început să împingă cu umărul în uşe, copiii şi muierea, înnebuniţi dă spaimă, ţipau şi mai tare... Atunci Tunsu a zis : „Să iasă boieru d-acolo, că nu mai spargem uşa“. „Nu e bărbatu-meu aci“, a răspuns cocoana. „Dăschideţi să vedem, a spus Tunsu, că nu vă facem nimic vouă!“ N-a vrut ea dîntii, da' pă urmă iar ţipau copiii, aşa că a deschis... Cu adevărat, boierul nu era acolo... Băietaşul şi surorile lui erau vîrîţi după o masă, în colţul dînspre fereastră... Tunsu le-a spus ca un părinte : „Nu vă speriaţi, mă copii, că nu vă facem nimic...“ Şi a luat în
20 braţe pe băietaş, care avea vreo şapte ani, şi l-a mîngîiat... „Hai şi voi, fetelor, staţi pe scaune cuminiţi... Cocoană, uite ce e, a mai zis Tunsu... Dă giuvaericele pă care le ai, să plecăm mai repede, că s-au speriat rău copiii.“ Cocoana că nu, că nu le am, ba că nu ştiu ce... Pasămite îi era frică să-i lase pă haiduci cu copiii. Atunci Tunsu a spus : „Spune-ne nouă unde sînt, că le luăm singuri...“ Atunci cocoana şi-a cam pierdut minţile şi a spus aşa : „Da, da' nu pă toate...“ Tunsu şi
30 Grozea au început să rîdă. „Fie, nu pă toate.“ I-a spus cocoana unde sînt... Era aşa ca o cană dă giuvaericele, multe... A spus Tunsu : „Uite ce, cocoană, i-aţi trei dîn ele...“ Ea a stat ce a stat, cam ruşinoasă. Apoi a ales pă cele trei mai scumpe... Tunsu iar a rîs... „Fie şi-aşa...“ Au mîncat dulceaţa dîn gavanos, au băut apă şi au mîngîiat copiii şi au plecat... În curte, mulţumiţi că tot luaseră multe giuvaericele... au împrăştiat o pungă cu bani pentru argaţi... spunîndu-le să-i caute. Vezi ca

¹ În manuscris : „legat“ (n. ed.).

să poată spune oamenii că au găsit banii și să nu-i mai ceară înapoi boierul.

— Cred că e adevărat... Am cam auzit și eu de această întâmplare, întări călugărul cel cu barbă de țap, care era căpitanul Papassoglu și care de la prînz se aciuase pe lîngă ei... Și încă de una la fel.

Prins și el de această seară, vru să povestească această întâmplare pe care o aflate de la Ion Ghica, povestită odată la socrul acestuia, generalul Mavrus, acasă, unde se întâlneau o zi pe săptămînă mulți dintre cei ce adunau antichități și alte lucruri vechi istorice... Papassoglu avea o adevărată patimă pentru orice rămășiță a trecutului. Acolo Ion Ghica îi povestise cum, copil fiind, Tunsu i-a trimis vorbă bătrînului Tache Ghica să nu mai muncească seara cu luminile aprinse în chioșc, ca să nu-i ispitească băieții. Tache Ghica nu s-a supărat și a făcut cum i s-a cerut... Nu mai vru să piardă timp și începu alta.

— Cea mai grozavă a lui Tunsu, spuse el luînd cartoful rupt în două și presărat cu sare pe care i-l întinde feciorul lui Mustea... cred că e aia cu Kisseleff. A fost ceva cum nu s-a mai pomenit... O cunoașteți cumva ?

— Nu, n-o cunoaștem, și ardeau de nerăbdare s-o afle.

— Nici dumneata n-o cunoști ? întrebă el pe Teticu, fiindcă îl văzu tresărind cînd pomeni numele lui Kisseleff.

— De unde vrei s-o știi... ? întrebă Teticu, aproape mînios.

— Păi ziceam că ăi cam de vîrsta noastră o știi mulți, din cîți am fost în București...

— N-o știi, spuse Teticu nemulțumit parcă de acest fel de povești...

Dar Papassoglu era fără să vrea prins de această noapte de poveste în preajma unui foc mare... Se ivi în clipa aceea de dincolo de nori și luna în al treilea fir-tar, dar o aburiră numaidecît norii care mergeau ușor și pufos.

— Trebuie să știți că prin anii 1833, pe vremea lui Kisseleff, banda lui Tunsu ăsta se obraznicise rău, că

avea obicei, păcătosul, să-și bată joc de putere și de polcovnicii de poteră... Atunci Kisseleff a chemat pe vornicul cel mare, atunci era Iordache Filipescu, al de-a devenit mai pe urmă baș-boier, și i-a dat poruncă strașnică să puie în goană această bandă... Iată pînă unde s-a întins acum obrăznicia Tunsului... El avea în București o gazdă, căpitan Radu de la poliție... și de la acest căpitan Radu, care-i era și fin, află el că Kisseleff pleacă la Tîrgoviște ca să viziteze băile de la Pucioasa... Atunci Tunsu s-a așezat într-o răspîntie la jumătatea
calei de poștă și așteaptă aci trecerea lui Kisseleff, stînd pitit în tufe. Kisseleff sosește cu alte patru-cinci trăsură care-l însoțeau, Tunsu vede tot, cum surugii au oprit după obicei să frece caii la urechi, cum Kisseleff s-a dat jos din trăsură și cum convorbește cu generalii și aghiotanții săi. După plecarea trăsurilor, Tunsul se pune și scrie lui Kisseleff o scrisoare cam așa :

„Înaltă excelenție, om împărațesc ce ești, ai fost adus de D-zeu în țara mea, ca să faci numai bunătăți ; capul excelenției-tale a fost astăzi în gura puștei mele ; n-am voit să te omor, căci omoram pe un părinte iubit de țară ; astfel te rog și eu ca să poruncești gonacilor cari mă urmăresc să nu mă omore cînd mă vor prinde, căci eu n-am omorît pe nimeni. Mă iscălesc al excelenției-tale preaplecăt *Ioniță*.“

Nemaiputîndu-se stăpîni, dascălul de la Sf. Sava întreabă uimit :

— Da' cum a putut el să-i trimeată scrisoarea ?

— Stai să vezi... V-am spus că acest Tunsu nu era prost deloc... Așadar, el opri pe drum un rumân călător, care nu-l cunoștea pe el ; îi dăte scrisoarea, zicînd rumânului, care nu știa carte, că o să ia bacșiș zece galbeni, căci îl vestește pe Kisseleff prin scrisoare despre niște telegari care i s-au furat din grajd și acum se află la un geambaș... Omul mai mult aleargă decît merge la Tîrgoviște și dă scrisoarea aghiotantului lui Kisseleff... Acesta cetește scrisoarea, dă cinci poli imperiali omului care a adus-o și trimite numaidecît ștafetă către vornicul Iordache Filipescu, scriindu-i că viața lui Tunsu să fie asigurată, totuși el să fie prins negreșit pînă

la întoarcerea sa, „altfel va scoate pe Filipescu din Vornicie.“

5 Teticu asculta cu ochii mai vii ca niciodată subț sprîncenele stufoase, tăcut și nemișcat, dar Mustea era cam necăjit că i-a luat șirul poveștii și se grăbi să reia...

— Acum să vă spun eu cum l-a prins... Că l-a vîndut fină-su.

10 Dar Papassoglu, care uitase că e popă și ce rost are acolo, nu se lăsă cu una, cu două... și-i spuse supărat:

— Omule, lasă-mă să vorbesc, că eu eram în București în vremea aceea! Și, grăbit, începu iar: Marele vornic a pus poteri după poteri... A pus și companiile oștirii să se răspîndească prin pădurile din apropierea capitalei... A trimis circulări peste circulări, vestind publicul că oricine va prinde pe Tunsu, ori îl va preda, va fi iertat de capitație și va primi și boierie și gratificație de o mie de lei.

20 Într-o seară, se pomenеше Iancu Filipescu, care era agă, că era feciorul marelui vornic, că intră în cabinetul lui un căpitan de Agie și-i spune, după ce se închină în fața lui: „Stăpîne și cucoane Iancule, eu o să vă dau pe Tunsu. El e nașul meu, că el m-a cununat și vine totdeauna la mine duminică seara; șade vreo două zile în București, se plimbă prin cafenele cu gazeta lui Eliad și gazeta lui Carcalechi, iar marți seara pleacă afară în pădurea în care ceata lui îl așteaptă așa cum are poruncă de la el.“ Au făcut planul să-l prindă în duminică în care era lăsată-secului de brînză. Radu Căpitanul, fiind încredințat că Tunsu va veni în seara aceea, a vestit pe Iancu Filipescu că Tunsu va veni, ca de obicei, cu tovarășul lui, Grozea, într-o căruță coviltirată și are la ham doi cai, din care unul este totdeauna bălan.

35 — Vezi, se spune adevărat, întrerupse dascălul, că nu e bine să mergi într-o trăsură cu un cal bălan și altul de altă culoare...

 Dar toți ascultau atît de intens, încît întreruperea îi supără.

40 — Lasă să spuie mai departe, stăruie Hergă. Ia zi-i, părinte...

Papassoglu reluă povestea :

— ...I-a spus acest Radu că și el se duce totdeauna pe un cal bălan, asta era înțelegerea cînd lucrurile mergeau cum trebuie, ca să-l întîmpine pe Dealu Cotrocenilor. Apoi trec toți podul Dîmboviței pe la Grozăvești, intră în București și lasă căruțașul și căruța în dreptul grădinii lui Scufa, la o altă gazdă a lor. Atunci s-a hotărît ca oamenii Agiei, împreună cu o roată din oștirea noastră și cazaci, să se ascundă sub pod, dar să nu dea năvală sau să atace căruța pînă ce nu va trece el călare în fugă, pe pod.

...Iată cum s-a întîmplat. Pe cînd căpitan Radu pornea spre drumul Ciorogîrlui, ca să iasă înaintea lui Tunsu, sosește dinspre Pitești o droșcă cu șase cai de poștie, în care era un colonel rus, Govorov, ginerile lui Băleanu, avînd doi servitori ai lui pe capră... Trăsura dă să treacă podu de la Grozăvești, atunci deodată încep a se trage focuri de sub pod și căzăcimea călărească, ocolind la momentul trăsura pe pod și opînd-o, găsește în ea pe colonel zbierînd și înjurînd, iar pe unul din servitorii lui împușcat. Căpitanul de cazaci a raportat strategia pusă la cale pentru prinderea lui Tunsu și a condus pe colonel pînă la grădina lui Pricopie, unde sunt casele mari care există și astăzi, în capul Podului de Pămînt... Acolo se aflau cei mai mulți boieri, generali, aghiotanți și doctori, așteptînd prinderea lui Tunsu. Dînșii au rămas extaziați la această tristă întîmplare...

În momentul împușcăturilor, Tunsu a oprit căruța și zise lui Radu : „Ce sînt, finule, pocnetele astea de pușcă, aci, aproape în mahala ? Eu nu viu, finule, astă-seară și mă întorc îndărăt... Lăsăm lăsată-secului pentru duminica viitoare, cînd lăsăm sec de carne.“ Căpitan Radu i-a răspuns : „Aceste împușcături sînt ale mahalagiilor din Căramidari, care se află cu familiile lor la masă și lasă sec de brînză. Dar dacă vrei tu, rămîne pe duminică, că vin și atunci înaintea ta... Și-ți mai spun ceva pentru fericirea noastră, pe tine te caută toți spre dealul ăl mare, pe la hrămile viilor, spre Filaret, și poți să n-ai habar, în orice pădure vei merge, spre Vlașca, ori spre Argeș...” Și-a luat noapte bună, iar Tunsu s-a întors spre Vlașca... Căpitan Radu a venit la grădina lui Pri-

copie, aflînd cele ce s-au întîmplat cu colonelul Govorov, și-i spune că duminica viitoare Tunsu va fi sigur prins.

- 5 ...Sosind acea duminică, s-a băgat subț podu de la Grozăvești o companie întregă din oștirea noastră sub căpitanul Boboc (aci Papassoglu uita că pe vremea aceea Boboc nu era căpitan), dîndu-i-se instrucțiunile cuvenite. Împreună cu compania era și potera din județul Ilfov cu polcovnicul ei, pitarul M. Cincu. Tunsu sosește la pod
- 10 seara, pe întuneric, tot în căruță cu Udincă, masalagiu, unul dintre tîlharii cei mai răi... Căpitan Radu, care era înainte, călare pe calul bălan, repezi calul în fugă pe pod și trecu... Atunci ieșiră înaintea căruței la capu podului treizeci de soldați și încep să tragă focuri... Tunsu
- 15 și tovarășii săi se sperie, un cal de la căruță e împușcat, cîteștrei bandiți se aruncă în Dîmbovița... Soldații trag în apă asupra lor... Pe Grozea și pe Udincă îi omoară.

Aci Mustea nu se mai putu stăpîni :

- 20 — Păi nu ți-am spus, părinte, că pă Udincă masalagiu l-am văzut la ocnă, unde am fost cu el... Numai pă Grozea l-a omorît, Udincă a scăpat rănit...

— O fi, da' eu știu că i-au împușcat pe-amîndoi în apă...

- 25 — Da' de unde știți dumneavoastră chiar cum a fost ? întrebă de data asta întăritat de tot Teticu... Ați fost dumneavoastră acolo ?

— Da' parcă dumneata ai fost ? răspunse întăritat Papassoglu.

- 30 Se făcu o tăcere apăsătoare... Teticu întoarse capul cu ochii întunecați într-altă parte... Pe urmă popa cel cu barbă de țap povesti mai departe, căci ascultătorii, care uitaseră și de cartofi și de tot, dădeau semne de nerăbdare.

- 35 — Nici n-ar fi putut să scape... căci deși era întunec, și ai de pe pod și ai de subț pod au tras în apă sute de plumbi... Și au pornit apoi de-a lungul apei în jos.

Dar Mustea tot nu se putu stăpîni și iar se amestecă în povestire :

- 40 — Să vă spui io, că știu dă la Udincă... Mi-a spus el mie cum au scăpat... Cînd au sărit în apă, erau toți trei

5 răniți... În apă, Grozea l-a tras dă mîna și l-a culcat în apă, apoi, culcat și el, l-a tras prin apă în sus, nu în jos, unde trăgeau ăia focurile... Tunsu a sărit ceva mai încolo și Grozea nu l-a putut ajuta... Ei au mers pă subt apă... în sus, pînă la pădurice, în timp ce toți căutau în jos...

— Asta s-ar putea să fie... spuse împăciuitor Passoglu. Nu știu... Se zice că Grozea ăla era mai bătrîn ca ei... și avea cap...

10 — Aș, dă unde, îl întrerupse iar Mustea... Grozea ăla abia împlinise douăzeci dă ani, în vara aceea... Era în ceata lui Tunsu dă la șaptesprezece ani... Tot Udincă mi-a spus-o.

Teticu întoarse din nou capul cu oarecare neliniște...

15 — Naiba să-l ia, tînăr sau bătrîn, eu nu de Grozea vreau să vă povestesc, ci de Tunsu... Era rănit în burtă și face cum poate și să tirăște pînă la malu opus al Dîmboviței și cade în răchita riului, avînd pistoalele la brîu. Polcovnicu dă poteră, pitaru Cincu, trecu călare
20 podu cu cătanele lui și aude gemete pă malu Dîmboviței... Strigă într-acolo : „Mă Ioniță, tu ești ? Că eu sînt polcovnicu Mihalache Cincu... Stai pă loc, Ioniță, că eu te scap...” Atunci păcătosu de Tunsu răspunse : „Eu sînt, cocoane Mihalache, scapă-mă, că n-am omorît pă
25 nimenea ; mațele îmi sînt pă jumătate ieșite... Apropie-te dă mine, deși am pistoalele la brîu... Vreau să ți le dau numai dumitale...” Apropiîndu-se, Mihalache i-a luat pistoalele, iar cătanele, luîndu-l pe brațe, l-au trecut podu...

30 În timpul acesta sosește, la capătul podului, aga Filipescu într-o trăsură cu doctorul Marsili, într-altă trăsură doi aghiotanți ai generalului Kisseleff, anume prințul Galiției și prințul Urusov, și o altă trăsură cu un ofițer și un doctor rus. Aceștia fuseseră mai demult trimiși la
35 grădina lui Pricopie, unde erau cei mai mulți boieri și generali adunați... Ofițerul se dădu jos din droșcă și-l urcară în ea pe Tunsu, alături de doctor. Un sergent român a sărit pe capră și l-au dus așa, pe Tunsu, la garda mare rusească ce era peste drum pe Hanul lui
40 Filaret, unde se face acum teatru. L-au așezat pe pat

într-o odaie deosebită, au aprins zece lumînări și doctorul a ieșit și a chemat chirurghi ruși. Boierii care stau în odaia ofițerului de caraulă chemară și dinșii pe doctorul Grunau și Asachi, cerîndu-le cu stăruință viața lui Tunsu, fiindcă așa poruncise, se vede, din nou Kisseleff. Chemară apoi și pe episcopul Argeșului, pe Ilarion, ca să-l spovedească pe Tunsu și să afle cîte ceva de la el. Chirurghi se căzniră două ceasuri ca să-i scoată glonțul și nu izbutiră. Îl chinuiră grozav cusîndu-i burta și astupîndu-i rana, căci avea două, una primită în față, pe pod și alta primită în spate, în Dîmbovița. Sosind Ilarion episcopul, l-a recunoscut îndată. „Bine, mă Ioniță, i-a spus acesta, tu te-ai purtat bine ca paracliser și acum aveam de gînd să rog pe mitropolit să te facă diacon și să-ți dea înapoi haina preotească. Ei, dar ce să-i faci, se vede că asta ți-a fost soarta... Spune-mi, mă, mai ai tu tovarăși în negustoria asta ? Ce bani și ce scule ai ? Generalul Kisseleff a dat poruncă să ți se păstreze viața cu orice preț, iar de te vei face bine, îți va lăsa desigur acele bogății, fiindcă te-ai purtat bine cînd l-ai lăsat în viață și i-ai scris !“ ... Tunsu a răspuns : „N-am nimic, preasfinte, că cea mai mare parte din banii ce luam de la bogătași îi împărțeam la săraci, de-și măritau fetele, de-și cumpărau boi, vaci ; iar sculele ce le-am avut le-am dat și eu unde-am putut“. Ilarion a adăogat atunci : „Dumnezeu să te binecuvînteze ; iată, eu trimit pe popa să te grijească“. Fără să știe popa al nostru, comandantul de piață rusesc, polcovnicul Iacobson, trimisese de chemase un popă rusesc, ca să-l spovedească și să-l grijească, și asta din ordinul bunului președinte al Divanurilor Valahiei și Moldaviei, generalul conte Pavel Demetrevici Kisseleff, căci i se și raportase că Tunsu este împușcat. Generalii și toți boierii au mers la ovaht de l-au văzut, iar felcerii au stat lîngă el, pînă aproape de ziuă, neclintiți, schimbîndu-i legăturile la rană. Spre ziuă, nenorocitul de Tunsu își dete sufletul. A doua zi, aga Filipescu a chemat pe căpitantul Radu, care-și avea casa pe Podu Tîrgului din Afară, de i-au dat pe nașul său, iar acesta, puindu-l într-o căruță de herească, l-a dus de l-a îngropat afară din București, aproape de cîmpia Mărcuții, pe malul

șanțului drumului, înfigându-i pe mormînt o scîndură văruiță, pe care era scris numele lui Tunsu...

Oamenii se închinară și șoptiră închinîndu-se :

— Dumnezeu să-l ierte !

5 Iar olteanul spuse cucernic :

— A fost dintr-ai noștri...

Licsandru se ridică în capul oaselor și se închină și el.

— Cui a făcut rău acest Tunsu ? El a îndreptat puțin
răul din țara asta... Dă ce l-au împușcat atunci ? Dă
10 ce-au tras ? Dă ce n-au ascultat ordinu generalului ?...
Am să vă spui însă și eu cîteva cuvinte... Pe Grozea
l-am cunoscut și eu, din nume, da' l-am cunoscut bine...
După cum vedeți, n-a murit atunci odată cu Tunsu. S-a
tras spre partea dă jos a Vlăsiei, spre Vlașca, împreună
15 cu toată ceata lui Tunsu... Știu că devenise el căpitan.
Da' asta a fost mai tîrziu, căci la început a zăcut cîtva
timp după rana care găurise pulpa... și s-a vindecat
greu, căci s-a tîrît cu ea prin noroi... Atunci îl chema
el pă taică-meu în pădure, unde își avea ei ascunzișu, și-l
20 îndemnau să intre și el în ceată... Că taică-meu era tare
voinic... da' de dragu mamei, n-a primit... Și Grozea era
în dragoste cu o fată din satu nostru, că așa l-a cunos-
cut pă taică-meu... Pă fata asta am cunoscut-o și eu, că
era numai cu vreo cîțiva ani mai mare dăcît mine și
25 îmi era și vară... da' pă el nu, că nu venea ziua în sat
și mai des să ducea ea după el... A izbit în cîteva locuri
dincoace dă Dunăre și pă urmă a început să treacă Du-
nărea... A haiducit vro doi ani pînă dăparte, eu nu
30 știu... poate spre Adrii, nu știu cum îi zice, că acum
avea și bulgari în ceata lui... Era groaza ălor bogați...
da' oamenii sărmani îl iubeau, că era și el bun cu ei, ca
și Tunsu... Tot haiducind peste Dunăre, a început să
prindă felu dă luptă al turcilor și ajunsese dă băga
spaima pînă și în pași... O dată l-au prins și a scăpat
35 dintr-o pivniță cu lacăte dă fier, deși era în lanțuri,
și-l țineau să vie pașa să-l vadă...

— Nu v-am spus io că avea iarba fiarelor ? arătă cu
convingere Mustea...

40 — E cu puțință... Tata zicea că acest Grozea are ceva
ca un fel dă grunț cu miros, cu care dacă afuma pă
cineva, îl făcea să adoarmă. Destul că a scăpat...

Papassoglu își țintise ochii asupra lui Teticu... Îi văzuse să deși ținea privirea într-altă parte, asculta cu încordare ceea ce povestea Licsandru...

— Odată, pă când el era dăparte spre Tîrnovo, cu
5 ceata lui, a năvălit o ceată dă turci dă la Giurgiu în
sat, au jăfuit, au omorît și-au adunat fetele pă care le-au
dus cu ei... A luat-o și pă Lisaveta, așa să numea veri-
șoara aceea a mea... D-atunci, dă când s-a întors acasă
și-a văzut că i-au luat turcii fata cu ei, Grozea n-a mai
10 fost om... A plecat după ei la Giurgiu, a aflat dîn ce
fel dă armată făceau parte jefuitorii, unde au fost mu-
tați... ce au făcut cu prada... I s-a spus că Lisaveta a
fost dusă la Țarigrad și s-a dus și el acolo... Nu știu
ce o fi făcut acolo, da' știu că n-a găsit-o, s-a aflat
15 asta printr-un alt văr al nostru, care să ducea uneori
pă la el, în locurile unde aveau înțelegere... Așa ani
aflat că a fost iar prins și că un pașă care nu știa
cine e, da' îl văzuse îndemînatec la toate, îl luase ca
rob... Îl ținea, astfel, bine, da' mereu îi era teamă să
20 nu fugă și de-aceea îi făcuse un semn cu un fier roșu
pă umăr, cu slova lui, a pașei ăstuia... A fugit și d-acolo
și d-atunci i s-a pierdut urma... Turcii au mai venit la
noi în sat după pradă peste vreo cinci ani, când au adu-
nat toate fetele dîn sat și au jefuit casele... Da' noi, dă
25 la cîmp, am prins dă veste și i-am gonit și am ucis
cîteva dîntre ei... Da' ei l-au ucis pă tata...

Cei de față ar fi vrut să știe mai mult... dar era tîr-
ziu... Teticu ținea ochii închiși, dar Papassoglu simți că
nu doarme, ci stă așa, ca să se poată gîndi în voie...
30 Au venit caraulele... Și cele dinspre Jilava, și cele din-
spre Bragadiru și Popești-Leordeni... Era liniște... Cum
s-au domolit focurile, au început să se vadă departe cele
ale posturilor turcești. Norii se îngrămădeau lin, unii
peste alții, spre înaltul cerului, unde pîlpiiau cîteva stele
15 albicioase... Multe focuri erau stinse, altele domolite...
Începuse să adie o suflare rece și oamenii își strînsesă
zăbunele pe umeri...

Din plictiseală sau de frică, împotriva celor prescrise...
sentinele turcești trăgeau din cînd în cînd focuri. Mutea
40 mai puse cîteva crăci verzi, care ardeau cu fum, pe
foc. Cei dinspre partea unde se tîra fumul își schimbă

locurile... Popa Tun și profesorul hotărîră că e timpul să meargă să doarmă... Chemară pe elevi, care ar tot fi stat să asculte... Deteră noapte bună și porniră spre cîrciumă, printre carele care erau așezate în neorînduială pe drumul noroios... Boii dejugați rumegau pe paie...

5 Papassoglu plecă odată cu cei de la cîrciumă, dar ajuns acolo, se făcu că mai întîrzie puțin și apoi o luă spre oraș, printre vetrele de jăratec în jurul cărora dormeau oamenii.

Spre Bragadiru, unde erau acum cei de la Zăvoiu
 Dihorului, Vadu Rău și celelalte sate din drumul de la
 Găești spre București, Omer-pașa nu mai folosi aceeași
 5 tactică, dându-și seama că încercarea cavaleriei de a
 lupta printre tarlalele de porumb e legată de mari primejdii... Se hotărî să se facă aici, cum s-ar zice, o recu-
 noaștere-sondaj... ca să vadă în ce măsură această intrare
 10 în București este și ea împiedicată de gloatele adunate
 în calea sa... Deci, de îndată ce se văzu limpede că nu
 mai e nimic de făcut pe Dealu Filaretului, Kerim-pașa
 trecu în galop, împreună cu ofițerii săi de stat-major,
 de-a lungul Ciorogîrlei spre Bragadiru, unde se găsea
 încă din ajun un regiment de cavalerie, care alcătua
 15 aripa sa stîngă, menită să-l acopere de vreo surprindere
 din partea asta. Întrebă pe comandantul regimentului
 care e cel mai destoinic șef de escadron și-l chemă la
 el... Înconjurat de un grup întreg de ofițeri, șeful de

20 ¹ În ediția 1957, introdus eronat după capitolul *Vineri* (p. 278—
 284). Dealtfel, cu creionul albastru, în colțul drept al primei file
 din acest capitol, în manuscris se află indicată ziua „vineri, 10 sep-
 tembrie“. La acea dată trupele turcești se aflau în preajma Bucu-
 reștilor și documentele atestă primele ciocniri cu locuitorii sa-
 25 telor din apropierea capitalei.

Se poate ușor observa că de aici capitolele sînt concepute cro-
 nologic, pînă la apogeul luptelor din Dealu Spirii, arestarea con-
 ducătorilor revoluției și închiderea acestora în cazarma de la Co-
 roceni (n. ed.).

escadron primi instrucțiunile cuvenite. Trebuia să evite o încăierare cu armele de foc, care ar fi târît oștirea turcească într-o acțiune net războinică, nedorită de guvernul imperial, dar în același timp trebuia să încerce să pătrundă pe front, cu lovituri date cu latul săbiei, eventual făcând un zid de lănci împinse înainte... Să răspundă, dar cu mare grije, la vreo întîmplătoare ațîtare... Se va trage numai în cei care vor ataca chiar un singur ostaș turc... Pentru intimidarea gloatei se va trage și aci un număr de șrapnele... la înălțimea potrivită, ca să nu producă vreun masacru.

Toma așezase încă de cu seară pe cei din Vadu Rău și Zăvoiu Dihorului, care erau în frunte cu Ion, cu Drăgan, Peștefript, Stanciu, Petre Dobre și Codan, înaintea păduricii, care era călare în bună parte pe drumul Alexandriei, călare și ei pe același drum la vreo opt sute de pași în față, avînd aci pe stînga tarlale de porumb, dar pe dreapta, o miriște lată de vreo trei sute de pași...

Damian și cu Simion veniseră și ei în galop să le spuie despre cele întîmplate în Dealu Filaretului, cum a fost zăpăcită și împrăștiată cavaleria turcă. Toma înțelese că turcii nu vor mai face din nou aceeași greșeală și că dacă vor încerca iar, acum vor încerca pe loc deschis... de aceea el puse pe cei din Zăvoiu Dihorului și Vadu Rău grămadă pe miriștea de pe dreapta... Trimise pe cei din Puțu-cu-Salcia și Mărunțișu resfirați prin porumb, iar în pădurea — de o parte și de alta a drumului, sfătuiindu-i să taie copacii cu topoarele pe care le au și să-i așeze de-a latul drumului cu frunziș cu tot — pe cei dinspre Slobozia și Bolintin.

★

Escadronul turc făcu întîia încercare în galop cu lăncile în cumpănire, dar elanul cailor fu înfrînt de crăcile mari cu ramuri pe care oamenii lui Ion și Drăgan le întindeau în fața lor, scuturîndu-le puternic, și călăreții ocoliră în goană, întorcîndu-se... Făcură numaidecît încă o încercare, de astă dată la pas, om lîngă om, cu

lăncile împinse mult în față. Oamenii puseră în față crăcile, dar sulile erau mai lungi și ascuțite... Dădura deci înapoi, atît cît se putu, fiindcă învâlmășeala era mare... Drăgan însă, mai hotărît, se dădu ușor la o
5 parte, prinse o sulită cu mîna și o împinse în lături... apucînd apoi calul de dîrlogi și trăgîndu-l înapoi, strigă cu glasul lui gros și parcă spart :

— Bă, faceți ca mine, bă... puneți mîna pă sulile...
Și trăgea de zor înapoi calul turcului, răsucindu-l în
10 loc, încurcîndu-i și pe ceilalți călăreți. Atunci, un ofițer făcu o săritură cu calul și, apropiindu-se de Drăgan, trase cu sabia în plin... Din cauza învâlmășelii, îl atinse mai mult cu vîrfu, care-i tăie o parte din ureche și pătrunse în brațul ridicat sub umăr, pînă la os.. El
15 simți lovitura, dar nu-și dete seama ce e anume, căci simțise numai izbitura puternică, nu și tăietura... și trăgea cu cealaltă mîna, cu stînga, mereu de dîrlogii calului...

Atunci se auzi glasul subțire, ca un țipăt, al lui Ilie, nepotul lui Ristache, un flăcău de vreo 19 ani, cam spîn și costeliv :

— Dați, fraților, cu topoarele, că l-au tăiat pă nea Drăgan... și scoțînd toporul de sub mîntean, începuseră-l învîrtească pe deasupra capului.

25 Se încălziseră bine, și trei-patru soldați turci, încurcați în propriile lor sulile, prea lungi pentru o asemenea învâlmășeală, fură loviți și trîniți de pe cai, plini de sînge. Comandantul escadronului fierbea de mînie și, întors cu oamenii săi și cu cei răniți la colonel, îi ceru să facă o nouă încercare, după o idee a lui.

30 De data asta, turcii veniră tot la pas, tot în linie, dar trăgînd focuri de carabină în pămînt, la vreo zece pași în fața gloatei.

În noroiul drumului, gloanțele făceau un „pleosc“...
35 sec și aruncau stropi, dar în pămîntul afînat al miriștei aruncau în sus bulgări și pulbere neagră.

Oamenii se îngrămădiseră toți în jurul lui Drăgan, să vadă cum e un rănit... El spunea mereu că nu simte nici o durere, în timp ce-l legau Stanciu și Codan cu
40 fîșii din mînecele cămașilor lor pe care și le rupeau...

— Om găsi noi altele, fraților, spunea Codan. Dacă e așa, pă viață și pă moarte !

Dar nu li se mai părea atît de grozav să fii lovit de sabie.

- 5 Cînd văzură însă pe turci înaintînd din nou, cu împușcături în pămînt, se adunară din nou în față, dar numai puțin timp își păstrară voia bună... Văzînd gloanțele mușcînd în rînd pămîntul, din ce în ce mai aproape, își pierdură capul și atunci se auzi vocea lui
- 10 Vasile Peștefript, strigînd cu deznădejde :

— Înapoi, Ștefane, că turcii ne împușcă !... și după el începură să se audă tot mai multe glasuri speriate :

— Înapoi !... înapoi !...

- 15 Dar cum să dai înapoi cînd sunt o mie de oameni în spatele tău, care nu știu ce să facă ?... Începură să se audă țipetele unor răniți, căci gloanțele izbeau acum în picioare... Pe jos se zvîrcoleau vreo zece inși. Turcii nu mai trăgeau, dar înaintau cu lăncile întinse. Atunci se ivi pe cîmp Toma, care venea în trap dinspre pădure,
- 20 strigînd puternic :

— Dați-vă la o parte și lăsați-i să treacă !...

— Lăsați-i să treacă !... Lăsați-i să treacă... se auzi din toate părțile.

- 25 Escadronul turc se mișca încet, așa că avură timp să se dea într-o parte... Vasile Peștefript își luă pe umeri feciorul care era rănit la piciorul drept... Ion îl sprijinea pe Stanciu, care șchiopăta și el cu piciorul însîngerat... Erau în totul vreo doisprezece răniți dar nici unul nu se văita de dureri, ba Ilie striga copilăros,
- 30 către Toma, în timp ce era dus pe umăr de Codan, vesel ca și cînd ar fi făcut cine știe ce ispravă :

— Sînt rănit, nea Tomo, sînt rănit...

- 35 Toma, care fusese de două ori rănit în război, pierzîndu-și mîna, și știa că durerile încep mai tîrziu, se mulțumi să strige, lăudîndu-l :

— Ilie, nu te credeam atît dă.... inimos.

- Cînd escadronul intră în pădure, unde drumul ocolea, se găsi deodată în fața unor copaci răsturnați de-a latul, peste care nu se putea trece cu caii în nici un fel...
- 40 Vrură să se întoarcă, dar în spatele lui gloata se strînsese la oarecare depărtare și-i tăia întoarcerea... Prin pădure

nu aveau curaj să se avînte și șeful de escadron îi opri în loc... Apoi, însoțit de gornist și de un subofițer, pesemne, veni spre oameni și se îndreptară spre cel care părea să fie cel de care ascultau ceilalți... și care
5 era Ion... Se apropie și începu să strige pe turcește... Ion ridică din umeri. Atunci șeful de escadron dădu o poruncă trompetului care sună și oamenii se înfiorară... Apoi șeful strigă un ordin și escadronul încărcă zgomotos carabinele. Oamenii se cam speriară și atunci Codan,
10 care era de cealaltă parte a drumului, îi strigă lui Ion :
— Nea Ioane, ce facem ?... Că ăștia iar încărcă puștile... ne dăm înapoi ?

— Ce facem ? întrebă nedumerit Ion, trăgîndu-și vreo cîteva clipe cu mîna stîngă mustața cărunță... Apoi
15 rămase nemișcat și-i spuse așa, peste drum : Vrei să știi ce facem, Codane ?... Uite ce facem... Și, la doi pași în fața celorlalți, îi întoarse spatele ofițerului turc, scui-pînd într-o parte.

Șeful de escadron care tot timpul ținuse revolverul
20 întins îl descărcă în Ion de la zece pași, fără să-l nime-rească, dar în aceeași clipă aproape, Petre al lui Dobre, care era între întîii copaci, descărcă sîneata lui cu cre-mene, care bubui ca un tun, și ofițerul căzu pe gîtul calului... Trompetul luă calul de dirlogi și îl îndreptă
25 spre escadron, speriat că vor veni și alte focuri... Ajuns lîngă oamenii lui, care îl înconjurară, ofițerul se ridică, dar se văzu că e rănit în umăr... Cum oamenii lui cereau să tragă, îi opri, dîndu-și probabil seama că nu trebuie să provoace o luptă, că n-ar mai putea scăpa vreunul,
30 de vreme ce nu se putea ști ce se ascunde în pădure, de unde venise focul de armă.

Au stat așa pînă pe la prînz. Văzînd că escadronul nu se mai întoarce, văzînd și drumul închis înapoia lui și bănuind că trebuie să se fi întîmplat ceva, comandantul regimentului ceru lui Kerim-pașa un interpret și
35 veni el însuși, însoțit de trei călăreți, spre gloata care nu se mai clinti, căci se răspîndise veste că au prins tot escadronul și oamenii se încălziseră iar.

Comandantul ceru să vorbească numaidecît cu cel
40 mai de frunte dintre ei, și atunci se auziră strigăte peste cîmp :

— Nea Tomo... nea Tomo !
Pandurul, care era în pădure, veni în trapul calului.
Comandantul întreabă și tâlmaciul traduse :

— Unde este escadronul ?

— Închis în pădure, traduse același tâlmaci răspunsul
lui Toma.

— Și ce aveți de gând să faceți ? sună întrebarea.

Toma se scărpină în cap, își mușcă mustața și tăcu
îndelung... Se gândi o clipă că turcii împușcaseră doi-
sprezece oameni... E drept că și ei au avut pe șeful de
escadron și alți vreo zece călăreți răniți... dar... i se
păru că... totuși... așa... fără arme, nu te poți măsura
cu turcii... Se întoarse spre moș Gurie, care venise și el,
vrînd neapărat să știe ce e în față.

— Ce zîci, nea Șoricaie ? Io zîc să le dăm drumu.

— Să le dăm drumu și să-i dăm în mă-sa, spuse
omul, dar atît de fonf, că probabil nici tâlmaciul nu
pricepu nimic.

Escadronul trecu înapoi, cu șeful lui legat cu o fașe
peste umăr... Totuși, Kerim-pașa socoti misiunea lui în-
deplinită cu succes... Se făcuse dovada că nici pe dru-
mul Alexandriei nu se poate intra în oraș fără luptă,
și raportă acest lucru mai departe, lui Omer-pașa...

★

Pe înserate, cînd cei dinspre Bragadiru aprinseră niște
focuri pînă la cer, cu toate uscăturile din pădure și
coceni peste ele... și, așteptînd să se coacă dovlecii pe
care unii din ei îi găsiseră pe cîmp, începuseră să scoată
de prin traiste mămăliga și ceapa, se iviră venind din
vale, dinspre oraș, căruțele orzarilor din Delea Nouă,
care aduceau din partea negustorilor din Obor mii de
lipii calde încă, și pline pe coaje de făină, care miro-
seau frumos, vreo cîteva butoaie de icre și pastramă, ca
să ajungă pentru toată lumea... Căruța din urmă avea
patru butoaie cu țuică...

Într-o teleguță de la barieră erau popa Gheorghe și
Toader Fărșerotu în fund, iar pe capră, lîngă vizitiu,
popa Dumitru, mulțumit și de taică-su și de socră-su.
Fură toți foarte dezamăgiți cînd li se spuse că nu e nici
un regiment turcesc prins, ci a fost doar înconjurat un

escadron, căruia pînă la urmă i-au dat drumul... Cînd văzură pe cei paisprezece răniți, înțelesesă că n-a fost glumă, chiar așa cum a fost...

5 Lui popa Gheorghe i-au dat lacrimile cînd a văzut pe Vasile Peștefript mîngîindu-și feciorul, care începuse să fie luat cu fierbințeli... Asta, după nenorocirea de pe lac, i se păru și lui prea mult... Altfel, oamenii erau nespus de veseli... Văzuseră și înțelesesă un lucru pe care în afară de panduri, care din pricină că luptaseră

10 cu douăzeci și patru de ani mai înainte cu turcii, se bucurau de mare faimă, nu-l știa țărănimea cealaltă, de vreo două veacuri. Și anume, că se poate lupta cu turcii... că războiul se poate face de către oameni ca ei.

15 Toader Fărșerotu stăruia să fie duși toți într-un han de pe Podu Tîrgului din Afară, ca să fie îngrijiți de negustorimea din Obor... Toma trimise pe Damian acasă la cocoana doftoroaie din mahalăua Visarionului, să vie să vadă și ea pe cei răniți... Nu era în București, dar era Tița, care a venit cu o trîmbă de

20 pînză și cu un săculeț de mușețel... Învățase de la măică-sa că se spală rănilor cu ceai de mușețel, se toarnă spirt peste ele și se leagă bine cu fășii de pînză.

— Odată ce se ivi lumina dimineții, se schimbă iar vremea. Începu să plouă mărunț, totuși oamenii aprinseră din nou focurile. Cerul nu era întunecat, ci, dimpotrivă, 5 părea că se luminează, dar se lumina a ploaie...

Cînd sosi Hergă, cu carele încărcate cu pîine și brînză, oamenii alergară bucuroși înaintea lui, pentru că, dacă ești sătul, o duci mai bine la frig. Norii albicioși spînzurau uneori cu palele de ceață peste turlile bisericii 10 Văcăreștilor, peste conacul din vii cu foișorul lui... Se auzi un *Deșteaptă-te, române*, o voce caldă de tenor... Profesorul cel gros își scula elevii, care nu se îndurau să facă ochi.

Teticu se sculase încă de dimineată și fusese călare 15 spre Popeștii-Condurați, unde stătu de vorbă cu Panait și alți săteni, fruntași în zilele acestea... Aveau și ei care și se hotărî pe loc ca boii să fie dejugăți și carele puse în mijlocul drumului... Peste o jumătate de oră, murgul fu văzut trecînd în trap iute spre dărîmături și 20 apoi dispăru pe după via cea mare, spre Bragadiru. Aci Teticu îi găsi pe cei patru de la Vadu Rău, așezați temeinic de-a latul drumului care venea din București... Toma — pe prispa unei căsuțe cu ai lui — era mulțumit de dîrzenia lui frate-său Ion, care acum devenise neobosit... 25 Îi plăcuse și cum lămură oamenii.

— Măi, frate-mio, mă, ascultați-mă ce vă spui... Dacă turcu nu intră în București, atunci Costituția asta,

strîmbă, plăpîndă cum e... om mai putea-o îndrepta, poate, mă, nu zîc că negreșit... Da' dacă intră turcu, mă, atunci s-a isprăvit... rămînem robi cum am fost...

5 Teticu se sfătui cu Toma și găsiră de cuviință că dacă turcu încearcă să treacă prin porumb, ar fi bine să găsească acolo, ascunși, oameni care să-l zăpăcească. Se hotărî să se taie lemne din pădure ca să se puie subț zăbune și subț tot felul de zdrențe.

10 Pe cînd revenea în galop întovărășit de Damian, călare și el, printre vii și lanul de porumb, Teticu văzu la dărîmătură un grup de călăreți turci. Se grăbi să ajungă acolo... sări de pe cal și fu în cîteva clipe lîngă cei din față...

15 Era un ofițer turc tînăr, cam scurt pe cal, dar osos și cu ochii albi... Cel ce vorbea era un subofițer care știa foarte bine românește. De trei ori adusesese la cunoștință porunca lui Omer-pașa ca toată lumea să se împrăstie, dar lumea rămînea mută, nu zicea nici da, nici nu. Acum ofițerul făcu semn gornistului, care dă un semnal de ascultare... Apoi subofițerul vorbi din nou :

20 — Excelenția-sa Omer-pașa vestește pe toată lumea că dacă pînă într-un ceas lumea nu se împrăstie, oastea turcă va da un atac necruțător, însoțit de bombardament teribil cu șrapnele.

25 Atunci [Teticu], urcat pe peretele cel mai puțin dărîmat, spuse turcește, cu o voce destul de greu de auzit dealtfel, din pricină că îi lipseau dinții, că oamenii nu prea știu ce sunt acelea șrapnele și că excelenția-sa ar face mai bine să-și vadă de treabă acasă și să lase lumea în pace...

30 — Dacă nu știți ce sînt alea șrapnele, aflați că sînt niște bombe noi, născocite de un englez, care poartă numele acesta... Niște bombe teribile, speciale pentru tras în mulțime.

35 — Să-i fie dă bine englezului, să-i fie dă bine turcului, că sînt buni tovarăși și-și fac cinste unu altuia... Foarte bine... Ce-or fi șrapnelele astea om vedea... re-luă cu un soi de dispreț Teticu, fără să poată bănuși că pînă la prînz el nu va mai fi în viață.

Un lucru înțelese însă limpede acest om obicinuit să-și puie viața în joc neconținut : că acuma va fi greu. 5
 Îi ceru lui Hergă să meargă numaidecât întovărașit de douăzeci-treizeci de tabaci, dintre cei fără puști, dar cu topoare, spre Panait și cei de la Popeștii-Condurați, și împreună să așeze cete de oameni prin porumb... Oamenii să nu fie niciodată singuri, unul sau doi, câte trei și mai mulți în același loc. 10
 Îi mai spuse să se suie în pomi și să vadă cum se desfășoară turcii, să trimită pe toți cei care au puști la dărîmătură... Același lucru i-l spuse și lui Damian, care porni în galop spre drumul Bragadirului.

Ploaia stătuse de vreo jumătate de ceas și pentru în- 15
 tîia dată, printre norii acum ridicați și ruși în bucăți pufoase, care se opriseră ori mergeau atît de lîn că nu se băga de seamă, apăru soarele, pe un petec albastru, crescut dintre norii albicioși.

Pe drumul Giurgiului, Teticu pofti lumea să vie în 20
 față... În care se urcară elevii și profesorii, o ceată mare, ca la o mie de oameni, cu care erau în frunte calfele de măcelari, trecu spre lanurile de porumb de după vie... Apoi ceilalți fură rugați să se dea grămadă spre miriștea din stînga, pînă spre lanurile dinspre Vă- 25
 cărești.

Tocmai acum soseau alte care cu hrană din vale, aduse de Codin și Licsandra, dar nimeni nu se mai gîndea la mîncare...

Lumea era mai curînd tăcută decît zgomotoasă... În 30
 liniștea și în căutătura puțin încruntată a celor mai mulți se putea ceti o hotărîre ca de piatră... Aproape toți cei mai cunoscuți poporului dintre cei care de trei nopți și patru zile străjuiau intrarea în capitală, erau în față... Popa Tun nu spunea o vorbă, dar cerceta cu 35
 privirea, cîntărindu-l pe fiecare parcă... Își trecea degetele prin barba roșcată și scurtă, cu capul înclinat pe umărul stîng...

Deodată se iscă o tălăzuire a mulțimii, întovărașită 40
 de un soi de exclamație ca un ison neprevăzut... Cavaleria turcă se ivise din vîlcea, în galop... Cum ajunse ca

la o mie de pași, un regiment o luă la stînga, spre Bragadiru, iar celălalt peste miriștie la dreapta, spre Popeștii-Condurați... Dinadins, Omer-pașa făcu manevra asta, ca să intimideze.

- 5 Teticu se sui în stejarul de lîngă dărîmătură, căruia i se tăiaseră cu oarecare nesocotință aproape toate crăcile, afară de aceea care prelungea trunchiul... Se sui aproape pînă în vîrf... Dar după el se suiră și alții, între care trei elevi, care se agățau de proaspetele rupturi,
- 10 ca să stea mai bine. De acolo de sus, Teticu văzu cum regimentele de cavalerie, după ce o luaseră la dreapta și la stînga, porniră la galop să ia poziție pe drumul Olteniței, ca și pe drumul Bragadirului... Se ivi apoi ca la un regiment de infanterie, care manevră timp de un sfert de ceas, făcînd și desfăcînd careuri peste miriștea din fața mulțimii... Apoi se împărți în două, fiecare jumătate așezîndu-se la un flanc și făcînd loc unei baterii de artilerie, care ocolise, întîmpinată cu un soi de fior de mulțime, „tunurile, tunurile!”, la dreapta în
- 20 galop și manevră și ele, la trap apoi, peste miriște... În cele din urmă se așezară în linie, în baterie, opt tunuri. Teticu văzu că alte baterii se îndreptaseră spre Popeștii-Condurați și spre Bragadiru. De departe el văzu trupe turcești trecînd prin Odaile spre Nefliu ca și în
- 25 partea astălaltă, spre Leordeni...

Cînd fu să se îplinească ceasul, se ivi din nou ceata de călăreți, care mai fusese... Avea înaintea un gornist, cu un steag mic, alb. Veni pînă la dărîmătură și din nou subofițerul își duse calul în față și întrebă :

- 30 — Care este răspunsul vostru ?

Urmă o tăcere prelungă, apăsătoare.

— Atunci aflați că de îndată ce noi îi vom raporta că nu vreți să vă împrăștiati, va începe atacul...

- 35 Aștepta un răspuns. Dar nu era decît o tăcere înghețată.

— Vă întreb ultima dată : care este răspunsul vostru ?

- 40 Dar tăcerea de piatră fu singurul răspuns... Nici Lic-sandra, care venise dinapoi ca să-și caute bărbatul și se suise pe zidul năruit, nu îndrăzni parcă nici să se miste.

Călăreții se întoarseră...

Cînd ajunseră subț un stejar, unde era un grup de ofițeri, după cîteva clipe, trompeții turci sunară atacul...

- 5 Strigătul metalic, cînd pripit, cînd prelung, sfîșie văzduhul... Un fior trecu prin mulțime și toți se strînseră unii într-alții. Vreo cîteva femei, care veniseră cu carele pînă în față, se strînseră de mîini, cu o spaimă rece... Așteptarea fu grea, nesfîrșită... Apoi la gura tunurilor apărură cîte un fir de fum alb și numaidecît un
10 snop de detunături zgudui cerul... Peste o clipă sau două se auziră tot atîtea pocnituri, dar mai slabe, și în fața soarelui, ca și subț nori, apărură dintr-o dată niște nou-rași lăptoși... Oamenii nu pricepeau ce a fost. Dar cînd
15 din nou se auziră două rînduri de bubuituri și apărură în văzduh, la depărtare egală, norii lăptoși, inimile oamenilor se dezghețară, frunțile se descruntară și pe chipurile celor mai mulți se iviră zîmbete. Oamenii, răsufliînd, parcă ar fi vrut să spuie : „Asta-i bombardamentul ? Astea sînt șrapnelele ? Nu pare așa grozav...”
20 Gloanțele care căzuseră parcă nu loviră pe nimeni.

— Altceva mai știți ? se auzi o voce pițigăiată, ca de țircovnic. Era Codin și lumea începu să rîdă în jurul lui.

- 25 Teticu coborî, aproape îmbrîncind pe cei de subț el... Veni în față de tot, unde erau Popa Tun și Mustea... grăbit de tot...

— Părinte, atacu nu să dă aci... Vor să lupte la dreapta și la stînga noastră... Aci vor veni mai puținii călăreți... Nu vă mișcați... Țineți-i pă loc... Eu mă duc acolo, apoi se azvîrli pe cal...

5 Vru să-și facă loc înapoi, ca să o ia spre mînăstirea Văcărești, dar lumea îl privea nedumerită și o clipă se gîndi să nu creadă cei de față că vrea să fugă... Întoarce calul, își făcu loc și porni la galop, prin fața mulțimii, spre Popeștii-Condurați...

10 În liniștea care nu mai era apăsătoare, se auzi odată vocea de tenor, ușoară, a profesorului cel gros, și numaidecît îl urma ră elevii și toată mulțimea :

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani...

15 Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte...

Era o voință crîncenă în cîntecul acesta, altfel prea domol, care-l făcea să aibă tărie de fanfară.

La o comandă oarecare, escadroanele turcești porniră, desfăcîndu-se în evantaliu, în rînd rărit, peste miriște.
20 Cînd fură aliniat, porniră din nou în galop, dar cum nu era nici un semn că mulțimea se va clinti din loc, rămaseră în trap bătut... Se opriră la un pas și începură să joace caii în loc.

Acum bubuiturile se auzeau la stînga și la dreapta și
25 se vedeau sus nurași lăptoși...

Călăreții, jucîndu-și caii pe loc, încercau din cînd în cînd să treacă, dar oamenii din față puneau hainele înainte... Codin ținea și coșurile unu într-altul și cobilița în față. Se vedea că turcii vor să treacă... dar cău-
30 tau parcă ceva... Unul dintre ei dădu buzna peste Codin, care puse cobilița în față odată cu coșurile... Subofițerul turc lăsă să cadă sabia care tăie coșurile și din umărul oltenașului izbucni un val de sînge...

Mulțimea începu să urle mînioasă. De sus, de pe dă-
35 rîmătură, Licsandra repezi o ruptură de cărămidă cu o furie de nedescris, care lovi pe subofițer în cap și-l năuci, umplîndu-i ochiul de sînge, de căzu de pe cal... Atunci, călăreții începură să lovească, unii destul de
40 moale, cu săbiile. Se vedea că simplilor soldați li se părea rușinos să lovească în mulțime. Dar erau unii

care erau turbați... și loveau cu sete... răbind destul de grav... Altă lume, mai ales cei tineri, se urcară pe dărîmături și începură să imite pe Licsandra, aruncînd cu pietre... Un ofițer turc scoase pistolul și ochi liniștit...

5 Lumea încremenise, numai Licsandra înfuriată nu văzu că în ea trage și se frînse în două... Dar în aceeași clipă, barosul lui Mustea, care se băgase între cai, căzu în spinarea ofițerului, rupîndu-i șira spinării... Căzu de pe cal ca un sac plin, frînt la mijloc. În vie, cei vreo

10 optzeci de inși, cu puști, de-abia erau ținuți să nu tragă... Dar Preda Drăghici, măcelarul negru și fălcos, care fusese rugat de Teticu — și-i făgăduise să nu lase oamenii să facă după capul lor — îi stăpîni, cerîndu-le să aștepte. Codin, scos de vreo cîțiva inși din rîndurile

-15 din față, se zbătea uitîndu-se spre locul de unde era tîrît. Rana era proaspătă și nu începuseră încă durerile.

— Muică... muică... unde o fi cobilița mea... Mă, tu ăla multu, strigă, mă, să-mi aducă cobilița...

— Las-o dracului de cobiliță, mă! Dă asta îți arde

20 ție acum! Stai liniștit să-ți leg rana... îl certa unul dintre profesori.

— Cum s-o las... mai ușor găsești coșuri decît cobiliță. Nu se liniști pînă ce nu îi dară cobilița.

25 O aduseră și pe Licsandra... Era lovită în partea dreaptă în piept... dar nici ea nu-și dădea seama ce-i cu ea... Îl striga mereu pe Licsandru... O traseră femeile după ele. Mai jos era un car cu boii înjugăți. Îl umplură cu paie și-i urcară pe toți răniții... Că mai fură aduși vreo patru...

30

★

Înspre Popeștii-Condurați, încăierarea fu mult mai grea. La început, călăreții turci loviră cu latul săbiei și călcară în picioarele cailor mulțimea de săteni care se da treptat înapoi, ținînd în față sumane, rupturi, dar și

35 ciomege, furci și coase... Dar cînd pătrunseră în porumb și se răzlețiră, fură încolțiți din toate părțile... Nu se auzeau decît urlete, înjurături și pocnituri tari. Fură trași jos de pe cai, fură loviți din spate, cu bîtele, caili împunși cu furcile. De după o casă boierească, părăsită

acum, fură bătuți cu cărămizi desfăcute din vreme și rupte. Unii turci traseră cu pistoalele, dar și ei la rîndul lor primiră focuri... Călare pe murgul lui, cu pistolul în mînă, Teticu alerga de la o ceată la alta și cine-i
5 era în cale nu avea timp să se ferească totdeauna.

Panait, care-și ascunsese pușca de guardist, trăgea focuri suit pe o claie de fîn. Hergă avea în mîna stîngă o bîită cu care se apăra și cînd îi venea bine repezea și cușitul. Încăierarea a durat mai bine de o jumătate de
10 oră. Cînd se auzi trompetul regimentului turc sunînd adunarea... destui călareți nu veniră... Alții, foarte mulți, se întoarseră tîrziu pe jos, fără arme, mulțumiți că au scăpat cu viață, tîrîndu-se prin porumb.

★

15 Oamenilor nu le venea să creadă cînd vedeau caveria turcă retrăgîndu-se... Un trompet suna și unitățile împrăștiate se adunau din nou în cîmpia de pe drumul Giurgiului. Chiar cele din fața dărîmăturii se traseră înapoi... Dar cînd ei își deteră seama că e un sfîrșit, fie
20 și un sfîrșit de încercare, și că ei au cîștigat această încercare, un val de entuziasm cuprinse uriașa adunare de oameni. Cînd sunară din nou chemările celui nou *Deșteaptă-te, române*, nici un glas nu rămase mut... Zece mii de oameni fremătau cu ochii luminoși. Era o
25 revenire, o bucurie a unei întoarceri de pe un drum pînă acum cîteva ceasuri doar bănuît și temut... acum lăsat, biruitor, în urmă... Nu scăzu acest entuziasm nici cînd se știu că au fost pierderi mari în sînul mulțimii... Tocmai aceste pierderi sporiră sentimentul valorii de performanță tragică în această mulțime. Asta
30 fusese lupta... Faptul acesta adînc simțit dinamiza ceea ce dormita în adînc, învăluit în cenușa timpului, în poporul bucureștean. Cînd începură să se adune din lanurile de porumb și să fie aduși spre drumul mare răniții, cu rănile învelite cu ce se găsise la îndemînă,
35 lumea îi întîmpină cu un adevărat sentiment de religiozitate. Celor care erau loviți ușor, de puteau merge, ori mergeau sprijiniți, li se dădea grabnic, fără șovăire, nu ceea ce le lipsea, ci ceea ce avea fiecare la îndemînă,
40 uneori fără folos pentru rănit.

Brutarul cel cu cap de șoarece și plin de făină tot avea o tăietură mare în umăr, căci cuprins de furie împunsese cu o furcă în neștire înaintea lui, răsturnând singur vreo doi călăreți, pînă ce fu alergat cu calul de un ofițer și lovit cu sabia din spate, după ce cu o lovitură isteată turcul îl făcuse să scape furca din mînă... Era adus pe ramuri, așternute cu paie, de vreo patru inși.

Erau îndreptați, toți, spre umbrarul cîrciumei părăsite. Aci fu adus și Mustea... Fusesse tăiat cu sabia în vreo două locuri și lovit în frunte de copita unui cal, după ce căzuse jos. Îl aduceau acum pe un tol...

Dinspre Văcărești venea o ceată de oameni, șase din ei purtînd două tîrgi din cele cu care se cară cărămizile, legate cu niște frunze și ramuri... Pe targă se vedea de departe un om culcat cu fața în sus. Pe măsură ce înaintau, subț ploaia care începuse să cearnă mărunț, din nou, mulțimea devenea tăcută, așteptînd-o să treacă prin dreptul ei ca să vadă cine e al mort. Era omul negricios cu sprîncene tari, cu fața parcă nerasă de săptămîni... Șopteau înfiorați: „Teticu”. Se descopereau și se închinau... L-au adus și pe el subț umbrarul cîrciumei părăsite.

Profesorii porniră numaidecît spre oraș, ca să aducă oricîți doctori ar primi să se urce în Deal... Se pregăteau și care cu paie, ca să se ducă rănii, dacă doctorii vor crede că se poate face asta...

Cînd veni Hergă, nădușit tot și cu ochii parcă rătăciți, întîia lui întrebare fu despre Licsandra. I se spuse că e rănită ușor și că a fost trimisă la Spitalul Brîncovenesc. Vru să se repeadă ca un nebun, dar Popa Tun îl strigă, aproape mînios:

— Unde fugi? Dacă se întorc turcii? Cum vrei să rămînă cîmpu ăsta așa?

Licsandru întrebă năuc:

— Cum așa?

— Păi cum?... Teticu a murit, cred că Mustea a murit și el... Trebuie să fie cineva aci care știe rosturile și legăturile... Că altfel... Cînd o intra spaima în lumea asta, Doamne ferește, totul să duce peste cap. Te

duci după prînz, încolo, cînd s-or lămuri puțin lucrurile.

Cei din oraș, care așteptau din ceas în ceas, cu ochii în toate părțile să simtă, să vadă ceva... înțeleseseră
5 din clipa cînd auziseră bubuitul tunurilor că se întîmplă ceva greu... Cei mai de aproape auziseră și alte numeroase focuri de armă... Toți vedeau în asta hotărîrea turcilor de a intra cu orice preț în oraș... Se așteptau din clipă în clipă să-i vadă pe ulițe. Cînd se
10 află că artileria n-a putut face nimic și că toată cavaleria turcă a fost respinsă cu pierderi, un fel de nebulă cuprinse cea mai mare parte din oraș. Oamenii se îmbrățișară în drum, începură să fie plimbate steaguri pe ulițe în cîntece și urale... *Deșteaptă-te, române*
15 se auzea puternic pe Podu Mogoșoaiei. Cînd se află însă despre moartea lui Teticu, bucuria tuturor fu umbrită... Un nor trecu prin dreptul soarelui... Se sfîrșea, curmat prea repede, un început care putea să fie mareț. Se află că sunt numeroși răniți adunați sub umbrarul
20 de la hanul părăsit... Pe dată se porniră căruțe cu paie și pături, numeroase calești, spre Dealu Filaretului...

★

Cînd Bălcescu împreună cu Tița, care avea brațele pline de flori, și Costache sosiră sus, birja își făcu greu
25 loc printre care. Istoricul era abătut că nu putuse măcar sta de vorbă cu fostul său prieten. Trebuia să ocolească peste miriște... Doctorii începuseră să înfașe rănilile, mai toate în partea de sus a corpului... Pe toate mesele și pe jos, pe maldăre de paie, erau răniți... De
30 altfel, într-un ceas, treaba fu isprăvită și cei vreo optzeci de răniți, între care erau și patru turci, fură porniți spre spital. Unii la Brâncovenesc, alții spre spitalul Colții...

★

35 Se făceau pregătiri pentru înmormîntarea celor doi, Teticu și Mustea... Acum zăceau amîndoi, lungiți fiecare pe cîte o masă lungă și îngustă, dintre cele cu picioarele bătute în pămînt... Cele două mese erau în

unghi drept și capetele lor, la fel cărunte, erau apropiate... Doctorul Grunau vru să vadă de aproape rănila pe care ei le primiseră... Fură duși pe rînd în prăvălia hanului și dezbrăcați de felceri, ca să fie și îmbăiați, după cum cerea datoria creștinească... Intrară înăuntru cei trei doctori, Bălcescu și fratele său, Popa Tun și Licsandru... Cel dintîi lucru care-l minună pe Grunau fu tinerețea trupului aceuia pe care cei mai mulți îl credeau după chip un moș... Nu părea să aibă nici treizeci de ani. Mușchii erau neobicinuiți, lungi și rotunji, ca niște sîrmă groasă împletită... Nu era deloc slab la trup, din cauză că hainele prea largi atîrnau pe el... Era ca o statuie de bronz, îmbrăcată în zdrențe. Îl întoarseră pe spate. Rana era simplă, în dreptul inimii. Fusesse ochit pe la spate, nu prea de departe... Glonțul rămăsese pesemne în inimă. Doctorul Grunau arătă niște grunji de carne tare în jurul gleznelor...

— A purtat mult lanțuri de picioare... Cred că a fost la ocnă... Uite oasele, puțin deformate, îmi bănuie că a purtat și cătușe mari de lemn... butuci la picioare...

Bălcescu alunecă în adîncimile amintirii și îndoielilor lui. Cine poate ști ce viață a dus acest om neobicinuit în cincisprezece ani și mai bine de cînd nu l-a mai văzut... Nu pricepeau ce semn are pe umărul stîng, spre spată...

— E ceva făcut cu fierul înroșit, după cît se pare... Licsandru Hergă intră într-o bănuială care-l strîngea de gît:

— Nu cumva este aia o literă turcească, domnule doftor?

— Ba îmi pare că da... Nu prea cunosc literele turcești... Dumneata le cunoști? Întrebă Grunau pe Bălcescu.

— Da!

Bălcescu recunoscuse litera arabă „M”, dar fu curios să știe de ce a întrebat Licsandru Hergă asta.

— Era un gînd al meu... Nu știu cum să vă spui... și nici nu spuse mai multe.

Cei doi morți fură îmbrăcați, după ce fură îmbăiați, în haine curate, noi, care fuseseră aduse din piață odată

cu cele două sicrie de lemn. Veniseră în odăjdii și cei doi preoți de la biserica Cuțitu-de-Argint.

Cînd fu la rugăciunea de slobozire, bătrînul preot, care vorbea din barba albă, stufoasă, întrebă în șoaptă
5 pe popa Ambrozie :

— Numele ?

— Filaret, se grăbi să spuie feciorul cel mare al lui Mustea.

— Și ălălalt ?

10 — Celălalt ? Popa Ambrozie își dădu seama că nu-i știe numele. Întrebă în stînga, în dreapta... Tuturor li se păru că Teticu nu e un nume de pomenit.

Atunci preotul cel bătrîn întrerupse rugăciunea, în-ciudat.

15 — Eu nu pot să slujesc acest om dacă nu-i știu numele de botez... de l-a ținut maică-sa în brațe...

Nimeni nu știa... Bălcescu nu-și amintea numele de copil al lui Tucoltoiu.

20 Licsandru era aproape palid... Dar ar fi fost de pri-sos să spuie ceva, căci Grozea nu e nume de botez.

— N-are nevoie de nume, el e poporul român însuși, spuse mînios popa Ambrozie.

În sfîrșit, Costache, care era mai mare cînd îl cu-noscuse pe Tucoltoiu, și care știa de la fratele său că
25 în fața lor e Tucoltoiu, își aminti numele. Era Dumitru...

★

Au fost înmormîntați amîndoi subț deal, în cimiti-rul bisericii, în două gropi vecine... A fost lume multă, cum nu s-a mai văzut înmormîntare în București, de
30 la înmormîntarea lui Mihail Suțu, cel ucis de fiii săi, în 1821.

★

Toată noaptea, care fu ceva mai luminoasă, căci se ivi cîtva timp luna, oamenii așteptară cu destulă grije, dar și cu hotărîre, un nou atac turcesc... Ei știau bine
35 că s-au prins într-o horă grea, dar ceea ce li se părea de neîngăduit era ca turcii să intre în București și să

răstoarne ordinea pe care vrea poporul să și-o dea el însuși... Se uitau cu dușmănie la focurile mari, care iluminau bivuacurile turcești înainte de Odăile, la mai puțin de o mie de pași... Știind că nu vor fi atacați, 5 turcii se mișcau sub acoperirea unor posturi ușoare — fără grije — ca la ei acasă... Socoteala lui Omer-pașa era să obosească oamenii prin încordare...

★

10 Toma era destul de nedumerit și el... Aștepta pe cât de curînd o nouă încercare de a trece a turcilor. Erau pregătiți, deși o duceau destul de greu cu ale gurii. Cei din oraș se gîndeau numai la cei din Dealu Filaretului și toată luarea-aminte într-acolo se îndrepta... Trebuia 15 lămurit acest lucru chiar în zorii zilei, cu Hergă și ceilalți.

Dar în zorii zilei o caraulă trimisă cu Damian și Simion în cap, înspre liniile turcești, pînă aproape de Sîntești, aduse o veste cu totul neprevăzută. Trupele 20 turcești se îndreptau toate, în grabă, spre apus, încercînd, după cât se pare, să intre pe la Cotroceni.

Într-adevăr, cînd Faud-paşa şi Omer-paşa constatară
 că le e cu neputinţă să treacă dinspre răsărit ori sud
 spre Bucureşti, cînd văzură că s-ar putea să fie nevoie
 5 de un asediu în regulă al oraşului, căzură pe gînduri...
 Îndeosebi Omer-paşa se gîndea cu o nesfîrşită iritare
 la nevoia de a lupta prin porumb, cu un inamic lipsit
 de uniformă, ţîşnind de unde nu te aşteptai şi lovind
 prin surprindere... Răsuflară toţi cînd comandantul unui
 10 escadron de cavalerie trimis să înconjoare de departe
 oraşul raportă că tot poporul este adunat numai în
 sectorul dinspre miazăzi şi răsărit. Se hotărî pe loc că
 intrarea în oraş se va face dinspre vest şi a doua zi se
 dete ordin trupelor să execute marşuri laterale spre
 15 Cotroceni şi să se facă încercări pe drumul Cilibiului
 şi pe toate drumurile care se întîlneau la mînăstirea
 Cotroceni. Se mai dete poruncă să rămîna toată cava-
 leria în faţa mulţimii, ca să mascheze operaţia.

★

20 Cînd soarele se înălţase de o suliţă, Damian veni că-
 lare, în fugă, dinspre drumul Bragadirului, căutînd pe
 Panait şi Licsandru, ca să-i vestească numaidecît că sunt
 înşelaţi şi că grosul trupelor turceşti se îndreaptă de-a
 latul cîmpului, spre Cotroceni... Licsandru încăleacă, fără
 25 să mai stea pe gînduri, şi alergă cu cei doi într-acolo.

Cu un steag în mînă, Toma, Ion Firu și feciorii lor își făceau loc prin mulțime, strigînd cît îl ținea gura :

— La Cotroceni, fraților... La Cotroceni... Ne-au păcălit turcii...

5 Fu un strigăt de mînie și miile de oameni începură o deplasare dezordonată peste vii, peste livezi, pe subt dealuri, spre Podu Calicilor, de acolo prin prundișul întins al Dîmboviței cu șivoaiele ei de apă, încercînd să ajungă în fugă la Cotroceni.

10 Cei patru, Firu și Hergă își găsiră o parte din tabacii și calfele din Scaune și hotărîră să treacă de-a dreptul peste tarlalele de porumb.

Soarele se ridica într-un cer cețos, dar lumina, deși albicioasă, era vie... Verdele cîmpurilor era parte ne-

15 gru, parte veșted-roșcat.

— Străbăteau lanuri de porumb, fără să se mai uite în
urma lor, dacă mai vin și ceilalți. Acum, dintr-un ulm
înalt, Damian și Hergă vedeau bine cum turcii trec
peste cîmp spre dreapta. Lăsară deci, ascunși în vîlcea,
20 să treacă o parte din pedestrima, dar cînd auziră zor-
năitul de lanțuri și osii ale tunurilor, săriră urlînd ca
niște bezmetici :

— Huo !... Acasă la voi !...

Unii săriră la cei de pe cai, trăgîndu-i jos, smulgîn-
25 du-le bicele și săbiile, alții puseră umerii să răstoarne
tunurile... N-ar fi crezut nimeni că Toma Panduru este
în stare, cu umărul lui sănătos, să ridice roata unui tun
cu osie cu tot... Un subofițer încercă să-l taie... dar abia
ridicase sabia și Simion întoarse pistolul, iar subofițerul
30 nu avu măcar timp să audă pocnitura... Nici ai lui nu-și
dăduse seama că e mort... Prin porumb se auzeau numai
urlete și înjurături românești și turcești. Încurajat că le
merge bine, Simion împinse cu piciorul o carabină că-
zută, devala într-o vîlcelușă, unde știa el că o s-o caute
35 pe urmă... Licsandru Hergă smucea călăreții din șea, iar
Damian și Ion Firu întorceau atelajele tunurilor, ca să
sporească învîlmășeala... Un val nou de tabaci se nă-
pusti asupra turcilor... Alergau cu toții mai ales după
40 carabinele scurte ale tunarilor, smulgînd din tecile lor
pistoalele celor căzuți La început, tunarii surprinși, în-
spăimîntați, fugiră în porumb, dar se întoarseră mînați

- de ofițeri. Căci începuse acum o luptă în regulă, cu carabine și pistoale, cu săbii. Când simțiră însă că pedestrimea turcă, pusă în stare de alarmă, vine în pas alert, Toma făcu un semn tuturor să fugă prin porumb.
- 5 Când Kerim-pașa, comandantul diviziei din cap, ale cărei unități fuseseră lovite, auzi de acest atac, fu cuprins de o furie nemaipomenită și veni la galop înapoi. Smulse un bici de la un tunar și începu să-l lovească peste față pe comandantul divizionului. Opt tunuri fuseseră scoase din funcțiune, fiindcă li se furaseră închizătoarele, doisprezece oameni uciși și vreo douăzeci răniți. I se păru o pierdere care-l înfurie. Dădu apoi ordin unei companii de infanterie să alerge în pas de atac... Altă companie trebuia să înconjoare pe cei ce atacau.
- 15 Toma și ai lui văzură că e primejdie să fie înconjurați... Văzură că mai aveau pînă în lanul de porumb de dinapoi vreo sută de pași... Dincolo de lan începeau viile și nu mai aveau mai departe nici o grije... Oamenii aveau acum mai toți carabine și chiar puști... Trăgeau, cu socoteală, dar trăgeau, ca să nu-și ia cumva vînt turcii spre ei... Se hotărî ca Licsandru Hergă, Simion și Damian să rămîie pe loc, cu armele din nou încărcate... Ceilalți o luară înapoi, peste maidanul miriștei. Acolo, alții începură să tragă și cei trei fură strigați pe nume să vie degrabă... N-au putut să mai treacă toți
- 25 trei, căci turcii trăgeau din porumb în plin. Damian fu rănit la cap. Simțise în frunte un pietroi, dar putu să alerge, și nu-și dădu seama că-i curge sînge pe față. Sări în fugă cei cîțiva pași pe care-i mai avea de făcut.
- 30 Aci, în lanul de porumb și mai ales în viile care se vedeau la doi pași, primejdia nu mai era atît de mare.

★

- Tabacii coborau acum, fugind pe rîpa de lut printre vii, și în vale se opriră la adăpost, să răsufle. Își admirau unii la alții prada făcută. Simion avea două carabine încrucișate peste umeri și două pistoale... Avea și un fes pe cap.
- 35

— Ce faci, mă băiete, cu drăciile astea?... Mai dă-le și la alții... îi spuse un om mai matur, care mușca din-

tr-un ciorchine de strugure, ca să-și potolească arsura buzelor.

Dar flăcăul era indignat :

- 5 — Nu mi le-am cîştigat singur ?... Păi ştiţi voi cît costă o carabină din astea ?... M-am făcut om...

- 10 Dar i se explică, şi pe drept cuvînt, că nu luptase singur şi că unii sunt fără arme. Venea, rănit la cap, tăiat în obraz, Damian, susţinut de prisos de subţioară de Ion Firu... Simion împărţi armele la ai lui şi cu asta împacă toată lumea... Îşi tot examina carabina ca un specialist ce era... Damian fu legat pe loc cu o cămaşe, nu prea curată, ruptă în fîşii.

Duminică la prînz, ocuparea satului și a mînăstirii Cotroceni de către trupele turcești era dusă pînă la capăt... dar Omer-pașa era furios... Acest stupid diplomat, care
 5 era Fuad-pașa, crezuse că face mare ispravă ocupînd un sat la marginea Bucureștilor... Cu asta orașul nu era cucerit. Tot atît de fără sens i se păruse cererea lui Fuad ca să puie în baterie pe așa-zisul deal al Cotrocenilor cît
 10 mai multe piese de artilerie. Ar fi vrut să vadă pe deal acolo, îndreptate asupra orașului, o sută de tunuri. Se certau în fața cortului cel mare al lui Fuad, la o masă, pe care Omer-pașa întinsese o hartă.

— Dumneata nu știi ce știu... spuse Fuad. Am porunci hotărîte... Trebuie să facem toate încercările... Ai
 15 pus tunurile pe deal ?...

— În toate viile pe care le vedeți sunt tunuri de-ale noastre. Efendi, țineți socoteală că acesta nu este drept vorbind un deal... Este malul drept, care după cum vedeți e înalt și rîpos, al Dîmboviței, și care o ține așa în tot
 20 lungul ei... Dar malul drept al văii Dîmboviței nu e și malul rîului, malul albiei lui, căci lunca e în cele mai multe locuri foarte largă... Așa că... tunurile noastre...

— Îmi trebuie aceste tunuri fiindcă am chemat pentru mîine aci pe mitropolit, pe boierii, cum și notabilitățile orașului... Am un plan al meu... Oamenii aceștia
 25 trebuie să vadă mîine aceste tunuri care la un semn, dacă ei se încapățînează, vor distruge Bucureștii...

Omer-paşa, renegatul, care-şi lăsase şi el o bărbuţă galbenă tunsă, ca să semene cu a sultanului Abdul Medjid Khan,¹ numai că a lui era bălană, avu o strîmbătură care ascundea un rînjit de dispreţ... Se stăpîni, dar
5 spuse în nemţeşte, ştiind că Fuad, care era un turc de şcoală nouă, care cunoştea mai multe limbi europene, va fi mai puţin supărat dacă ironia lui nu va fi înţeleasă decît de ei doi.

— Excelenţă, cred că bucureştenii mai curînd vor
10 rîde decît se vor speria... Ei ştiu prea bine că tunurile pe care le-am pus pe aşă-zisul deal nu vor putea atinge Bucureştii... căci de aci pînă în inima oraşului sunt cel puţin cinci mii de paşi, iar tunurile noastre bat la două mii cinci sute de paşi...

— Dar uite, această mahala... a Izvorului... e la un
15 pas de noi şi e o mahala importantă a oraşului...

— Nu o pot aprinde tunuri... Ne desparte de ea o
îndoitură a malului... Dealtfel, cred că e mai bine, Efendi, dacă înainte de a mai da alte dispoziţii, aţi
20 merge împreună cu mine deasupra, la baterii...

— Foarte bine, să ne aducă numaidecît caii...

Cortul lui Fuad, ca şi ale întregii armate, era subţ
deal, în luncă, în aşă-zisul cîmp al Cotrocenilor, pînă
aproape de satul Sf. Elefterie... Sus, de pe malul înalt
25 al văii, Fuad trebui să recunoască şi el că nu se vede mare lucru din Bucureşti... Omer şi Lenş, care îl întovărăşea ca buni cunoscători ai locurilor, îi arătară că oraşul nu se vede din pricina unui dîmb mare al malului, un pînten pe care acest mal îl trimetea tăind
30 lunca pînă în malul albiei riului. Pe acest dîmb, pe care localnicii îl numesc Dealu Spirii, se găseşte cazarma infanteriei şi Arsenalul oraşului. De asemeni, yreo trei biserici şi multe cîrciumi pe drumul care urcă printre viile cu care e acoperit. Mahalaua Izvorului este ghemuită în stînga între un ocol al malului drept şi albia
35 Dîmboviţei... Peste apă e, în luncă, o mahala mai interesantă, Sfîntul Constantin, şi, după ea, pe malul celălalt al văii, ceva mai ridicat, mahalaua Popa Tatu...

40 ¹ Prinţul Abdul Medjid Khan era moştenitorul tronului şi cumnat cu Suleiman-paşa (n. ed.).

- Dacă le nimicim, Efendi, mare lucru n-am făcut...
 Fuad-paşa era destul de fin ca să înţeleagă unde vrea
 să ajungă acest paşă încăpăţînat, şi puţin plictisit,
 5 îl întrebă, ciupindu-şi barba tuncă tot scurt ca a lui
 Omer, dar neagră, aproape şuierat :
 — Atunci ce-ar trebui să facem după părerea dumi-
 tale ?
 — Să punem mîna astă-seară încă pe acest dîmb mare
 care domină tot oraşul... Să ocupăm Dealu Spirii...
 10 Şi-atunci nu va mai fi cu putinţă nici o rezistenţă...
 — Dacă va fi nevoie pentru asta să lupti ?
 — Trebuie ocupat oricare ar fi împotrivirea, cît mai
 curînd... Dealtfel, zadarnic încercăm să ocolim adevă-
 rul... Lupte au fost şi am avut pierderi supărătoare, care
 15 au îndîrjit şi încurajat populaţia.
 Atras de un butuc de viţă, greu de ciorchini negri,
 Fuad ciuguli cîteva boabe, aplecîndu-se mult din şea
 spre vîrfurile haracului... Apoi cu întîrziere, ca şi cînd
 ar lua greu hotărîrea, spuse parcă într-o doară :
 20 — Ocupă atunci Dealu Spirii !

- În aceeaşi noapte de duminică spre luni, Omer-paşa
 trimise un regiment de infanterie care ocupă drumul
 de pe culmea dîmbului mărginit de grădini şi vii, cu
 25 case răzleţe şi cîrciumi, pînă la vreo cinci sute de paşi
 de cazarma infanteriei...

★

- Cei chemaţi pentru ceasurile douăsprezece pe cîmpul
 Cotrocenilor o porniră încă din vreme, încît, cu un ceas-
 30 două înainte, în faţa corturilor turceşti se adunase o
 mare mulţime... Boierii sosiseră în butci şi caleşti, ca
 să-şi arate evghenia, marii negustori în caleşti, iar cei
 mai de rînd o luaseră apostoleşte pe jos, peste maida-
 nul de lîngă biserica Popa Tatu, în jos spre morile şi
 35 podişca de la Sf. Elefterie... Către prînz sosiră şi o
 parte dintre membrii guvernului, Rosetti, Ştefan Golescu,
 Brătianu, odată cu Bălcescu şi frate-său Costache, Bo-
 lintineanu, Bolliac, Zane, Aristia şi alţii foarte nume-
 roşi... Erau din nou toate costumele, căci marii boieri

apărură în portul lor, tradiția orientală, ca să fie azi pe placul turcilor.

5 Tabăra turcească din care se retrăsese aproape toată armata, era totuși păzită de un regiment, iar în fața mînăstirii, pe poalele dîmbului, erau așezate tunuri în baterie. Către ora arătată de Fuad, sosi și careta mitropolitului. Deși se pretindea bolnav, Neofit apărură întovărășit de un arhimandrit și de secretarul său.

10 Era o zi cu soare, care lupta să încălzească, să usuce ceea ce răcise și înmuiase două săptămîni de ploi... Pe ici, pe colo, noroiul se zbicise. Oamenii, aproape cîteva sute, cei mai mulți negustori, începură să devie nerăbdători... Pavlicioni, în frac tutuniu și cu pălărie tare, se plimba încrunțat, zece pași în sus, zece pași în jos. Își dădea seama că revoluția este pierdută, că negustorimea va fi din nou cu brutalitate încălecată de marii boieri. Dobrovici îi tăie drumul, greoi și cam speriat :

— Frate Rudi, cred că am făcut o greșală venind...
20 Ne va arestui turcul pe toți.

Hagi Curti fu de aceeași părere, dar Danielopolu și Menoah Hillel protestară îndesat... Pavlicioni îi privi mulțumit.

25 — Trebuie să luptăm pînă în ultima clipă, trebuie să arătăm turcilor cu hotărîre ce vrem... Altfel revoluția noastră va fi o simplă amintire... Devenim din nou robii marilor boieri.

Marii boieri erau plini de veselie și nerăbdători să vadă mai curînd în amănunte ce va fi... Aveau mare emoție, căci nu știau încă în ce mod vor fi împărțite marile dregătorii, cele mai bănoase fiind cele mai așteptate, cu înfrigurare... Băl-Ceaurescu era în butcă singur și încrunțat, căci se simțea lucrat, și era. Văzînd cum trece timpul, căci trecuse cu mult de prînz și Fuad-pașa nu ieșea din cort, ci le trimisese vorbă că îi roagă să mai aștepte, căci are mult de lucru cu Omer-pașa, știind și obiceiurile turcilor, oamenii se pregătiră pentru o îndelungă așteptare. În jurul caretei lui Cantacuzino, care se îmbrăcase din nou cu antereu și biniș,
40 erau cinci-șase mari boieri, care simțiseră cum bate vîntul...

Trimiseseră acasă să li se aducă foteluri și scaune, cum și gustări, și acum stau la taifas... plini de voie bună.

- 5 Bălcescu și ceilalți revoluționari se trăseseră mai spre zăvoi, înspre albia Dîmboviței, care făcea aci un mare ocol, și se așezaseră pe un plop bătrîn și gros, dărîmat de vreo furtună...

★

- 10 Fuad-pașa fu, în sfîrșit, convins să aștepte ca trupele turcești să ocupe cu orice preț cazarma infanteriei și întreg Dealu Spierei... După ocuparea cazarmii, dar numai după ocuparea ei, coloana turcă avea să-și continue drumul, folosind toate armele ca să pătrundă în oraș pe podul de la Mihai-Vodă...

- 15 Kerim-pașa, comandantul coloanei, se înclină adînc și ieși.

★

- 20 Cazarma infanteriei e așezată chiar pe o parte din locul fostei Curți Arse, vecină cu ruinele ei și despărțită de ea printr-un gard de zid gros... Curtea dinlăuntru, despărțită de Podu Cilibiului cu un gard de scînduri late, puse culcat, e foarte lungă, aproape cît o uliță de lungă... Pe dreapta și pe stînga acestei curți sunt, față în față, două magazii vechi și de zid, acoperite cu olane
- 25 înverzite, cam înguste, dar lungi cît curtea, care e însă și largă. Aci dorm ostașii...

În fund e o căsuță, cu ușe la mijloc și două ferestre, una în dreapta și alta în stînga... Aci e cîntălaria.

- 30 Poarta e de stejar, puternică între cele două magazii lungi, care, dealtfel, au cîte trei ferestre și la uliță... Către zidul cel gros și dărăpănat al Curții Arse, în spațele magaziei din stînga, e altă curte, cu mari stive de lemne pentru încălzit și gătit. La față, cazarma era largă de mai bine de o sută cincizeci de pași, căci în
- 35 stînga ei era Ierbăria și Arsenalul.

Acum erau pe piața de arme dintre cele două lungi magazii-dormitoare cinci companii din Regimentul II

și o companie din Regimentul III, în coloană de companii... Era parada luării în primire a noilor drapele... care înlocuiau pe cele vechi... Tobele băteau, gorniștii sunau. Maiorul Greceanu, gros și cam greu, în mare ținută, care comanda, ieși câțiva pași înaintea frontului și dădu raportul colonelului Radu Golescu, negricios și îndesat ca și frate-său Arăpilă... Soldații erau în ținută de ținută : pantaloni albi, mondire cu nasturi poleiți și șepci. După ce se termină trecerea în revistă a companiilor, colonelul Golescu ceru maiorului să dea odihnă pe loc oamenilor, care urmau să aștepte compania de pompieri, care avea de primit și ea un drapel. Gîndul tuturor ofițerilor și al oamenilor din front era același... Ce fac turcii ?...

Știa că se opriseră la cinci sute de pași înainte de cazarmă și îi auzeau acum punîndu-se în mișcare.

— Domnule colonel, ce credeți, ne vor ataca ? întrebă maiorul, ținînd pasul greoi pe lîngă comandant.

Colonelul Golescu, tăcut, arătă cu mîna spre cer, într-un gest de nedumerire. Ofițerii veneau după ei, cu chipiile lor înalte, cu mîinile sprijinite pe garda săbiilor. Poarta era larg deschisă și ei se opriră în picioare, pe podișca din fața ei, făcută peste șanțul drumului... Din sus veneau cîteva femei speriate și unii vînzători de dulciuri și covrigi, mai mult fugind.

— Vin turcii !... Vin turcii !...

Altă lume se vedea, dimpotrivă, pe partea cealaltă a Dîmboviței, îndreptîndu-se pe Podu de Pămînt spre Cotroceni. Erau cete întregi.

La poarta cazarmii era postat un pichet cam de douăzeci de oameni sub ordinele sublocotenentului Ioniță, care era dejurnă... Cînd se văzură apropiindu-se lăncierii turci, în jocul muzicei legănate, toți pe cai roibi, maiorul porunci ofițerilor să alerge fiecare la unitatea lui... Colonelul rămase la poartă, unde pichetul se aliniase, cu căpitanul Caragea, care știa turcește, și căpitanul Papassoglu, care era de serviciu.

Prin poarta deschisă, ostașii și ofițerii din curtea cazarmii văzură trecînd la vale unitățile armatei turcești. După ce trecură unitățile ușoare de cavalerie, apărură pe un cal negru Kerim-pașa, cu fața lui uscată, urmat de

- ofițeri subalterni, un colonel, un maior arab și alții... Pichetul de la poartă dădu onorul și colonelul salută... Pașa răspunse la salut și se opri în dreptul colonelului Golescu, cu ofițerii săi, în timp ce începuse să treacă spre
- 5 vale, într-o ciudată dezordine, infanteria turcească... Apoi, în timp ce treceau tunurile, Kerim-pașa, care întrebase pînă atunci cîteva lucruri banale, spuse aproape brutal colonelului Golescu, prin căpitanul Caragea, că trebuie să predea imediat cazarma și armele.
- 10 Palid, pămîntiu la față, dar cu ochii sclipind ca oțelul, feciorul lui Iordache Golescu luă poziție de drept și spuse răspicat :
- Nu am ordin nici să predau cazarma, nici să n-o predau. Am trimis un ofițer la Locotenență. Aștept răspunsul !
- 15 Cu buzele negre, apropiate și tăioase, Kerim-pașa ascultă răspunsul și, cînd tîlmaciul sfîrși, dete brusc pîteni calului și porni spre dreapta, cu toată suita după el.
- Colonelul Golescu, care rămăsese în picioare, în poziție militară, se uită lung după el și clătină din cap.
- 20 Apoi se întoarse către aghiotant :
- Spune-i lui Greceanu să ducă oamenii la magazia de muniții... Să li se dea numaidecît patroane... și să se încarce armele...
- 25 Se auzi numaidecît comanda maiorului : „Coloană, la stînga-mprejur, cu pas alergător“... Furgonul care se afla în fața magaziei fu numaidecît golit de patroane, puștile încărcate și compăniile se întoarseră tot în coloană... Căpitanul Lăzureanu, comandantul companiei
- 30 din Reg[imentul] I, se apropie de Deivos, care comanda compania treia cu privirea îngrijorată.
- Turcii s-au oprit și au înconjurat cazarma...
- Turcii într-adevăr se opriseră și acum puneau tunurile în bătaie, în drum, împotriva cazarmii. Se vedea
- 35 limpede că se pregătesc să tragă salve de mitralie... Între timp se apropie din nou de poartă un ofițer turc, însoțit de un imam cu fesul cu turban alb, amîndoi călare. Ofițerul turc vorbea românește... El îi ceru colonelului Golescu să adune numaidecît armele batalionului...
- 40 Să le depuie în mijlocul curții și să predea ca-

zarma... Colonelul îi răspunse doar că nu s-a întors încă ofițerul trimis după ordin, de la Locotenentă...

Acum totul era numai freamăt mut și încordare... Peste câteva clipe un pluton de lăncieri încercă să treacă poarta... Pichetul li se așeză alineat în cale, cu puștile la ochi. Plutonul se întoarce. În clipa asta se auzi o răpăială de fături cumplită și rîndurile compăniilor se înfiorară ușor. Mai spre vale puțin, ca la o sută cincizeci de pași depărtare de poarta cazarmii, compania de pompieri de sub comanda căpitanului Zăgănescu, un om voinic și cu mustața tunsă scurt, fusese oprită de turci... Era chiar în fața lui Kerim-pașa și a suitei lui. Căpitanul spuse pe românește că are ordin să se ducă în curtea cazarmii cu unitatea sa... Un negustor turc din Giurgiu, un bătrîior cu mustața mare, care părea un fel de călăuză a turcilor, tălmăci vorbele lui Zăgănescu și numaidecît răspunsul pe care-l dăduse colonelul turc de lîngă Kerim-pașa.

— Spune-i ofițerului ăsta că nu mai are voie să intre în curtea cazarmii, căci vom lua noi cazarma !

Căpitanul Zăgănescu rămase câteva clipe descumpănit... Șovăi, dar numaidecît întîlni privirea întrebătoare a lui Dincă Bălșoiu care comanda plutonul al doilea... Atunci comandă scurt, viu :

— Companie, după mine !... și porni înainte, între infanteria și tunurile turcești.

Pompierii, cu coifurile lor strălucind ca aurul, cu crestele metalice arcuite spre frunte, trecură după comandantul lor, cu puștile ținute în podul palmei și sprijinite pe umăr. Ofițerii turci se priviră înmărmuriți de atîta obraznicie... Unul dintre ei strigă tare o insultă... Toți turcii rîseră de acești soldați cu atîta alărmărie pe ei, care treceau molatec, dar țăntoși... Atunci sună o comandă turcească și toți infanteriștii turci trecură din-spre șanțul cazarmei spre șanțul ălălalt al drumului, parcă vrînd să facă loc pompierilor... Un soldat turc care vrea să treacă în fugă de cealaltă parte se împiedică de un pompier și căzu. Un ofițer turc lovi atunci cu latul săbiei pe pompier. Încurajat, un subofițer își descărcă pușca într-alt pompier, care căzu, frîngîndu-se mort, în drum.

Dincă Bălșoiu privea încremenit... Își mușcă buza și scoase încordat, dar aproape pe nesimțite, amîndouă pistoalele... Era foarte aproape de Kerim-pașa și suita lui. Descărcă în aceeași clipă, cu amîndouă mîinile, 5 ambele pistoale... Calul lui Kerim, lovit în cap, se răsuca în loc și căzu apoi cu generalul sub el, care altfel nu fu atins... Calul colonelului rămase în picioare, dar colonelul căzu într-o parte, cu picioarele în scări, căci era mort... Ofițerii se îngrămădiră în jurul lor, în timp 10 ce comandantul bateriei ordonă negru de minie : „Foc !” O parte din pompieri, cu Zăgănescu, ajunseră în dreptul curții din dos a cazărzii și se culcară în șanț, ca să încarce armele, cealaltă parte venea înșirată în lungul drumului...

15 Tunurile se descărcară cîte două în patru salve. Mitraliile loviră rîndurile pompierilor de la cîtiva pași, rupîndu-i pe mulți în bucăți. Gardul de lemn al cazărzii fu sfărîmat. În cei din frunte și în pichetul de la poartă traseră infanteriștii turci... Colonelul Goleșcu fu rănit și 20 avea să fie dus înapoia cazărzii... Pichetui se retrase în curte, și cu el cîți scăpară. Pompierii se culcară în șanț lîngă gardul de uluci... acum dărîmat de mitralie... Cînd Zăgănescu văzu gardul dărîmat și curtea mai ferită, sări din șanț și strigă : „După mine !”... Dar în 25 curte, căpitanul Deivos, care la întoarcerea de la amoniție rămăsese cu compania în față, comandă de la el însuși foc de salvă asupra coloanei turcești...

Între timp, tunarii turci aprindeau fitilurile pentru o nouă salvă... Locotenentul înalt și mustăcios, Dănescu, 30 strigă pătrunzător :

— Pe tunuri, copii ! Că ne prăpădesc...

Săriră din șanț și în cîteva clipe pompierii erau peste tunuri, care erau încărcate... Loviră servanții cu patul 35 armei și le răsuciră în mijlocul drumului tunurile împotriva coloanei turcești... Priviră înmărmuriți și bucuroși rîndurile de turci secerăți scurt... dar în aceeași clipă alți turci se năpustiră asupra lor, lovind cu baionetele. Locotenentul Dănescu se aplecase spre fitil și fu împuns cu sabia în spate. O parte din pompieri rămași în șanț 40 încărcase, în sfîrșit, armele... Cei de pe tunuri săriră înapoi, și unii trecuseră, așa cum făcuse căpitanul Ză-

gănescu și ceilalți pompieri, în curtea mai îngustă, din dos a cazarmii, între gardul de zid al Curții Arse și magazia de dormit. Alții mai luptau. Învălmășeala era de nedescris și oamenii se loveau cu armele înnebuniți de furie printre cei care se zvîrcoleau căzuți în mici băltoace de sînge și noroi însîngerat. Din curte tot batalionul trăgea în coloana turcească. O oră și mai bine, oamenii culcați acum, adăpostiți cum putuseră, traseră unii într-alții.

Toți turcii care încercaseră să ia prin atac curtea cazarmii erau culcați la pămînt, unii morți și răniți, alții ca să tragă mai bine, feriți. Kerim-pașa, care descălecuse și se adăpostise după o casă cu unii din ofițerii lui, porunci gornistului să sune încetarea focului... Ofițerii din curtea cazarmii, care cunoșteau semnalul turcesc, comandară și ei încetarea focului... Între timp, puținii pompieri rămași în viață erau dincoace de gard, în curtea cazarmii, în partea unde erau stivele de lemne, unde erau destul de adăpostiți. Un ofițer turc veni cu un steag alb și cu pitarul Grigore de la Giurgiu, care era tîlmaci, arătîndu-le celor din curtea cazarmii, presărată de cadavre, că a fost o greșală. Toți fură bucu-roși de această întorsătură, căci nu mai aveau nici un cartuș în patronașe. Se făcu o liniște de necrezut, îngrijorătoare parcă.

La o poartă de cealaltă parte a drumului, apărură Lic-sandru Hergă și Damian, care auziseră bubuiturile și strigătele de luptă din mahalaua Izvorului, vruseră să vadă ce se întîmplă și urcaseră în fugă dealul, ascunzîndu-se pe după case pînă în marginea luptei. Hergă privea cu ochii mari nenumărații turci așternuți pămîntului, dar printre ei atît de mulți români. Apărură pe după garduri, pe la porți, și alți oameni, pesemne chiar cei care locuiau în aceste case și care se ascunseseră cum putuseră, cîți nu apucaseră să fugă... Se uitau palizi, înmărmuriți, la morții învălmășiți. Damian îl văzu pe Dincă plin de sînge în șanțul de peste drum. Se uită ca deșteptat din somn, privind cu băgare de seamă peste gard. Hergă văzu că ofițerul român plin de sînge, care era în șanțul de lîngă ei, cu capul sprijinit de o buturugă, încerca să se așeze mai bine, fără să deschidă

ochii. Se gîndi să-l ajute și ieși pe porțiță, printre soldații turci.

5 În timpul acesta, un subofițer turc încearcă cu baioneta pieptul lui Dănescu, să vadă dacă e viu, și cînd acesta geme și își mișcă brațul, îi descarcă pușca în cap. Licsandru Hergă văzu negru înaintea ochilor. Dintr-o săritură a înfipt cuțitul pînă în plăsele în turc. Lăsă
10 cuțitul în rană și îi luă pușca... Li tăiară calea alți doi turci, care căutau să înfigă baionetele în el... Întîrzie prea mult, împiedicîndu-i și pe ai lor să tragă. Damian îl răsturnă pe unul, și sari devale. Licsandru l-a spintecat cu baioneta pe celălalt și îl ucide și pe al treilea care-și revenise și ridicase arma. N-a apucat să treacă însă spre curte, că a căzut și el ciuruit de gloanțe... Apoi au
15 năvălit șapte-opt turci peste el, înfigîndu-i spangele în trup. Aci a murit Licsandru Hergă, în ziua de 13 septembrie.

S-a făcut din nou liniște.

20 Dincă, dezmeticit, văzu de la cîțiva pași toată întîmplarea. Se simțea rănit, dar nu știa unde... Avea sînge pe mundur și tot corpul îi era greu. Trebuia să plece însă de acolo cu orice preț, căci altfel îl vor încerca și pe el cu baioneta... Se culcă mai jos în șanț. Încercă piciorul stîng, îl putea mișca. Pe cel drept însă nu...
25 Putea mișca și mîna dreaptă... Se gîndi că prin șanț ar putea merge cei o sută de pași pe care-i mai avea de făcut pînă la podișca de la intarea cazărmii, ca să se vîre sub ea... O porni, proptindu-se în eotul drept și în piciorul stîng... Erau atîția morți în drum și pe
30 marginea șanțului că încet, cu grije, se putea mișca... După ce făcu vreo treizeci de pași, îl văzu pe sublocotenentul Stamatescu îndoit, cu picioarele afară și capul în șanț. Înțelese că e mort... Își înmuie buzele uscate într-un ochi de băltoacă din fundul șanțului.
35 Apoi stătu să mai răsufle puțin, căci pînă la podișcă mai avea vreo șaizeci de pași... Atunci se auzi strigat în șoaptă :

— Don' sublocotinent Dincă... Don' sublocotinent...
40 trăiți?... Era un pompier din plutonul lui... Veniți pe aci, don' sublocotinent...

Era în dreptul curții din dos a cazărmii unde erau stivele de lemne, între zidul Curții Arse și magazia-dormitor, pe unde intrase Zăgănescu și pompierii care scăpaseră cu viață... Totul era să nu fie văzut când se târăște din șanț. Văzu că, un pas mai departe, gardul sfărâmat și prăbușit de mitralie avea atârnată o scîndură aproape întreagă, care-l putea feri de vedere. A scăpat... Deocamdată.

10 Trecuse aproape o jumătate de oră și nimeni nu știa ce va mai urma... Kerim-pașa era furios... Nici nu putea să intre în oraș lăsînd cazarma neocupată în spate... Nici nu vedea cum ar putea relua lupta fără pierderi disproportionale. Se vedea cu comanda luată, poate degradat. Urca și scobora cele trei trepte ale casei galbene.

15 Colonelul Goleescu, plin de sînge pe toată fața, dar rănit numai la mîină, era împreună cu aghiotantul înapoia a două căruțe în curte, de unde încă mai exercita comanda, căci i se auzea mereu vocea. Oamenii erau cu toții culcați, cu armele la îndemînă, așteptînd, credeau ei, să li se împartă din nou patroane... Aflînd că e acolo, Zăgănescu, care transportase pe Dincă și alți răniți în magaziiile-dormitoare, auzindu-l și văzîndu-l unde e, veni să știe ce s-a hotărît. Colonelul n-avea

25 tîria să ia o hotărîre și fu bucuros cînd văzu că o mare parte dintre ofițeri veni în jurul lui...
— Nu mai avem patroane, domnule colonel ! se vîită căpitanul Lăzureanu, gras și cam bondoc.

30 — Oricîte patroane am avea, s-a isprăvit ! Tot turcii au mai multe... Trebuie să ne predăm... Cel care vorbea, cu voce seacă, era un căpitan uscat, cu mustață subțire. Mai bine să ne predăm... S-a făcut dovada că ne-am împlinit datoria.

35 Căpitanul Zăgănescu începu un soi de rîs, care era mai mult rînjat.

— Să ne predăm ? Turcii ne vor tăia ca rebeli... Nu ne vor considera prizonieri... parcă nu-i cunoașteți... E o nebunie să ai încredere în ei...

Colonelul era și mai încurcat.

40 — Atunci ?...

Unul dintre soldații care se adunaseră și ei în jurul lor, unul cu cap bălan și spîn parcă, se amestecă în vorbă.

5 — Domnilor ofițeri, dumneavoastră plecați prin grădinile astea din fundu curții spre mahalaua Dudescu-lui... Că pă dumneavoastră vă taie turcii... Noi ne-om descurca cu ei.

Toți simțiră că soldatul vorbește cu înțelepciune. Colonelul relua apăsător :

10 — Dar nici nu putem părăsi oamenii aci... Să plece atunci mai întâi răniții... Apoi cine poate, treptat însă... Nu trebuie să observe turcii.

★

15 Între timp, Fuad-Efendi și Omer-pașa se plimbau prin imensul cort fierbînd de mînie... Nu izbutise nici planul de a intra în oraș fără luptă, așa cum cerea jocul diplomatic, și nu intrase pînă la ora asta nici prin luptă... Peste două sute de oameni așteptau în fața cortului, și el nu vrea să le vorbească înaintea de a ști
20 că trupele au trecut spre oraș... Cînd veni vestea, falsă, că Kerim-pașa a fost ucis... Omer-pașa fu cuprins de o mînie neagră... Începu să urle la Lenș, care asculta înmărmurit, că va bombarda trei zile și trei nopți Bucureștii.

25

★

Pauza dura... Turcii cereau acum din nou predarea cazărmii, dar nu mai cereau predarea armelor... Colonelul Goleșcu fusese evacuat. Maiorul Greceanu se pare că plecase și la români nu se mai știa cine e comandantul, și ofițerii discutau între ei... Din partea turcilor era
30 un maior și pitarul Grigore de la Giurgiu, pe care Zăgănescu îl scupase de față cu toți. Timpul trecea și nu se găsea o formulă... Unii încercaseră să plece, pur și simplu, dar turcii împușcau pe toți cei care părăseau
35 curtea... Mulți izbutiră... Dar mai erau în viață mulți oameni, unii răniți, care nu puteau să plece neobservați... Nimeni nu știa ce hotărîre să ia... Maiorul turc

plecă... Peste o jumătate de ceas veni alt grup cu o basma albă, doi ofițeri turci și între ei sublocotenentul Ioniță, care fusese luat prizonier la Poartă... I se adresa lui Deivos, care era printre pușinii ofițeri care mai rămăseseră...

— Domnule căpitan, spune oamenilor să nu mai tragă, fiindcă e la mijloc o greșală, și urmează-ne la Kerim-pașa.

Deivos se hotărî și ceru soldaților să nu mai tragă, ci mai bine să vie după el. Foarte mulți nu vrură și rămăseră locului... dar alți mulți îl urmară... Ajuns în fața lui Kerim-pașa, care era acum mai sus pe treptele unei case, trei trepte care mergeau în drum, Deivos îi întinse sabia... Kerim îi spuse încruntat să și-o ție. Urmă un soi de tăcere crîncenă... Kerim-pașa părea mai negru cu fața lui osoasă.

Deivos îl întrebă turcește cine e de vină...

— Siz, caputan, zise el... Voi, caputane...

— Iok siz, Efendim-pașa...

— Siz, siz... caputan, repeta mereu încruntat Kerim. Coborî cele trei trepte pe limba de pământ care le despărțea de șanț și continuă, plimbîndu-se furios, ca pentru el : Ce neghiob... măcelarul... o învălmășeală ca asta n-am mai pomenit. Luptă începută la trei pași...

Imanul, care sta rezemat de zidul galben al casei, clătină din cap cu spaimă :

— Vis de om bolnav...

Între timp un ofițer turc adusesese pe soldații români care se predaseră grămadă înspre gardul cazarmii. Kerim îi ordonă lui Deivos să treacă și el alături de soldații români. Simțiră toți în jurul lor numai priviri piezișe și o ură fără margini... Tăcerea turcilor era crîncenă... Kerim îi spuse cîteva cuvinte pitarului Grigore Gură-largă, care veni și le spuse :

— Iată, pașa vă iartă și vă ordonă să vă duceți pe la casele voastre...

Deivos văzu că grupurile compacte de infanteriști turci dinspre Ierbărie se pregăteau să puie armele la ochi... Se întoarse spre ai lui și spuse cu o voce puternică, dar înfiorată :

— Strigați să trăiască sultanul... să trăiască pașalele sale care astăzi cu atîta indulgență ne dau iertarea, pregătindu-ne mormîntul...

- 5 Porniră încet spre mahalaua Izvorului în vale, dar atunci se auzi comanda : „*Aleș... vurr !... și dintr-o dată* tunurile și puștile se sloboziră în soldații români... Cîți nu căzură săriră într-o fugă înfrigurată peste gardurile din fața...¹

- 10 ¹ Pentru reconstituirea momentului, Camil Petrescu s-a slujit și de *Amintirile* colonelului Lăcusteanu, care, deși ostil revoluționarilor, scria : „Turcii sosind la cazarma Mihai-Vodă din Dealul Spirii, Cherem-pașa au desfășurat oștirea întocmind-o în linie de război, cu frontul spre cazarmă și flancul drept spre oraș, fiind flancuri acoperite de cîte două baterii de artilerie. În curtea cazarmii era regimentul al 2-lea al nostru, întocmit în două coloane, sub comanda maiorului Radu Goleșcu.” (Maiorul Radu Goleșcu era fiul lui Iordache Goleșcu, care va ajunge mai târziu colonel, ca și Radu Goleșcu, omonimul său, care era însă unul din fiii lui Dinicu Goleșcu.)

- 20 Cum se poate observa, pînă aici, Lăcusteanu își cenzurează resentimentele și continuă în același stil de proces-verbal :

- „Pașa au trimis pe Goleșcu să vie la poarta cazarmei spre a se înțelege cu dînsul. Goleșcu, temîndu-se de vreo surprindere, au trimis parlamentar pe căpitanul Caragea, care știa limba turcească. Apropiîndu-se de pașă i-au zis să spuie Goleșcului că-l roagă să deșarte cazarma și să o lase musafirilor, căci dinșii au venit ca amici, iar nu ca inamici și ostili oștirii române.”

- Urmează cîteva detalii despre discuția dintre Caragea și pașă, căpitanul dînd asigurări lui Kerim că a fost trimis un curier special să ia legătura cu guvernul. De aici textul se referă la înfruntarea dintre turci și batalionul de pompieri : „Turcul au primit această propunere și au zis că va aștepta. Însă asta n-a fost decît o plămuire strategică din partea revoluționarilor ca să cîștige timp pînă să sosească batalionul de pompieri care-l aștepta, spre a se împreuna cu regimentul din cazarmă spre a se opune oștirii turcești, sau cel puțin să facă o demonstrațiune. Sosind pompierii, au trecut printre rîndurile turcilor ca să intre în cazarmă. Din întîmplare, pe un soldat din pompieri l-au lovit ca'lul unui turc ; feldvebelul pompierilor au scos un pistol de la brîu și au tras asupra turcului. Atunci încăierarea a început ! Turcii, în momentul cînd puneau fitilul la tunuri, pompierii într-o clipă de ochi au tras tunurile spre turci, care au făcut un masacru grozav turcilor. Apoi Goleșcu, văzînd că pompierii au început focurile, au comandat și el foc de rînduri. Turcii, din parte-le, asemenea... În această încăierare s-au omorît mulți de-ai noștri, dar și turci îndoîți și întreiți. Turcii, în înversunarea lor, au omorît mulți oameni nevinovați cari se aflau cu oasele lor

Cei care rămaseră în curtea cazărmei putură să plece peste grădinile din spate pe furiș, spre mahalaua Dudescului. La cinci seara, Kerim-pașa își reluă marșul în oraș.

-
- 5 în preajma cazărmei“ (cf. *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, Editura Fundația pentru literatură și artă, 1935, p. 167—169). Ca documente esențiale pentru acest moment, Camil Petrescu a găsit numeroase detalii în raportul consulului britanic R. G. Colquhoun către ambasadorul Cannig, la Constantinopol, în corespondența trimisă din București și publicată de G. Bariț în *Gazeta de Transilvania* și alte acte oficiale emise în aceste zile, reluate în *Anul 1848*, vol. IV. Întreg materialul va fi inserat de noi în comentariile la trilogie (n. ed.).
- 10

Către șase seara, Fuad răsuflă, în sfârșit ușurat... Maiorul de stat-major trimis de Kerim-pașa anunțase și ocuparea cazărzii și trecerea trupelor spre București, dar mai ales dovedise că, într-adevăr, Kerim-pașa nu a
5 fost ucis.

— Cu comandantul secund al armatei ucis în luptă n-ar mai fi fost ocupația pašnică pe care o vrea sultanul, *mon cher ami...* îi spuse lui Omer-pașa, cu vocea leneșă, din zilele lui bune, când se zicea că nici o
10 cucoană din aristocrația apuseană nu rezistă la modulațiile vocale ale acestui frumos diplomat turc, care avea ticul încântător de a-și mîngîia nervos barba neagră frizată... Hai să vorbim acum cu notabilitățile...
15 Dar ce crezi, spune-mi hotărît, suntem astă-seară în București, dar în București cu adevărat, nu la mînăstirile din marginile orașului! Și-l bătu pe umeri ca să-l împace, să-i arate că gluma n-a fost spusă cu răutate...

Renegatul, îndesat și gros, arată că a înțeles gluma privindu-l drept în față.
20

— Principalul este că astă-seară chiar, Kerim va așeza o sută de tunuri pe dealul acela de la Curtea Arsă. De acolo, nici un colț din București nu scapă nebombardat...

25 Se auziră acordurile legănate ale muzicii militare. Apărură și cîțiva turci cu vestoane albastre și fesuri roșii, tot cu arma în cumpănire luată grabnic poziție în fața cortului cu umbră captușit cu roșu... Apărură

apoi un stol de ofițeri tot în albastru și roșu, care se aliniară numaidecât... Apoi se ivi într-un mers precipitat și elastic, cu o figură voit autoritară, în contrast cu felul lui lînced obicinuit, Fuad... Îl urmă Omer și unul
5 dintre feciorii lui Lenș, în uniformă de secretar al lui Bibescu, aproape ca a ofițerilor turci, dar fără fes, ci cu tricorn de marinar...

Mulțimea celor care așteptau de cinci ore se apropie grăbită... Mitropolitul și Alecu Filipescu sunt coboriți cu sprijin din carete. Boierii fac toți temenelele
10 rituale. Ceilalți salută ușor prelung.

Fuad cu degetele elegant reșchirate își mîngîie vîrfurile nasului între degetul gros și arătător. Înclină capul... Muzica s-a oprit. Face un semn dragomanului... Acesta
15 iese un pas în față...

Cei aproape două sute de inși care au răspuns la chemarea lui Fuad, dintre care vreo patruzeci de boieri și peste o sută douăzeci de negustori, ascultă în cerc larg. În jurul lui Cantacuzino, aproape de umbratul
20 cortului, sunt cei doisprezece boieri și mitropolitul.

— Exelenția-sa întreabă care este rostul acestei mulțimi imense așezate pe cîmp și pe drumuri, în calea armatei sale ?

Rosetti, înflăcărat, cu mîna în vînt ca un steag, face
25 un pas în față.

— Este poporul bucureștean, care s-a ridicat ca un singur om, să aducă un omagiu majestății-sale sultanului, augustul suzeran, dar care ține să arate că nu înțelege
30 să renunțe la Constituția pe care și-a dat-o. O asemenea măreață înfățișare ar trebui să placă strălucitului poet, care este exelenția-sa, Fuad-Efendi !

Lenș, după ce a vorbit încet turcește cu Fuad-pașa, tîlmăcește sonor răspunsul lui :

— Exelenția-sa spune că nu a venit aci cu lira de poet, ci cu o armată, de a cărei siguranță este răspunzător !
35

Atunci Brătianu face un pas înainte, cu o hîrtie în mînă, și aproape strigă cu vocea lui ascuțită :

— Am aici proclamația pe care am dat-o în calitatea mea de șef de poliție, prin care îndemn și cer mulțimii care s-a adunat în fața oștirilor împărătești să vie:
40

fără nici un fel de armă, pentru o demonstrație pașnică, pentru a-și arăta sentimentele față de Constituția pe care și-a dat-o și pe care înțelege s-o păstreze !

5 Lenș, care a tradus în șoaptă lui Fuad, după ce l-a dat în lături cu mâna pe Brătianu, transmite răspunsul comunicat de comisar :

— Exelenția-sa nu poate să ia cunoștință de această declarație, nerecunoscînd nici un fel de șef de poliție și nici un fel de Guvern provizoriu. Ține să știți însă
10 că vă socotește pe toți cei de față răspunzători dacă, așa cum i s-a raportat exelenței-sale, se mai găsesc în pădurile și lanurile de porumb din jurul capitalei și alte mulțimi de țărani gata să atace prin surprindere. Dealtfel, spune că a dat acum o jumătate de oră ordin
15 cavaleriei imperiale să-și deschidă drumul cu săbiile prin mulțimea care îi împiedică trecerea.

Intr-adevăr, la ora asta, cele zece mii de oameni care așteptau în lungul Podului de Pământ pînă la Sf. Elefterie erau șarjați de călăreți.

20 Bălcescu, palid, de o stranie frumusețe în hotărîrea lui, face un pas înainte, vorbește îndrîjit, cu un soi de disperare.

Soarele, care după două săptămîni aproape a strălucit toată ziua, coboară după turlele mînaștirii. Razele lungi ale apusului îi cad celui ce vorbește în numele revoluției românești pe față, iluminînd-o.

— Spune-i exelenței-sale că acest limbaj este inadmisibil față de un guvern care a fost recunoscut de către Soleiman-pașa, în numele sultanului. Prin glasul meu,
30 tot poporul român protestează din toată ființa lui împotriva oștirii turcești care a cotorpit pămîntul românesc !

Cei de față se privesc încremeniți de îndrăzneala lui Bălcescu. Peste sutele de români trece un fior, ca un
35 zbor ușor.

Voinescu II, care în ziua asta a dovedit totuși multă îndrăzneală, îl privește îngrijorat, îi e teamă ca prieten.

— Frate, ține socoteală de situația în care ne găsim...

40 Bălcescu e însă pornit și se vede că ține să fie spuse acum unele lucruri. În redingota lui neagră strînsă pe talie, în nervozitatea mîinii care strînge marginea pălă-

riei tari, e numai hotărâre. Se întoarce scurt către prietenul său :

- Țiu socoteală că vorbim în numele unei revoluții ! Trebuie să fie cineva care să spună în clipa asta
5 aceste lucruri. Trebuie să se găsească un om al revoluției care să le vorbească turcilor așa cum merită !

- Cei de față se privesc mereu speriați de violența lui Bălcescu. Înspre rîndurile dinapoi sunt foarte numeroși
negustori revoluționari care îl aprobă. Lenș, după ce-a
10 vorbit încet cu Fuad-pașa, care afectează un soi de absență distinsă și-și freacă degetele ca și cum ar priza tabac, face un pas înainte :

- Exelenția-sa spune că este trimis de majestatea-sa imperială aci ca să restabilească ordinea și că o va res-
15 tabili cu orice preț.

Bălcescu simte că această clipă trebuie să fie la înălțimea poporului român în aceste două zile. Răspunde
răspicat, dar cu un soi de exasperare nervoasă :

- Nici tratatele încheiate de Mircea, de Vlad al V-lea
20 nici vechile capitulații, nici dreptul internațional nu îngăduie guvernului imperial să se amestece în conducerea lăuntrică a Principatelor... și nici să trimită oștiri să restabilească o pretinsă ordine împotriva celei ade-
vărate pe care și-a dat-o poporul însuși !

- Acum sunt mai numeroși cei care se tem de o minie
25 bruscă a turcului... Boierii fac semne disprețuitoare, că asta e lipsă de... tact. Vulpe, care ascultase înmărmurit, vine un pas spre Bălcescu, aproape împiedicat în biniș, și-i spune, puțin cam fonf :

- Domnule, ești nebun ? Vrei să ne taie turcul
30 capetele la toți ? Căci Vulpe a văzut în viața lui cîteva capete de domnitori tăiate de turci aproape din senin.

- Bălcescu, retezîndu-i vorba, cu un gest sec se întoarce
35 spre ai lui :

— Turcii nu taie decît capetele ce se pleacă !...

- Nedumerit, Alecu Vulpe se închină și se duce iar
spre grupul boieresc. Lenș a vorbit iar cu Fuad-pașa,
care acum se uită lung la Bălcescu și apoi a luat o
40 proclamație din mîna unui secretar.

— Iată o proclamație pe care o voi ceti aci și care va fi afișată mâine în întreaga capitală. Acum excelenția-sa vestește că în numele majestății-sale împăratul — aci toți marii boieri fac o temenea pînă la pămînt
5 — suzeranul acestui Principat, a numit caimacam al Țării Românești pe marele vornic Constantin Cantacuzino.

A făcut un pas în față și a arătat semeț cu brațul întins. Boierii se închină pînă la pămînt. Cantacuzino
10 se închină după ce a făcut doi pași înainte. Hotărîrea sultanului îl copleșește.

Pernit cu o îndîrjire care vine din adîncul istoriei, Bălcescu protestează, și după el ceilalți revoluționari, care au căpătat curaj.

15 — Nu-l primim ! Țara are un guvern pe care și l-a dat singură ! Vine apoi, singur în cercul larg, cîțiva pași către Cantacuzino : Boierule, nu face de rușine neamul românesc. Nu primi să fii călăul revoluției și al libertății românești. Nu-ți lua această răspundere în
20 fața istoriei.

Ion Cantacuzino, tînrul înalt, cu fața rotundă și ceva copilăros în ea, îngenunche în fața tatălui său.

— Tată, nu primi !

Acesta îl privește cu sentimentul că e în fruntea țării, că e aproape domnitor. Cu asprime se întoarce
25 către fiul său :

— Tu vezi-ți de medițina ta, nu te-amesteca în politică... Apoi ridică fruntea solemn către Fuad, deși solemnitatea lui se resimte de lipsa bărbii : *Je suis très reconnaissant aux deux Cours ; aussi je tacherai de toutes mes forces de servir la Turquie !*
30

Fuad a devenit diplomatul ironic, ușor disprețuitor... Ochii languroși s-au făcut mici.

— *C'est votre patrie, Monsieur, que vous devez servir, et non pas la Porte...*
35

Apoi îi vorbește iar lui Lenș încet, iar acesta reia imperativ :

— Exelenția-sa spune că cei care sunt pentru ordine să intre în cortul său, iar ceilalți să rămîna.

40 În sunetul legănat al muzicii, în contrast cu el, Fuad intră scurt în cort, urmat de caimacam, de mitropolit și

boieri, ca și de unii dintre revoluționarii care șovăie, apoi de suta sa: mulți nu încap și se înghesuie la intrarea imensului cort.

Revoluționarii cei mai dârzi rămân și unii negustori.

5 În coada acestei cete, care se înghesuie după putere, este pitarul Grigore Gură-largă din Giurgiu, care se uită compătimitor către cei rămași, căci probabil știe ce-i așteaptă.

10 Un maior a dat un ordin scurt, ceea ce arată că mișcarea a fost explicată mai dinainte... O companie de soldați cu armele în cumpănire desparte pe revoluționari de cort... îi împinge înapoi... Altă companie îi înconjură pe la spate...

15 Trece mai bine de un ceas și prizonierii încă nu știau ce au de gând turcii cu ei... Erau închiși ca într-un țarc între sentinele, cam în marginea zăvoiuului, și ei așteptau mereu plimbându-se câte doi-trei, unii trînțiți de-a dreptul pe jos, unde iarba se zbicise... vreo cîțiva ședeau pe trunchiul gros, găunos, cojit al unei sălcii... Din clipa dintîi se priviră parcă mirați și oarecum bucuroși de alegerea apelor de uscat. Erau mai bine de o sută patruzeci de inși care avuseseră să aleagă și aleseseră... Erau cei trei frați, Ștefan, Radu și Alecu Golescu, care-și plimbau cu pasul rar umerii lați și bărbuțele gînditoare... C. A. Rosetti își făcuse în jurul lui un grup, căruia îi ținea un adevărat discurs... Ca de obicei, „Berlicoco“ era inimos, fără alegere în cuvinte, mulțumit, foarte mulțumit că lucrurile au ieșit „frumos“... Barba lui netunsă de cîteva zile părea mai mare, fiindcă era acum și resfirată, după vorbe... La fel de cald și optimist era acum, aprobîndu-l, Dumitru Brătianu, de care Rosetti, deși se deosebea ca un om cu fața bătănată de unul tuciuriu, se apropia prin tumultul oratoric al frazei și printr-un excesiv sentimentalism, fiind altfel cu totul opus celui alt frate mai mic, căruia barba îi crescuse iar, măricică, „Firfiricul“. Acesta, înclinat spre zeflema, cu simț practic, neîncrezător și mai ales era un agitator neobosit și un orator grandilocvent „la rece“. Acum îi era teamă că poporul trecuse măsura și că, atacînd trupele turcești, în loc să se mărginească

să stea locului, depășise sensul „proclamației” sale. I se părea că faptul s-ar putea să aibă urmări grele... Întrerupînd pe frate-său dintr-unul din discursurile lui, replică, Firfircul îl arată grupului lor pe Bălcescu, care se plimba cu un pas nervos, parcă grăbit. Ochii priveau
5 parcă fix în pămînt, cu fața întunecată.

— La ce s-o fi gîndind amicul Bălcescu? Te pomenesti că abia acum își dă seama de îndrăzneala cuvintelor spuse lui Fuad și, gîndind, l-a cuprins spaima
10 cu întîrziere... Și Firfircul surîde malițios.

Nu fu de aceeași părere Rosetti, tîrît, totuși, și el, de ironia Firfircului.

— Ăsta gîndește desigur cum să arunce armata turcească în Dunăre cu Regimentul II al lui Goleșcu...

15 Gluma era fără răutate, fiindcă și el, Rosetti, fusese tot atît de partizan al ideii de rezistență, ba uneori cu fraze mai înflăcărâte, în dezordinea lor, dar ca totdeauna incoherent în acțiune.

Atunci văzură venind printre posturile turcești, în mare grabă, pe Voinescu II, cu fața nădușită, cu o pelerină mare, neagră, aruncată pe umeri. Fu întîmpinat de Cezar Bolliac, care îi strigă de departe :

— Fugi, omule, că te arestuiește...

Trecu printre sentinele spre grup, gîfîind ; strigă de
25 departe :

— Am venit să fiu și eu arestuit cu voi... Aci e locul meu.

După el venea tînărul Ion Bălăceanu, cam greoi, abia ținîndu-se de el...

30 Dar dacă pînă aci trecuse cum trecuse, aci ofițerul turc îi puse mîna în piept și-l trimise înapoi cîtiva pași. Voinescu se întoarse spre Bălăceanu :

— Cum să-i explic eu turcului ăsta că vreau și eu să fiu arestuit ?

35 Cel tînăr îl întrebă firesc :

— Cum, nu știi turcește ?

— Nu... Și privindu-l mirat : Dar ce, dumneata știi ? Bălăceanu zîmbi, sigur de el :

— Firește... O să vezi numaidecît.

40 Vine cu modestie spre ofițerul turc și începe să-i debiteze extrem de repede, nuanțînd cînd ca o explicație,

cînd ca o rugămintă, cînd pe un ton de răfuială, cu alură larg retorică :

- Hatîr-bey... iok para... iok boccea... kaldarîm-dârîm-kaldarîm... pilaf... cearceaf, perdaf... meremet-bereket. (Cu dispreț) : Tarapana... meterhanea... afe-
5 rim... ciulama... (liric) : Bairam... fermenta... bairam...
(Cu un gest scurt, dezolat) ? Ramazan, bre...

- Ofițerul turc a ascultat curios și nedumerit la început, stupefiat apoi de debitul rapid al Bălăceanului,
10 năuc, neștiind ce să creadă, apoi furios îl înhăță și îl zvîrli între arestați.

Bălăceanu, dintre arestați, potrivindu-și cravata lată, se întoarce către Voinescu :

- Ai văzut ? și își reface grav legătura la gît, trium-
15 fînd cu modestie.

Voinescu II ar vrea să spuie ceva ofițerului turc, dar acesta, mînios în continuare, îl împinge și pe el, fără să-l mai asculte, în țarcul arestaților.

- Bălcescu îl întîmpină, întunecat...
20 — De ce-ai mai venit ? Trebuia să te duci la armata lui Magheru. Să rezistați acolo... în Oltenia... Să treceți în Ardeal.

Voinescu II, aprins la față, emoționat, îi ia mîna.

- Mai întîi ca să-ți cer iertare ție... Să cer iertare
25 poporului român...

S-a făcut un cerc în jurul lor. Bălcescu îl privește nedumerit.

— Ce vrei să spui ?

Voinescu II e încă subț impresia luptei de acolo.

- 30 — Frate, frate, viu din Dealu Spirii !

Tot mai mulți prizonieri s-au strîns în jurul lui nedumeriți.

— A fost luptă mare...

- Bolintineanu le reaminti și legă de asta focurile de
35 armă, loviturile de tun de azi după-amiază.

Voinescu le povestește zguduit ce știa despre lupta din fața cazărmii. Toți cei de față sunt copleșiți... Rosetti clătină din cap cu o admirație furioasă.

- Bălcescu îl întrebă, copleșit de emoție ca și toți cei-
40 lați :

— Ai fost și tu în luptă ?

— Am sosit prea târziu. Dealtfel, trebuia să duc tocmai ordinul pentru predarea cazărmii! Și iar reia, fierbînd, într-o exclamație dezolată: Să fii colonel în oștire ca mine și să pierzi un prilej ca ăsta... Frate Bălcescule, este înția bătălie românească după două sute de ani... Nu poate sta locului, se plimbă ca într-o cușcă... Reia mereu, ros de gînduri: Ah! Ce n-am fi făcut noi cu asemenea oameni... cu cei două sute de pompieri zănatoci, cu cei patru sute de infanteriști ai lui Goleșcu. Ostașii ăștia, nu mînați într-o cursă... ca acum, ci atacînd fericiți de întunec, prin surprindere... pe grupuri răzlețe... ca să nu știe turcii cît de puțini sunt, ar fi ținut în loc, singuri, o săptămînă, toată armata lui Fuad!... S-a oprit și pune mîna pe umărul prietenului său, spunînd cu o nesfîrșită părere de rău: Războiul de partizani era posibil... Iartă-mă, frate Bălcescule, că n-am crezut în el, că nu te-am sprijinit în propunerile tale!

Bălcescu parcă plutește pe altă lume. Privește undeva în sensul gîndurilor lui, apoi se întoarce spre Voinescu: — Dacă am fi avut alături de noi pe acești oameni, „29 iunie“ n-ar fi fost o fugă la Rucăr, ci o „retragere“ în munți. Nu ar mai fi fost Eliade insultat, legat și trimis din post în post ca un răufăcător... Dincă, Zăgănescu, Goleșcu, Deivos!... V-am cunoscut prea târziu! Da, chiar pe Deivos. Unde ați fost? Ah! sunteți buni de spînzurat... Unde dracu se-ascund, frate, românii ăștia, cinstiți și de nădejde, cînd ai nevoie de ei, de te seacă la inimă? Îi cauți amarnic și nu sunt... În schimb cei ticăloși aleargă nechemăți, vin întinși ca reptilele la oala cu lapte...

Voinescu II se căiește, cu o feroare de om care a pierdut prilejul hotărîtor al vieții lui.

— Trebuia să facem o alegere printre ofițeri... S-ar fi găsit atîția!

Bălcescu îi răspunde acum, cuprins de mînie, cu un soi de deznădejde:

— N-am știut de ei, n-am știut nimic. Suntem de neiertat. Cea mai mare crimă a unui conducător este să nu fie informat despre lucruri și despre oameni. Să nu știe să se informeze.

— Suntem vinovați și trebuie să ispășim...

Bălcescu, torturat de păreri de rău, exaltat, se întoarce spre ceilalți care ascultă îngrămădiți :

5 — Ce ziceți de revoluția asta care se dovedește posibilă, chiar în clipa în care se prăbușește ?

Voinescu, simțind tot mai mult cea ce s-a pierdut, clatină din cap, nemîngîiat :

0 — Printr-un război de partizani, am fi înscris o pagină de neuitat ! Îl privește în ochi, pune mîna pe umărul lui Bălcescu : Trebuia să vii să-ți cer iertare, oriunde ai fi fost... Eram ca într-o cămașe de foc.

Bălcescu parcă nu i-ar simți mîinile pe umerii lui, ca venind de pe alt drum.

15 — Dar cei treizeci de mii de oameni, care dorm de trei nopți pe cîmp, hotărîți să împiedice, așa fără arme, sugrumarea revoluției, care azi se aruncau pe cîmp în fața infanteriștilor, oamenii aceștia goi, care se agățau de călăreți și le întorceau caii ?... Vorbește ca pentru el, ca o mărturisire din adînc : Popor român, nu greșește
20 cine crede în tine...

S-a înserat de tot... Unii sunt istoviți. Cei mai mulți n-au mîncat nimic de azi de dimineată. Dar nu se vede ce au de gînd cu ei... Ofițerii turci care vin și ies din cort par foarte preocupați.

25 În cort, Fuad, în prezența lui Duhamel, pune pe toți boierii să iscălească un act de supunere, regulamentul și o adresă de recunoștință către sultan, că a eliberat țara de rebeli.

30 Ceilalți sunt lăsați afară în cuprinsul careului, foarte larg, de soldați... Bălcescu s-a așezat gînditor pe trunchiul de salcie de lîngă prundiș... Nu va mai vedea casa din mahalaua Visarionului, mărul care-i bătea în fereastră cînd era la masa de scris. Nu va mai vedea niciodată nici Bălceștii... Dar lupta va continua... Dar
35 cum ?

Seară tîrziu li se spune că vor dormi în corturile părăsite de armata turcă... Aceasta va fi încartieruită în oraș... Silueta albă a mînăstirii dispăre în umbra nopții... odată cu luna care a apus.

Peste douăzeci de mii de oameni izbutiseră să traverseze de la Văcărești, de la Filaret și de la capul Podului Calicilor, Bucureștii, fără concursul nici unui stat-major tehnic și acum umpluseră încă de dimineață Podul de Pământ, pînă la podișca cea mare de la Sf. Elefterie, care era păzită de soldați otomani. Subt o salcie de pe malul gîrlei din dosul morii, cei din Vadu Rău, și tabacii, și alții, tot ținură sfat îndelung... Era vădit că acum era mult mai greu să-i împiedece pe turci să intre, de vreme ce apucaseră să se așeze pe Dealu Spirii în sus de cazarmă... Puteau fi luați pe la spate... Trebuia ca oamenii lor să urmărească de aproape toate mișcările turcilor ca să le surprindă gîndurile... Se hotărîse deci ca Simion să se îndrepte spre Giulești, iar Toma și Damian să se apropie cît mai mult de trupele turcești și de îndată ce acestea vor trece de cazarma infanteriei, să vie în goană să le dea de știre.

De jos, din vale, Toma și ceilalți putuseră urmări destul de bine lupta din Dealu Spirii... măcar la început, căci casele erau foarte rare și printre pomi se putea vedea... Bubuiturile de tun și răpăielele de pușcă nu arătau însă cît de crîncenă fusese încheștarea... Mai pe urmă norii de fum albicios, care răsăreau printre pomi și peste case, se uniră într-o ceață grea, învolburată, din care nu se mai vedea nimic...

Cînd sosi Damian cu vestea că turcii au trecut spre oraș și că Hergă e ucis și străpuns de zeci de baionete... oamenii plecară capetele abătuți... Nu mai era nimic de făcut... Cei din Vadu Rău rugară pe cîțiva tabaci să caute trupul lui Hergă și să aibă grije de Licsandra, de gospodăriile din Dealu Filaretului. Pe ceilalți, și pe toți sătenii îi chemară să vie în tabăra lui Magheru, la Rîureni. Ca să ajungă cît mai repede e bine ca să pornească respirați... Ei, cei patru Firu, vor pleca în astăseară chiar, după ce-l vor găsi pe Simion.

— Cu bine, fraților, cu bine, oameni buni...

Și o luară spre drumul care ducea spre Tîrgoviște prin dosul grădinii celei mari a Goleștilor. Oamenii se întorceau abătuți, cînd se pomeniră ajunși din spate

- 5 de cavaleria turcească, pornită aproape dintr-o dată în galop, și loviți cu săbiile, călcați în picioare... Se auziră țipete sfîșietoare, urlete... Învălmășeala fu de nedescris, numai după un sfert de ceas oamenii izbutiră să fugă peste prundișul Dîmboviței, prin grădinile dinspre Popa Tatu, pe malurile lacului lui Dura, de lîngă Schitu Măgureanului.

Chiar în seara aceea, Fuad, sătul de dormit în cort, se și instalează în palatul lui Bibescu de sub Dealul Mitropoliei. Casa aranjată de o femeie frumoasă, nevoită să stea mai mult închisă în cuprinsul curții ei, din pricina boieroaicelor care o priveau de sus și o jigneau neconținut, îi plăcu. Era de felul lui lenes, și îi plăcea să trăiască bine... de aceea, asigurat de Omer-pașa că ceea ce a fost greu a trecut, omul se grăbise să se facă numaidecât comod...

Dormitorul „Louis XV” cu draperii albe la fereastră și cu tapițerie Aubusson îi plăcu, dar găsi tot atât de demodat ca și în casa marelui vizir Reșid, la Istambul, ibricul și lighenușul de argint cât o strachină, pus pentru spălat, pe o măsuță în stilul mobilei... Se învățase în Apus cu „tubul” în fiecare dimineață... Avea și cu el, în tabără, un fel de lighean mare de pânză bătută prin care nu trece apa... Un rob îi turna dintr-un ulcior de porțelan... Era un lucru care și la Paris făcea impresie asupra aristocratelor care veneau să-l vadă de aproape pe acest bărbat înalt, cu un cap de zeu asirian, de o eleganță molatecă... Era îmbrăcat într-un fel de rochie de casă de atlaz, de culoarea lămâii, care mergea foarte bine cu fața lui arămie, și din care avea o adevărată colecție. Vrusese să ia masa în dormitor și-l poftise pe Omer-pașa să mănânce cu el... Doi din cei șase servitori robi, care-l întovărășeau și la drum, cărau de la bucătărie, unde toată lumea era în mișcare, căci deși

era aproape unsprezece seara, în toată casa nu se dormea.

Masa celor doi fu întreruptă de aghiotantul de serviciu, care anunță că excelența-sa caimacamul dorește să vorbească excelenței-sale comisarului.

Fuad își frecă două degete în dreptul nasului drept și fin, ca și cum ar fi prizat tabac, și spuse scurt și cu o răceală rea :

— Să spuie prin dumneata ce dorește...

Omer-pașa încremeni. Era oricum vorba de un locotenent de domn, și domnii Țării Românești aveau rang de pași cu două tuiuri, Grigore Ghica fusese chiar pașă cu trei tuiuri, sevki-pașa, general de corp de armată.

Fuad observă uimirea lui Omer-pașa, de aceea adăogă gustînd din strugurii cu boabe mari de pe masă :

— Țsta crede că mă poate deranja oricînd ? Trebuie făcut să înțeleagă din capul locului natura raporturilor dintre noi !

Aghiotantul se întoarse și spuse că excelența-sa caimacamul dorește să-i vorbească personal.

Fuad clătină din cap, ciugulind boabe de struguri :
— Să aștepte.

★

Cantacuzino avea lacrimi în ochi... Era înția lecție de umilință pe care o primea, rău prevestitoare pentru toate cele care vor urma...

Fuad se gîdea, cu o tainică mîndrie, la întorsăturile pe care le aduce roata istoriei. Își spuse că-l așteaptă afară, înmuiat, pe el, care nu era decît a treia generație de oameni ieșiți din negustorimea anatoliană, unul dintre descendenții acelei familii vestite, care se trăgea din împărații Bizanțului, din acei orgolioși Cantacuzini.

Peste o jumătate de oră, cînd slujitorii trecură cu cafelele prin tinda cea mare, în dormitorul în care Fuad cu musafirul lui stau la masă fără să se sinchisească de el, caimacamul își mușca buzele de durere. Veni la el cu o falsă și rece deferență aghiotantul și el tresări, crezînd că, în sfrîșit, va fi poftit înăuntru.

— Excelența-sa vă roagă să-l scuzați, dar este foarte târziu. Este obosit și e dezbrăcat... Vă roagă să poftiți mâine dimineață la ora nouă... Și-l salută foarte protocolar și rece urmându-l spre ușe, când acesta înțelese
5 că nu mai e nimic de făcut, și se întoarse pe călcâie. În prag se decise, totuși, căci știa că la palat îl așteaptă lumea cu răspunsul.

— Te rog spune-i excelenței-sale că aș fi vrut să-i spui că unii ostași turci, scăpați de sub supraveghere,
10 se dedau la jafuri și violuri, că mahalaua Izvorului e devastată și unele case ard. Aș fi vorbit cu excelența-sa Omer-pașa, dar nu l-am putut găsi. Mi s-a spus că e și excelența-sa aci.

Aghiotantul se înclină și intră din nou în dormitor,
15 iar caimacamul așteptă în picioare răspunsul care fu simplu.

— Excelenția-sa Fuad-Efendi vă transmite că se va cerceta numaidecât și, dacă va fi adevărat, se vor lua măsurile indicate.

20 Se înclină alb ca varul de umilință și ieși... „Dacă va fi adevărat...” Acasă la cumnatu-său, unde avea să doarmă câteva zile, îl așteptau desigur acele femei supărătoare care tăbăriseră pe capul lui, aproape ocărîndu-l pentru dezordinea din oraș...

25 Mai ales Ana Ipătescu fusese de-a dreptul grosolană și-l amenințase făcându-l trădător. Maria Rosetti, această fostă guvernantă în casa unei rude a lui, fusese de o ironie de neîngăduit... El știa că singura opinie care ucide în țara asta este opinia femeilor din societate și îi
30 era teamă să ajungă subiect de ironie și batjocură pentru femei. Dar mai ales îl durea să-și mărturisească neputința în fața acelei vrăjitoare blestemată, Eufrosina Băl-Ceaurescu.

Intr-adevăr îl așteptau. Stăteau de vorbă cu cele două
35 cucoane de gazdă, în salonașul cel mic din stînga uși. Nu putu decît să le mintă. Fuad a fost foarte afectat și a trimis pe loc doi aghiotanți la Omer-pașa, cu poruncă să se ia măsuri. În ceea ce privește pe soții lor, astă-seară nu se poate admite familiile să-i vadă, dar
40 să fie sigure că nu le lipsește nimic.

Ana Ipătescu, care fusese cîteva săptămîni bolnavă și abia venise de ieri de la Golești, îi spuse batjocoritoare :

— Excelență, asta nu valorează nimic. V-a dus turcul. Mîine vom merge noi să-i vorbim, și-i vom vorbi așa cum îi e obrazul !

La ușe, caimacamul o privi pe Tița cîteva clipe.

— Îmi pare rău de domnul Nicolae Bălcescu... Știu că e cam bolnav. Dar mîine se va aranja totul.

10 Tița se înclină fără să spuie o vorbă și ieși, căci o așteptau celelalte în caretă...

★

— Ce-a spus ? întrebă Fuad pe aghiotant cînd acesta se întoarse.

15 — Nimic... Dar părea nemulțumit.

— Nu-i nimic... Va mai vedea și altele.

— Mi se pare că ați fost cam aspru cu caimacamul, excelență, spuse surîzînd soldățește Omer-pașa... Cred că s-a simțit cam umilit.

20 Fuad trase din ciubuc pe gînduri... Apoi, după un răstimp, spuse moale :

— E o vorbă înțeleaptă, Efendim-pașa... „Vai de cei învinși“.

25 — Mă gîndesc totuși că soldații noștri au fost cam furioși azi, după nenorocita întîmplare cu cazarma... Plecînd de aici, am să iau unele măsuri.

Pașa, provenit dintr-un sergent bosniac renegat, avea remușcări. Fuad nu-i răspunse numaidecît... Mai trase din ciubuc, mai privi cu ochii lui languroși, visător.

30 Apoi începu fără nici o legătură. Se simțea fericit că scosese ghetele de lac înguste.

— Cînd Mohamed cel Mare, biruitorul, a izbutit după douăzeci și nouă de zile de lupte înverșunate să cucerească Bizanțul, care rezistase o mie de ani tuturor atacurilor... a lăsat pe ostașii săi, arși de furie și beți de biruință, timp de trei zile și trei nopți, neîmpiedicați de nici un ordin, să petreacă și ei cum or putea în orașul cucerit, cu bogățiile lui fabuloase... Ce vrei,

35 „vai de cei învinși“. Apoi îl întrebă dacă mai vrea o

cafea... Și ca să se scuze parcă, adăogă acum încrunțat :
Știi, Efendim-pașa, cît m-am opus la folosirea unor
mijloace prea tari. Dar cînd am văzut ieri pierderile
pe care ni le-au provocat acești ticăloși... Zece ofițeri
5 și trei sute de oameni de trupă nu se plătesc ușor !

Aghiotantul intră din nou.

— Excelență, o delegație de negustori și bancheri,
în frunte cu... și aci aghiotantul scoase un petec de
hîrtie pe care ceti cu oarecare greutate... baronul ban-
cher Meitani, baronul bancher Sachelarie, negustorul
10 giuvaergiu Hagi Curti și bancherul Menoah Hillel vă
roagă s-o primiți, de e cu puțință, chiar astă-seară...

Fuad zîmbi încrunțat...

— Aceștia reprezintă o forță, *mon cher ami*, banul...
15 Nu putem să nu-i primim. Clasa negustorească nu
poate fi refuzată. Am să ies eu în sala din mijloc să-i
primesc...

Cei patru se aplecară pînă la pămînt, dar în privirea
lor se citea destulă hotărîre... Îi aduseră la cunoștință
20 prin glasul lui Hagi Curti că o parte din oraș e devas-
tată de soldați... Aci Fuad se arătă foarte surprins și
le spuse că el crede că ei se înșală... Că în orice caz, se
vor lua măsuri.

— Îngăduiți-ne să vă spunem că dacă asemenea fapte
25 nu vor fi oprite, nici un negustor nu va mai deschide
timp de o săptămînă nici o prăvălie !

Fuad tresări speriat și deveni deodată autoritar :

— Asta să nu o faceți... Se vor lua măsuri dacă va
fi cazul. Ce alte dorinți mai aveți ?...

30 Hagi Curti se înclină din nou și apoi spuse moale :

— Au fost arestați astăzi peste o sută de negustori
care au răspuns la invitația excelenței-voastre și s-au
înfățișat la Cotroceni.

— Dar aceia sunt rebeli, sunt dușmanii sultanului,
35 spuse Fuad aproape mînios.

— Au fost invitații dumneavoastră, excelență, spuse
baronul Meitani înclinîndu-se... Și nu sunt toți revo-
luționari.

— Atunci să-mi dați o listă de cei care socotiți că
40 pot fi imediat eliberați.

Ei îi înfățișară o listă de treizeci de inși, în frunte cu Pavlicioni, Dobrovici și Danielopolu, apoi Meitani adăogă :

5 — Am dori ca începînd chiar de astă-seară să le putem trimite de-ale mîncării și îmbrăcăminte mai groasă, căci după cîte știm, așteaptă și acum în cîmp.

Fuad, iritat de nerușinarea acestor cereri atît de ipocrit respectuoase, vru să răspundă brutal. Își aduse aminte că trebuie să fie diplomat, să se poarte cu mînuși. Se
10 întoarse către aghiotant :

— Cîți vor încăpea vor fi duși în chiliile mînăstirii... Li se va da cîte o pîine și cîte o flanelă groasă de
fiecare... Se întoarse spre Hagi Curti : Le aveți la îndemînă pîinea și flanelele ?... Apoi salută ușor și ieși fără
15 să mai aștepte temenelele lor.

Simțind după cinci zile abia, din pricina acestor valahi ticăloși, dulceața unui pat moale și mîngîierea cearșafurilor, Fuad luă după mescioară *Versuri* de Lamartine, scoase de valet din bagajul de campanie.

Pînă în ultima clipă, pînă cînd, desfăcînd firmanul
împărătesc, Lenș începu să-l citească, întîi în limba tur-
cească, urmînd să spună apoi și pe românește, Băl-
5 Ceaurescu fusese convins că numele lui va fi rostit, că
va fi, în sfîrșit, numit domn al Țării Românești... Cînd
Lenș citi numele lui Costache Cantacuzino, i se păru
că nu a auzit bine, dar nu se mai îndoi nici o clipă
atunci cînd acesta, întinzînd mîna, îl arătă pe Canta-
10 cuzino și cînd la rîndul său acesta puse un genunchi
la pămînt ca să spună că mulțumește sultanului și țar-
ului pentru înalta cinste care i s-a făcut. Cu un sfert
de ceas înainte, Lenș îi făcuse un semn din spatele lui
Fuad din care el înțelese că s-a și făcut... Un fier în-
15 roșit i se înfipse parcă între umeri, făcîndu-l să încon-
voaie capul de durere ; fu cît pe-acî să-i dea lacrimile,
dar se stăpîni la gîndul că dușmanii lui ar putea să se
bucure de această înfrîngere și batjocură pe care o în-
dura... Dăduse unui grec, dragoman pe lîngă ministrul
20 de externe al Porții, patruzeci de mii de galbeni, pe
care acesta pretindea că i-a dat marelui vizir. Acum fu
convins că acesta l-a prosttit, că nu a dat nici un ban
vizirului, că-l păcălise ca pe un guguștiuc.

Nădăjduia că nu l-a văzut nimeni cu lacrimile în
25 ochi, dar văzu că se înșelase... Alecu Vulpe, cu fața lui
de mucenic slăbănog la șaptezeci și trei de ani, cu pie-
lea albă, bolnăvicioasă, care se vedea prin firele rărite
ca de rîie ale bărbii albe, îi surîdea batjocoritor și,

cînd li se întîlniseră privirile, îi făcuse semnul mofluzeniei; își trecuse degetele descărnate ale mîinii perpendicular pe buze... încît Băl-Ceaurescu înțelese: „Te-ai șters pe bot de patruzeci de mii de galbeni!“...

5 Bineînțeles că Vulpe n-avea de unde să știe că el a dat patruzeci de mii de galbeni și cui i-a dat, dar desigur că bănuia c-a dat ceva bani...

10 Cauta să-și ție fruntea ridicată, dar îi venea să strige, să urle, să alerge... să lovească în ceva tare ca să-și singereze pumnii.

Cînd să plece, se pomeni cu Vulpe lîngă el.

— Cum ai putut să crezi, mă prostule, în Samurcachi... Nu știai cine e... Și-a bătut joc de tine și ți-a luat și patruzeci de mii de galbeni!

15 Va să zică se știa tot... Grecul se mai și lăudase că l-a păcălit. Acum începu să tremure de furie... Își dădea seama însă că dacă își dă pe față necazul și furia, întărește clevetirile și dă apă la moară dușmanilor săi... Își înfipse unghiile în carne și se stăpînise...

20 Se descurcase cu greu, cu droșca lui printre numeroasele calește și carete, care se îmbulzeau căutîndu-și drum spre ulița Farmazonului, căci pe Podu de Pămînt pornise spre oraș cavaleria turcească și se auzeau strigăte, trîmbițe sunînd și vaiete și țipete...

25 Dinspre Popa Tatu, pe lîngă biserică, venea în fugă lume înspăimîntată... Un flăcău spuse unui bătrîn:

— E prăpăd rău... moșule... trec tunurile peste oameni!

30 — Bine le face, strigă furios Băl-Ceaurescu... și începu să strige cele mai spurcate înjurături... Simțea că altfel moare, dacă nu-și poate domoli într-un fel sîngele în vine... De obicei, în asemenea împrejurări, încăleca pe Vijelie, armăsarul roib, cumpărat de la Pesta acum șase ani, și pornea cu el în galop razna peste cîmp, urlînd ca la vînătoare, de făcea spume la gură... 35 Cînd, după o jumătate de poștă de goană, ajungea la conacul pe care-l avea spre Bolintinul, era și calul alb de spumă. Moșia asta era numai jumătate, cea dinspre București, din întreaga moșie a Bolintinului pe care o împărțise — mai dînd și patru mii de galbeni pe deasupra — cu văru-său Emanuel Băleanu. Acolo bea o 40

bărdacă de apă și se aruncă pe o sofa tare, aproape numai lemn... Așa se domolea furia care-i biciuia sângele...

5 Dar acum nu mai era furie, era turbare curată... Zorea mereu surugiii, căci nu mai avea răbdare, și cel călare pe înaintaș striga întruna: „Eep“ și croia cu gîrbaciul... Vroia să ajungă mai repede acasă, să încalce armăsarul și s-o ia la goană spre Băneasa și Săftica, 10 căci înspre Bolintinul ar fi întîlnit numai turci și ar fi fost în stare de cine știe ce prostie...

La poarta cea mare de lemn lucrată ca o troiță se ridicase în picioare de nerăbdare și croise cu biciul de pe capră pe paznic și pe vâtaf, că se încurcaseră de spaimă și nu deschideau mai repede. Ceru să i se aducă 15 în fugă cizmele de saftian roșu, cu pinteni, lepădă bi-nișul în goană și alergă la grajdul armăsarului, căci avea un grajd zidit anume pentru el... Era mic ca o odaie și înalt cît să nu ajungă armăsarul sus, chiar dacă s-ar fi ridicat în două picioare... Pereții groși 20 erau văruiți cu alb, ca să fie mereu curați și pe jos era o pardoseală de cărămizi, destul de moale ca să nu-și strice armăsarul picioarele, dar îmbibată cu ceva care o făcea foarte rezistentă. Îi făcuse acest grajd fiindcă era foarte sperios, rău și năvălaş; cu alți cai s-ar fi 25 bătut în grajd, s-ar fi lovit de stănoage și l-ar fi pierdut... Se scosese orice lucru de care ar fi putut să se lovească armăsarul, iar în loc de iesle, avea așa ca o jumătate de butoi, fără muchii... alături de o troacă de ciment, în care i se punea apă... Cînd fusese adus, 30 de către un rîndaș ungur, care îl crescuse, căci îl cumpărase de la contele Banfy, de lîngă Budapesta, Băl-Ceaurescu ar fi vrut să-l oprească pe rîndaș în țară, dar acesta, care era însurat, nu vru să-și aducă aci copii. Pe întîiul grăjdar, Vijelie, așa îl botezase pe românește, 35 [îl] ucisese, zdrobindu-l cu copitele, și de atunci nimeni nu mai avea îndrăzneala să intre în grajdul lui, în afară de bătrînul țigan Stănică. Naiba să știe ce-i făcuse acest Stănică — e drept că mai fusese la o herghelie de cai — însă de el nu se speria și chiar asculta ce-i 40 spunea. El îl îngrijea ca pe ochii din cap și altceva nu făcea nimic... Tot el era și manaful lui, căci n-avea

cine să-l ție cînd boierul se ducea undeva, dar nu mergea pe jos, alături, cum era obiceiul cînd era vorba de unele alaiuri domnești, ci după el tot călare, dar într-un soi de livrea caraghioasă...

5 Băl-Ceaurescu alergă spre grajd, dar avu o strîngere de inimă cînd văzu că încă nu și-a vîrit capul pe deschiderea de sus a ușii, care sluzea și de fereastră grajdului... De obicei îl simțea de cum intra pe poartă și necheza nerăbdător, scotea capu pe deasupra ușii și își
10 fremăta buzele mari... Nu numai că Băl-Ceaurescu era singurul om de care nu-i era frică, în afară de țigan, dar îl și iubea... Tremura de plăcere cînd Hristache îl bătea pe crupa cu păr scurt și auriu, care, periat în două sensuri, îi desena pătrate mai lucioase, ori cînd își
15 punea palma deasupra nărilor, sub ochi, pe steluța albă. Cît era de înfierbîntat de furie, Băl-Ceaurescu tresări totuși cînd nu văzu capul armăsarului, cu urechile lui mici și drepte ciulite de așteptare și nu auzi nechezatul de bucurie că l-a văzut.

20 Privi pe deasupra ușii și-l văzu lipit de perete, abia ținîndu-se pe picioarele dinainte și cu partea dinapoi a corpului într-o băltoacă de ud și de balegă... Întoarce capul spre el și fremătă nările ușor, cu tristețe, recunoscîndu-l. Desfăcu numaidecît clenciul și, intrînd în
25 băltoaca de pe jos, îl bătu pe frunte și îi ceru să se ridice...

— Sus... sus, flăcăule !

Calul încercă să se ridice, dar nu putu și căzu iarăși pe partea dinapoi, care era udă toată și murdară. Cînd
30 îl văzu încercînd să se ridice la glasul lui, el se gîndi : „Pricepe tot ca un om“... Dar cînd îl văzu cu capul într-o parte, atîrnînd din greabăn, înțelese că e bolnav. Privi băltoaca și se cutremură... Numai bolnav
fînd a putut să iasă atîta ud din el... și fără îndoială
35 răcise și mai rău din pricina băltoacei, că de aceea sta lipit de perete, ferindu-se pe cît putea... Era limpede că de azi-noapte țiganul nu mai intrase în grajd, nu mai văzuse ce face calul...

— Te-a ucis... flăcăul tatei !... Te-a ucis ticălosul
40 acela...

Se hotărî să-l omoare în bătaie pe țigan, care dacă a căzut revoluția era acum din nou robul lui...

5 Stănică fusese slobozit prin publicația Guvernului provizoriu, și comisia prezidată de Bolliac îi dăduse hîrtie la mînă că e un om liber. Cam tîrziu, că trecuse de cincizeci de ani, dar nu avusese inima să plece, căci iubea și el armăsarul acesta de un soi cum nu se mai văzuse în Țara Românească, pe cît știa el cel puțin. Rămăsese tot la boier, dar simbriaș acum, pe mîncare,

10 locuință, îmbrăcăminte și șase galbeni pe an.

Băl-Ceaurescu începu să urle, chemînd furios pe vătăful curții, și cînd acesta sosi alergînd speriat, îl luă de gît, zguduindu-l :

— Unde-i Stănică, mă, paștele și dumnezeul tău și-al lui ! Unde-i, mă, că vă calc în picioare pe toți...

15

— Boierule, nu știu, că nu l-a văzut nimeni de azi-dimineață...

— Cum nu l-a văzut nimeni, mă ? Cum nu l-a văzut nimeni... Dar tu ce păzești aci... Dar nemernicul ăla

20 de la poartă ce păzește ? Și-acum de ce nu aduci, mă, pături mai repede, că te strîng de gît... Auzi tu ?...

Omul se smuci îngrozit și abia scăpă... Aduse de alături, din grajdul mare, un braț de pături...

— Așterne-le pe jos... aci în bătătură... N-auzi ?...

25 Și acum vino în boxă... să scoatem calul...

Vătăful se îngrozi auzind de boxă... Adusese cuvîntul acesta ungurul care arătase cum să fie făcut grajdul ăsta, și de cînd îl omorîse armăsarul pe înțîiul manaf, toți se îngrozeau cînd auzeau de cuvîntul boxă. Cînd îl văzu că se codește, Hristache urlă la el :

30

— Haide, intră ! și înjură iarăși... Că nu-i nici o pagubă dacă se prăpădește un ticălos ca voi...

Intrară și amîndoi izbutiră să scoată roibul afară, mai ales că pus pe picioare, umblă greu, dar umblă

35 singur... În curte se lăsă însă jos pe pături... Se vedea că îl doare în foale, poate bășica, poate... poate prapurul... Capul îi cădea în jos cînd mergea de parcă-i era ruptă șira spinării subt coamă...

Băl-Ceaurescu îl mîngîia mereu, cu inima sfîșiată...

40 Îi simți îngrozit nările fierbinți...

— Flăcăul tatii... flăcău... Te scutură frigurile... Au vrut să te omoare... Ca și cînd înțelegea, armăsarul îl privea cu ochii moi. Așa... așa... stai... jos... Puneți pături și pe deasupra... Așa... așa... Acum să mi-l aduceți aci, mort sau viu, pe Stănică...

Fără îndoială, se gîndi el, calul e bolnav încă de ieri de dimineată, de cînd nu-l mai văzuse el... Înfierbîntat de patima „domniei”, de trei zile nu mai știa de nimic...

— Și eu sunt vinovat, flăcăule... că m-am ținut de alte alea... Că te-am uitat... ca să mă las prostit de toți ticăloșii... Că m-au înșelat... Toți mă înșală... numai tu nu m-ai înșelat niciodată... Tot ce-am cerut de la tine mi-ai dat, rupînd pămîntul cu copitele tale, cu picioarele astea subțiri ca de cerb... Dar ticăloșii ăștia... neam de slugi, ticăloșii, m-au mințit și m-au înșelat!

Cal pursînge, cu pedigreeul scris pe pergament, pe care se adăogase, la cererea lui, și numele de Vijelie, armăsarul nu era desigur neam de slugă, așa cum era Samurcachi, grecul din Fanar, care-i luase patruzeci de mii de galbeni și-și bătuse joc de el, împreună cu toate javrele și toate lichelele din jurul lui... Avea numai doi ani cînd îl luase și îi adusese numai bucurii de cînd îl avea... Toți boierii și toate cucoanele, mai ales, veniseră să-l vadă și el era mîndru ca de un copil care îi înfrumuseța viața...

Începuse să-l încalece devreme și la trei ani, cînd începuse să iasă cu el pe drumul Herăstrăului sau pe șoseaua lui Kisseleff, și-l juca ținîndu-l strîns de dîrlogi, cu măiestria lui de vechi și faimos călăreț, tot pe lîngă caretele și caleștile cucoanelor... toată lumea, plină de admirație, nu avea ochi decît pentru el. La drept vorbind, lumea nu se uita numai la armăsar... se uita și la călăreț și nu chiar cu admirație, ci cu un soi de curiozitate, ca la un fel de comedie... Căci între atîția tineri, între „lyonii” aceia în haine europenești, cu cizme strînse pe picior, cu cilindru păros în cap, cu cravașe cu mîner de argint, cu bărbuțe potrivite scurt cu foarfecel, holteiul acesta care trecuse de patruzeci de ani se încăpățîna să facă mereu pe craiul și încă în straie răsăritene ca pe ulițele Damascului... Fălos la chip, îmbrăcat cu

dichis, tot numai cu lucruri scumpe, Hristache Băl-Ceaurescu era vecinic tânăr, în 1846, dar tânăr cam de la 1816, când alături de Bărbucică Văcărescu, de frații Bărcănești, înnebuneau femeile din protipendadă cu isprăvile lor de berbanți și cheflii. Și desigur că pe ulițele umbrite de chiparoși ale oricărui oraș asiatic, bărbatul acesta arătos, cu barba bărbătească, care părea scurtă din pricină că era creată ca zuluful femeilor și puțin răsfrîntă ca la o sălbăticiune în același timp, îmbrăcat cu un fel de caftan de atlas, lung și larg de subț 5 umeri în jos, de cădea pe crupa calului ca un soi de pelerină roșie, cu falduri tot atît de complicat potrivite ca o togă romană și avea mîneci lungi și despicate, ca de cepchen, capul înfășurat în taclit scump de cașmir, cu picioarele în cizmulite roșii de saftian sigur înfipite în scări, pe un armăsar cu gîtul încordat, care de greu ce-i venea să meargă încet, era numai spumă și juca pe loc, tresărind de cîte ori i se slăbeau dîrlogii, ar fi fost o priveleşte măreață, pe cînd aci provoca uneori surîsuri zeflemitoare... Dar el, Băl-Ceaurescu, știindu-se falnic și îmbătat de vremea lui, care singură știa ce-i frumusețea bărbătească, nu simțea surîsurile și se uita cu milă la acești călăreți care ori ajungeau cu genunchii noduroși la gură, arătîndu-și dosul prin despărțitura de la spate a jachetei, ori ședeau drepți în șea ca niște momii de lemn... Răzbunarea lui era mai simțită cînd vreun nesocotit, care nu cunoscuse iuțeala lui Vijelie, îi arunca vreo sfidare în fața cucoanelor... Atunci Băl-Ceaurescu se prefăcea că nu are de gînd să ia parte la întrecere și-i lăsa pe ceilalți, fandosîți pe caii lor, să pornească... Și cînd erau la o bună depărtare, îi da drumul și lui Vijelie, parcă fără să vrea... și chiar de n-ar fi vrut, armăsarul cu greu ar fi putut fi ținut în loc, căci nu suferea să vadă alergînd alți cai, fără să alerge și el... Pornind așa cum îi era numele, sfîrșea totdeauna așa cum îi era numele; caii, ceilalți, simțindu-l venind puternic, din urmă, întindeau galopul, dar Vijelie își îngăduia să-i întrecă chiar ocolind ca să aibă drum liber... Băl-Ceaurescu se ținea puțin aplecat pe gîtul calului, cu barba în vînt și caftanul de atlas roșu ca sîngele închegat flutura în falduri în urmă...

În clipele acelea Băl-Ceaurescu ştia unde e bărbăţia şi ştia că în sinea lor femeile împopoţonate ca la Paris, privind din caleştile şi caretele lor, ştiau şi ele ce înseamnă un cal şi un călăreţ.

5 Acum Vijelie gemea pe pături, privindu-şi stăpînul
cu ochii cînd întrebători, ca şi cînd ar fi vrut să ştie
ce e cu el, cînd înmuiati ca de lacrimi. Pe pîntec pârul
murdar era sucit în toate părţile şi-şi pierduse culoarea
10 aurie... Băl-Ceaurescu îi dădu zahăr, dar întoarse botul
uscăt într-o parte... Numai el avea dreptul să-i dea zahăr,
ca să ştie că numai de la el îi vin bucuriile...

— Nu vrei, flăcăul tatii?... Şi cu un glas frînt de
durere se răsuci în el însuşi : Ah, dacă ai putea spune
ce te doare... dacă ţi-ar fi dat Dumnezeu graiul pe care
15 l-a dat degeaba atîtor stîrpituri. Lumea e rea cu noi,
— măi Vijelie ! îi spuse el biruit de o nesfîrşită duioşie.
Urăsc toată lumea asta rea, mă, afară de tine, şi scrişni
din dinţi... dar scăzu glasul adăogînd mai sec... şi de
Calliopi.

20 Era într-adevăr ceva comun între Băl-Ceaurescu şi
armăsarul acesta... Amîndoi erau sperioşi, amîndoi de-
veneau sălbateci cînd se speriau şi, ca toate fiarele, ata-
cau înainte de a fi atacaţi, preventiv. Bestial, aprig în
25 răzbunare, Băl-Ceaurescu se credea în fiecare clipă într-o
permanentă legitimă apărare... Un lup care sfîşie ca
să nu fie sfîşiat... Din nimic i se părea că e cineva bat-
jocoritor cu el, şi atunci o lua el înainte fiind grosolan
şi tăios. Din nimic i se năzărea că lumea rîvneşte la
30 averea lui şi caută să-l înşele, să-l fure, să-l lipsească
de ce i se cuvine şi atunci ura toată lumea şi, cu cuge-
tul împăcat, minţea el, înşela el, jefuia el. Îşi făcuse şi
un soi de filozofie potrivită fapturii lui mărginite,
aprig şi sperioase, încă de mic... „Mai bine să plîngă
35 mamă-sa decît să plîngă mama...” „Dă-i tu la cap, că
dacă nu, îţi dă el”... Sau într-o formă mai domolită,
oarecum înţeleaptă... „Lume... lume ticăloasă... gura
ta... numai pămîntul ţi-o astupă”... Alteori găsea chip
să se înduioşeze, cînd era bolnav şi se simţea neputin-
cios... „Nu e cînte... nu e omenie, nu sunt caractere
40 în ţara asta păcătoasă (în afară de mine)... toţi n-aş-
teaptă decît să te vadă în genunchi, ca să-ţi dea la

cap.“ Nu avea încredere în nimeni și a trebuit să fie o chestiune atât de importantă ca perspectiva de a deveni domn, gând nutrit cu venin de șapte generații din stirpea lor, a Băl-Ceaureștilor, pentru ca să-și piardă
5 capul și să riște să fie tras pe sfoară.... Ceea ce îi sporea spaima și salvătecia era faptul că acestea erau amăsurate poftelor lui neostoite și neîngrădite de nimic. Nu socotea că i se cuvine numai să fie temut și să-și sporească mereu averea... Socotea că i se cuvine tot
10 ce putea fi dorit pe lume... tronul țării, toate femeile, toate bunătățile pământului. Aci filozofia lui stăruitoare și mărginită avea altă vorbă... „De ce el și nu eu... ? Ce e el mai frumos și mai deștept decât mine ?“... Căci întocmai cum Vijelie nu putea suferi pe nimeni înaintea lui... nici el nu s-ar fi obicinuit în nici un chip cu gândul că ar putea exista pe lume un om mai bun și mai
15 inteligent decât el... Nu putea îndura un asemenea gând și dacă întâlnea pe cineva care manifesta în vreun fel această pretenție nesăbuită, socotea asta ca o injurie directă, pe care n-o putea îngădui multă vreme și pentru care, când era vorba de persoane totuși mai puternice decât el, își clocotea răzbunarea în tăcere.

În clipa aceea se ivi de după casa cea mare, dinspre gura pivniței, Stănică, adus de vataf și alți cinci-șase
25 robi ai curții... Nu prea pricepea ce i se spunea... ce e cu el... De dimineață se strecurase în pivniță, era ceea ce poftise el, care cam trăgea la măsea, o viață întreagă și neputîndu-se feri de ispită, bău pe nerăsuflăte un ulcior de vin, lăsat acolo de chelar... Prea bine nici nu
30 știa el ce era în ulcior, dar i se păru tare bun. Se dăduse înapoia unui butoi, ca să nu fie văzut cumva și băuse pe nerăsuflăte și fără nimic în burtă, că era de dimineață de tot... Căzuse jos acolo... și nu mai știu nimeni de el, pînă îl găsiră cei ce îl căutau. Era cam
35 pirpiriu, dar încă destul de sănătos, și deși trecuse de cincizeci de ani, nu avea mustața căruntă.

Tot mîngîindu-și calul și tot vorbindu-i înduioșat, Băl-Ceaurescu parcă uitase de bătrîn, dar cum dete cu ochii de el, dintr-o dată își aminti de grajd și tot sîngele i se sui la cap :

— Vino-ncoace, tîlharule !... Vino-ncoace...

Fierbea de mînie, dar nu se năpustise asupra omului, așa cum se așteptau ceilalți... Și tocmai de asta ei înțeleseseră acum că e mai rău... că nu va scăpa numai cu bătaia ca de obicei... Îl tîrî de gît...

5 — Vino-ncoace, tîlharule... Îl trase astfel pînă la grajd...

Omul era mut de spaimă... Îi arată băltoacă cu balegă din grajd.

— Ce-i asta ?

10 Omul încercă să vorbească, dar nu putea scoate nici un capăt de vorbă, nici un gîjiit măcar...

Îl frînse de mijloc, îi îndoi grumajii și-l băgă cu capul în udul de armăsar.

15 — Crezi tu că un armăsar ca ăsta poate trăi măcar o zi în asemenea murdărie?... În asta să trăiești tu, tîrîtură, vierme al pămîntului, spurcăciune... Na... na... Și ștergea cu chipul omului paveaua de cărămidă, umplîndu-l de ud, de balegă și de sînge.

20 Din pricina durerii, omul se dezmetici și își găsi glasul, dar scînci numai...

— Îndurare... măria-ta... fie-ți milă... măria-ta...

25 — Să-mi fie milă, hai... Să-mi fie milă... Dar ție ți-a fost milă de calul ăsta ? Și chipul calului bolnav, pe care-l avea iar înaintea ochilor, îl înfuria și mai tare. Îl apăsă pe ȕigan, frecînd paveaua cu fața lui, de-i rupse nasul... umplîndu-l și mai rău de sînge...

Oamenii priveau îngroziți de departe, dar vătaful, văzînd spaima lor, clătina din cap în semn că are dreptate boierul.

30 — O să-l omoare, nea Matei...

— Ei, și dacă o să-l omoare ? Un ȕigan ca ăsta mai poate cumpăra măria-sa cu zece-doisprezece galbeni, dar armăsarul a costat cinci sute de galbeni... Și unde mai găsește el un cal ca ăsta ?

35 Vijelie costase, în realitate, mult mai mult... O mie cinci sute de ducăți de aur olandezi...

În clipa aceea Stănică dete un urlet sîșietor, care-l îngrozi chiar pe boier. Acesta își trase puțin speriat mîna plină de sînge.

Stănică dusese mîna la faţă şi, scăpat, alergă nebun spre curte fără să-şi mai da seama ce-l doare... Dar ceilalţi văzură că-i curgea ceva din ochiul stîng.

Țiganul, în genunchi, plîngea cu sughițuri...

5 — Blestemat să fie ceasu cînd m-am născut...

Îl luară oamenii şi-l duseră cu ei... Boierul veni iar lîngă pătură şi după ce îşi şterse mîna de sînge începu să mîngîie iar, cu inima sfîşiată de durere, armăsarul. Văzuse ochiul țiganului, dar nu se înduioşa deloc; găsi
10 că „spurcăciunea“ merita o asemenea pedeapsă. Calul părea tot mai bolnav, şi acum Hristache văzu cu spaimă că stă culcat pe o parte, cu picioarele întinse şi lipite cîte două, cu capul lungit pe pătură, ca un cal mort. Se lungi şi el jos pe pătură lîngă botul lui...

15 În clipa aceea scăpară pe uşa grajdului doi cîrlani murgi, care urmăriţi de grăjdar, începură să zburde prin curte, fugind întins de cîte ori era aproape să-i prindă. Deodată Vijelie ridică atent capul... ciuli urechile... şi privi după ei... A doua lui mişcare fu să se
20 sprijine pe picioarele lui din faţă, iar a treia să pornească de-a dreptul în galop, alergînd ca un nebun după cîrlani, întrecîndu-i...

Băl-Ceaurescu rămase încremenit locului, neştiind ce să mai creadă... Dealtminteri, toată lumea din curtea
25 mare cît un obor privea înmărmurită şi cînd înţelese că armăsarul aleargă sănătos ca un drac, începură să se gîndească la un loc bun de ferit. Stăpînul avu poftă să dea un chiot de bucurie şi striga să fie toate porţile, ca şi uşile de la grajd, închise. Lăsă caii să se zbenguie,
30 privindu-i cu barba înflorită de fericire...

Grajdul cel de unu singur era curăţat bine, spălat cu leşie şi aşternut cu fîn. Băl-Ceaurescu ieşi înaintea calului, dar nu sărînd ca să-l prindă cumva, ci chemîndu-l cu duioşie :

35 — Flăcăul tatii... flăcăul tatii... ai scăpat...

Şi calul se opri în dreptul lui fremătîndu-şi coama...

În fundul curţii, după hambar, era un fel de padoc, un ȧarc mare în care de obicei erau lăsaţi să zburde
40 cîrlanii. Îi duse încet pe toţi trei acolo, căci acum veneau şi cîrlanii după Vijelie şi spuse vîtafului să-l ducă pe Stănică la doctorul Meyer... Să-i spună doctorului că

plătește el. Dar fie spus de pe acum, Stănică nu și-a mai recăpătat niciodată vedera ochiului stîng.

5 Băl-Ceaurescu a mîncat cu poftă, a băut două căni de vin mari cît un clondir pîntecos, și-a șters mulțumit barba și s-a culcat amețit, fără să mai bea cafeaua adușă în ibric de argint, cu feligeana alături...

10 L-au sculat a doua zi, către prînz, mahmur... Venise Calliopi să-i vorbească despre Căimăcămie... și spusese să-l deștepte că are de vorbit cu el... Îl aștepta în salonul cel mare cu trei sofale, către trei pereți, dar așezată într-un jîlt. El își clătise ochii cu apă, luase o dulceață ca să-și limpezească gura și veni încă mai mahmur.

15 — Am vrut să viu încă de ieri după-masă, Hristache, și am trimis înainte pe Florea să vadă ce faci... Mi-a spus că dormi tun... Mi-a spus și de cal...

Hristache clătină din cap cu ochii cîrpiți, cu un mormăit fără sunete și tot ea începu din nou, fără nimic din acea poză de „*grande dame*” care-i făcuse faima...

20 — Ne-au tras pe sfoară, Hristache... Scîrbele alea levantine !

— Hei, Calliopi, am feștelit-o... am feștelit-o... O să aibă de ce rîde saloanele...

25 Ea împreună mîinile înmănușate în mănuși de dantelă, fără degete însă, și își sprijini bărbia ascuțită și întoarsă ca un vîrf de opincă pe ele...

30 — N-avea nici o grije, băiete, îmi scot eu banii, n-avea nici o grije... Îi scot ochii lui Aristarchi și tot dau de firul acestei ticăloșii... Vorba e însă că nu fu nici de data asta... să fie cineva din neamul nostru măcar caimacam. L-au numit pe molîful ăsta franțuzit, cu ifose de pașă năpîrlit... Dar n-o să ție mult, îți spun eu... Hristache, dac-o fi nevoie, o luăm de la capăt, dar tot nu ne lăsăm... Cel puțin eu nu... Am venit anume și ca să-ți spun asta...

35 Intră, pe ușa deschisă, venind de departe, un fecior de casă, îmbrăcat în alb și găietănat ca un arnăut...

40 — Au venit doi boieri, măria-ta, unul mi-a spus să vă spun că a venit eselenția-sa caimacamul !... și aștepta neclintit ca un lacheu.

Cei doi se priviră încremeniți, și strivindu-și buzele vopsite, a nedumerire, Calliopi întreabă în șoaptă :

— Ce-o fi vrînd? Acum, după ce ne-a lucrat în foi de viță, ce mai vrea de la noi?...

5 — Nu pricep ! Poștește-l aci, Istrate...

Caimacamul intră greoi, dar cu pași mari, grăbit parcă, însoțit de Vulpachi... Era grăbit să nu i-o ia înainte Băl-Ceaurescu cu vreo mojie și vroia să dea el tonul convorbirii... Îl sărută repede pe amîndoi
10 obrazii, ca și cînd el l-ar fi felicitat pe cel mofluz, dar arătîndu-i astfel și cum ar fi trebuit să facă Băl-Ceaurescu, și că în fond lucrurile astea n-au nici o importanță.

— De ce n-ai venit la mitropolit, Hristache?... A
15 fost toată boierimea acolo. Numai tu și cu fratele Vulpe ați lipsit... Am trecut și pe la el și a venit cu mine, după cum vezi, și Vulpachi... Dar îmi pare rău că n-ai venit la mitropolit ! Vorbea el mereu, ca să nu-i lase timp să vorbească nici el, nici Calliopi, pe care o știa
20 limbă otrăvită și de care îi era frică îndeosebi.

Băl-Ceaurescu nu știa nimic, fiindcă azi-noapte cînd a venit colonelul Garbaschi, el dormea tun și nimeni nu a avut curajul să-l scoale... Colonelul lăsase o scrisoare pe care i-o puseseră la căpătîi lîngă cana de cristal
25 cu apă, dar mahmur, el nu o văzuse... Vru să cheme feciorul, dar caimacamul înțelese, după mirarea lui, că nu a primit scrisoarea și se grăbi să-i spuie de-a dreptul, căci în orice clipă putea țîșni vreo vorbă acră...

— Uite ce e, Hristache... Toți boierii au fost chemați pentru azi de dimineață la mitropolit ca să sem-
30 neze o scrisoare de mulțumire către majestatea-sa augustul nostru suzeran...

Vorbea în termeni oficiali, ca să arate că e vorba de ceva important...

35 — Ce mulțumire ?

— Cum ce mulțumire ? Mulțumiri că ne-a scăpat țara de tîlhari, de cei care vroiau să ne ia moșiile și poate să ne și omoare, cum au făcut franțuzii la optzeci și nouă...

40 Băl-Ceaurescu țîșni mînios :

— Nu iscălesc... nu iscălesc nimic.

Caimacamul înțelese că e mai greu decît crezuse înainte...

— Deh... Au venit toți cei chemați și au iscălit bucuroși și cu recunoștință toți, cînd au auzit despre ce e vorba... De ce să nu iscalești tu singur ?

Caimacamul nu spunea că nici Alecu Vulpe nu venise la mitropolit și nici azi nu vrea să iscalească de furie că nu a fost numit caimacam... Pînă în cele din urmă îl înduplecase după ce îi spusese că, în guvernul pe care îl va face, îl va lua pe Vulpachi, care era de față, ministru al afacerilor streine, mare postelnic... Îl îmbunase și chiar îl făcuse să trimită pe fiu-său la Băl-Ceurescu acasă, să-i ceară și din partea lui să semneze.

— Uite, a venit cu mine și Vulpachi să te roage din partea lui taică-său să semnezi... Și-i arată hîrtia groasă și lustruită pe care iscălisera vreo șaiszeci de inși...

Calliopi ceru hîrtia s-o vadă și ea... Ceti cu vocea scăzută, ca pentru ea, dar destul de tare ca să audă și Hristache ce scria...

„Scrisoarea domnilor boerilor și a locuitorilor din capitala București către excelența-sa Fuad-Efendi comisar în Prințipaturi Exelență !

Părintească îngrijire a mării-sale împărătesci care, mișcată de un sentiment de înaltă și generoasă binevoință, s-a milostivit în toată vremea a revărsa asupra Țării Românești facerile de bine cele mai mîntuitoare și a ocroti sub mîntuitorul său acoperămînt, a întors o părintească privire asupra suferințelor ce apasă această țeară în urma întîmplărilor critice întru cari se află și ca să restatornicească legiuita orîndueală și fericirea între credincioșii supuși ai Înaltei Porți, a binevoit să trimită pe excelenția-voastră însoțit de nebiruita armie împărătească spre a restatornici cu desăvîrșire odihna publică.

Îndată după sosirea exelenței-voastre de la Giurgiu la București, s-a grăbit a da locuitorilor săi dovezile cele mai învederate de dragoste și de mîngiere, și printr-o purtare plină de înțelepciune, de iubire de omenire, de nobleță și totdeauna de statornicie, liniștea s-a restatornicit și trebile au luat iarăși cursul lor legal. De aceea toate clasele populației nu fac decît a adresa către cel

Atotputernic rugăciunile cele mai fierbinți pentru îndelungarea și păstrarea prețioaselor zile ale măririi-sale împărătesci, precum și pentru fericirea slăvitei împărății.

- 5 Socotim încă de a noastră sfântă datorie a ne grăbi să arătăm
exelenței-voastre prinosul celei mai vii recunoștințe pentru digni-
tatea și iscusința cu care a început punerea în lucrare a înaltei
sale misii, precum și pentru blândețea, dragostea și indulgența cu
care exelenția-voastră a știut să atragă toate inimile.“

- 10 Când sfârși de cetit, Calliopi izbucni furioasă, ridi-
cându-se din jilț.

- Noi? *De la reconnaissance maintenant... Non... Non... Les Turcs se sont comportés hier soir, cette nuit et aujourd'hui même, comme des assassins... Ils ont pillé, incendié, dévasté, étranglé... Non... Jamais... Jamais...*

- 15 Caimacamul se aștepta ca Băl-Ceaurescu să treacă în
opoziție, dar cu prudență, nu pe față și cu atît năduf
arătat, încît să insulte armatele imperiale... Se simți
obligat să puie lucrurile numaidecît la punct.

- 20 — *Madame, mon devoir est de vous rappeler que la glorieuse armée turque est incapable des actes dont vous l'accusez... L'armée impériale est venue pour nous sauver tous... et grace à Dieu, elle nous a sauvé.*

- 25 Calliopi simți că a făcut o gafă și nu mai răspunse,
mulțumindu-se cu cît patriotism arătase. Cantacuzino,
de pe altă parte, își spuse că ar fi fost foarte bine,
pentru poziția lui, să iscălească și Băl-Ceaurescu, mai
ales că nici bărbatul lui Calliopi, refugiat la Galați,
nici ginerele ei, care era cam ascuns la moșie, nu iscă-
30 liseră... Luă deci un aer de umilitate, zicîndu-și că nu-l
costa nimic, în definitiv, și spuse surîzînd, cu o jucată
sinceritate :

- Și pe urmă, nu uitați *madame*, că eu nu sunt
decît un simplu locțiitor, un caimacam. În scurtă vreme
35 va fi numit un domnitor !...

— Și acela vei fi dumneata, fără îndoială...

Cantacuzino continuă cu prietenie smerită :

— Poate că eu... Poate că amicul meu Ristache...
Deh... Cred că nu e bine să se strice cu Poarta !

- 40 Argumentul fu hotărîtor și Băl-Ceaurescu iscăli și el.

A doua zi, Ana Ipătescu și Maria Rosetti așteptară
 pînă tîrziu la ora prînzului să vie Fuad, căci li se spusese
 că și-a ales un etaj, întîiul, al Palatului Administrativ,
 5 ca reședință de lucru. La parter își instalase Cantacuzino guvernul său compus din [Iancu Filipescu, Voinescu I etc.]¹.

Dar Fuad nu veni, căci li s-a spus că s-a sculat
 tîrziu și a trimis vorbă caimacamului să vie la ora 11...
 10 În schimb, curtea și culoarele erau pline de o lume care
 fugea și povestea îngrozită... Noaptea trecută fusese o
 noapte de spaimă pentru mahalalele Izvor, Mihai-Vodă,
 Antim... Acum ziua, soldații turci opreau lumea pe pod
 și o jefuiau, lovind, unii ucizînd la cea mai mică îm-
 15 potrivire. Goleau prăvăliile fără să plătească și cînd li

¹ În manuscris, Camil Petrescu indică: „(vezi o scrisoare a lui Ion Ghica în 1848)”. Probabil se gîdea la scrisoarea unde sînt amintiți membrii Căimăcămiei, în frunte cu Constantin Cantacuzino, pe care memorialistul îl considera „coruptibil și cartofor, lacom de avere și lipsit de integritate”. Mai tîrziu, după ce N. Bălcescu îl întîlnise pe Cantacuzino la Paris, spășit în urma scoaterii din Căimăcămie, îi scria lui Ion Ghica la 15 iunie 1851: „Basile Alecsandri se află în Paris. Încă o mulțime de reacționari: I. Bibescu, I. Florescu, Știrboica etc. C. Cantacuzino face la vizite pe la revoluționari, zicînd că el tot cu noi și pentru noi a lucrat pîn-acum și d-aci înainte tot cu noi vrea să fie. Părerea mea ar fi să le dăm cu piciorul l-așa mișei ciocoi” (cf. N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, ediție critică de G. Zane, p. 374) (n. ed.).

se cereau bani, arătau baioneta. Ana Ipătescu tremura de mînie și durere...

— Mario, trebuie să mergem la acest bleștemat de Fuad... să-i spunem în față mînia și dezgustul nostru...

5 Aceste asasinate trebuie oprite fără întîrziere. Trebuie să-l găsim cu orice preț... Fie și acasă, la el, dacă domnul Rosenthal vrea să ne întovărășească și acolo...

— Tocmai, Ano, asta vream să spun și eu... Merg bucuroasă, dacă domnul Rosenthal, care a avut bună-

10 tatea să ne însoțească pînă aci, primește să ne însoțească și acolo... Dumneata nu știi ce rea e gura lumii.

Rosenthal primi și toți trei opriră o birje și-i cerură birjarului să-i ducă la palatul unde era găzduit Fuad.

15 Cînd aghiotantul intră în biroul în care, în ținută albastră, dar cu decorații pe tot pieptul, comisarul, care lucra cu Lenș la rezolvarea unor hîrtii, ridică întrebător privirea.

— Două doamne întovărășite de un domn roagă să fie primite!

20 Curios, de cîte ori era vorba de femei, Fuad întrebă precis :

— Cine sunt ?

Aghiotantul citi pe carnetul său :

25 — Doamnele Ana Ipătescu și Maria Rosetti, domnul Rosenthal.

— Sunt frumoase ? întrebă Fuad cu familiaritate. Aghiotantul zîmbi încurcat.

— Mărturisesc, excelență, că sunt foarte frumoase !

30 — Gurile rele spun, interveni Lenș frunzărind dosarul, că Ana Ipătescu seamănă leit cu Nicolae Golescu. Fuad tresări.

— E tot atît de roșcată ca el ?

35 — Nu, are părul castaniu-roșcat... dar trăsăturile sunt asemănătoare. Și cum Fuad arăta nedumerit, îi preciză : L-ați cunoscut pe Nicolae Golescu în ziua sosirii dumneavoastră la Giurgiu. Era membru al Locotenenței și v-a cerut o întrevvedere...

— A, da... poștește-i pe toți trei... Lenș, poți să rămîi.

De îndată ce intrară cei trei, Fuad se sculă foarte curtenitor, le ieși înainte și le sărută mâinile la amîndouă, salută indiferent pe Rosenthal.

— Cărui fapt datoresc plăcerea de a fi vizitat de
5 dumneavoastră, doamnelor?

Femeile, emoționate, nu putură răspunde la început, dar numai decît Ana Ipătescu izbucni, în timp ce devenise aproape palidă în hotărîrea ei :

— Datorați vizita noastră crimelor strigătoare la cer
10 pe care le comit ostașii dumneavoastră, domnule comisar, în acest oraș, care nu i-a chemat și ar fi preferat să păstreze cele mai pacinice relații... de prietenie chiar...

Fuad se clătină aproape, parcă izbit în obraz. Numai deprinderea reflexă de a fi curtenitor cu femeile frumoase, în genere, îl împiedică de a fi grosolan. Făcu o lungă pauză, apoi întrebă scăzut :

— Ca să aduceți o asemenea insultă nemeritată armatei imperiale, mi-ați solicitat această audiență ?

— Ca să vă implorăm să faceți să înceteze cu un
20 ceas mai devreme aceste crime, am venit la dumneavoastră !... Dacă sunteți un om de lume și un poet așa cum se spune, trebuie să interveniți fără întârziere !

Maria Rosetti, puțin speriată de agresivitatea tovarășei ei, nu îndrăznea să mai spuie nimic, dar se regăsi peste cîteva clipe¹.

— Excelență, soții noștri sunt arestați de ieri la
mînăstirea Cotroceni... Spuneți-ne, de ce sunt arestați ?
30 Ce-aveți de gînd să faceți cu acești oameni nevinovați ?
Vă implorăm să ne îngăduiți, dacă nu-i puneți imediat în libertate, să le ducem de-ale mîncării și ceva îmbrăcăminte... Să le dăm știri despre copii.

Fuad tăcea cu încăpățîinare. Regreta nespus că-l lăsase pe Lenș să asiste la această scenă... Dar pe urmă
35 își spuse că, de vreme ce era și Rosenthal de față, e același lucru².

¹ Ultima pagină din acest capitol lipsește din manuscris. Reproducem textul după ediția 1957, p. 373—374 (n. ed.).

² Urmează, în ediția mai sus menționată, două rînduri de puncte și fragmentul de frază : „care se spune că sunt saloanele bucureștene“ (n. ed.).

— Doamnă, acei bărbați sunt închiși acolo, nu ca arestați ci ca să fie scăpați de furia poporului pe care l-au înșelat. Se întoarce curios și cu același zîmbet pierdut în barbă către Ana Ipătescu :

5 — Aveți și dumneavoastră un soț la Cotroceni ?

— Da... soțul și cumnatul meu sunt închiși acolo, după ce i-ați atras în cursă, chemîndu-i să le citești o scrisoare a sultanului. Suntem amîndouă mîndre de soții noștri care au luptat pentru acest popor, cum e mîndru
10 acest popor de conducătorii pe care și i-a dat. Acum, cînd vă cunoaștem, știm că nu ne putem face nici o iluzie în ceea ce privește soarta lor. Ținem să știți că noi nu ne vom da în lături ca să împărțăm soarta lor.

Fuad, afectînd ironia, răspunse glacial :

15 — Vă vom da tot sprijinul ca să izbutiți cît mai curînd și cît mai bine acest lucru.

Rosenthal salută, dar cele două femei ieșiră fără să salute și fără să aștepte să fie salutate.

CARTEA A TREIA

CEI PATRU SPRE RIURENI

Drumul e greu de la București la Rîureni, mai ales după ce o săptămînă aproape ai fost în lupte în jurul Bucureștilor. Ion Fîru merge greu, mai ales cu o pușcă
5 în spinare și fiindcă e supt de vlagă după cincizeci de ani de viață de clăcaș.

Damian, oblojit acum ceva mai bine la obraz și la frunte, nu prea ia seama la rană, mai uită de ea. Numai Simion și Toma Pandurul sunt ușurei, dar și ei
10 încruntați... căci nu pot uita ce-au văzut în București. Simion are o pușcă scurtă, petrecută de-a curmezișul, două pistoale la brîu și sabia, la care ține, fiindcă trage nădejde ca și la Magheru să fie subofițer măcar.

Au ocolit Bucureștii și au luat drumul Piteștilor, de-atîtea ori bătut de ei în curgerea anilor, pe drum-
15 meaguri și poteci care-l scurtau. Dar tot pare lung.

— Mai e mult, măi Tomo, pînă la Magheru, ăla al tău? întrebă Ion cu nasul și mai lungit, cu obrajii ciupiți, plini de nădușeală, deși e mijlocul lui septem-
20 brie, căci e o zi de zăpușeală, care vestește o ploaie de vară.

— Azi e miercuri, nu? Ei, sîmbătă dă dimineată sîntem acolo, dacă mergem bine... cu pas, nu glumă...

Deodată Simion Fîru, care mergea ca de obicei cîțiva
25 pași înainte, se oprește pe marginea unei rîpe, tulburat, și le face semn cu mîna să stea și să se ferească... S-a ascuns după un tufan. Ceilalți vin și ei cam pe ferite. Se culcă în miriștea țepoasă și se uită unde le arată el.

Jos, în fundul văii largi cu șuvoaiele de apă ale
rîului, împletite și despletite, tocmai iese din zăvoi o
brașoveancă la care sunt înhămați trei cai, alți șase
sunt legați de căpestre, de codîrlă. Trei turci înarmați
pînă în dinți stau deasupra unui maldăr de calabalic,
furat fără îndoială, căci prea e aruncat la împlinare —
de parcă s-ar muta o casă de oameni cumsecade. Un
turc ține deasupra capului o umbreluță roșie de boie-
roaică tînără. Toma își pipăi mustața cu singura mîna
rămasă.

— E greu pă jos, Ioane, ce zici ?

Ion a priceput unde bate Toma.

— Greu al dracului, frate... Nu cred s-ajungem
altfel.

— Da' tu, Simioane, ce zici ?

Simion a priceput, firește, și el.

— Să vedeți, cînd m-a primit paznic la Eforie, am
dus o scrisoare dă la maior că am fost cel mai bun
țintaș pă regiment.

Se priviră unii pe alții, lung...

Toma Pandurul se scărpină în cap, gînditor.

— Mă, da' să ascultați porunca la mine, că am avut
grad dă uriac la panduri.

★

Au lăsat în urmă de ieri Gîrla, au trecut de Pitești
și acum se apropie de Cotmeana ; oricum, în căruță
mergi mai repede. Mai ales cînd ai șase cai înapoi, de
schimb. Mîna Ion. Au dat jos calabalîcul și au umplut
brașoveanca cu nutreț. Pe fiinul proaspăt cosit, dat de
oamenii de inimă în locul calabalîcului (l-au dat lor,
căci nu mai puteau ști de unde-l furaseră turcii), și pe
țoale se stă și mai bine... Toma cu o țoală pe față
doarme, căci pe la namiază, deși e septembrie, pe dea-
lurile astea bate soarele parcă drept în creștet... Ploaia
vijelioasă a rămas și a trecut pe dreapta. Simion nu se
vaită de soare, căci el a păstrat umbreluța roșie de care
e foarte mîndru... Damian stă trîntit pe paie, cu față
în jos, cu mîinile subț bîrbie, gînditor. Abia a avut
timp să treacă pe la Vadu Rău s-o vadă pe Ilinca, dar

e liniștit, căci vară-sa e pricepută și de nădejde la nevoie. Tincuța și fetița sunt sănătoase amîndouă. S-au întremat bine.

5 Au luat ce-au găsit de-ale mîncării în traistă și au plecat grabnic să ajungă mai repede. Caii, voinici, nici nu-i nevoie să fie îndemnați.

— O să ne cinstească ghegeneralu Magheru cînd o vedea ce plocon îi aducem !

10 Ajung din urmă vreo cîțiva bărbați, după port dinspre Ialomița.

— Mă oameni buni, nu ne luați și pă noi o bucată dă drum ?

Ion ar vrea să oprească, dar Simion a și lovit cu o nuia de alun calul.

15 — Nu să poate, vericule, că încărcăm dîn satu care vine nutreț pentru Magheru... și... și sînt caii obosiți.

Au oprit totuși cînd au întîlnit altă ceată, din care, după ce Simion a spus cum se cuvine că sunt caii obosiți, au luat doar pe unul vătămat de picioare.

20 — P-ăsta-l luăm, că mai avem vreo doi aci... da' ne sînt caii obosiți...

Acum urcă plaiuri dulci și coboară lin, printre pășuni și păduri negre de stejar. Căsuțele fără tindă, unele și fără prispă, sunt risipite și rare.

25

*

Înainte lor, începînd să urce coasta cealaltă, e o ceată de vreo cinci inși... O bătrîna, încă zdravănă, în opinci și cu capul înfășurat în dirmea, calcă între două fete vioaie, numai în cămăși cu altițe și în catrințe, cu
30 picioarele goale... Una e tare frumușică, negricioasă, cu ochi mari de tot și obraji ca mărul. Are coadele legate strîns în jurul capului... Nici cealaltă, mai subțire și bălană, cu ochii jucăuși, cu nas cam lat, nu e deloc, dar deloc, urîtă... Au auzit din urmă hurelul
35 brașovencii și se dau la o parte din drum.

— Uite, maică, niște flăcăi, merg să să facă roșiori dă țară... Poate că ne ia și pă noi în căruță ! Și bătrîna se întoarce ca să facă semn.

Dar Simion i-a ghicit parcă gîndul.

— Taică, dă bice cailor, că și ăștia vor să-i luăm în căruță.

Dar cînd ajunge în dreptul fetelor și le vede din față, pune grăbit mîna pe hățuri...

5 — Mai ușor, taică, mai ușor! Se aplecă, să întrebe de la el: Încotro mergeți?

Răspunde un bărbat cu căciulă mare:

— La Rîureni, mă, ne luați și pă noi?

10 — Nu te întrebam pă dumneata, pă dumneaei o întrebam, și pă dumneaei! și arată pe bătrîna, care răs-puse bucuroasă:

— Eu merg la Rîureni, iar fetele la Brezoiu...

Simion e dezamăgit și nu ar mai lua pe nimeni.

— A, ele nu merg cu dumneata la Rîureni?

15 — Nu, ele sînt nepoatele mele și merg mai dăparte... la Brezoiu, că am pă frate-mio acolo.

— Păi așa spune, leliță... Hai, suiți sus... se grăbește acum bucuros Simion.

20 Dar negricioasa cu ochii mari își arată dinții albi, strălucitori:

— Nu, că n-aveți loc și pentru noi.

— Cine a spus asta? E loc pentru toată lumea.

Cealaltă, bălana cu nas cîrnos, surîde șireată, muș-cînd dintr-o frunză.

25 — Deh... or fi obosiți caii.

— Ce, ăștia sînt cai să obosească? Hai, suiți și dumneavoastră, se îndreptă el către bărbați, suiți toți...

30 Brașoveanca urcă încet acum printr-o pădure de fagi, ale căror trunchiuri albicioase sunt rare... Mîine trag nădejde să fie în tabără.

Ca să închidă gura acestor ignobili consuli streini, care l-au înnebunit cu vizitele și reclamațiile lor împotriva armatei turcești — ca și când spahiții ar fi avut
 5 timp să ceară pașapoartele celor pe care îi jefuiau — Fuad a hotărât să facă o adevărată demonstrație de viață normală și fericită... A ordonat, ca ieri, a patra zi de la intrarea în București, să se reia faimoasele plimbări de la Șosea... S-a trimis vorbă boierilor și boieroaicelor
 10 celor că excelența-sa va fi cu careta la sfârșitul după-amiezii la rondul de la răspîntia celor două drumuri de țară, din dumbrava Băneșei... Auzise despre aceste luxoase întreceri de echipaje și despre frumusețea acestui parc cu alei nu numai la Constantinopole, în cercurile
 15 cosmopolite ale Perei, dar și la Paris, acei atașați de legăție care fuseseră prin București vorbeau de dumbrava transformată de arhitectul vienez Meyer și de grădina Cișmigiului, drept ca despre unele dintre cele mai frumoase din Europa...

Kisseleff refuzase să i se ridice un monument, spunînd că nu e cuviincios să se ridice statui oamenilor care sunt în viață, și sfătuisese de la Paris, unde era
 20 acum ambasador, să folosească sumele adunate prin subscripție la construirea Teatrului Național și la crearea de parcuri, în București, care e un oraș cam prăfuros.

De la capul Podului Mogoșoaiei pînă la răspîntia celor două drumuri, cel care prin Mogoșoaia ducea la

Tîrgoviște, și cel care prin Otopeni ducea la Ploiești, Meyer făcuse o șosea pietruită, largă de cinsprezece pași, pentru echipaje, marginită de patru alei paralele, două pentru călăreți și două pentru pietoni.

5 Echipajele veneau cum puteau prin înghesuiala podurilor și a ulițelor strîmte, dar cum intrau pe Șosea, dădeau drumul cailor bogat înhămați într-un trap sălbatec. Era îngăduit să se treacă înainte pe stînga, așa
10 încît se făceau de obicei două șiruri la ducere și două la întoarcere, unul potolit și altul dezlănțuit. La capăt era un fel de largă piață tot pietruită... Aci în ocol, echipajele se opreau unele lîngă altele și se așezau cu fața spre celelalte echipaje care treceau, căci oprirea nu
15 era obligatorie și cîteodată cîte un fecior de boier nebun ocolea de cîte trei-patru ori circuitul, fără oprire, ca să descopere în vreun echipaj dinainte pe cine dorea să vadă și de cine dorea să fie văzut. Altă regulă era ca o jumătate de oră să se stea pe loc, apoi se făcea circuitul pînă la capul podului.

20 Ca să capete curaj boierii și boieroaicele, se anunțase de la unul la altul că Șoseaua va fi păzită și că ofițeri superiori turci se vor plimba și ei pe alea călăreților, gata să intervină numaidecît... Dealtminteri, acești ofițeri primiseră strașnică poruncă să fie plini de curtenie
25 cu boieroaicele, în orice împrejurare, ca să dea impresia unor oameni civilizați.

Totuși, în prima zi nu prea fusese lume, dar azi Fuad nu se putea plînge... Careta lui era oprită în colț, oarecum cu fața spre capul podului. Zece pași în jurul
30 ei, în dreapta și în stînga, nu avea voie să se oprească nici o altă trăsură, în afară de cele care ar fi fost îndrumate acolo de cei doi ofițeri călări, care erau acolo. Mai erau în spate și două trăsuri de siguranță cu oameni de la Agie.

35 În stînga lui Fuad, ofițerul turc primise ordin să ofere loc unei gabriolete lăcuită negru, cu roatele argintate, trasă de doi voinici armăsari albi... Erau mînați de cea mai suavă apariție cu putință, o femeie tînră, îmbrăcată după ultima modă pariziană, și alături
40 de ea un tînră... O privise înmărmurit și văzu că ea

5 îl spionează cu coada ochiului. Lenș, care era lângă el, ca să-i spună discret cine trece, îi spuse că e o descendentă de foști domnitori. De trei ori trecuse prin fața lui, dar azi plimbarea se apropia de sfârșit și ea încă
10 nu apăruse... Se hotărî să mai aștepte... Într-un soi de landou oprit în stînga lui, singură bătrîna soție a unui mare vornic citea o carte, fără să ridice ochii nici o clipă... A, iată, gabrioleta ! Fuad respiră mai repede... Dar femeia tînără nu e... Armăsarii îi mîna azi tînărul
15 care era cu ea. Alături de el e alt tînăr... Vrea să plece cînd văzu careta consulului francez Hory¹, acest tip obraznic care și-a permis în biroul lui să ridice tonul și să vorbească despre case incendiate, femei, bătrîni și copii spintecați... A făcut semn ofiterului călare și careta lui Hory a tras lângă el. Coboară amîndoi cam
20 în același timp... Acest nesuferit de franțuz, cu barba imitată după Musset, trebuie împlînzit totuși, căci acești diplomați francezi sunt de obicei și corespondenți de ziare, care umplu Europa cu năzbîtiile lor. Se opriră singuri ei doi, ceilalți luînd distanța.

— Se pare, domnule consul general, că lumea e mulțumită, ba — judecînd după zîmbetele tuturor — chiar fericită... Unde vedeți dumneavoastră spaima și nemulțumirea ?

25 — Excelență, răspunse încruntat Hory... Această sută de echipaje, pe care o vedeți, e fericită fiindcă are ce a dorit, dar aceasta nu e toată țara... Informațiile noastre sunt cu totul altele...

30 — Vă rog să-mi spuneți de unde aveți aceste informații calomnioase... Știți bine că nu ajunge numai să înșiri vorbe... Dacă aveți mărturii directe, trebuie să le produceți.

35 Salutară amîndoi, căci trecu în caleașca cu patru cai, postelniceasa, soția secretarului de stat Ioan A. de Philippesco, zis și Vulpache, născută Bibescu... Amîndoi știau ce scandal provocase la curte amorul ei pentru unul dintre consulii streini...

¹ Consulul francez la București era Hory și în 1848—1849 comunica, pe căi diplomatice, cu Jacques Aupick (1789—1857), înștiințîndu-l asupra evenimentelor din Țara Românească (n. ed.).

La despărțire, Fuad repetă invitația ca acei care au depus reclamații și dovezi la consulat să i se înfățișeze lui. Hory îi salută cu un surâs ironic.

— Suntem un consulat, nu un oficiu de delațiune...

- 5 Nu vom da pe nimeni pe mîna dumneavoastră...

Soarele apunea într-un nor negru, scurt, cum ar fi căzut într-o baltă... De îndată ce dispăru, norul negru creșcu ca niște turnuri uriașe de fum, cele din dos întrecînd pe cele din față.

Cînd a aflat că bărbații celor două sate sunt plecați la București, Zanetti și-a luat inima în dinți și s-a întors la Zăvoiu Dihorului... Iar cînd au venit cele dintîi
 5 știri că armata turcă, pe care el o știa la Sîntești, a ocupat capitala Principatului... i-a venit și omului inima din dinți la loc... Așa, acum că s-a sfîrșit cu revoluția, va ști el cum să stea de vorbă cu țaranul care s-a obraznicit atîta... Pînă una-alta, a dat poruncă logofe-
 10 ților să scoată muierile și fetele, pe bătrînii care au rămas, să care numaidecît stuful tăiat care mai rămăsese pe malul eleșteului... Și isprăvniceii lui, cum îi plăcea să le spună acum, au început a lovi cu gîrbacele ca mai înainte... că muierile nu vreau, ziceau că azi e
 15 Ziua Crucii, sărbătoare mare... Seara, a stat de vorbă cu logofeții lui și au hotărît căror oameni, chiar dacă vor cădea în genunchi, să nu le mai dea nici măcar cele trei pogoane pe care le pretinde regulamentul... sau să le dea numai prin rîpi... Acolo să muncească Toma și
 20 Ion al Firului, Drăgan, Stanciu, moș Gurie, Petre al lui Dobre, Codan și alții. Va face plîngere la Mitropolie împotriva popii Gheorghe, care s-a dat cu Constituția aia, pe care a cetit-o în fiecare duminică, după slujbă, oamenilor, cum a cetit toate „foile” împrăști-
 25 de către acei ticăloși de comisari ai lui Bălcescu... Ba uneori trăgea clopotul și în miez de săptămîină, ca să le cetească prostii d-astea. A vorbit în privința asta și cu subcîrmuitorul, care a știut cu o săptămîină îna-

5 inte... Turcii vor ocupa Bucureștii... Pe cei mai puțin
vinovați și care se vor pocăi dintre țărani îi va ierta,
dar numai după ce vor face toate muncile cu care sunt
în întârziere... A fost prea bun cu ei, ani de zile, dar

— O să vie pocăiți, rău, boierule, ba și nemîncați...
Azi pă la prînz au și sosit cîțiva dintre ei : Marin Deșu,
Dumitru Scoarță și alți vreo trei care au bordeiele în
10 juru hanului... îi spuse Buimac... N-am stat de vorbă
cu ei... dar îmi spunea cineva că după ce i-au împușcat
turcii, au fugit care încotro și nici n-au venit înapoi
pă drumu cel mare, ci pă drumeaguri dosite...

— Ei, om vedea ce va fi... Dacă nu mîine, poimîine
îi scoți pe toți la muncă... Am întârziat și culesu viei...
15 Uite, azi e Ziua Crucii...

Dar n-a fost tocmai așa cum le vedea atît de frumos
arendașul.

E adevărat că pînă miercuri seara s-au întors cei
mai mulți dintre cei plecați la București... Joi de di-
20 mineața... din zori au ieșit, hai să le zicem, isprăvniceii,
ca să scoată lumea la culesul viei... Duță Căciulămare
s-a dus întins la Drăgan, să iasă cu fetele și băieții, dar
au găsit-o numai pe Rița... care le-a spus că ai ei o să
iasă... Cînd s-a dus la Codan însă, nici n-a apucat să
25 între înăuntru, în bordei, că acesta, care se întorsese,
l-a înjurat de mamă și i-a spus că îi sparge capul dacă-l
mai prinde pe la ușa lui... Despre Ion a aflat că acesta
și cu Toma au venit încă marți seară, cu o căruță cu
șase cai, erau și Damian, și Simion, și că au plecat
30 chiar în zorii zilei. Dar nu numai Duță Căciulămare a
pățit rușinea, ci și Buimac... Acesta a nimerit la Vasile
Peștefript, care tocmai se întorsese cu feciorul rănit la
picior... Vasile a sărit la el cu sapa să-i dea în cap...
În toate casele în care erau bărbați întorși de la Bucu-
35 rești, logofetii au fost primiți cu înjurături și cu ame-
nințări... Pînă la prînz, aflînd ce se întîmplă în sat,
au fugit din vie și cele cîteva muieri și fete care, spe-
riate, se duseseră la cules...

Seara, se văzură focuri mari în jos de Zăvoiu Diho-
40 rului, între tarlalele de porumb. Un om de la conac,
trimis să vadă ce e acolo, aduse vestea că pe miriștea

dintre tarlalele de subț deal și drumul cel mare sătenii s-au adunat la sfat... Au cules porumb boieresc și cu cocenii au făcut focuri mari... Au cules și bostanii din porumb să-i coacă.

5 Zanetti, turbat, a dat poruncă isprăvniceilor să încalce toți trei, să-și ia pistoalele și puștile și să se ducă numaidecât să izgonească lumea, să stingă focurile...

— Ce-i cu voi aici? a întrebat țîfnos, cînd s-a apropiat de un foc unde a recunoscut pe Gligore al lui Chivu, pe feciorii lui Niță al lui Predoiu și alții. Cu a cui în-

10 voire vă atingeți dă porumbu boieresc?

— Cum porumb boieresc, mă? întreabă Vasile Peștefript, care fiind cu sumanul pe umeri și cu spatele, nu fusese recunoscut de Buimac... Da' ce, boieru l-a muncit, mă, ori noi?... Auzi, porumb boieresc...

15 — Bă, io vă întreb, plecați, ori nu...? Că dă nu, vă împușcăm ca pă cîini...

Oamenii nu răspunseră nimic și-i cam întoarseră spatele.

20 Buimac se înfurie rău de tot și ridică gîrbaciul:

— Bă, voi n-auziți? Cu cine vorbesc io...?

Aci Peștefript îi răspunse, întorcînd scurt capul și privindu-l sec:

— Vorbești cu aia a mă-tii... Și dacă nu pleci numaidecât...

25 În clipa aceea o zburătură de lemn, aruncată nu se

știe de cine, că erau acolo adunați și de la celelalte focuri sute de oameni, îl lovi pe Buimac în ceafă și omul icni și se lăsă moale pe gîtul calului, fără să mai știe de el... Atunci, un flăcău, Mărgărit al lui Colțoi, cu fața spre ureche opărită de mic, sări și-l trase de pe cal jos pe miriște, dîndu-i și un picior în burtă... Ceilalți doi logofeți încremeniră și, neașteptîndu-se se vede la asta, rămăseseră muți ca pămîntul... Săriră vreo zece flăcăi

30 și Buimac fu călcat în picioare; noroc că opincile nu erau încă uscate și mulți erau în picioarele goale... Nae al lui Mitru îi scoase, băgîndu-se în învâlmașeală dedesubt, pistoalele de la brîu... Sări tot Peștefript...

35 — Mă nebunilor, nu-l omorîți dă tot... Ho... mă...

40 n-auziți?

Oamenii se dădură la o parte... Buimac era ca mort și-i curgea sânge din nas de-i înroșise mustața scurtă și groasă.

Peștefript se întoarse apoi spre ceilalți doi logofeți :

5 — Hai, mă, luați stîrvul ăsta de-aci...

Cînd îl văzu pe Vlad isprăvnicelul venind speriat la conac și cerînd să se înhame repede o căruță, ca să-l aducă acasă pe Buimac, fiindcă l-au omorît oamenii, Zanetti fu cuprins de o spaimă cumplită... Deși era destul de răcoare, că era o seară senină de septembrie, dar rece, încă în cerdac, cu un șal pe umeri, singur la o masă încărcată cu tot soiul de mîncăruri, căci îi plăcea să guste din mai multe farfurii odată... Lumina unui sfeșnic cu trei brațe îi pîlpîia pe fața arămie, peste bărbia de țap, așa încît logofătul și slujnicele care intra-
15 seră în cerdac, după isprăvnicel, nu-l văzură pîlînd ca un mort... Simți că se înmoaie tot și că l-a luat cu o leșinătură la stomac. Vru să întrebe ceva, dar își dete seama că a înghețat și că îi clănțane dinții... Își strînse
20 pumnii ca să se liniștească și putu să spuie :

— Înghămați iepele sure și aduceți-l acasă !

Întîi se gîndi să fugă și el chiar în noaptea aceea, apoi simți că i se înmoaie și gîndurile. Strînse șalul pe el și trecu în sala lungă și îngustă care da în cerdac...
25 Se trînti pe o canapea și se înveli cu șalul.

Oamenii mai sporovăiră încă vreun ceas, două... Întrebarea era dacă se duc toți în tabăra lui Magheru, așa cum vorbiseră cu alde Ion și Toma, ori dacă întîi caută
30 să ia înțelegere cu Toma Furdul și Toma Conțescu de la Pitești, care aveau însărcinare de la căpitanul-general să adune voluntari... Așa le spusese la București un comisar venit din tabără, Ștefan Turnavitu, care vorbise, dealtfel, și în sat la ei în vară despre Constituție...
35 Se părea că Magheru nu are puști destule pentru toată lumea și că acești oameni ai lui alegeau numai pe cine socoteau ei că e mai potrivit, ca să nu puie toată lumea pe drumuri, că era deocamdată greu și cu ale gurii.

— Măi Vasile, io tot zîc să mergem atunci... Să încercăm mîine în care grîne din hambarele boierești, ca să să cheme că nu ne ducem cu mîna goală, fu de părere moș Gurie, mușcînd dintr-o bucată de dovleac roșu,
5 din care ieșeau aburi calzi.

— Apăi, io zîc că n-a grăit rău Eftimie ăsta, măcar că-i mai știrb dăcît mine, fu de părere și moș Firică, socrul lui Peștefript.

Pîna la urmă nu se putură hotărî în nici un fel... La
10 despărțire, Mitru Chibuc întrebă :

— Ce zici, măi Vasile, mîine mîncăm și noi pește?...

Și Vasile spuse grăbit, ca și cînd ar fi fost de la sine înțeles :

— Mîncăm, mă, dă ce să nu mîncăm?... Ce, nu-i
15 eleșteu satului? Dăstul au mîncat boierii, să ne mai
— înfruptăm și noi !

A doua zi era un soare călduț și văzduhul era moale ; oamenii intrară în eleșteu, care cu bucăți de pînză, care cu o plasă, care cu coșuri de răchită, căci plăși adevărate
20 nu erau decît vreo trei. Pîna la prînz au prins vreo două sute de ocale, ciortani, albituri, caracudă și lin, dar nu se lăsară și pîna seara mai scoaseră, acum că mai învățaseră meșteșugul, încă vreo patru sute, între care un crap de opt ocale, așa că Petre al lui
25 Dobre putu să mulțumească toată lumea, și în fiecare bordei se mîncă în seara aceea ciorbă de pește cu mămăligă caldă...

Nu era mare lucru, dar după București, clăcașii se simțeau și ei mai departe oameni. Vremea nu se întoarce
30 înapoi, chiar cînd pare că se întoarce, ba cei mai mulți dintre ei se întorseseră de acolo schimbați, să nu-i mai cunoști... Faptul că stătuseră față-n față cu armata turcească, faptul că deasupra capului lor se spărseseră șrapnele, că răsturnaseră de pe cai călăreți înarmați cu
35 săbii și lănci făcuse din ei alți oameni. Viața căpătase un gust pe care ei nici nu-l bănuiau pîna atunci, căci văzuseră acum ce sunt în stare să facă... Mai înainte vederea sîngelui omenesc îi cam speria și cei mai mulți nu credeau că ei ar putea îndura vreo rană grea... Acum
40 văzură răniți din sat de la ei, oameni de-ai lor, dintre care nici unul nu se văieta, ba încă Ilie al lui Ristache

făcea și glume și toți ceilalți râdeau cu poftă... Le era
frică doar să nu rămâie șchiopi, dar fata doftoroaiei
Bălceasca, după ce le spălase rănile cu fiertura de mu-
șețel și turnase spirt, punînd pe ele foi de patlagină și
5 înfășurîndu-le cu fașe, lui Trișcă al lui Podoabă și lui
Nae al lui Saftu, care aveau oasele rupte, le pusese
niște șipculițe, ca să stea nemișcate... Nu, acum oamenii
aveau altă idee despre ei înșiși... Vorba lui Peștefript
ieri, pe malul eleșteului, cînd se împărțea peștele : „Ei,
10 drăcia dracului ! Nu ne-am speriat noi dă ofițerii ăia
împărătești și o să ne speriem dă găinațu dă Buimacu,
dă-i știm și măselele dîn gură ?!”...

Dintre răniți aduseră în sat șase care aveau răni mai
ușoare, între ei pe al lui Peștefript și pe Stanciu... Nouă
15 rămăsese la București, dar ai lor nu fură prea spe-
riți, mai ales cînd îl văzură simbăta venind pe Drăgan,
cu capul înfășurat în alb ca o babă și legat și pe subț
ruman, arătînd peste umăr altă legătură... Rîdeau toți...
rîdea și el, deși știa că a rămas fără o ureche... A doua
20 zi veniră alți oameni din satele vecine să afle ce vor
face zăvoienii și vādulenii. Veniră, văzură și se hotărîră
să facă și ei la fel.

Dealtfel, alte sate de jos din Vlașca le-o luaseră îna-
inte cu judecarea celor ce li se cuvine ; iar cînd se în-
toarseră seara Codan și Petre de la Pitești, le aduseră
25 foi de-ale lui Magheru și le arătară că jumătate țara,
adică nouă județe din optsprezece, nici nu vor să audă
de noua stăpînire... căci ascultau de Magheru cele cinci
județe din Oltenia și dincoace de Olt, Argeșul, Muscelul,
30 Oltul și Teleormanul...

A doua zi băgară vitele într-un imăș păstrat numai
pentru cornutele și caii boierești.

— Să pască și boulenii noștri, săracii, că dăstul s-au
arănit la fel cu noi cu te miri ce, prin rîpi și pă margine
35 dă drum, spunea moș Gurie.

Cînd își dăde seama că nu au de gînd să-l omoare,
Zanetti se mai potoli, dar cînd văzu din cerdac sim-
băta după-amiază că flăcăiandrii și fetele dau jos gar-
dul vici dinspre nuci și încep să-și umple sîinii cu stru-
40 guri, îl cuprinse nebunia... Pe urmă se potoli, zicîndu-și
că și așa tot n-avea să se aleagă cu nimic din rodul de

anul acesta. Măcar de-ar putea face semănăturile de toamnă...

- 5 Duminică, în teleguța lui, se duse la un arendaș cunoscut dinspre Vlașca să-i arate câte îndură și să-i ceară sfat ce să facă... Dar îl găsi și pe acesta, Bîlea îl chema, tot atît de amărît... În tot județul țărării nici nu vor să audă de arăturile de toamnă.

- O să murim cu toții dă foame, kir Zanetti. Ascultă-mă pe mine, s-a întors lumea cu susu în jos... O
10 să murim de foame... A căpiat opinca și duce țara de rîpă... Nenorocii ăștia nu-și dau seama că dacă eu nu fac semănăturile de toamnă, ei nu vor avea ce mânca.

- Ce să mai spui, cocoane Zaharia, de-ai mei... Au turbat de tot... Mi-au pescuit eleșteu, mi-au stricat trei
15 sate de pogoane de porumb... Și uite, îți spun eu dumitale... așa cum mă vezi... N-o să putem culege porumb... Nenorocire mare, ce să-ți spun?... Și-au bătut joc și de vie, că pîndarii nu știu cum să se ascundă, dă cînd l-au lăsat ticlăoșii ăștia mai mult mort decît viu pă un
20 isprăvnicel mai cu cap pe care l-am avut, Buimacu... Geme acum bietu om la Găești, unde l-am dus la niște rude ale lui, să-l îngrijească mai bine decît am putea face aici... Ce vrei? Eu sînt om care recunosc cînd mă slujește cineva și știu să-mi răsplătesc oamenii.

- 25 Ceea ce spunea era atît de fără sens, sau spunea pe dos decît ar fi trebuit să spună, că întreaga convorbire dintre ei ar fi părut cuiva, care nu-i cunoștea, un dialog de nebuni... Dar între ei, ei știau ce spun... În astfel de
30 convorbiri dintre asemenea oameni, gratuite, se pot lămurii două momente: unul este în genere obiectul precis al convorbirii... gîndit cu schepsis de-acasă, și restul, un sos de fraze, adăogat cu pretenții numai de a exprima însușirile alese ale celui ce vorbește: inteligență, sentiment, generozitate, evghenie, educație, în sfîrșit tot
35 ceea ce crede insul despre sine că ar vrea să știe toată lumea... Necorespunzînd la nimic real, asemenea afirmații nu sunt decît o comedie, pe care convorbitorii și-o joacă unul altuia, mințindu-se cînd sincer, cînd cu nădejdea că interlocutorul n-o să bage de seamă șiretenia,
40 fiecare crezîndu-se mai deștept decît cel din fața lui,

totul la nivelul inteligenței lor mediocre și a spiritului lor de imitație socială.

5 Fu oprit la masă și se întearse spre seară foarte mulțumit că a mai stat de vorbă și el cu un om de seama lui, deși ceva mai prost... Se opri și pe la han, să vadă ce mai face Sultana... Dar i se spuse că e acolo popa Gheorghe, care o spovedește și o împărtășește.

10 — Azi-mîine, spuse baba Dumitra, să duce biata femeie... și-și șterse lacrimile, care ar fi trebuit să fie, cu cîrpa pe care o purta în față la bucatărie.

★

15 Încă de sîmbătă seara porniseră spre Cîmpul lui Traian treizeci de flăcăi din sat, așa cum vorbise Petre cu Furdui de la Pitești și se hotărîse vineri seara, la focurile aprinse ca în fiecare seară... Se alesese anume treizeci de flăcăi, cei mai chipeși, că altfel ar fi vrut să meargă mulți ca să fie de folos acolo, iar ceilalți rămaseră să vadă ce se întîmplă în sat.

20 — Măi Tudore, dacă e nevoie dă ceva acolo și putem face... trimite-ne vorbă, îi spuse Vasile Peștefript lui Tudor al lui Cojală, pe care îl socotea cel mai cu cap și mai îndrăzneț dintre ei, un flăcău ca de treizeci de ani, negricios, cu oasele feței tari, dîrz, îndesat. Era feciorul jitarului Eftimie Cojală, care aducea la chip cu
25 cei negricioși din neamul lui Firu și despre care se spunea că ar fi feciorul lui Găman... Așa, mă, dacă e nevoie dă bucate, să ceri o hîrtie dă la Magheru și încercăm tot din hambarele conacului.

30 Cei treizeci plecaseră cu topoarele la ei, firește, că se pot pune subț mintean, ocolind Piteștii în sus pe Argeș pînă la Rîmnic...

35 Luni după-amiază sosi de la Găești subțcîrmuitorul care avea cu el zece dorobanți... Se bătă toba, dar oamenii nu veniră nici unul... Se duse așa, ca să vadă ce e, doar Eftimie Șoricaie, cu cîteva babe din sat... Mai erau de față și ai lui Duță Căciulămare și cei doi isprăvniciei ai moșiei. Zapciul oacheș și bondoc își frămînta bărbița de ciudă. Trimise să-l aducă și pe popa

Gheorghe, care, uscat și alb-colilie, mergea, la 73 de ani, drept ca un flăcău.

5 Zapciul ceti Proclamația¹ cea nouă a lui Faud și a caimacamului despre restabilirea ordinii și apoi ceru să se aducă acolo, numaidecât, toate foile unde era scrisă Constituția și toate hîrțile cu înștiințări către țară ale fostului Guvern provizoriu... La cine se va găsi de-acum încolo o asemenea hîrtie va fi dus în fiare la cîrmuire și va fi pedepsit cu temnița, ca tîlharii.

10 ¹ Se referă la Proclamația comisarului extraordinar al Porții, Fuad-Efendi-pașa (1814-1869), adresată la 13 septembrie 1848 „Boierilor și vouă locuitorilor Valachiei de toată clasa” care a circulat și în foi volante. După introducerea: „O revoluție isvori din acel duh al comunismului împotriva căruia să bate și tri-
15 umfează acum Europa întreagă, s-au ivit între voi și au tulburat liniștea și asiguranta pacinicei înaintări de care vă bucurați pînă acum, prin instituțiile naționale ce înalta Poartă v-au acordat;

Prințipurile ei sînt cu totul împotriva legilor politicești ce cîrmuiesc celelalte provincii ale Imperiului otoman, și aduc vătămare atît drepturilor de suveranitate ale legitîmului nostru monarch, cît și legăturilor politice cu Rusia, a căroră credincioasă pază dorește Măria-Sa.

Legiuirile voastre nici odinioară nu vor dobîndi îndreptare din sinul neorînduiei drumase și al sgomotului patimilor, pre-
25 cum nici din sinul unei răzvrătiri”, Proclamația prevenea locuitorii că: „Măria-Sa Sultanul, pentru ca să unească în administrație puterea cîrmuitoare, a găsit cu cale ca în loc de cîimăcâmie compusă din trei persoane, după cum glăsuiește *Regulamentul organic*, să orînduiască numai o persoană, care va îndeplini funcția acei cîimăcâmii”.

30 Fuad-pașa anunța că în numele sultanului a fost ales caimacam Constantin Cantacuzino (1773—1877), unul dintre marii boieri reacționari care se bucura de încrederea Porții pentru serviciile aduse.

Finalul Proclamației are patru dispoziții ultimative, către boieri, preoți, negustori și săteni, prin care li se cere supunerea la
35 dezideratele Imperiului otoman. Edificatoare ni se par ultimele două paragrafe:

„Negustorilor și meseriașilor! legiuirile țării v-au ocrotit pînă acum; datorîia voastră, dar și interesul cere ca să dați pildă de
40 supunere către ordinul legal al țării.

Sătenilor! Întoarceți-vă la cîmpurile voastre, ca să lucrați acel pămînt, care au fost pentru părinții voștri, și este pentru voi și
copiii voștri, un izvor de fericire, și lăsați în părințeștiile mîini ale Guvernului vostru grija de a ușura suferințele voastre.”

45 Proclamația n-a avut însă ecoul sperat, dovadă felul în care au decurs evenimentele din septembrie 1848 (cf. *Anul 1848*, vol. IV, p. 319—321) (n. ed.).

Asemenea foi erau însă destule în sat, că mereu adusesse Toma de la București, și mai ales avea ascunse prin toate ceasloavele popa Gheorghe... Cum nu erau bărbați acolo și era de presupus că muierile, neștiind
5 să cetească, nu știu despre așa ceva, nimeni nu spuse nimic, numai Șoricaie făcu cu ochiul părintelui, care se prefăcu însă că nu bagă de seamă.

Ceva mai greu fu joi după-amiază, când zapciul se ivi din nou cu cei zece dorobanți și puse să se adune
10 iar lumea... care iarăși nu veni... Atunci zapciul începu el să intre în casele oamenilor și printre bordeie, să le aducă la știință altă poruncă a stăpînirii... În curte la Drăgan, care era mereu cu capul înfășurat ca un copil, se aflau vreo zece-cinsprezece oameni... Erau Vasile
15 Mînjoc, alde Peștefript cu Ștefan, feciorul lui, care începuse să meargă ușor și nu vrusese să rămîie acasă, Codan, Mitru al lui Chibuc și alții... Zapciul găsi ni-merit să le cetească porunca stăpînirii celei noi. Era un ordin al Căimăcămiei care transmitea un alt ordin în
20 franțuzește al lui Fuad-Efendi către caimacam, cerîndu-i să scoată neîntîrziat pe sătenii care nu vor să iasă la munca cîmpului :

„Exelență !

Aflu că în unele județe, săteni rătăciți de sfaturi rele nu voiesc
25 încă a lucra și a semăna pămîntul și a reîncepe îndeletnicirile lor cîmpenesci.

De aceea rog pe Exelenția-Voastră, să binevoiți a porunci ca instrucțiunile cele mai positive și mai deslușite să se trimită îndată
30 la toți cîrmuitorii județelor, ca să li se poruncească a îndemna pe țărani să se întoarcă la cîmpurile lor, a le arăta grozavele urmări ale vinovatei lor nelucrări, și a le porunci în numele pravilei, în numele interesului soțietății întregi, de a se apuca iarăș de lucrările cîmpenesci ale timpului ; amărîînd că se vor pedepsi
35 după dreptate aceia ce ar stărui să se împotrivească la aceste părintesci sfaturi...“¹

¹ În manuscris există în continuare trimiterea bibliografică : „(531/IV/48)“. E vorba de *Anul 1848*, vol. IV, p. 531, de unde Camil Petrescu a reprodus textul (n. ed.).

Zapciul citea răstindu-se, poruncind parcă și amenințînd el însuși, în numele lui... La urmă întrebă sigur de autoritatea lui :

— Ei, ați văzut ce poruncește comisarul împărătesc ?
5 Să vă între bine în cap că e poruncă împărătească și că va fi vai de-acela care nu-i va da ascultare... Prin urmare, începînd de mîine... și-i da zor întruna cu amenințările...

10 Oamenii tăceau și păreau că nu-i privește pe ei toate asemenea povești... Cu cît ei tăceau mai mult, cu atît se umflau bucle obrazului omului negricios și bondoc...

— Prin urmare, cine nu va da ascultare poruncii împărătești... spunea el furios de atîta tăcere.

Atunci Vasile Peștefript întrebă făcînd pe ăl de nu
15 pricepe :

— Ziceți că e o poruncă împărătească, domnule ?

— O înaltă poruncă împărătească și, de nu-i veți da ascultare, va fi amar de voi... întări omul cu bărbîța furioasă.

20 — Ei, domnule, atunci îți pierzi timpul degeaba cu noi... că noi nu ascultăm de poruncile împărătești... Noi sîntem cu Constituția și ascultăm de Magheru...

— Îndrăznești să vorbești așa în fața mea, bîcîsnic ticălos ?... Ceauș... puneți-l în lanțuri... striga scos din
25 sărite zapciul... Uiti că sînt omul stăpînirii ?

Dar dorobanții nu se mișcă... Auziseră și ei că înspre Pitești niște dorobanți au fost bătuți măr în unele sate, care spuneau că sunt cu Constituția... Zapciul pricepu și simți ceva rece pe șira spinării ; o înmuie și el.

30 — Vă sfătuiesc...

Vasile Peștefript, luînd-o și el cu sfătoșenie, îi spuse moale :

— Domnule, te sfătuim și noi să te cari de-aici numai dăcît, că altfel nu te vîd bine, nici pă dumneata,
35 nici pă dorobanții ăștia ai dumitale... Nu mai ieșiți vii din sat.

Zapciul ridică de două-trei ori din umeri în gol, ca și cum ar fi înghițit în sec, și-apoi spuse, copilărește, ca și cînd i-ar fi pedepsit :

40 — Asta-i rebeliune... și dacă-i rebeliune, eu nu stau de vorbă cu dumneavoastră...

— Ei, bine că ai priceput... Cară-te din sat cât mai e timp...

Zapciul mai ridică în gol din umeri de câteva ori și apoi porunci scurt ceașului :

5 — Haideți!...

Oamenii se uitară lung după ei și apoi izbucniră în hohote de râs.

— Bată-te să te bată, nea Vasile... Făcuși omu să plece cu coada între picioare... îi spuse Codan, uimit de
10 această întâmplare, ca și toți ceilalți, dealtfel.

Oamenii erau într-adevăr uimiți de ei înșiși. Nu se mai recunoșteau unii pe alții... Niciodată clăcașii nu și-ar fi închipuit că ei și semenii de-ai lor, oameni una
15 cu pământul, ca vietățile tîrtoare, vor vorbi cu un om al stăpînirii, cu un zapciu, așa cum a vorbit Vasile Peștefript și cum simțeau că ar fi vorbit oricare dintre ei... Adică tot atît de liniștit și pe față... nu la grămadă, nu la învîlmășeală, nu în beția de a fi mulți
20 laolaltă, amețiți de urlete... Ci așa, liniștit, cu știință de sine că sunt oameni adevărați, mai adevărați decît slugile stăpînirii, fără să se întrebe dacă sunt și mai puternici, avînd timp să asculte ce se spune și să gîndească ce se răspunde... În revoluția asta se aruncase
25 sămînta unei noi țărâni, care, oricare vor fi împrejurările viitorului, crescînd și scuturîndu-se an de an, risipindu-se încă sămînta scuturată — vară de vară — tot va rămîne destulă sănătoasă ca să poată aștepta, tot rodind, în fiecă primăvară, fie și fără spor, și vremea cînd vitregia istorică va fi înfrîntă și rodul va da
30 înzecit, de zece ori înzecit.

Pe poarta dărăpănată intră, mărunțică și cam prea subțire în cămașa ei de cînepă, dar cu vîlnicul negru pe care-l purta duminica, Rița, acum femeie de patru-
35 zeci și doi de ani, cu capul încă rotund, dar cam uscată la față, cu ochii în fundul orbitelor de griji și trudă.

— Da' ce e cu boieru ăsta, care a ieșit dă la noi dîn curte, măi Drăgane, dă era așa de cătrănit?... Înjura pă dorobanți și-i amenința...

— Hei, ce să fie, i-a atîrnat satu o tinichea dă
40 coadă... Ei, ce mai face muierea aia? Drăgan știa că Rița vine de la han.

— E greu dă tot... Să topește zi dă zi...

— Cum să topește, lele Rișo ? întreabă mirat Ilie, care mergea acum sprijinit în băț.

5 Rișo nu știa cum să-l lămurească, fiindcă rareori cei tineri sunt cu luare-aminte la felul cum se schimbă cei bătrâni. Îi socotesc maturi pînă într-un ceas și apoi dintr-o dată îi trec, fără întoarcere, între bătrâni... Dar-
mite să înțeleagă cum se topește un bolnav... De aceea
10 ea îi spusese așa cum i se păruse ei și celorlalte femei care mai erau acolo... Maria lui Ion, Stanca lui Mitru Chibuc :

— Iote, așa, să împuținează dă la zi la zi. Era și Săfta a dăumitale, îl arată ea pe Vasile, și popa Gheorghe acolo. Biata muiere, nădăjduiește că va fi poate la
15 noapte... A încărunțit dă tot !

— Vasile Peștefript se întunecă la față și nu asculta ce ar mai fi spus ceilalți... Își aminti de un tei rotat... Pe
atunci femeia asta care nădăjduia să moară astă-seară
20 ori miine clocotea de viață... Murmură, fără să vrea, gîndul tuturor :

— Zi cu zi ne-adunăm tot satu în deal, lîngă biserică... Unii mor dă tineri — ca flăcăiașu meu — alții
cînd le încărunțește capu, da' toți o să fim într-o zi
25 acolo !... Aci, în loc să se ia după clătinările din cap, care-i întăreau ca un soi de tristețe cele spuse... el se răsuci în gînd și în toată făptura lui : Atunci dă ce, mă, să mai îndurăm dă la cîinii ăștia nesățioși cîte îndurăm, dacă e vorba să ajungem tot acolo ?

★

30 În zilele care urma, Zanetti începu să fie din nou abătut și să se îndoiască iar că va scăpa cu viață din această grea încercare... Din vie nu a mai putut culege mai nimic, porumbul, acum și din pricina ploilor, începuse să se mucigăiască... Ar fi fost timpul să fie
35 cules și uscat în pătule... De semănături de toamnă nici vorbă nu putea fi... De la sat la sat porneau oamenii... „să afle ce fac și celelalte sate“. Semn rău. Isprăvniciei lui nici nu mai îndrăzneau să treacă prin sat, căci oamenii erau adunați la podișca de pe Gîrloagă, ori în

fața cîte unei porți de măracini și vorbeau... Intrase și în ei un soi de îndoială ; bătrînul Vasile Mînjoc era, de pildă, de părere că oamenii ar fi trebuit să iasă cu plugurile pe pogoanele lor... ca să nu fie satul lipsit de

5

— Da' care sînt pogoanele noastre, cuscre ? întrebă într-o zi Vasile Peștefript... Io zic că e să alegem or toată moșia, or nimic, căci proprietarii nu sînt oameni dă înțeles și nu dau nimic dă bunăvoie, da' dacă dau

10

dă nevoie, e dă prisos să le mai lăsăm ceva, căci și așa ei tot vor încerca să ia totu înapoi... Am pornit pă calea asta... trebuie să mergem pînă la capăt, nu ne mai putem întoarce!... Asta e, ce mai încoace și în-

15

colo... Atît de fără față la București, acasă, în sat, Peștefript era tot mai mult el cel de altădată.

Bătrînul cu obrajii uscați și zbîrciți, cu mustața țe-poasă și nu de tot albă, nu răspunse... căci nu mai au-

20

zise nimic dincolo de cuvîntul „cuscre“... Lacrimile îi curgeau spre rădăcina nasului și-i tremurau buzele... Că Peștefript socotea nunta ca și făcută, că îl socotea pe copilul lui ca un fecior propriu, soț al Stancăi, era ceva care-i zgudui inima... și gîndul că abia se împliniseră, cu cîteva zile înainte, trei săptămîni de la înec, făcu din el o cîrpă.

25

Oamenii însă înțeleseseră... Porniseră pe o cale pe care nu se putea merge decît pînă la capăt.

Multă bucurie și ușurare găsi Zanetti văzînd pe neașteptate — căci nici boierii, nici arendașii nu mai călătoreau în calești și droaște cu zurgălăi, la caii înaintași, de la o vreme — oprită la poartă o droașcă veche și cam hodorogită, pe care o recunoscuseră numai decît ca fiind a prietenului său, arendașul Bîlea, de la Satu-cu-Florile... E bine să simți că nu ești uitat... că e cineva alături de tine la greu ; că ești căutat de cei care suferă la fel cu tine... Și mai mare îi fu mulțumirea cînd Bîlea îi dădu să iscalească o hîrtie către „Marele logofăt Constantin Cantacuzino, caimacamul Țării Românești“, care avea încă de pe acum o pagină întreagă de iscălituri... Văzu nume cunoscute lui : Grigore Săceanu, Diamandi Anastasiu, Moscu, Ioanid.

30

35

40

Începea așa :

„Exelență,

Cunoscute sînt Exelenței-voastre nenorocirile și pagubele isvorîte din revoluția ce s-a ivit în trecutul iunie, mai întîi aici, în Valahia Mică... *(Se vede că petiția venea de dincolo de Olt, cu toate greutățile, de-acum, și Zanetti avu și un sentiment de forță.)* Toate clasele locuitorilor țării le-au simțit... Clasa arendașilor de moșii însă...”

Mai departe se cereau trei lucruri odată : Ca să se modifice contractele cu proprietarii, deoarece anul fusese o nenorocire pentru arendași, scăzîndu-se arende pe anul în curs ; pe de altă parte, să fie numaidecît domoliți țaranii și siliți să iasă la munca cîmpului, țaranii care, spunea cu un soi de savoare cererea, „erau datori să ne ajute la munca și exploatarea moșilor“, trădînd o curioasă mentalitate de tagmă despre „datorii“, despre „ajutor“, despre „exploatare“, fără să se întrebe de ce sunt datori țaranii să-i ajute pe ei. Mentalitate, vorba lor, a „clasei arendașilor“... Zanetti parcă era răcit rău și bea acum vin negru fiert cu zahăr și scorțișoară... Acum înțelese că nu e alături de el numai Bîlea, că se ridică laolaltă, aprig, toți cei care au aceleași interese, chiar fără să se cunoască, fără să știe unii de alții, că pe lume puterea intereselor este peste ins și peste socotelile lui. Ei erau „clasa arendașilor“ și cînd le mergea bine, dar ei asta nu o știau, n-o știau decît robii care erau „datori să-i ajute“... Li se părea că așa trebuie să fie.

E drept că la fel se simțiră bine cei din Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău cînd pe înserat sosi în sat și întrebă de Damian ori de Toma un munte de rumîn, bălan și cu cămașa de pînză lungă peste ȋțari albi și largi de cînepă, mai mult izmene. Avea o pălărie mare de mintean pămîntiu... Cînd îi spuseră că nici Damian, nici tată-său, Toma, nu sunt în sat, omul păru încurcat... Apoi legă vorbă cu bărbatul înfașat cu cîrpe la cap, care era Drăgan, la ușa căruia bătuse... Cînd s-a lămurit despre ce e vorba, copiii lui Drăgan au fost trimiși să cheme pe alde Vasile Peștefript și ceilalți... Omul se numea Gligore Hergă... de la Piatra, din Te-

- leorman... Plecase de zece zile din sat, căci așa se învoiseră oamenii, să vadă ce e cu revoluția la București... Acolo el îl află pe frate-său și cumnată-sa morți, află mort și pe alt tabac, pe care-l cunoscuse în vară, pe unul
- 5 Mitru... Damian, celălalt tabac care fusese în sat la ei și în care avea el încredere, nu mai era în București... Soacra lui frate-său, a lui Hergă, i-a spus că acest Damian și tată-său Toma și alții au plecat cu tot satul, care venise la București, înapoi acolo, la Zăvoiu Di-
- 10 horului... El nu se putea întoarce în sat fără să ducă un răspuns oamenilor, ca să știe ce să facă și satul lor... El gândea că acest Damian cunoștea multe despre revoluție, că a știut și în iunie multe lucruri, înainte ca să le știe alții... Au vorbit până noaptea târziu, după ce au
- 15 omenit pe oaspe cu de-ale gurii și i-au găsit loc de odihnă, iar el a înțeles totul, așa că a doua zi, văzînd și cum stau lucrurile, pe la prînz a plecat spre Piatra, coborînd de-a dreptul spre Alexandria...
- 20 Era o zi de toamnă frumoasă, căci vremea se îndreptase și frunza nucilor părea pîrlită.

- Cantacuzino aştepta de mai bine de o oră în biroul
 lui Fuad. Un aghiotant de serviciu îşi tot făcea de lu-
 cru, desigur ca să nu-l lase singur, să-şi arunce ochii
 5 pe hîrţile de pe masă... Se îmbrăcase din nou europe-
 neşte cînd văzu că Fuad maimuţăreşte pe diplomaţii
 streini... Arăta acum, cînd devenise domnul Ţării Ro-
 mâneşti, cînd stătea în scaunul lui Mircea şi al lui
 10 Mihai, ca doctorul Meyer, aşteptînd într-o casă boie-
 rească... De la început Lenş îi şi comunicase formele
 în care i se îngăduia să colaboreze cu comisarul impe-
 rial. Corespondenţa se va încheia prin formularea, care
 şi în franţuzeşte suna penibil : „Am cîntea a fi cu cea
 15 mai înaltă consideraţie a excelenţei-voastre preaplecătă
 şi supusă slugă“. Repetată de zece ori pe zi, era de obicei
 o formă, dar nu mai era o formă cînd în scrisorile lui,
 Fuad îi scria grăbit : „Primiţi, excelenţă, asigurarea dis-
 tinsei mele consideraţii“. Înţelese şi că de la apro-
 barea listei ministeriale pînă la trimiterea numirei
 20 unui vornicel la primăria din Alexandria are nevoie
 de aprobarea lui Fuad... Acum secretarul său, care aş-
 tepta în tînda cea mare, venise cu un teanc de hîrţii,
 fireşte semnate cu formula „A dumneavoastră etc. ...
 preaplecătă şi supusă slugă“.
 25 Auzi careta huruind şi se ridică repede în picioare,
 prefăcîndu-se că se uită la biblioteca lui Bibescu, pen-
 tru ca să nu fie nevoit să se ridice la intrarea lui
 Fuad...

Comisarul era furios că fata blondă nu venise în gabrioleta ei la Șosea. Își aduse deci aminte și de necazurile misiunii lui. Răspunse rece la salut... și aproape că izbucni :

5 — Cîrmuitorul dumitale l-a prins ori nu pe acel Popa Șapcă ? Unde ai găsit cei mai incapabili oameni pentru posturi de răspundere ?

— Nimic nu era hotărît... Tocmai că v-am adus lista consiliului de miniștri în forma ei definitivă !... I-o

10 puse dinainte...

Fuad își aruncă ochii peste ea...

— Ce-i asta, bătrînul ăla ramolit ministru ? Cu astfel de oameni vrei să faci față greutăților de azi ? Nu înțelegi că revoluționarii au biruit numai fiindcă erau

15 tineri ?

— Excelență, banul Alecu Filipescu este un prieten al nostru... Nu aș vrea să-l supăr...

— E cu neputință să faci din asemenea om un ministru ! Era atît de încruntat, încît caimacamul în-

20 țesele...

După ce se mai gîndi, îi făcu o altă propunere :

— Vulpe are un fiu... Să numim cel puțin pe fiu-său ministru...

Pînă la urmă Fuad aprobă o listă mult schimbată :

25 Alecu Ghica vistier, Gr. Grădișteanu cel bătrîn la Dreptate, Ion Al. Filipescu Vulpachi la Postelnicie, secretar de stat, Iancu Filipescu la Trebile din Lăuntru, Voinescu I agă, colonel Garbaski șeful Oștirii...

— Ai încredere în acel Filipescu de la Afacerile Interne ? Ai văzut că toată țara fierbe... Rapoartele de azi sunt și mai negre... Oamenii Căimăcămiei, ai dumitale, nu-și pot lua în primire posturile... Sunt alungați de pretutindeni...

30

— Așteptăm ca ei să fie sprijiniți de trupele excelenței-voastre.

35

— Dar dacă eu voi trimite cîte cinci oameni în fiecare tîrg și sat al dumneavoastră... îmi fărîmîtez toată armata și tot nu-mi ajung. Ce știri ai de la Piatra ? E nemaipomenit ce se poate întîmpla... E adevărat că

40 prefectul dumitale, ofițerul, și treizeci de ostași au fost făcuți prizonieri de săteni ?

Caimacamul lăsa capul jos, încurcat...

— Am trimis un lipcan urgent care mi-a adus un nou raport... L-am înaintat și eu mai departe...

Fuad îl luă în mână grăbit și ceti aproape furios :

- 5 „Acum s-a luat știință că la satul Piatra din județul Teleorman, ai căruia locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoină să cunoască și să urmeze proclamațiile obștești pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri și a liniștei obștești și prin urmare ca tot locuitorul să intre iarăși în legiuitul drum și să-și urmeze împlinirea
- 10 datoriilor ce legiuirea organică impune fiecăruia...”

— I-au înnebunit craii de revoluționari ! Nu mai vor nicaieri să audă de clacă !

Caimacamul se vădea mai descurajat decît era de presupus...

- 15 Fuad spuse ca în paranteză :

— O să le arate armata turcească cum trebuie executată claca, și reluă :

- 20 „... mergînd însuși cîrmuitorul numitului județ, însoțit de 30 ostași pămînteni, și spre a-i povățui să se întoarcă din rătăcirea în care urmează a fi, a fost împresurat de către acei locuitori care sînt în număr mai mare de 500, la care împresurare s-a săvîrșit și un omor de vreo 3 oameni și încă acum se află ținut în sat ca subț arest...”

- 25 Aruncă furios hîrtia pe masă și întrebă cu un rînjit de dispreț :

— Ce fel de prefect e acesta, ce fel de ofițer e acela care cu treizeci de soldați este arestat de un sat gălăgios ?

- 30 — Excelență, sătenii sunt foarte încăpățînați și gata să puie mîna pe topor în toată țara... Din toate satele ne vin aceleași știri... Nici vorbă nu poate fi de semănătura de toamnă !

- 35 — O să le arătăm noi încăpățînare... Și pentru că veni vorba, ia te rog înseamnă... Acelui nerușinat de negustor sau bancher ce e, de Pavlicioni, care a refuzat eliberarea și a instigat și pe ceilalți negustori să facă la fel, pînă cînd nu vor fi eliberați toți negustorii, i se vor face cele mai grele rechiziții !

— E și arendaș... Îi vom lua bucatele și vitele pentru oștirea turcească...

— Încartiruește-i o companie de soldați în locuința și curtea lui...

- 5 Fuad avea de ce să fie mînios... Cînd în noaptea de 14 septembrie, Hagi Curti, împreună cu un aghiotant al lui Omer-pașa, aduse la Cotroceni celor treizeci de negustori hrană și știrea îmbucurătoare că sunt liberi, Pavlicioni, care era în fruntea listei, a ținut un adevărat
10 discurs, cerînd celor treizeci să nu primească eliberarea, pînă cînd nu vor fi eliberați toți negustorii... Și toți au refuzat eliberarea... Fuad nu a avut ce face și a cedat. A eliberat o sută douăzeci de negustori. Ca să elibereze și pe fiul caimacamului și pe
15 fiul unui ministru, a mai eliberat și alții... A reținut numai douăzeci și șase de inși.

- Omer-pașa, care întrebuse prin aghiotant dacă s-a întors comisarul, veni și el, cu toate că se dezlănțuise o ploaie cu fulgere și tunete... Era foarte îngrijorat.
20 Recunoașterile sale aduseseră știri foarte proaste.

— În răsărit mai merge cum mai merge, deși la sate nu poate pătrunde nimeni, dar în apus cel puțin opt județe sunt cu totul în mîna lui Magheru... Nu s-a putut numi acolo nici un funcționar nou...

- 25 Cantacuzino întări melancolic, arătînd teancul de hîrtii cu care venise :

— Am și eu aci zeci de rapoarte ! și le parcurse ciugulind din ele fragmente, ca să arate că și el e informat.

- 30 „...Aflați că cetățenii districtului Argeș, într-o unire sculîndu-se, au gonit pe cîrmuitorul trimis de Cîimăcămia actuală...”

Și altul :

- 35 „...Am prins o scrisoare a cîrmuitorului nepravilnicesc I. Bălăceanu, către Dimitrie Paleologu, ce se află cu Magheru ; se vede că și acolo la Cîmpulung se fac pregătiri de împotrivire...”

— Printr-un spion al nostru, excelență, am putut copia scrisoarea pe care cîrmuitorul Arion de la Dolj a trimis-o lui Magheru.

„...Am primit, domnule general, circulara cu No. 336, în care îmi recomanzi a menține în toate chipurile ordinea în district, de a potoli adică exaltația duhurilor locuitorilor care sînt ho-tărîți a ataca chiar viața funcționarilor căimăcămești...”

5 Deoarece traducerea grăbită a lui Cantacuzino nu era clară, Fuad îl întrerupse nedumerit :

— Ce vrea să spuie, pe cine să apere ?

— Un lipcan al nostru, strecurîndu-se, a ajuns la Craiova și a dus unui prieten al nostru numirea de
10 cîrmuitor. A vrut să-l omoare mulțimea și pe el și pe cei veniți cu el... Magheru joacă acum comedia și cere prefectului său să nu permită ca oamenii Căimăcămiei să fie uciși... Vreți să vă mai cetesc ? și arată teancul de dinainte.

15 — Mulțumesc...

Dar problema cea mai grea era problema Magheru...
Îl chinuia îndeosebi pe Omer-pașa.

— Patrulele noastre de recunoaștere trimise de la
20 Turnu-Măgurele în lungul Oltului arată că toate podurile plutitoare de pe Olt au fost trase la malul celălalt de oamenii lui Magheru, iar podul stabil de la Slatina este ocupat cu trupe de comandantul rebel !

Fuad se duse gînditor la fereastra luminată de fulgere.

25 Urmă o lungă tăcere... pe care o întrerupse, întorcîndu-se, și spuse cu un ton hotărît, poruncitor :

— Trebuie să luăm măsuri energice... Măsurile militare le vom discuta noi doi. Vrem ca astă-seară, paisprezece dintre deținuții de la Cotroceni, în frunte cu
30 Bălcescu acela, să fie numaidecît porniți la Giurgiu și de acolo pe Dunăre în sus, spre vreuna dintre cetățile turcești de pe malul apei... Îngrijește, prințele, de căruțele necesare.

— Mîine diminează vor fi gata.

35 — Convoiul va pleca în noaptea asta chiar.

— Pe o furtună ca asta ?

— Acum vreți poate să-i ducem ca pe mirese ? Astă-seară ! Efendim-pașa, trimiteți cu acești prizonieri o escortă de două plutoane de cavalerie pînă la Giurgiu...
40 Despre pregătirea militară vorbim noi doi la masă.

Apoi se întoarse brusc către caimacam: Am onoarea, excelență, să vă doresc noapte bună...

Cantacuzino fierbea de mînie și nu se mai putu stăpîni:

5 — Da, voi dormi bine, după ce voi găsi căruțele pe care le doriți...

— Vă doresc izbîndă, excelență...

10 Noroc că droșca era acoperită... Altfel caimacamul ar fi pățit rușinea să aștepte printre aghiotanți, în timp ce Fuad și Omer mîncău, să treacă ploaia sau să plece sub vijelia de apă.

15 Rămăși între ei doi, în timp ce mîncău, după ce se dăduse ordinul pentru Cotroceni, Fuad și Omer hotărîră planul de luptă împotriva Magherului... Se vor porni neîntîrziat împotriva lui trei divizii... Una, cu Mehmed-pașa, de la Vidin spre Craiova, alta cu Ismail-pașa se va îndrepta de la București spre Slatina, urmînd să facă la Drăgășani legătura cu cea de la Craiova... A treia divizie, cu Kerim-pașa, va lua drumul
20 Piteștilor și Cîmpulungului. Se vor lua intense măsuri pentru aprovizionarea cu muniție, hrană și nutreț a acestor ostași.

- 5 Au dormit într-un sat cu casele împrăstiate pe rîpa unui deal, au trecut apoi Oltul pe podul umblător, păzit acum de soldații lui Magheru... Au luat-o apoi prin zăvoi, la stînga, au ieșit la drumul cel mare din luncă, unde au întîlnit sute de oameni care se îndreptau spre tabără, pe jos, călare, în care. Cînd era soarele de-o suliță pe cer, erau în fața taberii, dar n-au putut să intre.
- 10 Un subofițer, care a ieșit dintr-un fel de magazie, le-a spus că nimeni nu intră în tabără înainte de ceasurile douăsprezece. Oamenii, ce să facă? Au să aștepte... Nu așteaptă singuri... Mai sunt poate ca la patru-cinci sute alții care s-au trîntit pe iarbă, pe
- 15 trunchiuri răsturnate de plopi și așteaptă... privind cu ochi mari această tabără spre care au alergat de la zeci de poște unii... Poate să fie două sute de șatre vechi, ale stăpînirii bîlciului, care-o fi aia, poate comuna, poate județul, poate stăpînirea cea mare, au căpătat pereți de
- 20 crengi lungi împletite și s-au acoperit, cele mai multe, cu trestie, peste scîndurile lor, altele cu frunze pus peste peste pămînt... Un șanț săpat de curînd, că se vede proaspăt malul de aruncătură din lopată, să stea omul pînă la genunchi în el, ocolește toată tabăra departe
- 25 de barăci, iar de-a lungul lui din loc în loc stau sentinele cu arma pusă pe umăr, cu patul ei sprijinit în podul palmei... Poarta e de lemn, abia tăiat, mare de

tot, între două capete de șanț ; în fața porții sunt două gherete, una în dreapta, alta în stînga și în fața fiecăreia stă cîte un soldat. Înapoia porții este magazia aceea în care stă pichetul de gardă... La stînga, mai departe,
5 se vede o casă cam dărăpanată cu pridvor mare, cu un steag mare, tricolor, pe un stîlp înalt deasupra. Dincolo de barăci, tot în tabără, pe cîmpul cu iarba cam bătătorită, se mișcă aliniați după comandă, în cete mici, mulți săteni în portul lor de-acasă, unii numai în cămașe și ișari... Pe umăr n-au puști, ci numai un soi de ciomege.

Simion privește lung și se vede că e cam dezamăgit. Toma, care sta pe fîn, de-a curmezișul căruței, i-a ghicit gîndurile.

15 — Nu te speria, măi Simioane, că ăia au venit poate ieri, alaltăieri, și fac doar muștru... Sînt și puști și tunuri, mă, nu-ți fie teamă...

Simion aruncă ochi de cotoi, dar își mușcă limba. Unul dintre oamenii care veniseră să mai stea de vorbă puțin și cu noii veniți, care era acum rezemat în cot,
20 de loitrea căruții, cam înalt, dar cam tras la față, clătină din cap :

— Apăi să știți că o cam duc greu cu puștile... Nu au pentru toată lumea... De-ăia sînt oamenii cu greu primiți în tabără... Cred că dacă o vedea generalu cai
25 din ăștia cu care ați venit, o să se bucure, da' altfel și caii îi alege cu grije... Mulți dorobanți au fost trimiși acasă, ca să lase caii și să se întoarcă fără ei...

— Dumneata de cînd ești aici ? întrebă Ion, care
30 pare un cîine plouat... Cum se încălzește la luptă, e tot răscolit și-i scapără ochii. Cînd așteaptă, se bleștește și i se lungește nasul cu obrazul mîncat de vărsat...

Pe la ceasurile zece vin zece căruțe cu pîine de la Rîmnic... Subofițerul, care a fost chemat de sentinelă,
35 după ce a dat dezlegare să se deschidă poarta, îi spune mînios altui subofițer care era lîngă cel care mîna căruța :

— Stanicescule, să nu dai ochi cu căpitanu-general. E tare supărat că oamenii n-au avut azi pîine, cînd au
40 plecat batalioanele la exerciții pă dealuri.

— Mă Ocoteagă, mă, o s-o dau în muică-sa dă treabă... Toată noaptea alergai, mă, dă la brutărie la brutărie, și-i zorii, mă, născătoarea lor dă brutari... D-abia adunai șapte mii dă pîini, mă...

- 5 Deodată se aud pe deal, mai departe, sunete de goarnă... Apoi strigăte de „ura“ zguduie văzduhul... Se văd rînduri de soldați, pornind unele după altele cu armele gata să înfigă spanga... Se aud acum bubuituri de tun.

10

*

Pe la ceasurile zece, soldații din pichet scoaseră o masă în fața taberii. Toată mulțimea celor de-afară a prins să freamăte... Subofițerul a venit și a strigat către oameni :

- 15 — Hai, mă, așezați-vă în rînd cu toții, că vine domnu căpitan... Ai de azi la stînga, ai de ieri la dreapta...

- Oamenii aleargă din toate părțile, de pe luncă, de unde se găseau spre poartă. Se așează pe stînga și pe dreapta în rînduri, cam la întîmplare... La masă s-a
20 așezat un soldat spîn, cu chipiul înalt, cam strîmb ; își pregăti la masă cele cuvenite pentru scris. Subofițerul vede venind pe potecă dintre barăci pe căpitanul Vasile Teologu... E mic și cu mustața tunsă scurt... îi iese înainte, îi spune militărește ce e la poartă... Pe urmă
25 vine cu el afară în fața porții...

— Aștia sînt veniți dă ieri pînă azi... Aștilanți sînt cei vechi, nu vor să plece.

Căpitanul se întoarce îndîrjit către cei din dreapta :

- Mă, voi nu vreți să înțelegeți că nu vă putem
30 primi? Avem nevoie numai de oameni zdraveni, că viața de ostaș e grea al dracului... Numai oameni zdraveni, e poruncă strașnică a domnului căpitan-general.

Un flăcău, cam scund și cam tras la față, iese înainte; după port pare să fie din Dîmbovița ori din Prahova.

- 35 — Sîntem și noi clăcași... Vrem să luptăm, să ne slobozim și noi.

— N-aveți nici o grije, va fi slobozită toată lumea... Nu e nevoie să rămîneți pentru asta.

Dar flăcăul e încăpăținat :

— Noi am plecat din sat opt inși, tocmai dă pă Teleajen... Nu mă pot întoarce singur, rîde tot satu dă mine.

5 Căpitanul n-are ce spune, fiindcă la Ploiești ei n-au un agent al taberii pentru recrutare așa cum e în județele oltenesti ori în Argeș, Olt și Muscel.

Se întoarce spre cei din stînga. Vede un bătrîn cam adus din spate... Are o ipingea veche aruncată pe un umăr.

— Dumneata... ce vrei ?

— Poi, ziceam poate... aveți nevoie și dă mine... Acum căpitanului îi vine să rîdă.

— Omule, ce vîrstă ai ?

15 — La trup împlinii nu dăm mult șaizeci dă ani, da' la inimă am tocmai vîrsta recrutării.

— Nu te supăra, dar noi avem nevoie de oameni pe care să ne sprijinim fără teamă. Nu să le păstrăm noi lor de grije. N-avem arme destule... N-avem de-ale gurii.

20 — De-ale gurii, nu vă îngrijiți pentru mine că mai am în traistă... Și dacă n-aveți pușcă, oi lupta și cu toporișca asta... Scoate de subt ipingea, senin, un topor.

Căpitanul ridică din umeri și se îndreaptă către alt grup, dar e ajuns de tînarul de adineaori.

25 — Io ziceam să fac serviciu și la bucatărie... Numai să mă opriți în tabără.

— Așa da, neică, treci de te înscrie...

30 A ajuns în dreptul unui alt tînar dintre cei respinși de vreo trei zile mereu.

— Ei, primești și tu să faci serviciu la bucatărie ? Avem și acolo nevoie de oameni de ispravă.

— Nu, io vreau să fiu pandur adevărat.

35 Acum se văd pe deal cete de soldați care au pornit cu armele în cumpănire spre lunca Oltului... Din stînga, de după cotul Oltului, apar în galop cele trei escadroane de cavalerie... care atacă pe cei ce se retrag... Cînd să se apropie cavaleria, infanteriștii fac un careu și se apără pe patru fronturi.

Căpitanul a ajuns în dreptul celor patru de la Vadu Rău... Trei din ei parcă ar merge, dar al patrulea nu are o mîină, are și ceva la ochiul stîng.

5 — Și dumneata ce cauți aici ?

Toma Panduru își mușcă mustața.

— Vreau să lupt... Poate că o să mă primiți și pă mine.

10 Dar tocmai atunci se ivește căpitanul-general cu comandirul Marghiloman și alți doi ofiețri călare... Magheru este încălecat pe un armăsar vînat, care e tot în spumă... A alergat de la o partidă la alta, tot timpul.

— Aoleo... uite comandatu ! Și se întoarce către Toma : Fugi, omule, mai în fund și tu !

15 Magheru și ceilalți au descălecat și, împreună cu Teologu, inspectează pe cei de la poartă.

20 Cînd după vreun sfert de ceas Magheru ajunge în dreptul celor patru, îl zărește pe Toma fără o mîină și vine spre el de-a dreptul.

— Frumos, prietene, că ai venit la noi... dar cum să-ți spun ?... Deh... Mîina.. Uite, mă înșel, dar parcă ai ceva și la ochi !

25 Toma îl privește lung, vede că a uitat tot ce-a fost. — Ochiu mă cam supără uneori dă cînd fui rănit la '21, dă cînd ne încăierărăm cu cîțiva oameni ai domniei pă la Slatina... Am fost lovit rău la cap.

Magheru îl privește cu un fel de admirație. Se apropie de el cu căldură.

30 — Ești din oamenii Vladimirescului ?

— La început nu prea să bagă dă seamă, da' cu timpu să cam vede ! Asta era chiar adevărat... Aproape că uitase de ochi. Mai lămurește cuminte : Mîina stîngă o pierdui ca pandur în '29, luptînd alături dă armata rusă, împotriva turcului.

35 Magheru e uimit, nedumerit, nespus de dornic să știe.

— Dumneata ai luptat ca pandur în '28? La cine erai?

Atunci fața lui Toma înflorește într-un zîmbet cam amarît:

- 5 — Căpitane Magheru, mă uitași? Am luptat sub comanda dumitale la Băilești, la Sișești. E drept că sînt douăzeci dă ani dă-atunci!

Magheru veni la el, foarte tulburat, îi puse mîna pe umăr:

- 10 — Frate, spune-mi cine ești?

— Sînt uriacu Toma, din Vadu Rău.

Fața lui Magheru s-a iluminat de bucurie.

- 15 — Firule, tu ești? Doamne, tare te-ai schimbat! Cît e de mare, om de mai bine de cincizeci de ani, este mișcat de i s-au înlăcrimat ochii.

Toma e tare bucuros că Magheru își amintește... Deh... sunt de fața și ceilalți trei Firu... E frumos să vezi cum te primește fostul tău comandir.

- 20 — Mă chinuiră doctorii șapte luni în spital cînd mi-au tăiat mîna.

Magheru îl strînge în brațe.

— Vino după mine cu ofițerii mei! Și continuă cercetarea oamenilor.

- 25 Cei trei Firu se uită mîndri și nedumeriți după Toma, care e acum printre ofițeri, în urma generalului... Din cînd în cînd Magheru, cînd vrea să hotărască, se uită și la el întrebător.

- De două zile, de cum s-a dus vestea în țară despre
 lupta din Dealu Spirii, numărul oamenilor care vin la
 oaste s-a înzecit... Magheru bănuiește că așa trebuie să
 5 fie și prin județe, unde-și are oamenii lui... Căpitanul
 Turnavitu, fratele mai mare, care a venit după ce-a
 trecut prin București ca să vadă ce e, a umplut de bu-
 curie toată lumea în tabără povestind vitejeasca împo-
 trivire a pompierilor și a batalionului lui Goleescu...
 10 Pentru slăvirea acestor fapte, a dat ordin ca să se facă
 astăzi o serbare ostășească în tabără... Trupele vor fi
 adunate în careu la ceasurile douăsprezece și jumătate,
 întorcându-se mai devreme din manevră...

*

- 15 Are de semnat niște hîrtii la cantălarie și l-a poftit și
 pe Toma după el... Le vin în urmă, printre barăci, cei
 trei care nu mai știu ce să facă... De primit au fost
 primiți, dar ar vrea să vorbească mai întâi cu Toma...
 Simion, mai ales, tot face semne... Magheru, întorcîn-
 20 du-se, bagă de seamă și întreabă scurt :
 — Ce vrei dumneata ?
 Simion simte că i s-a înțepenit limba în gură și-i
 tremură genunchii... Vrusese să-i spuie lui Toma să-i
 ceară generalului să-l facă adjutant...
 25 Pandurul se întoarce spre general încurcat :

— Să vedeți, domnule căpitan-general... Al mai bătrîn e frate-miu, celălalt legat la cap este fi-miu, iar ăsta mi-e nepot dă frate...

Magheru izbucnește, plin de căldură :

5 — Bine, omule, de ce nu spui... Ia veniți mai aproape, măi voinicilor ! Dă pe rînd mîna, cu fiecare : Mă bucur că vă cunosc... Da' tu ce ai de ești legat la cap ?... Parcă-mi spusese, dar uitai...

10 Damian spusese că a tăiat pe drum lemne în pădure și l-a zgîriat rău o cracă prăbușită...

Toma îl lămurește încurcat pe căpitanul-general.

— Dintr-o încăierare cu turcii... L-a lovit o sabie cam spre ureche...

15 Magheru are un fel de strîmbătură a mustății mă-tăsoase. E la el semn de uimire și încurcătură.

— Cum cu turcii, uriacule ? Ei, drăcia năibii...

În fața canțălariei este o laviță mare... Îl trage pe Toma lîngă el.

20 — Ascultă, Tomo, tu nu vii de-acasă, de la Vadu Rău...

La București, dintr-un fel de sfială gingașe, Toma nu se îmbulzise în preajma generalului, care, dealtfel, fusese de multe ori în vara asta în capitală, dar nu stătuse mai mult de două-trei zile mai niciodată...

25 — Venim dă la București, domnule căpitan-general... Cam luptarăm cu turcii pă-acolo.

— Toți, mă, și dumnealui ?

— Și Ion... Toți patru...

30 — Cum, mă, voi ați fost toți patru în Dealu Filare-tului, unde ați fost... și nu spuneți nimic... Așteptați să vă smulg cu cleștele vorbele din gură ? Poate ați aflat ceva și despre ce a fost în Dealu Spirii ?

— Pă-acolo a trecut numai el, și-l arată pe Damian... Da' încolo, ce să zic, am fost și noi...

35 Nu i-a mai lăsat un ceas întreg cu întrebările. N-a mai semnat nici o hîrtie... Parcă descoperi o lume nouă... Chiar tot însă n-a aflat, căci Toma, Ion, Da-mian vorbesc greu despre ei... E drept că Simion este mult mai limbut.

5 În partea cea opusă casuțelor târgului a fost instalată
un fel de masă mare, de opt pași latura, din pământ
adus de pe malul șanțurilor săpate... Au fost întărite
marginile cu împletituri de nuiele... În jurul ei, la cele
patru colțuri, s-a așezat câte un tun... La depărtarea
cuvinită, s-a încheiat pe cele patru laturi... La dreapta,
trei batalioane de panduri, la stînga alte trei... În față
10 companiile de infanterie, escadroanele de cavalerie... În
spate, stau într-un rînd cei șapte sute de dorobanți pe-
deștri și ceilalți 800 călări...

15 Cînd Magheru, însoțit de Marghiloman, de frații Tur-
navitu, de Teologu și de alți trei ofițeri au ieșit din
cancelarie și s-au îndreptat spre trupe... trompeții, care
erau în fața steagului pe înălțatura de pământ, au în-
ceput să cînte vestind venirea șefului... Pichetul dra-
pelului a luat poziția de onor... Atunci comandantul
paradei, maiorul de linie Streltea, a dat porunca :
„Drepti !“... Urmat de ceilalți, Magheru a supt cu pasul
20 apăsător pe șase trepte de pământ întărite cu scînduri.

Streltea se urcă apoi alături de el și, după ce toți sunt
în ordinea cuvenită, dă poruncă să stea oamenii în voie.

25 Magheru a făcut un pas înainte și începe să le vor-
bească... Are o voce plăcută și puternică... Vorbind
însă, nu stă locului, ci se întoarce și merge înspre toate
laturile... Anii de magistratură i-au sporit parcă darul
vorbirii. Cînd scrie proclamația sa Locotenenței, fraza
lui e mai căutată, voit literară în felul vremii, dar
cînd vorbește ostașilor, fraza îi e scurtă, merge drept,
30 și căldura inimii străbate prin cuvintele aruncate parcă
la întîmplare.

— Ostași de linie, panduri, dorobanți, volintiri...
Unii din voi ați auzit desigur ce s-a întîmplat la Bucu-
rești săptămîna trecută și aceasta. Poporul bucureștean
35 nu a vrut să lase pe turci să ocupe capitala țării... Toate
încercările cavaleriei turcești de a intra în oraș au găsit
în fața lor zeci de mii de piepturi, care au spus: Nu !
Unele, nespuse de puține, erau înarmate, celelalte erau
fără arme și fără pavăză împotriva loviturilor de sa-
bie... Nici tunurile nu au putut speria poporul bucu-
reștean și de trei ori în patru zile cavaleria lui Fuad s-a
40

retras înfrîntă, lăsînd răniți prin lanurile de porumb... Cînd a schimbat drumul și a vrut să ocolească, o mîna de oameni au alergat, au surprins o parte din tunurile turcești în marș... Au năvălit peste tunari... Au omorît
5 pe unii dintre ei, au căzut și dintr-ai noștri, dar o parte din tunuri au fost ca și nimicite... Uite, aveți în fața voastră patru români, patru frați de-ai noștri care au luptat ca să împiedice pe turci să intre în București... Rana pe care acest flăcău a primit-o cînd ataca împreună cu ai lui și cu alții artileria turcească este o lovitură de sabie... Cîinste lor!

„Cîinste lor!“ se repetă din cele patru rînduri, apoi încep strigăte de bucurie, de salut, de dragoste...

Toma tremură tot, Ion Firu e gata parcă să cadă
15 jos. De sute de ani un rob n-a mai fost privit de mii de inși cum e privit el azi, alături de un general... Damian zîmbește încurcat... Singur Simion are aerul să spună că aceste salutări i se cuvin... A scos pieptul înainte... A luat poziția de dreți și salută militarăște,
20 altfel foarte corect... Asta îndirîște și mai mult dragostea celor de față.

Magheru, fericit de această înfrățire între luptători, reia :

— ...Văzînd că nu poate intra în București de-a
25 dreptul, Fuad a căutat drumul ocolit... unde aflate că nu erau piepturile poporului bucureștean. A vrut să intre pe drumul de la Dealu Spirii, căci aflate că nu are în față decît patru sute de ostași de linie, iar el știa că are aproape zece mii de oameni și zeci de tunuri... Cei
30 patru sute au înfruntat pe cei zece mii... Unul contra douăzeci... A venit și compania de pompieri care și-au tăiat drum prin coloana turcească, spre curtea cazăr-mii... Neînfricoșați... Lupta a fost crîncenă... Spaima morții a trecut prin comandanții turci cînd au văzut rîndurile spahiilor secerate... Tunurile turcești au fost în-
35 toarse împotriva năvălitorilor... Flăcăii mei, ostașii mei !... De două sute de ani n-a mai fost o luptă românească împotriva turcilor... Este întîia... este începutul. Dacă vreți să știți, acest tînăr înfășurat la cap
40 a fost și el pînă în poarta cazăr-mii... a văzut trupurile celor răniți frîngîndu-se în țărîna...

Cei ce au luptat la București ne-au arătat drumul cel
fără de întoarcere : izbînda ori moartea ! Cei ce-au
murit în Dealu Spirii într-o luptă crîncenă au dovedit
că virtuțile neamului nu s-au stîns, în două sute de ani
5 de întunec, în inimi... Bărbăția, curajul, hotărîrea de
luptă n-au fost stîrpite în inima poporului român. Ce-au
putut face ei trebuie să putem face și noi... Poporul, pe
toată întinderea țării, a aflat azi care e singura cale a li-
bertății... Să știți că nu e alta... Dacă nu azi, mîine, dacă
10 nu mîine poimîine, va trebui să luptăm cu turcii dacă
vrem să scăpăm de subt călcîiul lor, dacă vrem să ne
dobîndim independența națională... Nu mai vrem turci
la Giurgiu, la Brăila, la Calafat, nici la București. Am
priceput cu toții că în Dealu Spirii a fost începutul...
15 Orice am face, nu putem să închidem ochii la ceea ce
a fost în Dealul Spirii... Sîngele vărsat acolo nu va
lăsa să doarmă nici un patriot, nici un om cinstit... Vom
fi din nou față în față... Dacă nu azi, mîine... pregătiți
sau nu... Trebuie să luptați, voi aștia care sunteți aci,
20 ori să lupte copiii voștri, ori nepoții voștri. Dar de
luptat trebuie să lupte poporul nostru... !

Vocea lui a copleșit rîndurile împietrite ale celor
patru laturi. Toți înțeleg limpede că acesta e adevărul...
Iar cînd el, întorcîndu-se cu fața și făptura de uriaș
25 spre cele patru laturi, pune întrebarea netedă :

— Eu vă întreb, pe voi, ostași de linie, panduri,
dorobanți și volintiri, vreți ca această ciocnire dintre
noi și turci să fie peste zece ani, peste douăzeci de ani,
peste treizeci ? Ori credeți că e mai bine să fie azi, ori
30 săptămîna asta, sau luna asta ?...

Răspunsul lor e ca un vifor care zbuciumă văzdu-
hul :

— Azi... Săptămîna asta !...

Căpitanul-general prinde pînza steagului tricolor, care
35 flîmbe în mîinile subofițerului, și o sărută... Apoi se
întoarce către rînduri :

— Asta am vrut să știu... Desfaceți rîndurile...

Au desfăcut rîndurile și au năvălit cu toții spre lo-
cul înălțat de pe care a vorbit ca să-l ridice pe brațe...
40 El a ajuns însă mai curînd jos și a pornit spre canță-

larie, înconjurat de ofițeri și de cei patru Firu... Se opresc și, respectuoși, îi deschid o cărare printre piepturile lor de luptători hotărâți.

★

5 După-amiază, trei din cei patru de la Vadu Rău aflară cu uimire că sunt chemați la școala de ofițeri, care se ținea în fiecare zi în tabără, sub un mare umbrar de lîngă canțalarie... Ion Firu nu fu chemat, fiindcă nu știa carte... El avea să fie ajutorul lui Toma la comanda unei despărțiri de voluntari, pe cînd Damian și
10 Simion fuseseră numiți și ei comandiri pe cîte o despărțire... La această școală de ofițeri predau lecții maiorul Oreaptu, căpitanul Cristophi și căpitanul-general însuși, în fiecare zi cîte unul... dar de obicei erau toți
15 de față... Astăzi vorbi Oreaptu despre acoperirea unităților, în marș ca și în cartir... Elevii erau foarte ascultători, căci știau că nu poți comanda cum trebuie nici la panduri, nici la voluntari, dacă nu ai un pic de învățătură ostășească, că îndrăzneala este lucrul cel
20 mai de preț, dar nu ajunge...

După școală, Magheru se trîntise pe patul ostășesc, ca să poată gîndi mai bine la scrisorile pe care vroia să le trimită lui Fuad-pașa, lui Omer-pașa, ca și caimacamului. Auzi bătăi în ușe, întrebă mirat cine e și află
25 că Marghiloman și Oreaptu vor să fie primiți de către el chiar acum.

Se ridică, puțin cam nemulțumit, și le spuse să intre... Vorbi cel dintîi, foarte încurcat, Nae Marghiloman.

— Domnule căpitan-general, iertați-mă... uite, mi-am luat inima în dinți și vreau să vă vorbesc... Dumneavoastră îmi spuneți totdeauna „amicul meu”; soțiile noastre locuiesc împreună și se consideră ca rude... Am
30 stat de vorbă și cu Oreaptu și m-a îndemnat și el, după asta, să vă vorbesc.

35 — Atunci vorbește !

Nu se cunoștea niciodată aproape cînd Magheru era mînios ori nu, căci ca mai toți oamenii mari la trup nu avea nevoie nicăieri să ridice vocea, ori să amenințe ca să fie ascultat. Asemenea oameni au avantajul că

economisesc multă energie în orice discuție și, în genere, discuțiile cu ei nu se prelungesc de prisos. Mulți proști vorbesc încurajați de fizicul precar al adversarului și dau cu coarnele socotind că ei argumentează...

5 Are destule dezavantaje statura înaltă, ca să nu se cuvină să însemnăm aci și realele ei foloase.

— După câte am înțeles, că ați spus-o răspicat, aveți de gând, domnule căpitan-general, să nu recunoașteți Căimăcămia și să luptați împotriva oștirilor streine

10 care au năvălit în țară.

— Văd că ai priceput foarte bine, îi spuse generalul, blînd și disprețuitor.

— Atunci dați-mi voie să vă întreb un lucru: De unde vom lua atunci noi banii care ne trebuie pentru

15 întreținerea armatei? Știți că numai leafă plătim în fiecare lună patru mii de galbeni... Îndestularea cu hrană a oamenilor și cu nutreț a cailor ne mai costă alte trei mii de galbeni pe fieștece lună... Noi, cu chiu, cu vai, am căpătat de la Locotenența, care-și scotea veniturile din toată țara, șapte mii de galbeni, luna trecută...

20 Acum de unde vom lua banii care ne trebuie?... Mai ales că trebuie să mai cumpărăm poate și arme și alte lucruri de trebuință la o armată?!

Magheru nu păru deloc surprins de această întrebare.

25 Se juca cu pana de pe masă și privea într-altă parte... Se întoarse și răspunse moale:

— După decretul numărul — cît e numărul? — al Locotetenței, administrăm cinci județe în Valahia mică și trei dincolo de Olt... E foarte simplu... Le vom ad-

30 ministra mai departe... Toate veniturile lor vor fi veniturile noastre...

Nae Marghiloman își mări și mai mult, a mirare, fața osoasă. Se uită nedumerit la Oreaptu... Acesta, nedumerit și el, își pipăia bărbuța-colier și nu îndrăznea să vorbească... Își luă totuși inima în dinți:

35

— Dar le vom putea apăra, domnule căpitan-general?... O să ne fărîmițăm armata ca să punem garnizoane în fiecare oraș? Cum o să apărăm, de pildă, Craiova, către care cu siguranță va înainta divizia tur-

40 cească de la Dii?

— Divizia asta s-a și pus în mișcare, după știrile pe care le-a adus de la Dii unul dintre spionii noștri. B. F. La Craiova avem Regimentul I de linie sub comanda lui Pleșoianu... Aci e și fratele dumitale, Nae, maiorul Marghiloman, nu? Mai e acolo și un batalion de voluntari... nu?

Oreaptu crede că are dreptate și se grăbește :

— E prea puțin, domnule comandant, ca să învingă în luptă deschisă o divizie turcească, înzestrată cu artilerie și cavalerie.

— Nu e nevoie să o învingă în luptă deschisă... Cei de la București ne-au arătat calea... Se vor închide în oraș... vor ridica poporul înarmat cu ce se va găsi... Trupele de linie vor contraataca unde va fi nevoie... Batalionul de panduri va rămâne afară și va obliga pe Mehmed să-și dea cel puțin unul dintre regimente ca să-i păzească înapoi comunicațiile... Dacă Mehmed se va încăpățâna să învâluiască orașul cu divizia lui, vom aștepta să se îngroape în jurul Craiovei și apoi te voi trimite pe dumneata cu două mii de oameni să despresori orașul. Așa vom face și cu Slatina, cu Cernețul... cu Severinul, cu Piteștii și Cîmpulungul, unde vom trimite mici garnizoane care să organizeze apărarea locală prin popor.

— Fața lui Oreaptu se însenină o clipă... Așeză la loc clopoțelul de pe masă, pe care-l tot învîrtea în mână... Apoi iar se întunecă...

— Domnule căpitan-general, sigur că piepturi vom avea destule... Văd că aci trimitem înapoi cu miile... Dar sunt piepturi fără arme...

— Au turcii arme, spuse încruntat pentru întâia oară comandantul...

— Da, au... dar ca să iei aceste arme, trebuie să ataci în lupte deschise... Și nu poți ataca în lupte deschise fără arme...

— Oreaptu, uită-te la mine și învață ! Stătea întreg și liniștit ca o statuie în fața lui... În prima parte a campaniei nu vom da nici o luptă deschisă... Vom lupta numai în mici detașamente. Arma noastră principală

va fi iuțea și surprinderea... Vom lupta numai noaptea cu oameni deprinși din vreme cu asta... Vom ataca ariergărzile, comunicațiile, micile garnizoane... Vom ține pe turci în stare de alarmă zi și noapte, pînă ce îi vom înnebuni... Pînă ce vom încălzi tot poporul pentru astfel de lupte... Noaptea armele de foc nu folosesc și se pierd ușor... Le vom aduna cu grije... Cinci mii din cei opt pe care-i avem vor rămîne grupați sub comanda mea, dar vor ocoli orice luptă deschisă... Dacă vor ataca tabăra asta, o vom părăsi... hărțuindu-i mereu... Cu această tactică îți spui că într-un an de zile vom avea toate armele turcilor... căci noi ne sprijinim pe tot poporul, iar ei, hărțuiți, nu vor găsi scăpare decît în a-și mări prostește numărul... ca să ne aducă nouă tot mai mult cîștig de arme... În Spania, Napoleon, cît erau mareșalii lui de mari, că l-a trimis acolo și pe frate-său, n-a putut rezista la o astfel de tactică. Armatele lui au fost înfrînte. Așadar, Marghiloman, fii fără grije, vom lua tot ce ne trebuie de la turci, cît și de la acei ticăloși de proprietari care ar prefera să dea grîul lor streinilor, nu ostașilor țării !

Oreaptu, care ascultase cu ochii din ce în ce mai mari, cu mîna strîngînd limba clopoțelului, rămase o clipă încremenit... Apoi ridică ochii umezi spre Magheru :

— Domnule căpitan-general... poate că nu știu ce spui. Îngăduiți-mi să vă îmbrățișez ! Am înțeles acum în ce mod ne veți duce la biruință. Iertați-mi îndrăzneala...

Magheru zîmbi mișcat și el, îi puse mîna pe umăr. Apoi îi dete o acoladă ostașească.

— Uite ce e, Oreaptu, de mîine toate lecțiile, la Școala de ofițeri, vor fi despre luptele de detașamente, despre luptele de noapte, despre încălzirea poporului în rezistență... Vei avea un sprijin acolo în acel fost uriac de panduri, Toma Fîru, și ai lui ! Se întoarce apoi spre Marghiloman și făcu vreo doi pași prin odaie : Dumneata, Marghiloman, văd că ai mintea îndreptată mai mult spre cele pămîntești... Vei fi numit chiar astă-

seară intendentul oștirii noastre, cu grad de colonel...
Vei avea grije să îndeestulezi oștirea cu cele de trebuință...
Vei lăsa comanda batalionului de mehedinteni... lui
Toma Firu, care va avea și aci ca ajutor pe frate-său !...

- 5 Se întoarce iar spre Oreaptu : Turnavitu va pleca mâine
cu unitatea lui să facă o recunoaștere la Pitești... Teologu
va pleca la Cîmpulung. Dumneata vei pleca cu două
escadroane de cavalerie și o companie de dorobanți
călări să ocupi Slatina... Ce-o mai fi om mai vedea...
10 Noapte bună !...

— Azi e a șasea zi de cînd Nicu și Costache sunt în-
chiși în trapeza mînăstirii de la Cotroceni, și Tița aș-
teaptă să fie gata pîinea, la bucătărie, căci brutăriile
5 în oraș sunt mai toate închise... Cele puține, deschise
cu forța de trupele de ocupație, sunt păzite de soldați,
și în fața lor așteaptă sute de femei și chiar bărbați...
Într-un coș a pus ouăle fierte și o pasăre friptă, brînză
proaspătă... Costache e voinic, dar Nicu... cu pieptul
10 lui atît de slăbit o îngrijorează de nu poate dormi
noapțile... Ce va fi oare? Se zvonește că vor fi duși
într-o temniță în Bosnia... Maria Rosetti, care a răscolit
tot Bucureștii, a aflat de la cumnata caimacamului că
vor fi porniți astăzi... Va putea oare rezista Nicu la
15 alți ani de temniță?

Pe urmă se gîndește că dacă pleacă astăzi trebuie să
le dea lucruri mai groase pentru drum. Caută și găsește
într-o ladă cojocelul și ciorapii de lînă pe care Nicu
n-a vrut să-i ia la Paris... A găsit și niște flanele moi...
20 Pune rufărie să le-o schimbe pe toată cea dată zilele
acestea. A găsit în cămară și alte lucruri de mîncare,
care să ție la drum. Mai ales dulciuri.

Simte o sfîrșeală în tot corpul... Noapțile nedormite
o istovesc... Mereu aceeași mistuitoare întrebare: „Ce
25 va fi? Vor mai vedea ei, acești frați, casa asta, unde
[au] locuit în vremea copilăriei...?” A cumpărat o ladă
mare, din cele în care se adună zestrea fetelor, de la
Obor, cu închizătoare bune și a strîns în ea toate ma-

nuscisele și toate colecțiile de documente ale lui Nicu... Ca să nu bată la ochi, a pus pe ea așternut, o scoară și perine și a făcut din ea un soi de divan... Acolo a pus și cei patru sute de galbeni pe care i-a dat Nicu, încă
5 de marți, la Cotroceni, de teamă să nu-i ia cumva turcii... Era un rest din călătoria la Constantinopol, pe care vrea să-l depuie la Visterie, dacă nu va obține aprobarea să-l trimită lui Magheru...

10 Stana a venit cu pînea pe o tavă de lemn. O înfășoară în pînză... Lui Nicu îi place pînea proaspătă, caldă, mai mult decît orice prăjitură...

A luat coșul greu pe braț și a pornit... Știe că Stana se supără că n-o ia pe ea să ducă coșul, dar e bătrînă și se mișcă destul de greu... Stana știe că nu mai merge
15 nici o birje din pricină că le-e frică birjarilor că le iau turcii caii... Îi țin ascunși și trăsurile le-au lăsat fără roți. Alaltăieri a avut trăsura lui cumnatu-său, dar ieri Geanoglu a trebuit să se ducă repede la vie la Ploiești, să aducă pe Marghioala și copiii, ca să nu rămînă singuri acolo în vremurile acestea... Și de asta e tare îngrijorată... Geanoglu a căpătat de la Agie un dorobant și o hîrtie, dar poți să știi pe cine întîlnești pe drum?

20 Pe Podul Mogoșoaiei a întîlnit însă destule calești și butci boierești. Boierilor nu le e teamă că li se iau trăsurile și caii, căci ei sunt oamenii stăpînirii.

25 Fuad merge în fiecare după-amiază la Șosea ca s-o vadă pe Eufrosina¹, știe asta acum toată lumea bună din București... Numai că de cînd a aflat asta Frusinica, nu mai poate merge după-amiaza la Șosea. Se știa și
30 asta, dar boieroaicele spuneau cu invidie că e o socoteală isteată de femeie care vrea să înnebunească un bărbat... În dreptul Palatului Administrativ, sentinele turcești... Pe Pod trec din cînd în cînd carauale de cîte patru lăncieri și un subofițer... Prăvăliile sunt deschise,
35 dar țin obloanele trase...

O gabrioleță s-a oprit ceva mai departe și din ea coboară, într-o rochie albăstrie, fermecătoare, cu o pălărie bergeră, care se răsînge-n față ca o coadă de

¹ Pînă la steluță, în manuscris, în loc de Eufrosina sau Frossy, numele este altul, Elzira. Eufrosina Popescu interpretase, între altele, rolul Alzirei pe scena teatrului Momolo (n. ed.).

păun, Frusinica... A văzut-o și a coborât de grabă... În oraș nu mîna ea niciodată, numai la Șosea, ori la Herăstrău, cînd plesnește armăsarii cei albi, care pornesc într-un trap sălbatec, de o dor mîinile încleștate pe

5 hățurile îmbrăcate sus, în piele de marochin roșu. Trece ca vîntul pe lîngă alte echipaje care o privesc ca pe-o arătare...

— Tișo, cum poți să mergi, chinuindu-te cu coșul ăsta? Nu vezi că de-abia-l duci?

10 Tișo e mînioasă aproape din pricina acestei întîlniri. Cele ce se spun de două zile pe socoteala acestei femei o dezgustă... Îi spuse cu o ironie abia ascunsă:

— Eufrosino, tu știi că în vremurile astea sunt și oameni arestați?

15 Ajunseră în dreptul gabrioletei, în fața casei lui Oteșteanu.

— Mi-e teamă, Tișo, că ai să ajungi prea tîrziu... Cred că au fost porniți de azi de dimineață...

Tișo încremeni.

20 — De unde știi?

— S-a vorbit aseară la caimacam acasă... Hai, suie sus, să te duc mai repede... poate că îi mai prinzi. Dacă n-au mai mult decît un ceas înainte, îi putem ajunge, dacă știm încotro au plecat...

25 Tișo să fi vrut și n-ar mai fi putut merge, istovită de gîndul că poate la ora asta au și plecat... Se codi însă atît de mult pînă să se urce în cabrioletă, încît Frusinica pricepu... Omul ridicase coșul și se pregătea să se urce dinapoi. Ea îl opri.

30 — Ghiță, mîna tot tu, eu rămîn !... Și văzînd că asta o surprinde plăcut pe Tișo, adăogă surîzînd fără răutate : Domnișoarei Bălcescu nu-i place să fie văzută cu curtizane în trăsură... Vii acasă... Făcu un semn prietenos cu mîna moale și spuse cu un zîmbet trist :

35 Spune-i lui Nicu, Tișo, că mă gîndesc uneori la el, și plecă pe jos, jucînd marginile pălăriei, încovoiate în față, de pai fin.

★

40 Nicu, împreună cu alți unsprezece inși, fusese pornit încă de la miezul nopții, nu se știe încotro. Costache, care a rămas, i-a povestit cum a fost.

- Aseară, în timpul acelei ploi vijelioase, a venit colonelul Voinescu I, agă al capitalei, și a cetit o listă de nouă inși¹, care vor fi porniți de îndată ce vor sosi brașovencile. Să fie gata de plecare: N. Bălcescu, Șt. Goleșcu, Al. C. Goleșcu (Albu), Const. Rosetti, C. Bolliac, Gr. Ipătescu și Firfiricul... Până să fie trăsurile și până să mănince ceva oamenii, a venit un nou ordin ca să fie porniți și Bolintineanu, Aristia, Zane și arhimandritul Snagoveanu... Să se gătească și ei...
- 10 — Nicu ce-a zis când a auzit ?
- N-a zis nimic... A rămas culcat pe jos, pe paie, cu mâinile sub cap... N-a vrut să mănince... Toată ziua și toată noaptea se gîndește... I-am dat tot ce-am avut, toată rufăria și o flanelă a mea... Ne rămăsese un pui
- 15 de seară și niște ouă, căci ți-am spus că el nu mîncase... Am găsit un sac la orzarii care au venit cu brașovencile și i-am pus tot în sac... Mi-e teamă să nu i-l fure : Lui Voinescu II i-a dispărut aseară sacul cu tot ce avea...
- 20 În timp ce vorbeau a venit un ordin de la Fuad-pașa că toți ceilalți deținuți sunt liberi să meargă acasă, dar nu-și pot părăsi sub nici un cuvînt locuința.²

¹ Nu poate fi vorba de nouă, ci de treisprezece inși, așa cum se va vedea din nota următoare ; constituie desigur o scăpare a autorului care n-a mai avut timpul să-și revadă textul.

² Ion Voinescu I, noul șef al Agiei din București, a înmînat pașapoarte lui Nicolae Bălcescu și altor arestați închiși la minăstirea Cotroceni (13—18 septembrie), asigurîndu-i că Fuad-Efendi le garantează eliberarea la granița Principatului. La 19 septembrie, deși comandantul militar de la Giurgiu le dădea aceleași asigurări, sînt duși la Ruscuc și întemnițați într-un vapor militar ancorat în port. În ziua de 20 septembrie, administratorul român care era la punctul de graniță Giurgiu a adus pașapoarte noi, iar la 24 septembrie au fost imbarcați pe două ghimii turcești

35 N. Bălcescu, Al. Goleșcu (Negru), Șt. Goleșcu, I. Brătianu, C. Aristia, Cezar Bolliac, Gr. Grădișteanu, A. Zane, C. A. Rosetti. I. Voinescu II, Ion Ionescu de la Brad, arhimandritul I. Snagoveanu și Gr. Ipătescu (n. ed.).

Ofițerul turc așteptase un ceas, ținând gata escorta de două plutoane de cavalerie cu care avea să păzească cele șase brașovenice cu arestați... Era furios că din
5 pricină că aceste brașovenice întârziiau, convoiul nu putea porni.

Pe drum, Bălcescu află cauza întârzierii. I-o șopti la ureche orzarul care mîna caii... Îl cunoștea pe Bălcescu de cînd venise să-i vadă înaintea transportului
10 de patroane la Rîureni. Cu prilejul acesta, [Bălcescu] află și încotro merg, căci era atît de întunerec și nimeni nu-și putuse încă da seama.

— Știam că venim să vă ducem pă dumneavoastră, patrioții neamului, la Giurgiu. N-am vrut să vă luăm
15 pă ploaie... Am spus că trebuie să potcovim caii, că nu putem pleca numaidăcît... că ni s-a spus prea tîrziu!

Pe la miezul nopții, trebuie să fi fost înaintea de Călugăreni, își bagă între ei capul și însoțitorul de brașoveancă și-i spuse în șoaptă :

20 — Domnule Bălcescu, ce facem cu puștile ? Să nu ne prindă ziua.

Bălcescu se uită mirat la el și la cel ce mîna caii, dar nu-i putu lămuri fața în întunerec. Atunci întrebă în
șoaptă :

25 — Ce puști ?

Răspunsul îi veni lipit de ureche :

— Avem în fiecare brașoveancă, ascunse în paie, cîte două puști... Gîndeam că vă putem scăpa...

Bălcescu se sfătui cu Voinescu II care era lângă el, pe scînduri. Uruitul braşovenii înlesnea convorbirea.

— Da, frate Nicule, dar cum să-i înştiinţăm pe ceilalţi? Uite, ne păzesc două plutoane de cavalerie...

- 5 Bălcescu îşi făcu socoteala să treacă din mers într-altă braşoveancă. Nu se putu... Nu se putu nici la popas... Supravegherea era aspră. Călăreţii aveau armele gata să tragă. Zadarnic ocolesc orzarii pe drumuri lă-turalnice prin pădure, prin zăvoiaie, prilejul căutat nu
10 se iveşte...

★

- Cînd intrară pe drumul gloduros din Giurgiu, era acum aproape de prînz. Făcuseră de la Bucureşti un-sprezece ore în loc de patru... Pe la porţile ogrăzilor
15 ţărăneşti ale oraşului, lumea se uita la ei nedumerită, îndurerată... Mai spre inima oraşului, la ferestrele unei case vechi, cu un cat şi balcon de fier, apărură două fete şi o mamă tînără, care priveau ştiind parcă despre ce e vorba şi făceau celor din căruţe, înconjuraţi de
20 atîţia călăreţi turci, semne prieteneşti cu mîna... La o casă într-un colţ, unde alergaseră mulţi să vadă ce e, un bătrîn cu faţa osoasă, uscată, privindu-i plîngea...

- Fură duşi către temniţa garnizoanei, dar se speriară de prisos... Opriră numai cît să vadă trei inşi scoşi între
25 spangile puştilor... Ştefan şi Alecu Golescu priveau în-mărmuriţi pe fratele lor Nicolae Golescu, pe care-l ştiau plecat cu salutări ceremonioase şi în caleaşca lui Omer-paşa, la Constantinopol... Lipsa de cuvînt a lui Fuad-Efendi îl dusesese însă la temniţa din Giurgiu... Cu
30 el erau agronomul Ion Ionescu şi pictorul Rosenthal, care avea o barbă de-i acoperea obraji... I-au urcat şi pe ei trei în căruţe şi au mînat către port.

- Mereu aceeaşi întrebare : unde vor fi duşi ? Cel mai mult se temeau de temniţele din Bosnia, căci, oricum,
35 la Constantinopol era un corp diplomatic, de la care nădăjduiau sprijin...

De trei zile așteaptă pe un vas de război turcesc ancorat la o sută de pași în fața Rusciucului... Li se dă acum o hrană bună, dar de culcat se culcă tot pe jos, tot păziți cu asprime.

Pe valuri grele, nisipii, ale imensului fluviu lunecă ridicându-și botul și lăsându-l în jos, parcă nesigură pe valuri, o felucă. Se apropie încet, fiindcă se vîslește în susul apei... Acum ocolește în sus, mult de tot, ca să se așeze în inima curentului, încît lăsîndu-se dusă, să poată acosta ușor lîngă vas.

Cînd vine o barcă dinspre mal spre tine, îți dai seama cît e de lată această coplesitoare curgere de valuri. Ridicăta, iar scufundată în depărtarea de apă, îți spui că nu va putea ajunge la tine. Și totuși se apropie. În barcă par să fie numai soldați turci... Fesurile roșii par pete sîngerii pe întinderea tulbure... Cînd feluca se lasă din vîsle, dusă spre coasta piroscafului, se vede, între soldații turci, o femeie tînără cu un copil în brațe... E într-o rochie simplă, încheiată la gît... Are o malotea pe care a pus-o împotriva suflării reci a fluviului, ca să-și apere copilul, pe care-l ține strîns la piept. Au recunoscut-o cei care priveau și i-au chemat pe toți ceilalți pe punte. Sunt toți acum îngrămădiți pe pridvorul de stinghii de fier al punții de sus. E, între soldații turci, Maria Rosetti, cu fetița Liby (Libertate), care nu are decît patru luni, căci e născută odată cu revoluția românească.

★

Lacrimi, îmbrățișări... A adus vești, scrisori și bani pentru mulți dintre ei... Haine n-a putut să aducă fiindcă a plecat pe o ploaie de parcă turna cu găleata... Ea știe că vor fi duși pe Dunăre pînă la Semlin, iar de acolo s-ar putea s-o ia pe Drava spre Bosnia... E hotărîtă să meargă și ea de-a lungul Dunării, să vadă ce se întîmplă... Bălcescu o privește adînc mișcat.

— Crezi că poți merge cu un copil de patru luni în brațe, care trebuie alăptat, pe drumeagurile grele și

nesigure dintre satele și orașele care sunt de-a lungul Dunării? Acum când încep ploile de toamnă și se desfundă drumurile?

5 Femeia, micuță și oacheșă de parcă ar fi italiancă, ori, cu nasul ei prea mic, franțuzoică din sud, care a fost totuși modelul pictorilor pentru România eliberată din lanțurile sclaviei, îl privește drept în ochii lui ușor oblici și atât de greu de pătruns.

— Nu zic că pot... Zic numai că voi pleca odată cu
10 voi toți...

A doua felucă se ivește azi pe valurile grele și nisipii... Ocolește la fel, în sus... Se vede în ea un fel de balon negru, care pare mai pe urmă un mare cazan de rufe întors cu fundul în sus... Când se apropie, se
15 vede dedesubt un cap cu barbă roșcată. Se dovedește a fi un ișlic când se suie pe punte, în jos îmbrăcat în anteriu și giubea cărmizie; se află că e noul administrator al județului Vlașca, Ștefănescu... Aduce un fel de pașapoarte suspecte, deodată cu ordinul ca pictorul
20 Rosenthal și fostul prefect Mărgărit Moșoiu să fie numaidecât eliberați și duși înapoi la Giurgiu, fiindcă amîndoi sunt sudiți austrieci.

Rosenthal e furios... El declară că a renunțat la cetățenia austriacă și că a obținut împămîntenire ca
25 român de la guvernul revoluționar.

— Așa o fi, domnule, dar guvernul rebel era un guvern nepravilnic și cetățenia dumitale nu era relevabilă... e de părere Ștefănescu, și ceaușul îl împinge ușor pe Rosenthal ca să curme vorba.

30 Cei doi au fost siliți să coboare, după ce s-au îmbrățișat îndelung cu cei care plecau spre o soartă necunoscută... Rosenthal spuse că dacă-i dă voie Maria Rosetti, o va întovărăși frățește pe drumuri de-a lungul Dunării. S-au urcat toți trei și cu prefectul în felucă.
35 Numaidecât cei rămași au fost duși cu felucile pe două ghimii, care așteptau în portul Rusciucului, și seara au primit poruncă să coboare într-o adîncitură îngustă, acoperită cu rogojini.

Au fost împărțiți în două grupe. Pe o ghimie se găseau Nicolae Ștefan și Alecu Golescu, împreună cu
40 Bolintineanu și arhimandritul Snagoveanu, [C. Aristia,

Bolliac și Grigore Grădișteanul, pe cealaltă ghimie sunt : Bălcescu, C. A. Rosetti, I. Voinescu II, Ion Ionescu, Grigore Ipătescu, Al. Zane și Firfircicul... N-au loc să se întindă și stau jos, cu genunchii la gură.

- 5 S-a întunecat devreme. Cerul e acoperit de nori, și jos suflă un vînt puternic dinspre răsărit, și stă să plouă. Către zece seara au auzit comenzi, ghimiile s-au zguduit și ei au simțit că pleacă. Din nou au început întrebările chinuitoare : Ce au de gînd turcii cu ei ?
- 10 Vor asculta de injoncțiunile de afară aruncîndu-i în cazematele cine știe cărei cetăți ? Sau le vor da drumul după ce vor ieși din apele turcești, așa cum li se făgăduise ?

★

- 15 A început ploaia și cei din pivnițele ghimiilor își văd fața clar la lumina fulgerelor.

— O, Doamne, în ce noapte fără nădejde am intrat... Vor mai fi zori pentru revoluție, pentru poporul român ? se aude vocea puternică, dar înmuiață acum de emoție, a lui Rosetti.

20

— Frate, unde ne vor duce totuși ? De ce am plecat cu ghimiile astea, noaptea, împotriva obiceiului turcesc ? întrebă nedumerit Grigore Ipătescu.

- 25 Voinescu II este de părere că vor fi duși în fața lui Magheru, ca să-l amenințe că, dacă nu risipește tabăra, vor fi uciși conducătorii ostatici.

Gîndul îi tulbură, dar iau toți în acest întunec de moarte, străluminat de fulgere, hotărîrea să-i ceară lui Magheru și pandurilor să tragă în ei, în ostateci, căci vor să moară toți, decît ca el să renunțe la lupta pe viață și pe moarte.

30

— Și așa tot nu vom ieși vii din mîinile lor, murmură Zane.

- 35 Dar vocea lui Bălcescu, fără inflexiuni sonore, totuși caldă, ca o inimă care se zbate în palmă, arată nădejdea poporului întreg :

— Poate că pentru noi cei pieritori, această beznă grea în care am intrat să fie sfîrșitul... dar poporul

nostru va ieși la capătul acestei nopți mai viu și mai puternic de cum a fost.

Încearcă apoi pe întunec să scoată lopețile ca să se așeze mai bine, dar sunt parcă și niște donițe pe care
5 sunt puse rogojinile, care le slujesc de așternut. După ce încearcă în tot felul, văd că nu-i nimic de făcut și se lipsesec... Nici nu pot închide ochii pînă în zori, din pricina ploii, care a trecut prin acoperișul de rogojini și i-a udat de tot.

10

*

Cînd se luminează de-a binelea de ziuă, hainele de pe ei sunt pătrunse de ploaie și găsesc de prisos să mai stea acolo, de vreme ce și așa tot răzbiți sunt. Plouă
15 mereu cu învăluiri ușoare purtate de vîntul încă puternic. Cerul e atît de jos și curge în jurul lor atîta ceață, încît nu văd malurile și nici nu știu unde sunt. Din cînd în cînd se ivesc din negură margini de păduri de salcii, care lunecă în urmă.

Dar aseară, cu pînzele întinse, au mers bine și, către
20 amurg, cînd vremea s-a îndreptat, văd pe stînga coborînd strîmb, pe rîpa înaltă, pietroasă, căsuțele mici, acoperite cu olane, ale Șistovului. Pe partea dreaptă n-au văzut decît, din cînd în cînd, ochiuri de apă, printre salcii, din lungul lac al Suhaiei. Zimnicea, dincolo de
25 zăvoiul de salcii, în sus de rîpa luncii, nu se vede.

Toată noaptea Voinescu II a tușit, și acum, cînd a ieșit pe punte, el, care era cel mai arătos ca înfățișare, este tras la față, cu ochii împăienjeniți, cu buzele arse.
30 E atît de abătut, că pare amețit. Bălcescu știe că i s-au furat la plecare, la Cotroceni, lucrurile, de către soldații turci, și în timp ce li se aducea masa de seară, pastramă rece, pîine uscată și vin acru, se apropie de el și îi oferă flanela pe care i-o dăduse Costache la plecare.

— Am crezut tot timpul, că ești supărat pe mine...

35 — De ce ? ! întreabă mirat Bălcescu.

Postul secretar de stat ar vrea să-i explice, dar nici el nu știe ce. Are impresia confuză că a făcut rău că a primit să fie secretar de stat în locul prietenului său. Dar nu poate formula nimic. Aceste vagi păreri de rău sunt

la el mai mult o formă de arătare a boalei, a istovirii brusce.

5 Bălcescu se gîndește, privindu-l îngrijorat, că omul acesta voinic, care se pare că n-a fost niciodată bolnav, se prăbușește ca un copil, dintr-o dată. Il vede încurcat, dorind să spuie parcă mai mult decît poate. Soarele cade departe în susul fluviului aprinzînd, între ei și el, cerul și nesfîrșite păduri de salcii.

Nu se va ridica ancora decît de dimineață.

10 A doua zi e o vreme caldă, ca o întoarcere spre vară. Cerul e înalt și parcă de cristal. N-au făcut la lopeți decît vreo trei leghe și s-au oprit în dreptul unui ostrov. A doua zi și a treia zi la fel. Abia se apropie de Turnu Măgurele. Așteaptă ceasuri întregi în mijlocul fluviului.
15 Pe subt dealurile de lîngă Nicopole, au fost trași la edec de către șase dintre cei doisprezece soldați din escortă. Și-au lăsat puștile pe ghimii și și-au petrecut peste piept ochiurile de frînghie și se opintesc puternic pe drumeagul de subt rîpa pietroasă. Fiindcă merg pe lîngă mal, apa
20 trebuie încercată mereu, și în botul ghimiei un soldat o măsoară tot timpul cu prăjina.

— *Dobra voda... Dobra voda.*

Agronomul Ionescu se apropie de Bălcescu, care sta de ore întregi pe punte. Cu fața lui rotundă, cu ochii
25 mici, care sclipesc de ironie țărănească, nu știi cînd glumește și cînd vorbește serios.

— Și pentru turcii ăștia, care ne-au cucerit, tot boieri suntem! Ce zici, frate Bălcescule, nu ar fi putut să ne pună pe noi să tragem la edec, nu să ne tragă ei pe
30 noi?

Cel întrebat nu răspunde numaidecît. Il privește doar în ochi, căci îi place felul acesta de zeflemea amară și mereu atentă la tot ce e în fața lui, a prietenului său moldovean, care vorbește însă fără accentul locului.

35 — Sunt pe lume, după cum vezi, numai stăpîni și robi, chiar cînd robii sunt din neamul cuceritorilor, iar stăpînitorii sunt din neamul cucerîților.

— Un țaran de pe la spunea asta mai simplu. El zicea că toți boierii sunt rude... „Se mai ceartă și ei în-

tre ei“, i-am spus eu țăranului meu. „Da, mi-a răspuns el. Să ceartă ca rudele.“

— Vă înșelați, amicii mei, interveni cu surîsul lui bălan Rosetti. Vă înșelați. Nu suntem puși să tragem la edec, ca să nu fugim cumva. Țsta este avantajul de a fi arestat ! Și rîde în barba blondă.

Trei căruțe înalte și mici ca niște cutii vin dinspre port, în tropotul mărunț ar cailor mari, dar costelivi. Într-una din ele sunt două femei cu cearșafuri negre, care le lasă doar ochii afară.

Oamenii de pe ghimii ascultă cu plăcere hodorogeala cutiilor pe drumeagul pietros. Au obosit de atîta călătorie pe apă... Peste vreo jumătate de ceas, ghimiile opresc în dreptul unui șivoi care coboară de pe rîpa pietroasă, plină de rugi și de curpeni și se adună jos într-un șipot, pus de-o mîină milostivă. Li se dă voie să bea apă proaspătă.

Merg ziua întreaga încet, și trudit, întrecuți mult și de care cu boi, care din cînd în cînd îi ajung din urmă. Sunt din zi în zi mai bărboși, mai trași la față, cu ochii în fundul capului.

O parte din ei se mai însuflețesc cu lungi și chiar zgomotoase discuții. Rosetti, cu firea lui expansivă, dă o impresie de vitalitate, care îi mai ațîță și-i înveselește și pe ceilalți. Încetineala asta este nespus de obositoare și se vaietă cei mai mulți dintre ei că le-au înșepenit oasele pe rogojinile așternute pe grămezile de mici ghiulele, din care un subofițer scoate două-trei de cîte ori se apropie de vreun port întărit. Căci ghimiile acestea au și cîte un nenorocit de tunuleț cu ale cărui bubuituri ele salută, după grad, pe pașii comandanți.

Firește că sunt fericiți să stea cît mai mult afară, să se plimbe în sus și în jos pe cei trei pași lungime. Dar în mijlocul fluviului, în susul apei, mersul pare și mai încet. Malurile sunt departe și aproape ziua întreagă același punct e în vedere. Spre partea românească, satete sunt foarte rare, abia se zărește din cînd în cînd cîte o căsuță prin perdeaua salciilor, căci e malul către care merge revărsarea de primăvară a Dunării, al bălților care se țin lanț. Rareori, departe, dincolo de ză-

voaie, la marginea luncii, se zărește și cîte o turlă de biserică.

5 Cîteodată, scurgerea de ape nisipii, pe lângă aceste ghimii, singura mișcare în pustietatea vreunei după-amieze, ametește. Aci apare puterea nemăsurată și parcă lenește a fluviului. Între cele două maluri depărtate, întinderea greoaie de ape are o culoare tare pămîntie, tulbure. Luată în palmă de cel care se apleacă peste marginea ghimiei este limpede ca apa de izvor.

10 — Nu mai ajungem nici în trei luni, murmură amărît Zane, care nu mai are colier, ci barbă întreagă, și pe care hainele stau acum ca un sac strîmt.

— Și de ce vrei să ajungi dumneata așa de curînd la temnițele din Bosnia, unde ne duc gealații ăștia? Întreabă mirat Rosetti. Nu e mai bine să plutești așa, pe apă, din zori și pînă noaptea, privind zidurile astea de salcii, admirînd fără lanțuri la picioare, pe punte, apusul ăsta dumnezeiesc al soarelui?

20 — Nu te bucura prea mult, frate Costache, e de părere agronomul Ionescu, căci tare mă tem că acest frumos apus de soare e semn că se strică vremea.

25 Cînd Rosetti a pomenit de Bosnia, mai pe totîi i-a cuprins amețelul. Sunt urmăriți neconținut de gîndul negru că vor fi aruncați și uitați de toată lumea în cine știe ce temniță întunecoasă și umedă a vreunei cetăți din Bosnia, așa cum a umblat zvonul la Giurgiu... Dar amenințarea ploii, fără adăpost pe ghimiile astea, îi speria aproape tot atît de mult. Sunt la sfîrșitul lui septembrie, și ploile, dacă vin, sunt ploi reci și nesfîrșite de toamnă.

30 — *Dobra voda!* se aude monoton strigătul soldatului cu prăjină, căci trec pe lângă încă unul dintre nenumăratele ostroave care se țin lanț în lungul fluviului.

35 Pe un grind puternic cu iarba păscută în fața unei colibe, pescari bărboși, în zdrențe, strîng de pe pari un năvod întins la uscat. Îi privesc, cu sprîncenele lor stufoase ridicate, cum trec aproape pe sub salciile ale căror trunchiuri scorburoase se întind, culcate ca niște șerpi umflați peste ape.

40 După ce au trecut ostrovul care se întoarce în urma lor, mai apucă încă văpaia apusului care a cuprins ju-

5 mătate din cer. Jos, departe, soarele e acum o amforă
ca de argint lichid, cu marginile moi, dar spre golul de
sus, în văzduh, văpaia roșiatecă a încremenit pe nenu-
mărați nori albi, mărunți, care acum au devenit toți
trandafirii... *Dobra voda...*

10 Ca toți ceilalți, Bălcescu stă către sfârșitul zilei ore
întregi pe punte, tăcut, înfașurat în pelerina lui neagră,
gînditor, privind neconținut, fără ca totuși să guste ne-
maipomenita frumusețe a acestei priveliști a unui fluviu
care, aprins de razele roșiatece, prelungi de toamnă, co-
pleșeste totul cu măreția lui lichidă și tulbure. E frămîn-
tat de gîndul greșelilor trecute, de ceea ce rămîne de
făcut în viitor. Malul drept al Dunării, pe lîngă care
15 trec mai aproape, este deluros și din cînd în cînd le în-
chide drumul cîte un perete rîpos, de care tufișuri ames-
tecate se agață cu îndîrjire. Malul dinspre miazănoapte
care este acum mai departe, în dreapta lor, este mereu
șes, plin de zăvoaie și de ochiuri de lac. Apa fluviului
20 curge nesfîrșit, greoaie, gălbuie, cu șivoaie mai puter-
nice la locurile ușor îngustate. Cei care privesc nemișcat
simt că sunt trași înapoi.

— *Dobra voda*, strigă monoton ajutorul pilotului,
măsurînd apa cu prăjina... Apă bună... Se poate pluti...
Doobra voda...

25

★

30 Splendoarea apusului se topește treptat în negură.
Nici nu știu cînd au trecut de Turnu Măgurele, căci
n-au fost cu băgare de seamă la schelă. Acum sunt ne-
voiți să ocolească un șivoi puternic, o oglindă argintie
care, ieșind dintr-o pădure de salcii, mai adună ultimele
luciri ale amurgului. Toate valurile par acum sucite,
întoarse de apele Oltului, care vin prin două brațe largi.

35 S-a întunecat. Pe malul înalt bulgăresc sunt ultimele
năluciri de lumină, iar dincoace apar în umbră licăriri
de focuri aprinse. Cei de pe ghimia din față, îngrămă-
diți la capătul ei, strigă ceva neînțeles la început, apoi
dintr-o dată lămurit: „Islazul“.

Dintre ei toți, singur Ștefan Golescu a fost aci la 9 iunie. Ce erau și ce gîndeau atunci, acum aproape patru luni, și ce sunt și ce gîndesc azi prizonieri în mîna turcilor? Se întoarce către frate-său, care-și mușcă buzele în barba roșcată, cu fire albe, care-i acoperă acum obrazul.

— Ciudat s-a întors, Niculache, cu noi, roata norocului! A pornit de aci, ne-a înălțat pînă la București și de acolo ne-a coborît iar aci, pe drumul ăsta ocolit de ape.

— ...*Doobra voda...*

Peste încă o leghe, ghimiile se opresc și aruncă ancora pentru înnoptare.

După cîteva zile de viață de deținuți, sunt toți din ce în ce mai slabi, cu privirea obosită, mai bărboși. Toți, pe cealaltă din ghimii, viața e uneori ceva mai veselă... Aristia, care s-a resemnat și le face uneori și serviciul de dragoman, le spune toată ziua anecdote, ori le declamă, fie pe dinafară, fie dintr-o carte pe care a izbutit s-o ia cu el. Nicolae, Ștefan și Alecu Golescu (Albu), C. Bolliac, cu barba și mai hirsută, Grigore Grădișteanu și arhimandritul Snagoveanu îl ascultă încîntați... Îl ascultă și căpitanul turc, comandantul escortei. Într-o zi, actorul declamă *Saul* cu atîta foc și patimă, încît turcul se sperie și-l bătu uimit pe umăr :

— Ai înnebunit, tu, bre, dragomane?

Cartea a căzut în apă, dar ceilalți au rîs cu hohote.

Dincoace, Bălcescu se plimbă, măsurînd-o de zeci și zeci de ori. Îi privește adesea lung pe tovarășii lui, întrebîndu-se ce se petrece în mintea lor, ce se poate aștepta de la ei pe viitor. Ei, la rîndul lor, îl privesc mirați, cînd îl văd că se uită în susul apei, ori plimbîndu-se ca într-o cușcă, fiindcă ghimia putredă nu are mai mult de 20 de pași lungime și vreo trei lățime.

— *Dobra voda... Dobra voda...*

★

Mersul în susul apei e tot mai greu și nu poți scoate nici o lămurire de la căpitanul celor două corăbii... Nu

se poate prevedea nici o dată de ajungere undeva, mai ales cu încetineala asta, care e aproape nemișcare... Salcii scorburoase, păduri de salcii. În dreptul Lompalan-
5 cei trec încet pe lângă patru mori negre, toate la fel, ca niște magazine severe așezate în șivoiul apei. Pe dreapta salcii, mereu salcii, și dincolo de zăvoiul luncii, ripele podișului pe care e, nevăzut, orașul. Portul e pustiu.
Bălcescu stă acum înfășurat în pelerină ore întregi, neclintit, la proră. A slăbit de tot, fața i s-a făcut mai
10 osoasă, ochii îi ard în fundul capului. E mistuit de boală, de oboseală, de toate câte-i trec prin cap.

Ion Ionescu vine și se așează tăcut lângă el.

— Oare să fie așa de greu de evadat, frate Bălcescule?

15 Bălcescu îl privește lung, suride cu buza de jos, cam mare, dar subțire.

— La asta mă gîndeam și eu.

Ghimiele stau parcă nemișcate în mijlocul fluviului cu malurile depărtate. Cerul este scâmos, norii iau forme
20 de munți de gheață și de caiere de lînă în același timp.

★

Către amiază au înaintea lor o priveliște neașteptată. De pe mal, spre un mic ostrov ascuns de salcii, plutesc pe apă numeroase perechi de coarne și boturi ca smoala...
25 La început nu pricep nimic, apoi se lămuresc. O ci-readă de bivoli sunt duși la grind, la păscut. Se lasă ușor duși de șivoiul apei, între mal și ostrov, plutind în apă pînă la bot, domol.

Profeția meteorologică a agronomului Ionescu s-a adevărit... După-amiază, cerul s-a învinețit treptat, s-a
30 îngroșat, a scăzut din ce în ce, și odată cu amurgul a început să cadă o ploaie rece, mohorită.

Ca să-și cruțe hainele pe care le mai aveau, au fost siliți să se lase în vizuina acoperită cu rogojini întinse
35 pe lopeți, să se întindă peste alte rogojini așternute peste ghiulelele cît pumnul ale ghimiei... Stau acum ghemuiți cu genunchii la gură. Schimbarea asta a vremii o simt ca o schimbare a soartei lor...

A plouat toată noaptea... Rogojinile de deasupra s-au înmuiat ca niște cîrpe. În vizuina lungă de șase pași, largă de un pas, adîncă la fel, s-au îmbulzit unul în-
 5 tr-altul, simțind fiecare plăcută vecinătatea asta înghesuită, care lasă mai puțin loc picăturilor de ploaie. Toată noaptea Voinescu II a tușit de parcă i se rupea pieptul. Agronomul Ionescu l-a învelit cum a putut mai bine, i-a schimbat de vreo două ori locul cu al lui. Ni-
 10 mic nu-l poate încălzi... Bălcescu are un loc prost la marginea cam neacoperită. Simte scurgerea apei ca un fir rece între cămașa ghemuită, îmbibată de apă, și șira spinării.

A doua zi pe punte, în ceața dimineții care acoperă
 15 apele curgătoare și țărmul, de parcă plutesc pe mare, toți sunt cu bărbile crescute în voie, cu fețele trase, cu ochii în fundul capului, nesiguri pe picioare. Au capete ca de monahi.

Cel dintîi pe care îl vede Bălcescu este Voinescu II
 20 și se cutremură. E plin de sînge pe barbă, pe piept chiar, ochii îi sunt în cearcane negre. Își amintește de începuturile de la închisoare și se cutremură. Se hotărăște să-i vorbească...

Se întâlнисeră doar la Greblești, pe partea astălaltă a
 Oltului, mai jos de Ciineni, fiindcă Axente Sever oco-
 liсе, căci nu vroise nicidecum să treacă prin vamă. În
 5 aceste vremuri tulburi, în Ardealul pîrjolit de revoluție,
 nimeni nu era liniștit nici dacă se închidea în casă. În
 drum nu știai cu cine te mai întâlnești, căci românii,
 ungurii și sașii necontenit se asmuțeau unii pe alții. Din
 nimica toată, un sat întreg era cu mîna pe furcă și
 10 topor. Ardeau casele nemeșilor, erau pîndiți oamenii pe
 la răscruci, se adunau mulți în taină și puneau la cale.
 Cele două stăpîniri în dușmănie, cea imperială și cea
 ungurească, se înfruntau cu orice prilej, ba acum, în
 urmă, vroiau cuvînt și românii.

15 În această zi de septembrie, era în 22, ședeau față-n
 față, la masă, în odaia curată a preotului din sat. Fiul
 lui Magheru, care se dusesе să-l aducă de la Sibiu pe
 dascălul ardelean, mîncase repede, ca să-i lase singuri.
 20 Magheru nu vrea ca Axente Sever să fie stînjenit, ce-
 rîndu-i-se să vorbească față de un al treilea. Dar nici
 așa profesorul ardelean nu vorbea. Cu ochii căpriei, ro-
 tunzi, subț bolta puternică a frunții, cu obrajii lungi
 mărginiți de barba neagră-arămie, luată cu briciul în
 25 față, mîncă tăcut cu amîndouă mîinile, așezînd cu cu-
 țitul porția de jumări de ouă pe furculiță, pînă o um-
 plea bine. Axente Sever era hotărît să nu mai treacă
 munții înapoi, supărat pe membrii Guvernului provizo-
 riu, fiindcă în loc să declare fără alte formalități ce-

tăţeni români pe toţi profesorii ardeleni care luaseră parte la revoluţie, se apucase să încetăţenească unul câte unul, umblînd cu formalităţi. În iulie, mai toţi aceşti dascăli, şi Laurian, şi Roman, şi Vasile Maiorescu, plecaseră minioşi acasă, peste munţi. Rămăseseră doar
5 trei inşi şi, între ei, Coriolan.

Magheru fu uimit de această năzbîtie a celor din Guvernul provizoriu şi acum îi propusese limpede lui Axente Sever să vie în tabăra de la Rîureni ca să ia
10 comanda corpului de voluntari. Răspunsul omului din faţa sa întârzia. Era între ei o tăcere grea. După ce gustă dintr-o aripă de pui, după ce adună firimiturile de pîine de pe masă şi le aşeză cuminte lângă solniţa de lemn, Axente Sever puse el o întrebare, la care parcă
15 se hotărîse greu :

— Dacă vin armatele împărăteşti împotriva dumi-
tale, apoi ce ai de gînd să faci, domnule gheeneral ?

— Mă bat ! fu scurt răspunsul. Şi după un timp, Magheru întrebă tot atît de scurt : Te mai întreb încă
20 o dată... Vii cu noi ?

După ce mai bătu puţin, pe gînduri, cu degetele în masă, dascălul răspunse :

— Cred că nu voi putea, domnule gheeneral... Am de lucru şi acas' cu ai mei.

— Dar eu aştept să veniţi, să luptaţi alături cu noi, dumneata, cu toţi ai dumitale...

— Apoi mă tem că ei n-or veni... Sunt multe de făcut şi la noi acas'... Avem de furcă acolo cu ungurii...

Acum Magheru se întunecă la faţă şi rămase tăcut
30 îndelungă vreme.

— Nici asta nu e bine, domnule profesor. Noi trebuie să mergem împreună cu ungurii, nu împotriva lor.

Ochii dascălului ardelean se umplură de scînteii şi se rotiră în fundul orbitelor.

— Asta cîtu-i lumea nu va fi... Nu-i chip de înţele-
gere între noi şi ei...

— Eu zic că trebuie să facă şi ei anumite concesiuni, trebuie să le faceţi şi dumneavoastră... Ce Dumnezeu, şi unii şi alţii luptăm pentru libertate... Am auzit că ei
40 au şi făcut unele propuneri.

— Ungurii nici nu vor să audă de libertatea noastră... Nu ne vor ca națiune de sine stătătoare și ca parte întregitoare a Transilvaniei... Tot ceea ce ne făgăduiesc este o autonomie comunală...

5 — Vor mai lăsa și ei, desigur, din pretențiile lor...

— Apoi că aci nu încape tocmeală, cînd îi vorba de ființa neamului!

— Trebuie să mai stăm totuși de vorbă cu ei... Trebuie puțină înțelegere și dintr-o parte și dintr-alta.

10 — Cine caută azi în Transilvania... o înțelegere cu ungurii este un om mort... Bătrînii s-au dus la fund. Conducerea poporului a trecut în mîna celor tineri... a cărturarilor de azi. Eu sunt printre cei mai bătrîni dintr-
15 — Iancu — Avram — nici n-a împlinit douăzeci și cinci de ani. Țsta are foc în vine...

— Cred că dacă ar fi cineva acolo ca să arate greșelile care se fac, și dintr-o parte și dintr-alta, nu s-ar putea...

20 — Dar dascălul aruncă pe masă cuțitul pe care-l învîrtea.
— E prea tîrziu, domnule ghenereal. Ungurii fac mari pregătiri de război. Au obținut o dietă proprie care s-a deschis la 5 iulie la Poszoni... Au acum un minister al lor, subț presidența lui Bathyani.¹

— Cine-i Bathyani ăsta ?

25 — Nu are cine știe ce însemnătate. Conducătorul lor adevărat este Kossuth,² ministrul finanțelor... Au făcut o armată mare a lor, de honvezi, care au de gînd să lupte cu imperialii. Pînă atunci luptă cu sîrbii, cu croații și cu noi, românii, ca să ne aducă la ascultare
30 subț ei. Nemeșii nu vor alte națiuni libere în Ungaria decît pe unguri...

— Și dumneavoastră ?

— Apoi noi ne cam pregătim și noi... Și se ridică în picioare.

35 — Acum își dădu seama cu adevărat Magheru de schimbarea în îmbrăcăminte a lui Axente Sever. Purta tot

¹ Ludovic Bathyani (1806—1849), președinte al primului Consiliu de Miniștri în guvernul revoluționar de la 1848 (n. ed.).

40 ² Lajos Kossuth (1802—1894), conducătorul mișcării revoluționare din 1848 pentru eliberarea Ungariei de sub autocrația habsburgică (n. ed.).

redingota de dascăl, dar subț ea avea șerpar lat de muntean, cu două pistoale... Avea nădrați lungi și strînși pe picior, vîrți în cizme scurte, în locul pantalonilor și ghetelor.

5 — Ce pregătiri faceți? Eu nu știu nimic...

— Apoi fiecare ținut va da o legioană de români.

— Faceți o armată românească? Ei, asta nu e rău.

10 — Da, o armată... Fiecare legioană va fi comîndată de un prefect. Tribunii vor comînda cîte o mie de oameni, iar centurionii cîte o sută...

— Asta-i o organizație cam veche... ca pe vremea romanilor, spuse Magheru, cu un zîmbet indulgent.

Dascălul reluă dîr, cu vinele pumnului ieșite :

15 — Așa, ca pe vremea romanilor, că la ei a fost obîrșia binelui... Numai așa ne-om mîntui.

Ieșiră în ceardacul mic de lemn al casei, împodobit cu lupidragi.

20 ...Soarele trecuse de partea cealaltă a Oltului, spre Voineasa, și din toate părțile veneau răsfrîngerii de raze și o mireasmă dulce de fin copt. Era o tărăgănare dulce de plaiuri în jos, spre Sălătruc.

Înainte de a încăleca pe calul priponit de un prun în fundul livezii, Axente Sever întrebă posomorît :

25 — Aci gîndesc mulți așa ca dumneavoastră, domnule gheeneral?

— Da... sunt destui... Ar trebui să se găsească și la dumneavoastră oameni care să se gîndească la o înțelegere cu ungurii!

30 — Mă tem că dacă s-or găsi din aceștia, vor fi uciși cu pietre de nație... Poate că și sunt, dar nu mai au curajul să vorbească.

— Rău, foarte rău ce se întîmplă, frate Axente... Aceste două nații, români și unguri, sunt făcute de Dumnezeu să meargă împreună... Și iată că nu mai e ascultat
35 nici gîndul lui Dumnezeu... O să pățim multe, și noi, și ei, din pricina asta... M-ai întrebat dacă mai sunt și alții care să gîndească așa, aci, la noi... Pot să spun că am primit un îndemn de la Nicolae Bălcescu și Ion Ghica să trec, în cazul cînd nu voi putea ține lupta cu
40 armatele împărătești, cu oștirea mea în Ardeal și să lupt alături de unguri!

Fața dascălului se subție și mai mult, căci obrații i se crispaseră. Gura nu mai era decît o dungă severă a buzelor... Nu răspunse decît după ce se ridică în șea, cu dîrlogii în mîna stîngă :

5 — Să nu faceți asta, domnule căpitan-gheneral... Nu puteți lupta alături de unguri împotriva noastră !

Magheru simți că i se înfige un cuțit în inimă... Își aminti de vorbele lui Bălcescu : „Dacă ungurii și românii nu se înțeleg, se vor trage unii pe alții în mormînt“.

După ce se despărțiră, puțin zăpăcit de această întrevedere, Axente Sever, întorcînd calul în loc, mai spuse o dată :

15 — Să nu faceți asta, domnule căpitan-gheneral !...
Apoi dete pîneni calului și dispăru după un pîlc de aluni, de un verde dulce. Avea să treacă prin pădure... peste o curmătură a muntelui... Dincolo, pe malul Oltului, în casa preotului din sat, îl așteptau soții lui, cu care venise întovărășit de la Sibiu. Nu-i spusese lui Magheru că el și fusese ales prefect al legiunii a șaptea.

★

— De-a lungul Oltului — care-și izbea neconținut valurile năvalnice, nisipii, în patul de stînci dintre munții împăduriți în care era aproape gîtuț — Magheru se frămîntă tot timpul... Pînă la urmă înțelese că nu e decît o singură dezlegare... Să lupte aci, în țară... Peste munți nu poate trece. Jumătate din posibilitățile pe care se bizuia în planurile lui erau deci pierdute. Alături de el, pe un murg pîntenog, sublocotenentul

25 30 35

Magheru căuta să se ție în pas cu trapul mare, săltat, al voinicului armăsar vînat, spătos, un dar al colonelului Solomon, pe care călărea tatăl său... Nu îndrăznea să-l întrebe nimic. Îl vedea adîncit în el însuși și bănuia că întrevederea cu Axente Sever n-a îndreptățit nădejdiile puse în ea. În dreptul mînăstirii Cozia se întîlniră cu batalionul căpitanului Teologu, care pornise de dimineață în marș spre gura Lotrului... Avea să se întoarcă noaptea într-un exercițiu de luptă. După ce primi raportul comandantului, Magheru îi dădu poruncă

să se întoarcă din drum, să treacă Oltul pe la Călimănești și să se îndrepte spre Curtea-de-Argeș. Acolo să aștepte un nou ordin din partea lui. Dealtfel, Teologu îi întări zvonul, cunoscut din ajun, că armatele imperiale se îndreptau pe trei coloane spre Slatina, Pitești și Cîmpulung. El ocupase Slatina, Pitești și Cîmpulungul, dar cu forțe mici, așezînd o rezervă la Curtea-de-Argeș, pe care vrea s-o întărească acum cu batalionul căpitanului Teologu. Firește, luptă de front nu avea să dea. Însă era bine să provoace o încetineală a înaintării dușmanului prin aceste mici concentrări, despre care știa că se va duce vorba, umflîndu-se realitatea.

Îl trimise pe fiu-său în tabără să vadă cum merg lucrurile și să vie să-i raporteze dacă e nevoie de prezența lui... Altfel era hotărît să rămîie acasă pînă către orele cinci.

Își adusese întreaga familie și locuiau împreună la vreo doi kilometri de tabără, într-o căsuță de țaran înstărit, lîngă Schitul Traian. Aveau trei odăi în rîndul de sus, care dădeau toate pe un pridvor îngust de lemn, și acest pridvor era acum un prilej de spaimă neîntreuptă pentru el, căci avea un copil de un an care învățase să meargă de timpuriu și acum oricînd putea să iasă, scăpînd supravegherii, în ceardac și să cadă, zdrobindu-se de prundișul cu care era pietruită curtea. Scara dreaptă și cam îngustă care urca în pridvor era și ea o primejdie și mai mare.

Însurat prea de tînăr, la douăzeci de ani, mai mult fără voia lui, Magheru nu cunoscuse bucuriile vieții de familie. Căpitan de panduri de pe la douăzeci și unu de ani, mereu laolaltă cu oamenii lui și mereu în hărțuiele cu bașbuzucii de la Vidin și de la Ada Kaleh, venind acasă mai mult iarna, nici nu știuse cum se făcuseră mari băiatul și cele două fete. Cei mai mulți părinți tineri cred că copiii cresc singuri, în mod firesc, cum cresc pomii în grădină și că nu e motiv de nelinește în a aștepta ca ei să devie adolescenți, fără nici o altă grijă decît a le asigura cele de-ale mîncării și adăpostul unei odăi. Tîrziu, aproape de patruzeci de ani, fusese amarnic lămurit de nesocotința lui, cînd îi muri una dintre fete, mai mult din greșelile celor din jurul ei.

Zgduit de această cumplită încercare pentru el, i se schimbase și firea. Sentimentul unei răspunderi pe care nu-l avusese la timp, dintr-un soi de neatenție, dintr-o prejudecată, acum îl apăsa și îi tulbura uneori nopțile.

5 Se însurase a doua oară, abia cu doi ani înainte, cu o bucareșteancă dintr-o familie Caramanliu, o fată tânără, vioaie, și în unele împrejurări foarte promptă și justă în judecată, dar prea spontană, prea necugetată alteori. Toată numai inimă. Singurele motive de neînțelegere

10 cu ea erau doar din pricina copilului, dar erau atât de grave, că uneori ajungeau la certuri crâcnene. Sentimentul de răspundere pe care nu-l avusese pentru cei trei copii mai mari îl avea acum cu prisosință, ajuns pînă la un fel de spaimă, pentru această mică faptură, cu ochii

15 umezi, negri și înțelepți, cu gura fragedă ca o floare.

Cu vreo cîțiva ani mai înainte văzuse, întîmplător, în casa paharnicului Dedulescu, jucîndu-se împreună cu alți veri de-ai lor, pe copiii maiorului Lăcusteanu, toți foarte vioi și zburdalnici, afară de unul, mic și cocoșat, care nu putea lua parte la jocurile celorlalți... A avea cei

20 mai frumoși și mai triști ochi pe care-i văzuse pînă atunci Magheru. Resemnarea acestui copilăș era fără margini și trezea un sentiment de dureroasă simpatie în oricine îl vedea atât de cuminte și de nefericit. I s-a spus că fusese scăpat din brațe de doică și se lovise rău în șira spinării încă din primul an al vieții... Nu era vinovat cu nimic, el, și toată mica lui viață era dis-

25 trusă din greșelile și nebăgarea de seamă a celor care ar fi trebuit să-l apere, care trebuiau să înțeleagă ce răspundere au cînd e vorba de un copilăș care nu se

30 poate apăra nici măcar cît un pui de găină, și cînd întîmplările sunt definitive, ca moartea.

Trecu în trap săltat de crîngul de arini și intrat prin poarta deschisă, dădu armăsarul unui soldat și urcă grăbit

35 scara cea dreaptă, fără sprijinitoare, ca de pivniță, căci auzea țipetele copilului.

Era înconjurat de soborul mamelor lui, cum spuneau ele în glumă, de soborul țătelor, cum spunea mînios, uneori, Magheru. Erau mama copilului, sora ¹ lui, adică

40 ¹ În manuscris, firește în febra redactării, Camil Petrescu scrie : „mătușa” (n. ed.).

fata generalului, și Maria Marghiloman, prietena lor, soția căpitanului de la Craiova, fratele lui Nae Marghiloman, acum colonel intendent al oștirii de la Rîureni.

5 Auzind treptele scării trosnind sub pașii voinici ai soțului ei, Maria Magheru se crispă toată... Nu putea îndura privirea lui rece, când o socotea vinovată. Și acum, cu nimic nu putea potoli nici ea, nici celelalte două, tipetele copilului, care de câțva timp era bolnav,
10 avea fierbințeli, nu mai mânca, avea tulburări intestinale, nu mai adormea decât foarte greu și plîngea întruna.

— A venit nebunu ! spuse Maria Marghiloman.

15 General iubit de ostașii săi și stimat de o țară întreagă, judecător cu mult prestigiu, Magheru era de multe ori pentru aceste femei, dar numai când erau între ele, „nebunu“... Nu-i spunea așa, e drept, decât Maria Marghiloman, care era mai în vîrstă decât cele două, dintre care nici una nu trecea de douăzeci de ani și
20 care, iubea de felul ei, nu se prea speria de bărbați chiar cînd erau comandanți de oștire... Ceea ce le înfuria și, mai grav, le jignea într-un mod dureros pentru ele, era că băiețașul se potolea cum îl lua în brațe tată-său. Se simțeau nu numai în ele însele jignite, ci și
25 ca reprezentante ale tuturor femeilor din lume de pînă atunci, ca și a celor din prezent, că nu puteau domoli acest pumn de băiețaș bolnav. Cînd discutau în mod obicinuit, fiecare avea dreptate în felul lui, susținînd cu tot felul de argumente ceea ce făcea (căci erau și
30 fapte, nu erau numai vorbe), iar rezultatele nefiind vădite pe loc, nu se putea ști cine are în definitiv dreptate. Dar liniștea asta instantanee, totală, a băiețașului le uimea și le mînia... Atît de nemărginită este vanitatea oamenilor, încît se părea că într-un anume fel, ele parcă
35 ar fi vrut ca băiețașul să nu se potolească, numai să nu creeze o suspiciune, îndreptățită, a tuturor mijloacelor lor ancestrale de a crește copii... Acum, de un ceas, fiecare îl legănase puternic în brațe, înfășurat în plăpumi-
40 oară, încercînd cu deznădejde să-l adoarmă, iar el, neam. Țipa din ce în ce mai tare. Era vînat la față,

și Maria Marghiloman le speriașe și mai rău, spunându-le că băieții, spre deosebire de fete, nu trebuiesc lăsați să plîngă, fiindcă se îmbolnăvesc de vătămătură.

5 Magheru, în tăcerea vinovată a femeilor, luă copilul în brațe, care se potoli într-o clipă. Îl ținu cu o mînă petrecută pe sub trupulețul lui plătînd, pe care-l simțea cu toată făptura lui de voinic, dar mai ales își dădu seama că și copilul îi simte trupul lui de uriaș liniștit, sigur de el... Era un soi de transfuzie de liniște și calm, care făcea ca pe loc băiețașul să se împărtășească în liniștea nemaipomenită a tatălui său, oricît de bolnav ar fi fost. Dimpotrivă, femeile, exasperate, agitate, speriate, într-o panică provocată de orice semn de boală a copilului, îi treceau și lui periculoasa lor zbatere.

10 Liniștea asta a lui Magheru nu se transmitea numai acestui copilăș, ci tuturor celor din jurul său, cînd se aflau în clipe grele, hotărîtoare. În încăierările cu turcii, cînd cei mai îndrăzneți simțeau că le bate inima prea repede, toate privirile se întorceau spre el. Era liniștit, nu spunea o vorbă, ci numai își mușca gînditor mustața, căuțînd în mod vădit o dezlegare situației grele. La Sîntești, într-o vreme, bătălia era ca și pierdută. Oamenii lui se retrăgeau cu ochii rătăciți, gîfîind, cu obrajii întinși de spaimă, gata să fugă. Magheru, înțepenit locului,

15 nu spunea o vorbă. Își mușca gînditor mustața, ca și cînd n-ar fi văzut și n-ar fi știut nimic. Oamenii se adunau în jurul lui, cu inima la gură. Pe urmă a spus doar atît, ca și cînd n-ar fi fost nimic altceva : „Voi, romanațenii, vă urcați în turla bisericii și împușcați de-acolo ; cei care rămîn jos, de după morminte.

20 Noi ne întoarcem jos la vadul riului, dar încet, prin pădure, ca să nu fim văzuți. Ne lăsăm în spatele turcilor, care înaintează acum !“ Au prins cîteva sute de inși, au măcelărit alte cîteva sute... Asta i-a adus nu numai încrederea fără margini a oamenilor lui, care avea să devie încrederea întregii țări, dar și ordinul Sf. Sava și un grad în armata rusească, deși era atît de tînăr.

25 — Ce i-ați dat azi să mănînce ? întrebă el liniștit,

30 dar apăsător.

35

Maria Marghiloman țîşni furioasă :

— Să nu te mai amesteci, domnule general, pînă și în mîncarea copiilor... Vezi-ți de soldații dumitale și lasă-ne pe noi, care am crescut copii, să facem ce știm...
5 I-am dat supîță de pasăre și griș cu lapte, ce vrei să dai de mîncare unui copil de un an ?

Magheru văzu sticla cu lapte. Nu vroiau să-i dea în ruptul capului copilului să bea apă.

— Și ce ? Tot nu i-ați dat apă să bea ?

10 Maria Marghiloman izbucni furioasă.

— Auzi, copil de-un an, să-i dai să bea apă... Unde s-a mai pomenit asta ? Să-i distrugi stomacul !

De frică să nu-i strice stomacul, i-l atrofiau.

— De ce să nu-i dai, dacă trupșorul lui cere asta ?

15 De ce să nu-i dai, dacă-i place ?

— Auzi, unde s-a mai pomenit asta, să dai unui copil ce-i place lui ? Cine nu știe că dacă stai să-i dai ce-i place lui, unui bolnav, ce-ți cere el, îi faci rău ? Vrei să îmbolnăvești copilul ?

20 — Nu-i totuna un copil cu un bolnav... E o nebulie ce faceți voi... Un bolnav e un ins pervertit care, fiind silit de unii ca voi să primească ceea ce vroiau alții, a ajuns să aibă gusturi pervertite, să nu ceară uneori ceea ce îi face bine, ci, dimpotrivă.

25 Într-adevăr, bizuite pe o logică implacabilă, femeile transformau fraza gîndită : „Dacă-i dai unui copil mic ce-ți cere *uneori* poate să-i facă rău“, în gîndirea că „orice-ți cere un copil mic îi face totdeauna rău“ și toată purtarea lor era cu o logică pervertită, de fier, dar pervertită, urmarea acestei gîndiri.

30 Orice îi făcea plăcere copilașului li se părea reprobabil... Dacă băiețașul era prea vioi și alerga fericit, cînd pe piciorușe, cînd de-a bușelea, ele îl opreau speriate și-l culcau silnic în pat.

35 — Cum o să-l las să alerge ? Ce, vrei să obosească și să se îmbolnăvească ?

Dacă vrea să doarmă liniștit, îl zgîndăreau, îl sileau la joacă, fiindcă era prea moale.

40 Cînd copilul se dezgolea, dînd cu deznădejde din piciorușe și plîngea, ele îl legau strîns în plăpumioară.

— Doamne ferește, ce vrei să răcească băiatul?...
spunea Maria Marghiloman cu o spaimă care le mobiliza
și pe celelalte două, și toate zoreau să-l înfașe.

5 Dealtfel, și cu legănatul era o poveste. Copilul plîngea
tot timpul în brațele lor, care-l legăneau cu rîndul, îndîr-
jite, tocmai fiindcă, dîrdîindu-l așa, îl împiedicau să
ațipească. Cînd tată-său, în loc să-l bîtîie, în brațe,
îl așeza în leagănul lui, adormea îndată. Liniștit, dar cu
obrajii trași, Magheru strigă de pe pridvor soldatului :

10 — Niță, adu ceapă și sare ! Adu și o sticlă cu apă !

Femeile înmărmuriră. Ioana Magheru dădu un ade-
vărat răcnet :

— Vrei să dai copilului iar ceapă cu sare ? Îl omori !

Maria Marghiloman fierbea :

15 — Auzi ? Copil de un an să-i dai ceapă cu sare ?
Unde s-a mai pomenit... Orice mamă care te-ar auzi
s-ar cruci. Dumnezeu, de ce s-o fi amestecînd bărbații
ăștia unde nu trebuie... ?

20 — Nu știu la care mame te gîndești, spuse apăsăt
generalul. Eu știu nenumărate mame care fac cîte zeced-
oisprezece copii, și-i îngrijesc atît de bine să le rămîn
în viață cîte trei-patru !

25 Asta cam așa era... Familiile aveau numeroși copii,
asta și pentru că igiena de atunci era atît de rudi-
mentară, încît căutau să biruie măcar cu numărul.

— Tăticule, interveni și fata lui, lasă mai bine să-i
dăm picăturile doctorului Spoter, și-i întinse sticluța
cu o doctorie gălbuie.

30 Magheru i-o smuci din mîini și-o aruncă pe fe-
reastră, în curte.

35 Cînd soldatul apăru în prag cu o tavă pe care erau
cîteva cepe zdrobite cu pumnul, solnița, o sticlă cu
apă și un păhăruț, Maria Marghiloman se repezi să-l
îmbrîncească afară, dar în clipa aceea obrajii generalului
se făcură albi de furie... Știa că mîniile lui nespus de
rare erau groaznice... Femeia încremeni și deveni și ea
albă, căci și mîniile lui Magheru se transmiteau, în-
gheșînd pe cei care îl supărau... Ieșiră toate trei, năuce
de spaimă.

Peste cîteva clipe priveau înciudate de la fereastră :
 generalul și copilașul ședeau amîndoi pe treptele casei,
 unul lîngă altul, la soarele cam arzător al după-amiezii
 5 de septembrie. Băiețașul mușca, atît cît îl ajutau cei
 cinci dințișori, din foile de ceapă înmuiate și lua din
 solniță sare, cu pumnișorul lui, dar lua cît o linguriță
 de sare odată, pe care o înghițea surîzînd, fericit.

— Mănînci sare cu pumnul, ai ? îl certa cu o nes-
 10 fîrșită duioșie căpitanul-general. Na, bea și apă, mă-
 gărușule... Și-i ducea la buze păhărelul din care co-
 pilașul sorbea cu lăcomie și mai lăsa să i se prelingă
 și pe bărbia cît un boboc de trandafir alb de mică. Bea,
 mîi ! Pentru tine răspund eu...

15 Așa i-a găsit căpitanul Marghiloman, trimis de colo-
 nelul Pleșoianu de la Craiova ca să-i comunice că di-
 vizia lui Mehmet se apropie de oraș, cerîndu-i să-i dea
 porunca ultimă, hotărîtoare.

- La cancelaria taberii, în seara de 27 septembrie, aşteaptă ofiţeri în tinda cea mare a casei ţărăneşti de munte. Într-o odaie care este biroul lui Magheru, acesta
- 5 şi cu secretarul consulului englez Colquhoun, închişi singuri, au discutat toată după-amiaza foarte aprins. Nimeni nu ştie despre ce e vorba anume. Către şase seara au chemat un soldat să aprindă lampa de petrol. Grant este foarte iritat, nemulţumit de cum a decurs
- 10 convorbirea. Înţelege că e oarecum concediat. Înainte de plecare, totuşi, spune, luîndu-şi pălăria şi pardesiul :
- Atunci, răspunsul dumneavoastră la scrisoarea lui mister Colquhoun, domnule general-şef este... ? şi aşteaptă precizarea.
- 15 — Este în acel plic pe care vi l-am înmînat, vine răspunsul puţin repezit.
- Grant, încurcat, mergînd spre uşe :
- La revedere, domnule general-şef !
- Dar în prag se întoarce şi mai încurcat, apoi spune
- 20 brusc :
- Domnule general-şef, îmi este îngăduit să cunosc şi eu răspunsul dumneavoastră ?
- Magheru închide, cu gîndul în altă parte, călimara.
- Îl veţi cunoaşte la Bucureşti, unde desigur mister
- 25 Colquhoun, vi-l va comunica !
- Grant, nervos, nemaiştiind ce să facă, simţind că nu şi-a îndeplinit misiunea :

— Îngăduiți-mi să vă spun că e necesar să-l cunosc încă de pe acum, chiar din această clipă !

Magheru tace îndelung, apoi ridică din umeri.

5 — Ei bine, i-am răspuns consulului englez ceea ce ți-am spus și dumitale, care ești secretarul său ! Îl privește drept în față : Tabăra de la Rîureni nu poate fi desființată. Eu nu pot trimite acasă opt mii de oameni care au venit hotărâți să lupte pentru patria lor.

10 — Veți lupta cu armata turcă ? E cu putință ? Întrebă secretarul englez uluit.

— Noi am primit această sarcină de la guvernul țării, și de la soldat pînă la general înțelegem să ne facem datoria.

15 Grant aruncă jos pe podea pardesiul și pălăria pe care le ținea în mînă. Apoi se întoarce îndîrjit, revoltat, spre Magheru :

— Domnule general-sef, este o luptă absurdă, și reia cu alt ton oarecum stăruitor : Cu opt mii de oameni nu poți lupta împotriva a două imperii. Diviziile lui 20 Kerim-pașa, care se îndreaptă spre dumneavoastră, nu sunt decît un început. Nu aveți nici o urmă de șansă.

— Șansa este totdeauna de partea celor care apără o cauză mare. O vom sili să fie de partea noastră...

25 Ochii mari, negri, ai lui Magheru privesc undeva în vag.

— Vă luați o răspundere care depășește umerii unui om ! e de părere Grant, care se plimbă acum agitat prin cameră.

★

30 În fața casei țărănești, spre seară, s-au adunat un foarte mare număr de ostași, fiindcă pînă la urmă s-a aflat despre ce este vorba. Nu spune nimeni o vorbă. Ard cîteva facile. Toți așteaptă îngrijorați, cu figurile încruntate. Numai cînd un ostaș înalt spune unui vecin :

35 — Așadar, frate, vor să desființeze tabăra și să ne trimeată acasă ? — se aprinde vorba ca de la iască și se aud numeroase protestări...

— Asta-i acum !... Cum o să desființeze tabăra ?!

Un pandur lămurește pe cel care protesta mai viu :

— E aci, înăuntru, un englez care a venit cu o scrisoare de la stăpînirea lui.

Acum încep toți să strige și să amenințe... Nimeni nu vrea să audă de desființarea taberei.

5 — Să-l dea pe englezu ăsta pã mîna noastră, să-l învățăm noi să să mai amestece în treburile altora, spune un gorjan cu frunte lată.

— Să plece englezul ! strigă unul ascuțit, și mulțimea reia cu vuiet : „Să plece englezul...”

10 Discuția între cei doi a ținut toată noaptea. În zorii zilei se cunoaște că cei doi au fost pe cînd unul, cînd celălalt mai impetuos. Acum amîndoi par obosiți. Magheru, mai ales, pare abătut, „dislocat” psihologiceste. Grant simte că a cîștigat partida.

15 — Nu are nici un sens să executați ordinele unui guvern care nu mai există ! Bălcescu, Alexandru Golescu și toți ceilalți sunt arestați.

— Au fost înlăturați în mod ilegal de către comisarul turc Fuad, care a intrat într-un oraș fără apărare, pe care l-a jefuit și l-a devastat, umilind în mod bestial populația.

— Și totuși turcii vă vor binele.

— Ostașii care au fost atrași în cursa din Dealul Spirii în acea zi de 13 septembrie ne-au arătat ce înseamnă binele turcesc ! Dar ei ne-au învățat mai ales cum trebuie să discutăm cu generalii trimiși de sultan.

— Vorbiți mereu ca un general care nu-și poate stăpîni sabia, nu ca un om politic cu răspundere.

30 Magheru se întoarce spre el obosit, într-o ultimă încercare :

— Și dacă totuși nu vom desființa tabăra ? Dacă vom lupta ?

— Vă repet ceea ce v-am spus : veți face să izbucnească aci în răsăritul Europei un război nefericit pentru patria dumneavoastră. Un război pe care Anglia nu-l poate accepta în nici un caz acum. Nu puteți tîrî țara dumneavoastră într-o aventură care o poate duce la un masacru inutil.

40 Magheru tace îndelung, la masă, cu fruntea sprijinită în palmă. După un timp se ridică gînditor, se încinge cu sabia și iese urmărit cu nelinește de Grant. Apare

urmat de aparat (sic!) în cerdacul casei. Șovăie. Nu poate să vorbească. S-a făcut o tăcere mormîntală. Toți așteaptă încordați. Cu o voință zdrobită, Magheru vorbește :

5 — Ostași, ofițeri, panduri ! Împrejurări mai presus de voința noastră ne cer să desfacem tabăra, să ne împrăștiem...

Un ostaș îl întrerupse cu o voce tunătoare :

— Nu putem să ne întoarcem acasă.

10 Se înalță pînă la cer vuietul de aprobare al ostașilor. Magheru, gîndindu-se la el însuși, continuă :

— Acasă, cei care puteți merge acasă ! În largul lumii, ceilalți sortiți pribegiei !

15 — Țara ne-a chemat la luptă, nu ne-a chemat la văicăreală, căpitane-general, strigă un ostaș mai bătrînior.

— Apare în cerdac în spatele lui Magheru, care nu-l vede, Grant.

20 E întîmpinat cu vociferări furtunoase de către mulțime, cu strigăte de amenințare, cu brațe agitate furios. Magheru întoarce capul și, cînd îl vede pe Grant în spatele lui, îi face semn să dispară. Vuietele mulțimii îl întovărășesc pe acesta pînă ce dispare din cerdac. Apoi Magheru continuă cu o voce îndurerată :

25 — Frați ostași, înțelegeți durerea mea, nu mai răsușiți și mai mult cuțitul în rană. Credeți-mă, va veni o zi cînd patria va avea iar nevoie de noi... Fiți gata pentru acea zi !

Cei treizeci și patru de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău părăsiseră tabăra de la Rîureni aproape cei
5 din urmă... Îi tot ținea lacom în loc Simion, care nu se îndura să mai lase ceva în tabără și se certa cu polcovnicul Marghiloman pentru toate fleacurile... Acesta primise poruncă de la Magheru să împartă toate armele bune, puști și pistoale, la panduri și volintiri, iar cele
10 stricate să le adune toate într-o colibă și să facă o listă amănunțită de toate pe care le lasă, pe categorii, după stricăciuni, să arate amănunțit și ce praf de pușcă și ce patroane lasă... ca să fie descărcate în regulă... Simion, băgăreț de felul lui, nu se lasă, și după ce căpătă
15 înapoi cei șase cai pe care nu-i slăbise o clipă din vedere, cum și căruța, că puștile și pistoalele le păstrasera, mai izbuti să scoată de la Marghiloman, care era furios și spunea că el nu poate să dea arme pentru niște volintiri care sosiseră în ultima zi, dar asta era
20 minciună, căci ei făceau muștru de nouă zile, treizeci de puști bune pentru cei de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău. Pentru pulbere și patroane se certase țigănește cu un căpitan de panduri și tot izbutise până la urmă să aducă un butoiăș și un sac de gloanțe mai
25 mult decît oricare alții...

— Asta e o avere, mă, ce știți voi... Dă ce să le lăsam turcilor?

Nu le lăsară turcilor, că le cereau alți volintiri.

Așadar, pleacă miercuri pe înserate... Era senin sticlă și răsărise o lună nouă ca o seceră mică de aur pe cer... Fusesse cald ziua, dar noaptea căzu o brumă groasă de un deget. Se opriră după miezul nopții la Șuici, unde
5 găzduiră toți la un han, care în odaie, care în podul cu fin, iar Simion în ieslea cailor... că n-avea încredere în nimeni.

Porniră la drum de dimineata, grămadă toți, căci, înarmați cum erau, nu le păsa de nimeni... deși puștile
10 erau subțiri în codârlă. Dealurile cu păduri de fagi erau roșii ca focul, numai pe margine mesteacănii și copăceii cu frunza dulce erau galbeni cum îi borangicul... În căruța pe care o mîna Simion, cu inimă pentru cai, Toma, Ion și Damian se tot sfătuiă ce să facă
15 o dată ajunși acasă... Mergeau repede și cei de pe jos, căci puteau să se odihnească cu rîndul în căruțe... Pe unde treceau, erau bine primiți de săteni, care-i recunoșteau ca volintiri, și faptul asta-i umplea de mîndrie pe cei tineri.

Ajunseră însă acasă abia vineri, zi-ntîi, după miezul nopții, căci spre Pitești se întîlniseră cu maiorul Zalic, care le spuse că se apropie coloane turcești, și socotiră
20 că e de prisos să le caute rîcă turcilor... Așa că dormiră încă o noapte, ceva mai departe de drumul mare, mai ales că era nevoie să odihnească și caii...

Cum ajunseră, așa, după miezul nopții, se sculă tot satul, care se îngrămădi în fața căsuței lui Ion, jos lîngă Gîrloagă. Armele rămaseră ascunse în căruța trasă în
30 curte, așa cum fusese înțelegerea, ca să nu știe toată lumea de ele, că mai sunt și copii care pălăvrăgesc... dar cu tot frigul ținură sfat mai departe afară, căci veniră, cum aflară, printre cei dintîi, Vasile Peștefript, Drăgan, Mitru al lui Chibuc, Codan și alții.

Vrură să afle mai întîi cum a fost cu tabăra lui Magheru, despre a cărei risipire aflaseră, dar nu pricepeau totuși cum de s-a întîmplat... Vroiau să știe cu de-amănuntul... Toma fu cel care se trudi să-i facă să înțeleagă
40 de ce s-a risipit tabăra, deși prea mult nu pricepea el însuși... Cînd auzi cît de însuflețiți și fără teamă erau voinicii adunați acolo, soldați, panduri și volintiri

de rînd, pe Drăgan îl cuprinse un fel de amărăciune seacă.

— Auzi, vere, să ai asemenea oștire și s-o trimiți acasă?... Și erau mulți, măi Tomo?

5 Răspunse Simion, în locul lui Toma :

— Păi să tot fi fost ca la zece mii dă oameni, la un loc.

Vasile Peștefript, care fusese atît de moale și liniștit la Bragadiru, fierbea acum de mînie.

10 — Da' nu erau, mă, numai ei, cei de-acolo... Era tot natu, că s-ar fi ridicat satele toate, rînd pă rînd, pentru Constituția asta, care dă pămînt la omenire.

— Așa-i, mîrîi și moș Gurie. S-ar fi ridicat satele ca pă vremea Vladimirescului...

15 — Nu, acum ar fi fost cu mult mai a dracului, moș Gurie ! spuse Vasile. Că vedeți voi, Vladimirescu nu făgăduise anume pămînt la clăcași și din multe sate dă p-aci din părțile noastre nu s-au mișcat... da' acum ar fi fost altceva. Hei, să ne fi dat ei, din ziua dintîi, pă-
20 mîntu pă care l-au scris acolo la pontu treisprezece... mamă, mamă, ce ar fi fost... Da' și aci, Bălcescu ăla avea dreptate... Ținînd-o strîns în menghinea și ciocă-
nind mereu, revoluția asta s-ar fi îndreptat ca să meargă
pă făgașu ăl bun. Numai să nu să fi oprit așa... acum
25 cînd a început să fiarbă țara, cînd să zică și rumănu „Doamne-ajută !“...

— Hei, treabă boierească, dădu din cap cu dispreț și mîrîi Șoricaie... Știi ca aia... cînd prinse să se încăl-
zească și biata muiere și era să zică hait, hop boieru
30 că nu mai poate...

Oamenii rîseră.

— Lăsați glumele, măi, îi certă Vasile Mînjoc... Vorba e, acum ce facem ? Mergem așa cum am mers, oblu, or o lăsăm mai moale... Că noi singuri ăștia dă la Zăvoiu
35 Dihorului și dă la Vadu Rău nu putem lupta cu împă-
răția turcească... și totodată și cu aceea a țarului, cum să aude. Ce zici, cuscre ? Ce zici, Tomo ?

— Apăi, cuscre, dacă vrei să spui ce gîndesc, apăi, iote, io gîndesc că nu sîntem singuri... Ați văzut că

prin toate părțile pă unde au fost oameni d-ai noștri, au aflat că satele fierb și nu merg cu stăpînirea boierilor... Io zic să mai așteptăm... Dacă vrei să nu mai spunem, cum știm noi, „nu“, da' nici „da“... să plecăm

5 adică genunchii.

— Măi, oameni buni, măi, fraților ! spuse Toma, pe care-l lumina bine acum, cu o vîlvătaie țîșnită, focul domol care ardea ca o vatră în bătătură, cît să se încălzească oamenii, căci era mereu senin și se vedea că se

10 lasă iar cu brumă... O fi greu, nu zic nu, că am ajuns aci... Io însă cred că trebuie să credem ce-a spus Magheru, că dacă a spus el că nu să poate altfel, apai să știți că nu s-a putut, că io îl cunosc bine, nu-i om să să sperie... așa ușor... Mînjoc a spus adevărat. Și-a trimis

15 și țaru oștile lui peste noi. Magheru ne-a spus să mergem acasă și să așteptăm păstrînd armele... Io, drept să-ți spui, nu m-aș mira să ne cheme iarăși... O să facem, dă fiecă dată, cum ni s-o părea mai potrivit... da', firește, înapoi noi nu trebuie să mai dăm.

20 — Ce să facem noi socoteli... Mergem pă drumu ăsta, și pace, strigă întăritat Vasile. Ce-o ieși, o ieși !

— Da' dacă o să iasă prost ? întreabă îngîndurat Vasile Mînjoc.

De data asta toți rămaseră pe gînduri.

25 — Dacă o să iasă prost ?... repetă Vasile Peștefript întrebarea... Nu știu... O să iasă bine, o să iasă prost... ? Dumnezeu știe cum o să iasă... Io însă una știu, că noi nu mai putem să fim iar întocmai cum am fost înainte, ca vitele... Nu putem să fim altfel dăcît cum sîntem dă

30 cîteva luni încoace... Cei care vor veni vor vedea ce au dă făcut și vor face după firea lor... Da' noi, care am văzut pă arendaș și pă zapciu tremurînd, care am văzut puterea turcească și am rămas locului, în fața ei, iote, după cîte am văzut... Nu mai putem face altfel...

35 Rămaseră toți îngîndurați și multă vreme nici unul nu mai spuse nimic... Focul murea în bătătură, era acum numai ca o vatră de jeratec ici-colo pătat de cenușe... Se simțeau toți nelămuriți... vedeau că degeaba se sfătuiseră, căci nu ieșise nimic... Dacă i-ar fi întrebat

vreunul ce să facă, oricine ar fi răspuns, ar fi fost vorbe. Întrevăzuseră o izbăvire, care acum se depărta de ei. Dintr-o dată se văzură singuri, om cu om și atât de puțini laolaltă, în fața unei desfășurări care depășea cu mult însăși vremea în care trăiau. Era târziu... Cerul era înghețat și cu puzderie de stele reci și ele.¹

10 ¹ La sfârșitul capitoului, Camil Petrescu scria : „N.B. (Poate că ar trebui să urmeze o scurtă ședință de lucru între Cantacuzino și Fuad)“. Fără îndoială, pe baza documentelor existente, romancierul putea cu ușurință reconstitui un astfel de moment (n. ed.).

Se simt putrezi, pierduți parcă... Plouă de câteva zile, cu mici întreruperi în amurg, aproape tot timpul. O ploaie înghețată, pisăloagă, de toamnă. Totul e ud și rece, năclăit ori înmuiat în jurul lor. Hainele de pe ei s-au zdrențuit parcă și nu se pot usca în nici un fel... Perdeaua de negură nu se dă în lături decât ca să arate mereu, pe malul românesc, trunchiuri găunoase și păduri de sălcii. Ghimiile merg la lopeți, merg greu de tot... De câteva ori era să se împotmolească când una, când alta ! Soldatul cu prăjina de la botul celei dinainte strigă neobosit, cu toată ploaia : *Doobra voda!*, apa bună.

Voinescu II nu mai iese din culcușul umed și tusea lui a ajuns un fel de ison sec al drumului nesfârșit pe apă. Bălcescu și agronomul Ionescu, amândoi șubreziți și ei de vremea asta nimicitoare, stau lângă el. Ca orice bărbat care n-a fost încă bolnav, Voinescu II îndura greu boala. A înțeles acum ce înseamnă petele de sânge de pe barbă, de pe mâini, când se șterge la gură, și e cuprins de spaimă. Bălcescu, care n-a mărturisit încă la nimeni, în afara de sora lui, că e bolnav, se hotărăște să-i spună taina lui apăsătoare lui Voinescu II ca să-i arate că se poate trăi și așa, ca să-l încurajeze, ca să-l împiedice să se prăbușească.

Către amiază, în a cîtea zi de drum nu mai știa nici unul dintre ei, s-au dus amândoi singuri în colțul dina-

poi, în timp ce perdeaua de nori se mai lumina și ploaia stătuse de vreo jumătate de ceas.

5 Fostul maior a înțeles. Voința de viață și de biruință asupra sie-însuși a prietenului său l-a uimit. Întîi nu i-a venit să creadă. Apoi a înțeles că el, om voinic, și încă bine legat, trebuie să lupte, să aibă încredere că totul se poate îndura.

Pe cealaltă ghimie, bolnav mai rău e Nicolae Golescu, cu grele tulburări intestinale.

10 De la o vreme, malul românesc a început să fie mai limpede, mai nisipos, cu mai puține sălcii. Din cînd în cînd se văd gorgane cu smocuri de iarbă... ici-colo salcîmi. Sunt și semne de înseninare. Nori albicioși au început să se urce în scări pufoase în înaltul cerului.

15 Toată nădejdea lor e că la Vidin vor fi scoși de pe ghimie și ținută cîteva zile măcar în adăpost uscat, ca să se întrezeze.

La un popas au fost coborîți pe mal, înconjurați de spăngi. Se privesc mirați unul pe altul. Oamenii, cu fețele schimbate, abia se mai recunosc... Prea multe nu au de vorbit, dar le face bine să mai vadă alte chipuri decît cele de pe propria lor ghimie.

20

Cînd au pătruns, după lungul ocol care a început la Dessa, între Vidin și Calafat, treceau printre două

25 așezări omenești și au năvălit toți pe marginea ghi-miilor, care însă ocolesc portul și opresc departe, după fortificații, lîngă un zid. Au bănuir despre ce e vorba și au trecut prin fața caselor de lemn, dărăpănate, acoperite cu olane, cuprinși de o presimțire. După ce corăbiile s-au oprit și au tras loviturile de tun de salut

30 prescise, li s-a cerut să coboare cum pot și să se cațare cum pot pe zidul, din fericire dărăpănat și el, așadar cu colțuri și cu rupturi, pe care se putea pune piciorul. Au înțeles că sunt duși la temnița cetății. Acolo li s-au

35 dat două odăi întunecoase, dar cu un soi de grădiniță în față. A venit un ofițer care le-a luat numele, după ce i-a salutat ceremonios în numele pașii. Apoi a venit un altul, după care urmau soldați cu tăvi încărcate cu tot soiul și felul de mîncăruri din belșug. Bălcescu șuieră printre dinți :

40

— Turcisme... Toane de satrapi orientali !

Li s-a îngăduit să meargă, cîte doi-trei odată, sub escortă, să-și cumpere cîte unele de îmbrăcăminte. Au străbătut, cu soldații după ei, ulițe strîmbe, cazute parcă pe costișe, cu casele de lemn putrede, fără ferestre, cu
5 cîte o liotă de copii pe la uluci. Pe la cîte o răspîntie pietroasă sunt și unele case mai acătării, cu geamlîc, cu parmalîc de lemn și chiar cu pridvor.

Pe înserate s-au pomenit în grădinița scăldată în lumina galbenă a crepusculului de toamnă înseninată, cu
10 o mocancă, îmbrăcată cu cojocel, legată la cap cu testemel, cu o fetiță de cîteva luni în brațe. Și cu ea, I. Filipescu și pictorul Rosenthal. Era Maria Rosetti.

Bărbatu-său se aștepta s-o vadă tocmai la Orșova, așa cum fusese vorba, și află năucit că, așa îmbrăcată
15 țărănește, cu fetița Liby la sîn, a urmărit ghimiile pas cu pas de-a lungul fluviului, cînd în căruță, cînd pe jos. Zguduit, se sprijină să nu cadă. Ea, cu ochii negri rîzători, în lacrimi, i se lăsă, copleșită de emoție, la picioare.

20 Ceilalți, zguduți, plîng și ei.

★

Peste trei zile, în timp ce erau duși înapoi pe ghimii, întîlnesc în port pe un oarecare boier Gănescu, trimis de administratorul de Craiova cu treburi de-ale slujbei
25 la pașa din Vidin. E îmbrăcat europenește, dar cu fes în cap. Îi privește disprețuitor. Ei îl batjocoresc pentru fesul lui, îl fac slugoi. El le face morală, îi face derbedei, golani. Se aleg din ceartă cu gazeta lui Carcalechi, scăpată din buzunarul mîniosului boier, care-i amenință cu amîndouă mîinile. Găsesc acolo, între anunțuri insipide — droște de vînzare, leacuri miraculoase — și numeroase publicații oficiale, seci, scrisoarea lui Ma-
30 gheru către Cantacuzino, în care îl anunța că va lupta cu năvălitorii¹. Nu i-a putut mișca nici un strigăt al

35 ¹ Înaintea scrisorii adresată caimacamului, generalul Gh. Magheru lansează la 14 septembrie 1848 un apel către întreaga populație din Țara Românească. E, de fapt, o proclamație redactată în tabăra de la Rîureni și difuzată în foi volante. Iată începutul.

comandantului, nici amenințarea spăngilor, pînă ce n-au cetit toți grămadă rîndurile tipărite prost, dar ale căror cuvinte... ardeau ca focul :

- 5 ...„Nu, domnule Cantacuzino ! Nu ! România nu va peri ! Pune urechea și ascultă vuietul de viață națională care s-a deșteptat în patrie, și, dacă ți-a mai rămas puțin dor de astă mumă a noastră, ți se va bate inima, și îți va zice că Românul va să trăiască...”

- 10 Bălcescu, cu buzele strînse, cu obrazii palizi, își spune înfiorat că tot ce a fost n-a fost zadarnic, că n-a fost o aventură, cum cred mulți chiar dintre revoluționari, în clipele de descurajare, că s-a deschis un drum nou pentru poporul român. Fără cei căzuți, peste cei căzuți ! Roata istoriei s-a pus iar în mișcare.

- 15 înflăcărat patriotic : „Soarele libertății, care începuse să ne zîmbească, vrăjmașii noștri vor să-l întunece ! Fericirea, ce izvora pentru poporul României, din noile instituții, despoții vor să ne-o răpească și să ne aducă în locu-i tirania și robia !... Dar românii ședea-vor oare cu mîinile-n sîn să privească pierderea lor ?
- 20 Uita-vor jurămîntul ce au făcut în apărarea libertăților consacrate prin Constituție și astfel se arătase ei oare nevrednici de dreptate, după care au plîns pînă acum, de frăția pe care au invocat-o în suferințele lor, de libertate a căreia lipsă i-a muncit pînă azi și, în sfîrșit, de o naționalitate, pe care străbunii noștri au făcut-o frumoasă și radioasă, și pe care tiranii, geloși
- 25 pe strălucirea ei, să încerce să o stingă ? Nu, nu, vor zice tiranii omenirii că n-a mai rămas nici o picătură de sînge roman în țeara aceasta, că n-a mai rămas o suflare care să-și cunoască originea, care să știe a se lupta pentru niște drepturi lăsate de veacuri de la străbuni, care să înțeleagă ce va să zică patrie și
- 30 ce însemnează libertate.”

- În final, Gh. Magheru vrea să se asigure de adeziunea în rîndul populației, în tabăra de la Rîureni armata fiind de aproximativ 4 000 de oameni : „Grăbiți-vă dar, o frații mei români ! Vază lumea întreagă cine este poporul român și cum știe el să fie în
- 35 veci liber, cînd odată a spart lanțurile tiraniei și robiei !”

- Din rapoartele consulului britanic, R. G. Colquhoun, adresate lordului Palmerston, ca cel din 10 octombrie 1848, ca și din alte note oficiale primite de C. Cantacuzino în lunile octombrie-noiembrie 1848, reiese teama acestuia față de atitudinea intransigentă și acțiunile organizate de generalul Magheru (cf. *Anul 1848*, vol. V, p. 1—2, 54—55, 267). Consulul britanic îi cerea la 15 noiembrie lui Gh. Magheru, printr-o scrisoare, să dizolve tabăra (cf. *Anul 1848*, vol. IV, p. 535—537) (n. ed.).
- 40

Se duce înapoia ghimiei și se trîntește, lungit, pe jos. Se prefacă că doarme, ca să fie lăsat în pace. Vrea să fie singur, să se gîndească la scrisoarea lui Magheru.

*

5 Zilele care urmează sunt senine, cu cerul înalt, fără pic de vînt. Către amiază este cald și stau lungiți la soare, ca să-i pătrundă tăria razelor. Ghimiile nu pot merge decît trase la edec, adică așa cum merg alaiurile de înmormîntare... Malul românesc e acum mai ridicat, 10 nisipos, acoperit din cînd în cînd de adevărate măguri, care nu sunt decît dune pe care s-a prins verdeață... Oamenii au pus și ei ici-colo desigur de salcîmi, uneori și grădini. Cînd au trecut, timp de aproape două zile, pe lîngă Ostrovul Mare, lung, nesfîrșit, plin de vite, de 15 căsuțe risipite și de colibe pescărești, a fost cît p-aci să-i răstoarne un piroscaf, care a trecut pe lîngă ei cu un zgomot asurzitor al cazanelor, al pistoanelor și al roții care vîntura cu strășnicie apa, împrôscînd cu trîmbe albe înapoi și lăsînd valuri care se bălăbăneau puternic, 20 cu o lungă dîră de spumă în urmă.

Greșeala de pilotaj a scos din sărite pe Voinescu — căci ghimia lor sălta pe valurile întoarse ca o coaje de nucă — care strigă după cei ce treceau nepăsători, dar, după ce îi trecu necazul, se întoarce către ai lui, plin 25 de amărăciune :

— Vapoarea asta austriacă va ajunge peste șase ceasuri acolo unde noi nu vom ajunge nici în șaisprezece zile, dacă mergem tot așa !

*

30 Trec a doua zi prin dreptul unei vii mari, pe dîmbul bătur viu de soarele de după-amiază. Oamenii de la edec s-au oprit și au năvălit să se înfrupte. Strugurii s-au cules, spre marea lor dezamăgire, dar vin cu buzunarele și brațele pline de nuci, de moșmoane, iar într-un coș rupt și aruncat aduc gutui mari, ca niște pie- 35 troaie galbene, lucioase.

Le dau și prizonierilor, care le mănîncă cu poftă ;
dulceața lor acrișoară le răcorește uscăciunea gîtului.
...*Doobra voda... Doobra voda.*

Oricît de frumoasă e toamna, dar zilele acestea de
5 mers tărăgănat pe ape, de întîrzieri, în mizeria unui
culcuș ca o vizuină, cu pastramă rece și pîine uscată,
este istovitor.

La Fetișlan, pe malul sîrbesc, unde sunt ținuți iarăși
vreo două zile, tot ca la Vidin, află că vor fi duși în
10 Bosnia pe jos. Sunt atît de revoltați, fierberea lor e atît
de mare, încît populația începe să priceapă despre ce
e vorba... Au stat de vorbă îndelung, pe marginea dru-
mului, în timp ce așteptau porunca pașii ca să fie duși
la un fel de temniță, cu vreo doi săteni înalți, spătoși,
15 cu mustăți lungi, care, după ce-au fost în sat, le-au
spus în românește, căci deși sîrbi, vorbeau și românește,
că de vor fi îndreptați spre Bosnia, bărbații din sat
sunt hotărîți să atace convoiul și să-i elibereze.

Sunt însă din nou urcați pe ghimii, a doua zi, în fața
20 satului întreg, aproape gata să atace escorta.

În fierberea de ape dintre stîncile de la Porțile-de-
Fier, ghimiile nu pot pătrunde... Sunt dați jos, trebuie
să meargă pe uscat... Îi bucură această schimbare... Aci
toamna e încă și mai frumoasă, dealurile muntoase, pră-
25 păstioase, printre care călătoresc pe marginea apei sunt
acoperite de păduri de fagi, care acum la mijlocul lui
octombrie au devenit roșii, de parcă s-au aprins toate.
Pe la margini, mesteacănii albi, cu frunze aurii, sunt
altă bucurie a ochilor. E ca o risipă de purpură și de
30 aur cît ți-ajunge privirea. E jocul în soare al apelor.
Se simt pătrunși de un nou suflu de viață. Pereții stîn-
coși îi bucură după nesfîrșitele stuhărișuri și sălcii. Acum
înteleg că în Bosnia nu vor merge în nici un caz, pentru
că nu se vor lăsa ei duși... Maria Rosetti a plecat îna-
35 inte să facă tot ce va fi cu putință ca să-i scoată din
mîna turcilor... Mai întîi va aduce la Ada Kaleh, unde
au fost duși de la malul sîrbesc, cu bărcile, după ce au
trecut de furia clocotitoare a gherdapurilor înspumate,
o căruță întreagă de cojoace și straie țărănești, asta și
40 ca să se îmbrace oamenii mai calduros și ca să poată

fugi mai ușor. A adus și vreo două sarici. Aci, pe mica insulă, dau însă de altă greutate, dar care ar putea să fie totuși spre binele lor. Pașa îi vestește că dacă vor să meargă mai departe, cu vreo corabie, trebuie să și-o plătească singuri.

5 Maria Rosetti, care s-a dus în port să tocmească un fel de ghimie, aduce vestea că proprietarul ei nu lasă mai jos de cinsprezece mii de lei. Toți la un loc n-au atîția bani și le mai trebuie și pentru alte nevoi pe drum. Ei pretind să plătească drumul autoritățile turcești, care-i dețin în mod silnic.

Așezat pe un covor, sub un măr pădureț, în fața seraiului său acoperit de olane, dar cam dărăpănat, pașa (ori ce-o fi fost) nici nu vrea să audă. Gras, cu ochii mîncăți de obraji, cu mustața mică, răsucită lung în jos, tace cu încăpăținare, ca un Buda cu două brațe scurte, și suge din narghilea.

Prin glasul cu inflexiuni baritonale al lui Aristia, ei îi explică îndîrjiți că nu pot merge pe jos, îi cer să le arate porunca de la pașii cei mari, care îi privește. Aristia, obicinuit să joace aparteurile ca la teatru, vorbește către turc grav și către ai lui glumeț:

— Ce poruncă voiți să arate? Nu vedeți că ai de la Țarigrad nu știu nici ei ce să facă cu noi? La turcii 25 aștia porunca adevărată sună așa: „Răspunzi cu capul tău de oamenii aștia, tu, cîine afurisit...”

Rîd și ei cu tot necazul.

— Dar dacă facem călătoria pe un vas austriac? îi cere Bălcescu lui Aristia să întrebe pe turc.

30 Asta-i ce vor ei îndeosebi, să meargă remorcați de o „vapoare austriacă”, mai repede. Cînd se vor vedea tîrîți așa, știu ei ce au de făcut.

— Tîrîți de o corabie austriacă? Și turcul, care știe mai mult decît ei, rînjește șiret. Fie, și tîrîți de o corabie austriacă...

35 El știe că în Austria a început revoluția, că ungurii sunt în dușmănie de moarte cu imperialii... că sîrbii și românii bănățeni sunt dușmani ungurilor.

40 Maria Rosetti cu I. Filipescu și Rosenthal s-au dus încă de cu seară la Orșova să roage pe agentul companiei austriece să le dea o barcă mai mare, în care să se

poată îngrămădi revoluționarii și pe care să o ia apoi
vreun piroscaf la remorcă.

5 Spre mirarea pașii, agentul companiei de navigație
pe Dunăre veni a doua zi pe insulă, întovărășit de cei
trei, și declară autoritar că va pune la dispoziția revo-
luționarilor o barcă de-a agenției.

10 Pașa, care se plimba prin fața seraiului lui cu ciu-
bucul în gură, nu mai pricepe nimic... A trimis și el azi-
noapte un om al lui la Orșova, care a spus comandan-
tului garnizoanei că revoluționarii ăștia periculoși sunt
niște partizani ai unguilor, pe care trebuie să-i aresteze
numaidecât, dacă încearcă să intre în împărăție... Și
15 acum agentul ăsta...! Dar nu merge așa. Spune că va
primi să fie remorcați, dar întovărășiți de o escortă
de douăzeci de soldați turci, care la nevoie să desfacă
barca de piroscaf și să rămâie în apele turcești. Agentul,
care era și el se pare un progresist îndârjit, îi arată pașii
că în barcă, în afară de cei cinsprezece arestați și de
20 trei lopătari, nu mai poate lua decât cel mult șase sol-
dați de escortă. Până la urmă, turcul s-a lăsat îndu-
plecat.

— Da' de ce lopătari ?

— Cine știe ce se mai întâmplă pe drum... Să nu pier-
dem barca.

25

*

Cînd a doua zi feluca lor se opri la pontul Orșovei,
Maria Rosetti, înainte ca ei să coboare, își ridică fetița,
Liby — Libertate — în brațe și strigă, așa cum a po-
vestit ea mai tîrziu, în franțuzește :

30 — *Ne la prennez pas, avant que je ne vous la donne !*

Ei au înțeles și nu s-au scoborît. Femeia aflase de la
agentul companiei că dacă vor coborî, vor fi arestați
de comandantul regimentului imperial. Cel cu pașa-
poartele, înțeles cu agentul, le refuză și el viza. Con-
35 ving atunci pe soldații turci să meargă mai departe,
vîslind, căci aci nu-i lasă cei de la carantină, pînă la
portul următor, unde vor fi ajunși de piroscaful aus-
triac, care îi va remorca, fără să ia contact cu nimeni,
în afară de vîslași, care vor face și ei carantină.

Nu au vîslit mult, căci în dreptul întîiului sat românesc întîlnit, vîslașii, înțelegeți cu revoluționarii, au cerut escortei, zăpăcîta de atîtea măsuri ciudate, să oprească, pentru ca să-și ia de-ale mîncării pentru drum...

5 Cînd turcii au înțeles că aceștia vor cumpăra de-ale mîncării chiar și pentru ei, s-au lăsat înduplecați, nu prea greu. În pragul unei case la vreo două sute de pași de mal, dar deasupra rîpei prin care urca drept drumul, s-a încins o masă la care s-a vorbit cu multă

10 însuflețire despre poporul român, despre revoluție și despre altele. Pe cînd sătenii și musafirii erau foarte însuflețiți, soldații turci, care nu înțelegeau nimic, mîncău tăcuți și beau chiar — aci în țară streină — binișor. Cum se înnoptase, ce altceva puteau să facă oamenii,

15 mai ales că Maria Rosetti, Rosenthal și I. Filipescu, care urmaseră barca în căruțe pe malul înalt și stîncos, îngrijiseră să aibă acești soldați și unde să doarmă.

A doua zi, pe cînd revoluționarii erau gata să se urce îmbrăcați în straie țărănești în căruțe, fură ajunși

20 de un ofițer turc care venea călare, în goană turbată, să-i aducă înapoi, trimis cu multe înjurături de pașa din Ada Kaleh, care se văzuse pînă la urmă păcălit. Le-a spus să vie înapoi ca să fie eliberați, chipurile. Cînd a văzut că oamenii nici nu se gîndesc să se întoarcă, a dat poruncă soldaților să-i ia între spăngi.

25 Tot satul s-a strîns în jurul lor, amenințator.

Un bărbat bine legat, cu o mustață zburlită, poate mai-marele satului, s-a repezit în fața turcului.

— Ei, comedgie, undge te trăjești dimita aici?... În

30 Turchia?... Apoi află că punem noi pe dimita la arest, că ești în țara noastră!

Turcul rămase nedumerit, dar cînd văzu căruțele pornind, se luă cu oamenii lui după ele, el călare, încercînd să se așeze în calea lor. Drumul prin vestitele

35 „Cazane“, ocolind mereu malul stîncos, era greu și căruțele mergeau cum puteau... Barca venea și ea din urmă cu o parte din bagaje. După vreo șase ore de umblet, ajunseră într-un sat, pe jumătate sîrbesc, pe jumătate românesc, dar pornit tot, cu furie, împotriva ungurilor,

40 ale căror trupe revoluționare trecuseră mai înainte și întăritaseră lumea devastînd. Turcul însă arată săteni-

lor îngrămădiți în stînga și în dreapta unei locante că fugarii sunt partizani ai ungurilor și că el are poruncă să-i aresteze și să-i ducă înapoi.

5 La început, revoluționarii fură amenințați să fie sfîșiați pe loc, dar cînd arhimandritul Snagoveanu le arătă că acești revoluționari au luptat tocmai ca să-i elibereze pe clăcași și să le dea pămînt, atunci și românii și sîrbii s-au înfrățit cu ei și s-au așezat așa cum se
10 cuvine la masă. S-au așezat — ce să facă? — și turcii. Au și băut. Poate că ofițerul a înțeles că e mai bună afacere pentru el să se facă la noapte că doarme decît să mai meargă așa pînă la Semlin, hărțuit mereu că se
15 află în țară streină, mai ales că nu se mai oprea nici un piroscaf și pe malul celălalt nu puteau să vîslească lopătarii. Cel puțin așa spuneau ei... Așa și făcu... Nu auziră deci huriții celor șapte căruțe umplute cu fîn și scoarțe, care plecară către miezul nopții.

★

20 La Semlin ajunseră istoviți. Pe unde treceau, vedeau urmele grozave ale războiului civil și niciodată nu știau peste ce tabără cad. Aci se odihniră bine într-un han șvălesc, foarte curat, bine îngrijit și fură bine ospătați. A doua zi, după masa de seară, cînd erau toți laolaltă, Bălcescu le puse o întrebare care-i ului:

25 — Acum ce aveți dumneavoastră de gînd să faceți?

Oamenii erau, după obiceiul de acasă, la cafele — dar acum nu erau turcești, erau doar șvarțuri — fericiți că au scăpat definitiv din mîinile turcilor și nu pricepeau deloc întrebarea Bălcescului.

30 — Ce vrei să facem? întrebă Nicolae Golescu, care era mereu bolnav, întăritat. Mergem cu toții la Paris și acolo vedem ce-o să facem!

35 Cei mai mulți ridicară din umeri, în semn că asta e singura soluție chibzuită, că întrebarea Bălcescului fusese fără rost.

— La Paris? Ce să căutăm noi acum la Paris? întrebă cu voce stinsă Bălcescu. Rostul nostru e să rămînem aci!... Slăbise mult și fruntea lui părea mai înaltă,

mai boltită subț lampă cu gaz atîmată din tavan, deasupra mesei pe care mai erau resturi de mîncare.

Rosetti azvîrli șervetul de la gît și întrebă, la rîndul lui, uimit :

5 — Ce să facem noi aci ? Și ochii lui verzi, puțin bulbucăți, se țintesc stăruitor în ochii, puțin oblici acum, ai celui ce înființase „Frația“ acum cinci ani.

10 — Adevăratul revoluționar aleargă la bălălia revoluționară, întocmai cum adevăratul comandant aleargă cu trupa acolo unde aude tunul. Vedeți că aci ungurii s-au sculat împotriva tiraniei habsburgice. Locul tuturor revoluționarilor din lume este să lupte alături de unguri, pentru libertate. Trebuie să fim alături de orice popor care luptă pentru libertate.

15 — Să luptăm alături de unguri ? Cu cine ? Cu românii ? Întrebă nedumerit și Bolintineanu... Dar, frate Bălcescule, văzuși și dumneata că atît timp cît ne crezură prieteni ai ungurilor, frații noștri bănațeni erau să ne sfîșie ?!

20 — Au vrut să facă asta pentru că nimeni nu i-a luminat, nimeni nu le-a deschis ochii. Rostul nostru este tocmai ăsta. Să mergem între unguri, la căpeteniile lor, și să le arătăm că ei nu pot duce lupta în același timp și împotriva imperialilor și împotriva românilor și sîrbilor. Că trebuie să discute cu aceste două popoare frățește, că trebuie să facă o înțelegere limpede, cu deplină libertate pentru toate popoarele robite... Vom merge la Kossuth și el va trebui să înțeleagă că interesul lui este să-i aibă pe români alături, nu împotriva lui. De îndată ce vom obține asigurarea drepturilor pentru poporul român, vom merge la ai noștri și le vom arăta că ei nu au nimic de cîștigat jertfindu-se zadarnic pentru împărat și împiedicîndu-i /pe unguri să-și capete libertatea prin luptă...

35 — Și crezi dumneata că vei convinge pe cineva ? Că vei găsi între Tisa și Carpați un singur om care să fie de părerea dumitale ? Era atît de uluit Rosetti, încît nu mai putu rămîne la masă, se ridică întărit și începu să se plimbe prin sala de mîncare... Cum îți închi-
40 pui dumneata că îi vei împăca pe români cu ungurii ?

— Asta e datoria noastră grabnică ! Să risipim neînțelegerile dintre ei, să le deschidem ochii. Să-i facem să meargă alături în lupta pentru libertate...

— Vom fi bătuți cu pietre...

- 5 — S-ar putea să fie și asta... Misiunea de revoluționar și de clarvăzător a fost totdeauna legată de primejdii mari... Datoria noastră este să le înfruntăm chiar cu riscul vieții și al reputației noastre.

— Ești singurul care ești de această părere.

- 10 — Nu-i nimic, voi fi singurul care voi rămîne aci...
Nu fu singurul. Bolliac se sculă și el și spuse că românii din Ardeal au nevoie de sfătuitori și că el rămîne printre ei.

- 15 — Voi rămîne și eu, se auzi vocea puțin nazală a lui Alecu Goleșcu Albu... E nevoie să împăcăm pe români cu ungurii neapărat... Și întorcîndu-se spre Ștefan, frate-său, adăogă așa, ca un fel de scuză : Pe urmă, voi, care plecați la Paris, sunteți destul de numeroși și mai pricepuți ca mine acolo.

5 Timpul era acum mereu senin, cu o lumină dulce,
 și mai ales luminoasă și mîngîioasă era această zi de
 5 octombrie cînd apăru în poiana răscrucii cîrmuitorul,
 însoțit de doi în straie europenești și vreo treizeci de
 dorobanți călări, comandați chiar de tîstul județului...
 Ei rămaseră acolo, căci era în vremea slujbei și lumea
 din sat era mai toată la biserică... Descălecasea și își
 10 adăpau caii la fîntîna cu ciutură din fața casei lui Că-
 ciulămare... Cîrmuitorul, aflînd că lumea este la bise-
 rică, se hotărî să meargă și el, întîi ca să arate că lu-
 crurile s-au schimbat de săptămîna trecută, și că el nu
 e fricos ca subalternul său, subcîrmuitorul care fusese
 15 înaintea lui și fugise de frică.

Deși era nou în județul ăsta, căci n-avea decît șapte
 zile, el cunoștea bine meșteșugul de a înmuia oamenii,
 deoarece fusese mai înainte subcîrmuitor în Vlașca, la
 Putineiu și Stănești, unde făcuse orînduială numai decît,
 20 și acum, deși era foarte tînăr, fusese trimis de-a dreptul
 de marele vornic, cu care era și rudă, să facă să se știe
 cuvîntul pravilei și la Găești, și în împrejurimi... Zap-
 ciul n-avusese în felul lui nici o vină, căci el, cîrmui-
 torul, îi spusese încet la ureche să nu-și piardă capul
 25 și să aibă grije să nu iasă „tărăboi“ mare, deși pe față
 îi dăduse poruncă să fie fără milă, mîină de fier.

Zapciul avusese grije să nu fie „tărăboi“ și acum
 era dat afară pentru că fugise cu cei zece dorobanți

- care-l întovărășau, din fața celor de la Zăvoiu Diho-
rului și de la Vadu Rău... Adevărul e că nu era poate
chiar el vinovat, dar vinovat nu era nici cîrmuitorul,
căruia și lui la București, între patru ochi, i se spusese
5 să nu fie „tărăboi“ în județ, iar pe de altă parte, pe
față, li se ceruse la toți cîrmuitorii cei noi, căci fuseseră
toți chemați la București, să fie mîna de fier și să înă-
bușe în fașe orice încercare de rebeliune. În modul
acesta, marele vornic cel nou, la rîndul lui, Filipescu
10 Ion, se socotea acoperit față de caimacam... Dacă iese
prost, cu răzmeriță, cine ar fi putut tăgădui că el a
dat poruncă la toți cîrmuitorii să fie mîna de fier? Iar
dacă va fi certat cumva din sus că de ce s-au făcut
vărsări de sînge, el poate afirma cu seninătate că le-a
15 recomandat cîrmuitorilor să fie cu grije, să nu iasă
„tărăboi“... Caimacamul la rîndul lui era în mare în-
curcătură, fiindcă un fel de „recomandări“ primea în
scris de la Fuad și altele i se cereau între patru ochi...
I se cerea, cu alte cuvinte, să prăjească două scrumbii
20 în trei tigăi și să fie în fiecare tigaie neapărat cîte o
scrumbie... Iar judecînd drept, nici Fuad nu era de vină,
căci și lui Divanul imperial una-i ceruse în șoaptă, cînd
plecase... și alta îi cerea de la o vreme în scris... Asta
era politica turcească.
- 25 Dar cîrmuitorul se credea mai șiret și decît marele
vornic, și decît caimacamul însuși. Avea să se descurce
el, că tot e mai bine să fii cîrmuitor undeva, unde de
nu curge, pică bine, bine de tot, decît să trăiești din
mila rudelor bogate... Era înalt, frumușel, rotund la
30 față, cu ochi negri, dulci și cu o mustață ca de smoală,
mică și răsucită...
- Intră în biserică cu o față smerită, credea el, dar
mai curînd se părea adormit de-a-mpicioarele... Purta
costum european, jachetă scurtă și pantaloni lungi, prinși
35 cu bentiță jos... În cap purta un fes, fără canaf... Îl
scoase și începu să facă, cu capul aplecat cu smerenie,
cruci mari... Apoi trecu în strana dreaptă, lîngă țîrcov-
nic... Oamenii îl priveau uimiți, neștiind cine e... Cînd
se ceti Evanghelia, el îngenunche cel dintîi...
- 40 După ce popa Gheorghe puse crucea pe fruntea celor
ce sărutau icoana, pe care o sărută și el, fără să sărute

5 înșă mîna popii... cum făcuseră ceilalți, ieși și se opri în fața bisericii, pe dîmb... Lumea, care ieșea din biserică, se opri în jurul lui... El vesti că e cîrmuitorul și că are ceva de spus, așa că toată lumea să vie jos, și arată în poiana răsruții (unde erau și dorobanții).

10 Oamenii se adunară molcom, încă nedumeriți dacă să se mai împotrivescă ori nu stăpînirii. Oricum, vroiau să audă mai întîi ce vrea acum din nou această stăpînire. În scurtă vreme fură în jurul dorobanților ca la o mie de oameni, căci veniră și cei din Vadu Rău.

15 Unul din cei îmbrăcați cu antereu și giubea ceruse logofătului Duță Căciulămare să aducă o masă de cele de oraș. Acesta intră în casă și se întoarse, ținînd deasupra capului o masă cu patru picioare, de lemn alb dat la rîndea. Omul stăpînirii se urcă apoi pe masă ca să fie văzut de toată lumea și să se audă ce spune, departe... Tuși, își dresе glasul, se șterse la gură cu o basma de mătase liliachie... Cei treizeci de dorobanți și tistul lor erau călări în spatele mesei.

20 — Oameni buni, începu el, mîeros, vreau să vă spun din capu locului că stăpînirea este supărată... da'... supărată foc pe voi...

25 — Să-i fie dă bine ! se auzi glasul puternic, dar cam dogit, al lui Drăgan, iar oamenii, și mai ales femeile, izbucniră în rîsete.

Cîrmuitorul se opri o clipă, parcă pișcat de o muscă, și cu ochii negri, tulburați, căută pe cel ce-l întrerupsese și, negăsindu-l, continuă amărît că i se întrerupsе o cuvîntare cu schepsis pe care o pregătise el acasă.

30 — Așa întîmpinați dumneavoastră pe un musafir care vă vine în sat ?... Frumos... frumos...

35 — Ce musafir, că nu te-a chemat nimeni... Iar musafiri nepoftiți noi nu dorim... spuse Peștefript, apoi se întoarse către fiu-său, care acum începuse să meargă sprijinit în băț și-i șopti : Măi Fănică, mă, treci în dos și cheamă copiii la tine... Pune-i să adună pietre din Gîrloagă și aduceți-le grămadă în fața casei lui Drăgan... Întorcîndu-se către Ion, se lămurî : Mi să pare că aștia nu vor să plece decît goniți cu pietre și cu ciomegile !...

Atunci Ion îi întregi, așa, moale, fostului său cumnat :

— Măi Mitrule, tu spune de la om la om să plece acasă și să-și ia ciomegile... Se întoarse către nevastă-sa :
5 Vezi tu, Marie, că am după ladă pistolul ăla care fu al lui Miai. Adă-l încoace...

În timpul acesta, cîrmuitorul, zăbind în mulțime pe popa Gheorghe, îl pofti :

— Poftește aci... alături... lîngă masă... cuvioșia-ta...
10 Faceți-i loc... Popa veni. Îmi pare rău... îmi pare așa rău, îmi pare foarte rău, oameni buni, de cele ce aud... legă cîrmuitorul apoi firul. Aflasem eu că sunteți cam zurbagii și că vi s-a suit Constituția aia la cap... de n-ați vrut să dați înapoi exemplarele care le aveți, că
15 aveți multe exemplare... Știu și asta, de tot felul. Îmi spunea ceaușul și eu n-am crezut !

— Apăi foarte rău că n-ai crezut, îl întrerupse iar Vasile Peștefript. Poate că te-o fi chemînd Toma și vrei să pipăi dă aproape lucrurile...

20 Acum îl desluși din mulțime pe Vasile și-l întrebă, amenințîndu-l cu degetul :

— Dumneata ești cel care mă tot întrerupi întruna ? Ia fă-te mai încoa... să te văd și eu mai bine la față... Hai... hai... mai încoace.

25 — Lasă că stau bine unde stau, răspunse Peștefript, care era în rîndul al doilea de oameni, în spatele lui Toma, Ion, Drăgan și alții.

Cîrmuitorul se mînie grozav și, aruncînd o privire tistului de dorobanți, ridică dintr-o dată glasul, care-i
30 fusese pînă acum de o sfătoșenie fățarnică, și începu să strige ca o moară stricăță, dintr-o dată :

— Apăi, dacă voi nu știți să vă purtați cu oamenii stăpînirii... eu știu să mă port cu oameni ca voi și vă spun din capu locului că nu voi mai îngădui nici o
35 necuviință... Îi vedeți pe acești dorobanți?... Ei ? Ce, credeți că au venit aci de florile mărului ? Să vă băgați mințile în cap și să fiți la locu vostru, că de nu, am eu ac de cojocu fiecăruia... Pe ăl care mă mai între-
40 rupe să știți că-l pun pe loc în fiare. Trebuie să vă între bine în cap că stăpînitorii țării și oamenii lor sunt părinții voștri care vă vor binele ! Și aci se întoarse bucu-

ros la firul pregătit de acasă : Scrie și în sfînta Evan-
ghelie că orice stăpînire este de la Dumnezeu, nu-i așa,
cuvioșia-ta ? Întrebare cu un glas mîeros, îndulcindu-și
și fața de băiat frumos.

5 Popa Gheorghe răspunse după o mică șovăire, dar
numai aparentă, căci apoi glasul lui sună gros și mol-
com :

— Apăi, să vedeți cum stau lucrurile, domnule... Stă-
pînirile cele legiuite sînt dă la Dumnezeu, asta-i ade-
vărat, dar ticăloșiile stăpînitorilor sînt dă la diavolu...
10 Așa cum vă spui... dă la diavolu...

Fața cîrmuitorului, uluit de răspunsul popii, se strîmbă
ca de durere...

— Cum, părinte ? Ce vrei să spui ?

15 — Așa.. cum am spus... Stăpînitorii răi... sînt făptu-
rile diavolului, pe care Dumnezeu îi părăsește...

Atunci se auzi glasul lui Toma, care ridică singura
mîna pe care o avea, ca să fie mai bine înțeles :

— Da' ia spune dumneata, domnule... guvernu re-
voluționar nu era tot dă la Dumnezeu ?

Aci știința teologică a cîrmuitorului se scrînti de tot...

— Păi... păi... nu, că era nepravilnicesc... Păi... păi,
era venit cu violență... răsturnase pă domnitoru care
fusesse uns de mitropolit în numele lui Dumnezeu.

25 — Ei, și ce era cu asta ?... spuse popa Gheorghe. Să
știe din bătrîni că mai toți stăpînitorii dă pă lume au
pus mîna pă tronuri ucigînd pă cei care fusesse înaintea
lor, și aceia unși în numele Domnului... Rari sînt cei care
au moștenit tronul legiuit din tată-n fiu.

30 — Guvernu provizoriu n-a ucis pă nimeni... strigă
acum Toma. Nici măcar n-a izgonit pă domnitor din
scaunu țării... Bibescu a plecat singur, dă bunăvoie... și
tot guvernu a jurat pă Constituție, cu mîna pă cruce
și pă Evanghelie în fața mitropolitului, care a jurat
35 și el...

— Bine-ai grăit, Tomo ! clătină din cap popa Gheor-
ghe. Și se întoarse spre cîrmuitor : Aflați dumnea-
voastră, domnule, că și revoluțiile tot dă la Dumnezeu
sînt, ca să pedepsească pă stăpînitorii netrebnici.

40 Zapiul nu mai știa ce să facă... Se încurcase cu to-
tul... Cu începutul acesta teologic se depărtase atît de

tare de scopul venirii lui aci, că se întreba cum s-o întoarcă acum ca să vorbească despre rechizițiile plănuite. Spusele popii veniră la timp ca să poată să se înfurie iarăși... Se încruntă și se zborși dintr-o dată la preotul

5 uscat și cu părul alb, colilie :

— Ia ascultă, popo, îndrăznești să spui că ești cu guvernul nepravilnicesc?... Că ești cu Constituția aia?... Ia mai spune o dată...

— Eu nu vorbesc, spuse popa Gheorghe liniștit, dacă

10 dacă mi se cere asta cuviincios !

— Ascultă, popo, dacă ești cu revoluția, ești un ticălos care vei da socoteală celor de sus... ! strigă scos din sărite zăpciul.

Atunci Toma vorbi iar liniștit și cumpătat, cum îi

15 era obiceiul :

— Acest părinte și duhovnic al nostru este un sfânt și nu îngăduim să vorbești așa cum vorbești cu sfinția-sa !

Lumea începu să urle și să huiduiască, să strige, încălecate unele peste altele, vorbe care nu se mai înțelegeau. Zăpciul înțelese că toată chestiunea asta teologică fusese o greșală și nu mai știa cum să îndrepte lucrurile, ca să poată vorbi de rechiziții... Foarte îngâmfat, nu-i era frică de mulțime când știa că are treizeci de dorobanți călări cu el, cu gîrbace, săbii și

20 carabine... dar nu mai știa acum ce să facă să potolească strigătele, ca să poată vorbi despre rechiziții. Începuse să-și muște liniștit sfîrcul stîng al mustăcioarei negre și să aștepte ostentativ.

30 Vasile Peștefript îl întreabă încet pe Drăgan :

— Mai poți să arunci toporu ca la București ?

— Nu cred... Mă ține încă umăru... Da' vezi dă Codan, că și el aruncă toporu dă la zece pași drept în copac... Auzi, Codane, ce spune neica Vasile... ai to

35 poru la tine ?... Poate e nevoie să zvîrli cu el...

— Cu barda, nea Drăgane, cu barda... așa știu io...

— Am și bardă... du-te de-o cere dă la mine de-acasă, îi spuse Drăgan.

Toma trase cu urechea mirat și se gîndi că lucrurile

40 au ajuns departe... În timp ce larma nu mai contenea, el îl trase pe Simion între el și Ion :

— Ascultă, Simioane, adună volintirii ăia și duce-ți-vă dă vă luați puștile din deal... O să fie nevoie.

— Măi Simioane, fiți cu grije să nu vadă lumea ascunzătoarea... că o să le punem la loc.

5 Puștile erau ascunse într-o crămă părăsită, deasupra hanului.

După foarte mult timp, se făcu iar tăcere și cîrmuitorul, care stătuse nemișcat, sfidător, își îndreptă umerii, își umflă glasul și citi o bucată de hîrtie pe care o ținea de o bucată de vreme în mîna.

10 — Ascultați acum porunca stăpînirii : „Pentru trebuințele armatei împărătești, pînă mîne seară amîndouă satele dă pă moșie, adică Zăvoiu Dihorului și Vadu Rău, vor vinde cu plată, așa cum s-a hotărît de

15 către marele vornic... și anume precum stă scris : șapte sute de chile de orz, o sută de chile de grîu, patru sute de oi și nouăzeci de vaci...”

Se făcu o liniște de moarte... Sătenii ascultasera buimaci și rămaseră încremeniți.

20 Vasile Peștefript spuse în șoaptă lui Ion :

— Asta e și mai și ca în douăzeci și unu... Ce zici ?...

Ion nu zise nimic... Nu-și putea aduna și alege gîndurile.

25 Atunci se auzi glasul, ca în zilele de predică, al popii Gheorghe care ridică amîndouă mîinile în mînecele largi ale antereului de mohair :

— Această cerere este nedreaptă și nesăbuită, iar satul nu o va putea împlini !... Asta nu-i dă la Dumnezeu...

30 Cîrmuitorul holbă ochii uimit, apoi strigă, de parcă s-ar fi răsucit un burghiu în el :

— Asta-i îndemn la rebeliune... Puneți mîna pă popă, puneți-l în fiare...

35 Atunci doi dorobanți, care descălecaseră, se apropiară cu o frînghie groasă și prinseră brațele popii, să-l lege cu mîinile la spate.

Văzînd asta, Ion se repezi la ei și urlă ca ieșit din minți :

40 — Să nu vă atingeți d-o față bisericească, nelegiu-îților !

Și încercă să-l scoată pe popă din mîna celor doi, dar atunci tistul de dorobanți ridică gînbaciul și-l lovi peste ureche.

— Arestuiți-l și pă el !... și se aplecă să-l prindă pe
5 Ion.

Dar în clipa aceea Vasile Peștefript ridică ciomagul pe care i-l aduse băiatul cel de-al doilea și pocni în cap pe tist de-i țîșni sîngele din frunte, împăienjenindu-i ochii. Toma îl smuci pe popa spre el, iar Damian îl înconjură numaidecît.
10

Lumea începu să urle și să ridice ciomegele... iar în față era o învălmășeală de nedescris. Dorobanții învîrteau caii în loc, parcă neștiind ce să facă, unii loveau, dar încurcîndu-se cu gîrbacele... În scurtă vreme o ploaie de pietroaie, de bolovani mici de rîu se abătu
15 peste ei... O parte din bărbații din față, care învățaseră meșteșugul bătaii cu călăreții de la București, loveau cu ciomegele caii dorobanților, ca să-i sperie... Dealtfel, aci, în față, învălmășeala era crîncenă, căci nimeni nu putea
20 da înapoi. Capetele ardeau, sătenii erau toți înfierbîntați și întăritați. Propriile lor strigăte îi întăritau tot mai mult. Se auzi atunci glasul lui Toma :

— Ca la Bragadiru, măi, trageți-i dă pă cai ! Luați-le carabinele și pistoalele...

25 Coccoțat pe masă, zapciul urla de parcă au intrat dracii în el.

— Arestuiți... loviți... împușcați... împușcați, și el însuși își descărcă pistolul în Toma, care fu atins tot în bontul de subt umăr.

30 Atunci, barda zvîrlită de Codan i se înfipse în spate, căci tocmai se întorsese în clipa aia cu spatele ca să urle la dorobanți... Se răsuci în loc, barda căzu, și căzu și el prăbușit peste masă, și urletele deveniră și mai îndîrjite. Damian, văzîndu-l pe tată-său rănit, îl trase
35 în cercul unde era popa și Dragan. Dorobanții, zăpăciți de ploaia de pietre și ciomege, neștiind de cine să mai asculte, văzînd că gîrbacele nu duc la nimic, nu mai aveau curajul să împuște fără o comandă anume... Atunci unul dintre ei, un ceauș se vede, ridică pe zapciu de
40 pe masă și-l urcă în șea, făcîndu-și loc să iasă...

— Lîngă mine, mă ! strigă el dorobanților. După mine, la han !

Cei care mai erau pe cai și care îl înconjuraseră adu-
seră în mijloc și pe tist, care era năuc de tot, parcă nu
5 mai vedea nimic... Vreo zece dintre dorobanți, plini și
ei de sînge, dar călare, își făceau loc cu caii prin mul-
țime, ținindu-se grămadă, loviți mereu cu pietre și cio-
mege de sătenii care urlau parcă apucați. Izbuciră să
iasă, unul singur căzu cu cal cu tot și rămase și el în
10 urmă... De cum fură la larg, deteră pîtenii cailor și
porniră în goană urmăriți de pietre.

Lumea alerga însă, înnebunită de bucuria biruinței,
după ei... Numai cîțiva rămăseseră mai în urmă, certîn-
du-se pe carabinele și pistoalele dorobanților. Toma,
15 care era ținut în loc de Damian, lîngă popă și lîngă
Drăgan, strigă puțin cam speriat :

— Luați puștile numai cei care știți să împușcați,
mă, că le luați degeaba... Alergați după oameni să-i
apărați... Damiane, du-te cu ei, că noi ne ajutam cu
20 muierile.

Drăgan striga să i se dea și lui un pistol, că poate
trage... Îl smulse de la un dorobanț, care încă îl mai
avea la brîu, și fugi după mulțime și el.

Între timp, comandantul celor două escadroane tur-
cești de călareți, auzind și aflînd ce este înspre sat, dete
25 poruncă unui escadron să iasă înaintea mulțimii și să
scape pe dorobanți. Celălalt escadron îl opri cu el în
curtea hanului, cu oamenii încălecați pe cai... Cînd es-
cadronul dintîi ajunse la jumătatea drumului, transformă
30 galopul în trap ; nu putea șarja așa cum socotise, căci
între el și mulțime erau dorobanții, cu cîrmuitorul și
tistul, răniți. Se opri în loc și așteptă să lase să treacă
cei răniți, pe urmă, în fața mulțimii care venea, închi-
seseră rîndurile... Era însă foarte greu să mai oprești
35 niște oameni cărora le era înfierbîntat capul... și care
veneau grămadă peste ei, urlînd, împinși la rîndul lor
de dinapoi... Atunci șeful de escadron puse să sune un
trompet, iar soldații scoaseră carabinele de pe umăr, în
40 timp ce rîndul din față încerca să ție mulțimea cu lîn-
cile... Cînd cei din spate fură gata, cei din față primiră
porunca să treacă printre rînduri înapoi... Apoi se auzi

o comandă și carabinele trosniră... Mulțimea dete un urlet de spaimă și începu să dea înapoi, printre răniți și morți, căci căzuseră mulți... Turcii se pregăteau să tragă a doua oară, când se auzi o răpăială de trosnete
5 mult mai puternice decât cele ale carabinelor... Coloana turcească fu izbită în plin, din față și din spate... Cîțiva soldați se rostogoliră de pe cai — unii cu cai cu tot, și începură să urle... Șeful de escadron, care alerga pe margine, căzu izbit în cap și rămase atîrnat în scări.
10 Asta îi buimăci pe turci...

În timpul acesta, Toma și Damian opreau mulțimea care fugea. Pandurul urla :

— Nu fugiți, măi oameni buni, că e mai rău... Uitați-vă că le-au luat volintirii piuita... Nu fugiți... Stați,
15 că e rost dă puști... Damiane, aleargă într-acolo.

Cînd Damian cu vreo zece inși cu carabine și pistoale ajunse în față, trosniră din nou puștile de pe deal și mai căzu ~~at~~ rînd de turci ; se iscă o nouă învălmășeală. Se văzu atunci escadronul de la han venind în
20 goană în ajutorul celor din față... Dar nu putea face nimic din pricina învălmășelii... Pe dreapta, cum veneau, erau numai tarlale de porumb pînă la eleșteu, și comandantul renunță la gîndul de a trece pe acolo înaintea celui alt escadron, căci știa de la București că nu se
25 poate lupta călare cu gloata prin porumb... Încercă să treacă pe stînga, unde ar fi fost puțin loc, dar ajunse astfel în bătaia puștilor de pe deal, care trosniră încă o dată, și de data asta tot în plin, doborînd și din acest escadron călăreți, răsturnînd cai.

Văzînd prăpădul provocat de focurile celor din deal în rîndurile turcilor, văzîndu-l și pe Damian, cu o ceată mare, dintre care mulți aveau carabine, pistoale ori săbii... mulțimea își venise iar în fire și, adusă acum
30 de Toma, se întoarse spre turci... Atunci comandantul divizionului își pierdu judecata și porunci să se adune răniții și să se retragă toți spre han... Descălecaseră unii și ridicau răniții, cînd trosniră alte focuri acum, din față, Damian, care ochise, necunoscînd arma, nu izbuti să-l lovească pe comandantul de divizion decât
40 în pulpa piciorului și în cal, care se răsturnă. Mai că-

zură și acum vreo șapte-opt călăreți... învâlmășind rîndurile.

5 Mulțimea venea vijelioasă, cînd se auzi o nouă comandă la turci, dar focurile trase nu făcură mai nici o pagubă în rîndurile ei, căci trăgătorii erau stingheriți, nu trăsese decît cîtiva, și aceia la întîmplare... Se auziră atunci strigăte de groază și, părăsind morții, cu arme cu tot, călăreții turci, unii cu răniți ridicați pe cai, începură să se retragă în grabă și în neorînduială spre han. Cîmpul se albăstri de mîndirele lor... Atunci trosniră a patra oară puștile din deal și alți turci rămaseră răsturnați în drum... Pînă în cele din urmă izbutiră să ajungă la han, dar cu Damian și cu mulțimea după ei... Se închiseră grabnic înăuntru și în timp ce lumea înconjura hanul, ei apărură din nou, lungiți unii pe acoperiș, alții pitiți după poartă, unii culcați pe prag în prăvălie și începură să tragă iar în mulțime... De data asta mai căzură vreo șapte-opt inși, se auziră țipete care arătau că sunt și mulți răniți, iar cercul în jurul hanului se lărgi mult. Dar nu se rupse... Toma striga la oameni să se ascundă în porumbul de peste drum, ori după lungă șiră de paie, la două sute de pași de han, unde fusese aria de-a doua... Damian și ai lui se ascuseră după vreo trei bordeie, care coborîseră din deal spre Găiești, tot cam la vreo sută cincizeci de pași. Pe urmă se făcu oarecare liniște... Se auzea mai departe ciorovăiala celor care se certau pe armele turcilor morți și bocetele muierilor care adunau răniții și morții din rîndurile satului.

30 — Tomo, strigă Ion, du-te și vezi ce ai la umăr... Fă rînduială înapoi, că aci am io grije... Cu Vasile și Drăgan. După ce te leagă, vino aci... prin porumb. Noi nu ne mișcăm după tufanu ăsta... Să vedem ce facem cu ei...

35 — Îi ucidem pă toți, strigă Vasile Peștefript vînat de mînie... Nu mai iese unu viu de-aci...

40 Toma se pierdu în porumb și apoi se arătă iar în marginea drumului... Văzu mulțimea resfirată acum și printre turcii căzuți, cărora după ce le luară armele, le mai luau acum tot ce se putea lua...

— Bine, măi Coltuc, mă, de ce nu lăsați morții în pace? Le-ați luat armele, lăsați-i acum în pace... că vă vede Dumnezeu din cer și vă pedepsește!

5 — Da' ce, neicuțule, răspunse bătrînul Cojală, o să-l las io p-asta să-l îngroape cu bunătate dă cizme în picioare? Viermii n-au nevoie dă cizme... și-l arătă pe ofițerul turc, un tînăr cu fața lungă și osoasă, cu mustața neagră, subțire, tuciuriu în mundirul albastru de vară, plin de firețuri și ledunci... Îl întorsese cu
10 fața-n sus ca să-i tragă mai ușor cizmele...

Toma se depărtă mînios și îndurerat, dar mînia împotriva jefuitoarelor se întoarse împotriva năvălitorilor, cînd văzu cît de mulți căzuseră din rîndurile satului... Mitru Chibuc fusese lovit în burtă și trupul
15 lui lung și deșirat se cocîrjise... Stanca nu știa, era cu mulțimea înaintea... Lîngă el, Toma văzu cu groază, cu două femei la căpătîi, pe Safta cea neagră, care, sprijinită cu o mînă sub cap, trăgea să moară... Striga să n-o miște din loc... Aceștia erau din pîlcul celor șapte-
20 opt căzuți la a doua revenire, își aminti el, cînd Safta alerga înainte, urlînd ca ieșită din minți... Rița îi strigase din urmă:

— Fă, ai copii, gîndește-te...

Dar nu se gîndise la nimic... clocotea, țîșnea de
25 mînie.

Puțin mai departe, cu zeci și zeci de muieri printre ei, care boceau, erau cei căzuți la întîiul snop de gloanțe... Erau peste douăzeci de morți și ca la treizeci de răniți, în afară de cei care putuseră merge pe picioare...

30 Îl văzu pe Stanciu cu piciorul parcă rupt în două.

— Aduceți o velință, un țol, și cărați-l pînă sus acasă... Trebuie să-i punem piciorul între scînduri, lele Chivo...

Stanciu, ca și ceilalți răniți, cu toate bocetele femeilor, era mai curînd vesel.

35 — Pînă unde-i fugăriți, vere Tomo? Da'... uite că te vād și pînă dumneata lovit la umăr...

— Nu-i nimic... E dobînda la datoria veche...

— Stai, omule, îi spuse Maria, cumnată-sa, că am adus cu muierile toată pînza și tot rachiu din sat...

40 — Unde-i popa Gheorghe?

— L-am dus acasă.

- E lovit rău? Căzuse un cal peste el.
- Nu pare să aibă nimic, da' l-am dus acasă tot în țol... Vorbea, era numai alb ca varul la față...
- Acolo cine e? întrebă Toma, în timp ce Maria
- 5 îi turna rachiu peste ciotul însîngerat, de-l făcu să se strîmbe de durere... arătînd un pilc de femei, că nu se vedea în jurul cui stau.
- Oagea al lui Chiriță... a fost lovit în cap... E mort.
- 10 — Măi tu, muiere, pă Ilinca o văzuși cumva?...
— Cum să nu... Ūrla ca o nebună alături de Safta cea neagră și trăgea dorobanții jos dă pă cai.
- Măi, tu știi că ea e însărcinată, mă, trebuie s-o mai potoliți.
- 15 — Parcă să poate? Pă Ilinca lui Cășoiu a tăiat-o un dorobanț, cînd îl împungea cu un băț pă cîrmuitor... Biata dă ea, era un copil... i-a despîcat umărul... Nu mai scapă... Unde sînt blestemații ăia acum?
- I-am închis în han, nu mai scapă nici unul. La-
- 20 să-mă să plec acum.
- Unde pleci așa?
- Cînd o începe să mă doară, am să văd io ce-am să fac... Acum am treabă.

*

- 25 Toma se gîndi întîi să treacă să vadă ce face popa Gheorghe, dar își spuse că e neapărat nevoie să lămu-rească mai întîi ce e de făcut cu ceata de trăgători din deal, a lui Simion... Se urcă deci de-a dreptul prin vi-roagă și ieși deasupra, lîngă cîmîtîr... Era acum către
- 30 trei ceasuri după-amiază și-i fu teamă că pînă se înse-rează nu va putea hotărî ce e de hotărît... Fără să ție seama de rană, acum înfășat bine, se ridică pe fundul Gîrloagei, unde Vasilică al lui Crețoiu, un flăcău înalt, năsos și cu ochii verzi, care îl văzuse urcînd, îi ieși îna-
- 35 inte, țîșnind de după nukul după care se adăpostea, și-i prinse mîna dreaptă...
- Suie repede, neică Tomo, că aci trag mereu tur-cii dă la han... Trebuia să vii pă la biserică.

Îl tîrî în marginea văii, acolo unde nu mai erau văzuți... Acum îi văzu el pe ai satului ascunși după nucii groși, culcați, cu puștile îndreptate spre han... Veni la el alergînd Simion și apoi și Petre Dobre...

5 — Strașnic ați întors-o, măi băieți, voi ați scăpat întreg satu dă la moarte...

Simion, atît de lăudăros de obicei, lăudă acum pe Petre Dobre cu uimire, ca și cînd n-ar fi fost de crezut :

10 — Știi, unchiule, că Petre ăsta ocheste mai grozav dăcît mine... El l-a pocnit pă ofițerul ăl mare al turcilor...

— Hei, Simioane, cîți sînteți voi aici ? Cîți puteți trage cu pușca ?

15 — Păi au venit acum toți, sîntem treizeci și unu, ba nu, mai sîntem treizeci, că pă Manole l-a ochit un turc drept în armă, cînd trăgea, și i-a sfărîmat mîna pă coșu ei. L-am trimis în sat...

20 — Neică Tomo, nu dăgeaba te-a făcut Magheru ăla comandir dă batalion la volintiri... Ăla să pricepea la ofițeri... Ce faci cu turcii ăștia ? Nu le dăm un iureș să sfîrșim pînă nu asfințește soarele ? Că la noapte va fi mai greu...

25 — Măi flăcăi, o să vedem ce-o să facem... Să mă mai sfătuiesc și cu Ion și cu Vasile Peștefript... Să vedem ce gîndesc oamenii... Mă, da' voi să știți că la voi ne e toată nădejdea ! Ascultă, Simioane... fii cu luare-
aminte... Tu nu mai sta cu ochii legați de han... Lasă-l pă Petre să facă asta... Trebuie să te gîndești că turcii
30 socot dîmbu acesta nodu încăierării și vor încerca să vă prindă or să vă izgonească.

— Cum o să facă asta, unchiule ? Cum să iasă dîn han ? Că noi trăsîm cîte douăzeci odată... N-au mai rămas nici ei mulți...

35 — Da' dacă le vin ajutoare dă la Găești ?... Iote ce să faci, băiatule... Trimite trei oameni să stea dă pază în spate, cu fața spre gîrlă... Eu îți voi trimite dă jos pă Niculae al lui Brînzoi, că-l văzui tare inimos, cu vreo șaptezeci-optzeci dă inși mai vînoși, cu furci, cu topoare și coase... Mă, să țineți bine dealu... Să mai
40 știți un lucru, că atunci cînd o suna amîndouă clopotele bisericii, este iureș, dacă sună numai unu, în dungă, îi

vestim pă toți că turcii atacă undeva... Costică al dascălului va sta în clopotniță și va aștepta semne dă jos, dă la noi. Așa, bună seara, mă, și să fie într-un ceas bun...

- 5 — Bună seara, unchiule ! Dă noi să n-ai grije.
— Neică Tomo, să fie astă-seară, îi strigă Petre.
Toma îi răspunse fără să se întoarcă din drum :
— Astă-seară, mă, or la noapte...

- 10 Luă în lung cărarea pe lângă vie, apoi printre cimitir
și nuci... Simțea că-l cam ia cu fierbîntală, căci era
obosit și își simțea pielea uscată... Se duse spre casa
popii Gheorghe, să-l vadă ce face și să vorbească și
pentru clopote...

- 15 Ograda era plină de femei... Aci fuseseră aduși și
cîțiva răniți, care fuseseră duși subț șopron... Popii
îi țineau lumînarea... De cînd îl aduseseră cu țolul, și-l
urcaseră sus, nu mai vorbea, nu mai știa de el. Sta
cu ochii închiși ca un mort... cu noru-sa lângă el, care-i
ținea lumînarea. Era acolo și dascălul, mic ca un copil
20 și bătrînicos, cu mustața peste gură.

— Unde-i Costică al dumitale, dascăle ? Că o să
fie poate nevoie să tragă clopotele.

— Apăi nu știu, zău... E și el la han.

- 25 — Păi e un copilandru dă paisprezece ani, nu ? Ce
să caute el la han ?

— Păi toți dracii ăștia mici sînt acolo... Să țin dă
ăi mari.

O fetiță spuse că știe ea unde e și că-l aduce numai-
decît...

- 30 Se simțea mereu obosit și vru să stea jos, dar ar fi
dorit să rămîie măcar afară... Dascălul îi spuse să
stea în brișca din mijlocul curții, că o umple el cu
fîn... Așa și făcură...

- 35 Cu toate viețile pierdute, toată lumea din sat era
înlăcărată și veselă că satul izbutise lucrul acesta
nemaipomenit, să închidă pe turci, cu comandantul
lor, în han.

Vasile Mînjoc, care venise să-l vadă și el pe popă,
era cu ochii în lacrimi.

- 40 — Trăirăm ș-o vedem și p-asta, măi Tomo... I-am
încurcat rău, mă !

— Nea Vasile, rămîne să vedem acum cum o descurcăm, răspunse Toma îngîdurat...

Printre femeile care legau pe cei răniți erau Maria lui Ion și fiica ei, Lisaveta.

5 — Măi Lisaveto, du-te și cheamă aci pă Ion, cheamă-l și pă Vasile Peștefript... Îi găsești în porumb în fața hanului... ia-o pă la voi, de-a lungu eleșteului, și ieși pîn porumb în fața hanului... Vezi că trag mereu turcii. Spune-le să vie aci numaidecît amîndoi... Să
10 lase în locu lor pă Drăgan și pă Codan, care să fie cu mare băgare dă seamă...

— Da' Peștefript unde e, unchiule ?...

— După șira dă paie, Lisaveto... Că Damian este după un bordei, înspre Găești, cu alde Codan, păzesc
15 cu puștile, să iasă turcii într-acolo. Vino repede cu ei, fato, că uite, mai e un ceas, două și asfîntește soarele.

Dinspre han nu mai veneau decît rare pocnituri de armă, care sfîșiau văzduhul de sus pînă jos... Soarele
mai avea vreo două sulite pînă să cadă... Toma era
20 greu obosit și în cap îi vuia o singură întrebare : Și pe urmă ? Și după ce-i vor măcelări pe turci ?

— Neică Tomo, neică Tomo, vino repede, îl striga nora popii, plină de bucurie, vino, că părintele s-a deșteptat și vorbește... Știe dă toate, vrea să te vadă.

25 Se duse repede în odaia din mijloc, unde era lungit pe pat popa Gheorghe, care se trezise, ca din somn, și foarte limpede la cap îi ceru lui Toma să-i povestească ce s-a întîmplat pînă cînd a cerut zapciul să-l aresteze... Pînă acolo își aducea aminte tot... Mai de-
30 parte nimic... Toma și Vasile Mînjoc i-au povestit ce-a fost mai departe !... L-a întrebat Paraschiva, noru-sa, dacă are dureri...

— Dacă stau nemișcat, nu mă doare nimic... da' nici nu pot să mișc nici un picior și nici măcar mîna...
35 Numai buzele. În mine s-a rupt ceva... Pînă-n seară voi muri... Dacă să poate să plece cineva cu brișca noastră s-aducă aci pă preotul Drăghici dă la Puțucu-Salcia, să-mi facă tot ce să cuvine după canoane... Dă ce plîngi, fetițo ?... Am șaptezeci și trei dă ani...
40 Cîți ani vrei să mai trăiesc ?... La vîrsta asta te îneci cu un cartof care-ți rămîne în gît și ți se aprind plă-

mîinii dintr-o trohnă... Întrebarea e ce faceți voi ăștia...
pă care v-a însemnat cîrmuitoaru... Eu zic, măi Vasile,
și-și întoarse ochii spre Vasile Mînjoc, ca toți ăi mai
deocheați dintre ei să se ascundă cîtăva vreme în co-
dri... și voi să aveți grije dă ei... Așa scapă și satu mai
ușor... că dă vina pă ei... pă mine, că tot o să fiu
mort.

— N-ai să mori, părinte, îi spuse, cu ochii împăien-
jeniți și mustața udă, Vasile Mînjoc.

10 — Ba, eu chiar în clipa asta mor... dă lumînarea mai
aproape, Chivo !

A întors puțin de tot capul uscat, cu părul alb-coliliu
pe perină, de nu i se văzu coada albă și ea înnodată
la ceafă... Închise ochii...

15 Oamenii văzură că într-adevăr muri. Se închinară
și-i sărutară mîna pe rînd... Apoi ieșiră în curte ca
să-l lase în seama bătrînelor, mai ales că intraseră pe
poartă și Ion, și Vasile... Brișca era trasă chiar în fața
tindei și Toma se urcă în ea, căci nu se simțea bine...
20 dar nu se mai culcă în fîn, ci rămase în scaun.

— Dă ce ne-ai chemat, Tomo ? Să nu să întîmple
ceva în lipsa noastră...

— Nu-i nimic, Ioane... Sînt acolo Drăgan și Codan
și pă urmă sînt peste șapte sute dă oameni... E Damian
25 cu pușcașii lui după bordeiele dîn margine și Simion
cu ai lui în deal... Turcii nu vor încerca să iasă cît
timp e încă lumină... Mai curînd cred că așteaptă aju-
toare... Tocmai de-aceea v-am chemat, ca să vă în-
treb ce facem. Da' ca să nu uit, măi Vasile, ia dă la
30 popă un petec dă hîrtie și scrie lui Drăgan să trimiță
șaizeci-șaptezeci dă inși mai zdraveni, cu topoare și
furci la Simion.

Vasile Peștefript era înfierbîntat mereu.

— Ce să facem ? Dăm buzna păste ei, asta facem...
35 Toma făcu loc lui Vasile Mînjoc pe scaun lîngă el,
ceilalți doi erau rezemați cu coatele de loitre în stînga
și dreapta briștei... Apoi, întorcînd ciotul înfășat spre
Peștefript, îl întrebă îngrijorat :

— Și pă urmă, Vasile ? Și pă urmă... ?

40 Răspunse bătrînul Vasile al lui Mînjoc :

- Măi, oameni buni, io socot că părintele, măcar
 că era în clipa morții, a chibzuit bine ceea ce-a spus.
 Poate vorbele lui erau dă la duhul sfânt, căci noi știm
 bine că un asemenea sfânt ca el numai în sânul Dom-
 5 nului poate fi chemat... Așa io zic că voi trebuie să
 plecați din sat... Chiar în noaptea asta... Pă valea Glîm-
 bocelului, ori pă la Stîlpeni în sus sînt codri în care
 nici dracu nu vă găsește... Noi vom îngriji să aveți
 ce vă trebuie... Satu să va dăsurca apoi cum va pu-
 10 tea... O să dea vina pă cei morți, pă cei fugiți, și o
 să fie mai ușor... Vedeți, au murit prea mulți oameni.
 — Au murit slobozi... Cînd au vrut ei... mîrîi Pește-
 fript.
- Ion răspunse încruntat, cu fața lui tăiată în lemn :
 15 — Io din sat nu plec !
 Peștefript se grăbi să spună și el îndîrjit :
 — Mă, fie ce-o fi... da' io clăcaș, după cîte-am
 trăit să văd, nu voi mai fi...
- Atunci pleci, măi cuscure, te pierzi în codri... vru
 20 să-l lămurească parcă iar, Vasile Minjoc...
- Nici în codri nu mă duc... Astă-seară... astă-
 noapte să hotărăște ce va fi cu mine...
- În odaia din mijloc se luminaseră ferestrele, căci
 se aprinsese la căpătîiul mortului două sfeșnice mari.
 25 Toma se încruntă mîhnit. În timpul acesta veni das-
 călul cu petecul de hîrtie și plaivazul... Toma îi ceru
 lui Peștefript să scrie biletul și-l dete băiatului.
- Măi, oameni buni, spuse Toma, tot mîhnit, m-ați
 înțeles greșit... Nu e vorba dă noi acum. E vorba
 30 dă sat... Să zicem că-i măcelărim pă turcii ăștia... E
 vorba ce va face satu pă urmă, cînd or veni ajutoare
 turcilor... Toma vorbea greu, gura îi era uscată... își
 simțea gîtul moale. Dar Peștefript nu vroia să asculte
 nimic.
- Măi Tomo, dă ce te gîndești tu ce va fi pă
 35 urmă ? Ce-o fi pă urmă om vedea... adică or vedea
 aceia care vor trăi... Acum trebuie să sfîrșim odată cu
 ăștia din han... Treaba ta e să ne spui ce să facem ca
 să ajungem mai ușor la ei, că pă urmă, las' pă noi.
 40 Spun flăcăii că Magheru ăla te făcuse comandir dă
 batalion dă voluntiri. Asta înseamnă că el socotea că

e ceva dă capu tău, că ai învățat ceva pă unde-ai tot fost...

— Tomo, spuse și Ion, Vasile are dreptate... Spune, cum sfîrșim cu ăștia ?

- 5 — Ce facem cu ăștia... ? întrebă Toma și rămase puțin pe gînduri... Măi oameni, așa ușor nu va fi... Iată cum stau lucrurile : Eu socot că ei stau în han și așteaptă să le vie ajutoare... Vor aștepta pînă-n seară, vor aștepta toată noaptea și, dacă nu, mîine
- 10 toată ziua... Au în han ceea ce le trebuie... Mai greu o să le fie cu apa, că puțu e în mijlocu ogrăzii hanului și Simion și ai lui îl au în bătaia puștilor... Vor căuta deci să scoată apă la noapte... Tot la noapte vor încerca poate să și iasă... Din pricina asta voi tre-
- 15 buie să-i vedeți tot timpul și să fiți cu luare-aminte la cea mai mică mișcare în han, căci orice mișcare poate fi un semn dă ce pregătesc.

— Io zic să le omorîm caii în grajduri, că gloanțele trec pîn scînduri, spuse Peștefript.

- 20 — Nu e dă nici un folos, căci ei pot pleca și fără cai și pă urmă să strică gloanțele dăgeaba... Altceva ar fi dă făcut... Ca să-i vedeți bine, mă, trebuie să dați foc la șira de paie... dă cum apune luna... Ar fi bine să faceți ceva ca să arză mai încet, ca să lumineze
- 25 hanu mai mult... Eu nu cred că oi putea veni cu voi, da' dă mișcat nu mă mișc dîn caru ăsta...

— Da, măi Tomo, da' cum sfîrșim cu ei ? stărui Peștefript nerăbdător.

Toma tăcu vreo cîteva clipe, apoi spuse moale :

- 30 — Numai într-un singur chip... și se opri.

Ion îl pironi cu privirea și așteptă.

— Spune-l !

- Trebuie să dați foc hanului... Trebuie să-i faceți să ardă ca șoarecii... Nu-i vorbă, atunci împinși dă
- 35 groaza morții, o să încerce să iasă, da' voi și pușcașii trebuie să fiți gata să-i întîmpinați.

Vasile Peștefript avu o străfulgerare de milă.

— În han e nenorocita aia dă Sultana.

Toma îi răspunse fără să-l privească :

- 40 — Pentru ea, de-acuma, e totuna... Nu mai are nici o însemnătate... Vorba e cum să dați foc hanului, căci

- va fi foarte greu să s-apropie cineva, care să arunce ceva aprins peste podu dă paie, peste claija din curte sau cine știe cum... Vă spui drept că asta nu o văd nici io prea limpede... Mai gândiți-vă și voi... Acum
- 5 aș vrea să vă spun altceva... Măi, oameni buni, atunci că întrebăm mereu ce facem pă urmă... mă gîndeam la altceva... Mă, satu nostru, singur, că sîntem un singur sat, nu poate să ajungă la nici un sfîrșit... Io mă gîndeam, mă, că ar fi bine să ridicăm, măi, și satele vecine... Să întindem cît mai departe pîrjolu pă care
- 10 l-am început... Nu să poate să nu gîndească și alte sate la fel cu noi... Da' pentru asta trebuie să trimitem chiar în noaptea asta oameni care să știe să le vorbească celor la fel cu noi...
- 15 — Mă duc io, se grăbi să spuie Vasile Mînjoc. Toma găsi însă că un bătrîn de șaptezeci și trei de ani nu era potrivit pentru asta... Ar fi fost mai bun Peștefript.
- Io mă gîndeam la tine, măi Vasile... și poate la
- 20 alți vreo doi. Trebuie să vedem negreșit ce fac satele din juru nostru... Știu că mințile clăcașilor sînt în toate părțile încălzite, ațîțate, măi... Acum cu zahe-reaua asta pă care-o cer turcii, oamenii sînt mai repede cu mîna pă par, că s-a înfipt în ei cuțitu pînă la os...
- 25 Io d-aia zîc că nu-i bine să dăm iureșu acum, fiindcă socot că nu om izbuti... Oricum, ei sînt la adăpost și trag cu plumb în noi... Noi trebuie să ținem pînă mîine, măi oameni, să se ducă vestea pîn sate...
- Păi, frate, spuse Ion, tu știi că văzui vreo cîțiva
- 30 inși dă la Puțu-cu-Salcie și vreo cîțiva dîn Mărunțișu... Sînt pe-acolo cu ai noștri... Au venit să vadă și au rămas.
- Ioane, cine e dă la Puțu-cu-Salcie ?
- Păi, era Dumitru Cioacă și mai erau vreo doi,
- 35 nu-mi dădai bine seama cine sînt...
- Ioane, dacă e Cioacă pe-aci, ăla aprinde singur un sat întreg...
- Dă la Mărunțișu, alde Ghinea cu fiu-său și un cumnat îmi pare...
- 40 — Trimite-i și pe-aceștia la mine... Măi fraților, uite ce spun io... Iureș nu dăm în noaptea asta... Să-i ți-

- nem pînă mîine... Io gîndesc că dă să va auzi, să vor ridica satele, da' nu-i slăbiți toată noaptea, ca să nu doarmă, să fie oboșiți. Nu-i lăsați să bea apă... și așa, dîn ceas în ceas, chiuiți și puneți să tragă puștile...
- 5 Da' să spuneți la oameni că iureșu adevărat va fi cînd or suna amîndouă clopotele bisericii odată... Mai întăriți partea dînspre Găești cu gloată multă, ca să nu fie Damian singur acolo... și în schimb luați vreo zece-cinsprezece pușcași dă la el și trimiteți-i la voi, peste drum dă han. Pușca aia a ta ghintuită o ai, Ioane?
- 10 — O lăsați acum lui Codan, că poate va fi nevoie dă ea...
- E bun și Codan... Tu, Vasile, treci cu Damian, ia așa, ca la două sute dă oameni cu tine, că gîndesc că pe-acolo vor încerca turcii să fugă... Dîn ăi cinsprezece inși pă care-i luați dă la Damian, puneți și vreo cinci după șură... Să vie împușcături și dînspre sat... să simtă că s-a strîns pumnul în juru lor... Acum, ce să vă mai spun... Alegeți oameni buni pentru tre-
- 15 buri de-asta dă mers dă la voi la mine, dă la mine la voi... și, măi oameni buni, să știe tot satu unde sînteți dă găsit, asta negreșit, că uite, io socot că nu mă voi putea mișca de-acî... Și încă un lucru, măi Ioane, bagă dă seamă, frate, că noi avem patroane dă soiuri felu-
- 20 rite... să nu să încurce... Simion are dăstule pentru puștile dă sus, da' voi aveți și dă la dorobanți carabine și dă la turci...
- 25 — Păi să știi, Tomo, că se potrivesc... spuse frate-său.
- 30 — Atunci e bine, frate, e tare bine... Și-ascultă, io zic c-ar fi bine să-mi trimiteți aci pă gineri-tău, pă Vasile, că io mă înțeleg bine cu el.
- Pă Țurcă? întrebă Vasile Peștefript. Păi Țurcă...
- Ce e cu Țurcă? întrebă Mînjoc, fiindcă Ion și Toma încremeniseră cînd văzură că Peștefript se
- 35 încruntă.
- E mort? întrebă Ion, cu gîndul înmuiat.
- E mort, lîngă Gîrloagă... Era cu ai lui Damian... Ion se închină.
- 40 — Dumnezeu să-l ierte... că nu e singuru... Mai sînt și alții...

— Ei, atunci așa facem... Oricum trimeteți cîtiva flăcăiandri pe-aci, pă lîngă mine, că mi se pare că io o să mă mișc tot mai greu...

5 Soarele începuse să scapete peste vîi, peste păduri, spre Găești... Nu era nici urmă de nor pe cerul albastru și puțin cețos... Razele lui lungi erau slabe și dădeau încă un soi de lumină care era numai în jurul lui... Aci lumina venea prin ferestrele fără perdele, de la sfeșnicele încărcate de lumînări, care ardeau
10 la căpătîiul popii Gheorghe, care fusese îmbrăcat și pus pe un pat primenit și așezat în mijlocul odăii... Umbrele casei și ale celor doi nuci din bătătură erau lungi, pînă spre gradul din fund... În cîteva clipe nu mai fu la asfințit decît un cerc trandafiriu și moale.
15 Peștefript se depărtă de brișcă.

— Atunci, vere, noi am plecat... O să facem tot așa cum spuseși... Îți trimitem și pă cei dă la Puțu-cu-Salcie și dă la Mărunțișu...

— Așa... măi fraților, clătină din cap Toma, să nu
20 uitați nimic... Și mai ales încercați cum știți, că pă mine nu mă ajută capu în clipa asta, să dați foc la han... Asta ar limpezi totu...

★

25 La început, șira de paie, care nu se mai făcuse anul acesta în apropierea conacului, ci în marginea satului, arsesese cu o vilvătaie înălțată pînă în slavă, de lumina ca ziua tot hanul, dealul de deasupra cu nucii pînă la biserică, satul spre poiana răscrucii și o poștață de drum înspre Găești.

30 Oamenii din porumb, ca și cei de pe deal, priveau uimiți că se poate vedea atît de bine în curtea hanului caii slobozi, poate numai în parte, cei care nu încăpuseră în grajduri. Turcii, dîndu-și seama că nu vor putea ajunge la puțul din mijlocul curții, săpaseră
35 un șanț pînă la brîu, tăiaseră și ghizdul într-o parte, ca să tragă găleata cu apă, cu funia, de-a dreptul. Văzură, de asemenea, că înainte de aprinderea sirei, turcii mai săpaseră un șanț în fața porții hanului, le-

gat cu pînă, după cîte se putea înțelege... și care ocolea spre Găești casa, care nu avea nici o fereastră în partea aceea, ci numai spre curte, și săpau mereu. Se vedea că turcii se hotărîseră pentru așteptare.

5 După o bucată de timp, șira începu să ardă mai înăbușit, fără vîlvătaia de la început, căci patele de dedesupt, muceзите poate de ploaia din septembrie, începuseră să ardă cu cenușe... Într-un fel era mai bine, că așa avea să ție mai mult...

10 Oamenii parcă se mai domoliseră și ei, culcați prin porumb, pe după bordeie, mai ales cei care nu erau în față... Mai mult umblau de colo pînă colo Ion Firu, Vasile Peștefript, Drăgan și alți vreo doi-trei, care neconținut doreau să știe ce fac vecinii.

15 Toma rămăsese în brișca din curtea popii, luminat de cele două ferestre, prin care se vedeau cele două sfeșnice de lemn de nuc, rotunjit, înalte, pînă la pieptul unui om, pe tîpsia cărora ardeau numeroase lumînări... Dascălul pusese și praporul la poartă. I se părea că
20 nu poate fi înmormîntat duhovnicul satului fără acest semn la poartă și nu gîndea că înmormîntarea ar putea fi altfel decît cea obicinuită... La început se hotărîse ca toți morții să fie adunați în curtea bisericii, ca să fie slujiți odată, dar mulți își luară pe-ai lor acasă,
25 ca să-i scalde și să-i primenească măcar în albituri, creștinește.

Cei de prin satele vecine veniseră, trimiși de Ion și de Peștefript, așa că el îi putut sfătui cum să facă și le atrase luare-aminte că, de vor pune la pămînt
30 pe turcii de la han, vor face rost de puști pentru toată lumea. Acum, toropit de fierbințeală, aștepta... Privea prin fereastră chipul uscat și barba cu părul alb ca o mătase, al popii Gheorghe, întins pe patul din mijlocul odăii, către sfeșnice... În stînga era noru-sa,
35 care plîngea cu fruntea sprijinită de masă, iar în partea cealaltă, cocîrjată, Chiva.

Cînd Ilie Ristache, nepotul Chivei, care fusese ales să alerge în locul lui Toma, veni călare pe unul dintre
40 caii turcilor, care scăpaseră fugind speriați după împușcăturile de pe drumul mare, să-i spuie că turcii au săpat șanțuri în jurul hanului, Toma tresări ca și cînd

un cuțit i s-ar fi înfipt în piept... Așadar, turcii așteaptă... Nu se îndoiesc o clipă că le vor veni ajutoare... și că le vor veni destul de repede... Cum nu s-a gândit el, care văzuse atâtea în timpul luptelor de la Sîntești și Băilești, că văzînd comandantul regimentului că n-au nici o știre de la cei trimiși, nu va trimite cît mai repede o caraulă puternică să vadă ce se întîmplă la Zăvoiu Dihorului. Nu era decît un singur lucru de făcut... De aprins fără întîrziere hanul... și dacă nu, de dat un iureș în zorii zilei, orice-ar fi să iasă din asta...

— Dă calu, Ilie, că vreau să încălesc io... Dă-l lîngă oiștea briștei... Tu caută-ți alt cal... Ia un cal al popii.

Nu mai era toropit... îi zvîcneau tîmplele... În cîteva clipe fu lîngă Ion...

— Măi frate, trimite să-l cheme și pă Vasile Peștefript, și pă Codan, și pă Drăgan...

Cînd aceștia veniră prin porumb, sub un gorun, în porumb, Toma le spuse că s-a gândit mai bine, că trebuie să se dea foc fără întîrziere hanului.

— Dar cum ? întrebă Drăgan greoi.

— Să arunce cineva șumoioage aprinse, înmuiate în păcură.

— Și dă unde păcură, vere Tomo ?

— Drăgane, trebuie să fie la conac... acolo să gălesc de toate...

Nici o încercare de a zvîrli șumoioage nu izbuti. Hanul era departe de cele trei părți dinspre bordeie, dinspre porumburi și de șira de paie... Dar nu putea fi ajuns nici de pe deal... căci la poale mai erau ca la o sută de pași de fața aproape netedă, o spinare ușoară care curgea din deal spre grajduri... Aci turcii gauriseră zidul și umpluseră ieslele cu pămînt... Ocheau fără grije... Atunci, un flăcăiandru, Gheorghită, din neamul lui Predoiu, un băiat de vreo optsprezece ani, spuse că vrea el să se tîrască pînă la grajd, de la un copac la altul, că erau doi ulmi pînă acolo, să aprindă șomoiogul cu cremenea... apoi să-l arunce... Ajunse pînă la al doilea ulm, dar încă era departe, și șomoiogul căzu lîngă zid, fără folos... Băiatul rănit rămase

după copac, nemaiputînd veni înapoi. Atunci Simion găsi altceva... Trimise să se aducă niște butoiașe cu spirt din crama conacului... Le dădu cep larg și apoi le rostogoliră spre grajduri. Butoiașele lăsau dîră și
5 ei dădură foc dîrei chiar de sus, de pe deal... Dîra luă foc, dar nici un butioaș nu se rostogoli chiar spre han, din pricina spinării care cobora și ea din deal. O luă razna într-o parte ori alta...

★

10 În odaia ei, cu trupul împutînat, prea mic pentru patul cu tăblii de lemn alb, nevopsit, Sultana, cu privirea ațintită în tavan, nu gîndea nimic... Nu mai avea puterea nici să gîndească... Știuse de la început, de la baba Dumitra, că sunt sumedenie de călăreți
15 turci la han, că e răzmeriță în sat... Auzise și trosnetele împușcăturilor și goana călăreților care se închideau speriați în han... Dar toate astea erau departe de ea, care era o moartă între cei vii... Aflase tot de la baba Dumitra că a murit multă lume și nici gîndul
20 că ațîția care așteptau moartea ei, dintr-un ceas pe altul, au murit totuși înainte, nu-i ținea de cald, nici rece... Bea fiertură de mac, mînca semințe de mac ca să-i potolească durerile și nu avea decît un singur gînd... ca toate acestea să se sfîrșească mai curînd.
25 Nebunia de-afară nu o privea pe ea... Dacă acum ar fi fost sfîrșitul lumii, de s-ar fi prăpădit toate noroadele subț potop de foc și s-ar fi deschis pămîntul să înghită totul, pentru ea nu ar fi fost nimic schimbat... I se micșorase capul ca al unui copil, era zbîrcită și albă la păr, la trup numai piele și oase, dar
30 oasele ei încă scăzute... Ar fi ridicat-o și un copil de jos. Acum îi juca în fereastră pîlpîiala șirei care ardea spre sat, dar ea nu știa că arde o șiră de paie și nici nu avea cine să-i spună.

35 Baba Dumitra nu mai venise de două ceasuri în odaia ei... O auzea alături, căci o despărțea de cei de-acolo doar o ușe cu geam, vorbind cu cîrmuitorul pe care-l legase cu fișii de pînză și care avea fierbințeli... Dar mai ales îl auzea cutremurat de groază

că oamenii din sat ar putea năvăli asupra hanului ca să-i omoare pe toți... Unul dintre cei care erau cu el știa turcește și fusese adus fără îndoială ca tâlmaci...
5 Îl trimetea mereu să întrebe pe ofițerii turci, care nu vroiau să mai vie cînd îi chema el, plictisiți de spaima lui, ce se întîmplă dacă satul va ataca hanul ori nu... de unde au puști... Cerase să fie dus în pivniță unde erau ceilalți răniți turci, căci îi era groază de gloanțele care loveau pereții de zid ai odăii... Tîlmaciul s-a
10 întors spunînd că nu e loc în pivniță decît pentru răniții turci, că pe acolo se merge și în șanțurile care s-au săpat... Pe baba Dumitra n-o lăsa un minut de lîngă el...

Toate astea le aude Sultana și o miră că sunt oameni care pot să se sperie atît de mult de moarte...
15 Ea trăiește de aproape un an de zile cu gîndul ăsta...

Uneori se mai gîndește la ce a fost, dar acum și amintirile iubirilor din trecut au un gust de iască... Totul e sîlcIU, cu gust de pămînt... De multă vreme
20 nu mai are nici un gust pentru mîncare și nici nu mai poate minca. Nu mai știe dacă e tîrziu ori de vreme, căci pentru ea nopțile nu mai sunt nopți.

Acum aude cum intră speriat tîlmaciul în odaia de alături.

25 — Boierule, măria-ta, ticăloșii ăia vor să dea foc la han... Ofițerii turci sînt foarte speriați... Aleargă dintr-o parte într-alta parcă înnebuniți... Aruncă șomioage cu păcură... Au dat foc la o șiră de paie...

Se aude glasul sugrumat de groază al cîrmuitorului :
30 — Vor să dea foc la han? și repeta ca și cînd tot n-a priceput... Vor să dea foc la han? Costache, de ce nu vin ajutoarele mai repede, și glasul se stinge în gemete și scîncete. Nu trebuia să viu... Cleopatra a avut dreptate cu visul ei de azi-noapte... Nu mă lăsa
35 să plec, Costache, și eu am plecat... Ascultă, babo... cum se poate coborî în pivniță?

Dar baba nu mai răspunse... Sultana își închipui că o fi fugit cine știe unde cînd a auzit că se dă foc la han... Ar vrea să vie baba să arunce două-trei lemne
40 în vatră, că s-o fi stins focul... De cînd e bolnavă, e tare friguroasă, și anul ăsta a făcut foc devreme...

Cîtva timp aștește, sau poate că i s-a părut, căci e multă vreme de cînd nu mai știe cînd doarme ori numai moșăie... Au venit de afară strigăte speriate și se pare că e mare zarvă. Intră alături speriat tîlmaciul,

5 care strigă îngrozit și el :

— Boierule, nemernicii, ucigașii rostogolesc spre noi butoiașe cu spirt cărora le dau foc... Porcii nu să lasă pînă nu vor goli pînăta conacului și pînă nu ne-or veni de hac...

10 — Dar ajutoarele... de ce nu vin mai repede ajutoarele, geme celălalt... Să vie baba aia mai repede, să mă frece iar cu spirt, să nu leșin... Unde dracu e baba ?

Cîtva timp Sultana iar nu auzi nimic și rămase iar cu gîndurile ei... Cum de s-au gîndit, la spirtul de la conac... ? Are și ea spirt în pivniță... Făcea din el rachiu... Are și-n odaie un ulcior cu spirt din care o freacă baba Dumitra cînd o dor prea rău oasele... Ar putea să dea ea foc la han dacă ar fi sănătoasă... Se strîmbă moale... Dar dacă ar fi sănătoasă, ar mai vrea oare să dea foc hanului... ? Se strîmbă mai rău... E un han blestemat... Ar trebui să se prefacă tot în cenușe... Măcar dacă ar izbuti cei de-afară... Să se sfîrșească odată și cu ăla care geme de spaimă ca o babă dincolo.

25 La început, gîndul i se pare îndepărtat, dar pe urmă se întreabă dacă ea, mai în putere fiind, ar putea să dea foc hanului... Prea ușor nu ar fi nici atunci... Ar trebui să poată ridica ulciorul cu spirt, să stropască odaia și pe urmă să-i dea foc... Cu ce să-i dea foc... că ea n-are cremene și feștilă...

30 Cîtva timp iar nu se gîndește la asta... Afară se aud mereu bubuituri de pușcă și strigăte în limba turcească... Vin și din pivniță gemete de oameni, răniți, se vede...

35 Aude iar dincolo pe tîlmaci :

— A spus căpitanul turc că dacă pînă în trei ceasuri nu se întîmplă nimic, suntem scăpați...

40 — Dar nu se va întîmpla nimic ? Ce crezi ? întrebă ca un copil cîrmuitorul.

— Numai Dumnezeu știe, boierule !

— Și io aş vrea să-mi văd mîine logodnica... dar poți ști oare... ?

— Știi ce-au făcut acum ?... Au umplut un butoi pă jumătate cu nisip, l-au împins încet înainte, da' nu
5 dinspre deal, ci acum dinspre Găești... Înapoia butoiului mergeau doi inși cu un ulcior cu spirt și cu cremene la ei... Vroiau să arunce ulciorul aprins peste trestia cu care e învelit șopronul de dincolo de odaia de-alături... Au fost împușcați amîndoi...

10 Sultana nu știe că unul dintre cei doi a fost Vasile Peștefript... care nu mai avea răbdare să vadă odată hanul aprins. Își aduce aminte însă că tot podul hanului, făcut mai înalt, de cînd s-a meremetisit din nou, e plin cu fin... Ar fi ars strașnic, și era chiar
15 deasupra odăii ei, căci te urci în pod pe o scară pusă prin șopron... S-ar fi sfîrșit totul dacă butoiul ar fi ajuns mai aproape...

Acum i-a încolțit gîndul să dea ea foc hanului. Dar cum să ajungă pînă la ulcior, ea care trebuie să fie
20 întoarsă de alții în așternut... ? Ulciorul e sub masa cu patru picioare care e între cele două ferestre și care e așternută cu pînză de borangic, lucrată de mîna, o fișie albă, una galbenă...

...Dar dacă lucrurile din odaie nu s-ar aprinde ? Nu
25 cu spirt nu se poate să nu se aprindă... Dacă se răstoarnă candelă, nu se poate să nu se aprindă. Pentru asta însă ar trebui bine stropit patul și lada de la căpătîi, peste care sunt velnițe, trîmbe de borangic și perne de puf alb... De partea cealaltă, lîngă vatră,
30 este o laviță pe care doarme de obicei baba Dumitra, că de cînd a slăbit rău, ea nu mai poate dormi singură în odaie... Pe laviță sunt așternute paie bine învelite într-o pînză de cînepă... Mai sunt și lemne sparte și puse lîngă vatră... Pe policioară deasupra laviței sunt
35 ouă de lemn, fluier și ploști cu maramă de mătase... Ei, dacă s-ar putea da jos din pat ! Și încearcă. A ridicat capul... Poate să-l ridice... Ulciorul cu spirt nu e subt masă, e lîngă masă, că Dumitra a luat o cană ca să-i frece boierului picioarele... Dacă ar putea turna
40 spirt cu cana pe ferăstruica dinspre șopron... Ferăs-

truica prin care pe vremuri, cînd nu era șopronul, bătrînul Nedelcu privea noaptea spre porțița dinspre cîndrul Vlăsiei să vadă dacă au venit ai care trebuiau să vie... Avea și pușcă lîngă el pentru cine știe ce... Han
5 blestemat... Să ardă pînă în temelii!... Să-i spulbere vîntul cenușa în patru părți... Să nu mai rămîie nici urmă din el!... De afară, de la o vreme, nu se mai aude nimic. Rare bubuituri de armă... trag turcii. Ai din afară nu mai trag deloc. Oare o fi trecut noaptea?... Unde s-o fi ascuns baba Dumitra? A biruit-o
10 iar oboseala... Ațipește cîteva clipe și se deșteaptă din nou... O roade un gînd... De ce s-a întors ea la hanul ăsta care n-a purtat noroc nimănui?... Ce a tras-o la hanul ăsta blestemat? Ah, dacă ar putea arde... să trosnească... să geamă în flăcări!... Dincolo, în șopron,
15 sunt paie căzute de la pod cînd se aruncă jos cu furca... A făcut pod la han cînd l-a făcut din nou, ca să ție răcoare vara, și iarna cald... Dar ei îi e tot frig... Dintr-o dată o cuprinde o voință crîncenă, o îndîrjire
20 de moarte... I-a spus Dumitra că un turc a venit singur de la grajd în casă, ținîndu-și mațele cu mîinile amîndouă... Omul poate, cînd vrea... Trebuie să ardă hanul ăsta blestemat!...

Mîinile ei slabe tot o mai sprijină... S-a ridicat în
25 cotul drept... se trudește încă, și acum e în capul oaselor... Ulciorul nu e departe. O să toarne din el în cană... Cum să ridice cana pînă la ferăstruică?... La candelă o să fie mai ușor, că are o poză de hîrtie... O s-o ude cu spirt și o să ia foc... S-a lăsat încet jos
30 din pat... Se tîrîie pînă la ulcior... L-a răsturnat în cană... Curge din el și pe jos... ca o băltoacă. S-a propătit de pat... de masă... a ajuns și a deschis ferăstruica... Toarnă cu cana spirt pe firidă... toarnă afară... Unde,
35 nu vede... dar toarnă... Se lasă jos... lîngă masă e un clondir cu gaz. Mai sunt și alte fierturi... I-au dat să bea gaz... A căutat tocmai la Tîrgoviște musceleanu pentru ea... că spunea o babă de la Corcinogu că dacă se unge cu păcură și bea o cană de gaz îi ia boala cu
40 mîna... Pîna la urmă izbutește să-l ridice și pe ăla... Întîi pe pat... apoi pe masă... A ajuns cu el în firida ferăstruicii și toarnă... tot făcînd dîră... la poza, ca-

dîna, de pe masă... Toarnă spirt și pe ea... apoi rostogolește ulciorul, să curgă tot... Întinde poza udă spre candelă...

*

5 — Nea Ioane... Ce-i aia...? Arde hanu! ai lui Simion au aprins hanu.

Flăcările au țîșnit dintr-o dată, de subț șopron... O vîlvătaie cît o turlă de biserică a cuprins dintr-o dată hanul, care arde trosnind...

10 Oamenii strigă înnebuniți :

— Arde hanu... Ard turcii...

Toma, care era lîngă Ion [țipă] ca un smintit :

— Iureș, Ioane, iureș cu oamenii!... Clopotele... să
15 să tragă clopotele... Cine poate să ajungă mai repede la clopote? Măi Gheorghită... fugi, măi, snopește calu... Așteaptă la biserică băiatu dascălului... Nu așa repede, Ioane... Stai să să încingă focu... Cînd oi da io năvală cu calu... Veniți după mine... Unde sunt pușcașii? Să tragă acum pușcașii, să nu stingă turcii focu...

20 Simion, cînd a văzut că arde hanul și că în curte e mișcare, n-a mai așteptat nici o poruncă... A început să tragă la grămadă... Trag ai lui înfierbîntați cu ochii parcă ieșiți din orbite... Damian nu trage... Puștile se încarcă greu și el știe că turcii vor încerca să fugă
25 spre el, căci le e frică de sat și de porumb. Au deschis poarta... Țîșnesc dintr-o dată... Sună trompetul lor... Unii atîrnă parcă de cai... Îi potopesc focurile lui Simion... Acum toți cei care au ieșit s-au culcat la pămînt. Ion n-a mai așteptat clopotele și a țîșnit din
30 porumb. Se vede ca ziua... Sar fuioare de scînteii pînă la ei. Se aud acum și clopotele... Sună în două zvonuri vesele ca la Paște... Lumea urlă, se repede. Toma a pornit-o cu calul înainte... dar se rostogolește și nu mai știe nimic ce e cu el...

35

*

N-au scăpat decît vreo douăzeci de turci care au rămas în grajduri de frică... În totul, au pierit în

această zi de duminică două sute treizeci de turci, au fost răniți vreo douăzeci și prinși alți douăzeci... Dintre săteni au mai căzut vreo treizeci... Ion, Drăgan, Damian... și alții... A murit și Irina, fata Rîtei, care
5 se ținea de taică-său... Toma iar a scăpat. Îi fusese împușcat calul.

A doua zi — era un soare viu ca de vară — din han nu mai rămăseseră în picioare decît zidurile și ceneșe pînă la glezne... Pe turci i-au adunat pe toți în
10 curte... Pe cei prinși i-au lăsat în grajd... Toma a poruncit să se adune puștile... Să se adune și muniția cîtă s-a putut găsi la cei morți... Satul era ca după un cutremur nemaivăzut... Pe morți îi plîngeau numai ai lor și bocitoarele satului, care cunoșteau meșteșugul
15 bocitului... Toți cei scăpați cu viața se simțeau născuți a doua oară... Mai întîi nu mai erau clăcași... Din cîrmuitor n-au găsit decît un ceas și vreo două inele... și un fel de păpușe neagră, ca un tăciune... Au căutat-o și pe Sultana... Li s-a părut că ar putea să
20 fie niște oase albe de arse, afumate pe jumătate, ca de copil...

Șoricaie s-a apropiat de ea, i-a făcut cruce peste oase...

— S-o fi speriat rău, sărmana, cînd a văzut că a
25 luat foc casa... Dar e mai bine așa pentru ea... A iertat-o Dumnezeu !... S-a închinat și s-au mai închinat și cei din jur.

Înainte de prînz au sunat iar clopotele, căci se văzuse în zare un nor de praf. Veneau în goană cazacii...
30 Cînd au venit mai aproape, lumea i-a auzit urlînd și s-a risipit în toate părțile, s-au ascuns prin case... Simion, Petre Dobre și cei de pe deal au avut timp să fugă peste gîrlă... dincolo, peste rîpă... Toma era în brișcă în deal... Îl scuturau frigurile... Ciotul se rupse
35 se în cădere a treia oară.

5 Calliopi îl lăsase pe Băl-Ceaurescu să-i facă pe voie
 lui Cantacuzino și să iscălească, dar de atunci nu avu
 decît un singur gînd : să facă tot posibilul să-l scoată
 din Căimăcămie... Începu să-l sape, arătîndu-l ca un
 incapabil, la început pe un ton mîeros și compătimi-
 10 tor... La bătrîna Maria Ghica, în palatul de la Colen-
 tina, unde se aduna toată protipendada ca să afle
 noutăți și să bîrfească, să puie la cale mici și aparent
 10 glumețe ticăloșii, Calliopi aducea mereu vorba despre
 caimacam, cîinîndu-l :

— *Ce pauvre Cantacuzène... Il est plein de bonne*
volonté... mais il est tout-à-fait incapable de rétablir
l'ordre... même avec le concours de turcs... C'est pour
 15 *notre pauvre pays une grande désillusion... Il n'est*
pas vieux... mais il est... matofit rău... quoi — mes
chéries... și se strîmbă gustînd înghețata... ca și cînd
 l-ar fi gustat pe Cantacuzino...

20 Cucoanele și musafirii rîdeau și povesteau mai de-
 parte... Ca un soi de centrală, Calliopi aduna toate zvo-
 nurile care umblau, toate jumătățile de știri oficiale pe
 care le afla prin oamenii ei și le aducea în acest mare sa-
 lon, punîndu-le sare și piper de la ea... pentru ca apoi
 să ajungă pînă la urechile cele mai subțiri...

25 Salonul de la Colentina era un salon unde se creau
 și se năruiau reputații. Ceea ce agrava lucrurile era că
 Fuad însuși venea de trei ori pe săptămînă în acest
 cerc muieresc, dornic să cunoască femeile bucureștene

din lumea mare, despre care se vorbea atît şi la Istambul chiar, în saloanele sultanelor şi ale favoritelor... Prin întrebări perfide, Calliopi arăta că e la curent cu tulburările din provincie, cu refuzul ţării de a renunţa la proiectul de Constituţie şi la realizările Guvernului provizoriu. Întreba cu candoare dacă e adevărat că în Vlaşca ţăranii au bătut pe subcîrmuitor şi pe dorobanţi... Că la moşia lui Ghica de la Buzău au ucis un isprăvnicel care bătuse un flăcău pentru că intrase în via boierească... Că la Obileşti în Ilfov...

5
10

Fuad-Efendi răspundea foarte încurcat, arătînd că nu e nimic serios, că armata turcă va interveni oriunde, acolo unde e chemată...

— *Il paraît, Excellence, que ce pauvre Cantacuzène a trop de confiance dans ses aptitudes de gouverner... Il est jaloux de son autorité et paraît qu'il ne vous demande jamais conseil... Mais il faut bien pardonner ça... il est plein de bonne volonté...*

15

Fuad-Efendi dădea din cap evaziv şi prefera să treacă la alt subiect, fără să se gîndească la vreo măsură, căci ştia că această Calliopi Ghica era cea mai mare duşmană a doamnei de Kotzebue, şi asta îi convenea. Îi era neplăcut fiindcă în acest salon venea şi tot corpul diplomatic, adică veneau cei cîţiva consuli generali ai puterilor occidentale şi unii străini de marcă, precum se spunea...

20
25

Un franţuz, un asemenea strein de marcă, Emile de la Grange, îi scria în zilele acestea lui Ion Ghica, care era mereu la Constantinopol şi pe care-l cunoscuse cînd acesta se afla la Paris, impresiile lui despre purtarea societăţii ocupareştene, a boierimii, după intrarea trupelor de ocupaţie¹:

30

¹ În manuscris, Camil Petrescu indică: „Urmează în franţuzeşte scris. de la Grange din *Anul 1848*, vol. V, p. 488. Se dă pînă la fraza *vous me dire (z)*”.

35

Emile de la Grange, în continuarea scrisorii, îl informează dezgustat pe Ion Ghica despre atitudinea obedientă, pînă la umilinţă, a boierimii faţă de trupele otomane. Pentru Ion Ghica însă întîmplările erau cunoscute. Cîteva zile după intrarea trupelor turceşti, sosise la Constantinopol Honoré Ubicini, fostul secretar al Guvernului provizoriu (pe atunci al Locotenenţei domneşti),

40

Est-ce que par hasard vous vous souvenez encore de moi ? Est-ce qu'au milieu de tous vos soucis, de vos angoisses, vous avez pensé une fois à votre grande *reactionnaire* Emile de la Grange, si long, si gai, si bête, si raisonnable et si Philippiste surtout ? Rassurez-vous, je suis converti, au moins quant à la Valachie, et si j'ai jamais rien vu de détestable, d'ignoble, excusez-moi, mais c'est ce qu'on est convenu d'appeler l'aristocratie valaque. Depuis l'entrée des troupes moscovites, nous avons joui de tous les échantillons possibles de trahison — délations, insinuations, espionnage, calomnies, récriminations, fils contre père, père contre fils, ami contre ami, c'est à n'y plus rien reconnaître et à regretter qu'un immense *flowing-up* n'envoie pas au diable Protecteurs et Protégés“...]

În cele dintîi zile, Calliopi vorbi despre populația „*récaltitrante*“ care refuză Căimăcămia și ordinea ei, mai mult glumind, ca să arate bine informată — titlul ei cel mai de seamă care-i dădea autoritate în saloane și pentru care era căutată cu respect chiar de miniștri — și ca să otrăvească pe Costache Cantacuzino... Alături de câteva știri despre alcovuri și despre noi intrigi amoroase, ea aducea și știri politice, urmărindu-și cu tenacitate planurile de a scoate pe Cantacuzino din Căimăcămie.

Peste vreo zece zile se văzu însă că nu e glumă și o cuprinse și pe ea spaima, că țara e încă în revoluție... Se părea că abia după căderea guvernului revoluționar, cinci sute de mii de oameni cel puțin se treziseră revoluționari. Zilnic soseau în București boieri care fugiseră de pe la moșiile lor înspăimîntați de îndrăzneala țărănimei și de dîrzenia ei... De la o vreme în toate casele mari nu se mai vorbea decît despre asta... Luni de zile

prieten cu N. Bălcescu și profund atașat revoluției, cu un memoriu către sultan. Mai târziu, același Ion Ghica își va aminti că „Ubicini mai aducea depeșile lui Colquhoun către Sir Stratford Canning, întors dinadins din concediu, și pe ale Cancelariei franceze către generalul Aupick ; el era însărcinat a face acelor ambasadori și o expunere verbală despre cele petrecute cu intrarea lui Fuad-Efendi cu trupe turcești, cu instalarea caimacamului C. Cantacuzino, cu lupta pompierilor în Dealul Spirei și cu arestarea deputaților români“ (cf. Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, Opere, vol. IV, Ed. Minerva, București, 1914).

amenințaseră boierii și reacționarii țărănimea cu venirea
armatelor imperiale și acești boieri fuseseră convinși că
de îndată ce se va vesti că ele au trecut granița, țără-
nimea va mușca pământul și iată că, dimpotrivă, o în-
fruntă cu îndrjire.

5 — *Ce n'est plus la révolution des pauvres enfants de
madame Farfara, mes bonnes amies. Le temps de bo-
yards dillétants révolutionnaires est passé... Voilà main-
tenant la révolution des paysans enragés, se plîngea*
10 acum serios Calliopi Ghica...

Cînd văzură că nici după desfacerea taberei lui Ma-
gheru țărănimea nu se potolește, așa cum nădărdiau
boierii, aceștia avură cîteva zile impresia că totul e
pierdut... Într-o sîmbătă seară, Calliopi Ghica pofti la
15 ea aproape întreaga protipendadă, chiar și pe bătrînul
baș-boier Iordachi Filipescu, chipurile la o masă de ziua
unui copil al ei... Pe șoptite însă mulți știau despre ce
e vorba... Veniră reprezentanți ai tuturor celor douăzeci
de mari familii, adică mai mult decît protipendada care
20 nu era alcătuită decît din douăsprezece familii.

Nimănui nu-i ardea de mîncare și discuția fu foarte
aprinsă... Toți simțeau că sunt pe o corabie — cum a
spus unul dintre ei — care sta să se înece... La urmă
se hotărî ca toți cei de față să se întîlnească a doua zi
25 și să meargă împreună la caimacam, ca să-i arate că
așa nu mai merge, că e nevoie de o mîină de fier și că
dacă el nu se simte în stare să restabilească ordinea în
țară, să lase pe altul în locul lui... Unii chiar șoptiră că
o adevărată mîină de fier ar fi de pildă Hristache Băl-
30 Ceaurescu.

★

A doua zi, douăzeci de carete și calești trecură pe
rînd pe dinaintea palatului Vorniciei, unde lucra în
zilele acelea Cantacuzino.

35 Un secretar veni să-l vestească pe caimacam că au
venit marii boieri, în frunte cu baș-boierul. Se uită pe
fereastră, văzu caleștile, bănuî de ce-au venit, se în-
furie, dar pînă la urmă își spuse că în felul ei aceasta
este Adunarea Obștească a țării și că ar fi o greșală

să n-o primească. Întâmpină deci în pragul biroului său, cu cel mai candid surîs, pe baș-boierul Iordache Filipescu, care, cu barba lui măreață, sprijinit de bătrînețe într-un toiag cu mîner de aur ca o cîrje episcopală, părea un
5 fel de mitropolit.

Nu era destul loc pe canapelele vechi și roase, care fuseseră un fel de garnitură Louis XV și se mai aduseră scaune...

— Ce vă aduce la caimacamul dumneavoastră, arhon
10 boierule? întrebă el, mereu surizător, pe baș-boier, după ce acesta se așezase pe o canapea, umplînd-o toată cu lebadeaua și binișul lui, mai ales că își pusese și ișlicul alături, căci îl dorea puțin capul.

— E rău, fătul meu, e rău! îi răspunse baș-boierul...
15 Iartă-mă că îți spun așa... dar te cunosc de mic și îmi ești și nepot pe deasupra... Nu e acum vreme de excelențe și alte fleacuri. E greu de tot... A luat țara foc!... Și boierul își lipi buzele groase de trei-patru ori ca și cum ar fi gustat ceva neplăcut.

— Cine v-a spus asta? întrebă caimacamul cu o prefăcută mirare. Cum se poate să vă speriați așa din senin, domnilor? se adresa el celorlalți... și surîse iar cu
20 marile lui fălci de bulldog sfrijit.

— Nu e vremea acum de surîsuri, excelență... Acum e vremea să ne punem cenușe în cap și să arătăm ce
25 putem și ce nu putem! izbucni Băl-Ceaurescu, ridicîndu-se dîrz de pe scaunul pe care se simțea prost. Să isprăvim cu surîsurile... Țara arde și baba se piaptăna...

Acum caimacamul se supăra de-a binelea... Găsi că
30 acest Băl-Ceaurescu s-a obraznicit din cale-afară...

— De unde știți dumneavoastră că țara arde? Vă luați după tot felul de zvonuri false, de minciuni răspîndite de craii revoluționari... Eu nu vorbesc cai verzi
35 pe pereți... Eu am aci rapoarte din toate județele în care se arată precis ce s-a întîmplat... Situația exactă... Mai bine, boierule, decît ai vorbi ce nu trebuie, ai fi venit aci să-ți cetesc aceste rapoarte, ca să afli adevărul... se adresa el de-a dreptul lui Băl-Ceaurescu.

Atunci baș-boierul îi spuse molcom caimacamului:
40 — Ai putea, boierule, să ne cetești și nouă cîte ceva din rapoartele duminale?

— Cum să nu... Sunt gata să vă cetesc orice vreți... dar uite, e un teanc mare... nu ne-ar ajunge nici pînă mîine... Spuneți-mi ce vă interesează anume...

5 — Ai putea, excelență, să ne spui ce-a fost în Vlașca la Putineiu?... întrebă I. Slătineanu, un boier îndesat, cu fața osoasă, puțin spîn.

10 — Foarte bine! Să căutăm raportul de la Vlașca și să vedem ce s-a întîmplat la Vlașca... Vă cetesc întocmai... A găsit raportul și cetește ca să arate că lucrurile n-au nici o însemnătate¹:

[„Cînsitului Depart. din Năuntru
Cîrmuirea J. Vlașca,

15 În asemănarea porucii c. Depart. cu No... împărțindu-le prin subcîrmuitori exemplarele trimise ale excelenței-sale Fuad-Efendi și ale c. Căimăcămii, cu adăogirea ca subcîrmuitorii să le deslușească supunere la drepturile proprietăresci și a se păzi liniștea obștească, fără de nîdejde s-a întîmpinat cu doue raporturi ale d. subcîrmuitor de Margine sub No. 3.724 și 3.725, prin care arată necuviința însemnațiilor locuitori ot Hodivoia, nevrînd a
20 primi expusele publicații pe cari le-au și aruncat. Nu fu îndestul aceasta, dar au bătut pe isprăvniceii, din cari la unul din Stănesci i-au frînt mîna, ba încă și pe dorobanți i-au gonit cu ciomegele, adăogînd că nu vor face nici o zi arendașilor, precum mai pe larg se va încredința din copiile de pe raporturi. Totodată s-a
25 întîmpinat cîrmuirea și cu doue jelbi a mai multor proprietari și arendași, prin cari arată aceeași nesupunere la datoriile proprietăresci, cu amenințări de despăgubire asupra Cîrmuirii, cari se trimit pe lîngă aceasta în original...”]

30 Aci beizadea Scarlat Ghica, un bărbat tînăr, cu o barbă roșie ca și a tatălui său, potrivită cu foarfecele și mustață despărțită în două, cu cîteva muchi de brici, îl întrerupse, în felul lui știut intempestiv... că se crede foarte inteligent și are o iscusință de jucător pasionat de cărți.

35 ¹ În manuscris, Camil Petrescu întrerupe redactarea pentru a indica: „(Urmează reproduc întocmai, cu titlu cu tot, Raportul no. 5600 al Cîrmuirii de Vlașca... Se scrie pînă la semnul X de la pag. 463, vol. IV (Anul 1848)” (n. ed.).

— A, mai mulți proprietari iscăliți numai pe două
jalbe... Cu alte cuvinte aproape în întreg județul locui-
torii sunt „necuvicioși“ cum spune raportul... Rup pu-
blicațiile Căimăcămiei, bat isprăvniciei, gonesc doro-
banții cu ciomegile... Nu-i nimic asta, nu? Și puse el
5 însuși mâna pe dosar... Se crede priceput într-ale legii
și ia singur în cercetare dosarul de pe masă: Uite aci,
mai departe, raportul Subtârmuirii de Margine! Și
citi sărind, ca un jucător de cărți care alege atuurile¹:

10 „...Vestindu-mă de aceasta și avînd în vedere jalba d. arendaș
acelei moșii, rezoluție cu No. 1.370 și, venind însumi în pomenitul
sat și chemînd pe jurați, le-am poruncit locuitorilor și mi-au răspuns
că toți sînt în unire ca să nu dea nici pentru datoriile proprietății,
și poruncindu-le a-i chema la subtiscălitul ca să le vorbesc despre
15 aceasta, mi-au respuns că nici unul nu vrea să vie și dorobanți să
nu mai trimiță în sat pe la dinșii, că nu va fi bine...”

— Auziți, auziți, boieri, cum vorbesc sătenii în sep-
tembrie douăzeci, la o săptămîină după intrarea trupelor
imperiale? Și excelența-sa spune că nu-i nimic... A...
20 a... Cătă și răfoi dosarul mai departe... Departamentul
Trebilor din Lăuntru adăogă pe raport: „Cîrmuirea
arată că cu asemenea împotrivire s-au arătat și locui-
torii satelor Stănești și Putineiu...”

— Ei și? răspunse caimacamul... S-au trimis ostași
25 turci și totul este desigur în ordine la ceasul acesta,
despre care cu siguranță că voi primi raport în conti-
nuare...

Dar beizadea Scarlat, care mergea mai departe în
teancul de rapoarte, ceti repede:

30 — Uite... uite ce scrie aici... cîrmuirea de Ilfov...
Reacționar fanatic, Scarlat Ghica cetește cu patimă,
cu revoltă.²

¹ În manuscris, Camil Petrescu lasă un spațiu alb și în sub-
solul paginii 636 indică: „(Se continuă cu fraza «Vestindu-mă»
35 etc., pag. 465, vol. IV (*Anul 1848*)” (n. ed.).

² În manuscris, se dă indicația: „(Se va transcrie raportul
nr. 235 de la semnul X la semnul Px)”. Camil Petrescu avea în
bibliotecă toate cele șase volume ale *Anului 1848* și semnele erau

[„...roagă pe Cinst. Departament ca să facă punere la cale a da
în dispoziția Cîrmuirii patruzeci soldați musulmani spre a se
îndrepta în plășile Obilești și Oltenița, de unde s-au mai primit
acum raporturile cu No. 84, 87, 93, 94 și 95, tot în asemenea
5 împrejurări, căci duhurile locuitorilor satelor de pe linia Dunărei
sînt cu totul răsvrătitoare și nesupuse.

Cîrmuitorul
I. Mitescu“]

— Nu uitați că tot în Ilfov șatenii din Ulmeni au
10 dărimat pînă în temelii toate nămeștiile proprietății...

Costache Cantacuzino o privește pe această odraslă
de domnitor cu destul dispreț... „Și-a pierdut averea la
cărți — a jucat de-atîtea ori cu el — și din pricina
asta a devenit arțăgos. Acum îl poți pune la locul lui
15 cu orice slujbuliță, căci și frații lui s-au săturat de el
și nu-i mai dau bani... Mai ciupește ce poate de la mai-
că-sa, de la Colentina... Pe Bibescu l-a atacat cu furie,
pînă într-o zi, cînd i-a dat o slujbuliță de șapte-opt sute
de lei... și pe urmă s-a făcut cel mai strașnic apărător
20 al lui... E bun de gură al dracului... Era mai bine dacă
mai întîrzia la Brașov acolo și la Galați, pe unde află
că a umblat, pe lîngă Duhamel. Acum e primejdie să-i
facă încurcături cu dosarele astea... E o idee... Am să-l
numesc în comisia aia de cercetare și de arestări pe care
25 o tot cere omul țarului... Îl pun acolo alături de Miha-
lache Cornescu și de Mihalache Suțu. De s-ar potoli
acum... Că el nu mai are moșii de pierdut...”

— Am auzit că la Dolj... la Calafat... unul Zaman
își face de cap! Ce se întîmplă acolo, excelență? În-
30 treabă iar Slătineanu.

— Păi să vedem și-acolo... Să vedem ce găsim aci la
delă... La Dolj, zici, boierule...

— La Dolj... la Dolj...

Scarlat Ghica cercetează repede stiva de dosare...

35 — Uitați... l-am găsit... Și cetește de-a dreptul: ¹

făcute cu creionul, urmînd ca fragmentele din documente să fie
transcrise la definitivarea unor capitole (n. ed.).

¹ La p. 639 a manuscrisului găsim indicația autorului: „(Se
40 transcrie aci adresa n. 724 de la semnul X, paginile 1 și 2,
vol. V, [Anul] 1848)”. Din păcate, nici în ediția 1957 și nici în

5

Cinstitei Căimăcămii a Țării Românești

D-lui cîrmuitorul județului Dolj prin raport. No. 207, încu-
noștințează acestui Departament că la 27 ale încetatului sep-
temvrie primind scire că un număr ca la două sute locuitori re-
10 voltanți, avînd în capul lor un comisar propagant, un preot și doi
soldați, înarmați cu puști, sulite, topoare, coase și cu stindarde,
se apropiau de orașul Craiovei cu precuțetare ca să intre a răz-
vrăți norodul și a sminti liniștea, a trimis îndată înaintea lor pe
15 tistul dorobanților Cîrmuirii și pe Pit. Gheorghe Bibescu, îm-
preună cu vreo treizeci dorobanți cari, întîmpinînd pe acei re-
voltanți aproape de oraș, după o mică luptă între dîșii, au prins
pe capii lor și vreo sută din locuitori, pe cari legîndu-i și adu-
cîndu-i la Cîrmuire, la cercetarea ce le-a făcut despre a lor cuțetare
20 au răspuns că sfîrșitul pornirii lor era să doboare administrația
de astăzi și să restatornicească pe cel de mai nainte adminis-
trator, profesor Anton, după care aceasta, d-l cîrmuitor, pe
de o parte pe capii acelor revoltanți i-a arestat, iar pe de alta
prin cetirea publicațiilor date de la 13 septemvrie încoace și prin
osebite povățuiri, chemînd pe acei locuitori la cunoștința îndă-
25 toririlor lor, le-au dat drumul a se întoarce pe la casele lor.

Prin același raport, d-lui cîrmuitorul județului Dolj înscin-
tează că locuitorii satelor despre Calafat, îndemnați de un Cos-
tache Zaman, petrec și acum în răzvrătire, nu se supun a re-
cunoaște legiuirile și au întrerupt cu totul comunația cu toată
30 aceea parte a județului, și că numitul Zaman pe lîngă alte neo-
rînduiele ce săvîrșesce, puind mîna și pe Pit. Dimitrie Părăianul,

cele ce au urmat nu găsim respectate cu strictețe aceste trimiteri în
vederea integrării unor documente de epocă în textul volumului.
Cu totul ciudat ne apare faptul că autorul nu menționează să
35 fie transcrisă și rezoluția drastică semnată de căimacamul Canta-
cuzino: „Să se răspundă ca să poruncească goana și arestarea
acelui Zaman, după care să se puie la închisoare, de care să se
raportuiască“ (cf. *Anul 1848*, vol. V, p. 2) (n. ed.).

rînduit subcîrmuitor la plasa Cîmpului, după ce l-a bătut foarte rău, apoi nu se scie în cele din urmă ce va fi făcut cu dînsul.

- 5 Prin altă hîrtie de la 30 septembrie, înştiinţează numitul d. cîrmuitor că de la Vidin au trecut la Calafat un trup de o mie cinci sute ostaşi otomani, şi că tot mai trec, luînd d-lui toate cuviincioasele măsuri pentru întîmpinarea trebuincioaselor lor, şi că acel Costache Zaman, după ce a bătut cumplit pe sub-numitul cîrmuitor Părăianul, rupîndu-i dinţii şi împungîndu-l cu sulilele cu cuget de a-i ridica vieaţa, îl ţine arestuit în lanţ; adăogînd
- 10 d-l cîrmuitor că despre ceea ce atinge de păzirea liniştei în capitală şi de dezrădăcinarea neorînduieiilor ce mai există, a luat toate trebuincioasele măsuri atît d-a dreptul, cît şi prin înţelegerea ce a avut cu Excelenţa-sa Ismail-Paşa, carele se adastă a intra în Craiova cu oştirea sa.
- 15 Aceste dar toate împrejurări, Departamentul a socotit de a le supune cînst. Căimăcămii.

Şeful Departamentului,
Iancu Filipescu

Şeful Secsii,

*Steriade**]

20

- Ei? Locuitorii satelor de pe linia Dunării... Am înţeles adică jumătate judeţul... şi încă așa e şi în alte judeţe... Şi iată ce e ciudat: Raportul cere patruzeci de soldaţi musulmani pentru aceste comune şi uite aici
- 25 rezoluţia... „Răspuns ca să se întrebuiţeze la asemenea întîmplări din cazacii ce s-au dat“... Se recunoaşte deci că trupele musulmane nu sunt de ajuns... Frunzăreşte şi dă de alt dosar...

- 30 Caimăcamul, care şi-a luat angajamentul să le arate tot, îl lăsa să cetească...

— Cum vă spuneam, iată ce se întîmplă la Islaz, care e şi el tot pe linia Dunării, în Oltenia. Uite un raport, şi caută... Tot de la 20 septembrie... Ceteşte răspicat. Uite răscoală între soldaţi!¹

- 35 ¹ La p. 640 a manuscrisului găsim următoarea indicaţie a autorului: „Să se transcrie adresa nr. 135 de la semnul X? vol.= pag.=)“ (n. ed.).

[Adresa No. 135 a comandirului roatei 8 din polcul 83
către Cîrmuirea de Teleorman
Copie după adresa d-lui Comandir al roții 8-lea
din polcul No. 3 cu No. 135]

- 5 În urma primirii poruncii Cînst. Cîrmuirii no. 1 934, am făcut și eu cunoscută cinurilor ostășești de sub comanda mea, în urma căreia m-am pomenit cu o răscoală între soldați, precum v-am declarat eri în persoană, care intrigă curge de la aflatul în roată sublocotenent Ioan Dascălu, ce a fost înălțat într-un rang de
- 10 Guvernul provizor, și intrînd cu amăruntul în cercetarea răscoalei, am dovedit că numitul Dascălu, unindu-se cu un subcîrmuitor ce-și are tactul într-acest sat Islazul, și anume Ioan Bunescu, au tras cîțivca soldați în partida lor, zicîndu-le că eu, comandirul lor, am hotărît să fug și pe ei să-i las în mîinile turcilor, spre
- 15 a-și putea împlini scopul, că adică soldații să se unească cu dînșii și să vie să mă lege, și pe urmă să ia toți soldații aflați în punct, precum și pe cei după la picheturi, și să plece cu ei la d. Magheru, unde nu numai să-și afle scăparea, dar cu hotărîre să vie asupra oștirilor împărătești la București, spre răzbu-
- 20 nare...“]

Răsfoi mai departe.

— Uitați, ce nu e numai linia Dunării... e și la munte... Uite ce se raportează din Argeș! Cetește¹:

[Departamentul Trebilor din Năuntru

25

No. 131

Secția 1-i, masa 1
București

Cînstitei Căimăcămii a Țării Românești

- 30 ...iar în parte duhurile sînt încă exaltate după neprecurmata invitare și propagandă ce și acum se face în taină de locuitorii din Pitesci, Toma Furduescu și Toma Conțescu, sprijiniți pe nădejdea că vor fi ajutați de Magheru prin trimiterea de panduri ce are adunați lîngă Rîmnicul-Vîlcei...“]

- 35 ¹ La p. 641 a manuscrisului găsim următoarea indicație a autorului: „(Se copiază adresa n. 131 de la X)“. În continuare fiind numai propoziții și fraze cu știri din diverse județe privind nesupunerea țărănilor la dispozițiile Căimăcămiei, Camil Petrescu le-a dispersat în textul capitolului (cf. *Anul 1848*, vol. V) (n. ed.).

— Și asta nu-i nimic, dar uitați rapoartele din plasa Cotmeana :

„...satele Martalogii, Slobozia-Ciobani și Horoești... cu nesupunere la poruncile stăpînirii...”

5 Și iată alt raport, tot de la Argeș, care cere :

„...măsură ostășească împotriva răzvrătiților, precum sînt locuitorii din satul Runcu, plaiul Loviștii...”

Răsfoiește mai departe : Iată și la Prahova raportul Cîrmuirii :

10 „În satul Cornul sătenii au ocupat moșia gonind pe Pitarul Procopie...”

Asemenea la Comarnic... unde, scrie aci, sătenii au năvălit asupra trupelor imperiale... Dar uitați la Rîmnicul Sărat... Un act iscălit, scrie aci, de peste două
15 sute de inși, în frunte cu fostul administrator Scarlat Turnavitu, care apoi ies toți înaintea armatelor slăvitului țar și declară că nu primesc nimic decît guvernul revoluționar.

— Ei și ? Întrebă caimacamul exasperat. Nu au fost arestați toți, în frunte cu acel netrebnic Scarlat Turnavitu, care a pus la cale totul... ? Ați văzut, vi s-au cetit
20 rapoarte... așa sunt toate... Țăranii s-au răzvrătit... Noi am trimis ostași imperiali și i-am adus la rațiune... Atunci ce mai vreți ?

25 — Dar au izbucnit și izbucnesc mereu în alte părți ! se auzi un glas... Puteți spune că la ceasul acesta e liniște în țară ? Nu... asta e... Dimpotrivă, după arătarile dumneavoastră, țăranii sunt și mai dîrzi.

— Dacă nu e liniște, va fi... Vă pot asigura... Trupele imperiale pentru asta — nu ? — au intrat în țară...

30 Băl-Ceurescu, care tăcuse pînă aci ca un taur încruntat, spuse că are să puie și el o întrebare... Ieri și alaltăieri veniseră la el vechilul și cîțiva logofeți, spe-
riați, fugiți de pe moșiile lui din Teleorman, arătîndu-i
35 că acolo e prăpăd... Îi arătasera sat cu sat întîmplările de acolo.... Tăcuse, fiindcă vroia să-l ia pe caimacam pe nepregătite... Acum nu se mai putu stăpîni...

— Ar putea excelenția-sa să ne arate și rapoartele despre întâmplările de la Teleorman... din comunele Piatra, Viișoara și altele ?...

Caimacamul păru puțin încurcat.

- 5 — Da, de ce nu ? V-am prometat să vă pun la dispoziție toată dela... Și caută printre hîrțile de pe masa... Uitați raportul... puteți să-l cetiți !

Băl-Ceurescu îl luă în mîna și ceti...¹

- [„Cinstită Cîrmuire a județului Teleormanul, prin adresa cu
10 No. 238, făcîndu-mi cunoscut că locuitorii satelor Piatra și Viișoara nu vor da ascultare și supunere la poruncile stăpînirii, grăbindu-mă ca cît fără zăbavă să trimit o comandă de soldați a sta execuție la pomenitele sate, pînă la sosirea armiei otomane, și la 6 ale următoarei m-am pornit eu însumi cu o comandă de 30 soldați, împreună și cu cîrmuitorul județului la satul Piatra, și după
15 a noastră sosire la pomenitul sat, d. cîrmuitor îndată a vestit pe locuitorii satului spre a se aduna la domnia-sa să le citească poruncile stăpînirii, și după ce s-au adunat toți locuitorii satului, d. cîrmuitor le-a citit poruncile stăpînirii, prin care îi povățuia
20 să se conformeze cu ele, și pe ale fostului răsvrătitor guvern să le înapoiască domniei-sale ; iară ei toți au începută a striga într-o glăsuire că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei Căimăcămii, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege și cu pietre.
25 Iară eu văzînd această îndîrjire din partea lor, am fost silit, ca să comandez slobozitori de foc în sus, socotind că cu aceasta se vor înfricoșa, și văzînd că cu acest mijloc nu pot a-i liniști, am fost siliți pe dată a vesti pe d. comandirul divisionului 3-lea a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră
30 a ținut de la 10 ceasuri dimineața și pînă la 1 după douăsprezece din noapte, cînd atunci sosind divizionul, s-au și răsînditără.

-
- ¹ La p. 643 a manuscrisului găsim următoarea indicație a autorului : „Se transcrie de la semnul X la semnul X, pag. 128—129, vol. V, IV [Anul 1848]”, ca la p. 644 să precizeze : „Iscălește
35 căpitanul Arion — în satele Piatra și Viișoara”. Atît ediția din 1957, cît și următoarele au reprodus numai un fragment din care nu reiese cît se referă la situația existentă în satele Piatra și Viișoara și nici că era semnat de căpitanul Arion. De aceea noi am reprodus integral „Raportul nr. 170 al comandirului roței 5 din nr. 3
40 către Dejurstva oștirii Țării Românești” (cf. Anul 1848, vol V, p. 128—129) (n. ed.).

Iar după sosirea armii imperiale, m-am și înapoiat la 11 ale acesteia. Aceasta după datorie nu lipsesc plecat a face cunoscut.

Căpitan Arion

Or. Zimnicea"]

5 Cînd sîrși, întrebă, tremurînd de mînie :

— Asta-i tot, ai ? Asta-i tot ce spun rapoartele dumneavoastră... Acest căpitan nu spune în raportul lui nimic despre morții de-acolo... Acum văd cîtă încredere se poate avea în rapoartele dumneavoastră...

10 — Cum nu scrie despre morți ? întrebă caimacamul mirat. Trebuie să scrie... Și caută altă hîrtie. Uite aici... raportul Căimăcămiei... Și cetește¹ :

[„Exceleșții-sale Omer-pașa

Acum s-a luat sciință că la satul Piatra din județul Teleorman, ai
15 cărui locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoind să cunoască și să urmeze proclamațiilor obștite pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri și a liniștei obștesci, și prin urmare pentru că tot locuitorul să intre iarăși în legiuitul drum și să-și urmeze împlinirea datoriilor ce legiuirea organică impune fiecăruia, mergînd însuși
20 cîrmuitorul numitului județ însoțit de treizeci ostași pămînteni, și spre a-i povățui să se întoarcă din rătăcirea în care urmează a fi, a fost împresurat de către acei locuitori — care sînt în număr mai mare de cinci sute, la care împresurare s-a săvîrșit și omor de vreo trei oameni — și încă acum se află ținut în sat
25 sub arest.

Subtiscălitul grăbesce a da această împrejurare în cunoștința
Exceleșței-Voastre, rugîndu-vă ca să binevoiți a face cuviincioasa
punere la cale spre înfrînarea acelor îndărătnici locuitori, și îndatorirea lor de a respecta legiuirile. De se va găsi cu cale, Exe-
30 lenție, se poate trimite și oștire cît mai în grabă.“]

— După cum vedeți, aici încep să apară și morții... Da' io întreb pe boierul Costache Cantacuzino... care iscălește această notă... de unde știe el că au fost și morți, dacă nu pomeniște nimic despre asta chiar că-

35 ¹ La p. 645 a manuscrisului găsim indicația autorului : „(Se transcrie nota n. 354 de la pag. 54 și 55, vol. V/IV, *Anul 1848*)“. Nota Căimăcămiei se află reprodușă în *Anul 1848*, vol. V, p. 55—56 și este emisă de guvernatorul militar al capitalei la 8 octombrie 1848 (n. ed.).

pitanul care a avut comanda și a poruncit să tragă... ?
Că, după câte știu, domnia-sa nu a fost acolo... Ei bine,
raportul e încă mincinos. La Piatra, la Viișoara, la Su-
haia s-au petrecut lucruri grozave... N-au fost trei
5 morți... au fost zeci și zeci de morți... S-au ridicat șase
sate...

Baş-boierul, speriat, întrebă :

— Da' spune-mi, boierule, ce-a răspuns Omer-pașa
la această notă?...
10 Caimacamul, alb la față, luă dosarul și ceti¹ :

[„Exelenții-sale domnului caimacam

Pentru netrebnica urmare săvârșită de către acei locuitori ai
satului Piatra către cîrmuitorul județului.

Pornindu-se îndată cinci escadroane oștire ca să-i îndemne
15 a respecta legile, se face cu cinste cunoscut și Exelenții-Voastre în
privața adresei cu No. 354.

Guvernatorul ostășesc al capitalei,
Omer-Pașa"]

— S-au trimis numai în aceste sate cinci escadroane
20 turcești ?

— Și două sute de cazaci, arhon boierule !

Baş-boierul rămase pe gînduri...

— Apăi, dacă s-a trimes atîta oștire, încep să cred
și eu că raportul acelui căpitan nu spune adevărul.

25 — Adevărul să vi-l spun eu ! spuse Băl-Ceurescu,
tremurînd. Că mi-a venit, fugind cum a putut bietul
om, vechilul de la moșie. A fost prăpăd în aceste sate
ale mele... Într-unul din ele s-au ridicat toți clăcașii,
în frunte cu un netrebnic... unul Gligore Hergă, l-am
30 cunoscut și eu, o namilă de rumân care vecinic ațîta
oameni împotriva vechilului.

— A fost împușcat... spuse caimacamul.

¹ La p. 645 a manuscrisului găsim indicația autorului : „(Se
reproduce adresa de la pag. 62, vol. V, IV [Anul] 1848, de la
35 X [la semnul X])“. Într-adevăr, în *Anul* 1848, vol. IV, p. 62, este
reprodusă „Adresa nr. 117 a lui Omer-Pașa, guvernatorul ostă-
șesc al Capitalei, către Căimăcămia Țării Românești“, cu preci-
zarea : „Orig. Arch. Afacerilor Streine. Dos. 5 bis/2079. Secr. St.“
(n. ed.).

— Da, a fost împușcat... da' pînă să fie împușcat, cît rău a făcut? A îndemnat sătenii de mi-au ridicat grîul de pe cîmp... de mi-au cules porumbul... mi-au stricat eleșteul... Au tăiat lemne din pădure... Când s-au
5 dus isprăvniceii să-i întrebe de ce fac asta... i-au pus pe goană omorînd unul dintre ei... Asta nu scrie în raport... Pe urmă au deșertat și hambarele... Au trimis oameni de au ridicat și satele vecine... Viișoara, Suhaia, Furculeștii, care au făcut la fel. Vechilul, fugind cum a
10 putut la Turnu-Măgurele, a cerut ajutor grabnic cîrmuitorului. Cîrmuitorul a venit el însuși cu dorobanți de-ai lui și cu o comandă de oștire, sub acel căpitan Arion... Au adunat lumea și cîrmuitorul a vrut să le vorbească... Atunci, Gligore Hergă, netrebnicul acela, a așîțat lumea,
15 că se zice că erau ca la șapte sute de oameni, spunînd că nu le trebuie cîrmuitor, că ei vor tot guvern revoluționar... și-au început să amenințe... strigînd la cîrmuitor și căpitan să iasă mai repede din sat, că de nu, va fi vai de ei... Atunci căpitanul a poruncit ostașilor
20 să tragă... Au căzut atunci ca la treizeci de săteni și sătence, că ele erau mai afurisite... În loc să fugă, ceilalți s-au năpustit cu pari, cu topoare, asupra ostașilor, uci-gînd unii din ei, de au fugit toți, cu cîrmuitor și căpitan cu tot, închizîndu-se în curtea conacului... și au stat
25 închiși acolo, așa cu spaima morții, o zi și o noapte... Pînă cînd a venit oștirea turcească... Dar Gligore Hergă acesta și ai lui nu s-au lăsat... Au alergat și au ridicat satele vecine și au venit cu toții să atace oștirea turcească... Atunci au tras și turcii și au ucis pe-acest Gli-gore Hergă și pe-ai lui... Dar nici așa nu s-a făcut liniște... Că a mai fost nevoie să vie și două sute de ca-zaci... Unde e răzmerița din satele vecine?

Caimacamul îi răspunse enervat :

— Scrie și despre asta... Cetește și celelalte rapoarte,
35 fiindcă cel de la Teleorman este foarte mare, cuprinde multe rapoarte.

— Ce să mai cetim !... Ne-am lămurit cît adevăr cu-prind rapoartele dumneavoastră...

Atunci se ridică Iancu Ruset, care întrebă :

— Da' aveți cumva și rapoartele de la Zăvoiu Diho-
rului și de la Vadu Rău ? După câte știu, și-acolo a fost
ceva cam ca la Piatra în Teleorman...

— Acolo cercetările sunt în curs... De îndată ce vom
5 avea rapoarte, vă voi chema să vi le arăt...

Baș-boierul se ridică să plece, vădit nemulțumit și
toți se ridicară odată cu el... Pe când așteptau să se
urce în calești, Iordache Filipescu le spuse :

— Mîine ne întîlnim iar toți... și mergem de-a dreptul
10 la Fuad... Boierimea e în mare primejdie și trebuie să
fim uniți... Nu mai încape îndoială că acest Cantacu-
zino nu are rapoarte adevărate ca să nu se știe prăpădul
care e în țară și să nu se vadă că nu e în stare să facă
ordine... Trebuie să-i spunem tot lui Fuad...

15 Într-adevăr, a doua zi s-au dus iar toți împreună la
Fuad, care-i primi și, cînd află despre ce e vorba, în-
gălbeni... Cu nici un preț nu trebuia să se afle la Is-
tambul că el n-a izbutit să facă ordine... Nici Divanului
imperial nu-i convine asta, căci ar fi un pretext pentru
20 acest ticălos de Duhamel să se plîngă țarului că turcii
nu sunt în stare să facă ordine în Principate... Îi con-
cedie nervos, spunîndu-le să stea liniștiți, că se vor lua
cele mai aspre măsuri pentru ca să se restabilească ne-
întîrziat ordinea.

25 Seara, el redactă o notă plină de perfidie către cai-
macam, cerînd s-o înscrie și în buletinul oficial : ¹

[„Bucarest

Excellence,

Il y a quelques jours M. le Basch-Boyard accompagne d'une
30 vingtaine de boyards sont venus chez moi pour me représenter
que l'esprit de propagandisme qui pendant la révolution avait
fait de grands progrès parmi la population du pays, n'était pas
éteint et qu'il conviendrait de prendre des mesures pour l'étouffer
entièrement.

35 Sa Majesté Impériale le Sultan m'a spécialement recommandé
d'effacer toutes les traces de la révolution. Depuis mon arrivée

¹ La p. 649 a manuscrisului găsim indicația autorului : „(Se
va transcrie nota de la pag. 92, vol. V, de la semnul X la sem-
40 nul X)*. Este nota lui Fuad-Efendi adresată lui C. Cantacuzino
(cf. *Anul 1848*, vol. V, p. 92) (n. ed.).

ici je me suis attaché à exécuter les ordres de Notre Auguste Souverain et j'espère avoir réussi. Je n'ai négligé aucune des mesures qui m'ont, à cet effet, été recommandées par Vous, Excellence, et par le Conseil des Ministres et je croyais avoir atteint le but proposée ; c'est donc à mon bien grand étonnement et avec une bien pénible sensation que j'ai du voir cette démarche de MM les Boyards.

Je n'ai cessé depuis mon arrivée de vous assurer, et je vous répète encore ici que je suis toujours prêt à prendre toutes les mesures que vous pourrez me suggérer pour assurer sur des bases stables et solides la tranquillité publique et le bien-être du pays : l'armée impériale sous ma direction et tous les moyens d'action qui sont à ma disposition me rendent cette tâche facile. Je viens donc ici, Excellence, vous réitérer les mêmes assurances que je n'ai cessé de vous donner jusqu'à présent, que je m'empresserai toujours d'adopter immédiatement toutes les mesures que, d'accord avec le Conseil des Ministres, vous jugerez à propos de me recommander et que je jugerai conformes aux ordres et aux intentions bienveillantes de Sa Majesté Impériale.

Agréez, Excellence, les assurances de ma considération bien distinguée.

Fuad^a]

5 Au fost porniți de azi de dimineață spre Tîrgoviște...
 I-au legat în rînd cîte patru cu aceeași frînghie care
 înnoadă mîinile fiecăruia la spate... Capătul frînghiei
 este ținut de un cazac călare... Sunt zece rînduri de
 arestați, care merg așa legați în picioarele goale prin
 10 noroi, că a început să plouă de ieri de pe la prînz, ploaie
 putredă de toamnă. Mai sunt vreo doisprezece cazaci
 care merg unii înaintea, alții înapoi... Oamenii merg
 15 greu, cînd alunecă unul, alunecă tot rîndul și atunci
 cazacii îi pocnesc cu nagaicile, strigînd vorbe urîte pe
 limba lor... Cel mai amarnic dintre ei este uriacul cel
 gros și înalt, cu mustățile groase, cu fălci puternice, de
 care parcă se tem chiar și cazacii... El înjură și lovește
 20 cel mai mult... Ofițerul subțire, cu față lungă și muș-
 tață moale, e cu gîndurile aiurea, pare nemulțumit că
 a fost luat de la cine știe ce petrecere plăcută ca să es-
 corteze pe acești valahi revoltați... Nu este totuși atît
 de elegant ca alți ofițeri din armata țarului și călărește
 pe un cal căzăcesc de rînd...

25 Toma e dus de un cazac, deosebit, legat de singura
 lui mîină... Acum, după o săptămînă, nu mai are friguri,
 dar nu știe ce o fi cu bonțul de la umăr, fiindcă de o
 săptămînă nimeni nu i-a mai desfăcut feșele și nu s-a
 mai uitat la rana lui.

După [cel] au intrat într-o goană nebună în sat, în
 rînd cîte patru, chiuind și slobozind pistoalele și cara-
 binele în văzduh, de-a intrat spaima în tot satul luat

fără de veste, cazacii s-au adunat toți, erau vreo două sute, în poiana răscrucii... Ofițerul care îi comanda a dat poruncă să intre toată lumea în case și bordeie și să aștepte pînă or veni noi porunci... Cine e prins pe
5 uliță e împușcat. Pe la prînz a venit și subcîrmuitorul cu zece dorobanți și a început cercetările... După ce trei zile i-a frecat, i-a bătut, i-a amenințat cu împușcarea, n-a putut scoate de la ei mai mult decît a spus
10 întii Vasile Mînjoc... Oamenii au fost chemați în poiana răscrucii de [subcîrmuitor, au fost certați, apoi dorobanții i-au lovit cu gîrbacele... au lovit și l-au omorît pe popa Gheorghe... Nu știu nici ei bine ce-a fost... că au murit atîți dintre ei și s-au speriat...

— Cine v-a îndemnat?

15 — Ion al Firului, Vasile Peștefript, Drăgan, Damian și alții.

— Să vie aici.

— Sînt morți, măria-ta... Nici n-am apucat să-i înmormîntăm... Sînt în biserică...

20 — Au fost și i-au văzut acolo întinși pe jos, unul lîngă altul, cu flori pe piept, dar și cu răni grele... I-au recunoscut toți... I-au recunoscut și dorobanții... Ba pînă la urmă subcîrmuitorul și-a adus aminte că aceștia erau și acei cu care a vorbit el cînd a venit în sat și l-au
25 înfruntat.

Pe Toma l-a recunoscut tistul de dorobanți, legat la cap, că e unul dintre ai care au fost în față și au strigat și au amenințat... L-au arestat... Au arestat și vreo optzeci de inși la care s-au găsit arme turcești și de-ale dorobanților... Pînă la urmă, i-au oprit pe aceștia patru-
30 zeci... Cînd a vrut subcîrmuitorul să-i ia cu el, ofițerul cel mai mare, care porunceea, a spus că ăștia sunt arestații țarului și că el îi trimite la comanda regimentului. Să facă el, subcîrmuitorul, numai hîrtie de învinuire... Și i-a trimis așa legați spre Tîrgoviște sau cine
35 știe unde... Dorobanții le-au spus: „Cu noi mai scăpați unul-doi, dar cu cazacii... o să vă împuște pe toți“...

★

40 — Drumul e din ce în ce mai greu, mai ales că se înserează, dar măcar acum nu mai sunt bătuți de uriacul

cel fioros... De două ceasuri ofițerul l-a trimis înainte cu vreo zece cazaci... Toma a auzit despre ce e vorba... căci în douăzeci de ani n-a uitat de tot ceștia rusește... Înțelege bine, dar nu mai poate vorbi așa ușor.... Ofițerul i-a trimis pe cazacii aceia și pe uriac înainte ca să vadă dacă nu sunt sate revoltate în cale... Le-a spus că el se va opri la cel dintâi conac boieresc, să dea mîncare la oameni... Să facă și el, uriacul, la fel, acolo înainte... Să dea liniște cazacilor să mînce ce au cu ei, ce vor găsi pe la boieri... Să dea hirtie în regulă și să fie cu ochii în patru...

Au rămas acum mai puțini cazaci... Au oprit lîngă un conac mare și au intrat în potcovăria lui, care era un șopron mare, cu vatră cu foale, cu roți stricate... Țiganii sunt amărîți că a și venit o poruncă de la stăpînire că țiganii nu mai sunt slobozi... să se întoarcă numaidecît la sălașele lor, altfel vor fi aduși în fiare... Boierul nu e la conac..., e numai vătaful curții... Ofițerul a trimis doi cazaci și aceștia au venit cu vătaful... căruia el i-a poruncit să meargă cu cazacii la cămară, la pimnița, și să aducă de-acolo de mîncare... Vătaful, de spaimă, nici n-a crîcnit și cazacii s-au întors cu șunci afumate și cu o mămăligă cît roata carului, pregătită pentru oamenii curții... S-a adus și un cuptor întreg de pîine proaspătă.

Oamenii au fost dezlegați și li s-au împărțit mămăliga... Li s-a dat și puțină șuncă... Au mîncat repede, că striga ofițerul la ei, dar tot au apucat să se încălzească la vatra cu jăratec... Au mîncat și cazacii pîine și șuncă... Toma a auzit cum cazacul i-a spus ofițerului că a găsit într-o magazie multe opinci... Au luat și vreo sută de perechi de opinci... Ba au adus și saci și traiste, obiele din magazia boierului... A dat hîrtie în regulă un cazac bălan și mustăcios, iscălită cu numele lui.

— Hait... plecarea...

Oamenilor li s-au dezlegat mîinile, dar au fost puși să ia la spinare opincile cu obielele aduse, un sac cu șuncă și jumătate din mămăliga rămasă.

Altă poruncă... Plecarea... Repede... Repede... Nu era încă seară, numai se înamurgise.

Ajunseseră într-o pădure, pe lângă Nucet... Nu mai ploua, palele de nori se sfîșiau de copaci și cerul era albicios și scăzut. Ofițerul a dat o poruncă... S-au oprit... A întrebat în rusește dacă vreunul dintre oameni
5 știe vreo vorbă rusească...

Toma a șovăit, pe urmă el a răspuns că el știe ceva rusește...

— Ia vezi dacă pricepi ceva din ce voi spune eu...
Și a început să spuie cu o voce neașteptat de puternică
10 la el, care era cam subțirel la trup și nu prea înalt :
*Libertate, bun fără seamăn, toți cei care te iubesc, orice limbă ar vorbi, sunt frați între ei...*¹

Toma a ascultat încremenit, încurcat, nu prea pricepea unde vrea să ajungă.

15 — Ai înțeles ce-am spus ? a întrebat ofițerul.

— Da, a răspuns mereu încurcat Toma.

— Ei, spune-le asta și pe limba lor la ai tăi.

Toma le-a spus... oamenii au ascultat, dar nu știau
ce să creadă.

20 Ofițerul a mai spus :

— Versurile astea le-a scris un poet, un mare poet al nostru... Știți voi ce e un poet ?

Toma era mereu încurcat... Omul părea deodată cumsecade, dar parcă... știi vreodată...

25 — Nu, nu știm ce e un poet.

— Da' cine vă scrie vouă versurile, cîntecele ?...

— Ni le scriem singuri, după nevoile noastre.

— Bine, foarte bine, și la noi scriu oamenii cîntece...
singuri... Ei, acum încălțați-vă cu opincile astea, luați
30 cîte o bucată de mămăligă și de șuncă, puneți-le în cîte o traistă... și pînă la noapte să vi se piardă urma prin
pădurea asta...

Cazacii, spătoși și fioroși, cu șiragurile de patroane
pe ei, rîdeau ca niște copii la o șotie bună făcută, cînd
35 i-au văzut pe oameni zăpăciți de bucurie... Îi băteau pe umeri și vorbeau prost rusește, socotind că e mai ușor de înțeles.

— Voi răzvrățiți... Voi *harașo*...

Oamenii s-au încălțat de zor...

Cînd să plece, ofițierul i-a întrebat :

— Pe aci prin pădure se ajunge la granița ungurească ?

Toma s-a mirat.

5 — Vreți să ajungeți acolo ?...

— Așa am cam vrea... Am auzit că la unguri se adună acum oamenii care vor să lupte pentru libertate.

— Nu vă supărați, a spus Toma, da' am putea să vă ducem pînă acolo. Să întreb oamenii.

10 Oamenii au răspuns că da, merg toți...

CARTEA A PATRA

5 A doua zi după ce luară hotărîrea să plece în Ardeal, Bălcescu fu rugat de Golescu-Albu să mai întîrzie o zi și ei, ca să vadă cum va pleca acum grupul celălalt, de cinsprezece inși, spre Paris. Austria întregă era în fierbere și se părea că imperiul se va prăbuși din zi în zi. Administrația devenise un haos. Nu se mai știa de cine ascultă conducătorii județelor, funcționarii vamali, ai agențiilor și ai serviciilor de comunicație... Poliția era de la o zi la alta cînd imperială, cînd maghiară, cînd croată, sîrbească ori românească. Se alcătuiău pretutindeni miliții naționale. Știindu-l pe frate-său, Nicolae, bolnav din pricina lipsurilor de pe drum, Golescu-Albu ar fi vrut să știe precis cum pleacă și că pleacă în cele mai bune condiții cu putință. Se gîndea că va trebui să scrie mamei lor și vrea să-i dea vești sigure.

20 Spre seară, se hotărîră să meargă trei din ei, Rosetti, Ștefan Golescu și Voinescu II, la șeful agenției de vapoare, care totuși trebuia să aibă și prin călători și prin telegraf cele mai bune știri... Ar fi vrut să meargă și Maria Rosetti, dar Liby era cam bolnavă, încît mamă-sa nu putea s-o mai poarte cu ea, cum se obicinuise cu timpul; nici măcar nu mai putea părăsi odaia hotelului.

25 Șeful agenției era cam morocănos de felul lui, și pe deasupra era acum neliniștit că nu știa ce se va întîmpla cu el și cu serviciul lui. El era croat, trăise mult

la Viena și ar fi vrut ca lumea să se astîmpere și să-l lase să iasă la pensie în pace.

— Să mergeți cu vaporul la Viena? îi întrebă el mînios. Dumneavoastră vă dați seama ce înseamnă să trimitem vapoarele prin Budapesta? Înseamnă să le facem cadou ungarilor, care atît așteaptă. Au luat în stăpînire agențiile de aci pînă dincolo de Győr... Nu, *meine Herren*, nu... Și trase cu un soi de ciudă din lunga lulea îndoită... Nu puteți pleca decît pe Drava, pînă unde veți putea ajunge. Că eu nu vă garantez nimic... Că aci e nebunie curată... Armata croaților luptă azi alături de imperiali, dar cine știe ce va fi mîine?

— Credeți că e mai bine să rămînem în Ardeal? întrebă timid și încurcat Ștefan Golescu, singurul care putea vorbi nemțește dintre cei trei.

— Care Ardeal? întrebă morocănosul trăgător din lulea, improșcîndu-i cu fum. Mă rog dumneavoastră, care Ardeal? Mai există Ardealul? L-au pîrjolit pe rînd rumânii, sîrbii, și mai cu seamă ungurii. Nu mai există nimic. Eu îți scot un ochi ție, tu îmi scoți un ochi mie și ne mai certăm care să scoată mai întîi și celălalt ochi, celuilalt, cînd hop, vine al treilea, și el cu un ochi scos și vrea să scoată ochii rămași celorlalți doi. În Ardeal nu mai e stăpînire. Într-un sat te judecă sîrbii, în satul vecin te judecă rumânii ori ungurii, că de ce vii de la sîrbi, ori de ce vii de la unguri... Dai peste poliție și nu știi a cui e... Te culci între soldați unguri și te scoli a doua zi între garzi rumânești or sîrbești.

30

★

Nu avură ce face... se hotărîră să meargă pe Drava, pînă la Wagram... A doua zi, pe la ceasurile 10 dimineața, pe ploaie, se urcară cu toții, acoperind puntea întreagă și culoarele piroscafului care se zguduia din pricina turbinei care învîrtea roata, ce lupta din greu în susul apei, lăsînd o trîmbă de spumă în urma ei.

După ce se salutară și își făcură reciproc ultimele recomandări, cei rămași pe cheiul portului se întoarseră la hotel și se pregătiră de plecare... Se bucuraseră cînd

văzură că s-a desprins și a rămas cu ei și arhimandritul. Golescu-Albu, care avea bani la el, le dădu și celorlalți trei, să aibă de drum, apoi angajară o trăsură care-i duse, prin ploaia mohorâtă de toamnă, pînă la Panciova.

5 Se îndreptară numaidecît spre Vîrșeț, unde traseră în gazdă la preotul greco-oriental, un tînăr care abia de trei ani terminase preparandia la Sibiu și, întors acasă, se însurase cu o fată cu stare. Purta barbă neagră, tunsă mărunt, și avea niște ochi negri din cale-afară de mari.

10 Îl chema Corcea — avea o gospodărie frumoasă și era grozav de pornit împotriva sîrbilor, cu ai căror preoți avea mari neînțelegeri de ordin parohial și pe care-i învinuia că vor să despartă Vîrșețul de trupul românesc al Banatului... I se părea și lui mai potrivită o

15 înțelegere cu ungurii. Măcar să fie toți românii la un loc, zicea el. Îi ospătă din belșug, îi găzdui în odăi mari, cu mobile de oraș, iar dimineța, cînd ei vrură să pornească la drum, găsiră căruța lui, cu două leagăne, trasă în fața porții... Un flăcău cu vestă neagră și cu

20 un soi de fermenea mișoasă avea să mîie caii. Era un econom din marginea orașelului, chiar cumnatul părintelui : avea alături și un coș cu merinde pregătît de preoteasă. Se iscă însă o mare încurcătură. Bălcescu se frămîntase întreaga noapte, făcînd planuri de acțiune

25 imediată, și cel mai potrivit lucru i se păru ca ei să caute să întîlnească mai întîi pe Eftimie Murgu, despre care aflaseră de la părintele Corcea că îi chemase pe bănățeni în iulie la o mare adunare la Lugoj, și deci să afle de la el — pe care-l și cunoștea atît de bine —

30 cum stau lucrurile în Banat și poate și în Ardeal. Ceilalți doi erau însă grăbiți să ajungă la Sibiu.

— Atunci dumneavoastră nu puteți merge decît peste Vărădie, apoi peste Detta, apoi peste Timișoara pînă la Arad, iar de acolo să luați trenul, spre Sibiu !

35 Mai greu era cu Bălcescu. Și aci popa Corcea avu un sfat de dat :

— Apoi, pe domnul doctor eu mi-ți-l cunosc... Eu gîndesc că acum el îi la Bozovici acasă. Că el o cam duce greu cu banii și cînd îl răzbește greul se îngroapă

40 acasă, la tătîne-său, la Bozovici, și citește ca un uitat. Bătrînul econom și acum îi cu stare și deși e cam necăjit

că feciorul lui, pe care l-a ținut atîta la carte, nu s-a rostit cum trebuie, încă e bucuros cînd îl vede. Numai că drumul la Bozovici e tare greu. După ce treci peste Vărădie, mergi peste Oravița, peste Anina și sui mereu
5 muntele printre brazi și fagi, pînă la Bozovici.

— Nu credeți că ar putea fi acum la Caransebeș, la episcopul de acolo cu care era prieten? Întrebă cam neliniștit de atîta cale Bălcescu.

— Apoi, drept să vă spui, și dacă vreți să mergeți
10 la Caransebeș, tot mai bine-i să treceți peste Bozovici, că acum cu vremurile astea e drumul cel mai de liniște... Peste Reșița și Lugoj e prea departe, iar pe malul Dunării, peste Baziaș, nu se știe peste cine dați în drum.

Ștefan Golescu, care știa că poate găsi ceva bani la
15 Sibiu, îl convinse pe părintele Corcea să-i găsească lui altă căruță, cu plată, în oraș, și să lase să meargă brișca lui cu Bălcescu, ceea ce părintele primi, cerîndu-și iertare că nu poate să-și întovărășească oaspeții, deoarece are copii mici și în vremurile acestea un putea s-o lase
20 pe preoteasă singură.

Vremea era nesigură... Cînd se lumina — se lumina parcă a ploaie, apoi cerul se mohora din nou și cerne-rea înceată se oprea din senin.

Scosese ră cel de al doilea leagăn și puseseră în locu-i
25 fîn și nutreț pentru cai.

Drumul fu foarte greu și făcură pînă la Bozovici două zile. Spre marea lui părere de rău, Bălcescu află că Eftimie Murgu plecase de o săptămînă la Caransebeș... Bătrînul econom îl primi însă cu dragoste. Îl știa din
30 nume de la fiu-său, îl ospătă cum trebuie și-i dăte căruța lui să-l aducă a doua zi pînă la Caransebeș... Ospătă bine și pe musafirul din Virșeș, care, după ce-și odihni cum trebuie caii și puse în car o seamă de lucruri cumpărate de la munteni, porni la vale, acum
35 mult mai ușor, spre casă.

Nici la Caransebeș nu-l află Bălcescu pe Eftimie Murgu, dar cînd protopopul află ce oaspe a sosit din țară, dădu veste în tot orașelul, și seara, pînă tîrziu, toți fruntașii grăniceri fură întruniți la o cină obștească
40 plină de voie bună și de cuvîntări patriotice. Cum era cam tîrziu și Bălcescu era obosit de drum, cum era în-

grijorat că nu se va putea scula de dimineață, protopopul îl liniști rîzînd în barba lui mare, cărunță.

— Apoi că nu-i musai, domnule doctor, să pleci în zorii zilei... Pleci la ceasurile nouă și în patru ceasuri ești la Lugoj, că drumul e la vale, e bun și avem cai și mai buni. E o trăsură ușoară, de nu o simt caii...

Tineretul sări zgomotos și vesti că douăzeci de feciori călări, cu banduliere și steaguri, îl vor întovărăși jumătate din drum... Apoi corul bisericii cîntă o seamă de cîntece ale locului, cîntece de lume, pline de gingășie și de haz. O fată frumoasă, cu obraji mari, lăptoși, cu ochi de căprioară, îi puse pe cap sărbătoritului o coroană de frunze încă verzui de stejar.

Bălcescu se simțea nespus de bine, înconjurat de atîta dragoste, dar era tot mai neliniștit de tonul discursurilor care se rosteau unul după altul, căci au vorbit toți cei vreo treizeci de bărbați care erau de față. Din cuvîntările lor înflăcărate, în care era neconținut vorba de maica Roma și de tăicuțul Traian, reieșea o ură neîmpăcată împotriva ungarilor, o pornire spre luptă crîncenă, fără întîrziere. Luă cuvîntul cel din urmă, foarte aplaudat înainte de a vorbi, ca și după întîile fraze.

Cînd însă aduse vorba de o posibilă împăcare cu ungurii, stîrni atîta nedumerire, atîta uluire, încît simți el însuși un fior rece în spate... Tăcerea lor grea îl întărită și mai mult, convins că singura cale bună e cea arătată de el. A vorbit, a explicat că soarta noastră și a ungarilor este să mergem împreună, dar parcă ar fi vorbit la un parastas. Cu cît vorbea mai mult, cu atît golul era mai întunecat în jurul lui.

Cînd și-a sfîrșit cuvîntarea, protopopul s-a sculat și a spus doar atît :

— Apoi, domnule, noi am crezut că ne-a venit din țară un frate și un prieten !

Pe urmă s-au îndreptat pe rînd, consternați, spre ușe... Zgomotul scaunelor, înlăturate din cale, scîrșitul lor au fost singurul salut de despărțire...

Studentul de la preparandia din Sibiu, care a venit să-l ia în gazdă, nu i-a spus toată seara decît : „Apoi, veniți cu mine“.

A doua zi a găsit trăsura și pe student așteptându-l, dar altcineva nu mai era nimeni. Nici vorbă de feciori călare cu flori și cu banduliere.

5 La Lugoj n-a putut vorbi cu nimeni. Trăsura a tras de partea șvăbească a orașelului, dincoace de Timiș... Cum l-a așezat la hanul „*Zur Goldenen Lahm*“, studentul de la preparandia din Sibiu i-a spus: „Apoi, bună ziua“, și a plecat la niște rude ale lui în oraș. Se vede că a și dat sfoară în țară ce fel de oaspete a sosit,
10 că abia către seară Bălcescu a putut da de protopopul Popovici, cel bătrîn, care i-a spus rece că Eftimie Murgu a plecat la Sibiu. Adînc convins de dreptatea cauzei pe care o apăra, Bălcescu a încercat să-i explice bătrînului protopop că românii trebuie să meargă neapărat alături de unguri pentru înfrîngerea despoților,
15 ca să treacă apoi împreună munții, să dezrobească Principatele.

Bătrînul l-a ascultat, cu chipul mare și arămiu, cu barba răsfirată, fără să spună o vorbă... Cînd Bălcescu a încheiat :
20

— Asta e părerea mea ! — protopopul și-a tras sutana peste genunchi și a spus doar atît :

— Așa o fi, domnule... dar adunarea noastră a hotărît altfel... Păstrează-ți părerea dumitale. Nu-i bai...
25 Dar nu ne cere nouă să ne-o schimbăm pe a noastră.

★

Cea mai grea parte a drumului, a fost pentru Bălcescu de la Lugoj la Făget și de-acolo, peste dealurile ruginite de toamnă, la Ilia. Zilele de noiembrie erau
30 scurte și ploioase... Și cînd nu ploua, norii se tîrau cețoși peste văile împădurite. Seara, întunerecul se lăsa devreme și înecat în ceață... Drumul era moroios, și din pricina urcușurilor desfundate nu putu găsi nici o căruță să meargă cu el. Făcu o parte din drum pe jos,
35 alta călare cu valiza în față, plătind și întorsul cailor... Vedea cu îngrijorare că rămîne fără un ban între streini. În sfîrșit, de la Ilia se urcă în tren și a doua zi sosi la Sibiu.

Orașul era năpădit de refugiați de tot soiul... Speriată, lumea fugea dintr-un oraș într-altul, unii de la Sibiu fugeau la Cluj, de pildă, iar alții, cei mai mulți, fugeau de la Cluj la Sibiu. Aci autoritatea imperială mai era încă în ființă, datorită sașilor și datorită faptului că ungurii își concentraseră toate eforturile în vestul țării. Dar erau și nenumărați unguri care fugiseră din orașele atacate de cete de români, înfuriați de orice fel de ciocnire, scoși din sărite de unele arestări și devastări ale tineretului maghiar.

Românii din țară erau foarte numeroși... Aproape toate cafenelele și restaurantele mai mici erau pline de ei... Se recunoșteau de departe, mai expansivi, mai dramatici în întâlnire, întrebînd de la primele cuvinte, cu ochii speriați : „Ce mai e nou ?“

La ora la care sosise însă Bălcescu nu întâlni pe nimeni cunoscut. Fiindcă își știa banii pe isprăvite, cîlîndă mai întîi orașul după o „*Gasthaus*“ mai modestă, potrivită cu punga lui de exilat. Fu îndreptat de colo pînă colo, dar nu găsi nimic. Totul era plin de refugiați. Căruțe cu calabalîc intrau și ieșeau din oraș, parcă fără rost... O femeie tînără, care aștepta în trăsura încărcată cu valize, cu doi copii lîngă ea, să iasă bărbatul de la o astfel de „*Gasthaus*“, îi spuse în nemțește că și ei au cutreierat orașul fără să găsească nimic. Noroc că după o săptămînă de ploi era o adevărată „vară a sfîntului Martin“. În cele din urmă se hotărî să încerce în centru, la un hotel din cele mari, oricît l-ar costa. Dădu drumul trăsorii în fața cafeului-restaurant de la „*Kaiserlicher Hof*“, și cu valiza în mînă căută o masă liberă... Nu găsi nimic. Numai în fund era una, așternută cu o față albă de olandă, cu o gîlăstră cu flori în mijloc... Se așeză acolo, dar un chelner alergă speriat, arătîndu-i cartorul pe care scria că e un „*Stammtisch*“ și îi repetă emoționat că e rezervat „*für Seine Durchlaucht*“, pentru mîria-sa... Îi făcu totuși, loc la altă masă, de patru locuri, la care erau numai trei persoane : o femeie în vîrstă, una tînără și un bărbat cu favoriți cărunți, care, după ce îi primiră salutul, nici nu se mai uitară la el. Mai tîrziu, începu să coboare pe scara cu covor roșu, care venea de la etaj, o doamnă cam în

vîrstă, cu bonețica albastru-închis pe cap, și cu o pe-
lină neagră, care se sprijinea într-un baston de abanos,
negru.

5 Doi chelneri, împreună cu țalul, alergară înaintea ei :
„*Jawol, eure Durchlaucht...*“ „*Noch nicht, eure Exce-
llenz...*“ Era Zinca Goleescu. Se așează în capul mesei la
care erau puse cinci tacîmuri, și începu să privească
cu lornionul pe cei din restaurant. Îl descoperi uimită
10 pe Bălcescu și acesta, după ce o salută, văzînd surîsul
ei prietenos, veni să-i sărute mîna... Fu poftit de ea
să ia loc la masă... el îi arată încurcat că are valiza
lîngă masa celor trei.

— Nu face nimic... Și se adresa chelnerului făcîndu-
du-i semn : *Bitte, Franz...*

15 Cei trei de la masă rămaseră încremeniți, descoperind
cu cine au stat la masă, iar chelnerul nu-l mai
scoase din „*Excellenz*“ și pe el.

20 Află de la ea întîile știri din țară. Fugise încă din
primele zile, împreună cu nepotul ei Racovitza, de la
Golești, unde nu mai rămase decît ginere-său, Racovitza-tatăl,
nevasta și fata acestuia.

Alecu o găsisese din cea dintîi zi la Sibiu și pe el
îl aștepta acum la masă... Sunt cinci tacîmuri, pentru
25 că el mai aduce de obicei cîte un prieten... Vine de
obicei la cafea, după masă, și Magheru, dar azi merg
ei toți să ia cafeaua la el acasă. E aci cu nevastă-sa,
cu fata și cu Maria Marghiloman, care îi întovărășește.
Sunt și cei doi sublocotenenți, veri, băiatul și nepotul...
30 Magheru, din pricina copilului, a închiriat o casă în-
treagă în orașul nemțesc. Au cu ei și patru-cinci slugi
din țară... E și el, Bălcescu, de părere că românii tre-
buie să meargă împreună cu ungurii ? Ah, asta o bu-
cură... Altfel, vede cu groază viitorul... Românii au
căpiat... Au ars tîrguri întregi, au măcelărit mulțime
35 de nemeși... E un război nebunesc de exterminare. Din
păcate, ceilalți refugiați sunt împotriva ungurilor. Se
lasă influența de scrisorile lui Arăpîlă, de Ion Ma-
iorescu și de Laurian. Da, Bolliac, împreună cu Alecu
și cu părintele Ioasaf sunt pentru o prietenie cu un-
40 gurii. Dar ce pot face ei cînd toți ceilalți sunt cu-
prinși de o furie ucigașe ?

De la Goleescu-Albu, care veni întovărașit de nepotul lui, Racovitza, un lungan de douăzeci de ani, care alergase să lupte în Ardeal și nu mai știa în ce tabără să meargă, ca și de la Bolliac și de la părintele arhimandrit, află Bălcescu o mulțime de vești. Mai
5 întîi noutatea uimitoare că frate-său, Costache, e în Sibiu. E toată ziua împreună cu Eliade și Tell... E casierul lor, căci a izbutit să ia cu el trei mii de galbeni de la Departamentul Finanțelor. E singurul cu
10 care mai vorbesc locotenenții, care altfel sunt supărați pe toată lumea. Eliade, mai ales, nu răspunde nimănui la salut.

Cînd Bălcescu întreabă unde ar putea fi găsit frate-său, Bolliac îl lămuri că i s-a spus că Eliade și Tell
15 au plecat de trei zile din nou la Brașov, ca să facă acolo un comitet al emigrației și că, desigur, și Costache e cu ei. Mai târziu — abia a treia zi — se va lămuri că după ce i-a dat lui Eliade și lui Tell aproape
în întregime cei trei mii de galbeni, Costache Bălcescu
20 a plecat singur la Paris.

Grăbiră puțin masa, căci Bălcescu ardea de nerăbdare să stea de vorbă cu Magheru, să afle împrejurările în care a dizolvat tabăra. Fostul căpitan-general locuia în apropiere de hotel, pe o stradă laterală bine
25 pietruită, cu trotuar îngust, prin lespezile căruia creștea iarbă. De o parte și de alta a străzii erau lipite, unele de altele, fără curți, case mai toate la fel, ca niște mici cetăți. Acoperite cu țiglă roșie, văruiate cu galben, cu cîte patru ferestre mici la stradă, cu obloane
30 verzi, ale căror șipci se lăsau ori se ridicau osebit, ca să lase să intre lumina... Toate aveau cîte un gang mascat de uși înalte, de culoare pămîntie.

Pe la mijlocul străzii, pe dreapta, traseră de o sîrmă, și un clopot sună undeva, departe... Le deschise
35 un pandur în haine găietănate, dar fără arme.

Pînă noaptea târziu, cei patru bărbați, căci arhimandritul rămăsese în oraș, fiindcă avea treabă la Mitropolie, iar sublocotenenții nici nu veniseră la masă, au stat de vorbă, încercînd să capete o vedere lămurită
40 în haosul din Ardeal și să găsească o dezlegare, așa cum cereau interesele poporului român.

— N-avea nici un sens, prietene, tabăra de la Rîureni dacă nu ne puteam bizui pe o înțelegere între români și unguri, care să ne asigure spatele și, la o întâmplare, să ne apovizioneze cu arme!

15 — Și nu e posibilă această înțelegere? întrebă îndurerat Bălcescu.

— Nu. Am făcut și aci toate încercările!

Îi povesti apoi despre întâlnirea cu Axente Sever.

40 — Și Axente Sever? întrebă uimit Bălcescu. Nici el nu înțelege?

— Cred că e unul dintre cei mai neînduplecați dintre toți prefecții de legiune... Comitetul Național mai are câte unul, doi, cu care s-ar putea sta de vorbă... Dintre aceștia unul este chiar Avram Iancu, care e cel
15 mai tânăr dintre ei, dar e și cel mai popular. E un tânăr de douăzeci și patru de ani, avocat, de prin părțile Zărandului... E prefectul legiunii din Țara Moșilor... Dar și Avram Iancu i-a spus că nici vorbă nu poate fi de colaborare cu ungurii, dacă aceștia nu primesc
20 condițiile Comitetului Național.

Peste câteva zile, după expulzarea lui Magheru din Ardeal, în urma unui denunț, făcut nu se știe de cine, în care se arată că într-una din cuvântările lui de la Rîureni ar fi vorbit de unirea românilor într-un regat
25 al Daciei, Bălcescu, prin Eftimie Murgu, pe care-l întâlni, în sfârșit, putu să stea de vorbă pe sălile preparandiei, unde se întrunea uneori Comitetul Național, cu o seamă de fruntași ardeleni și bănățeni... Se convinse că într-adevăr nici o înțelegere nu e cu putință,
30 deși izbutise să se facă ascultat și pe anumite chestii chiar aprobat.

Obținut de la ei totuși, după o nesfârșită stăruință, să se discute într-o nouă adunare atitudinea care trebuia
35 luată... Dar și aceasta fu de prisos. Adunările obștești erau și mai îndârjite.

Văzînd că nu mai e nimic de făcut acum aci, Bălcescu se gîndi că ar fi mult mai ușor dacă ar putea convinge pe cei din tabăra maghiară să facă negreșit unele concesii mai importante și apoi să ia din nou
40 legătura cu Comitetul Național...

Dar nu mai putea rămîne în Ardeal... întîrziase aci aproape două luni, cheltuisese și cei cincizeci de galbeni împrumutați de la Alecu Golescu. Se gîndi că deocamdată lucrul cel mai cuminte este să se ducă să ia din nou legătura cu Ion Ghica la Constantinopol, să ia de la el și banii care-i sunt de trebuință.

Plecă într-o frumoasă zi de decembrie — care fusese plăcut tot ca o toamnă prelungită, cu zile scurte, dar înșorite, cu cerul de un albastru fără pată. Economii, prin satele prin care trecea, erau cam îngrijorați de o asemenea secetă, care primejduia recolta viitoare, dar pentru călătorie vremea era cea mai potrivită.¹

¹ Deși capitolul se încheie aici în manuscris, cineva străin de intențiile romancierului, substituindu-se ca și în alte cazuri acestuia, în ediția din 1957 și următoarele a continuat astfel: „De la Belgrad, unde se opri din drum, o bucată de vreme, el scrisese numeroase scrisori prietenilor săi, arătîndu-le care e situația. Lui Ion Ghica îi scria anume.” Urmează scrisoarea lui N. Bălcescu trimisă lui Ion Ghica din Belgrad, la 28 decembrie 1848. Acest adaos nu făcea decît să păgubească capitolul, care își are o anume rotunjime (n. ed.).

La 12 februarie sosește la Atena... Nu e atent la frumusețile antice, nu ia în seamă vremea primăvărată a acestui sfârșit de iarnă mediteraneană... Stă închis într-un hotel mic de pe drumul Pireului, amestec de forfoteala lumii și carele pe două roate care vin de la port la oraș și dimpotrivă. Stă de vorbă cu unele cunoștințe despre ceea ce e obsesia și vocația lui și scrie scrisori lui Goleescu.¹

10

[„Atena, 15 februarie 1849

Iubite al meu Alecu,

Ce faci tu? La Triest n-am primit de la tine decât o scrisoare. Sînt de trei zile aci și poimîine mă îmbarc pentru Constantinopol, unde voi ajunge peste opt zile, adică la 23 ale lunii aces-

15

teia. Sînt trist și foarte îngrijorat. Este atîta vreme de cînd n-am primit scrisori din țeară, precum și din Transilvania. Auzii aci că rușii ar fi intrat în Transilvania. Acea ce mă neodihnește pentru bieții noștri compatrioți, emigrați acolo.

20

¹ În manuscris, găsim indicația scrisă cu cerneală neagră: „Scriș. pag. 91“ și, după un rînd de puncte, „continuare 92“. Camil Petrescu intenționa, desigur, să transcrie *in extenso* textul scrisorii către A. G. Goleescu după ediția N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, îngrijită de P. V. Haneș, Ed. Minerva, 1914. În ediția noastră reproducem scrisoarea după N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, ediție critică de G. Zane, p. 191—192 (n. ed.).

25

5 Starea lucrurilor, aci, în Grecia, este foarte ticăloasă. Chipul d-a guverna aci este călcat pe sistema coruptoare a lui Guizot. Constituția grecilor este *une lettre morte*. Corupția lor e așa de mare, cum n-a fost niciodată, în nici o țeară. Războaiele civile, îmi zic ei, au sleit toată energia noastră.

10 Oamenii cu înțelegere d-aci se tem de Rusia. Însă aceasta nu-i va opri, văzînd clătîindu-se Imperiul otoman, să caute a se folosi și ei. Se vede însă că ei mai mult așteaptă evenimentele decît să umberle a le pregăti. Ei, dar nu vor începe nimic, dar vor urma după ceilalți, adevă după slavi, dacă acești se vor mișca.

15 Ce faci tu, Alecule, și ce mai nădăduiești? Cît aș fi de mulțămît să fiu cu tine la un loc. Cine gîndea, cînd veneam în țeară, astă-primăvară, că peste puțin o să umblăm rătăcind prin lume, tu într-o parte, eu într-alta, fără să ne mai prîtem întoarce în țeară. Nimic nu mi se pare mai grozav ca această viață precum nimic nu mi se părea mai dulce decît, dacă ne ajuta D-zeu, că după ce am maniefstat un prințipiu înaintea țerii noastre și a lumii, să ne putem jertfi viața pentru dînsul.

20 D-zeu nu ne-a crezut, poate, vrednici de-această fericire și ne-a osîndit a purta crucea durerii, departe de iubita noastră țeară. Nu cunosc nici o povară mai grea decît aceasta. Dar trebuie să avem curagiu, să lucrăm pe cît putem și să sperăm în viitoriu.

25 Nu știu de voi fi norocit să fiu de vreun folos cauzei, la Constantinopol. Mi-ar părea tare rău să merg degeaba într-acest oraș ce îmi desplace foarte mult, mai cu seamă în privința locuitorilor lui și acelu ticălos guvern de acolo. Ca să cunoască și să simță cineva pe turci, trebuie a merge la Constantinopol. Acolo am simțit curat ticăloșia lor și ticăloșia Europei, care pre-
30 tînde și crede în viitorul unui trup putred și gangrenat cu totul.

Ghica îmi scrie că tocmai mult în siguranță n-o să fiu acolo, dar nu crede că ne-or spînzura turcii. Mulți de-aci mă povățuiesc să nu mă duc, dar eu nu crez că ni se poate întîmpla mai mult decît, de vor reclama rușii, să ne gonească d-acolo sau cel mai
35 mult să ne trimiță la Brusa. Și apoi trebuie cineva să-și facă datorirea, fără să se gîndească la ce s-o întîmpla. Eu, după cum țî-am mai scris, crez că e bine să ne adunăm mai mulți la Constantinopol. Aceste, care țî le-am zis mai sus, nu le-am zis nici pentru tine, nici pentru acei tari de inger, dar pentru cei mai slabi, ca

să știe la ce se pot espoza și să nu socotească că vor fi primiți cu alai, cînd vor veni în Constantinopol.

Despre aceasta îți voi mai scri și din Constantinopol și d-o fi vro primejdie, te voi înștiința.

- 5 Ce faci tu despre parale ? Ți-am scris din Belgrad¹ despre banii ce voi să vă trimiț. Nădăjduiesc că îi voi găsi în Constantinopol, și d-acolo îți voi putea trimite. Eu am fost silit a mă împrum[ut]a la Magheru, la Triest, ca să poci merge pînă la Constantinopol.

- 10 Negrule, te gîndește adesea la mine și mă iubești precît te iubesc eu ?

Salutare și frăție,

N. Bălcescu

Multe complimente la toți cîți mă iubesc p-acolo.“]

-
- 15 ¹ Se referă la o lungă scrisoare trimisă de N. Bălcescu din Belgrad, datată „6 janvier 1849“. Textul, în limba română, e deosebit de interesant, deoarece dincolo de amănunțele pecuniare, N. Bălcescu își înștiințează prietenul asupra situației din Transilvania, rugîndu-l să-i scrie la Constantinopol pe adresa *Conrad Albrecht*. Înainte de a încheia, N. Bălcescu ține să-i comunice :
20 „Eu voi pleca peste trei zile d-aci cu Bălăceanu și colonelul Zablocki“ (cf. N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, București, 1964, p. 124—126) (n. ed.).

La Constantinopol, unde ajunge la 1 martie, obosit,
istovit, stă închis la Hotel Parisien, când nu e toată
5 ziua cu Ion Ghica... Plouă și nu mai poate îndura zi-
lele umede, noroase. L-a luat de la treburile lui să facă
unele fișe despre lupta de la Călugăreni la arhiva Sera-
schieratului. Ion Ghica îi cetește traducându-i, și el ia
note... Se întâlnește și cu ceilalți expatriați... planuiește...
ajung la ceartă... și scrie scrisori... Judecata lui despre
10 colegii săi este foarte severă :

[Constantinopol, 8 martie 1849]

Iubite Alecule,

Am primit sosind aci, este astăzi o săptămână, două revașe
ale tale, din ianuarie, precum și eri am priimit scrisoarea din 17
15 februarie și aceea adusă de Ubiccini. Mă voi sili a-ți răspunde
la toate câte îmi scrii, dar cam în scurt, căci vreme n-am destulă.

Nu mă mir de ceea ce a făcut Brătianul la Londra, căci eram
sigur din București. De aceea m-am împotrivit puternic ca să i
se dea lui o asemenea autorizație, dar în zadar, căci n-am putut
20 izbuti, din pricina ticăloșiei lui Eliad și Tell, mai cu seamă. Ase-
menea nu mă mir de purtarea lui Russet, căci mă așteptam la
unele ca aceste din parte-i.

Mă întrebi de opinia mea despre purtarea Brătenilor și a lui
Russet, în toate împregiurările revoluției. Îmi zici ca să-mi aduc
25 aminte cele ce s-a urmat în retragerea noastră la Rucăr ș.c.l. Ei
sînt o clică, cum o numești tu, tare strîns legată. Ei sînt ambi-

- țioși, intriganți peste măsură, indiferenți asupra mijloacelor și tare imprudenți. Acest din urmă cusur îi face a nu fi așa de primejdioși, căci planurile lor se pot lesne descoperi. Russet crez că iubește țeara și e în stare de devument, dar este mai întâi un
- 5 smintit, apoi aristocrat peste măsură, ambițios foarte, adorînd și stimînd mai întâi pe Brătianul cel mare, al doilea pe sine și în urmă pe Brătianul cel mic... Este o trinitate în care Russet e tatăl, D. Brătianul — duhul sfînt și I. Brătianul, fiul.
- Russet zice: doi oameni mari s-a născut pe acest pămînt,
- 10 Christos și D. Brătianu. Acesta, din contră, comparează pe Russet lui Mahomet. D. Brătianul este un mistic, foarte egoist, încredințat că este un geniu mare, un mesia, *faux* și intrigant. Russet, ca și Brătianul, au lipsă cu totul de *bon sens* politic ca și moral. Opiniile lor însă sînt cu totul împotrivate. Pentru Russet revoluția trebuie să fie o tranzacție între rînduiala veche și cea nouă. El zicea că noi, făcînd revoluția, trebuie să lăsăm puterea în mîna boierilor și noi să ne tragem doparte.
- Brătianul, din contră, e un maniac furios care nu pricepe nici
- locul unde se află, nici poziția politică și morală a poporului și
- 20 a țerii noastre. Așa el ne scria mereu din Ungaria, ca să jefuim bisericile și să dăm foc orașelor, p-atunci pe cînd poporul nostru nu era deloc revoluționar și nu voia deloc a se bate. Brătianul cel mic este un bun revoluționar, dar *brouillon* peste măsură, scund la minte, îndrășneț, și ar fi fost bun băiat dacă n-avea nenorocirea să cază în mîinile lui Russet și a lui frate-său, cărora le slujaște de instrument.
- 25
- · · · ·
- Eliad și Tell s-au purtat tare mișălește, și în vremea revoluției, și după aceea. Eliad, căruia îi lipsește tot felul de capacitate de om de stat, cu lașitățile lui doparte, cu pretențiile lui înveredate la domnie, au acoperit frumoasa noastră revoluție de o coloră ridiculă, aceea ce întinează orice frumoasă cauză.
- 30
- · · · ·
- În această vreme am organizat și am sprijinit împotriva tuturor (afară de Tell, care mă ajuta într-aceasta) comisarii, carii singuri poci zice că a scăpat revoluția prin ideile ce au semănat în țeară; am organizat comisia pentru proprietate, ce a dat o frumoasă pagină nu numai revoluției, dar și istoriei noastre. M-am luptat împotriva opiniei lui Eliad, ce o cunoști, asupra întocmirii Constituantei și am izbutit a face a se adopta un proiect rațional;
- 40 m-am luptat, în zădar, pentru concentrarea oștirei, pe care n-am

putut izbuti și, în sfârșit, cînd m-am întors, cînd am văzut că revoluția a căzut, am știut a pune oarecare demnitate în căderea ei, vorbind cum se cade în tabăra turcească¹, pe cînd d. Eliad alerga la consulul englez, se prefăcea c-a înnebunit, ca să-și tragă compătimirea, și îi zicea : «Pașo, nu mă tăia» !["]

Este de părere ca să fie numit un moldovean cap al emigraților :

10 [„Importența d-a numi un moldovean este mai cu seamă spre a menagia amorul lor propriu, care știi că e mare. Ideea d-ta de a lucra îndeosebi o apruvez și așa sînt hotărît a face și eu, pînă cînd ne vom împreuna ambii odată ; atunci crez că vom lucra împreună.

15 Sînt mulțămît de tine, Negrule, și aș vrea să fii și tu de mine și să ai franșisa a mi-o spune cînd nu vei fi.”]

20 Într-o zi, rătăcind prin moscheele goale ca niște săli de spital, întîlnește pe Ion Ionescu (de la Brad), sosit și el din Ardeal, de la Zlatna... Ion Ghica l-a recomandat lui Reschid-pașa, fost mare vizir, ca un mare specialist agronom. Acesta l-a angajat dîndu-i pe mînă administrarea moșiilor sale. Îi face bine inteligența acestui iubitor sincer al țărănimii... îndîrjirea lui în cele cîteva idei fundamentale.

25 ¹ În legătură cu atitudinea față de Fuad, care în tabăra de la Cotroceni aducea revoluționarilor grave învinuiri de ordin politic și etic, Ion Ionescu, și el emigrat la Constantinopol (*Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XX, 1848, nr. 49—50 și *Anul 1848*, vol. V, p. 625) atribuie următorul răspuns unui deputat, care nu putea fi altul decît N. Bălcescu (cf. și P. P. Panaitescu, *Contribuții*, p. 92—93) : „La Constitution respecte la famille et la propriété ! Pour respecter la personne, la revolution a émancipé le paysan. La famille est sacrée parmi nous, mais pour lui assurer la subsistence, la Constitution lui donne un morceau de terrain qu'elle achète en indemnisant le propriétaire.” La acuzații se referă, indirect, și N. Bălcescu în *Question économique des Principautés danubiennes*, amintindu-și, desigur, termenii din proclamația dată de Fuad în ziua de 13 septembrie 1848, citită în lagărul de la Cotroceni (cf. *Anul 1848*, vol. IV, p. 319—320) (n. ed.).

Dar viitorul stă ca o chemare neînduplecată înainte...
Cu păreri de rău pentru cele care au fost... care n-au
fost așa cum trebuiau să fie :

- 5 [„Eu am sosit aci¹ fără nici o para și încă n-am primit din țeară
și trăiesc pe creditul altora. Viața aci e mai scumpă decît la
Paris. Am căutat să împrumut ceva parale, ca să-ți trimit măcar
vreo 20 #, să ai de cheltuială, pînă voi căpăta alții, și nădăjduiesc
că cu vaporul viitor, cu venirea lui Ubicini sau a tinărului Mar-
ghiloman² acolo, ți-i voi putea trimite.
- 10 Pricina pentru care a întîrziat mumă-mea cu trimiterea banilor
mi-a scris că a fost boala ei. Biata mumă-mea, singură, bătrînă,
bolnavă, este silită să alerge într-o parte și într-alta ca să caute
a se împrumuta, ca să poată atîta a trimite la trei frați bani de
cheltuială, cît și a îndeplini suma de bani ce lipsesc din cei ce
15 voiesc a-ți trimite ție pentru jurnal. Aceea ce e mai greu e că
banii sînt rari acum în țeară.“]

- 20 Necazurile de bani sunt mari, trăiește economicos, nu
ar vrea să abuzeze de generozitatea lui Ghica... Veștile
din țară sunt proaste... Zinca e bolnavă mereu... are
necazuri cu ficatul... Nu poate face față cererilor de
bani ale copiilor. Barbu vrea să plece să se înroleze în-
tr-o armată streină, oricare ar fi ea... Bălcescu o sfă-
tuiește să-l trimită la el, la Constantinopol. Cel mare,

- 25 ¹ Fragment dintr-o scrisoare a lui N. Bălcescu către A. G. Go-
lescu, datată „12 martie 1849”. Înainte de a-i vorbi despre si-
tuația pauperă, N. Bălcescu îi mărturisește: „Cînd nu putem și
n-avem cu cine lucra, dupe cum gîndim, mai bine e atunci a ne
trage deoparte și a ne păstra pentru alte vremi. Nu trebuie, cu
30 toate acestea, a te descuragia și a te crede izolat. Sîntem mai mulți
care crez că ne asemănăm mai mult în idei și sentimente. Mai întîi
eu, care ți-am făgăduit că voi lucra cu tine și ca tine dinaintea
revoluției, și cugetul nu mă mustră că — mi-am călcat făgă-
duiala. Apoi Ghica, Magherul, pe care îl crez foarte sincer și
bine intenționat, și care ca și mine desprețuiește deopotrivă ambele,
85 elici, a lui Rosetti și Eliad. Apoi Bolintineanu și ariți alții, în
care am multă încredere și care ne-or secunda la trebuință ca să
întocmim o partidă cinstită și înțeleaptă” (cf. N. Bălcescu, *Opere*,
vol. IV, ediție critică de G. Zane, p. 143—145) (n. ed.).

- 40 ² Mihai Marghiloman, în timpul revoluției comisar cu propa-
ganda în județul Gorj, emigrat, ca după revenirea în țară să fie
din nou expulzat în 1850. Revenit în Țara Românească, va fi
ales deputat în Divanul Ad-hoc și apoi, sub domnia lui Cuza,
numit prefect de poliție al Bucureștilor (n. ed.).

Costache, a sosit la Paris împreună cu Locotenența și ceilalți emigranți... Vestile pe care le primește de la Arăpila despre purtarea acestui frate îl neliniștesc¹:

5 „Acea ce îmi spui despre frate-meu mi-a sdrobotit inima. Îl știu slab de caracter și prin urmare în stare să pice în mari greșeli. Nădăjduiam că după scrisorile ce am scris atît lui cît și ție, prin povețile tale, îl voi putea opri. Văz cu durere că toate au fost în zadar. Poate și tu ai greșit; nu te-ai luat bine pe lîngă dînsul, astfel încît să-l povățuiești fără a atinge amorul propriu. Am avut o temere, despre cele ce mi-ai scris mai dău-
10 năzi, cînd am aflat d-acasă că cere bani. Sărmana mumă-mea, bolnavă și strîmtoată, de unde să-i mai trimiță și lui. Nu-ți poți închipui cît aceste toate mă face nenorocit. Îmi vine să plîng ca un copil. Închipuiești că mumă-mea n-a putut încă găsi bani, ca să
15 pue la loc banii ce mi-a luat celalt frate, cum și Peretz, din suma depusă la mine. Din aci alăturata scrisoare a sori-mii te vei îndestula. Eu șez de șase săptămîni acilea, fără para; am trăit tot împrumutîndu-mă și cu cea mai mare economie.

Biata mumă-mea, singura dragoste și adorație a mea, e așa nenorocită. Totdeauna am sacrificat-o datorinții mele către țeară. De 10 ani de cînd o tot fac să suferă pe dînsa, care nu poate găsi mîngîiere în convicții puternice ca ale noastre. Imaginea mumă-mii bătrînă, bolnavă, nenorocită, ea care e așa de bună, care a jertfit atîta pentru noi și care acum suferă atîta, e ne-
25 încetat înaintea ochilor mei. Pune această sfîntă imagine înaintea frate-meu și zi-i să nu-i necinstească bătrîneșea și viața ei cea virtuoasă. Zi-i, mă rog, că nu e nici o greșală care nu se poate îndrepta și erta printr-o purtare înțeleaptă. Silește-te a-l corigia, fără a-l despera. Aștept tot de la tine întru aceasta și nu sper
30 decît în tine. Să caute mijloace, să meargă undeva, să poată trăi mai eftin și să-și poată cîștiga pîinea. De va putea, vie la Constantinopol, de n-are să meargă într-altă parte. Te rog, iubite Alecule, mîntuiește-l și îți voi fi foarte recunoscător. De ai ști cît sufer din această pricină, ți-ar fi miță de mine. Eu n-am
35 curagiu să-i mai scriu, dar tu îi vei vorbi și, de vrei, îi vei arăta și aceste ce îți scriu.”]

.

¹ Fragment dintr-o lungă scrisoare a lui N. Bălcescu către A. G. Golescu, datată „Constantinopol, 5 aprilie 1849” (cf. N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, ediție critică de G. Zane, p. 150—152 (n. ed.).

Și iarăși nevoia de afecțiune, de o dragoste prietenească, dar care la el nu putea fi decît în creșterea aceasta a luptei pentru fericirea poporului român, care era patima lui dintîi. E un strigăt din adîncul inimii :

- 5 „Iubește-mă, Alecule, fii pentru mine un bun frate ; sînt atît de nenorocit, atît de izolat în afecțiunile mele, încît am o mare trebuință de sprijinul unui prieten.

Eu te iubesc pe tine și te stim cu deosebire.

- 10 Cine știe, Alecule, cînd ți-oi mai putea scrie, cînd te-oi mai vedea. Aș fi fost fericit și cu mult mai mult curagiu dacă erai cu mine. Bine zici tu că a fost o mare fatalitate despărțirea noastră.

Dar Allah Kerim !!!

Al tău frate,
N. B.“

Deschisese cu oarecare grije ușa biroului lui Ion Ghica fiindcă totdeauna îi era teamă să nu dea peste vreun turc de soi, dintre cei mulți care căutau prietenia celui pe care-l socoteau dintr-un neam de prinți, 5 căci dăduse vreo cincisprezece domnitori Principatelor. Era mai cuminte să nu atragă în nici un fel luarea- aminte pînă nu se hotărăște ce are de făcut în viitor. Mare îi fu mirarea cînd în loc de vreun pașă ori vreun boier văzu, din spate, așteptînd, într-un jilt, un călugăr voinic, dar cam soios, cu lațele cărunte ieșite de sub un comănac mic, și caraghios, de culoare pămîntie ca și rasa... Nu pricepea cum a putut intra aci, 10 fiindcă la Ion Ghica nu putea ajunge oricine.

15 Călugărul îl văzu și el și, cu fața fălcoasă, făcu ochii mari de uimire.

— Hai, spune, frate Bălcescule : Piei, drace ! Ei, iată că dracu nu piere !

20 Bălcescu îl privi încruntîndu-și nedumerit sprîncenele, dar nu putu să recunoască pe nimeni în făptura din fața lui.

— Da' dacă ți-oi spune că sunt Popa Șapcă, ai să știi cine sunt ? Și izbucni într-un hohot de rîs.

25 Bălcescu, înșeninat, înveselit, luă acum gluma pe socoteala lui.

— Și barba, barba, părinte ? Și burta ?

— Burta mi s-a topit la închisoarea Văcărești, iar barba mi-am oropsit-o ca să pot fugi de sub paza că-

lugărilor de la Muntele Athos, unde m-au surghiunit, cu recomandări speciale, oamenii lui Cantacuzino... Popa Șapcă avea acum numai un fel de cioc anume parcă ciufulit ca să nu mai atragă luarea-aminte cu mareața lui barbă din trecut... Da' lasă, că dacă o bate ceasul nostru, o crește ea la loc.

Se îmbrățișară, și veselia zgomotoasă a părintelui îl mai încălzi și pe Bălcescu. Nici Ghica, intrînd pe ușe, nu-l recunosc, mai ales că istoricul, ca să glumească... se așezase într-alt jilt, făcîndu-se că nu știe cu cine e în birou... Cînd află cine e musafirul lui, stătu în loc să se minuneze, să-l măsoare din cap pînă în picioare...

Bălcescu era nerăbdător să afle tot...

— Părinte, spune ce e în țară. E atîta ticăloșie cît s-aude ?

Deși din cale-afară de slăbit, Popa Șapcă era de o voie bună neschimbată...

— Vă spun tot, fiilor, da' mai întîi dați-mi să mă-nînc, că nu mai știu de cînd sunt flămînd... că după ce-am stat la Văcărești, viu de la Muntele Athos, unde călugării m-au ținut la post negru... Mama lor de boate !

— Iertați cuvîntul prost, spuse cu seriozitate Ion Ghica, dar gata să-l pufnească rîsul.

— Te iert ! răspunse popa cu și mai multă seriozitate și acum se porniră pe rîs nebunește.

Mult se bucură și soția lui Ion Ghica aflînd ce musafir de preț are... Într-un sfert de ceas îl pofti în fața unei mese încărcate de bunătăți, care puseră la grea încercare pofta de haiduc a părintelui... Mîncă aproape numai el, ei îl priveau cu simpatie și-l ascultau cu grije să nu piardă un cuvînt măcar.

— Țara-i minunată, fraților... da' boierimea a fost și de data asta ticăloasă... A primit pe ocupanți cu brațele deschise... cu baluri, cu serbări. Da' țărănimea și lumea nevoiașă a orașelor nici nu vrea să audă de orînduirea cea veche băgată din nou pe gît, cu ajutorul armatelor streine. Țara fierbe... Noi am pus puțin foc sub cazanul suferințelor și acum țara fierbe și fără noi...

Bălcescu era parcă nedumerit și nu se încălzea... Ar fi vrut ca o știre atât de îmbucurătoare să-i fie dată cu fapte, nu cu aprecieri, cu comentarii.

— Părinte, ce vrei să spui când zici că țara fierbe?...
5 Ce s-a întâmplat după plecarea noastră?

— Păi s-a întâmplat că țărănimea a luat la goană pe noii ocîrmuitori, a bătut pe dorobanții care și-au luat inima în dinți și au pătruns în sate... Când stăpînirea cea nouă a adus soldați turci în ajutor, a gonit
10 cu pietre și cu parul și pe soldații turci... Țărănimea vrea Constituția... Îi vrea pe oamenii revoluției... Cît timp a ținut tabăra Magheru, a strigat în numele lui Magheru, da' și de atunci încoace tot Constituție și libertate cere.

15 Bălcescu e pătruns tot de fiorii acestor știri, ca de sulite care se înfig în el...

— Părinte, or fi fost acestea într-un district, două, poate prin Oltenia, pe unde erau oamenii lui Magheru.

20 Popa Șapcă uită parcă de foame și, mînios, îndreaptă ochii mari, negri, spre Bălcescu, împinge înapoi mîncile rasei murdare de pe el, care amenința să se tîrască prin farfuria cînd vorbește, ridicînd pumnii.

— În Oltenia numai? Da' în Ialomița, da' în Prahova, în Vlașca, în Ilfov, pretutindeni... La Rîmnic și
25 la Buzău țărănimea și o parte dintre cărturarii revoluționari... popii și candidații de învățător nu numai că nu s-au speriat de oștile streine, da' au iscălit un act prin care refuză Regulamentul și cer din nou Constituția, act pe care l-au iscălit nenumărați inși și l-au
30 trimis Căimăcămiei și lui Fuad.

— Au făcut asta?

— Au făcut-o... așa... Că nu ne venea nici nouă să credem... Au făcut-o... Dumneata știi că ale mai îndîrjite rezistențe, furia cea mai mare... au fost în Teleorman, unde aproape tot județul s-a ridicat?
35

Bălcescu îi pune mîna pe braț și i-l strînge nervos... Vrea să fie exact informat...

— De unde știi?

— Cum de unde știu, omule? Păi de la 11 noiembrie, cînd m-au arestat la Celei și m-au pornit de la comandament la comandament, n-am trecut prin patru
40

județe ? N-am fost în nu mai știu câte închisori, unde erau aduși țărani cu sutele din toate părțile ? N-am fost la Văcărești, unde au fost închiși tartorii tartorilor, după ce au izbutit să-i arestuiască ?

5 — La Plumbuita... La închisoarea de la Plumbuita... îl îndreaptă Bălcescu.

Dar popa stăruie :

— Nu mai e închisoare la Plumbuita... A ars.

— Cum a ars ? Cine i-a dat foc ?

10 — Să vezi dumneata... Atît de blestemată era ticăloșia în care erau ținuți arestații, încît într-o noapte, nu se știe cum — și aci popa clipi șiret din ochi — au luat foc câte chilii au fost toate... Numai biserica a scăpat din mila Domnului... Așa că au mutat închisoarea
15 la sfînta mînăstire a Văcăreștilor... Au făcut închisoare din minunea aceea, lucrată parcă nu cu mîini omenești... Născătoarea lor de ticăloși !

— Iertați-mi cuvîntul prost ! îl întregi iar Ghica.

— Te iert ! Acolo la Văcărești am aflat de toate,
20 căci numai acolo eram vreo șapte sute de inși... Știam tot înaintea celor din capitală... că așa e la închisoare. Popa, încălzit, uită cu totul de masă : Ei, lasă, că la Islaz, cînd au aflat că sunt ridicat din sat la porunca lui Neofit... Ce vă mirați așa ? Neofit a mai abjurat
25 încă o dată Constituția... A treia oară... Da' acum într-un fel atît de slugarnic și de nerușinat că nu-ți poate provoca decît scîrbă... Și nu numai că a abjurat, da' nici nu se astîmpără... A dat liste la oștire de preoții revoluționari care trebuie să fie arestuiți... Trimite circulare tuturor stareților ca să spioneze și să descopere
30 pe cei care au luat parte la ridicarea țării... Îi vestește că vor fi pedepsiți dacă vor adăposti revoluționarii... Auzi ? Și mai spune că e creștin... Născătoarea lui de trădător... Și părintele se strîmbă cu dispreț : Și cum
35 vă spuneam, a trebuit să ocolim pe departe Islazul, că satul pornise cu pari și cu topoare să mă elibereze... Nici nu l-au potolit o lună de zile... Da' să vă spun ce a fost la Piatra în Teleorman...

— Da, dar întîi mai gustă din friptura asta, că e minunată... îl îmbie soția lui Ghica.

40

— Iertați, carne nu mănînc, că suntem în postul cel mare al Sfințelor Paști... da' după ce vă voi spune ce-a fost la Piatra și la Pielea în Teleorman, o să lupt cu peștele ăsta tot — dacă o să îngăduiți — că tare-i bun.

5 Ei, aflați că la Piatra vine în ziua de întîi octombrie, era cam după-amiază, vine în sat zapciul cu opt dorobanți, și cere să se adune tot satul... Se adună mai bine de cinci sute de bărbați și femei... Zapciul se urcă pe treptele bisericii și le spune că-i poruncă de la stăpînire

10 să înceapă numaidecît să facă ogoare de toamnă. S-a ridicat un vlăjgan : „Ogoarele le-om face noi... că nu vrem să murim dă foame... Da' mai întîi dumneata cu care stăpînire ești ? Că pentru turci noi nu facem ogoare...” „Cum cu care stăpînire ?” A sărit altul : „Ei, cu Magheru, or cu turcu ?...” „Vezi că prin sate nu se

15 aflase și mai ales nu se credea că s-a desfăcut tabăra de la Rîureni. „Ce Magheru ? urlă zapciul. Armata lui Magheru e bătută de turci... El a fugit în Austria cu o cufăr plin cu banii țării.” „A, d-ăștia-mi ești dumneata ?

20 a întrebat bunul meu prieten, economul protopop Cristea. Ești cu turcii, nu ești cu Constituția ? Atunci poftim afară din sat...” „Legăți-l !” a spus zapciul, arătîndu-l pe protopop. „A, vrei să arestezi o față bisericască ? Auziți, oameni buni !”, și economul s-a întors

25 către sățeni. Cînd dorobanțul a pus mîna pe el, protopopul, care e subțire, da' vînjos, l-a năucit cu o palmă peste obraz și l-a luat de gît pe zapciu... „Dai poruncă să mă lege în sat la mine ? Mama ta de ticălos !” Au sărit dorobanții și l-au scăpat, și cînd a văzut furcile

30 și topoarele ridicate, a rupt-o la fugă, strigînd „Răzvrătiților ! O să plătiți !” A doua zi a venit însuși cîrmuitorul districtului cu o jumătate de roată de soldați... Le-a poruncit să dea ascultare stăpînirii... Ei au spus că nu dau ascultare decît Constituției. Acum veniseră

35 și cei din satele vecine, Viișoara, Suhaia, Căcănarii, Furculești...

Prefectul, Cocăreșcu îl chema, a poruncit căpitanului Arion, care era cu el, să tragă foc asupra oamenilor... Au căzut vreo zece oameni... Da' pe urmă, cînd să mai

40 tragă din nou, învîlmășeala a fost de nedescris. I-au

spart capul [prefectului¹], care a căzut și a fost călcat în picioare, iar căpitanul Arion s-a închis cu vreo douăzeci de soldați într-o casă de peste drum de biserică... Asta era pe la ceasurile zece dimineața... Pînă la unu
5 noaptea căpitanul a stat în casă, punînd soldații să tragă focuri de pușcă de cîte ori oamenii încercau să pătrundă în casă.

Celorlalți le scînteiau ochii de bucurie... Bălcescu fierbea tot...

10 — E prea frumos... Nu-mi vine să cred. Mai pui de la dumneata, părinte...

— Pui de la mine... Da' dacă ți-oi arăta o copie chiar de pe raportul căpitanului Arion, ai să crezi? Ți-o arăt numaidecît!

15 Ion Ghica nu pricepu întîi ce vrea să spuie. Și se întoarse către ceilalți:

— Cum copie?

— Stai să vezi...

20 Popa se îndreaptă spre vestibulul în care se lăsau hainele și se întoarse cu o pereche de desagi, tot atît de soioși ca și rasa de pe el. Îi puse pe un scaun și începu să scotocească în ei.

— Cu ce credeți dumneavoastră că ne-am ocupat noi la închisoare? Am adunat aci copii de pe acte, că aveam
25 oamenii noștri în administrație pînă i-au prins și i-au dat afară — avem tăieturi din gazetă! și scotea fel de fel de pachete din ziare... Ei, fiule, zise el întorcîndu-se spre Bălcescu... crezi că noi nu ne-am gîndit că ar fi bine ca asemenea lucruri să se afle și în streinătate?
30 Zdrețele de schimb le-am mai pierdut eu, da' astea le-am trecut ca un drac prin toate vămile.

— Iertați-mi cuvîntul, adăugă iar Ion Ghica.

— Nu te iert... Ca un drac... că un sfînt nu minte cu atîta nerușinare patriotică!

35 Iar îi pufni rîsul pe toți... Popa găsi ceea ce căuta, și ei citiră, copiat cu grijă pe două foi de hîrtie²:

¹ În manuscris, p. 685, șters cu creionul roșu de autor (n. ed.).

² În manuscris, indicația: „(Se copiază aci raportul căpitanului Arion, publicat în *Anul* 1848, vol. V, pag. 128—129)” (n. ed.).

Raport

- 5 Cinstita Cîrmuire a județului Teleormanul ,prin adresa cu
Nr. 238, făcîndu-mi cunoscut că locuitorii satelor Piatra și Vi-
șoara nu vor a da ascultare și supunere la poruncile stăpînirii,
grăbindu-mă ca cît fără zăbavă să trimit o comandă de soldați
a sta execuție la pomenitele sate, pînă la sosirea armatei otomane,
și la 6 ale următoarei m-am pornit însumi cu o comandă de 30
10 soldați împreună și cu cîrmuitorul județului la satul Piatra, și
după a noastră sosire la pomenitul sat, d. cîrmuitor îndată a
vestit pe locuitorii satului spre a se aduna la domnia-sa să le ce-
tească poruncile stăpînirii și după ce s-au adunat toți locuitorii
satului, d. cîrmuitor le-a cetit poruncile stăpînirii prin care îi po-
15 vățuia să se conformeze cu ele, și pe ale fostului resvrățitor guvern
să le înapoească domniei-sale; iar ei toți au începută a striga
într-o glăsuire, că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei
Căimăcării, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege și cu pietre.
Iară eu văzînd această îndîrjire din partea lor, am fost silit
20 ca să comandez slobozități de foc în sus, socotind că cu aceasta
se vor înfricoșa, și văzînd că cu acest mijloc nu pot a-i liniști,
am fost siliți pe dată a vesti pe d. comandirul divizionului 3-lea
a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră a ținut de la
10 ceasuri dimineța și pînă la 1 după douespzece din noapte,
25 cînd atunci sosind divizionul, s-au și răspîndit. Iar după so-
sirea armilor imperiale, m-am și înapoiat la 11 ale acesteia.
Aceasta după datorie nu lipsesc plecat a face cunoscut,

Căpitan Arion

Or. Zimnicea“]

- 30 — Peste vreo două zile au sosit cinci escadroane tur-
cești trimise grabnic de Omer-pașa... Au căzut vreo
cinsprezece lăncieri turci, au căzut și nu știu cîți săteni,
da' în sat armata n-a putut pătrunde... Peste încă o zi
au sosit două sute de cazaci, ceruți cu deznădejde de
35 caimacam de la Lüdgers. Așa au izbutit... Au intrat în
sat... Au arestat vreo patruzeci de oameni... Au trimis
18 pînă la București. I-am întîlnit și eu la Văcărești
și de la ei am aflat o mulțime de amănunte, căci astfel
vuia țara. Nu vă mai spun ce-a fost la Argeș, unde

prefectul caimacamului a scăpat cu viață numai ascuns de o femeie... La Vlașca, la Stănești au fost alte lupte cu turcii... Dealtfel, acum armata turcă este mai toată risipită prin sate în așa-zise „Coloane mobile“. Așa

5 le-au zis. Ca să țină în frâu minia satelor și să îndemne la făcutul ogoarelor.

Bălcescu e copleșit.

— Ce zici, Iancule ? Zdravăn popor...

10 Popa Șapcă fu bucuros când văzu cum crește inima în cei de față.

— Apoi să spun drept... bună a fost Comisia aia a proprietății, frate Bălcescule... Toate cuvântările deputaților săteni umblă scrise de popi și dascăli din sat în sat... S-au cutremurat de nădejde clăcașii când au văzut

15 cum au putut să vorbească în inima țării, înfruntând pe boieri, oamenii gliei... Buni au fost și comisarii aia pe care i-ai trimis. Unii au făcut minuni.

— Dacă ar mai fi putut ține Guvernul provizoriu măcar o jumătate de an ! spuse strângându-și bărbia în

20 palmă Ion Ghica... Să se fi încins bine cuptorul !

Bălcescu se plimba agitat prin marea sală de mîncare.

— Nu, fraților... Revoluția nu s-a încheiat... Ne vom întoarce în țară s-o ducem la bun sfîrșit. Uite, ungurii

25 și-au eliberat aproape tot teritoriul... Îi vom împăca neîntîrziat cu românii și vom coborî din munți spre București, în frunte cu Avram Iancu.

— Să vedeți ce-a fost și la Vadu Rău... la prietenul meu Toma.

30 — Părinte, acumă mănîncă, ne spui după aceea.

— Nuuu... nuuu ! Trebuie să aflați acum, numaidecît ! Popa se încălzise... Era aprins la față ca în vremurile bune și era greu de oprit. În satul ăsta... cam la jumătatea drumului între...

35 — Îl știm, spuse soția lui Ghica. Este nu departe de moșia noastră Ghergani.

Bălcescu se mulțumi să zîmbească cu înțeles și atunci, punîndu-i mîna pe umăr, Popa Șapcă urmă :

40 — Așa-i, că Toma și neamurile lui erau prietenii dumitale, frate Bălcescule... Ei bine, după desfacerea taberii lui Magheru, unde fuseseră numiți comandiri de

panduri, Toma, fiul său Damian, frate-său Ion și fiul
 ăstuia, Simion, se întorc cu cîte două rînduri de arme
 în sat... Le îngroapă în două locuri diferite... Unul în
 lăstărișul de lîngă bordeiul lui Toma, altul în pădure.
 5 Iată că vine într-o noapte un parucic cu zece soldați
 și-i ia pe toți patru din somn ca să zică așa...¹ Pe urmă
 cu cătușe de mîini și de picioare îi poartă prin tot lo-
 cul prin sat ca să caute armele pe care le-au adus... Nu
 le găsesc... Între timp se adunase tot mai mult popor
 10 în jurul lor. Ofițerul se fițîia încoace și-ncolo furios...
 Avea în mîină biciușca scurtă... că el venise călare...
 Începe să-i suduie pe toți patru și spune lui Ion că îl
 mai întreabă ultima dată... Apoi ridică biciușca și-l
 croiește peste obraz. Atunci Toma... care era legat nu-
 15 mai de picioare, își înfige mîna în beregata ofițerului
 care, luat pe neașteptate, nu s-a putut feri... Un soldat
 a tras cu pușca în clipa aia în Toma... Da' era atîta
 cerbicie în omul ăsta chiar în clipa morții, încît a strîns
 mîna și mai tare murind, și-au căzut odată, și el, și ofi-
 20 țerul... Atunci o femeie... amarnică muiere, una Sul-
 tana, a pus mîna pe arma unui soldat. În cîteva clipe
 au fost dezarmați toți cei zece soldați... Toată noaptea
 și apoi toată ziua de Sf. Dumitru a zăcut ofițerul în
 bătătura unui bordei, iar pe Toma l-au dus și l-au în-
 25 gropat la cimitir... A treia zi, a venit cîrmuitorul cu
 oaste turcească — să fie predați ceilalți trei Firu că,
 dacă nu, tot satul va avea de suferit. A ieșit în față
 unul, Restea Nedelcu, o namilă de rumân, neam de cîr-
 ciumar altfel. A spus: „Nu-i putem da, că ei au luptat
 30 pentru popor, și poporul îi apără...” Cîrmuitorul a tras
 cu mîna lui, căci avea pistolul la el, și Restea Nedelcu
 ăsta a căzut trăsnet pe loc... A fost din nou o crîncenă
 învîlmășeală și au căzut aproape jumătate din cei trei-
 zeci de turci... Vezi că cei trei din neamul lui Firu dez-
 35 gropaseră puștile și le împărțiseră la oameni. Nu se
 văzuseră la început de unde vin gloanțele... care erau
 grozav de ochite... Glonțul și omul. Pe urmă i-au des-
 coperit într-un dud stufos pe Simion și pe Damian...

40 ¹ Camil Petrescu descrie aici altfel decît înainte întîmplările
 de la Vadu Rău. Cu certitudine, la definitivarea textului, ar fi
 evitat o astfel de incongruență (n. ed.).

Au tras turcii salve de pușcă și au căzut amândoi morți la poalele dudului... Asta a îndrîjit și mai tare sătenii care s-au năpustit cu parii și coasele asupra turcilor care n-au mai avut timp să încarce armele... A
5 doua zi au venit călăreții țarului și oamenii au renunțat să mai lupte... Au fost arestați vreo douăzeci dintre ei și porniți legați pe jos spre București. Pe drum, ofițerul de cazaci, care avea alături de el un soldat care știa moldovenește, de unde o fi fost știind, l-a întrebat
10 mai de aproape de ce sunt arestați oamenii aceștia, și Ion Firu i-a spus tot ce a fost în sat de trei zile... La un popas, ofițerul a trimis înainte cea mai mare parte din călăreții lui, pretinzând că satul din drum e răzvrătit. Au rămas lângă cei arestați el cu vreo zece oameni.
15 Le-a vorbit mult acestora pe limba lor, în rusește. Pe urmă a chemat pe moldovean și i-a spus să tălmăcească ceea ce a spus el. Le-a spus versuri dintr-un mare poet al lor Pușkin, despre libertate...

Pe urmă, tot prin moldovean, le-a spus că sunt liberi
20 să meargă, că și el cu cei șapte oameni merge în Transilvania, să lupte alături de unguri pentru libertate... I-au dezlegat, și apoi călăreții s-au îndreptat spre munți... Cei din Vadu Rău au apucat și ei care încotro au văzut cu ochii... N-a fost voie să se spuie nimic despre asta,
25 cum a fost, da' comandantul trupelor țariste a vestit doar atît : că se dă un premiu de doi galbeni de fiecare dintre cei fugiți aceleia care va da știri cam pe ce drum au luat-o... Noi am aflat abia cînd unul, Șoricaie, întorcîndu-se în sat, a fost arestat din nou și trimis la
30 Văcărești. Am aflat apoi noi cei de la închisoare și că au fost încă vreo cîteva cazuri la fel ca acesta. Că s-a mai vestit înc-o dată și alte premii de felul acesta. Așa că vedeți dumneavoastră... Țara fierbe și nu se va potoli curînd !... Își aduce aminte că îi e foame și-și potrive
35 dinainte farfuria pe care o tot împingea în lături în timp ce povestea.

Bălcescu rămase îndelungă vreme nemișcat, cu ochii parcă în gol... Apoi spuse cu o voce frîntă de durere, ca un suflet îngenunchiat de vitregia vremii :

40 — A murit Toma...

Și fu o îndelungă tăcere... Apoi tot Bălcescu murmură îngândurat :

— A fost un om... Un om amarnic însetat de libertate !

5 Popa Șapcă împinse într-o parte farfuria goală și spuse robite de amintire, cu o căldură nesfârșită :

— Au fost mulți la fel cu el... Nu vorbesc de cei care au căzut luptând... Da' mă gândesc la cei pe care i-am întâlnit la Văcărești... La cei arestați... Cei mai
10 mulți au fost neînfricați în fața tuturor amenințărilor. Nu pot să spun ce frumoasă a fost în privința asta viața la închisoare, deși înduram cumplite lipsuri, grele suferințe. Au făcut slugile astea ale turcilor un fel de tribunal care să judece oamenii revoluției. Era alcătuit
15 din niște secături... Alde Mihail Cornescu, Scarlat Ghica, colonel Garbaschi, procuror era unchiu lui Ghica, Mihai Șutu... Ei bine, se va ști poate într-o zi ce răspunsuri au primit acești judecători de la cei pe care-i judecau. În privința asta fostul nostru ocîrmuitor de la Slam-
20 Rîmnic, Scarlat Turnavitu, a fost nemaipomenit... Și-a bătut tot timpul joc de tribunal... I s-a cerut să iscălească declarația... A luat-o, a cocoloșit-o și-a aruncat-o în capul lui Mihai Șutu. „Voi mă judecați pe mine, caraghioșilor ?” A adunat-o de pe jos ipistatul ăla care
25 scria, a copiat-o din nou și a iscălit-o el pentru Turnavitu... I-au dat șase ani la munca Giurgiului.

— Ce pedepse se dădeau ?

— Păi cam astea... Șase ani la Mărgineni, șase ani la Snagov, șase ani la munca silnică a Giurgiului.

30 Ion Ghica și-a adus aminte cu mîndrie că Scarlat Turnavitu a fost coleg cu el la Sf. Sava.

— Și n-a fost numai el... A mai fost unul Zaman de la Calafat, care a dezarmat nenumărate ștafete turcești... Le lua actele, uniforme, armele și-i trimitea
35 pași înapoi la Vidin, în pielea goală. Tot la Dolj profesorul Mihăilescu, ceilalți doi Turnavitu de la Pitești și Cîmpulung, un ofițer Dascălu, Ceaușescu de la Ialomița. Toți arestuiți, chinuiți și condamnați, dar toți dîrji, și pe urmă țărănimea, opinca... Strașnici oameni.

40 — Cîți au fost de toți arestați ?

— Cine poate ști ? Mii și mii... Toate închisorile gem de arestuiți... Multe mii de oameni au fost ținuiți arestuiți câteva luni, pe urmă condamnați la câte „25 de toiege la spate“, așa suna ordinul Departamentului din
5 Lăuntru, și apoi eliberați pe chezașia satului... La noi, la Văcărești, au fost 92 de arestuiți, socotiți de ei capii rezistenței... După socoteala lor eram 69 de treapta întâia și 23 de „clasul doi“... Asta după ce nenumărați au fost trimiși în spital ca bolnavi.

10 — Ce vroiau să mai spuie cu asta ?

— Păi, de treapta întâia eram noi, iar de treapta a doua erau sătenii. Ce vrei ? Și acolo reacționarii vedeau după ochelarii lor... Boieri și săteni... Sătenii erau ținuiți într-o nemaipomenită ticăloșenie... Nemîncăți, în
15 gerul iernii, cu ferestrele chiliilor sparte, fără foc și în zdrențe. Nu-i vorbă, plini de păduchi și în zdrențe eram și noi, da' ni se dădea o mîncare ceva mai bună... Mai aduceam și pe subt mînă. Că aveam oamenii noștri... Dar a fost foarte greu... Aproape toți s-au îmbolnăvit
20 de o boală ce-i zice scorbut. A fost nevoie să se facă o închisoare de bolnavi la Spitalul Colțea. A murit acolo în închisoare... Costache Catina...

— A fost arestat și Catina ?

— Amîndoi frații... Și cînd m-au scos pe mine ca
25 să mă ducă la judecata lui Neofit... știu că se țineau toată ziua de capul lui Ion Catina să dea o scrisoare, că frate-său era o fire slabă și că n-a suferit nimic în închisoare. O fi dat-o... Eu socot că și cei care vor scăpa cu zile vor ieși de acolo măcinați rău... Ne-a fost
30 destul de greu, mie și lui Scarlat Turnavitu, că el era tovarășul meu de șotii, să mai facem oamenii să mai rîdă și ei din cînd în cînd.

— V-ați ținut de șotii, părinte, la Văcărești ?

Popa zîmbi cu o mutră de copil cu barbă sură :

35 — Păi am făcut vreo câteva, de vorbește despre ele tot Bucureștii... Am păcălit o dată pe serdarul Orășcu, de-a rîs, mi s-a spus mai tîrziu, și Fuad... Da' mă rog, vinul ăsta e de băut ori de florile mărlului pus pe masă ?

40 Toți au început să rîdă... căci și uitaseră, ascultîndu-l, de ce e pe masă... Popa golește paharul, îl privește

gol și-l întreabă dacă mai vrea... Se vede că paharul a spus da, că Ion Ghica s-a și grăbit să-l umple.

- Da' mai bună farsă i-a făcut lui Fuad, odată, acea Frosă Băl-Ceaurescu... Trăsnița aia... Turcul e ne-
5 bun după ea... Și ea fuge cît poate de el... Fuge rîzînd, dar fuge... La serbarea Bairamului, turcul a dat un mare bal... cu trei muzici, cu masă, cu dans. L-a dat mai mult cu gîndul că va veni și ea și o va cunoaște mai de aproape... Dar ea nici nu vroia să audă. Spunea că
10 îl vede destul cînd își face plimbarea cu cabrioleta la Șosea. Că turcul, e nelipsit la Șosea... Atunci Fuad a vestit pe cucoanele bucureștene că nu mai dă balul, dacă ele nu garantează că vine și Frusinica asta... Pînă la urmă femeia a fost, da' a plecat foarte repede, așa
15 că turcul nu i-a putut vorbi așa cum ar fi vrut... Peste cîteva zile a poftit-o în caleașca lui ca să se plimbe la Șosea... Ea l-a poftit în cabrioleta ei. Și unde credeți că l-a dus? La Spitalul Filantropiei. „Intrați înăuntru, excelență, să vedeți în ce neagră ticăloșie sunt ținuți
20 bolnavii...” Vrînd-nevrînd turcul a intrat, ce era să facă?... S-a îngrozit de ceea ce a văzut... A dat ordin să se îndrepte neîntîrziat. Apoi s-a urcat iar în cabrioletă. Cabrioleta s-a oprit la poarta Văcăreștilor. „Aci ați fost, excelență? Și aci sunt oameni care sunt
25 chinuiți în mod barbar!” A intrat, s-a înfuriat pe serdarul Orăscu, l-a amenințat, i-a dat ordine.

Toată noaptea au stat de l-au ascultat. În Bălceșcu, jarul care mocnea a început iar să dogoare, să facă vîlvătai.

Într-una din acele seri neasemănate de april, cînd Bosforul e plin de luminile vapoarelor și de catarge înstelate ca într-o serbare venețiană de noapte, Ion Ghica, venind de la Terapia, de la o serată diplomatică, îi aduce vestea care a fost comentată de tot cercul ambasadorilor și trimișilor extraordinari. Ofensiva pe care Windischgraetz ¹ a luat-o împotriva armatelor revoluționare ungare încă de la sfîrșitul lui decembrie fusese nu numai oprită, dar și întoarsă într-o înfrîngere. Generalul polonez Bem ² a zdrobit pe imperiali la Pisky și pe urmă la Sibiu. Acum cea mai mare parte din Transilvania era în mîna lor, în afară de Munții Apuseni, unde românii respinseră toate atacurile forțelor maghiare. Banatul fu ocupat și el... Singure Alba-Iulia și Timișoara mai erau în stăpînirea Habsburgilor. Ungurii pregăteau acum o ofensivă neîntîrziată împotriva Vienei...

¹ Alfred Windischgraetz (1787—1862), principe și feldmareșal austriac, cel care în 1848 a condus acțiunile de reprimare armată a insurecțiilor de la Viena și Praga. În anii 1848—1849 a fost și comandantul trupelor austriece care au înăbușit revoluția din Ungaria (n. ed.).

² Josef Bem (1795—1850), general polonez, cunoscut ca luptător în mișcarea de eliberare națională a poporului său. După ce participase la răscoala din 1830, participă la luptele revoluționare de la Viena în 1848, fiind unul din principalii conducători ai armatei revoluționare maghiare. Josef Bem era susținătorul unei politici de conciliere între naționalități (n. ed.).

Bălcescu și Ghica n-au dormit întreaga noapte¹... Nu trebuie pierdut acest prilej unic de răsturnare a tiraniei habsburgice și de afirmare istorică a poporului român... Dar asta nu se poate face decât prin împăcarea
5 dintre români și unguri... Fără întârziere, Bălcescu va pleca, în cel mult trei zile, și ca simbol al acestei împăcări va propune crearea unei legiuni române care să lupte alături de unguri. Banii rămân o mare dificultate, dar pînă în cele din urmă au găsit o sumă destul de
10 mică, cu sprijinul lui Ghica.

¹ În perioada februarie-aprilie 1849, după ce între 12—17 II fusese la Atena, N. Bălcescu era la Constantinopol. La 1 aprilie adoptă numele conspirativ de Felix Gotlieb și anunță plecarea către Belgrad, împreună cu N. Magheru, I. Bălăceanu, Al. Manu, căpitanul italian Monti și contele polonez Ilinski. Era în vederile
15 lui Ion Ghica, ca dealtfel și ale lui Bălcescu, necesitatea înțelegerii între români și maghiari în scopul formării unei legiuni revoluționare a românilor din Transilvania care să lupte alături de forțele revoluționare maghiare (n. ed.).

Cînd în sfîrșit putură părăsi Negotinul, cu casele lui înghesuite unele într-altele, acoperite cu olane și cu grădinile cît pumnul, îndreptîndu-se pe plaiuri cu iarba sîracă, spre Dunăre, fața încruntată pînă acum a lui Bălcescu se mai luminea. Tovarășii lui de călătorie îl găseau prea serios și cam cicălitor, iar pe el în scotea din sărute lipsa lor de stăruință, ba chiar numeroasele dovezi de ușurință pe care le dădeau. E adevărat că nu avuseseră timp să-și aleagă caii. Cumpăraseră ce găsiseră, ce li se păruse mai bun în graba cu care trebuiau să plece, căci revoluția ungară făcea progrese uluitoare și dîrzului revoluționar nu i-ar fi plăcut să ajungă la spartul tîrgului.

— Voi nu înțelegeți, amicii mei, că dacă noi nu sosim în tabăra maghiară înainte ca armatele lor să elibereze întreaga Ungarie și poate chiar să cucerească Viena, nu mai are nici un rost să le oferim alianța cu voi și sprijinul săbiilor voastre ?

Aci el făcea aluzie, fără să surîdă, la Monti, italianul care li se alăturase, recomandat, dealtfel, de cercurile revoluționare din Turin, bărbat brun, pare-se foarte viteaz — așa li se spusese și așa îl socoteau și ei — dar în același timp din cale-afară de vorbăreț și iubitor de gesturi de paradă...

Toată ziua neastîmpăratul de Ion Bălăceanu îi făcea fel de fel de pozne, de care, e drept, că toți făceau mare haz, dar care provocau și o depărtare de țelul

sever și înalt pe care ei și-l impuseseră. Una din glumele cele mai neplăcute pentru Monti era să latre dintr-o dată prin surprindere, în spatele iepei înalte și cu burta cam mare de bătrînețe, o murgă pintoagă, pe care
5 și-o cumpărase de la un grec din Galata, Monti... Nu avea italianul de unde să știe obiceiurile și mai ales spaimile unui cal pe care l-a văzut întâia dată cu două ceasuri înainte de a-l cumpăra. Iapa asta murgă ar fi înfruntat o haită întreagă de cîini, care i-ar fi venit
10 din față, ori chiar dintr-o parte, dar lătrăturile brusc, furioase, din spate, o speriau atît de tare, că parcă o apuca strechea... Zvîrlea cu picioarele dinapoi și o rupea la fugă orbește.

Într-o zi, gluma era să devie tragică... Pe cînd mergeau printr-o pădure de carpeni, pe un drum îngust, la o lătrătură bruscă și furibundă a Bălăceanului, flăcău zănat de vreo douăzeci și patru de ani, iapa începu să
15 arunce în sus picioarele dinapoi și apoi o rupse la fugă, înnebunită, drept înainte, fără să mai ocolească nimic. Îngrozii, cei din urmă au văzut cum o cracă mai joasă, care trecea peste drum, la fel cu altele, era să-i reteză capul italianului care, după o clipă de năucire, abia a avut timp să-și culce fața pe grumazul iepei. Bălcescu și chiar Skender-bey,¹ cel de al patrulea to-
20 varăș călăreț, îl poftiră pe Bălăceanu să se lase de astfel de glume sau să se întoarcă acasă.

Aci, la Negotin, prietenii lui Bălcescu spuseseră că vor fi așteptați de oamenii lor, care urmau să sosească din Belgrad, aducînd bani și noi scrisori de recoman-
30 dație, care să le folosească în tabăra maghiară, după ce vor izbuti să treacă Dunărea... Oamenii aceștia nu sosiseră însă și tovarășii lui Bălcescu își cerură învoire să meargă ei la Belgrad, să potrivească lucrurile. Bolnav de nerăbdare, acesta primi, ce să facă, însă le dădu un termen scurt cînd să fie înapoi...

N-au venit, firește, la timp și astfel zile prețioase au fost pierdute. Sunt în a douăsprezecea zi de drum că-

¹ Ilinski, Mihail (Skender-bey) (1810—1861) era emigrant polonez și agent al principelui Czartoryski, care a fost alături de Bălcescu în campania din Ardeal, urmînd să preia comanda le-
40 giunii române (n. ed.).

lare și încă n-au atins malul Dunării în dreptul Orșovei, unde avea să încerce să treacă.

5 Îl mai necăjea pe Bălcescu și cheltuiala de bani, care se făcea de prisos, din pricina acestei întârzieri. N-are
sute de galbeni, adunați prin subscripție patriotică, din
care el trebuia să ajute și pe tovarășii de drum care
n-aveau nici un ban. Printre acești tovarăși de drum
10 care n-aveau nici un ban în afară de Skender-bey,
contele Ilinski, care se turcise cu câțiva ani mai înainte,
dar care auzind acum că armatele maghiare sunt co-
mandate de generali polonezi și că luptă alături de
honvezi și o legiune polonă, se hotărî să-și încerce din
15 nou norocul și să lupte alături de ai lui. Era un bărbat
negricios, bine legat, cu fruntea înaltă, goală, cu ochii
albaștri, cu o barbă tunsă scurt, repezită însă în lături.
Cineva îi spusese în glumă :

— Du-te în Ardeal, unde comandă generalul Bem.
O să creadă lumea că sunteți frați... Eu îți spun că
20 l-am văzut pe Bem... îi spunea un diplomat francez.
Semănați leit... Numai că el are ochii și mai mici, iar
fruntea nu așa de înaltă, ci mai boltită, dar tot goală
pînă în creștetul capului...

25 Ceea ce nu știa diplomatul francez era că Skender-
bey, care-l văzuse cîndva pe Bem, înadins își lăsase
barbă, potrivită așa, ca să semene cu Bem, căci de cînd
se turcise se purta ras, numai cu mustață castanie...

30 Supărat de atîtea glume, Monti se hotărî să treacă
singur în tabăra maghiară și anume prin Valahia, pe
la Calafat, pe unde Ion Bălăceanu nu putea trece, și
nici Bălcescu dealtfel, fiindcă ar fi fost pe loc arestați...

În sfîrșit ajunseră în dreptul Orșovei, unde căpătără
întîile știri de pe cîmpul de luptă, pe care el, în aceeași
zi¹, le și trimise lui Ghica la Constantinopol :

35 „...Am auzit că Pesta s-a luat de Unguri și că Bem cu Perczel
au deblocat Comorn, făcînd un frumos marș și transportînd oștile
din Transilvania în cară.

¹ E vorba de scrisoarea trimisă de la Milanovač, în ziua de
18 aprilie 1849 (n. ed.).

Ar fi bine ca, de se va putea, să pornești d-acolo, vro doi-trei din oficerii ce au venit de curînd. Pentru aceasta însă ar fi bine să aștepti altă scrisoare de la mine. Sau, de se va putea, să-î trîmîi la Belgrad, să aștepte porunca mea.

- 5 ¹Am înțeles că frate-meu, Barbu, a venit acolo. Ți-am scris că doresc să-l iei pe lîngă tine, și să-l povățuiești spre bine. Te rog să ai pentru frații mei același prieteșug ce ai pentru mine."

- 10 Îi scrisese, prin același curier binevoitor, în franțuzește, o scrisoare foarte caldă și întoarsă din condei cu mult duh și doamnei Ghica ¹...

- 15 La Orșova e trimis înainte Bălăceanu, care avea o viză germană pe pașaport, să cerceteze care e situația și să le aducă răspuns dacă armata ungurească e destul de aproape. Teama lor era să nu cadă în mîna armate-
- 15 lor tînărului împărat al Austriei, Frantz Iosif, ai cărui generali luptau să înăbușe răscoala și erau necruțători cu revoluționarii.

- 20 Bălăceanu trebuia să se întoarcă seara înapoi, cu știrile culese... L-au așteptat zadarnic trei zile, au dedus că a fost arestat de imperiali și au hotărît să urce în sus, pe Dunăre, ca să încerce să treacă prin altă parte. După ce-au făcut un drum greu pe potecile înguste și pietroase ale munților mărunți și împăduriți, de-a lungul fluviului strîns aci între Balcani și Carpați, au hotărît să-și încerce norocul la Milanovač.
- 25 Au tras la un han din mijlocul tîrgului, cu toate căsuțele îngrămădite pe o vale îngustă și au socotit că e timpul să-și mai orînduiască ținuta, căci după șaptesprezece zile de drum aveau o înfățișare de nu se mai recunoșteau unii pe alții. Bărbile, de mult timp nemaipotrivite cu foarfeca, le crescuseră peste gulerile prăfuite, hainele se suciseră pe ei de atîta drum călare și pe ici-colo plesniseră... Oricum, nu mai arătau a haine omenești. Bălcescu începuse să sufere din pricina ciz-
- 30 melor scurte care-i apăsau glezna... Vîndură caii cu preț bun... Socoteala și sfatul agronomului Ion Ionescu se dovediră foarte îndreptățite. Cumpărînd caii la Istambul și vînzîndu-i la Milanovač, făcuseră o bună

40 ¹ N. Bălcescu i-a scris doamnei Alexandrina Ghica la 16 aprilie 1849, însă de la Belgrad (n. ed.).

afacere, căci își întoarseră banii de drum... Rămăseseră acum numai doi inși și Bălcescu era mai mulțumit, căci Skender-bey era mult mai serios decât ceilalți doi tovarăși de drum... Mai ales că aveau bănuiala că Bălă-
5 ceanu nu a fost arestat, dar că își făcuse de cap cine știe cum.

După ce s-au odihnit bine și s-au ospătat cu miel fript, acoperit cu linguri întregi de iaurt, a doua zi au trecut cu o luntre, care se părea că va fi răsturnată în
10 fiecă clipă de șuvoiul crâncen al fluviului, gătit între stînci, și au urcat rîpa de la Svinița, unde cu șase luni înainte arestații de pe ghimiile turcești izbutiră să fugă de sub escortă. Aci aflară că ungurii, urmărind trupele imperiale, au înaintat pînă la Biserica Albă, orășel așezat tot pe Dunăre în sus. Găsește din nou prilejul să-i scrie lui Ghica, pentru care nutrește o caldă prietenie și pe care-l prețuiește ca om politic mai mult ca
15 oricînd.¹

„...Am întîlnit în drum o mulțime de emigranți din acele orașe, cum și trupele ce o loase la fugă. Eram opriți și interogați la tot pasul. Pericolul nostru era cu atît mai mare, că înțelesesem p-acolo că Tunes, care trecuse tot p-acolo înainte de opt zile, fusese arestat ca spion la Verșeț. Noi însă, cu minciuni și curagiu, am eșit limpezi din toate, fără a pătîmi nimic. Era noroc că
25 vorbeam limbile română și sîrbă... Am ajuns seara în Weisskirchen, de unde fugise toți, afară de cîtiva orășani nemți și români, partizani ai ungurilor. Toți ne asigura că aceștia vor sosi îndată...”

N-au sosit ungurii. Au sosit patru companii de imperiale și, cam speriați, cei doi călători, au trecut din
30 nou Dunărea, la Simendria, de unde s-au îndreptat spre Belgrad.

Aci și-au găsit din nou toți tovarășii de călătorie. Bălăceanu a explicat, făcînd și mai mult pe copilul răsfățat, că de la Orșova, simțindu-se tare obosit, s-a urcat în vapor și a mers de-a dreptul la Belgrad, fără
35 să mai coboare ca să-i întîlnească la Milanovač. Monti a arătat și el că n-a putut să intre în Valahia și că a luat și el vaporul...

¹ E vorba de scrisoarea lui Bălcescu expediată din Belgrad, cu data de 26 aprilie 1849 (n. ed.).

La un hotel fără etaj, din mijlocul oraşului, cu odă-
ile care dau pe un pridvor jos, cu parmalic, s-au întâlnit
cu alţi numeroşi refugiaţi, căci vin aci din toate părţile
cei care fug din calea unei armate ori a alteia... E ca
5 un liman pentru toată lumea. Autorităţile turceşti, de
teamă să nu supere pe felurişii consuli ai armatelor
care se bat, închid ochii şi lasă toată lumea în pace.

Seara, Bălcescu se închide în odaia lui, care are un
pat de lemn înalt şi arătos, dulap sculptat, cu o uşă
10 fără cheie, dar pentru spălat nu are decât un lighean
mic pus pe un scaun şi ibric cât pumnul, pentru clătīt
pe ochi cel mult, scrie la lumina jucăuşă a lumînării de
seu, arătându-i lui Ghica situaţia în toată Ungaria¹.

„În sus, ungurii au trecut Raab şi Presburgul şi se află p-aproape
15 de Viena...”

Într-un jurnal din Cracovia se învederează că ruşii, în nu-
măr de 40 mii, intră în Galiţia. Asemenea şi prusienii, în număr
de 60 mii, se aşază la hotarul lor. Ei vor să intervie în favo-
rul Austriei, pretextînd că maghiarii s-a unit cu polonezii şi că ei
20 sînt ameninţaţi.

Nu mai este îndoială că toate guvernele din Europa s-a în-
ţeles ca să înfrîneze dorinţele naţiilor ce vor a se ridica şi a se
constitua...”

Au stat de vorbă cu un pescar tînăr şi mustăcios, care
25 e de felul lui din Panciova, şi l-au convins, cu o sumă
de bani potrivită, să se ducă să vadă, căci el spunea
că ştie drumuri ocolite, dacă ungurii au intrat ori nu
în Panciova. Către seară, omul s-a întors cu noutatea
cea mare... Ungurii au intrat în Panciova. Dealtfel, a
30 doua zi au sosit la consulatul francez şi ştiri mai bo-
gate, pe care prietenul lor, Gauthier, s-a grăbit să li le
comunique. În vestul Banatului înaintează grabnic gene-
ralul ungur Perczel² cu şaptesprezece mii de oameni...
În răsăritul Banatului înaintează dinspre Lugoj spre
35 Caransebeş generalul Bem. Armata imperială, de subt

¹ Urmează un alt fragment din aceeaşi scrisoare, datată „Bel-
grad, 26 aprilie 1848” (n. ed.).

² Perczel, Mór (1811—1899), general de honvezi care, după în-
frîngerea revoluţiei din Ungaria, a emigrat în Turcia (1851), apoi
40 în Anglia (n. ed.).

- comanda lui Püchner¹, ca la 27 de mii de oameni, e
toată în sudul Banatului, fără legătură la miazănoapte
cu celelalte oști împărătești și e împinsă mereu în jos.
Va fi nevoită, probabil, să ceară voie turcilor să se re-
fugieze pe teritoriul Valahiei mici.

★

- Luntrea cu fundul în jos, neagră, mîncată de vreme,
e foarte mică, și sub greutatea celor patru revoluționari
cu bagajul lor, și a celor doi pescari, calcă adînc apa...
10 Dacă va trece pe lîngă ea vreun vapor, ori numai dacă
vor cădea în vreun vîrtej al șivoiului cel mare, se răs-
toarnă de la întîia izbitură de val. Monti și celălalt
italian care e cu el ar fi vrut să mai amîne o zi, două
plecarea.

- 15 — Nu e nici o grabă, signor Bălcescu... Dacă ungurii
au venit pînă la Panciova, în două-trei zile vor fi și în
fața Belgradului. E nebunie curată să mergi să-i cauți
tu pe unguri, cînd e sigur că în cîteva zile vor veni ei
la tine...

- 20 Bălăceanu fusese de aceeași părere.

- Știm noi peste cine dăm mergînd așa, orbește, și
încă noaptea? Dacă nimerim peste vreo recunoaștere
a lui Püchner sau chiar peste vreun contraatac pentru
recucerirea Panciovei? Sau, cine știe, suntem descoperiți
25 de niște sîrbi fanatici, care, aflînd că ținem să mergem
cu orice preț la unguri, ne vor face seama?... Eu, vă
spun drept, știu să înot binișor, dar nu ca să înot îm-
brăcat în Dunăre și încă noaptea! Ce ne facem dacă
pescarii noștri, care ne-au luat banii înainte, răstoarnă
30 luntrea cu noi dinadins ca să nu mai înfrunte gloanțele
avanposturilor?

- Dar Bălcescu, care nici nu știa să înoate deloc, fusese
neînduplecat. Nu trebuie pierdut prilejul acesta de a
trece în tabăra maghiară. De aceeași părere fusese și
35 Skender-bey, așa că, după ce își făcură pe rînd cruce,
ca la un ceas înainte de miezul nopții se urcară pe rînd,

¹ Püchner, Anton (1779—1859), baron, comandantul armatei
austriace care a înăbușit revoluția maghiară din 1848 (n. ed.).

unul după altul, în luntrea neagră... Pescarii le cereau să se grăbească, ca să nu stea cumva ploaia, căci pe ploaie sentinelele sunt mai puțin atente și nu văd mai departe de zece pași...

5 — Da' noi vedem oare la mai mult de zece pași? De unde știm peste cine dăm? întrebă aproape furios Bălăceanu, a cărui față buclată de flăcău cu pretenții de crai nu se vedea în întunec cît e de schimonosită de teamă.

10 Pînă la urmă, față de hotărîrea lui Bălcescu, o parte dintre ei nu au avut ce face și înfășurați în pelerine și acoperiți doi din ei cu o pînză pescărească, s-au ghemuit cum au putut ca să lase locul convenit vîslașilor. Alții au rămas: Bălăceanu, Giuvăra, Costiescu, Manu, 15 care vor veni pe lumină.

Cerul nu se vede, ploaia e deasă și mărunță, dar nu așa de rece... E o ploaie caldută de început de vară timpurie... minată în pale răsucite de vînt.

Pescarii au luat un punct de plecare mult în susul 20 Panciovei și acum nu au decît o singură grijă: să se lase duși încet de șuvoiul apei spre malul bănațean.

Bălcescu își spune în gînd: „O jumătate de oră! Dacă trece jumătatea asta de oră pe care ei o măsoară 25 cu nervii încordați și cu ochi crispați și nu se întîmplă nimic, cum nu s-a întîmplat nimic de azi-dimineață, totul este răsturnat. Sunt de partea cealaltă a destinului. Totul e atunci cu puțință...”

Către mijlocul Dunării e gata să li se întîmple o nenorocire. Sunt ajunși din urmă de o ghimie turcească 30 care, cu pînzele desfăcute, merge mult mai repede ca ei și e gata să-i ciocnească.

Ca să facă economie, sau, cine știe, poate fi un vas care face contrabandă, merg cu luminile stinse... Abia 35 de la vreo douăzeci de pași s-au ghicit mai mult pînzele, ceva mai luminoase decît întunerecul. Cu multă abilitate, lăsînd luntrea liberă, cei doi pescari o fac să ocolească vasul, proptindu-se ușor cu vîsle... Skender-bey scosese amîndouă pistoalele, căci se putea să fie trași cu vreo cange spre ghimia care, cine știe, îi urmărise... 40 Dar vîntul e destul de viu, cele două îmbarcații luncă ușor una pe lîngă alta și ghimia trece grăbită devală...

Ploaia e din ce în ce mai rară. În văzduh apare ceva ca un nor în spatele căruia e o luminozitate gălbuie... Alți nori negri îi trec pe dinainte. Până la urmă, luna nu izbutește să apară.

- 5 Pescarii le spun că sunt aproape de malul celălalt. Trecură pe lângă o casă de pe mal care albea în beznă și pe care pescarii vroiau s-o lase în urmă.

- Abia trecură de ea și se pomeniră deodată înfrunțați cu strigăte... Pe mal apărură vreo zece inși, poate și mai mulți, cu puștile întinse spre ei. Nu li se vedea fața, ci numai siluetele și puștile întinse. Erau la câțiva pași de mal și nu mai era nimic de făcut... Acum strigătele se repetară, și ei înțelesesă că li se vorbea sîrbește. Se socotiseră pierduți...

- 15 — Am căzut în mîna imperialilor! trebui să mărturisească în șoaptă, puțin cam descurajat, chiar și Bălcescu.

- Cei de pe mal le strigară, tot în sîrbește, să tragă barca la mal, că, de nu, îi împușcă... Cei doi pescari vîsliră puternic, ca într-un salt, și luntrea se ridică cu totul pînă de mal.

- Bălcescu se simți pătruns de ploaia pe care pînă acum nici n-o băgase de seamă... Înțelese că postul chema un ofițer să vie să recunoască pe cei prinși. Monti era mai mult mort decît viu. Din pata albicioasă a căsuței se desprinsesă spre ei două siluete, doi bărbați, dintre care unul părea foarte înalt, iar altul aproape mic de statură... Spre mirarea celor prinși, cel mic de statură întrebă ceva răstit în ungurește... Uimirea celor care se socotiseră pierduți se schimbă în fericire cînd, dintre cei zece, unul le răspunse în ungurește că au prins niște spioni care vroiau să se strecoare în liniile maghiare, la adăpostul ploii. Fură înconjurați și aproape îmbrînciți.

- 35 — Nu spuneți o vorbă pînă cînd nu suntem trimiși în fața comandantului... [Bălcescu] ceru în franțuzește să fie trimiși numaidecît la cartierul armatei.

- Cel ce părea să fie un ofițer răspunse într-o franțuzească abia inteligibilă, că vor fi trimiși de îndată ce va sta ploaia... Apoi fură înghesuți într-un șopron din spatele căsuței albe. Acolo se aprinse și un felinar orb

din trei părți, pe care ofițerul îl plimbă pe fața fiecăruia. Nu pricepea ce ar putea să fie cu oamenii aceștia și de ce au venit noaptea. Văzu că Skender-bey are două pistoale și vru să i le ia.

- 5 — Pentru ce veniți noaptea pe furiș și pentru ce purtați pistoale? întrebă din nou în franțuzește ofițerul cel scund de statură, care în lumina felinarului se vădi un băiețas de vreo șaptesprezece-optsprezece ani. N-avea nici măcar o umbră de mustață pe fața lui
- 10 aproape pătrată.

Cînd îl văzură cei prinși căpătară curaj și Skender-bey îi spuse, în nemțește, că ei sunt partizani ai ungarilor și că au trecut Dunărea ca să lupte în rîndurile armatelor revoluționare.

- 15 Figura aproape pătrată se îndulci sub jocul luminei palide a felinarului într-un surîs tineresc. Într-o nemțească cu un accent șvăbesc, el întrebă stăruitor:

— Dar de ce să veniți noaptea?

- Ca să nu prindă de veste sîrbii, care ne-ar fi măcelărit pe toți.
- 20

— Asta cam așa-i, conveni ofițerul... Sunt cumplit de fanateci! Am avut lupte cu ei.

- Atunci de ce ne-ați întrebat pe sîrbește cine suntem? întrebă Bălcescu. Am tras o spaimă grozavă că am căzut în mîinile lor sau a nemților lui Püchner.
- 25

- Mai întîi fiindcă veneați de pe malul sîrbesc... Cel puțin așa cred. Nu, Sandor? Și cînd cel întrebat întări bănuiala ofițerului, acesta spuse mai departe, lovind cu cravașa frumoasele lui cizme galbene, strînse
- 30 pe picior: Și apoi în rîndurile noastre luptă și mulți sîrbi, mulți români și chiar nemți...

Bălcescu, care se așezase pe un buștean de tăiat lemne, întrebă uimit:

— Sunt români în rîndurile ungarilor?

- 35 — Da' cum să nu fie? Chiar feldvebelul nostru e român! și arată spre un flăcău înalt, cu dolmanul pus numai pe un umăr, care li se păruse și mai înalt în întuneric...

- Deși avea o mustață răsucită în sus și deși era atît de înalt, părea și el tot atît de tînăr. Cînd fu arătat de
- 40 ofițer, el zîmbi nu fără oarecare mîndrie.

— De ce lupti dumneata în rîndurile ungarilor? îl întrebă, foarte bucuros, dar foarte tulburat, Bălcescu pe feldvebel.

5 — Slujim, căci ungurii se luptă pentru libertate... iar ceilalți, pentru împăratul...

Bălcescu îi strînse mîna călduros.

10 — Dorința noastră este ca toți românii să lupte pentru libertate! De aceea suntem noi aci, ca să doborîm tirania, oricare ar fi ea. Am venit să împăcăm pe români cu maghiarii, ca să lupte împreună pentru mîntuirea ambelor nații, căci numai fiind alături vor putea sfărîma lanțurile sclaviei!

15 Se auzi o căruță urnindu-și lanțul codîrlei și scîrțîindu-și roțile, apoi se desluși pasul apăsător al cailor în băltoace... Se opri în dreptul lor, intrînd în dîra de lumină pe care felinarul ofițerului o trimise spre ea... Veneau să aducă de mîncare celor din avanposturile de pe malul Dunării.

20 Nu era o mîncare soldățească, de la cazan, ci din ștergare apărură două gîște fripte, o ghiulea de „trapistă“, ardei și cîteva clondire cu rachiu...

Bălcescu zîmbi, și cum stătea cu amîndouă mîinile împreunate deasupra genunchilor, arătă cu o întorsătură a capului:

25 — Văd că sunteți bine aprovizionați. Aveți o bună intențență.

— Mîncare revoluționară. Ne-o trimite poporul. N-avem nevoie de intențență, îl lămuri greu de tot, în franțuzește, dar îl lămuri, ofițerul.

30 — Știam că în Panciova nu sunt decît nemți, sîrbi și români. Ni s-a spus că nu prea sunt unguri pe aci, atunci?... Și Bălcescu repetă întrebarea și în românește.

— Da, așa e, da' ungurii au mulți cei ce țin cu ei. Ieri, înainte de venirea noastră aci, nu era încă o pază, 35 nemții și sîrbii care țin cu ungurii s-au bătut cu pietre cu cei care țin cu împăratul. Și-au spart capetele, ferestrele... O fost de rîs, da' și de jele ce-o fost.

40 Ofițerul le oferi să guste ceva din cina soldățească, dar ei refuzară politicoș, spunînd că au mîncat înainte de a se duce pe mal să se urce în luntre... Nu putură

totuși refuza cîte o cană de rachiu tare, care lui Bălcescu îi arse gura.

Acum că se împrieteniseră, fură poștiți să meargă cu căruța la comanda regimentului, în oraș... Se despărțiră
5 foarte prieteni, dar înainte de a se urca alături de soldatul care mîna caii, Bălcescu întrebă, cu oarecare curiozitate :

— Domnule ofițer, cîți ani ai dumneata ?

— Optsprezece ani... da' de ce mă întrebi ?

10 — Am bănuț... Toți sunteți atît de tineri ?

— Toți... El e cel mai bătrîn, și-l arată pe feldvebel...

Are douăzeci de ani... Uite, ia vino încoace, Istvan...
Îl vedeți pe acesta ? Are șaisprezece ani...

Istvan salută surîzător.

15

★

Sunt într-una din casele aliniate ca soldații și toate la fel, de pe ulița principală a orașului. Acoperiș de țiglă roșie, pereți văruiți cu galben și ferestre cu chenar verde, fără curte, la stradă, cu intrarea printr-un gang
20 mascat de o poartă mare, pămîntie. Mobilă multă de nuc lustruit, cu mici covoare pe podeaua vopsită cu roșu și ceruită. Pretutindeni inscripții nemțești, brodate cu litere gotice, în formă de proverbe, care, la intrare, spun „bine ai venit“, la bucatărie spun „poftă bună“
25 și dau sfaturi de cumpătare, în dormitor urează „noapte bună“. Sunt la avocatul șvab, refugiat cu oștile ungurilor, André Petitjean. Mai toți șvabii poartă nume franțuzești. Sunt hughenoti refugiați din Franța în timpul luptelor religioase, nemțizați cu totul, colonizați în
30 timpul Mariei Thereza în Banatul recucerit de la turci, și așteaptă să se înfățișeze generalului Perczel, care a biruit în cîteva lupte oștile chezarului... Ploaia care i-a întovărășit tot timpul, [cînd mai repede], cînd mai molcomă, acum s-a inversunat din nou. Prin mijlocul străzii nepavate trec soldați cu saci în cap. Li s-a vîrît
35 la fund un colț într-altul și astfel gluga e gata... Trec neconțenit și căruțe... [cu oamenii] care se sfădesc de se aude hărmălaie pînă în casă. Li s-a dat cafea cu lapte, bună, unt și marmeladă. Mereu vin ofițeri cu
40 banderole roșu-alb-verde pe braț...

În sfârșit sunt anunțați că vor fi înfățișați generalului-comandant...

5 Sunt conduși în casa vecină, lipită de a lor, în tovărășia unor tineri ofițeri. Perczel îi primește într-un birou, în totul la fel cu cel pe care îl părăsise... Aci sunt la directorul școlii August Frénais, șvab imperial, care și el a fugit cu Püchner... Abia au avut timp ungurii să stingă focurile, căci noaptea trecută fanaticii au încercat să pună foc la casele celor care au primit cu flori și
10 urale armata maghiară. Perczel se scoală de la birou și vine înaintea lor, slab, mai mult înalt, bălan, cu o barbă castanie, cu ochi verzi, puțin bulbucăți, subț sprâncenele drepte. Are un nas lung, drept, frumos, care face ca toată fața să-i pară frumoasă... Seamănă mult cu
15 C. A. Rosetti, mai ales că poartă părul mare, cu bucle pe urechi. E foarte cordial și gesticulează mult când vorbește. E încântat de propunerea pe care o fac ei de a compune o legiune română care să poarte steagul libertății pe cîmpurile de luptă.

20 — Vă urăm bun sos! Toți cei care vin să lupte alături de armatele maghiare pentru libertatea poporului sunt frații noștri... Nu trebuie să vă mire primirea de-aseară. Așa e pe cîmpul de luptă! Nu știi cine îți vine din lagărul inamic...

25 — Cum am putea să ne supărăm pe niște ostași atît de tineri și de însetați de libertate, domnule general? Greu a fost pînă cînd ne-am convins că avem în fața noastră trupe revoluționare, nu turmele de mercenari ale Habsburgilor.

30 Perczel își arată mulțumirea printr-un surîs larg, pe care îl întoarse spre ceilalți unguri, care purtau toți banduliere de ofițer de stat-major pe brațul drept. El avea aerul să spună: „Ați văzut? Ați văzut ce frumos vorbește... E foarte interesant.” Ofițerii unguri ghiciră
35 mimica generalului și clătinară și ei din cap, admirativ.

Erau, desigur, sinceri, fiindcă nu puteau admira decît ceea ce era în consonanță cu idealul lor...

40 Se aduseră tăvi cu papricaș și pahare înalte cu bere, căci era aproape zece dimineăta. Apoi, generalul, bucuros că a găsit o pistă potrivită pentru discuție, le ceru, dinadins amuzat, amănunte despre călătoria lor plină

de peripeții, însă Bălcescu aduse numaidecât vorba pe drumul nădejdlor lui.

— Domnule general, este adevărat că Dieta din Debrețin a proclamat independența Ungariei și a țărilor unite cu ea, de sub Austria, și decăderea de la tron a Habsburgilor ?

Generalul, care vorbea mult mai bine franțuzește decât ofițerul dintâi, confirmă știrea cu toată fața iluminată de bucurie :

— A fost o însuflețire fără seamăn... După sute de ani, poporul maghiar este, în sfârșit, din nou liber. Ziua de 5 mai este cea mai mare sărbătoare națională a neînfrântului nostru popor !

Era și în biroul directorului gimnaziului aceeași însuflețire care cuprinsese țara întreagă. Mai ales când Bălcescu, ridicând paharul său de bere înspumată, spuse cu liniștită hotărâre :

— Beau pentru Constituția pe care și-a anunțat-o poporul maghiar... beau pentru...

Dar nu putu să sfârșească, căci strigăte entuziaste de *éljen ! éljen !* îi acoperiră vocea.

Avu un zîmbet politicoș de nerăbdare, fața lui palidă zîmbea cum de multă vreme nu mai zîmbise. Generalul îi pusese mîna pe umăr, cînd el reluă cu încăpăținare :

— Beau pentru înfrățirea popoarelor român și maghiar sub steagul scump al libertății ! Beau, încă o dată, pentru Constituția viitoare, care va găsi calea de înțelegere și adevărată înfrățire !

Se auziră din nou strigăte entuziaste de *éljen !* Apoi generalul luă cuvîntul, cum ar fi făcut într-o adunare legislativă, cu capul sus, cu gestul măsurat și tonul voit domol :

— Poporul maghiar este un popor generos. El acordă poporului român, înfrățit în luptă, dreptul de a-și gospodări orașele și satele sale în limba maternă. În toate școlile elementare limba de predare va fi tot limba maternă.

Bălcescu, care asculta încordat, simți că se sufocă și bîlbîi încet :

— Cum, numai atît ? Privirea lui tăioasă deveni dintr-o dată absentă.

Generalul observă pe dată nedumerirea lui, deziluzia lui și reluă pe un ton cordial, ca și cum ar fi vorbit unui bolnav :

5 — Domnul meu, românii sunt fără îndoială un popor rezonabil și vor înțelege că nici o clipă noi nu vom putea accepta decât un stat cu adevărat maghiar, unitar, cu o limbă de stat maghiară, cu o conducere internă și externă maghiară... Limba maternă în administrația comunală și în școalele elementare este darul pe care națiunea maghiară milenară îl face naționalităților conlocuitoare !

Dintr-o dată privirea lui Bălcescu deveni oblică și tăioasă :

15 — Domnule general, țin să știți că vă vorbește un mare prieten și un admirator al vitejiei poporului maghiar ! Da' mai sunt îndatorat să vă spun că nici slavii nici românii, care sunt aliații dumneavoastră firești, nu se vor mulțumi cu ceea ce le oferiți și ceea ce au, dealtfel, și din partea Austriei. Și slavii, și românii
20 doresc un stat federal, o confederație de naționalități care singură ar asigura liniștea, fraternitatea în conlocuire și progresul cultural... Chipul de ascet al lui Bălcescu era de o paloare care avea în ea un soi de hotărîre de dincolo de clipă.

25 Generalul simți ce apă adîncă este subț aparența liniștită și se hotărî să recurgă la mijloace mai diplomatice... Zîmbi din nou cu fața lui bălană și înaltă, cu barba-i mătăsoasă.

— Uite ce este, prietenii mei ! Noi discutăm acum
30 probleme care depășesc atribuțiile unui modest comandant de armată... Veți vedea zilele acestea, căci vi se vor elibera permise de liberă circulație în toată Ungaria, și pe șeful meu direct, pe generalul Bem, care probabil că la ora aceasta a silit și Timișoara să capituleze. Îl veți găsi la Biserica Albă, nu departe de aci. Mă îndoiesc
35 însă dacă și el va socoti că are autoritatea să discute asemenea chestiuni. Aci nu-și poate lua angajamente decât guvernul legal al țării, constituit după Proclamația de la Debrețin...

40 Ca să abată atenția de la cele spinoase, generalul ieși înaintea celor care aduceau bere pe tăvi și, luînd un

pahar, îl întinse către Bălcescu, în care ghici că se ascunde conducătorul delegației. Acesta socoti și el că e mai înțelept ca discuția să se abată la chestiuni curente. Începură să vorbească în mod firesc despre modul
5 în care e alcătuită armata honvezilor. Generalul povesti scene emoționante din orașele dezrobite. Povesti că la Seghedin, când colegii săi de la Facultatea de drept îl văzură general, nu știau ce să creadă. Socotiseră înainte de a-l vedea că este numai un omonim al avocatului
10 știut de ei.

Bălcescu îl întrerupse grăbit, stupefiat :

— Cum avocat ? Nu sunteți ofițer de carieră ?

Chiar ofițerii unguri începură să zîmbească și ochii verzui și ușor bulbucați ai generalului sclipiră malițios.
15 — Pînă acum șapte luni pledam procese în fața judecătorilor din orașul meu natal.

Un ofițer interveni și explică musafirilor că generalul Perczel și-a cîștigat titlul de general pe cîmpul de luptă... El fu întărit de altul, care încercă să spuie în
20 franțuzește că sunt și alți ofițeri în statul-major al armatei din sud care și-au cîștigat galoanele pe cîmpul de luptă. Peste o jumătate de oră, un ofițer intră și raportă ceva în ungurește... Trebuie să fi știut plăcerea pe care i-o face lui Perczel, accentuînd formalismul
25 disciplinei, tocmai fiindcă nu era ofițer de carieră, căci acesta ascultă raportul, luînd o atitudine voit milităroasă ; apoi se întoarce către Bălcescu :

— Chiar acum dispozitivul nostru se pune în mișcare pentru cucerirea ultimului colț neeliberat din sud...
30 Peste două ceasuri atacăm Semlinul... Sper, domnule delegat, că veți ajunge cu guvernul nostru la înțelegerea dorită. Pentru noi a fost o plăcere întîlnirea cu dumneavoastră... Salută atît de milităros, că parcă era aci într-un act al dispozitivului de luptă.

35 Îl întovărășiră cu toți pînă afară, unde îi așteptau pe toți ofițerii de stat-major ordonanțele cu caii ținuți de dîrlogi.

Bălcescu, Skender, Monti și celălalt italian rămaseră pe trotuarul de cărămizi îngust din fața casei, în timp
40 ce generalul Perczel se depărta, convorbind încruntat cu generalul care călătorea alături de el.

Bălcescu nu-l întâlnește pe Bem la Biserica Albă, fiindcă acesta nu continua în timpul acesta asediul Timișoarei, pe care vroia s-o vadă căzînd singură, ci izgonea cu
 5 totul armatele imperiale din sudul Banatului, silind pe Püchner să se retragă în Oltenia. Îl găsi deci la Mehadia, în stațiunea de băi cunoscută în toată Europa... Erau acum întovărășiți și de Bălăceanu, Costiescu și ceilalți din Belgrad, dar pierduseră pe Monti, care plecase
 10 pe cont propriu la Debrețin...

Nu putură scoate însă nici de la Bem nimic mai mult decît obținuseră de la Perczel.

Cu capul pătrat, cu o frunte cheală pînă în creștet, cu o barbă mică, dar pătrată și ea, Bem vorbi cu o
 15 politețe și cu un suris fugitiv, care-l exasperă pe Bălcescu. Se plimba prin salonul cel mare al hotelului, cu o masă rotundă de nuc în mijloc, și vorbea fără să i se vadă fața. Cînd se oprea, întorcea capul și surîdea.

Bălcescu, care socotea că o legiune românească ar putea constitui nucleul de unde s-ar dezvolta întreaga
 20 înțelegere dintre români și unguri, îi propuse atunci înființarea unei legiuni românești sub comanda directă a generalului.

— Nu pot face o legiune românească fără autorizația
 25 guvernului de la Debrețin ! Se întoarse și zîmbi.

— Dar acesta este un act pur militar, care trebuie să intre în atribuțiile dumneavoastră... Există, nu-i așa, și o legiune poloneză... Bălcescu avu în glas un soi de dezolare. Nutrise speranțe nemăsurate în privința
 30 lui Bem. La Constantinopol, unde ajunse faima lui de militar, Ion Ghica îl propuse drept comandant al oștirii românești, văzîndu-i sub conducerea lui pe Avram Iancu și pe Magheru, cu pandurii săi. L-ar fi vrut chiar șef de stat al Ardealului unit cu Principatele. Și acum, nu întâlnise în față decît un om mărunț de statură, cu fruntea cheală pînă în creștet, cu
 35 fața pătrată, care surîdea întruna și se ascundea în spatele guvernului de la Debrețin.

— Nu pot face nimic fără dispoziții precise ale
 40 guvernului. Dacă obțineți aprobarea lui, vă promit că

în zece zile vă pun la dispoziție două mii de prizonieri și recruți români, ca să faceți începutul.

5 Cu greu Bem a primit ca ofițeri, în vederea unui viitor batalion românesc, pe Bălăceanu, pe Costiescu și ceilalți români veniți cu ei de la Belgrad. Pe Bălcescu l-a sfătuit să discute la Debrețin și să încerce să-i convingă :

10 — Fiindcă, a adăogat în clipa despărțirii, căci ținuse să-l conducă pînă la capătul vestibulului cu covor roșu, eu aș dori sincer să aveți succes. E păcat ca românii să lupte sub un steag strein. Niciodată nu vor cîștiga respectul cuvenit din partea maghiarilor dacă nu se vor impune prin acțiuni deslușite, hotărîte, fără echivoc, pe cont propriu.

15 La Debrețin au ajuns seara.¹ Diligența i-a lăsat la un hotel din fața catedralei... Bălcescu se aștepta, căci așa i se spusese, să găsească un oraș mare, e drept, dar prăfuros, jumătate de pustă, cu case mici, mai mult o adunătură de tîrguri decît un adevărat oraș. Dimpotrivă, în această seară de mai, Debreținul i s-a părut feeric. Toate casele strălucesc parcă, acoperite de ghirlande și decorate cu lungi fășii, roșii-albe-verzi, iluminate cu mii de felinare ; trupele revoluționare, care treceau cîntînd, cu facile în mîini, focurile de arti-

20 ficii, arcurile de verdeață peste străzi i-au dat un fel de amețeală... Un ofițer al lui Bem, care îi însoțea în trăsura împrumutată de generalul polonez, căci diligențele erau mereu înțesate și n-ar fi putut găsi loc, după ce a fost la comandantul garnizoanei, le-a

25 găsit o cameră bună la hotelul unde la început li se spusese că nu se poate găsi nimic.

30 Ofițerul ungur se scuza mereu :

— Înțelegeți, Debreținul este azi capitala statului... Avea pînă acum două săptămîni cincizeci de mii de locuitori. Acum trebuie să aibă o sută douăzeci de mii. Nu se găsește nici de mîncare... Dealtfel, Buda-

35 pesta a fost recucerită și în două zile guvernul se mută

¹ N. Bălcescu a sosit la Debrețin în seara zilei de 5 mai 1849 (n. ed.).

acolo. Guvernatorul provizoriu al statului, marele nostru Kossuth ține ca maghiarimea să-și găsească din nou inima ei seculară, Budapesta, de unde pleacă și unde duc toate drumurile țării.

5 Bem îi sfătuisese să ceară în scris o audiență la Kossuth, ca să-i poată anexa și recomandările foarte prețioase pe care le aduceau de la Constantinopol.¹ Ceea ce Bălcescu și făcu. A doua zi fu anunțat că guvernatorul provizoriu al statului îl va primi în aceeași zi, la
10 orele cinci după-amiază, în localul gimnaziului Piaristilor, nu în localul primăriei, unde se instalase o parte din guvern. Popularitatea fruntașului revoluționar crescuse atât de mult din ianuarie până acum, că oriunde îl găsea, mulțimea se îngrămădea în jurul lui, aclamându-l, căutînd uneori să-i deshame caii ca să-l poarte în triumf. La primărie așteptau de dimineață până seara
15 sute de oameni, dornici să-l vadă, care nu puteau fi ținuți în frâu nici de poliție.

În clădirea tăcută a gimnaziului Piaristilor, în aripa dreaptă, Bălcescu fu uimit de modestia și politețea
20 intimă cu care fu primit. Un singur polițist la intrare și un ofițer de ordonanță, cu mustață roșcată, cu ochii verzi și cu brasardă roș-alb-verde, cu care ofițerul care-i condusesese schimbă cîteva cuvinte pe care Bălcescu nu le înțelese, dar pricepu, după privirea lui liniștită, că știe despre ce e vorba... Îl pofti pe Bălcescu să șadă pe un fotoliu mic, dar căptușit cu piele. Era anticamera direcției și pe toți cei patru pereți avea
25 portrete de fețe bisericesti, în ținute sobre, cu fețele rase... O hartă a Austriei între cele două ferestre mai îndepărtate avea pe ea stegulețe prinse cu ace, care arătau situația pe fronturile de luptă... Perdele de catifea neagră, nu cu totul trase, dozau lumina. Printr-o fereastră deschisă ajunge o mireasmă tare de liliac
30 înflorit.

Cînd generalul cu mustață lungă lipită parcă pe obraz, cu epoleți mari de aur răsfrînți peste umeri în

¹ În ziua de 6 mai 1849, N. Bălcescu îl întâlnește pe Kossuth care acceptă ideea de confederație și alcătuirea unei legiuni române (n. ed.).

jos ca niște ciucuri, călcînd obosit, cu umerii puțin aduși, despre care Bălcescu află atunci că este alt polonez, Dembinski, comandantul tuturor trupelor maghiare, ieși condus pînă la ușa de Kossuth, acesta se
5 întoarse zîmbind spre Bălcescu... Nu era, se vede, sigur cu cine vorbește și avu, zîmbind mereu, o clipă de șovăială... Bălcescu înțelese și îi spuse numaidecît numele și adăogă, liniștit, titlurile misiunii.

— Bălcescu, secretar al emigrației române, delegat
10 pe lîngă guvernul maghiar pentru a discuta condițiile unei colaborări între români și unguri.

— Am luat cunoștință de scrisorile dumneavoastră, domnule. Vă rog să poftiți să stăm de vorbă...

Sala direcției era foarte mare, cu un birou în stînga
15 și, cam perpendiculară pe el, în mijloc, o masă mare de consiliu, la care, probabil, se adunau profesorii cînd erau convocați de director. Peretele din fund era aproape acoperit de portrete de foști profesori. O vitrină cu diplome și alte inscripții era pusă în perete
20 între cele două ferestre. Era în tot acea liniște de colț provincial, patriarhal.

Kossuth, încă tînăr, era întocmai de aceeași statură cu Bălcescu și ca și el, mai curînd slab. Avea însă trăsăturile mult mai regulate, mai aproape de tipul
25 clasic. Purta barba mai puțin tunsă decît a lui Bălcescu, brună, și la fel potrivită cu foarfecele, încît lăsa bărbia liberă în fața gîngăș modelată, cum gîngășe erau și trăsăturile gurii, aproape feminine sub mustața simplă răsucită. Era îmbrăcat într-o jachetă verzuie, închisă pînă sus, la gît, ca o tunică, cu niște brandenburguri de fir aurit de-a latul pieptului, cu gulerul drept, brodat cu aur, ca la generali. Sabia îi atîrna de o centură subțire de aur, foarte largă, căzînd mai jos pe soldul stîng. Pantalonii erau prinși cu bentițe,
30 sub talpa pantofului de lac.

Îl pofti, nu la birou, ci la colțul dinspre fereastră al mesei celei mari, avînd aerul să-i spună: „Sunt convins că și dumneata apreciezi plăcerea unei convorbiri mai intime...” Pe masă era o tavă cu băuturi răcoritoare, un fel de must de fructe, din care conducătorul
40 statului îi turnă și lui Bălcescu un pahar.

— Excelență,¹ țin înainte de toate să vă exprim
admirația întregii emigrații românești pentru marea
operă revoluționară pe care ați înfăptuit-o... Noi am
fi cu toții fericiți dacă popoarele noastre ar colabora,
5 ca să ducă la izbîndă această revoluție !

Kossuth avu un gînd întrerupt în frumoșii lui ochi
catifelati și rămase un timp nemișcat. Apoi spuse cu
o voce neașteptat de muzicală :

— Ne bucurăm mult să știm că avem prieteni din-
colo de hotarele patriei noastre ! Din păcate, o în-
10 țelegere cu românii din Ardeal pare și mai îndepărtată
decît oricînd. Uitați ce depeșe am primit azi prin cu-
rierul special de la Arad !

Îi arată lui Bălcescu o scrisoare-raport din care re-
ieșea că luptele au început din nou în Transilvania,
cu o și mai mare îndîrjire. Românii au devastat Abru-
dul, au ucis pe deputatul de dietă Dragoș, care ducea
tratative pentru o împăcare cu ungurii. Într-o luptă,
se scria în raport, ungurii au avut două batalioane de-
20 cimate și patru tunuri pierdute, dar pînă la urmă au
împins departe, în munți, o armată de zece mii de
munteni, între care și două mii de ostași regulați,
cu puști și baionete. Bălcescu ridică din umeri îndu-
rerat și lăsa să-i cadă hîrtia pe masă.

25 Kossuth luă foaia de hîrtie, o răsuci între degetele
mîinii stîngi și fața lui cu o carnație feminină aproape
expresivă a [pălit].

— Eu nu pricep pe românii din Ardeal ! Ei care,
mărturisesc, au suferit atîta în trecut de la nobilimea
ungară din Transilvania, ei care au suferit și de la
30 nemți, și în trecut, și acum, cînd le-am dat libertate,
se scoală împotriva noastră, se aliază cu nemții și cu
țarul, vrăjmașii lor de totdeauna. Eu aș fi înțeles să
se scoale pentru independența lor și unirea cu Țara
Românească, dar nu acesta pare a fi scopul lor. Asta
35 ar fi înalta o idee pe care o înțeleg, deși nu o pot
acorda, nefiindu-mi iertat a dezmembra statul...

¹ De aici lipsesc trei pagini din manuscris, și anume p. 32—34
(în ediția 1957, p. 624—625, pînă la ultimul paragraf). Acest
40 fragment îl reproducem după ediția din 1957 (n. ed.).

Bălcescu i-a răspuns că tocmai acesta e rolul adevăraților patrioți : să lămurească popoarele despre propriile lor interese, să demaște pe cei care din spirit de castă învrăjesc naționalitățile.

- 5 — Proști, răi și miopi sunt pretutindeni, excelen-
ță ! Dacă suntem aci este că ni se pare și nouă că lu-
crurile au pornit pe-o cale greșită. Tocmai pentru
ca să ducem la o lămurire, la o readucere a faptelor
10 în propria lor matcă, la curățirea drumului de tot
ce stă în calea fericirii popoarelor noastre, trebuie să
căutăm împreună cele mai potrivite mijloace... O con-
fедераție a națiunilor conlocuitoare ar fi poate...

Kossuth îl întrerupse cu bunăvoință :

- 15 — Negreșit, ar putea fi și asta o soluție. Trebuie
să ne gândim însă la toate piedicile și să nu luptăm
decît conștienți de piedicile care ne stau în cale... Cred
că și acolo, în Valahia, revoluția a întâmpinat aceleași
piedici ca și la noi. Avem și aci o formă mascată de
20 iobăgie, dijma neomenoasă nimicește puterea de muncă
a țaranului maghiar... Lupta cu nemeșii, cu marea bur-
ghezie este foarte grea... Acolo ce soluție ați propus ?

- Îl făcu pe Bălcescu să vorbească o jumătate de oră ¹
despre modul în care a decurs revoluția în Țara Ro-
mânească... Vrea să știe tot... Cum s-a ajuns la alianța
25 dintre negustorimea cea mare și boieri, de ce n-a re-
ușit exproprierea ? Ofițerul de ordonanță veni să anunțe
că Szemere ² a venit și așteaptă să fie primit. Îl rugă
să mai aștepte două minute...

Evoluția lui Eliade îl uimea.

- 30 — Noi avem și noi un mare poet... Pe tînărul Pe-
tőffi... dar el este în fruntea revoluției, el e un lup-
tător neînfricat.

- Peste două minute, ofițerul intră întovărășind pe
Szemere... Bălcescu nu avea ochi decît pentru Kossuth
35 și fiind și cu spatele, nici nu observă cine a intrat.
Kossuth se ridică și-i spuse, puțin grăbit :

¹ De aici textul reproduce cu fidelitate manuscrisul (n. ed.).

40 ² Beriolan, Szemere (1812—1869), ministru de interne în
anul 1848 și președinte al Consiliului de Miniștri în 1849 (n.ed.).

— Vreau să faci cunoștință și cu Szemere, cu el vei discuta amănuntele înțelegerii. Făcu cunoștință și cu Szemere, care fu extrem de protocolar. În prag, Kossuth îi spuse: Domnule, peste două, trei zile guvernul își va muta sediul la Budapesta. Te poftesc să mergi odată cu noi! Vei simți și mai bine pulsul țării. Un secretar al meu va îngriji de călătoria dumneavoastră.

Audiența a durat un ceas și mai bine... Bălcescu a plecat vrăjit și zăpăcit. Kossuth aducea în această convorbire un ton de sinceritate intimă, la care românul nu se atșepta. Nu respingea nici o soluție, deși la fiecare adăoga un plus ori, dimpotrivă, un minus, care le întoarcea puțin sensul și care dovedea marea lui putere analitică, o viziune complexă a realității. Bălcescu pleca fără să știe precis dacă prezidentul, cum îi zicea el — căci îl credea numai prezident de consiliu al guvernului — era împotriva federației de națiuni conlocuitoare, ori dacă o aproba, dacă vrea să meargă sau nu împotriva turcilor, după eliberarea Ungariei, ca să elibereze și țările balcanice. Primi bucuroși să se formeze o legiune română. Pe Iancu l-ar fi vrut general în armata maghiară. I-a spus că are nevoie de arme, deși fabricile maghiare scot zilnic sute de mii de puști, că ar cumpăra bucuroși de la sultanul Turciei dacă Bălcescu și românii de la Constantinopol ar mijloci acest lucru.

Întors în camera lui de la hotel, după ce luă masa de seară în restaurantul ticsit de lume, ascultă cîtva timp, cu Skender-bey, concertul de promenadă pe care-l dădea în piața cea mare o muzică militară, mai privi nesfîrșita mișcare a mulțimii care se plimba prin mijlocul străzii, puternic luminată, în rînduri compacte, cei mai mulți ținîndu-se de braț, și cîntînd cîntece patriotice. Rămas singur se apucă, după obiceiul lui, să scrie prietenilor săi Ghica și Alecu Golescu, cu care acum coresponda mai ușor, căci Ghica îi comunicase și lui Arăpila cifrul de care se slujeau. Adăogă postscript lui Ghica și o știre mai precisă, pe care i-o adu-

sese Skender-bey din cercurile polonezilor din Debrețin : ¹

„Întâmplarea reîncepterii ostilităților între români și unguri în Trans. au fost așa, dupe cum auzii. Că capii românilor, împreunându-se în Abrud ca să facă pace, și pe cînd era să jure în biserică credință constituției Ungariei, au fost loviți fără veste și prin trădare de o ceată de unguri. Iancu a scăpat în munți, iar Butianu și Dobra au rămas, zicînd că nu vor să fugă, de vreme ce au făcut pace, și luîndu-i ungurii i-au spînzurat. Aceasta au adus la întăritarea românilor sub Iancu și Axente și prăpădenia Abrudului de dinșii.“

★

Drumul de la Debrețin la Budapesta a fost un alai triumfal pentru guvernul revoluționar, dar mai ales pentru Kossuth. A durat două zile, în loc de una singură, căci pretutindeni, prin satele și târgurile prin care treceau erau întîmpinați de mii și zeci de mii de bărbați, femei și copii, care îl aclamau neînterupt. De neuitat a fost pentru Bălcescu trecerea, seara, tîrziu, printr-un oraș dinspre pustă. Careta lui Kossuth — o trăsură închisă și cu capra vizitiului înaltă — fusese deshămată de cai și era trasă de un tineret înflăcărat, care-și făcea, dealtfel, cu greu loc prin mulțime. În frunte mergeau fruntași revoluționari, în jachete și pălării înalte, tari, purtînd steaguri roș-alb-verde. Pe capra trăsurii, alături de vizitiul care nu mai avea ce mîna, era un alt revoluționar, cu jachetă și pălărie tare, care ținea în mîna o faclă. Încă doi, stînd în dreapta și în stînga, pe scărițele mici ale caretei, ținîndu-se cu mîinile de ușile ei, purtau alte facle. Mulțimea, oameni din popor și mici burghezi, femei, tineret și copii, se îngrămădea, se îmbulzea nebunește să vadă de aproape pe acela al cărui glas trezise încă o dată, în zbulciimata lui istorie, voința de libertate a poporului său.

¹ Scrisoarea lui N. Bălcescu către Ion Ghica e datată 17 mai 1849, la numai trei zile după ajungerea sa la Debrețin (n. ed.).

Strigătele de *éljen* cutremurau văzduhul... Lunga stradă, cu casele la fel de o parte și de alta — acoperișuri de țiglă roșie, pereți vopsiți galben, ferestre mici, cu obloane de șipci vopsite în verde — era împodobită cu arcuri de verdeață. La ferestrele deschise, femei cu talia strânsă în bluze albe și corsajul negru, cu panglici roș-alb-verde, țineau în mâini alte facile și aclamau.

Kossuth, obosit de o zi întreagă de drum, căci alaiul plecase de dimineață, se trudea înverșunat să mulțumească, apărînd la fereastra caretei cînd în dreapta cînd în stînga, salutînd cu o bucurie nestăpînită.

A doua zi, de la Szolnock încolo, alaiul călători pînă seara, aclamat prin toate stațiile de zeci de mii de oameni, cu trenul. Bălcescu și Skender-bey, împreună cu alți invitați călătoreau într-un compartiment cu două uși, în dreapta și în stînga, fără altă legătură cu celelalte compartimente, decît scara exterioară, așa că la fiecare gară coborau în mulțime, ca să ia parte la însuflețita primire.

★

Într-o cafenea imensă, lîngă piața principală a Budapestei, unde i se spusese lui Bălcescu că fusese locul de întîlnire al revoluționarilor, așa cum fusese la București mustăria din Dealu Filaretului, cei doi așteptau, împreună cu alți invitați, să vie ofițerii de ordonanță să-i ia ca să-i ducă la marea adunare a poporului, care trebuia să se țină în Piața Muzeului, de pe treptele căruia aveau să vorbească fruntașii revoluționari... Împingînd la o parte tava de argint cu resturile gustării pe care o luase, Bălcescu scria de zor scrisori politice prietenilor săi. Avea să le transcrie cifrat seara, acasă. E înfierbîntat de tot ceea ce a văzut. Revoluția maghiară e la apogeul ei. Nu numai că Budapesta, pe care o pierduseră în ianuarie, e recucerită, dar după bătăliile cîștigate la Raab, Arus-Komorom, armata ungară amenința Viena... Bem a cucerit aproape tot Ardealul, numai în vestul Banatului Perczel sta ceva mai rău.

Au venit ofițerii cu jachetele lor verzi, cu gulere brodate, cu legătura roșu-alb-verde pe brațul stîng... Sunt poștiți să se urce în calești deschise, de Viena. Toate străzile sunt pavoazate cu ghirlande și steaguri... Mii de oameni se îndreaptă spre piața adunării.

Muzeul este o clădire vastă cu două etaje, fără ornamentație exterioară, un frontispiciu triumfiular sprijinit de opt coloane înalte cît cele două etaje... Scara, foarte mare, cu treptele ei de piatră, are lățimea frontispiciului, și cînd sosesc ei, e toată ocupată de notorietăți și oficialitate. Balustradele ei, în stînga și în dreapta, sunt niște platforme mari de piatră înalte, pe care pot sta zeci și zeci de persoane. Aci vor sta membrii guvernului, invitații și oratorii... Imensa piață e ticsită de o mulțime care freamătă și agită steaguri și stegulețe. Jandarmi călări încearcă să pastreze oarecare orînduială, dar cînd se anunță sosirea lui Kossuth, nimic nu poate înfrîna elanul zecilor și zecilor, poate sutelor de mii de oameni. Deși e călare și însoțit de generali călare, îi trebuie mult timp ca să răzbată pînă la treptele largi ale scării care urcă la etaj... Toată lumea vrea să-l vadă mai de aproape.

În sfîrșit, acum întreg guvernul e sus pe înalta și largă platformă dreaptă, de piatră. Cel dintîi care vorbește este un tînar de 18 ani, cu mustăcioară bălaie răsucită, cu gulerul alb al cămășii răsfrînt peste jacheta militară.¹

Bălcescu nu înțelegea nimic din ceea ce spunea Petőffi, dar din bucuria și tulburarea cu care mulțimea sorbea cuvintele, din căldura care topea inimile tuturor, el simți că poetul era însăși inima acestui popor, în clipele ei de întoarcere asupra sie însăși, toate dorințele seculare devenite flacără arzătoare astăzi... El era cheia melodiilor secrete, a prefacerii umilințelor și înngenuncherilor trecute în flacără purificatoare de astăzi. Ce e poetul revoluționar fără poporul său?... Cîntecele

¹ Urmează în manuscris o frază neterminată: „Ține mîna stîngă pe sabie și dreapta“. După cuvîntul „dreapta“ sînt trei rînduri de puncte. Camil Petrescu intenționa, probabil, să schițeze portretul lui Petőffi (n. ed.).

și cuvintele lui ard numai fiindcă făclia cuvîntului său cade peste materia primitoare. Ce poate deveni o făclie căzută în mocirlă ?

5 ...Mai mult simți Bălcescu această a tot reală prezență a poporului în timp ce vorbea Kossuth.

Oratorul era cu spatele la el, nu-i putea vedea deci fața și nu înțelegea firește nimic din ceea ce spunea el. Nu-i simțea decît sonoritatea muzicală a vocii pline și puterea cu care mîna lui dreaptă împărțea fraza, suspenda anumite sensuri, ca să poată avea timp mulțimea să le recunoască, sau trimetea în trecut spre izvoarele și cauzele revoluției... Dar în fața lui mulțimea imensă, clocotitoare, era însăși revoluția. Văzuse ieri mai de aproape această nouă născocire a minții omenesti, trenul... Era condus de un om negru de funingine, care întorcea o manivelă și trenul pornea purtînd o povară pe care nu o putea duce toată odată nimeni, și cu o iuteală năvălitoare care întrecea tot ce se văzuse pînă atunci. Era acel om negricios și ajutorul său, fochistul, trenul însuși ? Bălcescu își zîmbi lui însuși, gîndului său... Putea să întoarcă acel om negricios oricîte manivele vrea, putea să le ție oricîte discursuri, dacă locomotiva nu ar fi fost subț presiune, dacă nu ar fi fost clocotitoare de forță explozivă, totul era de prisos. Calitatea era în ea, în locomotivă, care o făcea sensibilă la o întoarcere de manivelă. Calitatea, își zicea Bălcescu, este în acest minunat popor maghiar, care a uimit Europa cu puterea năvalnică a elanului său revoluționar.

30 Kossuth însuși era creația acestui elan.

Cuvîntarea lui era făcută din întrebări la care aștepta, cu pieptul în afară, cu mîna întinsă, răspunsul mulțimii. Fiecare întrebare stîrnea un vuiet de furtună... Era o creștere spre cer. Brațele se ridicau amenințătoare, strigătele se încălecau într-o creștere tumultuoasă și întreaga mulțime se tălăzuia ca marea. Iscusința cea mare a oratorului era că orice manivelă a sensurilor întorcea, poporul irumpea copleșitor dintr-un preaplin secular...

40 Pe ultima treaptă era o femeie foarte tînă, poate că nu împlinise nici douăzeci de ani. Purta părul în-

5 tors într-o parte și alta în bucle peste urechi și aco-
perit cu o mică rețea încrustată cu perle mărunte de
tot. Fața îi era neobicinuit de albă, aproape tot atât
de albă ca și rochia încheiată în jurul gâtului și răs-
frîntă din talia îngustă în cercuri largi de tot. Lîngă
10 ea era un domn bătrîn, cu plete cărunte și barba albă
deasă, dar pieptănată fir cu fir, de un soi de mătase
sticloasă parcă, la fel ca și mustața, tot albă, de două
ori răsucită, cu firele mătăsoase și sticloase. Pielea
15 arămie și uscată mărea această impresie de artificiali-
tate. Bălcescu tresărea de cîte ori vocea caldă a fe-
meii striga pătrunzător, cu o grațioasă și nesecată
hotărîre... Atunci ochii negri în fața albă părea că ard
și mina înmănușată se strîngea într-un pumn îndîrjit.
20 Dimpotrivă, bătrînul domn cu mustața albă de două
ori încolăcită, ca și cînd ar fi fost turnată din fire
de sticlă, rămînea nemișcat, aproape încruntat... Purta
un dolman verde cu brandenburguri de fir de aur, pan-
talonî înguști pe picior și cizmulite pînă la jumătatea
25 piciorului. Lîngă cei doi erau, pe aceeași treaptă, doi
tineri care izburneau atât de spontan și de entuziast,
de parcă știau dinainte ce are să spună cel ce vorbea.
Cum se poate explica această felurită reacțiune? Clipa
era aceeași, oratorul era același, gestul și fraza lui ace-
leași și totuși răspunsul trezit era altul...

30 În clipa asta, fraza oratorului creștea, în perioadele
ei, ca ridicîndu-se pe trepte tot mai înalte... Părea
că se înăbușe, dar cu un plus neașteptat de suflu, cresc
pînă sus, în termenul final, ca un fir de artificii care
se desface în explozii succesive...

35 Acum mulțimea nu mai putu fi oprită... Mîinile se
agitau frenetic, pălăriile zburau în aer... Mulțimea se
tălăzuia atât de mult, încît cei de pe platformă simt
un fel de amețeală, parcă ar fi în picioare la prora
unei corăbii.

★

Bălcescu, care-și ținea pălăria în dreptul soarelui fier-
binte, care scălda întreaga priveliște într-o ploaie de

raze albe, arzătoare, se întoarse, plin de admirație, către Skender-bey :

— Iată poporul care a doborât un imperiu ! Patru milioane de unguri și de alți iubitori de libertate au dat două sute de mii de ostași ! Când mă gândesc că și noi am fi putut juca o asemenea istorică rolă...

★

Pe la sfârșitul aceluiași însoțit iunie, în acest an 1849, Bălcescu, obicinuit acum să-și ia masa frugală în marea cafenea în care se aduna lumea revoluționară a Pestei, încerca să cetească gazetele, cuprins de o adâncă neliniște. Soarta armelor se întorsese împotriva ungu-
rilor. De două săptămîni veștile rele nu mai conteneau. Armatele unui despot vecin fuseseră chemate de bă-
iatul de optsprezece ani, Franz-Joseph, care abia se ur-
case pe tronul Habsburgilor, ca să-l ajute să înecă re-
voluția maghiară în sînge și să stîrpească duhul re-
voluționar.

Înaintau acum năvălitor spre Budapesta.
Marile greșeli făcute în politică față de naționalități își dădeau acum roadele și împiedecau pe guvernanții unguri să dea o bătălie ultimă și hotărîtoare, să organizeze o rezistență de granit împotriva năvălitorilor.

În sud nu se puteau retrage, căci ar fi avut în spate pe sîrbii neîmpăcați ; în Ardeal, care după părerea lui Bălcescu, fiind un podiș înconjurat de munți din toate părțile, era ca o cetate naturală și ar fi oferit neasemănate condiții de rezistență, nu se puteau duce din pricina românilor care erau împotriva lor. În cele trei săptămîni și mai bine care trecuseră de la întoarcerea guvernului în Budapesta, Bălcescu avusese numeroase convorbiri și dusesse laborioase tratative cu oamenii politici maghiari și îndeosebi cu Bathyani, pe care Kosuth îl însărcinase să formuleze o înțelegere cu Bălcescu. Fostul șef de guvern de la Poszony era un monden, foarte mîndru de succesele lui personale, care fugea de orice răspundere. Legiunea română nu putea fi însă înființată decît pe baza unor condiții care ar fi fost

de primit și din partea românilor, conduși acum de Avram Iancu. Acest tratat politic era discutat punct cu punct și uneori câte o întorsătură de frază făcea ca lucrurile să fie luate de la capăt, spre exasperarea lui Bălcescu.

Acum pare să fie prea târziu... Kossuth și Szemere, primul-ministru, au plecat de ieri la Szégedin. Restul guvernului va pleca, fără îndoială, într-o zi, două. Străzile sunt pline de refugiați din nord, unde au pătruns armatele reacționare, sunt încurcate de oameni care nici n-au apucat să se așeze undeva în capitală, au dormit cu familiile lor în căruțe, prin grădinile publice și care acum din nou au pornit înainte, pe drumul pribegiei... Odată cu ei pleacă în lungi convoaie și foarte mulți locuitori ai Budapestei. E o atmosferă de panică... Umblă tot soiul de vești care înnebunesc lumea.

În cafenea, și acum ticsită, sunt numai chipuri întunecate, îngrijorate... Pe fețele multora se cetește deznadejdea... Au început criticile aspre la adresa șefilor revoluției, aventurieri — pretindeau acești înăcrîți, tulburați de la rosturile lor — care au împins poporul în prăpastie. Unde sunt serile de entuziasm amețitor de acum trei săptămîni?

În cafeneaua asta două orchestre cîntau cu rîndul, una valsurile lui Strauss și Lanner, alta, de țigani, cîntecele pătrunzătoare ale pusteii, ori ceardașuri în care perechile de tineri și bătrîni se învîrteau nebunește, răsfîrîți la nesfîrșit în oglinzile mari cît peretele...

Aci veneau cele dintîi vești ale victoriei. Din cînd în cînd, se anunțau, cafeneaua se cutremura de aclamații, apoi se cîntau în cor cîntece revoluționare și câte un tînar, cu jacheta scurtă și pantaloni dungați, suit pe câte o masă de marmoră, înflăcăra și mai mult mulțimea.

Cel pe care-l aștepta cu nerăbdare de vreo jumătate de ceas Bălcescu este un șef de serviciu scund, cu barba mică, de la Departamentul Externelor, pe care el l-a cunoscut în zilele în care se ducea la minister pentru tratative.

Şeful de secție văzuse că Bălcescu se plîngea că nu poate găsi pe cineva pe care-l căutase la adresa dată şi însemnată de el într-un carnet pe care nu-l mai avea, dar ştia sigur că aceea pe care o ştia dealtfel pe
5 dinafară era adresa adevărată... Pe Szereniutca nu locuia cine, după cîte ştia Bălcescu, trebuia să locuiască acolo.

— Pe cine căutaţi pe Szereniutca ? întrebuse curios funcionarul.

10 — Nu cred că-l cunoaşteţi, trebuie să fie 'un mic slujbaş... Csonka István.

— Csonka István de pe Szereniutca ?... Mi se pare că îl cunosc, excelenţă... E un mic slujbaş, e adevărat, dar este slujbaş la poştă şi îl ştie tot cartierul. Stă
15 pe Szereniutca, dar nu în Pesta, ci în Buda...

Bălcescu rămase înmărmurit.

— Îl cunoaşteţi... domnule ? Mi-aţi putea spune unde vine strada asta, acolo în spatele castelului ?

20 — Excelenţă, dacă vreţi, vă pot conduce eu însumi după-masă. De unde pot veni să vă iau ?

Bălcescu îi dăte numele cafenelei faimoase.

— E foarte bine aşa. Strada asta nici nu e departe de acolo.

25 Acum îşi terminase masa, cetise şi ziarele cît putuse şi aştepta să-i vie binevoitorul ghid.

Nevasta lui Csonka era doica micului Bonifacius, şi Bălcescu era înnebunit de gîndul că ar fi putut să treacă prin Budapesta fără să-şi fi putut vedea copilul, pe care nu-l văzuse şi poate nu avea să-l mai vadă
30 niciodată. Era ca o mutilare sufletească de neadmis...

Şi totuşi, numai o întîmplare fericită făcuse ca după trei săptămîni de cercetări zadarnice să-i dea, în sfîrşit, de urmă.

35 — Excelenţă, vă rog să mă scuzaţi ! auzi el în nemţeşte în spatele său, mai mult în şoaptă, că nu prea era potrivit să vorbeşti nemţeşte în zilele acestea... Am fost reţinut de lucrări la birou peste ora mesei.

De o politeţe birocratică, de o birocraţie care în felul ei se socotea puţin aristocraţie, şeful de secție parvenit din înaintări încete, dar statornice, exagerase,
40 după obiceiul timpului, risipa de titluri şi Bălcescu so-

coti de prisos să-i mai atragă luarea-aminte că nu este excelență.

Pe drum omul îi spuse amărît :

5 — Am întârziat și pentru că la mine acasă se fac pregătiri de plecare...

— Plecați și dumneavoastră ?

10 — Nu pot să-mi las familia aci. Am nevastă și trei copii. O fată de șaisprezece ani. Mare nenorocire pe scumpa noastră patrie. Oamenii și-au pierdut cu totul capul.

— Și încotro veți merge ? Vă duceți cu guvernul la Szégedin ?

15 — Dar, excelență, nu este sigur că se poate merge la Szégedin, căci se aude că armata noastră din Banat a fost înfrîntă.

— Eu aflasem ieri că, dimpotrivă, Timișoara a fost cucerită de Bem.

20 — Parcă știe cineva, excelență, ce mai e pe fronturile de luptă ? Alaltăieri a venit o știre că Dembinski a cîștigat o victorie în nord, spre Debrețin, și că Budapesta este salvată. S-au scos steaguri pe străzi. A cîntat muzica militară în fața muzeului. A doua zi s-a aflat că, dimpotrivă, armata noastră a fost înfrîntă. Lumea care dăduse jos bagajul din căruțe l-a urcat iarăși. Acum au venit niște ștafete care anunță

25 că Görgey, după ce a stat șase zile în grea defensivă, a dat peste cap pe Haiman și înaintează spre Viena. Eu mă gîndesc că în orice caz să-mi trimit familia spre apus... chiar la Viena... Înțelegeți, o fată de șaisprezece ani !

30

35 Trecură podul cel mare peste Dunăre cu mare greutate. Era plin de trăsură și căruțe care se încurcau unele pe altele. Lumea, înspăimîntată, nu mai știa ce să facă și se auzeau din toate părțile urlate și înjurături.

După ce trecură Dunărea, ocoliră pe după castel... Pe fluviu erau îngrămădite un mare număr de șleपुरi, corăbii și vreo șase-șapte vapoare, care nu mai știau

40

încotro să se refugieze și așteptau ordine.

Dincolo de castel era o încurcătură de care atît de mare, încît apucară pe mici străzi întortocheate.

— Vă spun drept, excelență, toată lumea se aștepta la mai mult de la Kossuth al nostru !

— Cred că a făcut, domnule, în multe privințe, tot ceea ce trebuia să facă.

5 — Nu trebuia să lase generalii să se certe între ei... Trebuia să-i aducă pe loc la ascultare pe cei care lucrau de capul lor. Uite unde am ajuns ! Trebuia să ne înțelegem mai bine cu Viena. Ar mai fi dat ei... am mai fi făcut și noi concesii.

10 Pe Bălcescu îl irită acest opoziționist oportunist și întrebă, ca să curme discuția, dacă mai e departe casa lui Csonka. Cu cât se apropia mai mult, inima îi bătea mai viu... Un soi de curiozitate îl tortura și dorința de a vedea în fața sa, viu, el însuși, acest copil, care
15 era viața lui în generațiile viitoare, îl făcea să iuțească pasul... E o ființă în plus pe lume și această ființă e propriul lui copil, pe care nu l-a văzut niciodată.

— După biserică, întâia stradă la stînga, aproape de colț, este casa lui Csonka.

20 Spre deosebire de Pesta, Buda, cărărată pe muntele Sfîntul Gellért, era toată numai grădini și verdeață... Ajunseră în dreptul unei case, la fel cu celelalte, cu acoperiș de țiglă roșie, cu pereți galbeni, cu ferestre
25 verzi, cu poarta pămîntie. Dar cînd trecură pe sub gang, dădură într-o curte vastă, cu odăi numeroase de o parte și de alta, care dădeau cu ușile chiar în curte. Și de aici pleca lumea, căci o mulțime de boccele erau îngrămădite în cotigi, care probabil aveau
30 să fie trase cu brațele.

Tocmai în fundul curții, pe stînga, locuia familia Csonka. Cîteva femei ieșiră curioase în fața ușilor lor cînd văzură doi domni atît de bine îmbrăcați, cău-
35 tînd pe cineva în această curte, pe care de la stradă, casele fiind legate una de alta, nici n-ai fi bănuț-o. Una mai vîrstnică, legată la cap cu o basma, cu minenele sumese, se apropie și-i lămuri că la Csonka nu e nimeni acasă.

40 Bălcescu încremeni... Mai ales că funcționarul făcu un gest de nerăbdare, arătînd că e grăbit.

— A plecat biata femeie să cumpere ceva ca să pregătească cina. De cînd cu războiul, toate se găsesc atît de greu... S-au scumpit ca ochii din cap! Și încă trebuie să te îmbulzești zdrăvăn ca să cumperi puțină
5 slănină ori un cîrnat, ca să ai ce da bărbatului cînd vine seara acasă... A lăsat copilul la mine și a plecat încă de acum un ceas, poate.

O flacăra îmbujoră obrazii atît de palizi, de obicei, ai lui Bălcescu. Simți parcă un soi de amețeală și adă-
10 ogă, grăbit, într-un soi de improvizație, ca să-și justifice neobicinuita intervenție :

— Vă mărturisesc că tocmai pe copil aș vrea să-l văd. M-a rugat o doamnă, dacă vin prin Budapesta, să aduc din partea ei această pungă cu bomboane și
15 să-i dau vești despre sănătatea lui.

La drept vorbind nu avu nici un fel de certitudine că benevolul său ghid, vorbind o limbă din care el nu știa nici un cuvînt, va fi tradus întocmai cele ce spunea el. După mimica lui nedumerită nu s-ar fi cre-
20 zut... Totuși femeia dădu răspunsul așteptat, pe care Bălcescu îl înregistrează cu un soi de bucurie înspăimîntată.

— Îl aduc numaidecît ! Uite, este cel care stă lîngă cușca cîinelui. Îl aduc numaidecît !

Și veni, aducînd de mîină un băiețaș, trecut de un
25 an, îmbrăcat într-o rochiță albastră, cu picățele, lungă pînă jos și cu părul înnodat cu o panglică în creștet, ca un moț, ca un tui de mic pompier.

Bălcescu trecu parcă într-o lume de vis. Așadar, acesta-i fiul lui... Acesta-i el însuși într-o nouă încar-
30 nare... Îi căută numaidecît pe față unele trăsături ale Bălceștilor... N-ar fi putut spune că avea nici fața lor lungă, nici acea distanță mare dintre gene și sprîncene care-i făceau să aibă pleoapa de sus foarte înaltă și le da acel aer straniu... Nu semăna nici cu Floreștii, care dimpotrivă, avînd orbite mici, aveau genele aproa-
35 pe de sprîncene... Îi recunoscuse însă bărbia mică, ușor ascuțită, fruntea înaltă. Era și el negricios. Întinse mîina, abia îndrăznind, spre el, dar copilul se ascunse speriat după fustele vecinei... Cu greu îl făcu să ia o
40 bomboană. Dar pe urmă copilul veni singur să mai ia alta din pungă.

O vecină aduse două scaune, pe care le șterse cu șorțul... Șeful de secție făcu un gest de nerăbdare și Bălcescu își aminti că ai lui îl așteaptă acasă, gata să fugă din Budapesta...

- 5 Rămase în picioare... Ochii îi erau umezi... „Ce va fi în treizeci de ani acest copil, care era el din nou? Ce lume vor vedea ochii lui?” se întreba surîzînd, zguduit de emoție. Aproape un sfert de oră fu frământat de gânduri. Copilul acesta nu-și va vedea poate
10 niciodată tatăl... Ah, de l-ar lua cu el. Dar unde?

— Vorbește? Întrebă el pe vecină.

Aceasta se întoarse spre copil și-l întrebă ceva. Copilul răspunse în ungurește și vecinele adunate începură să rîdă.

- 15 — V-a spus tata. Spune tata la toți bărbații!

Și rîdeau ca nebunele.

- Dar Bălcescu îngheță. El luă altfel lucrurile... Însăși această întîmplare obicinuită căpătă pentru el un tîlc neobicinuit... Acesta, cu rochița... cu moțul legat cu panglică albă, era copilul lui... Și întîile cuvinte le-a
20 spus ungurește. Ce va zice cînd va afla că e român... Cînd va veni în București... Își aminti de călătoria cu trenul și își zise că acest copil va vedea o Europă cu altă hartă politică decît cea actuală. S-ar putea
25 să vie o vreme fabuloasă, cînd de la Budapesta la București să călătorești, într-o singură zi în loc de o săptămînă, în diligență... Ce vor fi Principatele în anul în care acest fiu al lui va avea treizeci de ani? Îi puse ușor mîna pe umăr, ferindu-se din pricină că
30 se știa bolnav, să-i atingă obrazul sau mînuța...

„Ce vei gândi tu, cîndva, despre Nicolae Bălcescu, tu, micuțule?”

- În clipa aceea intrase în curte și se apropia de grupul lor o femeie oacheșă, voinică, îmbrăcată într-o rochie albastră cu picățele, ca rochița copilului.
35

— Uite-o și pe Mariska! S-a și întors! Și se întoarse spre femeie, care privea mirată pe cei doi domni care vorbeau cu copilul. Cînd i se explică despre ce este vorba, Mariska ridică dezolată din umeri.

- 40 — Vai, ce păcat! Copilul pe care-l caută domnul a plecat încă de acum cinci săptămîni, de cînd Buda-

pesta a fost ocupată de imperiali, luat de mama lui, care s-a dus cu el la Viena. Acesta-i copilul ei, al Mariskăi. Sunt de aceeași vîrstă și i-a crescut ea pe amîndoi...

5 Bălcescu se trezi parcă răsturnat de o roată întoarsă... Faptul că totuși nu-i fu dat să-și vadă copilul îl îngrozi. Ținu să se asigure că doamna care luase copilul era chiar Luxița Florescu, dar nu-i fu greu femeii să-l convingă de acest lucru.

10 Pînă la urmă, mai toată lumea bănuiește despre ce e vorba, și șeful de secție, bucuros că Bălcescu nu mai are motive să întîrzie, avu un gest de nerăbdare și scoase un ceasornic legat cu lanț, de la vesta de subt redingotă.

15 — Rog respectuos pe excelența-voastră să ne grăbim ! Aș vrea să pot trece încă pe la minister, ca să aflu cele mai proaspete știri. Poate că va fi nevoie să plec cu familia chiar azi din Budapesta.

20 Soarele era încă sus, strălucitor în această după-amiază de iulie, grădinile erau exuberante de verdeață. Natura era prezentă în felul ei, oarbă și indiferentă la tot ceea ce zguduia orașul și țara întreagă.

25 Era într-adevăr prea tîrziu... Veștile unor noi înfrîngeri veniră doborîtoare în zilele ce urmară. Kossuth cu o parte din guvernul său a părăsit în grabă Budapesta, și la Arad el predă la 9 august, în mod formal, toate puterile militare și civile în mîna generalului Görgey, iar la 17 august reușește să treacă frontiera turcă. Este arestat și ținut prizonier întîi la Vidin, apoi
30 la Șumla.

5 Bălcescu nu se poate decide să renunțe la visul lui, mai crede în victorie și, în loc să fugă, ia urma armatei lui Bem în Transilvania, care părea să reziste încă. O caută întâi la Orșova, unde-l întâlnește cu bucurie pe Bolliac, cu care face împreună drumul până la Caransebeș.

10 „...Am intrat în acest oraș¹, cu toate că mi se spunea că aici găsi acolo pe dușman fiindcă vream să merg la Bem și altă cale n-aveam. Nu era nici imprudență, nici ușurință, nici exces de

15 ¹ Fragment dintr-o lungă scrisoare a lui N. Bălcescu către Ion Ghica trimisă din Paris la 22—26 octombrie 1849. Camil Petrescu reproduce textul aici, încălcând criteriul succesiunii cronologice a faptelor, fiindcă e unica scrisoare în care N. Bălcescu descrie împrejurările prin care a trecut în Banat, curînd după înfrîngerea trupelor maghiare. Tot aici îi relatează întâlnirea cu Avram Iancu, care l-a ascuns, în septembrie 1849, într-o colibă din preajma Cimpenilor, ca la începutul lui octombrie, deghizat în țaran moț, să plece împreună cu Racoviță, Nenișor și Dincă spre Arad, unde au fost percheziționați. N. Bălcescu, Racoviță și Nenișor (fără Dincă, arestat de maghiari) au fost obligați să aleagă ruta Timișoara-Panciova-Semlin. După refuzul de a primi sprijinul consulului francez Limpérani și al celui englez, Th. Fontblanque, beneficiind de un pașaport cu nume fals (Alexandru Ionescu), N. Bălcescu a obținut viza pentru Viena, continuîndu-și drumul spre Paris, unde a ajuns în ziua de 16 octombrie. Deci scrisoarea-reportaj către Ion Ghica a fost redactată la scurtă vreme după sosirea în capitala Franței (n. ed.).

vitejie, ci numai stăruință în a îndeplini hotărîrea de a ajunge în sfîrșit pe Bem, după care alergam de vreo trei săptămîni.“

★

5 Nu poate intra decît pentru puțin timp în Hațeg, căci înainte de a ajunge trăsura lor în oraș, întîlni locuitori și ostași maghiari fugind... Așteaptă totuși pînă ce vede cu ochii săi trupele împărătești intrînd prin capătul celălalt al orașului și întorc în pripă trăsura și o iau în goană spre Grădiștea. Aci lăsară trăsura și încălecară pe cai, luînd un călăuz care să-i treacă peste munți pe poteci spre Deva, unde li se spusese că vor întîlni pe Bem. După ce călătoriră toată ziua, cînd peste culmile cu pășuni, cînd prin păduri de fag, odihnînd des, căci drumul pe cai cu șei de lemn e greu, încearcă să intre într-un sat pe care îl întîlnesc, jumătate pe o padină, jumătate la începutul unei văi împădurite, dar arătau atît de mult a fugari, pe caii lor, obosiți și cu fețele atît de trase, încît țăranii socot că sunt unguri și hotărăsc să-i oprească, ba trec la amenințări... Abia pot să explice că au luptat în armata Iancului și cu greu sunt lăsați să plece. Istovii, nemîncăți, ajung spre seară la Lungina, unde află vestea care-i zdrobește. Armata lui Bem s-a desfăcut și el a fugit spre Orșova să treacă la turci, ca și Kosuth...

25 În căsuța în care vor dormi o noapte, cu pridvor și cu cerdac mic și strîmb, ca pentru o casă de copii, Bălcescu s-a prăbușit pe un scaun îngust, cu capul pe masa de brad, unde gazda le-a pus cîte ceva de îmbucacat. E o seară limpede de august, cu o lună de aur alb în albastrul tremurat al cerului. În scrisoarea către Ion Ghica îi [povestește acestuia], mai dramatic decît în alte scrisori ale lui, întîmplările acestei călătorii de neuitat... „Nu-ți poti descri ce am suferit atunci văzînd toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna...”¹

★

Pînă noaptea au stat în jurul lumînării groase de său, din cerdac, bărbați, mai mult bătrîni, căci cei ti-

¹ E scrisoarea din care citează înainte un scurt fragment (n. ed.).

neri erau în legiunea lui popa Groza, și femei din sat, care au aflat că la baciul Oglădă sunt trei domni care au luptat în armata Iancului... Bălcescu, care n-a mai spus toată seara o vorbă, asculta iritat amănuntele, scoase din închipuirea lor, pe care le dau Racovitza și Florescu, despre întâmplările care au tulburat și tulbură țara Ardealului.

A fost bucuros când către cîntatul cocoșilor au fost lăsați să doarmă pe patul înalt, de părea un pat suprapus, atîtea rînduri de așternut și velnițe avea pe el.

★

Întrebarea care era pe buzele celor trei, dimineța, când s-au trezit în odăița năvălită de lumina soarelui, era : „Ce fac ?” Știau că sunt împresurați și în pericol de a fi prinși și executați. Cei doi, Racovitza și Florescu, erau de părere să o ia înapoi spre munte ca să încerce să iasă și ei spre Orșova, ca atîți alții. Numai că asta era cu puțință ieri, dar azi toate drumurile sunt închise. Bălcescu este însă de părere să meargă în Munții Apuseni la Avram Iancu...

O încercare de a trece Mureșul între Deva și podul Simeriei era cît pe-aci să se termine cu o catastrofă, căci fuseseră prinși de călăreți împărătești. Au avut noroc că au dat peste niște flăcăi inimoși, care vorbeau și românește — cam stricat — dar vorbeau. Au luat de-a bună povestea pe care le-a spus-o Racovitza și Florescu și, după ce au mai glumit și au fumat cîte o țigare, le-au dat drumul să se întoarcă peste rîu.

S-au întors în sat, unde iar au fost primiți cu prietenie, și baciul Oglădă s-a dat să-i ducă el pe la un vad neștiut de streini, în pădure de tufani... În două zile grele, pe poteci ferite, i-a scos la Abrud, iar el s-a îndreptat spre Zlatna, unde avea un fecior în legiune.

35

★

Despărțiți de cei doi tovarăși de drum, fără să știe de ce, Bălcescu este silit să constate că este de fapt

arestat în casa la care trăsesse în gazdă, căci este pă-
zit de doi flăcăiandri, cu puști lungi cît ei. Prefectul
Vasile Moldoveanu¹ care comanda legiunea, de îndată
ce află că sunt în tîrg trei domni care vor să meargă
5 la Cîmpeni la Avram Iancu, trimise să-i aducă la el.
Cînd află despre cine e vorba, se întuneacă la față...
și nu mai vorbe decît în crîmpeie de vorbă, mai mult
mormăită... Îl trimise pe Bălcescu să aștepte la gazdă
și celorlalți le ceru să mai rămînă... Pe aceștia îi des-
10 cusu îndeaproape și nu-i mai trimise la un loc cu
Bălcescu.

¹ Moldovan, Vasile (1824—1895) a fost prefectul Legiunii a III-a în timpul revoluției din Transilvania, 1848—1849 (n. ed.).

- Urcă de aproape un ceas spre munții de deasupra Cîmpenilor. E un drum greu, cînd prin pădure, cînd prin vîlcelușe cu grohotiș, în care piciorul nu-și găsește
- 5 uneori sprijin, căci pietrele colțuroase se surpă, alunecă sub talpa subțire a ghetelor negre nepotrivite pentru astfel de urcușuri... Cînd urcă, cîte un luminîș de iarbă e și mai greu, căci talpa lunecă pe iarba udă de ploaie și fiecare pas e făcut de două ori. A plouat
- 10 toată noaptea, și bolnav, cu gîndurile grele, Bălcescu a privit de la fereastra odăii în care era păzit goana de lumini a fulgerelor și descărcarea depărtată a tunetelor. Apa îi răpăia pe acoperiș, pe geamul întunecat. A fost poate ultima ploaie de vară din anul acesta.
- 15 Nu înțelege nimic din purtarea aspră a prefectului Moldoveanu... Vede că a fost păzit ca un arestat. I-a vorbit puțin, pe sub mustața groasă, privind încruntat în altă parte, a mormăit dînd din cap de cîte ori Bălcescu a vrut să lege vorbă... Noaptea s-a simțit păzit
- 20 de cei doi flăcăi, cu pălăriile rotunde în vîrfurile capului, cu puști lungi cît ei și cu baionete cu trei muchii, cu cămașile albe, scurte, care abia le trec de chimirul de piele, și de șoldurile înnegrite; par niște băiețandri, dar nici ei nu vor să lege vorbă cu el.
- 25 Acum merge unul înaintea lui, fără grije de ploaia care se cerne ușor. Cel din urmă e acest prefect de legioane, cu căciulă mare, cu un fel de ipingea petrecută doar pe un umăr. Calul vine singur în urmă cu desăgii

atârnați de șaua de lemn, care-i fac de două ori mai mare pîntecele.

5 Culmile de piatră, cînd se văd scăzute parcă subț cerul umed și plumburiu, cînd nu se văd deloc subț norii care se fac și se desfac plimbîndu-se scămăși și albicioși de colo pînă colo.

10 S-a lăsat să se odihnească puțin pe un trunchi gros rețezat, cam de un cot, într-o poiană de trunchiuri rețezate. S-au oprit, tot încruntat, și se întreabă îngîndurat ce va fi. În jurul trunchiului e o năvală de lăstari, ierburi tîrîtoare cu frunze aspre, rugi de mure trecute, încîlcituri de zmeuriș, curpeni de un verde sticlos... Marginea potecii e păzită de frunzele lucitoare de pătlagină, din care spicul verzui iese ca un beîșor... 15 Privesc și odihniți și iluminați o clipă de un val de bucurie.

Se tîrăsc cîteva clipe peste ei pale lungi de ceață joasă, care se rupe în petece. Cînd pornesc din poiana asta și intră din nou în pădure, trebuie să treacă prin 20 tufișurile de corn și mălin care mărginesc pădurea. Calcă pe lăstar și pe ramurile umede de corn cu boabe roșii și de mălin, cu mărgele negre, care îi lovesc peste față ușor, ca o mîngîiere. Prin pădurea cu fagi și brazi înalți care-și împletesc cetinele lăsînd subț ei o boltă în- 25 tunecoasă, drumul nu e mai ușor. Poteca urcă peste rupturi de mal lutos, peste frunzișuri și conuri uscate, împiedicați la tot pasul de trunchiuri putrede căzute, de crăci rupte care împung. Cînd ruptura din coastă e mai mare, apar zeci și zeci de rădăcini întortocheate, ca niște funii noduroase care încearcă să ție peste stîncă de 30 dedesubt puțin lut de care au nevoie.

★

35 E închis într-un fel de colibă pe jumătate săpată în stîncă, pe jumătate din trunchiuri de fag, întărite cu pămînt pietros, peste care s-au prins, rătăcite, flori de munte, șteregoaie ori steliță albastră și curpeni... Ușa are și o ferestruică, fără geam... Două paturi lungi și înguste, de trunchiuri subțiri de mesteacăn, și între

ele o masă lunguiață, cioplită mărunț din brad, ca un ciubăr, cu picioarele bătute în pământ. Peste trunchiurile subțiri de mesteacăn ale patului este așternută cetină. E proaspătă, semn că nu demult a mai dormit

5 lume aci ; pe jos sunt vreo două strachini de lut smălțuit galben, ciocnite și încă nespălate de mămăligă. O ulcică înaltă, mai îngustă la gât, e pe măsuta de brad. Toarta îi e ruptă, dar înăuntru are apă...

La ușa e numai unul dintre flăcăiandri... Baci Ugrea,

10 centurionul cu mustața ca un trup de șarpe, și celălalt și-au pus ipingele pe ei și dorm afară pe cetină, unde nu mai plouă.

★

Prefectul Moldoveanu a venit mai târziu cu alți doi

15 inși... Unul e preotul-prefect Balint¹, tânăr, cu barbuța abia mijindu-i, îmbrăcat țărănește, cu pălăriuța mică, celălalt este Dincă Bălșoiu, cu cizmele, pantalonii și tunica de ofițer de pompieri, dar cu o ipingea oltenească nouă, plină de găietane negre pe umăr... E vădit tulburat și nu vrea să ia parte la convorbirea celorlalți.

20 Știe că Bălcescu e în colibă și nu știe încă nici ce va fi cu el, nici ce ar putea face... Ca să nu răspundă, ca să nu aibă nici o părere, cântă din fluier un cântec de-al moșilor, pe care l-a învățat în cele zece luni de când a ajuns în tabăra lui Iancu. Drumul a fost cu ocol pe la Râmnic, căci era greu rănit și la umăr, de lovituri de sabie, și la cap, de pat de armă. Vasile Moldoveanu îl ascultă ciupindu-și mustața.

— Mai domol... mai domol, frate Dincă !

30 — Ei ? Nu merse nici acum, frate Vasile ? lăsa fluierul jos olteanul.

— Apăi de mărș, o mărș, frate Dincă, da' nu-ș' cum voi, oltenii, o luați mereu prea iute... Parcă sînteți mereu a grabă. Noi, moșii, luăm sama oînd punem picio-

35 ru și privim departe. Numai că ascultă la mine, și

¹ Balint, Simeon (Popa Balint) (1810—1880), paroh la Roșia Montana, devenit prefect în timpul revoluției din Transilvania (n. ed.).

cată a fi mai domol, că acum i-om pus pe grofi la pământ și nu mai e nimeni să ne gonească din urmă...

Balint, gînditor, îl întrerupe :

— Apăi crezi dară că-s la pământ ? Eu cînd privesc
5 deval, tot aștept să se aprindă iar focuri, dînd veste
că se apropie grofii cu armată...

Moldoveanu vorbește hotărît :

— S-o gătat, frate, cu ei. Kossuth o fo' fugit la turci,
iar Bem, așa și-o topit armata, că parcă nici n-ar fi
10 fost... Oastea lui Görgey o fo' tocat-o la Șiria. Pe el
și pe generalii lui i-or prins și de bună seamă că îi
spînzură la Arad... Apoi crezi că nimerea acest maghia-
ron de Bălcescu aci, dacă putea să fugă?... Da' pe ce
drum apuca, nu întâlnea decît oști împărătești. Cînd l-o
15 fo' prins la Abrud ai noștri n-o mai mîrs minciunea...
(Către moșul de pază :) Al Rudului, stai cu ochii pe el !
Eu, drept să-ți spui, am vrut să-l spînzur pe loc...

Balint urmează moale, sfătos :

— Că bine făceai... Acesta o mîncat gulaș cu Hetveni
20 la Peșta și la Debrețin...

— Asta n-am vrut și am trimăs om la Iancu să ia
el hotărîrea... Mi-o fo' trimăs vorba să viu eu dă la
Abrud aci cu el sub pază...

Dincă întreabă, privind spre colibă :

25 — Frate, și crezi că-l va spînzura ?

Răspunde Balint în locul Moldoveanului, sigur de
spusele sale :

— Apăi, de bună seamă, fiindcă acest Bălcescu n-o
vint de peste munți, ca să lupte ca dumneata în rîn-
30 durile noastre, ci o fo' șpionu lu Kossuth...

Pe potecă răsare Iancu. Balint urmează fără uimire :

— No... că iaca și Iancu... De amu, cînd o scăpăta
soarele cu totu... s-o gătat.

La venirea Iancului, se ridică toți trei.
După ce salută cu o ușoară înclinare a capului, Iancu îi întreabă scurt :

5 — Ei, l-aduserăți ?

— L-aduserăm, răspunse Moldoveanu, privindu-l pe Iancu cercetător.

— No, apăi că unde-i ? adăugă Iancu îngândurat.
Moldoveanu arată spre bordeiul din cetină.

10 — Închis în bordeiu acesta...

Iancu, după o tăcere îndelungată :

— Închis în bordei...

Moldoveanu este grăbit. Crede că treaba se mîntuie degrabă.

15 — Cată ca pînă-n seară să sfîrșim... Musai să fiu devală la Abrud... Am doi ficiori cu mine... buni de treabă.

Iancu, îngândurat, se simte singur între tovarășii săi.

— D-apoi vezi că e un cărturar mare al neamului !

20 Și Dincă adăogă ca pentru a-l îndupleca pe Moldoveanu :

— Fuse unu din capii rășcoalei de la București... A fost ministru acolo.

Dar Moldoveanu nu înțelege :

25 — O fi fo'... Nu zîc ba... Da' s-o ținut de poala lu Kossuth cinci luni... Acest Bălcescu și cu alți vînzători de neam s-or fo' tocmît cu grîfii să le facă o legioană de rumâni... ca să lupte împotriva-ne...

Și din ce în ce se aprinde mai tare. Iancu schițează un gest.

— Iancule, frate, lasă-mă numai să-l întreb : unde o fo' când l-or spînzurat pe Buteanu... de cîntau lăutele și jucau ceardașul în jurul spînzurătorii... ? Și nici batîr nu-i prinseseră în luptă... Îi înșelară să vie, că vor pace... I se rupe glasul la amintirea mișeliei trecute.

Iancu, sfișiat și cutremurat în același timp, ridică umerii înclăștat și parcă se frînge apoi tot :

— Frate Moldovene, au ce sufler ai de-mi pomenești acum de Buteanu ? Nu știi că am mușcat amîndoi, tu și cu mine, din cremenea muntelui de furie, cînd am auzit de mișelia nemeșilor ?... Cu un surîs topit de amintire : Fruntea lui Buteanu lumina pădurea !... Se frînge năprasnic, trîntește pistolul pe masă : Am ars șapte vâi, ca să răcorim minia moșilor... Răsuflă greu, așteaptă să se stăpînească : Da' ce vrei acum ? Ce putea face acest Bălcescu și cei cîțiva ca el, acolo ? Ori de eram slabi, el mai slabi nu ne putea face... Iară tăria noastră n-o fost el. Dacă n-o lovit cu mîna lui, și n-o lovit, nu-i drept ca să primească pedeapsă. Putem să-i dăm ajutor acum și putem iară să nu-i dăm. Dară eu zic : acest cărturar al neamului este oaspetele nost' și ca atare cată să îngrijim de el și să-l ferim de cei care îl urmăresc.

Dincă e bucuros de întorsătura lucrurilor.

— Rămîn și eu alături de el, poate să-i fiu de ajutor.

Moldoveanu se supune hotărîrii Iancului, dar nu este convins.

— Iancule, ești domn preste noi, fiindcă noi te-am voit domn și hotărîrea, dacă ai luat-o, noi toți om asculta-o și ne-om supune. Da' în cugetul meu un cărturar care a greșit mai vinovat e !... Către moșul de la ușe : Apoi, frate, sloboade-l afară.

Bălcescu este adus în fața Iancului. Îi privește pe toți, pe rînd, tulburat, încurcat, îi vede așteptîndu-l ca niște judecători.

— Am crezut că viu la prieteni și acum nu mai știu ce să spun...

Iancu, obosit, îndepărtat, vorbește parcă cu părere de rău :

— No, apoi după cele întîmplate, prieten nu ți-om putea spune... Da' ne ești frate, și fratele tot frate rămîne, chiar și atunci cînd e un frate rătăcit. Acum vrem să știi că de aceea ne găsim aci, ca să afli că ți-om
5 purta toată grija... Am hotărît să te ascundem în această colibă, fiindcă ești căutat cu gînduri de ucidere de oștile împărătești. Pe acești doi cai sunt cele de trebuință pentru ca să poți locui aci, atîta timp cît vei crede că e mai bine pentru dumneata, frate! Sunt și cărți, și
10 cele ale scrisului... Iară tu, al Rudului, ai să rămii cu cei patru oameni aci, de straje... Iar dumneata, frate din țară, de vei vrea să umbli pîn' sate au pîn' tabără, e mai bine să dai jos barba și să îmbraci straie d-ale noastre... Iată aci și o țidulă precum că ești Alexandru
15 Ionescu venit din țară, ca să lupte în rîndurile noastre. Da' cată mai bine să te ferești... Asta-i ceea ce am hotărît...

Bălcescu tremură aproape de emoție.

— O, cuvînt fără seamăn, „frate“, cum cazi tu în urechea mea, în munții acestia, dincolo și dincolo de alți munți!... Aici, departe de Argeșul meu, de Bucureștii înălțărilor și căderilor noastre... Cîtă răcoare aduci tu în arșița pribegiei mele... Pentru acest „frate“, Iancule al munților, îți mulțumesc... Da' lîngă acest cuvînt răcoritor ai lipit un altul, pe care eu nu-l pot primi, cum
25 nu voi mai putea primi nici ospitalitatea pe care vrei să mi-o dai... M-ai făcut „rătăcit“...

Moldoveanu intervine cu cruzime :

— „Rătăcit“ o zis Iancu, noi toți d-aci spus-am alt cuvînt, spus-am „vîndut“, vîndut lui Kossuth...

Bălcescu primește vorbele Moldoveanului, amețit parcă.

— Eu, Bălcescu, vîndut ?

Moldoveanu continuă aprig, cu o minie îndurerată :

35 — Unde ai fost pîn' acum ? Din ce tabără vii ? Uite, vezi calul acesta — că e cal — o fost și el la Fîntînele, cu noi toți, unde tunau puștile și țîșnea sîngele pentru libertate... dar dumneata, rumân, unde erai ? Te întreb iar...

40 Bălcescu vorbește moale; ca pentru el însuși :

— Vîndut... ? Şi urmează dus parcă pe gânduri : Cînd li s-a spus întîi oamenilor că pe partea cealaltă a pămîntului sunt alţi oameni care merg cu capul în jos fără să bănuiască, cei mai mulţi au spus că asemenea
5 faptă este cu neputinţă... Nici să se spună lui Bălcescu în faţă că şi-a vîndut neamul de către cei care, ei, merg cu capul în jos...

Moldoveanu îl întrerupe răstit :

— Vorbeşte mai făţiş, cugetu nostru e mai drept, nu
10 se încovoiaie şi nu se ascunde după cuvinte !

Bălcescu îl înfruntă drept din cap pînă în picioare, hotărît.

— Ei bine, vream să vă spui că voi aţi greşit, că voi nu ştiţi că aţi mers cu capu în jos...

15 Moldoveanu priveşte spre Iancu, dar acesta e dus pe gânduri.

— Noi ? Noi am greşit ? Cu o furie amară : Atunci spune, ce-o fost cu legioana ? Pentru ce ai vrut să ruculezi ficiori de rumâni pentru armata maghiară ? Să
20 vie să lupte rumânii noştri, duşi de mînă de unguri, împotriva noastră ? Ei, află că asta numim noi vînzare de neam...

Bălcescu îi tălmăceşte acum voit liniştit :

— Tot ceea ce am cerut, am discutat şi mai ales ceea
25 ce am izbutit, atît cît mi-a îngăduit trufia lui Kossuth şi a oamenilor lui să izbutesc — şi atît de tîrziu — este trecut în protocoale şi întovăraşit de documente. Aceste protocoale şi documente am vrut să le aduc ca un lucru recunoscut chiar de unguri, şi de aceea sunt
30 acum aci, să vă arăt ce-am adus, ascuns la piept... căci pentru asta am venit, nu ca să-mi scap o viaţă şubredă... Nu vreau să mă judecaţi şi nu vreau să mă judece ni-
meni decît pentru propriile mele acte, pentru cît am
35 avut îndreptar conştiinţa mea, interesele poporului meu şi nimic mai mult... Am discutat legiunea, ca să lupte alături de unguri, da' veţi afla din aceste documente...

Moldoveanu, biruitor, are impresia că Bălcescu s-a încurcat singur :

— Ei, ei, mărturiseşti : ca să lupte alături de unguri...

40 Dar Bălcescu îi întoarce cu aceeaşi dîrzenie :

— Oh, cît aş fi vrut ca şi voi, frumoşii mei ostaşi, să luptaţi alături de unguri. Să ne organizăm şi noi, românii, într-o armată rînduită, adevărată, ca să crutăm sîngele românesc.

5 — Noi, alături de unguri? sare Balint crucindu-se. Noi, laolaltă cu grofii? Noi, în frunte cu fişpanii? Bălcescu îşi lămureşte liniştit gîndul :

— Nu laolaltă cu grofii, nu alături de nemeşi, ci alături de acest dîrz şi minunat popor maghiar, care timp
10 de un an de zile a învins, unele după altele, oştile Vienei, care a sîngerat în bătălii împotriva despotilor. Toate privirile celor ce urăsc despotismul au fost aţintite asupra poporului maghiar... Da' lăcomia grofilor şi a nemeşilor a dus la pămînt marea revoluţie maghiară, aşa
15 cum lăcomia boierilor a dus la pămînt revoluţia din Principate... Nu... încă n-a bătut ceasul popoarelor!

Balint e nedumerit.

— Nu pricep cum am fi putut fi noi alături de unguri?

20 Iancu a ascultat tot timpul, învîrtind pistolul pe masă.

Bălcescu îi răspunde lui Balint, privind însă către Iancu :

— Va veni o vreme cînd aceste două popoare nu
25 vor putea pricepe de ce nu au fost totdeauna împreună, de ce atîta amar de vreme s-au duşmănit şi s-au înjunghiat de cîte ori le-a venit la îndemînă... Se zice că în Africa este o ţară unde împrumutătorul se plînge şi cere să fie condamnat datornicul, iar pedeapsa este
30 că judecătorul îl leagă pe vinovat cu un lanţ de fier chiar de piciorul celui care i-a dat banii. Unde merge unul, trebuie să meargă şi celălalt... chinuindu-se unul pe celălalt, fără nici o noimă... Aşa i-a legat Dumnezeu pe români şi pe unguri!... Scoate de la piept un pachet
35 de acte : Iată, Iancule, aci documentele de care am vorbit... Le vei ceti şi vei vedea că şase luni am nevoit în tabăra ungurească numai ca să obţinem drepturile pe care le-ai cerut de la început... Este lămurit cu grije că în nici un caz legioana nu lupta împotriva poporului
40 român... a moşilor... Dimpotrivă! Scrie aci că Iancu va trece în ţară în fruntea oştrilor româneşti ca un

general recunoscut de ei, de unguri, și ca un descălecător de țară nouă românească, recunoscut de noi, ca să mîntuie Principatele de robie... Firește, mintea i-a venit
5 lui Kossuth prea tîrziu ! A priceput tîrziu că dacă avea
poporul român alături, nu împotriva lui, alta ar fi fost
soarta războiului... Da' azi nu mai e nimic de făcut...

Moldoveanu izbucnește tremurînd de indignare :

— Ce stăm noi să ascultăm asemenea vorbe de clacă ?
Cum mai îndrăznește acest om să ne spuie, azi, că tre-
10 buia să fim alături de unguri ? Dară unde sunt ungurii
acuma ? Învinși, zdrobiți... Generalii lor, prinși, așteaptă
în temniță să li se puie ștreangul de gît... Kossuth și
miniștrii lui sunt fugari la turci... Iar noi suntem tot
15 aci, neînvinși, alături de steagurile împăratului, tari pe
dreptu nostru cîștigat prin vitejie și credința noastră...
Cum mai poate acest om întortochea vorbele cînd totu
e terminat și planurile sunt acum fapte care grăiesc ?...
Ungurii sunt învinși, îngropați ca neam și noi suntem
alături de împăratul învingător... Să tacă odată !

20 Se uită la Iancu, dar acesta e mereu pe gînduri.

Bălcescu, văzîndu-se neînțeleș, rostește amar, privindu-i îndurerat :

— Ah, dacă înțeleg bine bucuria voastră, sunteți
mîndri nespun că ați ajutat pe împărat să înfrîngă pe
25 unguri?... Sunteți mulțumiți că ungurii sunt la pămînt
și noi românii suntem umăr la umăr cu împăratu ? !
Vă și vedeți în fruntea ospățului biruinței, salutați de
acel despot pentru care s-a risipit fără socoteală sîn-
gele moșilor noștri ?... De acum... vă socotiți deschisă
30 dinainte o cale frumoasă, imperială... Ah, cît vă înșe-
lați... Frați din ținutu Arieșului și al Zarandului, iată
ce vă spun eu : despoții n-au inimă și n-au cuvînt de
cinste... Tăria lor silă e, și minciună mereu întoarsă...
Nu voi veți fi oaspeții iubiți ai petrecerii împărătești...
35 ci poate tocmai ungurii care le-au lovit cu sabia labele
lor hrăpărete... Ținuți la ușe, alungați cu dispreț de
veți cere, o, amarnic vă veți căi, frații mei, că ați avut
încredere în obrazu împărătesc... că ați fost atît de
mîndri să fiți între doi împărați !... Ia fluierul din mîna
40 lui Dincă, îl cercetează trist și întoarce o privire grea
asupra lui Iancu : Frate Iancule, eu multe zile de trăit

nu mai am. Plec acum în pribegie, da' eu îți spun că tu,
viteazule, tu, tovarăș al împăraților, vei pribegi la fel
ca mine, și vei plînge cu plînsul codrilor, vei jeli, cu
jalea acestui fluier, nenorocul neamului românesc... I-l
5 întinde : Păstrează-l !... Se uită cu dragoste îndurerată
la ei : O, vă vor mai pălmuî obrăjii oamenii despoților...
S-a întors să plece, și mai spune doar simplu : Cu bine,
frate...

10 Iancu, mereu pe gânduri, dar hotărît, îl oprește cu
un semn.

— Să se aducă merindea și așternutu. Acest cărtu-
rar este oaspele nost... No, așa cum am zis...

A mai rămas aproape o lună de zile în coliba săpată
 pe jumătate în stîncă... Nu e prea rău... Patul e acum
 bine așternut, călduros, i-au adus bliduri albe de lemn
 5 și un ciubăr... A primit și destulă rufărie curată... Într-o
 oglindă de-o palmă își privește, dimineața cînd se bîr-
 biereste, chipul fără mustați și fără barbă și abia se
 recunoaște el însuși... Iancu vine deseori să-l vadă, înso-
 10 țin și de alți conducători de oaste care-i arată din ce în
 ce mai multă prietenie. Tot petrecîndu-l pe Iancu devale,
 spre Cîmpeni, a învățat potecile și se plimbă deseori...
 Cu grije... cu chibzuială. Știe că e căutat de către im-
 periali... De două ori Iancu a fost poftit la Sibiu și în-
 15 trebat dacă a făcut cercetări și nu a descoperit cumva
 prin munți un fost ministru de la București, Bălcescu,
 care a stat 3 luni și jumătate în tabăra lui Kossuth, in-
 divid foarte periculos, care trebuie prins cu orice preț...
 I-au găsit și cărți de cetit și cetește ore întregi la masa
 de afară, înfiptă cu picioarele în pămînt... Dar e prea
 20 puțin... Om de acțiune, îi e greu să stea liniștit... În
 munți, după înfrîngerea ungarilor, viața a reînceput
 domoală... Imperialii au pretenția să dezarmeze pe ro-
 mîni — foștii lor aliați — fără întîrziere... Toate gar-
 nizoanele au fost ocupate și i s-a cerut lui Iancu să-și
 25 trimită moșii acasă.

Au început și ploile... Capetele pleșuve ale munților
 sunt mai toată ziua ascunse în ceață... O parte din pă-
 duri s-au ruginit. Brîndușele plăpînde, viorii, de toam-

nă, acoperă pajiști întregi... Omagul stăruie și el pe subț stînci...

5 Înălțimea prea mare nu-i cam prieste fugarului care răsufală greu. Cu toate sfaturile lui Iancu se hotărăște să plece. Nu pleacă singur. Racovitză, care sta în Cîmpeni, Nenișor vor să plece și ei. Dincă de asemenea simte că nu mai are nimic de făcut, vrea să se întoarcă în Mehedinți la el, ori dacă nu, în Serbia. Popa Groza, prefectul înalt cît o căpetenie de daci, mucalit, are o idee care pînă la urmă, după ce provoacă risul, pare foarte serioasă... Și în două zile devine faptă...

10 Peste trei zile, jos la marginea Cîmpenilor, Iancu a venit să se despartă de prietenii săi. Trei care de moși încărcate cu ciubere stau în șir, la marginea tîrgului de săptămîină. Bălcescu, Dincă, Nenișor și Racovitză, îmbrăcați în straie zdrențuite de moși, înnegriți pe față cu ce s-a găsit, stau pe lîngă care... Vor mai merge și doi moși, oameni de încredere. Avram Iancu, însoțit numai de popa Groza, scoate o țidulă din chimir, pe care o dă lui Bălcescu :

20 — Uite, aci ai, frate, o țidulă precum că ești Alexandru Ionescu, venit de la București să lupte în rîndurile noastre. Uite, din mult, puținul nostru, și cincizeci de galbeni, să-i aveți de drum ! Scoate și o punguță cu aur : Să fii cu luare-aminte, frate, imperialii știu că ești în Ardeal, înconjurat, și te caută în toate părțile. Nemții ăștia nu glumesc.

Dincă glumește cum au glumit și ei pe socoteala lui.

30 — No, frace, că așa ciubăre ieftine și frumoase or cumpăra și nemții...

Popa Groza rîde :

— Apăi că să nu le dați așa ieftin, că pe urmă vi le-or cumpăra toate. Musai să vă ajungă pînă la Belgrad, altfel vă simte poliția imperială.

35 Bălcescu, foarte mișcat, dă mîna voinicește cu Iancu :

— Cu bine, frate Iancule, și îți mulțumesc pentru tot ce ai făcut !

40 Ceilalți se îmbrățișează și ei... și, peste puțin timp, carele, care saltă strîmb la fagașurile adînci, se pierd devala în pădurea rarită.

După două săptămîni și după alte neazuri și amenințări, Bălcescu, după ce trecuse prin Panciova, Semlin, Budapesta și Viena, ajungea, pe înserate, în ziua de 15 octombrie, la Paris.

CUPRINS

Notă asupra volumului VI

7

UN OM ÎNTRE OAMENI

III

Cartea întâia

Unii aşteaptă una... alţii alta	15
Fraţi şi surori	27
Poporul suveran şi Soleiman-paşa	60
O primire „ca-n poveşti“...	66
Balul lui Soleiman	89
Drum la Țarigrad	99
Comisia proprietăţii	112
[La tăbăcărie era zor mare...]	122
Forfota de pe Dunăre	129
De la Brăila la Giurgiu	131
Întors la Bucureşti	135
Consiliul Miniştrilor	138
După consiliu	147
Întâlnirea dorită	159
Deivos spre Giurgiu	162
Spre Rîureni	174
Iar la Bucureşti	182

Cartea a doua

O săptămână grea	191
Miercuri	205

617

Joi dimineața	225
Locotenența e îngrijorată	237
O nenorocire spre toamnă	253
Vineri	263
Ora 2	269
Consiliu vineri	276
Vineri seara	282
La Bragadiru	296
Simbătă	303
Atacul cel mare	307
Duminică	316
Luni, 13 septembrie	320
La Cotroceni	336
După 13 septembrie	348
Băl-Ceaurescu, pretendent păcălit	354
Mărți, 14 septembrie	369

Cartea a treia

Cei patru spre Rîureni	375
Fuad la Șosea și acasă	379
Duhul răzvrătirii	383
Cantacuzino la Fuad	399
În tabără	405
O serbare în tabără	411
Închiși la Cotroceni	421
La Rusciuc	425
Magheru are de vorbit cu Axente Sever	438
Cîmpul lui Traian	450
Iei cazanul de pe foc... el tot mai fierbe și singur	454
Iar pe Dunăre	459
Arestați-i... plesniți-i... împușcați-i...	471
Boierii cu jalba-n proțap	502
În marginea unei păduri dinspre Tîrgoviște	520

Cartea a patra

De la Semlin în toată Europa	527
La Atena	538
La Țarigrad	541
Popa Șapcă aduce țara	547

Ungurii se revoltă .	560
Întoarcerea în Ardeal	562
Nu poate renunța .	598
Urcuș spre Cîmpeni .	602
Față-n față cu Iancu	606
Pleacă de la Iancu .	613

Lector : MARGARETA FERARU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 19.06.1984. Coli ed. 31,12. Coli tipar 38,75.

Tiparul executat sub comanda nr. 1016 la
Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București,
Republica Socialistă România

